

!!!! This is an ongoing translation of Աճառեալս (1911). The current version has all of Adjarian's prose and data, along with my commentary. It has been taking me a while to get this far, so I figure it's more practical to make my current version available as I continue to work on it.

The next version will do the following:

- correct TODO statements,
- add my own introduction,
- move some of notes from Adjarian's prose into my own introduction, and
- double-check the translation's correctness.

The final version will hopefully be correct enough to comfortably publish, eventually.

Translation and commentary on Adjarian 1911 ‘Armenian dialectology’

Hossep Dolatian

November 16, 2022

Contents

I	Introductory chapters by Adjarian	27
1	Introduction by Adjarian	29
1.1	History of Armenian dialectology	29
1.2	Disadvantages of dialectological studies	31
1.3	Program for dialectological studies	31
1.4	Scientific alphabet	32
1.5	Methods of studying the dialects	36
1.6	Structure of the present work	37
1.7	Differences between Old Armenian and New Armenian	38
1.7.1	Phonetic differences	38
1.7.1.1	Segment inventory of Classical Armenian	39
1.7.1.2	Sound changes from Classical to Modern Armenian	39
1.7.1.2.1	Front mid vowels	40
1.7.1.2.2	New vowels	40
1.7.1.2.3	Loss of Classical diphthongs	40
1.7.1.2.4	Change from CA /au/ to MA /o/	40
1.7.1.2.5	Laryngeal features of consonants	41
1.7.1.2.6	Changes for CA /j/ and CA /t/	41
1.7.1.2.7	The sound /f/	41
1.7.1.2.8	Syncope of word medial CA /a/	41
1.7.1.2.9	Rhotic metathesis	42
1.7.1.2.10	Nasal epenthesis	42
1.7.1.2.11	Verbs of 'to say'	42
1.7.2	Lexical differences	43
1.7.3	Morphological differences	43
1.7.3.1	Declension	44
1.7.3.2	Definite article	45
1.7.3.3	Pronoun declension	45
1.7.3.4	Adpositions	45
1.7.3.5	Verb conjugations	45
1.7.4	Syntactic differences	45
1.7.4.1	Word order of verbs	46
1.7.4.2	Word order of genitive possessors	47
1.7.4.3	Word order of adjectives and nouns	47
1.7.4.4	Word order of demonstrative and possessive pronouns	47
1.7.4.5	Word order of adpositions	48
2	Armenian residences	51
2.1	The northern migration line	51
2.1.1	Georgia	52
2.1.2	Aghvank or Caucasian Albania	52
2.1.3	North Caucasus	52

2.1.4	Tatarstan (from the Volga to the ocean)	52
2.1.5	Crimea	52
2.1.6	Russia	52
2.1.7	Poland	53
2.1.8	Romania	53
2.1.9	Bessarabia	53
2.1.10	Austro-Hungary	53
2.2	The southeastern migration line	53
2.2.1	Assyria	53
2.2.2	Persia or Iran	53
2.2.3	India	54
2.2.4	Birmania or Myanmar	54
2.2.5	Island of Java	54
2.3	The southwestern migration line	54
2.3.1	Cilicia	54
2.3.2	Cyprus	54
2.3.3	Syria and Lebanon	54
2.3.4	Egypt	54
2.3.5	Other	55
2.4	The western migration line	55
2.4.1	Asia Minor or Anatolia	55
2.4.2	Istanbul	55
2.4.3	Greece	55
2.4.4	Crete	55
2.4.5	European Turkey	55
2.4.6	Bulgaria	55
2.4.7	France	56
2.4.8	England	56
2.4.9	The United States	56
2.4.10	Other	56
2.5	Summary	56
3	Armenians who speak foreign languages	57
3.1	Turkish	57
3.1.1	Western Asia Minor	57
3.1.2	Asia Minor	58
3.1.3	Island of Cyprus	58
3.1.4	European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia	58
3.1.5	Roania	58
3.1.6	Bessarabia	58
3.1.7	Lazistan	58
3.1.8	West of Akhalkalaki	58
3.1.9	Olti	59
3.1.10	Urmia	59
3.1.11	Summary	59
3.2	Georgian	59
3.3	Persian	59
3.4	Circassian	59
3.5	Kurdish	60
3.6	Arabic	60
3.7	Romanian	60
3.8	Polish	60

3.9 Hungarian	60
3.10 English	60
3.11 Summary	60
4 The three branches of Armenian dialects	61
4.1 Overview	61
4.2 Terminology	62
4.3 Excluded communities	62
II The /um/ <nuʃ> branch	63
5 Yerevan	67
5.1 Background	67
5.2 Phonology	68
5.2.1 Segment inventory	68
5.2.2 Sound changes	68
5.2.2.1 Monophthongal vowels	69
5.2.2.2 Diphthongs	69
5.2.2.2.1 Classical Armenian /qj/ <uj>	69
5.2.2.2.2 Classical Armenian /oj/ <nj>	70
5.2.2.2.3 Classical Armenian /iʉ/ <hL>	70
5.2.2.3 Consonants	71
5.2.2.3.1 Stops and affricates	71
5.2.2.3.2 Other consonants	71
5.2.2.3.2.1 Classical Armenian /h/ <h>	71
5.2.2.3.2.2 Classical Armenian /ʉ/ <χ/	72
5.2.2.3.2.3 Classical Armenian /t/ <ɲ>	72
5.2.2.3.2.4 Classical Armenian /t/ <un>	72
5.2.2.3.2.5 Classical Armenian /r/ <ɾ>	72
5.2.3 Stress	73
5.3 Morphology	73
5.3.1 Noun inflection or declension	73
5.3.2 Pronoun inflection or declension	74
5.3.3 Verb inflection or conjugation	75
5.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class	75
5.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective	75
5.3.3.1.2 Present perfect and past perfect	76
5.3.3.1.3 Past perfective or aorist	76
5.3.3.1.4 Subjunctive present and past imperfective	77
5.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debitive	77
5.3.3.1.6 Imperative and prohibitive	78
5.3.3.1.7 Non-finite forms	79
5.3.3.2 Other conjugation classes	79
5.3.3.3 Morphological details and diachronic changes	80
5.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary	80
5.3.3.3.2 Deletion of /e/ before past imperfective /i/	80
5.3.3.3.3 Debitive morphology	81
5.3.3.3.4 Imperative morphology	81
5.3.3.3.5 Prohibitive morphology and mobile ordering	81
5.3.3.3.6 Present participle	81
5.3.3.3.7 Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes	82
5.3.3.3.8 Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs	82

5.3.3.3.9	Mobile negation	83
5.4	Subdialects	84
5.4.1	Bayazit	84
5.4.1.1	Diphthongs	84
5.4.1.2	Voiced aspirated stops and affricates	84
5.4.1.3	Changing Classical /h/ <h> to /x/ <ɬ>	84
5.4.1.4	Repetition of the definite article	85
5.4.1.5	Regularization of monosyllabic verbs	85
5.4.1.6	Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved	85
5.4.1.7	Past participle or perfective converb with /-jer, -e/	86
5.4.1.8	Past participle or perfective converb with /-uk/	87
5.4.2	Astabad subdialect	87
5.4.2.1	Characteristics of the Astabad subdialect	87
5.4.2.1.1	Phonetic 'purity'	87
5.4.2.1.2	Lack of /h/ > /x/ change	87
5.4.2.1.3	Pre-tonic vowel deletion	87
5.4.2.1.4	Ablative suffixes	87
5.4.2.1.5	Present copula as /a/	87
5.4.2.1.6	Past perfective 1SG suffix as /-m/	88
5.4.2.2	Classification	88
5.4.3	Tabriz subdialect	88
5.4.3.1	Miscellaneous segmental differences	88
5.4.3.2	Change of Classical /ɤa/ to /iva/	89
5.4.3.3	Devoicing of Classical voiced stops	89
5.4.3.4	Definite suffix allomorphy	89
5.4.3.5	Use of past perfective 1SG marker /-m/	89
5.4.3.6	Past participle or perfective converb with /-er/ <ɛr>	90
5.4.3.7	Repetition of nasals in the 3SG past perfective	90
5.5	Literature	90
5.6	Text samples	91
5.6.1	Yerevan dialect	91
5.6.2	New Bayazet subdialect	92
5.6.3	Astabad subdialect	92
5.6.4	Tabriz subdialect	92
5.6.5	Lori vernacular	93
6	Tbilisi	95
6.1	Background	95
6.2	Phonology	95
6.2.1	Segmental inventory	95
6.2.2	Sound changes	96
6.2.2.1	Monophthongal vowels	96
6.2.2.1.1	Classical Armenian /e/ <ɛ>	96
6.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <ɔ>	97
6.2.2.2	Diphthongs	98
6.2.2.2.1	Classical Armenian /oj/ <ɔj> to /u/ <ɯ>	98
6.2.2.2.2	Classical Armenian /iu/ <ɪu> to /u/ <ɯ>	98
6.2.2.3	Consonant changes	99
6.2.2.3.1	Stops and affricates	99
6.2.2.3.2	Post-nasal voicing	99
6.2.2.3.3	Nasal epenthesis	99
6.2.2.3.4	Change from /h/ /x/	99

6.2.3	Stress	100
6.3	Morphology	100
6.3.1	Noun inflection or declension	100
6.3.2	Pronoun inflection or declension	100
6.3.3	Verb inflection or conjugation	102
6.3.3.1	Various aspects of verb inflection	102
6.3.3.1.1	Sound changes for verbal vowels	102
6.3.3.1.2	Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs	102
6.3.3.1.3	Lack of /e/ deletion for past imperfective	102
6.3.3.1.4	Allomorphy of the future formative /ku/ <կու>	102
6.3.3.1.5	Past participle or perfective converb with /-il,-i/ <իլ, ի>	104
6.3.3.2	General paradigm	104
6.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	105
6.3.3.2.2	Present perfect and past perfect	105
6.3.3.2.3	Past perfective or aorist	106
6.3.3.2.4	Subjunctive present and past imperfective	106
6.3.3.2.5	Tenses built from the subjunctive: Future and debitive	107
6.3.3.2.6	Other tenses built from participles	108
6.3.3.2.7	Imperative and prohibitive	108
6.3.3.2.8	Non-finite forms	108
6.3.3.3	Other conjugation classes	109
6.4	Literature	111
6.5	Text samples	112
6.5.1	Sample 1	112
6.5.2	Sample 2	113
7	Karabakh	115
7.1	Background	115
7.2	Phonology	116
7.2.1	Segment inventory	116
7.2.2	Stress and vowel deletion	117
7.2.3	Sound changes	117
7.2.3.1	Monophthongal vowel changes	117
7.2.3.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	117
7.2.3.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	118
7.2.3.1.3	Classical Armenian /ē/ <է>	119
7.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	120
7.2.3.1.5	Classical Armenian /o/ <ո>	121
7.2.3.1.6	Classical Armenian /u/ <ւ>	122
7.2.3.2	Diphthong changes	123
7.2.3.2.1	Classical Armenian /aj/ <այ>	123
7.2.3.2.2	Classical Armenian /au/ <աւ>	124
7.2.3.2.3	Classical Armenian /ɛɑ, ɛaj/ <եա, եայ>	124
7.2.3.2.4	Classical Armenian /ey/ <ել>	124
7.2.3.2.5	Classical Armenian /iɥ/ <իւ>	125
7.2.3.2.6	Classical Armenian /oj/ <ոյ>	125
7.2.3.2.7	Classical Armenian /ov/ <ով>	125
7.2.3.3	Consonant changes	126
7.2.3.3.1	Voicing changes	126
7.2.3.3.2	Palatalization	126
7.2.3.3.3	Change of word-initial /h/ <հ> to /v/ <վ>	127
7.2.3.3.4	Word-initial insertion of /h/ <հ>	127

7.2.3.3.5	Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops	128
7.2.3.3.6	Change from word-final Classical /ən/ to /nə/	128
7.2.3.3.7	Assimilation of /tn/ to /nn/	129
7.2.3.3.8	Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /p ^h /	129
7.3	Morphology	129
7.3.1	Noun inflection or declension	129
7.3.1.1	General paradigm	129
7.3.1.2	Genitive formation	130
7.3.1.3	Additional units	131
7.3.2	Pronoun inflection or declension	131
7.3.2.1	Personal pronouns	131
7.3.2.2	Logophoric pronouns	132
7.3.2.3	Demonstrative pronouns	132
7.3.2.4	Interrogative pronouns	134
7.3.3	Verb inflection or conjugation	134
7.3.3.1	Overview	134
7.3.3.2	General paradigm	135
7.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	135
7.3.3.2.2	Past perfective or aorist	136
7.3.3.2.3	Subjunctive present and past imperfective	136
7.3.3.2.4	Tenses built from the subjunctive: Future	137
7.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	137
7.3.3.2.6	Non-finite forms	138
7.3.3.2.7	Other Complex or periphrastic forms	138
7.3.3.2.7.1	Indicative mood	138
7.3.3.2.7.2	Narrative mood	139
7.3.3.2.7.3	Debitive mood	139
7.3.3.2.7.4	Intensive mood	141
7.3.3.2.7.5	Immediate mood	142
7.4	Subdialects	143
7.4.1	Gandzak	143
7.4.2	Gazakh	143
7.4.3	Karadagh	145
7.5	Literature	145
7.6	Text samples	146
7.6.1	Karabakh dialect	146
7.6.2	Karadagh subdialect	147
7.6.3	Gazakh subdialect	147
7.6.4	Gandzak subdialect	148
7.6.5	Zangezur subdialect	149
8	Shamakhi	151
8.1	Background	151
8.2	Phonology	151
8.2.1	Segment inventory	151
8.2.2	Stress	151
8.2.3	Sound changes	152
8.2.3.1	Vowel changes	152
8.2.3.1.1	Classical Armenian /u/ <nl>	152
8.2.3.1.2	Classical Armenian /oj/ <nj>	152
8.2.3.1.3	Classical Armenian /qj/ <wj>	152
8.2.3.1.4	Classical Armenian /i/ <wj>	152

8.2.3.1.5	Vowel harmony of the schwa /ə/	152
8.2.3.1.6	Vowel lengthening of /o/	153
8.2.3.1.7	Pre-tonic vowel deletion	153
8.2.3.2	Consonant changes	154
8.2.3.2.1	Voicing changes	154
8.2.3.2.2	Loss of the rhotic /r/ <ṛ>	154
8.2.3.2.3	Insertion of word-initial /h/ <h>	154
8.2.3.2.4	Retention of word-final /n/ <ṇ>	155
8.3	Morphology	155
8.3.1	Noun inflection or declension	155
8.3.1.1	Ablative marking with /-an/ <uṇ>	155
8.3.1.2	Instrumental marking with /-ov/ <oṽ>	155
8.3.1.3	Locative marking with /-əm, -im/ <ṛu, ṛuṽ>	156
8.3.1.4	Vowel harmony of the definite article /ə/ <ṛ>	156
8.3.2	Pronoun inflection or declension	157
8.3.2.1	Personal pronouns	157
8.3.2.2	Repeated addition of the formative /-ik/ <ṛik>	157
8.3.2.3	Other innovations	159
8.3.3	Verb inflection or conjugation	160
8.3.3.1	Overview and general properties	160
8.3.3.1.1	Copula with /a/ <u>	160
8.3.3.1.2	Present and past imperfective	160
8.3.3.1.3	Past participle or perfective converb	160
8.3.3.1.4	Infinitives take dative /-i/ <ṛ>	160
8.3.3.1.5	Causative suffix /-tṣʰu/ <ḡṇ>	161
8.3.3.2	Verb paradigms	161
8.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	161
8.3.3.2.2	Present perfect and past perfect	162
8.3.3.2.3	Future and future perfect	163
8.3.3.2.4	Past perfective or aorist	163
8.3.3.2.5	Subjunctive present and past imperfective	163
8.3.3.2.6	Imperative and prohibitive	164
8.3.3.2.7	Non-finite forms	164
8.4	Literature	165
8.5	Text samples	165
9	Astrakhan	167
9.1	Background	167
9.2	Phonology	167
9.2.1	Consonant voicing	168
9.2.2	Vowel inventory	168
9.2.3	Vowel changes	168
9.2.3.1	Classical Armenian /aj/ <uṛ>	168
9.2.3.2	Classical Armenian /iṽ, oṽ, u/ <ṛṽ, ṛṽ, ṇṽ>	169
9.3	Morphology	169
9.3.1	Noun inflection or declension	169
9.3.2	Pronoun inflection or declension	170
9.3.3	Verb inflection or conjugation	170
9.3.3.1	Copula with /e/ and 3SG /a/	170
9.3.3.2	Present indicative forms	171
9.3.3.3	Vowel assimilation (/e/ <ṛ> to /i/ <ṛ>) and past /-m/ <uṽ>	172
9.3.3.4	Past participle or perfective converb with /-el/ <ṛṽ>	174

9.3.3.5	Infinitival genitive with /-i/ <h>	175
9.4	Text samples	175
10	Julfa	177
10.1	Overview	177
10.2	Phonology	178
10.2.1	Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <ɬ>	178
10.2.2	Word-initial insertion of /h/ <h>	178
10.2.3	Change from Classical /iʏ/ <ɬɫ>	178
10.2.4	Nasal insertion for the word 'no' /otʰ/	178
10.3	Morphology	179
10.3.1	Noun inflection or declension	179
10.3.1.1	Case marking for singular nouns	179
10.3.1.2	Case marking for plural nouns	179
10.3.2	Pronoun inflection or declension	180
10.3.3	Verb inflection or conjugation	181
10.3.3.1	Overview and morphological changes	181
10.3.3.1.1	Present copula with /a/ <ա>	181
10.3.3.1.2	Past copula with /i/ <ի>	181
10.3.3.1.3	Imperfective converb with /-man/ <ման>	181
10.3.3.2	General paradigms for the reflex of the A-Class	182
10.3.3.2.1	Indicative present and past imperfective	182
10.3.3.2.2	Past perfective or aorist	183
10.3.3.2.3	Subjunctive present and past imperfective	183
10.3.3.2.4	Tenses built from the subjunctive: Future	184
10.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	184
10.3.3.2.6	Non-finite forms	185
10.4	Text samples	185
11	Agulis	187
11.1	Background	187
11.2	Phonology	187
11.2.1	Segment inventory	187
11.2.2	Sound changes	187
11.2.2.1	Monophthongal vowel changes	187
11.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	187
11.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	190
11.2.2.1.3	Classical Armenian /ê/ <է>	191
11.2.2.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	192
11.2.2.1.5	Classical Armenian /o/ <ո>	193
11.2.2.1.6	Classical Armenian /u/ <ու>	195
11.2.2.2	Diphthong changes	196
11.2.2.2.1	Classical Armenian /aj/ <այ>	196
11.2.2.2.2	Classical Armenian /aʏ/ <ալ>	197
11.2.2.2.3	Classical Armenian /eʏ/ <ել>	198
11.2.2.2.4	Classical Armenian /iʏ/ <իլ>	199
11.2.2.2.5	Classical Armenian /oj/ <ոյ>	199
11.2.2.2.6	Classical Armenian /aj/ <ալ>	200
11.2.2.3	Stress and pre-tonic vowel deletion	200
11.2.2.4	Consonant changes	200
11.2.2.4.1	Voicing changes	200
11.2.2.4.2	Palatalization of velar stops	201
11.2.2.4.3	Change from Classical /χ/ <ɬ> to /h/ <h>	201

11.2.2.4.4	Change from Classical /s/ <u> to /h/ <h>	201
11.2.2.4.5	Change from Classical /tʰ/ <g> to /h/ <h>	201
11.2.2.4.6	Change from Classical ending /n/ <u>	202
11.3	Morphology	202
11.3.1	Noun inflection or declension	202
11.3.1.1	Case suffixes	202
11.3.1.2	Case infix	202
11.3.1.3	Plural declension	203
11.3.2	Pronoun inflection or declension	203
11.3.2.1	Personal pronouns	203
11.3.2.2	Demonstrative pronouns	203
11.3.3	Verb inflection or conjugation	204
11.3.3.1	Conjugation classes	204
11.3.3.2	Copular verb or auxiliary	204
11.3.3.2.1	Present copula with /ə-/	204
11.3.3.2.2	Past copula with /ə-/	205
11.3.3.3	Inflectional paradigm	205
11.3.3.3.1	Indicative present and past imperfective	205
11.3.3.3.2	Past perfective or aorist	208
11.3.3.3.3	Present perfect and past perfect	210
11.3.3.3.4	Future and future perfect	212
11.3.3.3.5	Imperative and prohibitive	213
11.3.3.3.6	Subjunctive present and past imperfective	214
11.4	Subdialects	216
11.5	Literature	216
11.6	Text samples	217
11.6.1	Sample 1	217
11.6.2	Sample 2	217
11.6.3	Sample 3	217
11.6.4	Sample 4	218

III The /kə/ <կը> branch

219

12 Karin

223

12.1	Background	223
12.2	Phonology	223
12.2.1	Segment inventory	223
12.2.1.1	Vowels	223
12.2.1.1.1	Vowel /æ/ <ւ̄>	223
12.2.1.1.2	Diphthongs /ւ̄o, ʲe/ <n, ւ̄>	224
12.2.1.2	Consonants	224
12.2.1.2.1	Origin of the fricative /f/ <փ>	224
12.2.1.2.1.1	First route for origin of /f/	224
12.2.1.2.1.2	Second route for origin of /f/	225
12.2.1.2.2	Consonant voicing	225
12.2.1.2.3	Voiced glottal fricative /ɦ/ <յ>voicing	226
12.2.2	Sound changes	226
12.2.2.1	Monophthongal vowel changes	226
12.2.2.1.1	Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ա>	226
12.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <է>	226
12.2.2.1.3	Classical Armenian /o/ <ո>	227
12.2.2.2	Diphthong changes	227

12.2.2.2.1	Classical Armenian /qj/ <uj>	227
12.2.2.2.2	Classical Armenian /oj/ <nj>	227
12.2.2.2.3	Classical Armenian /iɥ/ <ɬL>	228
12.2.2.3	Consonant changes	228
12.2.2.3.1	Voicing changes	228
12.2.2.3.2	Assimilation of /t/ <un> to a /r, tʃ/ <ɾ, ɟ>	228
12.2.3	Lexical change	228
12.2.4	Stress	229
12.3	Morphology	229
12.3.1	Noun inflection or declension	229
12.3.1.1	Inflection for singular nouns	229
12.3.1.2	Inflection for plural nouns	229
12.3.2	Pronoun inflection or declension	230
12.3.3	Verb inflection or conjugation	231
12.3.3.1	Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme	231
12.3.3.1.1	Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs	232
12.3.3.1.2	Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /gʰ-...-kə/ for vowel-initial verbs	232
12.3.3.1.3	Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /gʰu-...-kə/ for monosyllabic verbs	233
12.3.3.1.4	Omission or reduction of the indicative morpheme	235
12.3.3.1.5	Theme vowel change in the past imperfective 3SG	236
12.3.3.2	Future and future perfect	236
12.3.3.3	Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <ɛɾ, ɛ>	236
12.4	Subdialects	237
12.5	Literature	237
12.6	Subdialects (continued)	238
12.6.1	Baberd	238
12.6.2	Khodorchur	238
12.7	Text samples	239
12.7.1	From Akhalkalaki	239
12.7.2	From Basean	239
13	Mush	241
13.1	Background	241
13.2	Phonology	241
13.2.1	Vowel inventory and sound changes	241
13.2.2	Consonant inventory and sound changes	242
13.2.2.1	Voicing changes and voiced aspirates	242
13.2.2.2	Glottal fricatives /h, ɦ/ <h, ɣ>	242
13.2.2.3	Using back fricatives to distinguish Mush from Van	242
13.3	Morphology	243
13.3.1	Noun inflection or declension	243
13.3.1.1	Classical accusative prefix /z/ <q>	243
13.3.1.2	Classical accusative prefix /i,j/ <ɬ,j>	244
13.3.1.3	Genitive possession without definite marking	244
13.3.1.4	Post-nominal possessors	245
13.3.1.5	Retention of prepositions	245
13.3.1.6	Vocative case	247
13.3.2	Pronoun inflection or declension	247
13.3.3	Verb inflection or conjugation	248
13.3.3.1	Changes in theme vowels and tense-agreement marking	248
13.3.3.2	Repetition of the auxiliary in the present perfect	249
13.3.3.3	Hortative or imperative marker	250

13.3.3.4	Monosyllabic verbs	250
13.3.3.5	Causative suffix	251
13.3.3.6	Past participle	251
13.4	Literature	252
13.5	Text samples	253
13.5.1	Mush dialect	253
13.5.1.1	City of Mush	253
13.5.1.2	Village of Karnen in Mush	254
13.5.1.3	Bulanik	255
13.5.1.4	Alashkert	255
13.5.1.5	Aparan	255
13.5.1.6	Manazkert	256
13.5.1.7	Hınıs	257
13.5.1.8	Sason	257
13.5.1.9	Khouyt	259
13.5.2	Paghesh subdialect	260
13.5.2.1	Paghesh	260
13.5.2.2	Arjesh	260
13.5.2.3	Village of Arinjkus in Artske	261
13.5.2.4	Village of Dapavank in Khlat	262
13.5.2.5	Villages of New Bayazet	262
13.5.2.5.1	Yeranos village	262
13.5.2.5.2	Adamxan	262
13.5.2.5.3	Dzoragegh	263
13.5.2.5.4	Tsakkar	263
13.5.2.5.5	Gölköy	263
13.5.2.5.6	Upper Adyaman	263
13.5.2.5.7	Lower Karanlug	264
13.5.2.5.8	Avdalaghalu	264
13.5.2.5.9	Alikrykh	264
13.5.2.5.10	Zolakhach	264
13.5.2.5.11	Lower Gyuzeldara	265
13.5.2.5.12	Upper Gyuzeldara	265
13.5.2.5.13	Zaghalu	265
13.5.3	Note on migration	266
14	Van	267
14.1	Background	267
14.2	Phonology	267
14.2.1	Segment inventory	267
14.2.2	Sound changes	268
14.2.2.1	Monophthongal vowels	268
14.2.2.1.1	Classical Armenian /ɑ/ <ա>	268
14.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	269
14.2.2.1.3	Classical Armenian /ê/ <է>	269
14.2.2.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	270
14.2.2.1.5	Classical Armenian /o/ <ո>	270
14.2.2.1.6	Classical Armenian /u/ <ու>	271
14.2.2.2	Diphthong changes	271
14.2.2.2.1	Classical Armenian /ɑj/ <այ>	271
14.2.2.2.2	Classical Armenian /iʏ/ <իւ>	272
14.2.2.2.3	Classical Armenian /oj/ <ոյ>	272

14.2.2.3 Consonant changes	273
14.3 Morphology	273
14.3.1 Noun inflection or declension	273
14.3.1.1 Case markers	273
14.3.1.2 Plural markers and plural declension	273
14.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas	274
14.3.2 Pronoun inflection or declension	275
14.3.2.1 Personal pronouns	275
14.3.2.2 Interrogative pronouns	276
14.3.2.3 Demonstrative pronouns	276
14.3.3 Verbal inflection or conjugation	277
14.3.3.1 Theme vowel changes	277
14.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class	277
14.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective	277
14.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	278
14.3.3.2.3 Present perfect and past perfect	278
14.3.3.2.4 Past perfective or aorist	279
14.3.3.2.5 Imperative and prohibitive	279
14.3.3.2.6 Non-finite forms	280
14.4 Subdialects	280
14.4.1 Diyadin	280
14.4.1.1 Similarities to the Van dialect	280
14.4.1.1.1 Palatalization of velar stops	281
14.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <ħ>	281
14.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <ē, ō>	281
14.4.1.1.4 Change in theme vowels	282
14.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix	282
14.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -iṣʰ/ <ē, ḡg>	282
14.4.1.2 Differences from the Van dialect	282
14.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <u>	283
14.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /oj/ <oj>	283
14.4.1.2.3 Voicing changes	283
14.4.1.2.4 3SG copula as /ɑ/ <u> changes	283
14.4.2 Moks	284
14.4.2.1 Existence of the schwa /ə/	284
14.4.2.2 Lack of diphthong /ɤo/ <n>	285
14.4.3 Vozim	285
14.4.3.1 Phonology	285
14.4.3.1.1 Segment inventory	285
14.4.3.1.1.1 Diphthong /ěj/ <ē'>	285
14.4.3.1.1.2 Diphthong /oɥ/	286
14.4.3.1.1.3 Uvular stop /q/ <q'>	286
14.4.3.1.1.4 Diphthong /æɥ/ <tol>	286
14.4.3.1.1.5 Voiced aspirates	286
14.4.3.1.2 Sound changes	286
14.4.3.1.2.1 Classical Armenian /o/ <n>	287
14.4.3.1.2.2 Classical Armenian /iɥ/ <ħl>	287
14.4.3.1.2.3 Classical Armenian /qj/ <uj>	287
14.4.3.1.2.4 Word-initial insertion of /h/ <h>	288
14.4.3.2 Morphology	288
14.4.3.2.1 Noun inflection or declension	288
14.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension	288

14.4.3.3	Verb inflection or conjunction	289
14.4.3.3.1	Overview and morphological changes	289
14.4.3.3.1.1	Theme vowel changes	289
14.4.3.3.1.2	Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix	290
14.4.3.3.1.3	Past suffix	290
14.4.3.3.1.4	Future marker	290
14.4.3.3.2	General paradigms for the reflex of the E-Class	290
14.4.3.3.2.1	Subjunctive present and past imperfective	290
14.4.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	291
14.4.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	292
14.4.3.3.2.4	Past perfective or aorist	292
14.4.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	293
14.4.3.3.2.6	Non-finite forms	294
14.5	Literature	294
14.6	Text samples	295
14.6.1	Van dialect	295
14.6.2	Diyadin subdialect	296
14.6.3	Moks subdialect	297
14.6.4	Norduz	297
14.6.5	Çatak	298
14.6.6	Vozim subdialect	298
15	Tigranakert	301
15.1	Background and literature	301
15.2	Phonology	302
15.2.1	Segment inventory	302
15.2.1.1	Vowel inventory	302
15.2.1.2	Consonant inventory	302
15.2.1.2.1	Laryngeal changes	302
15.2.1.2.2	Arabic consonants /ʕ, ħ, q/ / <ʕ, ħʕ, qʕ/ and /l/ <lʕ>	302
15.2.1.2.3	Patalalized stops /kʰ, kʰʲ, /dʲ/ <ɬʲ, ɬʲ, ɲʲ>	303
15.2.1.2.4	Glide /w/ <ɬ>	303
15.2.2	Sound changes	304
15.2.2.1	Monophthongal vowel changes	304
15.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <u>	304
15.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <n>	304
15.2.2.1.3	Classical Armenian /u/ <nɬ>	305
15.2.2.1.4	Classical Armenian /e/ <t>	305
15.2.2.2	Diphthong changes	306
15.2.2.2.1	Classical Armenian /qj/ <uɣ>	306
15.2.2.2.2	Classical Armenian /iɣ/ <ɬɬ>	306
15.2.2.2.3	Classical Armenian /oj/ <ɲj>	306
15.2.2.3	Consonant changes	306
15.2.2.3.1	Classical Armenian /h/ <h>	306
15.2.2.3.2	Word-medial gemination	307
15.3	Morphology	307
15.3.1	Noun inflection or declension	307
15.3.1.1	Definite article /-e/ <t>	307
15.3.1.2	Accusative prefix /-z-/ <q>	308
15.3.1.3	Ablative suffix /-e, -uʕʰ/ <t, ɲɬ>	308
15.3.1.4	Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <ɬɬ, ɬɬɬ, ɬɬ>	308
15.3.2	Pronoun inflection or declension	308

15.3.3 Noun inflection or declension (continued)	310
15.3.3.1 Possessive articles and the extra suffix /-i/ <ի>	310
15.3.4 Verb inflection or conjugation	310
15.3.4.1 Theme vowel changes	310
15.3.4.2 Monosyllabic verbs	311
15.3.4.3 Future formative /mən/ <մըն>	311
15.3.4.4 Conjunction 'also'	312
15.4 Text samples	312
15.4.1 Tigranakert	312
15.4.2 Khian	313
15.4.3 Hazo	313
15.4.4 Hazro	314
15.4.5 Edessa	314
15.4.6 Siverek	314
16 Kharberd-Yerznka	315
16.1 Background and literature	315
16.2 Phonology	316
16.2.1 Vowels	316
16.2.1.1 Segment inventory	316
16.2.1.2 Sound changes	316
16.2.1.2.1 Classical Armenian /qj/ <ոյ>	316
16.2.1.2.2 Classical Armenian /iʷ/ <իւ>	316
16.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <ե>	316
16.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <ո>	317
16.2.1.2.5 Classical Armenian /qj/ <ւյ>	317
16.2.2 Consonants	317
16.2.2.1 Segment inventory	317
16.2.2.2 Sound changes	317
16.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation	318
16.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters	318
16.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics	318
16.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics	318
16.2.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents	318
16.3 Morphology	319
16.3.1 Noun inflection or declension	319
16.3.2 Pronoun inflection or declension	319
16.3.3 Verb inflection or conjugation	319
16.4 Text samples	320
16.4.1 City of Kharberd	321
16.4.2 From one village from Yerznka	321
16.4.3 Kiğı	321
16.4.4 Çarsancak	322
16.4.5 Dersim	322
17 Şebinkarahisar	325
17.1 Background	325
17.2 Phonology	325
17.2.1 Consonants	325
17.2.2 Vowels	325
17.2.2.1 Segment inventory	325
17.2.2.2 Sound changes	325
17.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <ո>	325

17.2.2.2.2 Classical Armenian /e/ <Է>	326
17.3 Morphology	326
17.3.1 Verb inflection or conjugation	326
17.3.1.1 Theme vowel changes	326
17.3.1.2 Present/past tenses and the progressive	326
17.4 Literature	327
17.5 Text samples	328
17.5.1 Şebinkarahisar	328
18 Trabzon	331
18.1 Background	331
18.2 Literature	331
18.3 Phonology	331
18.3.1 Vowels	331
18.3.2 Consonants	332
18.3.3 Other sound changes	332
18.4 Morphology	332
18.4.1 Noun or pronoun inflection or declension	332
18.4.2 Verb inflection or conjugation	332
18.4.2.1 Indicative present and past imperfective	332
18.4.2.2 Past perfective or aorist	333
18.4.2.3 Present perfect and past perfect	333
18.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme	334
18.4.2.5 Progressive tenses	334
18.4.2.6 Othewr mobile morphemes	336
18.4.2.7 Repetition of agreement in negation	336
18.5 Subdialects	337
18.6 Text samples	338
19 Hamshen	341
19.1 Background and literature	341
19.2 Phonology	342
19.2.1 Vowels	342
19.2.1.1 Segment inventory	342
19.2.1.2 Sound changes	342
19.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ա>	342
19.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <ե>	342
19.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <ո>	343
19.2.1.2.4 Classical Armenian /ɑj/ <այ>	343
19.2.1.2.5 Classical Armenian /oj, iʉ/ <ոյ, հլ>	344
19.2.2 Consonants	344
19.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes	344
19.2.2.2 Reflexes of Classical /r/ <ր>	344
19.3 Morphology	345
19.3.1 Noun inflection or declension	345
19.3.1.1 Plural suffixes	345
19.3.1.2 Case marking	345
19.3.2 Pronoun inflection or declension	345
19.3.2.1 Personal pronouns	345
19.3.2.2 Interrogative pronouns	346
19.3.3 Verb inflection or conjugation	347
19.3.3.1 Indicative present and past imperfective	347
19.3.3.2 Past perfective or aorist	348

19.3.3.3	Future and future perfect	348
19.3.3.4	Subjunctive present and past imperfective with marker /na/ <նա>	349
19.3.3.5	Present perfect and past perfect	350
19.3.3.6	Infinitives with /-u/ <նւ>	351
19.3.3.7	Negation or negative forms	352
19.3.3.7.1	Indicative present and past imperfective	352
19.3.3.7.2	Past perfective and auxiliary	352
19.3.3.7.3	Future	353
19.4	Miscellaneous	354
19.4.1	Question formation	354
19.4.2	Stress	356
19.4.3	Borrowing Turkish morphology	356
19.5	Text samples	358
19.5.1	Zefanos village	358
19.5.2	Küçük Şana village	359
19.5.3	Malya village	359
19.5.4	Abgion village	360
20	Malatya	361
20.1	Background	361
20.2	Phonology	361
20.2.1	Segment inventory	361
20.2.1.1	Laryngeal quality	361
20.2.2	Sound changes	362
20.2.2.1	Classical Armenian /e/ <ե>	362
20.2.2.2	Classical Armenian /u/ <ւ>	362
20.2.2.3	Classical Armenian /qj/ <այ>	363
20.2.2.4	Classical Armenian /qj/ <ոյ>	363
20.2.2.5	Classical Armenian /iʏ/ <իւ>	363
20.3	Background (continued)	364
20.4	Text samples	364
20.4.1	Malatya	364
20.4.2	Adıyaman	365
21	Cilicia	367
21.1	Background	367
21.2	Literature	367
21.3	Phonology	368
21.3.1	Segment inventory	368
21.3.1.1	Vowels	368
21.3.1.2	Consonants	368
21.3.1.3	Subdialectal diphthongs	368
21.3.2	Sound changes	368
21.3.2.1	Vowel changes	368
21.3.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	368
21.3.2.1.2	Classical Armenian /e, ē/ <ե, է>	369
21.3.2.1.3	Classical Armenian /ə/ <ը>	370
21.3.2.1.4	Classical Armenian /i/ <ի>	370
21.3.2.1.5	Other vowels	370
21.3.2.2	Consonant changes	371
21.3.2.2.1	Laryngeal changes	371
21.3.2.2.2	Classical Armenian rhotic /r/ <ր>	371
21.3.2.3	Vowel harmony	371

21.4 Morphology	371
21.4.1 Noun inflectional or declension	371
21.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles	372
21.4.1.2 Plural formation	372
21.4.2 Pronoun inflection or declension	372
21.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects	372
21.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects	374
21.4.3 Verb inflection or conjugation	374
21.4.3.1 Indicative present and past imperfective	374
21.4.3.2 Progressive forms	376
21.4.3.3 Future and future perfect	376
21.4.3.4 Non-finite forms	378
21.5 Background (continued) and literature	379
21.6 Text samples	379
21.6.1 Zeytun dialect	379
21.6.2 Hadjin subdialect	380
21.6.3 Marash subdialect	381
21.6.4 Kessab village of Antioch	381
21.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect	382
22 Syria	383
22.1 Background	383
22.2 Phonology	383
22.2.1 Vowels	383
22.2.1.1 Inventory	383
22.2.1.2 Sound changes	384
22.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <u>	384
22.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <ɛ>	384
22.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <ɐ>	384
22.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ɨ>	384
22.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <u>	384
22.3 Morphology	385
22.3.1 Noun inflection or declension	385
22.4 Text samples	385
22.4.1 Aramo village	385
23 Arapgir	387
23.1 Background	387
23.2 Literature	387
23.3 Phonology	388
23.4 Morphology	388
23.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <op>	388
23.4.2 Mobile indicative marking	388
23.4.3 Faithfulness to Classical Armenian	389
23.4.4 Genitive marking	389
23.4.5 Progressive marking with /nə/ <uɐ>	390
23.5 Text samples	390
23.5.1 Arapgir dialect	390
23.5.2 Gürün subdialect	390
23.5.3 Darende subdialect	391
23.5.4 Kayseri subdialect	392
23.5.4.1 Munjusun village	392
23.5.4.2 Palahesi village	392

23.5.4.3	Everek	393
24	Akn	395
24.1	Background and literature	395
24.2	Phonology	395
24.2.1	Segment inventory	395
24.2.2	Sound changes	395
24.2.2.1	Monophthongal vowel changes	395
24.2.2.1.1	Classical Armenian /ɑ/ <ա>	395
24.2.2.1.2	Classical Armenian /u/ <ու>	396
24.2.2.1.3	Classical Armenian /o/ <ո> and /ɑ̥/ <օ, օւ>	396
24.2.2.2	Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>	396
24.2.2.3	Diphthongal vowel changes	396
24.2.2.3.1	Classical Armenian /qj/ <այ>	396
24.2.2.3.2	Classical Armenian /oj/ <ոյ>	397
24.2.2.3.3	Classical Armenian /iɥ/ <իւ>	397
24.2.2.4	Consonant changes	397
24.3	Morphology	397
24.3.1	Noun inflection or declension	397
24.3.1.1	Genitive marking	397
24.3.2	Verb inflection or conjugation	398
24.3.2.1	Indicative marking with /gv/ <զիւ>	398
24.3.2.2	Theme vowel changes and the present indicative	398
24.3.2.3	Archaism in past 1PL suffix /-ɑ-nkʰ/ <անք>	398
24.3.2.4	Future marking with /di, d/ <դի, դ>	399
24.4	Text samples	399
25	Sebastia	401
25.1	Background	401
25.2	Literature	401
25.3	Phonology	401
25.3.1	Segment inventory	401
25.3.1.1	Vowels	401
25.3.1.1.1	Vowel inventory	401
25.3.1.1.2	Vowel /ɥœ/ <օ>	402
25.3.1.1.3	Vowel /je/ <ե>	402
25.3.1.1.4	Vowel /æ/ <ւ>	402
25.3.1.2	Consonants	402
25.3.1.2.1	Laryngeal values	402
25.3.1.2.2	Emergence of word-initial /j/ <յ>	402
25.3.2	Sound changes	403
25.3.2.1	Monophthongal vowel changes	403
25.3.2.1.1	Classical Armenian /e/ <ե>	403
25.3.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ն>	403
25.3.2.2	Diphthongal vowel changes	403
25.3.2.2.1	Classical Armenian /qj/ <այ>	403
25.3.2.2.2	Classical Armenian /iɥ/ <իւ>	404
25.3.2.2.3	Classical Armenian /oj/ <ոյ>	404
25.3.2.3	Consonant changes	404
25.3.2.3.1	Weakening of stops to glides	404
25.3.2.3.2	Classical Armenian /h/ <հ> to /f/ <ֆ>	405
25.3.2.3.3	Consonant cluster lenition	405
25.3.2.4	Subdialectal changes in Pirknik	405

25.3.2.4.1	Classical Armenian /e/ <ե>	405
25.3.2.4.2	Classical Armenian /o/ <ո>	406
25.4	Morphology	406
25.4.1	Noun inflection or declension	406
25.4.2	Pronoun inflection or declension	406
25.4.3	Verb inflection or conjugation	407
25.4.3.1	Mobile indicative marking	407
25.4.3.2	Progressive marking	407
25.4.3.3	Mobile future marking	408
25.4.3.4	Archaism in the past plural suffix	408
25.4.3.5	Theme vowel and auxiliary changes	408
25.5	Text samples	409
25.5.1	Գրվածք չավորվիր	409
25.5.2	Փեսա Ղազար	411
26	Evdokia	413
26.1	Background, literature, and subdialects	413
26.2	Phonology	413
26.2.1	Segment inventory	413
26.2.2	Sound changes	414
26.2.2.1	Monophthongal vowel changes	414
26.2.2.1.1	Classical Armenian /e/ <ե>	414
26.2.2.1.2	Classical Armenian /o/ <ո>	414
26.2.2.2	Diphthongal vowel changes	415
26.2.2.2.1	Classical Armenian /aj/ <այ>	415
26.2.2.2.2	Classical Armenian /ɔj/ <ոյ>	415
26.2.2.2.3	Classical Armenian /iɹ/ <իւ>	415
26.2.2.3	Consonant changes	415
26.2.2.3.1	Laryngeal changes	415
26.2.2.3.2	Consonant deletion around sonorants	415
26.3	Morphology	416
26.3.1	Verb inflection or conjugation	416
26.3.1.1	Theme vowel changes	416
26.3.1.2	Progressive marker /gor/ <կոր>	416
26.3.1.3	Future marking with /bidi/ <բիդի>	417
26.3.1.4	Interrogative marking with /mæ/ <մը>	418
26.4	Text samples	419
26.4.1	Evdokia	419
26.4.2	Merzifon subdialect	421
27	Smyrna	423
27.1	Background	423
27.2	Text samples	423
28	Nicomedia	425
28.1	Background, subdialects, and literature	425
28.2	Phonology	426
28.2.1	Segment inventory	426
28.2.2	Sound changes	426
28.2.2.1	Vowel changes	426
28.2.2.1.1	Classical Armenian /a/ <ա>	426
28.2.2.1.2	Classical Armenian /e/ <ե>	427
28.2.2.1.3	Classical Armenian /o/ <ո>	427

28.2.2.1.4 Other vowel changes	427
28.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction	428
28.2.2.2.1 Lenition of /g/ <q> to a glide /j/ <j>	428
28.2.2.2.2 Deletion of other stops	428
28.2.2.2.3 Deaffrication of affricates	429
28.2.2.2.4 Deletion of nasals	429
28.2.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication	429
28.3 Morphology	430
28.3.1 Verb inflection or conjugation	430
28.3.1.1 Indicative present and past imperfective	430
28.3.1.2 Progressive marking	431
28.3.1.3 Past perfective or aorist	431
28.3.1.4 Other tenses	432
28.4 Miscellaneous	433
28.4.1 Subdialectal variation on the progressive	433
28.4.2 Prosody	433
28.5 Text samples	433
28.5.1 Aslanbag subdialect	434
28.5.2 Bardızağ	434
28.5.3 Ovacık	435
28.5.4 Adapazarı	436
28.5.5 Benli	437
29 Istanbul	439
29.1 Background	439
29.2 Phonology	439
29.2.1 Segment inventory	439
29.2.1.1 Vowels	439
29.2.1.2 Consonants	440
29.2.2 Sound changes	440
29.2.2.1 Monophthongal vowel changes	440
29.2.2.2 Diphthongal vowel changes	441
29.2.2.3 Consonant changes	441
29.2.2.3.1 Laryngeal changes	441
29.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives	441
29.3 Morphology	442
29.3.1 Noun inflection or declension	442
29.3.2 Pronoun inflection or declension	442
29.3.3 Verb inflection or conjugation	443
29.3.3.1 Subjunctive present and past imperfective	444
29.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future	444
29.3.3.3 Present perfect and past perfect	445
29.3.3.4 Past perfective or aorist	446
29.3.3.5 Imperative and prohibitive	446
29.3.3.6 Non-finite forms	447
29.3.3.7 Other complex tenses	447
29.4 Literature	452
29.5 Text samples	452
30 Rodosto	455
30.1 Background and literature	455
30.2 Phonology	455
30.2.1 Sound changes	455

30.2.1.1	Consonant changes	455
30.2.1.1.1	Laryngeal changes	455
30.2.1.2	Monophthongal vowel changes	456
30.2.1.2.1	Classical Armenian /e/ <ե>	456
30.2.1.2.2	Classical Armenian /o/ <ո>	457
30.2.1.3	Diphthongal vowel changes	457
30.3	Morphology	457
30.3.1	Noun inflection or declension	457
30.3.2	Numeral formation	457
30.3.3	Pronoun inflection or declension	458
30.3.4	Verb inflection or conjugation	458
30.3.4.1	Theme vowel changes	458
30.3.4.2	Progressive marking with /gor, go, or/ <գօր, գօ, օր>	459
30.3.4.3	Archaism in the past plural suffix	459
30.3.4.4	Future marking	459
30.4	Text samples	461
30.4.1	Sample 1	461
30.4.2	Sample 2	461
30.4.3	Malkara	462
31	Crimea	463
31.1	Background	463
31.2	Phonology	463
31.2.1	Segment inventory	463
31.2.2	Sound changes: Lenition of Classical /r/ <ր>	463
31.3	Morphology	464
31.3.1	Pronoun inflection or declension	464
31.3.2	Numerals	465
31.3.3	Verb inflection or conjugation	466
31.3.3.1	Morphological properties	466
31.3.3.1.1	Indicative marking	466
31.3.3.1.2	Theme vowel changes	466
31.3.3.1.3	Class of the causative	466
31.3.3.2	General paradigm	467
31.3.3.2.1	Subjunctive present and past imperfective	467
31.3.3.2.2	Tenses built from the subjunctive: Indicative and future	468
31.3.3.2.3	Present perfect and past perfect	468
31.3.3.2.4	Past perfective or aorist	469
31.3.3.2.5	Imperative and prohibitive	469
31.3.3.2.6	Non-finite forms	470
31.4	Literature	470
31.5	Text samples	470
31.5.1	New Nakhichevan	470
31.5.2	Crimea	471
32	Austro-Hungary	473
32.1	Background	473
32.2	Phonology	473
32.2.1	Segment inventory	473
32.2.1.1	Monophthongal vowels	473
32.2.1.2	Diphthongal vowels	473
32.2.1.3	Consonants	474
32.3	Morphology	474

32.3.1 Noun inflection or declension	474
32.3.2 Numerals	475
32.3.3 Pronoun inflection or declension	475
32.3.4 Verb inflection or conjugation	476
32.3.4.1 Indicative present and past imperfective	476
32.3.4.2 Future marking	477
32.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect	477
32.4 Literature	478
32.5 Text samples	479
32.5.1 Suceava dialect	479
32.5.1.1 Sample	479
32.5.1.2 Words	481
32.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary	483

IV The /eɪ/ <ել> branch

485

33 Maragha

489

33.1 Background	489
33.2 Phonology	489
33.2.1 Segment inventory	489
33.2.2 Sound changes	490
33.2.2.1 Monophthongal vowel changes	490
33.2.2.1.1 Classical Armenian /ɑ/ <ա>	490
33.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե>	490
33.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի>	490
33.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո>	491
33.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <ու>	491
33.2.2.2 Diphthongal vowel changes	491
33.2.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>	491
33.2.2.2.2 Classical Armenian /iɥ/ <իւ>	491
33.2.2.2.3 Classical Armenian /oj/ <ոյ>	492
33.2.2.3 Consonant changes	492
33.3 Morphology	492
33.3.1 Noun inflection or declension	492
33.3.1.1 Vowel harmony	492
33.3.1.2 Plural and case marking	492
33.3.2 Verb inflection or conjugation	493
33.3.2.1 Overview of changes	493
33.3.2.2 General paradigm	494
33.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective	494
33.3.2.2.2 Present perfect and past perfect	494
33.3.2.2.3 Complex future tense	495
33.3.2.2.4 Past perfective or aorist	496
33.3.2.2.5 Subjunctive present and past imperfective	496
33.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future	497
33.3.2.2.7 Imperative and prohibitive	497
33.3.2.2.8 Non-finite forms	498
33.4 Subdialects	498
33.4.1 Urmia	498
33.4.1.1 Morphological differences	498
33.4.1.2 Object clitics	498
33.5 Text samples	499

33.5.1	Maragha: Խառնիս ինան սիշան	499
33.5.2	Urmia subdialect	500
33.5.2.1	Ikiaghach village	500
33.5.2.2	Isalu village	500
34	Khoy	503
34.1	Background	503
34.2	Text samples	503
35	Artvin	505
35.1	Background	505
35.2	Phonology	505
35.2.1	Overview	505
35.2.2	Sound changes	506
35.2.2.1	Classical Armenian /ɑj/ <այ>	506
35.2.2.2	Loss of rhotic in some words	506
35.2.2.3	Loss of initial /v/ in ‘on’	506
35.2.2.4	Retention of the sound /h/ <հ>	506
35.3	Morphology	507
35.3.1	Noun inflection or declension	507
35.3.2	Verb inflection or conjugation	507
35.3.2.1	Periphrasis in the indicative	507
35.3.2.2	Future marking	508
35.3.2.3	Theme vowel changes	509
35.3.2.4	Imperative	509
35.4	Text samples	510
V	Adjarian’s endmatter	511
36	Placenames	513

Part I

Introductory chapters by Adjarian

Chapter 1

Introduction by Adjarian

1.1 History of Armenian dialectology

Original page number 1.

The first person who was occupied in Armenian dialectology was the Dutch Armenologist Schröder (Շրօտօնթր). In his work (Schröder 1711: *Thesaurus linguae armenicae*), he provides a singular article where he talks about various Armenian dialects in the Caucasus, and he provides a succinct sample of the Agulis and Julfa dialects. After him comes Jacques Chahan de Cirbied (Շահան Զրպետ), an Armenologist from Evdokia. In his extensive grammar (de Cirbied 1823: *Grammaire de langue arménienne*), he dedicates a part to Armenian dialects, about which he provides more information than his predecessor; and he provides a general sketch for a few of these dialects. Third place goes to the doctor Gevorg Akhverdian (Գեորգ Ախվերդեան). He had such a special love for Armenian dialectology that he published the provincial songs of Sayat Nova in the Tbilisi dialect (Ախվերդեան 1852), providing an exhaustive introduction, where he studies the Tbilisi dialect with a very skilled and specialist hand. Akhverdian intended to study other dialects as well, but he died too soon, squashing his beautiful prospects.

In 1866, the grammar of the Viennese monk A. Aydinian (Հ. Ա. Այտընեան) was published (Այտընեան 1867), wherein the author gave the first general classification of the Armenian dialects, though in very uncertain terms. Aydinian recognized four dialectal branches.

Original page number 2.

1. Russia, Persia, and India
2. Turkish Armenia and Mesopotamia
3. Asia Minor
4. Austria-Hungary (Transylvania, Artyal or Արտալ)

The author talks about each of the four branches, provides a general description for each, focusing especially on the morphology. He does not consider the phonology.

In the same year, Kerovbe Patkanian (Պատկանեան) published a grammar in German on the Agulis dialect (?). This was followed by the Armenologist Petermann's study on the Tbilisi dialect (?).

In 1869, Patkanian published his Russian work (?)¹, where he gives a succinct description of eight Armenian dialects, based on a handful of written sources. This was followed in 1878 by the same author who published ?.² in two volumes: the first volume on New Nakhichevan, and the second on Mush. Both works are extensive.

¹HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Изследование о діалектахъ армянскаго языка*.

²HD: In the original source, Adjarian used the pre-revolution writing system and called the book: *Матеріалы для изученія армянскихъ нарѣчій*.

After Patkanian, there was no work on Armenian dialectology for a long time, until in 1883 when the Agulis linguist S. Sargsiants (Ս. Սարգսյան) published his detailed study on the Agulis dialect Սարգսյան (1883). His work exceeds all previous works, both in its extensiveness and its scientific correctness. In 1886, the Polish Armenologist Jan Hanusz (Յոլի. Հանուշ) started a study on the Polish-Armenian dialect. He published two volumes, wherein he studies the lexicon and morphology of Polish-Armenian.³ Because of his death, the remaining parts of his study of the dialect were unfinished.

After Hanusz, the Russian Armenologist Alexander Thomson (Томсонъ; HD: *modern Russian: Александр Томсон*) published a study on the Akhaltsikhe dialect in 1887 and the Tbilisi dialect in 1890. TODO: find the names of publications from nikita

Starting in 1896, Armenian dialectology reached a new momentum, and the number of studies grew day by day. In the same year, the *Azgagrakan Handes* (Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]) was established, under the editorship of Lalayan (Լալայան). To this day, the journal continues to provide...

Original page number 3.

... many samples on the provincial or vernacular language. Then in 1896, the Armenologist Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ) published a succinct study on the Marash dialect, first in Armenian (see ՀԱ 1986) and then in French.⁴ In 1897, Levon Mserian (Լ. Մսերյան; HD: *also called Mseriants Մսերյան*) published a detailed study on the Mush dialect.⁵ In 1898, 1899, and 1901,⁶ he published his dialectological series on the dialects of Aslanbeg, Suceava, Karabakh, and Van; the latter is in German. Then in 1898, the Բիւրակն [Byurakn] ethnographic periodical is established in Istanbul, which continued to exist for three years (1898-1900), providing very many samples on the Armenian dialects of various provinces, many of which were unheard of by then. If Lalayan's Ethnographic Journal had taken Byurakn's trajectory, then Armenian dialectology would have currently been in an envious position. The existence of Byurakn sadly did not last long, showing that we Armenians still do not have the capacity to revive scientific journals.

In 1899, H. Kazandjian (Յ. Գազանճեան 1899) published "*The provincial language of Evdokia*" (Եւդոկիոյ Հայոց գաւառաբարբառը) in the journal *Handes Amsorya* (Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review]). Starting in 1900, the same journal starts publishing the extensive study of the Arapgir dialect by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ). But unfortunately after a few years, the study halts.

Special attention should be given to the editorship of the *Eminian Azgagrakan Joghovatsou* (Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal]), that was established in the Lazarian Institute in Moscow (Մոսկովայի Լազարեան Ճեմարան) by the will of deceased and skilled Armenologist M. Emin (Մ. Էմին). To this day, the journal has provided the most respectable volumes of all the dialectological works published so far. By now, it has published 7 books, of which five are completely dedicated to Armenian dialects.

Among the less known workers in Armenian dialectology is H. Nazariants (Յ. Նազարյան). In the journal *Ports* (year 5, number 2, page 150-164, Փորձ հանդես), he published an article called "*About the Armenian dialects*" (Հայոց բարբառների մասին).⁷ He proposed five sections, and called on Armenian folklorists to translate them to the dialect of each village and send them to him.

Original page number 4.

The man of course will of course be waiting for a long time for a hopeless endeavor.

Let us remember lastly the German Armenologist Karst, who in his grammar on Cilician (Karst 1901: *Historische Grammatik des Kilikische-Armenischen*) talks about the Middle period, specifically on Cilician Armenian. But whenever he explains the various words and forms, he always compares the data against the current Armenian dialects.

³HD: Adjarian is referring to a collection by Hanusz, available at the Polono digital library.

⁴HD: Adjarian spells this person's name in various ways. I couldn't find this person's work on Marash. The closest record I found was from a Soviet encyclopedia, but sadly the encyclopedia page doesn't clarify what ՀԱ stands for (probably an old Armenian periodical).

⁵HD: It seems that Adjarian is referring to to ??.

⁶HD: Adjarian is likely referring to this series: ??.

⁷HD: I think this journal is the one listed on Wikipedia. Page 90 of this archived index lists the article by Nazariants.

1.2 Disadvantages of dialectological studies

As can be seen, Armenian dialectology is still not rich. The number of foundational and complete studies is not high. Of the published sources, some are lacking in their phonology, some in their morphology. And when it comes to the transcription of words, they generally lack scientific accuracy. For example, see what Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ-Բեկ) says in his Arabkir grammar (Դավիթ-Բեկ: ՀԱ 1901, page 39):

By the term ‘usual pronunciation’, we mean the Armenian pronunciation, whether it’s from Yerevan, Tbilisi, Karabakh, or Van, Mush, Karin, Diyarbakır, or the Arapgir pronunciation. That is, we don’t accept the so-called Western and Eastern pronunciations. Having studied a large number of the dialects of provinces of Van, Mush, Karin, Kharberd, Sebastia, and Diyarbakır, we have seen that there is no reason to accept such a decisive abyss. The main reason is that the actual populace is the only one that is entrusted with the provincial dialects and the pronunciation, whether in the Araratian provinces or in Lesser Armenia; there is one and only one pronunciation.”⁸

And this person is a linguist.

S. Sarsgjan (Ս. Սարգսյան) was also a linguist, whose dialect of Agulis is a choice work. But see what he also says (Part B, page 111):

“In the Agulis dialect, the sound /k/ <կ> is pronounced as hard (կոշտ) in nearly all positions, whether before a vowel or after. But if before the /k/ <կ> there is /i/ <ի> or /e/ <է> or such an /a/ <ա> (Յդ. է)⁹, such that the literary form of the word uses /i/ <ի>, then that /k/ <կ> is pronounced as soft (կալոնկ) /k/ <կ>.”

But sometimes it happens that a person is confused on how to read such a form.

Original page number 5.

For example on page 39, line 6, it’s written /menak/ <մենակ> ‘alone’. On the contrary, the literary form of this word has two options: /minak/ <մինակ> or /menak/ <մենակ>. So how should we read this word: /mænæk/ <մանակ> or /mænæk/ <մանակ>? Let’s then be grateful for the French and English orthographies.

It is apparent that in Armenian dialectological studies, even the best are considered incomplete and deficient

1.3 Program for dialectological studies

In order to have a perfect study in Armenian dialectology, it should contain the following components, besides having brief geographical and statistical information on the studied dialect

Component A - Phonetics (Չայնսթայնոսթիկ, German: *Phonetik*): This section establishes the sound system of the dialect, meaning what sounds are found in the dialect, the way these sounds are articulated, their uses and number, their origins from either Armenian or from other sounds.

Component B - Phonology (Չայնսթայնոսթիկ, German: *Lautlehre*): This section provides the rules for sounds in the dialect. One by one, it goes through the Armenian vowels, diphthongs, and consonants; these are compared against the dialect. It establishes what Armenian letters or sounds underwent what sound changes in this dialect. Because phonology is the most important branch of linguistics, it is thus necessary that this chapter is detailed, correct, and extensive. Each Armenian sound must be examined on its own, meaning word-initially, word-medially, or word-finally,

⁸HD: It’s hard to translate the last few sentences because I couldn’t make sense of the original; it was too convoluted.

⁹HD: I don’t understand the abbreviation that he uses.

whether alone or next to a vowel or consonant. Furthermore, the provided examples must be complete, so that we can decide well the strength of the rule and the number of exceptions.

Component C - Morphology (Ձեւախօսութիւն, German: *Morphologie*): This is the grammar by the conventional sense of the word. Or more accurately, this is called the etymology of the grammar. In this section, it is necessary to give a detailed examination on the dialect's declensions, conjugations, pronouns, their form alternations, and so on.

Component D - Syntax (Համաձայնութիւն¹⁰): This is...

Original page number 6.

... an inseparable part of a grammar, which is necessary for every language. But because our dialects have not deviated from the usual agreement of literary language, it's not important to focus heavily on this part.

At the end of every dialectal study, there must be an extensive text sample of the dialect. The text sample shows the syntactic and agreement rules of the dialect, and the use of the rules for the above components. It would be good if the manuscript used conversational data. With this, we can see how a verb is used in different tenses, numbers, and persons.

Such are the required components for a dialectal study, so that a study is considered complete. It is also necessary to examine the circumstances with which the work can be scientifically established as correct and complete.

1.4 Scientific alphabet

In a scientific field, the first thing that we need is a scientific alphabet. This is an alphabet that we can use to show nuances of all the sounds of the studied dialect. For this goal, European linguistics have devised many and diverse letters for different purposes, such as symbols for lengthening or shortening, open or closed pronunciation, monophthong or diphthong, stressed or unstressed, simple or nasal, voiced or voiceless, aspirated or unaspirated, and so on. it would be good of course if dialectology took these European symbols. But our nationalist zeal, the poverty of our publishers, and primarily the untrained eye don't allow the use of this desired point. Thus, we need a scientific alphabet that uses the Armenian letters.

Our focus is of course about a scientific alphabet, and it has no link at all with literary and current language orthographies.

For a scientific alphabet, the required conditions are as follows:

1. Each sound must be symbolized by only one symbol
2. Every symbol must have only one sound.

For example, the $\sqrt{tj^h}$ / <չ> sound is a single sound. Therefore, writing it with two or more letters (Eng. <ch>, French <tch>, ...

Original page number 7.

... German <tsch>) is against the first condition. The sound /o/ <օ> is a single sound too. Writing this sound as <օ>, <au>, or <eau> is against the first condition as well. As another example, consider the Armenian letter <յ>. Word-initially, this letter pronounced as /h/ <հ>, medially as /j/, and word-finally it's unspoken. This violates the second condition. The scientific alphabet requires that $\sqrt{tj^h}$ / <չ> is written as one symbol (such as in Armenian or in the European scientific alphabet <c> character), the sound /o/ <օ> as just /o/ <օ>, and the <յ> letter has only one pronunciation (for us /j/), and so on.

It speaks for itself that an un-read letter should not exist.

¹⁰HD: The Armenian term literally means 'agreement'. But Adjarian is using it in the sense of 'general syntax'.

Now, the 38 letters of Armenian cannot symbolize all dialectal sounds. This is especially because these letters have different pronunciations based on their position in the word, in both the Eastern and Western pronunciation systems. Thus, we need to establish once and for all what sounds they symbolize. This decision must be decisive and stable, used in all places and books.

It is scientifically established that among the two literary languages, it is the Eastern form where the Armenian letters preserve the pronunciations of the fifth century, and the pronunciations agree with the transliteration or transcription of foreign words in Old Armenian. Because of this, our plosive letters should be based on the Eastern pronunciation (Table 1.1).¹¹

Table 1.1: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	IPA letter
բ պ փ	b p p'	b p p ^h
գ կ թ	g k k'	g k k ^h
դ տ ղ	d t t'	d t t ^h
ձ ծ ց	j c c	$\overline{dz}$ $\overline{ts}$ $\overline{ts}^h$
ջ ճ չ	j c c	$\overline{dʒ}$ $\overline{tʃ}$ $\overline{tʃ}^h$

Among these, the first column is in the location of the second column for Western. The second column's sounds do not exist in Western.¹² This is hard to explain why. We should emphasize that the Western reader is not deceived by the equivalent transcribed /p, k, t/ sounds and analogous sounds. These European sounds are pronounced stronger than in Armenian, such that the Western Armenian perceives these sounds as /p^h, k^h, t^h, $\overline{ts}^h$, $\overline{tʃ}^h$ / <փ, թ, ք, չ>. However, it is not only strength...

Original page number 8.

... that is perceived, but it is also the absence of voicing (the voicelessness of the sound), what is the equivalent to both the Armenian and the European.

The following letters in Table 1.2 are pronounced the same in Eastern and Western. Thus we don't need to give them special attention.

Table 1.2: Adjarian's transcriptions for Armenian sounds that don't vary between Standard Western and Standard Eastern Armenian

Armenian letter	Adjarian's transcription	HD: IPA letter
ա ե զ ի օ	a e ə i o	a e ə i o
ֆ վ ս շ փ	f v s z s'	f v s z ʃ
ժ խ ղ հ	ʒ x ɟ h	ʒ x ɣ h
լ մ ն ռ ռ	l m n r r'	l m n r r

However for the letters <Է, յ, ն, ւ>, they have a complicated situation. The letter <Է> is pronounced as /je/ word-initially, as /e/ word-medially, and it is not found word-finally. But because /je/ is a mixture of sounds, we cannot use one symbol to symbolize it. Similarly, the sound /e/ is already symbolized by the letter <Է>. We don't need to also represent /e/ by <Է>. Meaning that the letter <Է> is additional. Thus we should transcribe such vowels as in Table 1.3.

¹¹HD: I suspect that in his transcriptions, Adjarian forgot to distinguish the two affricate series, and to distinguish aspiration.

¹²HD: To clarify, he means that the letters from the first column are voiceless aspirates in Western Armenian; and that Western Armenian doesn't have voiceless unaspirates.

Table 1.3: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
‘yesterday’ (dialectal)	Երէկ	երեկ	յերէկ /jerek/
‘yesterday’ (standard)	Էրէկ	երեկ	երէկ /erek/

As we said, the letter <j> is pronounced as /h/ word-initially, as /j/ word-medially, and as un-pronounced word-finally. Such diversity is contrary to a scientific alphabet. For the sound /h/, we already have the letter <h>. We don’t need to use the letter <j> for the same sound. Second, if some letter is unpronounced, then it’s unneeded. Once these two situations are removed, the <j> letter ends up having only one sound /j/. And thus we read this letter in this way in both the beginning, middle, and end of words (Table 1.4). The use of the letter <j> for only this sound was also the situation in the fifth century.

Table 1.4: Transcribing the glide /j/

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
N/A			յիս /jis/
‘I’	ես	ես	յես /jes/
‘Armenian’	հայ	հայ	հայ /haj/
N/A			ալայ /alaj/

The letter <n> is pronounced as /vo/ word-initially, /o/ word-medially, and is not found word-finally. Because /vo/ is a doubled sound, we shouldn’t write it with one letter. For the sound /o/, we already have the letter <o>, ...

Original page number 9.

... thus the letter <n> is excessive. The following words are written as in Table 1.5.

Table 1.5: Transcribing front mid vowels

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)
N/A			օսկի /oski/
‘gold’	նսկի	նսկի	վօսկի /voski/

The letter <Լ> is read rightly as /v/. But the difference is that this this letter cannot start a word. We can’t thus transcribe the word <վրայ> /vrɑ/ ‘on’ as <Լրա>.¹³ The use of the letter <Լ> is unneeded or excessive for the following reasons. We can’t have one sound correspond to two symbols. We can’t write the letter <Լ> word-initially. And the letter <Լ> is also used in the diphthongs ոԼ, իԼ /u, ԿԼ.¹⁴ Thus, we must write as in Table 1.6, and not with the traditional orthography.

¹³HD: The Armenian word <վրայ> is spelled as <վրա> in the reformed orthography. Its standard pronunciation is /vrɑ/ with an epenthetic schwa. However, Adjarian tends to omit such epenthetic schwas in various words. It is possible that Adjarian is perceiving that the pre-rhotic schwa is too short to transcribe.

¹⁴HD: It is more accurate to use the term ‘digraph’ instead of ‘diphthong’ here, but the term ‘diphthong’ is more faithful to Adjarian’s original word երկբարբառ ‘diphthong’.

Table 1.6: Transcribing the letter <Լ>

	Trad. ortho.	Ref. ortho.	Transcription (SEA)	
'bird (CA); chicken (SEA)'	հաԼ	հալ	հալ	/hav/
			not <հաԼ>	
'king'	թագաԼոր	թագավոր	թաքավոր	/tʰakʰavor/
			not <թագաԼոր>	
'pain stone'	ցաԼաքար	ցավաքար	ցավաքար	/t͡sʰavakʰar/
			not <ցաԼաքար>	

In this we establish the the scientific value of the Armenian alphabet.

However, our dialects have sounds that the Armenian alphabet cannot explain, and for these sounds we need to create new symbols.

We creating new symbols, we must consider two circumstances:

1. Publication appropriateness, meaning we should create simple letters that aren't far off from aesthetics and which are appropriate to the style of Armenian drawing.
2. The created letters should by themselves remind us what the sound is. In other words, we shouldn't create entirely novel forms, but the form should have some symbol or other formal marking that distinguishes it.

Within Armenian dialects, the most commonly found sounds are the following.¹⁵

/æ/: This sound is between /a/ <ա> and /e/ <է>, such as in the Karabakh word /ban/ <բաՆ> 'thing'. This sound is transcribed by Sargsian (Սարգսյան) as an <ա> with two dots above it, by S. Melik Davit-Bek (Ս. Մելիք-Դավիթ Բեկ) as <ա> with a circle on top. Both of these strategies are inappropriate. First, the fewer such markings are used, the better. Second, using this strategy makes it necessary to create a new letter. Third, experience has shown these these symbols are hard to keep on our letters; and because of their thinness, they break quickly. Fourth, when it's necessary to add stress on the sound, we end up using two or three markings next to each other. Because of these reasons, I consider the most appropriate strategy is to use a rotated <ա>...

Original page number 10.

... This symbol was first thought of and used by the Protestant missionaries. The appropriateness of this letter is that doesn't have markings, we don't need to create a new letter, and we can add on it stress symbols.¹⁶

/i̯e/: This sound is used in Mush, Van, Karin. We can consider this sound as a fast pronunciation of the a sequence /ie/ <իէ>. This word is found for example in the words /mer/ <մեր> 'our', /d̥zer/ <ծեր> 'you.GEN.PL'.¹⁷ For this sound, we think it's appropriate to use the letter <ե>, because this sound's real source is represented and we won't need to invent a new sound.

/u̯o/: This sound is used in the same provinces. It is a fast pronunciation of a sequence /uo/ <ուո>, such as in /sox/ unju 'onion', /gov/ qnq 'thief'.¹⁸ We represent this sound with the letter <ո> for the same reasons above.

/bʰ, gʰ, dʰ, d̥zʰ, d̥ʒʰ/:¹⁹ These sounds are found in many Armenian dialects as we shall later see more extensively. These are aspirated forms of the sounds /b, g, d, d̥zʰ, d̥ʒʰ/ <բ,ղ,գ,ծ,ջ>. To represent these sounds, the most appropriate wait is to add a reverse apostrophe: <բ', ղ', գ', ծ', ջ'>.

¹⁵HD: Adjarian does not use any special diacritics to denote diphthongs like the symbol *l̥* – such markings are our own.

¹⁶HD: Ironically, it seems that Armenian dialectology prefers to mark the fronted vowel /æ/ using <ա> with two dots <ա̈>. This is the system that Adjarian argued against. And unfortunately, Adjarian's upside-down <ա> symbol was only recently given a Unicode symbol <m>, and a person has to actively download the right font so that they can even display this letter. Because of these issues, I have chosen to write Adjarian's upside-down <m> as <ա̈>, while I follow the IPA in using /æ/.

¹⁷HD: Adjarian doesn't actually transcribe these words. We can assume that he means that some dialects have cognates /mier, d̥zier/.

¹⁸HD: Adjarian doesn't actually transcribe these words. We can assume that he means that some dialects have cognate /syoχ, gyoχ/.

¹⁹HD: Adjarian uses the European-based transcriptions <bʰ, gʰ, dʰ, jh, jh>.

/h/;²⁰ This is a long glottal sound²¹ The Armenians of Karin, Mush, Alashkert, and other places use this sound for the word-initial letter <j>, such as in the pronunciation of the name /həkop^h/ <Յակոբ> or /harut^hjun/ <Հարություն>. Because this sound is a type of /h/ <j> sound, it is appropriate to use the symbol <j> (the letter <j> with a line through it). Although this is a new symbol, it does need new molding because it looks like the Latin letter <f> but upside-down.

The only sound that we must inevitable mold is the small <j> symbol. This has a wide use. It will be used to form the diphthongs /aj, ej, ij, oj/ <ալ, էլ, իլ, օլ>, and to form palatalized sounds /g^j, k^j, k^h^j, h^j/ <գլ, կլ, քլ, հլ>.²²

In a few dialects, the semivowel /w/ is found. Austrian Armenians have the diphthongs /au, ou, eu/ and the triphthong /ieu/.²³ To represent all of these, we must use the letter <L>, such that <Lau> = /wa/ or /ua/, <wL> = /au/, <oL> = /ou/, <eL> = /eu/, <eL> = /ieu/, and so on.

The least inappropriate forms are <to, hl, nL> /œ, ɣ, u/.²⁴ For these sounds, we could have proposed united <to, hl, nL> forms, ...

Original page number 11.

... But because these would be impractical, we are forced to continue the old style for now.

Besides the above words, there are a few other rare sounds that we will see later.

1.5 Methods of studying the dialects

There are four manners to study or investigate a dialect:

1. The investigator is a local and thus knows the dialect as their mother tongue and then studies it.
2. The investigator is a foreigner and studies the dialect within the dialect's location.
3. The investigator studies the dialect but in a foreign location (not the dialect's location) by working with a person or persons who speak that dialect as a mother tongue.
4. The investigator does their research from written sources.

The first manner is the most desired manner. The second is almost as good, the third less good, and the fourth doesn't need anything, especially if the writer doesn't know about scientific orthographies.²⁵

However in every case, it's also necessary that the investigator is familiar with linguistic science and is experienced.

How should we conduct a study of a dialect?

The most primary thing is the dictionary. Every dialect consists of the following three elements:

1. Native words: These are words which descend from Old Armenian, such as <ջուր> /d͡ʒur/ 'water', <հաց> /hɑts^h/ 'bread', <գինի> /gini/ 'wine'.
2. Provincial words: These are Armenian words that are absent from Classical Armenian, and are often newly formed words. For example <ականակոյր> /akanakujr/ 'very dark darkness', <քաջքոս> /k^had͡ʒk^hod/ 'possessed by a demon', <հրուկ> /hərug/ 'piece of soap', and so on.

²⁰HD: Adjarian uses an apostrophe-like symbol <'>.

²¹HD: Adjarian uses the word *huquwq* which dictionaries translate as 'uvular', but the definition of this word is more in line with a glottal articulation.

²²HD: Adjarian implies that he wants this symbol <j> to be a subscript. But the printed editions don't show a subscript form. It's possible that reprints of his work couldn't do a subscript <j>. I don't do any subscript notation because I ultimately don't know what exact sounds he wants.

²³HD: Adjarian incorrectly calls /ieu/ a diphthong.

²⁴HD: Adjarian uses umlauted symbols <ö, ü>. But I use the conventional IPA symbols instead.

²⁵HD: The original Armenian is <իսկ չորրորդը բանի մը պէտք չէ, եթէ մանաւանդ զորոյի գիտական ուղղագրութեան տեղեակ չէ>. The first clause can mean either a compliment "the fourth one doesn't need anything" where the phrase <բանի մը> 'thing-GEN IND' is the direct object of the sentence. But the clause can also be an insult "the fourth one is not needed by anything" where <պէտք> 'need' is the direct object. The following clause implies negativity, but it's unclear in total.

3. Foreign words: These are words that were borrowed from many other languages, such as <սամավար> /samavar/ 'samovar', <յօրդան> /jorɣan/ 'blanket'.

To study a dialect, the first group is the most important. There is a fixed line to find the phonetic laws.²⁶

Original page number 12.

The investigator must design a complete collection of these words. And to do this, the only way is to take an Armenian dictionary; and against each word, find the dialectal form, alongside its declension or conjugation system. In other words, we must design a dialectal Armenian dictionary. From the Armenian words, tens of thousands are lost in the dialect, so this work doesn't seem terrifying. However, we confess that this is nevertheless hard and burdensome. However, this is the only way. And the investigator will be comforted in knowing that when they are organizing the phonetics, phonology, and morphology, they will produce a complete work. This is because the investigator will be able to show us all the phonetic rules, all their examples and explanations, and also all the grammatical rules, their exceptions, and so on.

Moving on from this general glance and program for dialectology, let us move on to detailing the present work.

1.6 Structure of the present work

The goal of this present work is the general classification of Armenian dialects. We set the number of all the Armenian dialects as 31²⁷, some of which have sub-dialects. We also considered it important to provide a sample text for every dialect and sub-dialect, to show the linguistic state of the dialect in practice. The samples that I personally collected are in the scientific orthography. As for the samples that I took from other sources, they generally don't have scientific accuracy. About this topic, I provide a note below each sample.

Given the situation, such that many of the 31 dialects are still unfamiliar to science, or when they are only available from an insignificant manuscript, such a work is still premature. However, for this issue I have benefited from my own original works.

In 1892, I started doing dialectological research for the first time. I organized first a succinct grammar of the Istanbul dialect. In 1898, I published...

Original page number 13.

... a small volume on the Aslanbeg dialect, by working with a friend from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalpandian (Ալէքսան Նալպանդեան). This manuscript, as a first attempt, had its weaknesses when compared against the above points of our program. However, in the Բիւրակն [Byurakn] newspaper (1900, page 609-613), a certain Mushegh Varg (Մուշէղ Վարգ), criticized that work, and found errors from page to page. I found it unnecessary to respond to his uncivil behavior, not only because I found his improper style unbecoming, but also he confuses phonetics with phonology, doesn't know the what's an open /e/ <է> or a closed /e/ <ե>, and he seemed devoid of linguistic understanding. On this, I received a paper from Aslanbeg that said that a group of men were preparing to publicly condemn my study. However, being scared of their influential position, they are obliged to be sufficed with the same letter.

After studying Aslanbeg, I started publishing a study on the Suceava dialect in the Venetian newspaper Բազմավէպ [Bazmavep]. I had prepared that study by working with a priest from Suceava named Father Karapet Kaynayian (Տէր Կարապետ Կայայեան). However, the numerous typographical errors and the lack of printing caused the cancellation of my publication, and the work was left half-done.

My third study was on the Karabakh dialect, which I prepared with archimandrite Rev. Khachik Dadian (Արժ. Խաչիկ Կրդ. Դադեան), the honorable deacon of M. Babayan who was a deacon of Yesa, now archimandrite Zaven (Շնոյհ.

²⁶HD: It seems Adjarian is using some idiom <հաստատունն էզր>, literally 'fixed or stable line/edge/border'.

²⁷HD: It's not completely clear if this number 31 is about the dialects that are studied in this book (which is 31), or the total number of dialects which Adjarian acknowledges as existing.

Եսայի սակ. Մ. Բաբայեան (այժմ Չաւեն վրդ.)), and Mr. Avetis Ter Harutyoun (Պր. Աւետիս Տէր Յարութիւն). My work was organized based on the program that we set up above.

Besides these, I also have many other unpublished studies. These studies are on the dialects of Agulis, Zeytun, Tbilisi, Kharberd, Karin, Hamshen, Maragha, Mush, New Nakhichevan, Vozim, Istanbul, Rodosto, Van, and Tigranakert. I have collected other information on many other dialects whether in person during my travels (Istanbul, Adapazarı, Samsun, Trabzon, Baberd, Karin, Paris, Tbilisi, Etchmiadzin, Yerevan, Dilijan, Shushi, Թաւրիզ, Baku, Batumi, New Bayazet, ...

Original page number 14.

... New Nakhichevan, Rodosto) or through emigres.

For a while, I've had the idea of creating a complete map of Armenian dialects, where every village would be categorized into a dialectal group. The French have just completed a linguistic atlas of French, which took them years to make. The whole thing forms a volume of 1750 maps, such that each word is marked in terms of what form is taken in every corner of France. We won't see such a grand undertaking even in our dreams. But it's possible to create a simple linguistic map.

With this goal, in July 1907 I started traveling. At the same time, I visited 31 Armenian villages in the New Bayazet province, except for the city where I stayed for a year. I decided the position of every village within the dialectological classification. And from each village I took a sample, as we shall see in my work. For the subsequent years, I set my mind to continue and complete my travels, as much as my life and abilities would permit.

And thus these investigations happened, which allowed me to create the present volume, whose goal, as we said above, is the classification of Armenian dialects, their attested spread, their borders, their general characteristics, a general sketch of their phonetics, phonology, and morphology, and their characteristic borders with which a dialect differs from other dialects. Alongside my writings, there is a linguistic map of Armenian. There, I have marked only those cities and villages where Armenians exist. The language and dialect of those areas are decided or marked with colors and borders. We confess that there are many things missing that we need to fill, there many uncertain points that we might verify, and there are many errors to fix. Our book shows above all else what are the parts that need further study and where the attention of ethnographers should go. We expect in the future the completion of my work.

1.7 Differences between Old Armenian and New Armenian

Before we go through my main work, I think that is important...

Original page number 15.

... that we explain in this introduction those differences that distinguish New Armenian from Old Armenian. Because these differences are common across almost all our dialects, then by discussing these differences, we save ourselves from the extra work, and we won't need to repeat the same points for each dialect.

The various differences between Old Armenian and New Armenian can be divided into four types:

1. phonetic differences
2. lexical differences
3. phonological differences
4. syntactic differences

1.7.1 Phonetic differences

HD: In this section, Adjarian first lists the various segments from Classical Armenian. He then describes how these segments underwent alternations to the modern dialects. Adjarian did not use separate subsection. The section

divisioning is my own.

HD: For Classical Armenian, Adjarian does not explain the phonological system of Classical Armenian. I explain Classical Armenian in §??.

1.7.1.1 Segment inventory of Classical Armenian

Old Armenian had the following 46 sounds. It had 7 vowels (Table 1.7).

Table 1.7: Monophthong vowels of Classical Armenian

Orthography	ա	ե	է	ը	ի	ո	ու
HMB transliteration	a	e	ē	ə	i	o	u
IPA transcription	ɑ	e	ē	ə	i	o	u

Old Armenian had 9 diphthongs (Table 1.8).

Table 1.8: Diphthong vowels of Classical Armenian

Orthography	այ	աւ	եա	եւ	եայ	եաւ	իւ	ոյ	ուա
HMB transliteration	ay	aw	ea	ew	eay	eaw	iw	oy	ua
IPA transcription	ɑj	ɑu	ɛɑ	ɛu	ɛɑj	ɛɑu	iɯ	oɟ	uɑ

Old Armenian had 30 consonants (Table 1.9).

Table 1.9: Consonants of Classical Armenian

Orthography	բ	պ	փ	դ	տ	թ	գ	կ	ք
HMB transliteration	b	p	pʰ	d	t	tʰ	g	k	kʰ
IPA transcription	b	p	pʰ	d	t	tʰ	g	k	kʰ
Orthography	ծ	ժ	ջ	ղ	շ	ռ			
HMB transliteration	j	c	cʰ	ǰ	č	čʰ			
IPA transcription	ɟ	ʈ	ʈʰ	ɟ	tʃ	tʃʰ			
Orthography	վ	ս	զ	փ	չ	խ	հ		
HMB transliteration	v	s	z	š	ž	x	h		
IPA transcription	v	s	z	ʃ	ʒ	x	h		
Orthography	մ	ն	ր	լ	ղ	ւ	յ		
HMB transliteration	m	n	r	l	l	w	y		
IPA transcription	m	n	r	l	l	w	j		

1.7.1.2 Sound changes from Classical to Modern Armenian

In this phonetic system, New Armenian has introduced the following changes. HD: Adjarian did not use any special notation to differentiate the Classical pronunciation vs. the modern pronunciations. Oftentimes within the same sentence, he uses the same letters to denote both Classical and Modern pronunciations without using any special terms, such as “The sound X is Y”, and we can infer that X is Classical while Y is modern. He thus leaves it up to the (Armenian-speaking and literate) reader to deduce whenever some letter is designating the ancestor of a sound vs. the actual current pronounced form. For easier reading, I use the abbreviations like CA or MA, and terms like ‘Classical’ and ‘reflex, modern’ to disambiguate the text.

1.7.1.2.1 Front mid vowels Old Armenian differentiated the Classical sounds /e, ē/ <ե, է> whose difference is however unclear to us. New Armenian has removed one of these two sounds, such that in many dialects (and also in the literary languages), these two sounds are rendered into one sound which we represent as /e/ <ե>. Some of the dialects (such as Karin, Mush, Van, Suceava, etc.), differentiate the two types of /e/ <ե> sounds in stressed syllables. They changed the Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <ե>, while the Classical /e/ <ե> becomes a diphthong. In unstressed syllables, both Classical /e, ē/ <ե, է> became /e/ <ե>. Like some other dialects, the literary languages distinguish the reflexes of word-initial CA /e, ē/ <ե, է>, such that the reflex of CA /e/ <ե> is pronounced /je/ <յե>, while the reflex of initial CA /ē/ <է> is pronounced as /e/ <ե>.

Original page number 16.

1.7.1.2.2 New vowels In the vowel series, some dialects have added a few new sounds, the chief among them are /æ/ <աւ>, /œ/ <եօ>, /ʏ/ <իւ>. The literary language has not accepted these sounds. But the sounds /œ, ʏ/ <եօ, իւ> are used often in foreign words or in names.²⁸ The sound /æ/ <աւ> is not used in the literary languages.

Table 1.10: Front round vowels in borrowings in literary Armenian (Standard Western Armenian)

		Trad. Ortho.	Transcription (SWA)
‘Young Turk’	(from French <i>Jeune Turc</i> or Turkish <i>Jön Türk</i>)	Ժտոս Թիւրք	Ժտոս Թիւրք /ʒœn tʰyɾkʰ/
‘Eugène Sue’	(French name)	Էօժէն Սիւ	Էօժէն Սիւ /œʒen sy/

1.7.1.2.3 Loss of Classical diphthongs New Armenian in contrast does not have diphthongs. The rich usage of diphthongs in Classical Armenian has wholly dissolved, becoming either vowels or vowel+consonant sequences. There are only a few dialects which have created new diphthongs. The literary language in contrast has preserved the form of the Old Armenian diphthongs, but they have been given a pronunciation which sometimes corresponds to Classical Armenian, sometimes to the present dialects, and sometimes to neither. The following is a summary of their form changes:

Table 1.11: Summary of diachronic changes from Classical Armenian diphthongs

Classical Armenian	Dialects	Literary language
այ ɑj	ɑ, e ա, է	ɑj այ
աւ ɑu	o, œ օ, եօ	o օ
եա ɛɑ	e, i է, ի	ja յա
ել ɛu	ev, iv էվ, իվ	ev էվ
եայ ɛɑj	- -	ja յա
եաւ ɛɑu	ev, iv էվ, իվ	ev էվ
իւ iu	u, ʏ ու, իւ	ʏ, ju, ji իւ, յու, յի
ոյ oj	u, ʏ ու, իւ	uj ույ
ուա uɑ	va վա	va/ վա

1.7.1.2.4 Change from CA /ɑu/ to MA /o/ Because the Classical diphthong /ɑu/ <աւ> became modern /o/ <օ>, the modern language created two types of vowels /o/ <օ>. One is /o/ <օ> from Classical /o/ <օ>, the other is /o/ <օ> from Classical /ɑu/ <աւ>. Of the dialects that distinguish the reflexes of CA /e, ē/ <ե, է>, they have also created a diphthong <ն> (read as /ʏo/ <նօ>); in stressed syllables, they distinguish Classical /o/ that became modern /ʏo/ (n>n) from Classical /ɑu/ that became modern /o/ (աւ>օ). The literary language does not know of this distinction. For the literary language, the letters <ն,օ> have the same pronunciation /o/, and the diphthongal pronunciation of <ն>

²⁸HD: In my experience, such front round vowels only appear in borrowings for Standard Western, not Standard Eastern. Thus why Table 1.10 uses SWA instead of SEA.

as /uɔ/ does not exist. The literary language distinguishes only the word-initial letters <n,o> (just as for <ɛ,t>) with the former pronounced as /vo/ <վո>, and the latter as /o/ <օ>.

Original page number 17.

1.7.1.2.5 Laryngeal features of consonants Old Armenian distinguishes three degrees of plosive consonants: voiced (թրթռուն), voiceless unaspirated (խոլ), and voiceless aspirated (թաւ). The voiceless aspirated series is preserved almost everywhere. But the voiced and voiceless unaspirated series have changed or exchanged places in many dialects. We will later see the details throughout my work, when each dialect is discussed in turn. Some of the dialects have introduced an entirely new series of plosives, which we can call voiced aspirates (շնչաւոր թրթռուն). These are the sounds /bʰ, gʰ, dʰ, ɖʰ, ɟʰ/ <բ', գ', դ', ծ', չ'>, which are represented in the European system as <bʰ, gʰ, dʰ> and so on. They originate from the Classical sounds /b, g, d, ɖ, ɟ/ <բ, գ, դ, ծ, չ>. The literary Eastern language has in general preserved the old pronunciation of consonants. But the literary Western language has changed the voiced plosives into voiceless aspirates, while the voiceless unaspirated were changed to voiced. Cf. my phonetic tables in Adjarian (1899).

1.7.1.2.6 Changes for CA /j/ and CA /ɟ/ For the other consonants, the most changes have happened to the CA /j, ɟ/ <յ, դ> whose pronunciations have entirely changed. The letter <յ> was pronounced as CA /j/ everywhere in the old language. But word-initially, almost every dialect has deleted this letter; some have turned it into /h/ <յ> ; while the literary languages have turned it to /h/ <հ>. The letter <դ> in the old language was some type of thick /l/ <լ>. *HD: It was a velar lateral /ɟ/ in Classical Armenian.* But in all the dialects and in literary languages, this sound acquired its familiar guttural (կոկորդային) pronunciation without exception. *HD: It became a dorsal fricative, such as the SEA and SWA /ɣ/.*

1.7.1.2.7 The sound /f/ Old Armenian did not have the /f/ <ֆ> sound. The new dialects have created this sound, whether by borrowing foreign words or by sound changes (ծայնաշրջութեամբ) in native words. The literary language uses this sound only in transcribing foreign words.

1.7.1.2.8 Syncope of word medial CA /a/ In many of our dialects, especially the ones which are known as being in the Western branch, the reflex of the Classical sound /a/ <ա> of polysyllabic words is deleted when it is not in the initial or final syllable. This sound change appears quite simply in the declension of words (Table 1.12).²⁹

Table 1.12: Syncope of word medial CA /a/ in declension

Classical			'mouth'				
SWA	(citation)		beran	բերան	kʰaʔakʰ	քաղաք	
	Genitive		pʰeran	բերան	kʰaʔakʰ	քաղաք	
	Instrumental		pʰern-i	բերնի	kʰaʔkʰ-i	քաղքի	
			pʰern-ov	բերնով	kʰaʔkʰ-ov	քաղքով	

Such is the case also for the words in Table 1.13.

Table 1.13: Syncope of word medial CA /a/ in other words

			'to waste'				
Classical			hatanil	հատանիլ	harsanikʰ	հարսանիք	
SWA			hadnil	հատնիլ	harsnikʰ	հարսնիք	

²⁹HD: For this section on syncope, Adjarian doesn't specify which modern variety of Armenian he's talking about. I assume he meant Standard Western Armenian. Note that in SWA, post-fricative stops deaspirate and there is obstruent voicing assimilation; thus a more correct transcription of /kʰaʔkʰ-i/ is [kʰaʔk-i]. I don't modify Adjarian's original transcriptions.

Thanks to this, it often happens that two...

Original page number 18.

... .. consonants become adjacent and this causes new sound changes to happen (Table 1.14).

Table 1.14: Medial syncope of CA /a/ feeds other sound changes

	Classical		SWA		Other	
'to pass'	ant ^h anel	անցանել	ant ^h nil	անցնիլ	asnil	ասնիլ
'to recognize'	tʃanatʃ ^h el	ճանաչել	ɖʒantʃ ^h nal	ճանչնալ	tʃɑfnal	ճաշնալ
'to button'	*kotʃakel	*կոճակել	godʒgel	կոճկել	koʒkel	կոժկել

1.7.1.2.9 Rhotic metathesis Some words show the movement or metathesis of the Classical sound /r/ <ր>, which is constant across all the dialects (Table 1.15).³⁰ For this rule, Grammont (1908:241ff).

Table 1.15: Diachronic rhotic metathesis

	Classical		Modern		
'bridge'	kamurdʒ	կամուրջ	karmundʒ	կարմունջ	unspecified dialect
'carpet'	kapert	կապերտ	karpert	կարպետ	unspecified dialect
unclear gloss	pʰipʰerd	փիփերդ	pʰirpʰet	փիրփետ	Karabakh
'clean'	*sesurb	*սեսուրբ	sersup ^h	սերսուփ	Van

1.7.1.2.10 Nasal epenthesis In many places, after a word's final syllable, the nasal /n/ <ն> is inserted between a vowel and consonant (Table 1.16).

Table 1.16: Diachronic nasal epenthesis

	Classical Armenian	Unspecified modern variety
'we'	mek ^h մեք	menk ^h մենք
'green'	kanatʃ ^h կանաչ	kanantʃ ^h կանանչ
'bridge'	kamurdʒ կամուրջ	karmundʒ կարմունջ
'recognition'	tʃanatʃ ^h ճանաչ	tʃanantʃ ^h ճանանչ
'they'	*anok ^h *անոք	nok ^h a > anok ^h նոքա > անոք

In these words, the insertion of the nasal /n/ <ն> is due to the influence of the preceding syllable's nasal /m,n/ <մ,ն>. In verbs, the 1PL imperfective and perfective forms also show this insertion, via analogy to present verbs.

For example, present 1PL of 'to eat' is SWA /gute-nk^h/ <կ'նւտենք>, past imperfective 1PL is /gutei-nk^h/ <կ'նւտէինք>, and past perfective 1PL is /gera-nk^h/ <կերանք>.³¹ As for the word CA /kʰith/ <քիթ> 'nose' which became MA /kʰinh/ <քիւն>, and similar words, the insertion of the nasal /n/ is due to some unknown phonetic rule.

1.7.1.2.11 Verbs of 'to say' Against the Classical words /asel/ <ասել> 'to say' and /anel/ <անել> 'to do', we often find in the new dialects words like /asel/ <ասել> 'to say' and /anel/ <անել> 'to do' (in the Eastern branch), while the Western branch has /əsel/ <ըսել> 'to say' and /ənel/ <ընել> 'to do'. And with this way, they have entered the literary language.

³⁰HD: This seems like an overgeneralization. The modern word for 'bridge' lacks metathesis is SWA [gamurtʃ] and SEA [kamurdʒ] <կամուրջ>.

³¹HD: I segment out the 1PL suffix /nk^h/ . What Adjarian means is that in Classical Armenian, the 1PL suffix was /mk^h/ for the present, but just /k^h/ without a nasal for the past (Thomson 1989:31,49). He argues the nasal spread via analogy.

1.7.2 Lexical differences

The lexicon of the new language has changed a lot. The largest portion of the words from Old Armenian have either been lost in the new dialects or have gained new meanings. The collection and study of this latter group of words is important for advancing the study of the history of their meanings.³² The new dialects have also created many new words which are known under the name of provincial (զավառակալան) words, and they do not exist in Classical Armenian. In my extensive provincial dictionary (unpublished), the number of these words is 30,000. The two literary languages have also created many new words, which are also absent from Classical Armenian. For example, SEA /ʃokʰenav/ շոգեմակ 'steamboat' and SEA /heraxos/ 'telephone'. The complete collection of these words is still lacking.

Original page number 19.

Those words that are common in both Classical Armenian and the new dialects often underwent certain sound changes which are not easy to explain with conventional phonetic laws. In many places we find words that have changed so much that it's sufficiently hard to recognize their original form. For example, the Moks province has the word /xa/ <խա> instead of CA /het/ <հետ> 'with, together'. The Zeytun dialect has the word /bajob/ <բայոբ> instead of Classical /parqu/ <պարու> 'old woman'. The Hamshen dialect has the word /onluxʰ/ <օնլիք> instead of Classical /anauχ/ <անասուխ> 'mint'. The number of such words is not large.

Our dialects also have many foreign words which are borrowed from neighboring languages. The quality and quantity of these borrowings distinguishes the dialects based on their position. Among the lender languages (*HD: the languages which provide borrowings*), first place goes to Turkish which with its various branches (Ottoman, Azerbaijani Turkish, Tatar) has had a tremendous influence on our dialects without exception. The number of words in the Istanbul dialect that were borrowed from Turkish is 4200. For the dialects in Armenia proper, they have around only a half of this number. See (Աճառեան 1902).

After Turkish, we have the languages of Kurdish, Georgian, Russia, and Italian.

For words borrowed from Kurdish, the number of these words is still uncertain. These words are found in the dialects of Mush, Van, and Tigranakert. The words borrowed from Georgian are found in the dialects of Tbilisi and Artvin. The number of words borrowed from Russia is 600 in my (unpublished) collection, and they are found in in all the Russian-Armenian (ռուսահայ) dialects. In the New Nakhichevan dialect, these words reach the thousands. Italian borrowings are found only in the Istanbul dialect, and sometimes in the neighboring areas. There are also borrowings from Romanian, Polish, and Hungarian; these are found only in the Austrian-Hungarian dialect.

The literary language does not have these lexical differences. The orthography of Old Armenian is restored almost everywhere (there are very few exceptions...

Original page number 20.

... such as the words for 'other': /al, el/ <ալ, էլ> instead of /ajl/ <այլ>.) The provincial (զավառակալան) words are in general left in the popular language (նամիկ լեզու), and recently there is only a hope that they will enter the literary language. Foreign words are by principle excluded in our two literary languages. It is only Eastern Armenian where European scientific borrowings have some visibility.³³

In this way, we can say that Old Armenian and the new literary languages do not have lexical differences. Our lexicon is entirely Classical, and it is significantly different from the real people's colloquial vernacular. This is why the ordinary popular call the literary language Classical Armenian.

1.7.3 Morphological differences

In both the dialects and literary languages, there is a large number of morphological differences. The goal of these differences is linguistic simplification. Through the laws of analogy (հասկիտութեան), the most usual and regular

³²HD: I think he means diachronic semantics or semantic change.

³³Ter-Ghazarian (Տեր-Ղազարեան 1908) has collected these scientific borrowings. Their number is 1500 in that work.

forms of the language have generalized, while secondary forms and exceptions have been erased.

HD: In what follows, the subsection divisioning in this section is my own.

1.7.3.1 Declension

The declension of Classical Armenian, whose extreme complexity have by and large turned into a cause of difficulty, have been rendered into perfect simplicity in Modern Armenian (աշխարհաբար). Of the many stems of Old Armenian, only one has been kept. The singular genitive-dative takes the suffix /-i/ <ի> and the ablative takes /-e/ <է> (These were unique to Classical Armenian /i/-stems <ի> and /a/-stems <ա>). The instrumental takes /-ov/ <ով>, which was unique to the Classical /o/-stem <ո>. The plural has an entirely new construction. Classical Armenian formed its plurals with the suffixes /-k^h, -t̂s^h, -s/ <ք, ց, ս>, which vary based on the stem and declension. In contrast, New Armenian has two new plural suffixes which in all circumstances stay the same. These are /-er/ <եր> for monosyllabic words, /-ner/ <ներ> for polysyllabic words. (For an explanation of these forms, see Karst (1901:169), ...

Original page number 21.

... Pedersen, KZ 39, 456ff)³⁴ The singular case markers are simply attached after these plural markers, without changing forms. It is only genitive-dative case suffix that takes the form /-u/ <ու> in the plural, whereas this suffix is restricted to a very small number of words in the singular.

And this is the method of declension for the largest number of the new dialects and for the Western literary language. In a few other dialects and in the literary Eastern language, there are a few small differences. In these dialects, the ablative is formed by the new suffix /-iṣ^h/ <ից>. The plural genitive-dative case is formed the same way as in the singular, with the suffix /-i/ <ի>. And subsequently, there is more analogy than in the former dialects.

It should be mentioned also that Classical prepositions /i-, j-, z-/ <ի, յ, զ> which were attached to various case declensions in Classical Armenian (accusative, ablative, locative (ներգոյական), prepositional (սախորի), narrative, circumlative) have been lost in the new language. In a few dialects and in the literary Eastern language, the locative is formed with the suffix /-um/ <ում>.

Table 1.17 is a table of the declensions for the literary languages.

Table 1.17: Declension system (plural + case) for Standard Western and Eastern Armenian

	The Western language		The Eastern language	
	Singular	Plural	Singular	Plural
NOM	-	/-er/ <եր> /-ner/ <ներ>	-	/-er/ <եր> /-ner/ <ներ>
GEN/DAT	/-i/ <ի>	/-er-u/ <երու> /-ner-u/ <ներու>	/-i/ <ի>	/-er-u/ <երի> /-ner-u/ <ներու>
ACC	(like NOM)	(like NOM)	(like NOM or DAT)	(like NOM or DAT)
ABL	/-e/ <է>	/-er-e/ <երէ> /-ner-e/ <ներէ>	/-iṣ ^h / <ից>	/-er-iṣ ^h / <երից> /-ner-iṣ ^h / <ներից>
INS	/-ov/ <ով>	/-er-ov/ <երով> /-ner-ov/ <ներով>	/-ov/ <ով>	/-er-ov/ <երով> /-ner-ov/ <ներով>
LOC	(doesn't have it)	(doesn't have it)	/-um/ <ում>	/-er-um/ <երում> /-ner-um/ <ներում>

³⁴HD: I couldn't find out what was this exact reference by Pederson.

1.7.3.2 Definite article

Old Armenian had a definite article /-n/ <ն>, but it did not have a general and regular usage. In the new language, phonetic developments created two forms: /-n/ <ն> which was specialized for vowel-final words, and /-ə/ <ը> for consonant-final words. Besides this, the language developed general and complete uses for the article, in the same way as do the new European languages (French, English, German, and so on).

Original page number 22.

1.7.3.3 Pronoun declension

A few of the Old Armenian pronouns have been lost in the new language. Others have kept their old form. However, because the ablative, instrumental, and locative cases have distanced themselves from their previous state, these cases are formed in the way that nouns are, with suffixes: ABL /-e/ <է>, ABL /-iʃʰ/ <ից>, INS /-ov/ <ով>, LOC /-um/ <ում>. These suffixes are added not to the nominative form, but to the dative form.

1.7.3.4 Adpositions

All the prepositions have become postpositions. There are no prepositions in the new language.³⁵

1.7.3.5 Verb conjugations

The morphological changes in verb conjugation are much larger. First and foremost, the fourth conjugation class (CA /-um/ <ում>) has been erased, and New Armenian recognizes only three conjugations. Of the six verb forms from Old Armenian (present ներկայ, imperfective անկատար, perfective կատարեալ, Future <ապանի>, imperative հրամայական, and subjunctive ստորադասական), only the perfective and imperative keep their old construction. The present and the imperfect have received three new constructions, which we will talk about later. The future has a composite shape and it is formed also in three new ways, in various dialects: with the formative /kə/ <կը>, with the formative /piti/ <պիտի>, or by combining the future participle (դերբայ) with the copular verb (եական բայ). The present indicative of Old Armenian has become the the present subjunctive.

In Classical Armenian, the formation of the passive was very complicated; and sometimes by creating simple verbs (հասարակ բայեր), the meanings can get confusing. In place of these complications, New Armenian developed a very simple form /-vil/ <ւիլ>, by which all passive verbs form one conjugation class.

In Classical Armenian, the negative (բացասական) had a very simple construction. And it should be thought that at least this construction has been free from general metamorphoses. But because the conjugation of verbs has entirely changed in its form, thus it is natural that the negative would follow these changes.

The causative (անցողական) formative in Classical Armenian was /-eʃʰuʃʰanel/ <եցուցանել>; because of its great length, it has shortened and become modern /-ʃʰnel/ <ցնել>, /-ʃʰuʃʰnel/ <ցուցնել>, and so on.

Let us also mention that New Armenian has created many new complex tenses, which did not exist in the old language.

Original page number 23.

1.7.4 Syntactic differences

In terms of syntax (համաձայնական կողմ), the New Armenian dialects significantly differ from Classical Armenian. In many other cases, the literary language restored many things according to the old language; but in this case, the

³⁵HD: This is an incorrect overgeneralization. Modern Standard Armenian does have a handful of prepositions like SEA [aranʃʰ] <անաւաց> 'without'.

literary language completely follows the dialects; and the literary language rarely but sometimes diverges from the dialects, and that divergence is for literary higher registers (բարձր սեռերով).³⁶

1.7.4.1 Word order of verbs

In Old Armenian, the verb was generally placed at the beginning of the sentence or before its arguments. In contrast, New Armenian works by putting the verb all the way at the end. Consider the following examples (1).³⁷

(1) a. i. Classical Armenian

V S O
emut noj eյ ordi-k^h nora i tapan-ən
entered Noah and son-PL his to ark-DEF

‘Noah and his sons entered the ark.’

Եմուտ Նոյ եւ որդիք Նորա ի տապան:

ii. Modern Standard Western Armenian

S O V
noj jev anor vort^hi-ner-ə daban mədan
Noah and his son-PL-DEF ark entered

‘Noah and his sons entered the ark.’

Նոյ եւ անոր որդիները տապան մտան:

b. i. Classical Armenian

O V O
zint^h ararits^h vasən ord^hwoj imoj
what do for son my

‘What should I do for my boy?’

Չի՞նչ արարից վասն որդւոյ իմոյ:

ii. Modern Standard Western Armenian

O O V
dəxus hamar int^h ənem
boy for what do

‘What should I do for my boy?’

Տղուս համար ի՞նչ ընեմ:

c. i. Classical Armenian

V Voc O
lur ordəak xəratu haւր k^ho
listen son advice father.GEN your

‘What should I do for my boy?’

Լո՛ւր, որդեակ, խրատու հօր քո:

ii. Modern Standard Western Armenian

Voc O V
dəxas horə^h xəradə mədig əre
boy father.GEN advice listen do

‘My boy, listen to your father’s advice!’

Տղաս, հօրդ խրատը մտիկ ըրե:

³⁶HD: Subsection divisioning in this section is my own.

³⁷HD: The glossing and segmentation is my own. I use a simplified segmentation for illustration.

1.7.4.2 Word order of genitive possessors

In Old Armenian, the modifier word (յատկացուցիչը) was placed after the modified word (յատկացեալը). In New Armenian, the exact opposite occurs: the modifier is placed before the modified (2).

(2) a. Classical Armenian

N   Poss
zeṭbajrən jovhannu
brother   John.GEN

'John's brother'
Չեղբայրն Յովհաննու:

b. Modern Standard Western Armenian

Poss   N
ohannesin aḫpaṛə
John.GEN brother

'John's brother!'
Օհաննեսին ախբարը

1.7.4.3 Word order of adjectives and nouns

In Old Armenian, adjectives could be placed either before or after the noun. When the adjective is after the noun, the adjective agrees with the noun in number and case. When the adjective is before the noun, the adjective usually does not agree. Because the latter is the simplest structure, thus New Armenian always places its adjectives before the noun.

1.7.4.4 Word order of demonstrative and possessive pronouns

The demonstrative and possessive pronouns³⁸ (ցուցական եւ ստացական ածականները), unlike the former (*HD: meaning unlike adjectives*), are usually placed after the noun and agree with the noun. In New Armenian, the opposite occurs: they are placed before the noun and don't agree (3).

(3) a. Classical Armenian

N   Poss, N   Dem, N   Poss
tun   im,   aṭrəs aṭs,   haṙr   imum
house my,   man this,   father my

'my house, this man, my father'
տուն իմ, այրս այս, հոր իմում

b. Modern Standard Western Armenian

Poss N,   Dem N,   Poss N
im   dunəs, aṭs   martʰə, im   horəs
my house, this man,   my father

'my house, this man, my father'
իմ տունս, այս մարդը, իմ հորս

³⁸HD: His Armenian term is more literally translated as 'adjective', but the word 'pronoun' is more technically correct

1.7.4.5 Word order of adpositions

In Old Armenian, prepositions (նախադրուքիւններ) were unconditionally placed before the noun. In the new language, the word ‘preposition’ has no such meaning, because there are postpositions (յետադրուքիւն). For example (4).

(4) a. Classical Armenian

P   N   ,   P   N
 aradzi haux imoj, and sevanov k'ov
 front father my, under table your

‘in front of my father, under your table’
 առաջի հօր իմոյ, ընդ սեղանով քով

b. Modern Standard Western Armenian

N   P,   N   P
 horəs arčev, sevanith dagə
 father.my front, table.your under

‘in front of my father, under your table’
 հօրս առջեւ, սեղանիդ տակը

By individually taking these differences, they perhaps don't seem severe to us. But when we consider them entirely, and we compare the word order (շարադասութիւն) of the Modern Armenian sentence...

Original page number 24.

... to Classical Armenian, we shall be surprised by this great divergence that divides the two languages.

And truly, while Old Armenian has free word order (ազատ շարադասութեան) like the syntax of old Indo-European languages, its analytical word order (վերլուծական շարադասութեան) completely follows the new European languages, such as French word order. In contrast, New Armenian is free from this syntactic freedom, and its words are placed in a stable order, just like in Turkish syntactic style, and unlike the European one.

Here are two sentences from Old and New Armenian, compared against French and Turkish.³⁹

(5) a. ‘I saw the bird that sings on the tree.’

i. Classical Armenian

tesī əzt'ərtʰunən or ergēr i verəj tsarəjn
 saw bird that sing to on tree

Տեսի զթռչունն որ երգէր ի վերայ ծառոյն:

ii. French

J'ai vu l'oiseau qui chantait sur l'arbre
 I saw bird that sing on tree

iii. Modern Standard Western Armenian

džarin vərə jerk'ox t'ərtʰunə desa
 tree on singing bird saw

Ծառին վրայ երգող թռչունը տեսայ

iv. Turkish

³⁹HD: For the Turkish examples, Adjarian wrote them in the Armenian script.

Ağacın üstünde öten kuşu gördüm
 tree on singing bird saw
 Աղաջըն իւսթիւնդէ եօթօս քուշու գէօրդիւմ

b. 'The sheets of the books of Leon, my neighbor's son'

i. Classical Armenian

t^hert^hək gərot^s^h lewoni ordwoj dərot^s^hwoj imoj
 sheets books.GEN Leon.GEN son.GEN neighbor.GEN my

Թերթք գրոց Լեւոնի՝ որդւոյ դրացւոյ իմոյ

ii. French

Les feuilles des livres de Leon fils de mon voisin
 the sheets of books of Leon son of my neighbor

iii. Modern Standard Western Armenian

t^hərot^sijis dəxun levonin k^hərk^hərun t^hert^herə
 neighbor.GEN son.GEN Leon.GEN books.GEN sheets

‘Դրացիիս տղուն Լեւոնին գրքերուն թերթերը’

iv. Turkish

Komşumun oğlu Levon'un kitaplarının yaprakları
 neighbor.GEN son.GEN Leon.GEN books.GEN sheets
 Քօնշումուն օղլու Լեւոնըն քիթաբլարընըն յափրաքլարը

Everything is done in this way, such that you would think that New Armenian syntax is based on the Turkish template. On this investigatable issue, see Pedersen, KZ 32,472.

Chapter 2

Armenian residences

Original page number 25.

As we know, the homeland of Armenians, Armenia, is divided today in the middle of three states. The largest portion is in the hand of the Ottomans; 7 out of 15 provinces from Old Armenia:

- Upper Armenia (Բարձր Հայք)
- Fourth Armenia or Sophene (Չորրորդ Հայք)
- Aghdznik or Arzanene (Աղձնիք)
- Turuberan (Տուրուբերան)
- Mokk' or Moxoene (Մոկք)
- Korchayk or Corduene (Կորճայք)
- Vaspurakan (Վասպուրական)

A smaller portion is in the hands of the Russians:

- Artsakh (Արցախ)
- Syunik (Սյունիք)
- Utik (Ուտի)
- Gugark (Գուգարք)
- Tayk (Տայք)
- Ayrarat (Այրարատ)

And the smallest part is in the hands of the Persians:

- Paytakaran (Փայտակարան)
- Parskahayk or Persarmenia or Nor Shirakan (Պարսկահայք)

The largest portion of Armenians today are still found in their homeland. But outside of their homeland, Armenians have spread into many other countries in the following manner.

HD: In this chapter, the section divisioning is my own.

2.1 The northern migration line

Armenian title: Հիւսիսային գաղթական գիծ

2.1.1 Georgia

The city with the most Armenians is Tbilisi and its surrounding areas. But the Armenians are also scattered in other cities in Georgia, such as in the state of Tbilisi in Gori, Signagi, Telavi, Dusheti, Tianeti. In the Kutaisi province: Kutaisi, Poti, the two villages of Shorapani. In the Lechkhumi province, the village of Lailashi; in the Racha province: Oni village, Batumi, Artvin, Ardanaç, Şavşat, Sokhumi; in the Chornomorets province: Novorossiysk, Anapa, and the shores of the entire Black sea. The Armenian populace in this region is around 200,000.

2.1.2 Aghvank or Caucasian Albania

Aghvank: The native population of this country was previouslu Armenian, while later a portion are Muslim. In that way, today the native element of the country is Armenian or Turkish. The cities where Armenians live are Baku, Shamakhi (with 23 villages), Geokchay with 20 villages, Nukha (42 villages), Zagatala...

Original page number 26.

... 12 villages, Agdash (6 villages), Quba (Khachmaz and Kilvar villages), and finally Darband. The entire Armenian population of Aghvank is around 150,000 people.

2.1.3 North Caucasus

Here, the Armenians represent a mixture of migrants that came from different places. They live in the Dagestan area: Petrovsk, Temir-Khan-Shura, Chiri-Yurt, Ilkarti. In the Terek area: Kizlyar, Mozdok, Vladikavkaz. In the state of Stavropol: Stavropol, Machar or Budyonnovsk. In the Kuban area: Armavir, Yekaterinodar, Batalbashu, Yeysk, Caucasus, Labin, Maykop, Temryuk. In total, 28,835 people.

2.1.4 Tatarstan (from the Volga to the ocean)

In this area, the Armenians are chiefly in the city of Astrakhan. But in recent years, they have spread also to farther places: Tsaritsyn, Saratov, Samara, Syzran, Simbirsky, Penza, Balashov, Uribeno, Durovka, Kamyshin, Krasnovodsk, Jibil, Chakichlar, Qızıl Arvad, Ashgabat, Artəgh, Kakhka, Dulak, Merv, Charjoy, Petro-Aleksandrovsk, Samarkand, Bukhara, Ziadqin, Chernaevo, Golodnaya Steppe, Kattaqurqan, Jizzakh, Khujand, New Margelan, Kokand, Andijan, Osh, Namangan, Tashkent, Arəs, Turkistan city, Petrovsk, and many Siberian stations. The entire number of Armenians in Tatarstan is 16,000.

2.1.5 Crimea

At its time, this place had a large Armenian population. But because of migrations in 1779, many people were scattered. Today, the Armenian-populated cities in this peninsula are Theodosia, Kerch, Alushta, Yalta, Sevastopol, Yevpatoriya, Perekop, Or or Armiansk, Simferopol, Bakhchisaray, Karasubazar, and Old Crimea. The migrants of Crimea are established in New Nakhichevan and its 5 villages, which they built. From here, they also spread to Rostov, Melitopol, Berdiansk, Azov, Novocherkassk, Nogaisk, Dnipro, Taganrog, Yekaterinoslav, and other places. The number of Armenians in this area is 35,000.

2.1.6 Russia

Russia: Here, the Armenians are very few. The entire number is less than a thousand. A large portion are students...

Original page number 27.

... and soldiers. The number of native and established people is small; they are found mainly in Moscow, Saint Petersburg, Kharkiv, Voronezh, and so on.

2.1.7 Poland

At its time, Poland had a large Armenian populace, both in its Austrian and Russian parts. In the Russian part, there are no longer any Armenians. As for the Austrian part, the main Armenian-populated location is Guti or Guter. Also, a very few number of Armenians is found in Lemberg and elsewhere. The Armenians of Guti are around 100 houses.

2.1.8 Romania

The Armenian-populated cities are Focșani, Bucharest, Botoșani, Iași, Trkvokna, Galați, Brăila, Bacău, Roman, Constanța, Sulina, Tulcea, Babadag, Pitești, Jurjevo, Ploiești, and so on. The Armenian migrants consist of two certain groups. The old migrants or natives, and the new migrants who came from various corners of Ottoman Turkey after the massacres of the Ottoman Armenians. The total number of both groups is 14,000, of which 4000 people are the new migrants.

2.1.9 Bessarabia

Here, very few Armenians are found in Chișinău, Akkerman, Khotyn, Balti, Bender, Ismail, and Hîncești, with whom we should include the Armenians of the Cherson province (Odesa and Grigoriopol).

2.1.10 Austro-Hungary

This is Bukovina, Transylvania, Hungary, and Austria proper. The Armenians of Bukovina primarily reside in the cities of Suceava, Chernovitsa, and Seret. The Armenians of Transylvania primarily live in the cities of Gherla or Armenopolis, Dumbrăveni or Elisabethopolis, Gheorgheni, Sibviz, Brașov or Kronstadt. Few numbers of Armenians are scattered also in the various corners of Hungary, until Beshta and Vienna. The total number of Armenians in this region is 15,000.

2.2 The southeastern migration line

Armenian title: Հարավային-արեւելեան գաղթնական գիծ

2.2.1 Assyria

There are Armenians only in Mosul, Kirkuk, Baghdad, Basra, and Սուրբ Եղիշ. The total is 1400 people.

2.2.2 Persia or Iran

The Armenians of this country are divided into two separate dioceses (թմերք). Azerbaijani Persian (Atropatene) and Persia proper. The Azerbaijan diocese has not only Khoy, Maku, Salmast, Urmia, and Karabakh, which are provinces of Armenia proper, ...

Original page number 28.

... but also Tabriz, Mujumbar, Maragha, Kurdistan, and Ardabil. In Persia proper, the Armenian-populated cities are New Julfa (with its 80 villages), Tehran (with its 6 villages), Qazvin, Rasht, Anzali, Hamadan, Sheverin, Shiraz, Bushehr, and so on. The entire number of Persian Armenians is 66,000 of which 25,000 belong to Persian Armenia.

2.2.3 India

It now has 700 Armenian residents who live in the cities of Kolkata, Madras, Bombay, and Dhaka.

2.2.4 Birmania or Myanmar

The total number is 252 Armenians, of which 193 people live in Rangoon.

2.2.5 Island of Java

There are 170 Armenians, who live in Batavia (Jakarta), Surabaya, Singapore, Semarang, and so on.

2.3 The southwestern migration line

Armenian title: Հարավային-արեւմտեան գաղթնական գիծ

2.3.1 Cilicia

This has been Armenianized since the time of the Rubenid (Ռուբինեան) kingdom. Now, the main Armenian-populated cities are Sis, Hadjin, Zeytun, Adana, Tarsus, Mersin, Misis, Marash. They have a total of 190,000 Armenians.

2.3.2 Cyprus

It has now 562 Armenian residents, who are found mostly in the capital Nicosia. The others live in Larnaca, Limassol, Paphos, Sourp Magar, Famagusta, and so on.

2.3.3 Syria and Lebanon

The northern part, as bordering Cilicia, has a quite a lot of Armenians. But as we go south, the number of Armenians decreases. The total number of Armenians is 36,000 people, who live in the cities of Ayntap, Antioch, Aleppo, Beirut, Sham (Damascus), and Latakia. Ayntap has 6 villages, Antioch has 18 villages, Aleppo has 12 villages. Among these, the following villages are well-known. In Antioch, Svetia, Kesab, Aramo, and in Aleppo, Kilis, Belan, and Jisr al-Shughur. Palestine. It has 730 Armenians who live in Jerusalem, Jaffa, Bethlehem, and Ramla.

2.3.4 Egypt

It has around 10,000 Armenians who live primarily in Alexandria and Cairo.

2.3.5 Other

There are few Armenians who also live in Tripoli, Ethiopia, Kaplandia, and Transvaal.

Original page number 29.

2.4 The western migration line

Armenian title: Արեւմտեան գաղթնական գիծ

2.4.1 Asia Minor or Anatolia

This extends from the western borders of Armenia until the Archipelago (Արշիպելագոս) and Marmara. It includes also Փոքր-Հայքը, which is a heavily Armenian-populated area. The main Armenian-populated cities in Asia Minor are, from east to west, Urfa, Malatya, Divriği, Akn, Arapgir, Şebinkarahisar, Gürün, Darende, Hisn-Mansur or Adıyaman, Trabzon, Gümüşhane, Giresun, Ordu, Sebastia, Evdokia, Amasia, Merzifon, Samsun, Kayseri, Yozgat, Ankara, Konya, Kastamonu, Kütahya, Afyonkarahisar, İzmir (Smyrna), Aydın, Manisa, Bursa, Bilecik, Balıkesir, Bandırma, Nicomedia, and Adapazarı. The statistics of the area are still uncertain.

2.4.2 Istanbul

Taking together the villages that are on the two shores of the Bosphorus, there are 45 districts and 180,000 Armenians. Before the massacres, there were 250,000 Armenians, of which 60,000 were migrants. Because these people were deprived of their lands, the number of Istanbul Armenians significantly dropped. Now, it is rising again.

2.4.3 Greece

It has 200 Armenians who live primarily in Athens.

2.4.4 Crete

It has about the same number of Armenians as in Kandiye.

2.4.5 European Turkey

The Armenian-populated cities are Adrianopolis, Rodosto, Malkara, Silivri, Çorlu, Gallipoli, and Thessaloniki.

2.4.6 Bulgaria

It has 15000 Armenians who live in the following cities: Varna, Ruse-Shumla, Silistra, Sofia, Trnova, Razgrad, Vidin, Dobrich, Teleorman, Filibe, Burgas, Tatar Pazardzhik, Sliven, Yampil, Eski Zagra, Haskovo, Aytos, Karnobat, and Straldzha.

2.4.7 France

There are 1000 Armenians who live in Paris and Marseille, and a portion in Nancy, Montpellier, and so on.

2.4.8 England

Here, there aren't as many Armenians as in France. The Armenian-populated cities are London and Manchester.

2.4.9 The United States

It has over 40,000 Armenians, who live primarily in Worcester, New York, Providence, Fresno, Boston, and many other cities.

Original page number 30.

2.4.10 Other

A few number of Armenians are also found in Italy, Switzerland, Belgium, Holland, and Germany, where there are still no migrant communities. And the resident Armenians there are only temporary immigrants.

2.5 Summary

The migrant community of Armenians is more than 1 million.

Chapter 3

Armenians who speak foreign languages

Although Armenian is the most widely spoken language among Armenians, there are many Armenians who have forgotten Armenian; because of the influence of the dominant languages, they have adopted foreign languages. The foreign-speaking Armenians are primarily found outside the borders of Armenia and Lesser Armenia, in various foreign countries. However, even in the extremities of Armenia, there are places where Armenian has been replaced by foreign languages. But in contrast, not all migrant Armenians have forgotten Armenian. There are many places like New Julfa, Astrakhan, Smyrna, Nicomedia, Istanbul, Suceava, and others where the Armenians speak more pure Armenian dialects than some Armenians do in Armenia proper.

However we should emphasize the circumstances such that anywhere where there is an Armenian (even if in Armenia proper), if the Armenian doesn't lose their mother tongue, then they know at least two languages: Armenian with either Turkish, Kurdish, Persian, or Russian. It is the female sex which is weaker in this regard and generally more loyal to her mother tongue, than the male sex. This bilingualism of Armenians is caused by the foreign populations that coexist with the Armenians and that have an almost equal number of people as the Armenians. This bilingualism has had a significant effect on the Armenian language.

The foreign languages that have been adopted by the Armenians are the following.

HD: Section divisioning is my own.

3.1 Turkish

Turkish, with its two major dialects: Western Turkish or Ottoman, and Eastern Turkish or Azerbaijani. This language is spread across the following.

3.1.1 Western Asia Minor

Almost all of Western Asia Minor, starting from around Kastamonu until Zile, south until Kayseri, and from southeast of Kayseri onto Sis and Ayntap until the Euphrates. From west of these borders until the beaches of Marmara, of the archipelago, and of ...

Original page number 31.

... the Mediterranean, all the Armenians speak Turkish. Exceptions are only the Armenians in the regions of Istanbul, Nicomedia, and Smyrna, as well a number of the villages in Ankara and Aydın, specifically Yenikent), Nallıhan, Sivrihisar, Ödemiş, and Burdur. I have heard that a few of the villages in Yozgat are also Armenian-speaking, but their names aren't clear to me.

3.1.2 Asia Minor

In Niksar, at the northeast side of Evdokia, there's an islet of Turkish-speaking Armenians due the beast-like barbarity of the many resident Turks.

3.1.3 Island of Cyprus

The old Armenian migrant community is Turkish-speaking, but the new migrant community is Armenian-speaking.

3.1.4 European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia

Another region of Turkish-speaking Armenians is also European Turkey, Bulgaria, and Eastern Rumelia, starting from the other side of the Marmara. Exceptions are only Rodosto and Malkara. The other Armenian-populated cities, such as Gallipoli, Silivri, Çorlu, Ereğli, Çatalca, Adrianopolis, Dimetoka, Gyumyurdjina, and Dedeağaç, are Turkish-speaking. The old migrant communities of Bulgaria and Eastern Rumelia are entirely Turkish-speaking; but after the last Ottoman-Armenian massacres, the presence of a large number of asylum-seeking Armenians caused the restoration of the forgotten Armenian language, of course only in those cities where a large number of them were relocated, such as in Filibe, Burgas, Varna, Trnova, Ruse. The other cities remain Turkish-speaking, such as Silistra, Razgrad, Shumla, Sliven, Aytos, Karnobat, Yampil, Eski Zagra, and Haskovo.

3.1.5 Roomania

Romanian Armenian-populated cities that were previously settlements from Bulgaria, such as Babadag, Tulcea, Sulina. Here as well, the Armenians who fled the massacres have restored the Armenian language, such as in Galați, Ibraila, and Constanța.

3.1.6 Bessarabia

Bessarabia is Turkish-speaking because it was previously part of Romania. Such as Ismail, Balti, Bender, Chișinău, Akkerman. Similarly the Armenian migrants of Bessarabia are Turkish-speaking, such as Grigoriopol, Odesa, and Cherson.

3.1.7 Lazistan

In the eastern side of Trabzon, there are Armenians found in Lazistan, who are scattered among the Turks and the Laz.

3.1.8 West of Akhalkalaki

On the western side of Akhalkalaki, there are four villages which are Bavra, ...

Original page number 32.

... Khulgumo, Kartikami, and Turs; they are Turkish-speaking.

3.1.9 Olti

In the region of Olti, 45 verst away from Olti, there is the Turkish-speaking village of Kalkos (25 houses).

3.1.10 Urmia

On the northern banks of Lake Urmia, especially in Sovushpulagh and Miandoab, or in one words Persian Kurdistan, the small Armenian community is Turkish-speaking.

3.1.11 Summary

As can be seen, the Turkish-speaking Armenians form a significant number. But thankfully, this number decreases day by day. In all the major cities of Anatolia, such as in Bursa, Kayseri, and Yozgat, the new generation has become Armenian-speaking thanks to schools and because of immigration to Istanbul. A large portion of the Armenians in Cyprus, Eastern Rumelia, and Bulgaria have become Armenian-speaking thanks to the new migrants. The Ottoman government in its time used violent means or force to erase the Armenian language and to make Turkish be the dominant language (such as can be said for how the Pashas in Anatolia killed the language of Armenian-speaking Armenians), but currently it has no intention or ability of doing such methods.¹ In Bessarabia, instead of Turkish, Russian is now wide-spread. The entire population already knows Russian, and we only need a short amount of time before Turkish is completely lost.

3.2 Georgian

This language is spoken by almost all the Georgian-Armenians. Exceptions are Tbilisi and the cities on the short-est of the Black Sea, such as Batumi, Poti, Sokhumi, and so on. The Armenians are Georgian-speaking in Sighnag, Telavi, Gori, Kutaisi, and the neighoring areas. Two of the villages of Akhalkalaki are also Georgian-speaking: Vargavi and Khizabavra . The Armenians of Vladikavkaz are also Georgian-speaking, because a large portion of them have emigrated from Georgia.

3.3 Persian

It is spoken in a very small border, between Mədrəsə (close to Shamakhi) and Kilvar (close to Quba) and in the villages of Khachmaz. Vardapet Makar Barkhudariants (Մակար Կրդ. Բարխուդարեանց) and bishop Mesrob Smbadian (Մեսրոպ եպս. Սմբատեան) have said in their topographies that the language of these villages is called Lahij (լահիճերէն) and Tat (թաթերէն). But we shouldn't be confused by these names, because this language is a very clear and easy-to-understand dialect of Persian.

Original page number 33.

3.4 Circassian

Circassian (չերքեզերէն) is spoken only in Armavir, where there is an Armenian-populated village in the Kuban region. The Armenians of Armavir migrated from Circassia and founded the found in 1830.

¹HD: It is quite sad that Adjarian's optimism was soon disproven by the Armenian Genocide.

3.5 Kurdish

In the Northern Armenia, Kurdish is a widely-spread language. But it has become the mother tongue in a small border. That is the villages of Hizan, the provinces of Ġarzan and Shirvan in Paghesh province (Կուստկալուքիւն); in the Tigranakert province (Կուստկալուքիւն), Meyafarikîn or Silvan, Bisheriyê, Bohdan; Samsat (formerly Samosata) in Cilicia. The total number is over 100 villages.

3.6 Arabic

It has become the mother tongue of the Armenians in Syria, Palestine, Mesopotamia, and Assyria. The Armenians in Aleppo, Damascus, Beirut, Mardin, Mosul, Kirkuk, and also Siirt in Armenia are Arabic-speaking.

3.7 Romanian

This has become the mother tongue of the majority of Romanian-Armenian migrant community, and part of the Armenians in Bukovina. There are Turkish-speaking or Armenian-speaking Armenians only in the eastern seashores of Romania until Galați; some of these people are Armenian-speaking thanks to the recent Armenian migrants.

3.8 Polish

This is spread almost everywhere among the Polish-Armenians, except for Guter which is Armenian-speaking. The Armenians of Poland can be considered already nationally lost.

3.9 Hungarian

It is spoken as a mother tongue among the entirety of Armenians in Hungary and Transylvania. Except for the cities of Szamosújvár or Armenopolis and Gherla or Elisabethopolis, which are Armenian-speaking.

3.10 English

This is spoken in the Indian-Armenian migrant communities, whereas the Armenians of England are still a recent settlement so they're Armenian-speaking.

3.11 Summary

The extent and borders of these languages are all accurately represented in the map that is placed at the end of this book.

Original page number 34.

Chapter 4

The three branches of Armenian dialects

HD: Starting from this page, most section divisioning is my own. Adjarian originally compiled all his dialectal sections into essentially one large chapter with one section per dialect. I broke it up his organization into parts (for each branch) and chapters (for each dialect). Each chapter has its own sections.

4.1 Overview

In general among us, the Armenian dialects are divided into two branches: Eastern or Russian-Armenian dialects, and Western or Ottoman-Armenian dialects. For me, these terms are incorrect and inappropriate, even though they are accepted and used everywhere. Calling the dialects Eastern or Western is wrong because many of the dialects that are called such are found at longitudinally equal degrees, yet when we compare them to each other, they don't fall either West or East. For example, the Van dialect and the Bayazit sub-dialect are both found longitudinally at the 44th degree, but the former is called Western while the latter Eastern. There are more surprising cases. For example, Artvin is much more west than Akhalkalaki and Alexandropol (Gyumri); but based on the above division, Artvin is called Eastern, while Akhalkalaki and Alexandropol are considered Western provinces.

The names "Russian-Armenian dialects" and "Ottoman-Armenian dialects" are strange and in reality completely inappropriate. Many of the Armenians in Russia speak the Ottoman-Armenian dialects; just as there are Armenians in Ottoman Turkey that speak Russian-Armenian dialects. For example, in Russian, the Ottoman-Armenian dialects are spoken in the Akhalkalaki, Akhaltsikhe, Alexandropol, Kars, and the villages of New Bayazet. Similarly in Ottoman Turkey, Russian-Armenian dialects are spoken in Bayazit, Burdur, Ödemiş. Besides that, the migrant communities of Persian-Armenians, Bulgarian-Armenians, Romanian-Armenians, Egyptian-Armenians, and American-Armenians are ignored; and they are inappropriately called Russian-Armenians or Ottoman-Armenians.

I propose here new terms which not only remove the aforementioned inconveniences, but they also have the benefit of incorporating the primary characteristics of the dialects that they describe. These terms are:

Original page number 35.

- /um/ <նւմ> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Eastern or Russian-Armenian.
- /kə/ <կը> branch: With this name, we mean all the dialects that are called Western or Ottoman-Armenian.

For the dialects of the /um/ <նւմ> branch, the locative case suffix (as well as the present and imperfective tenses) are made with the formative /-um/ <նւմ>. This is the main characteristic of these dialects; thus we give them this name. As for the dialects of the /kə/ կը branch, they do not have a locative case, they don't have a formative /-um/ <նւմ>, and the present and imperfective tenses are formed with the formative /kə/ կը. This is their primary characteristic, and thus they get this name. But besides these two, there is also a third branch which has dialects that have neither the /um/ <նւմ> nor /kə/ կը particles. They form the present and imperfective tenses using either the infinitive or

some invisible means, and in combination with the /em/ <եմ> copular verb. Among our dialects, this branch is not generally distinguished and is appended to the /um/ <ում> branch. We propose using the name /el/ <ել> branch.

There is no confusion in our division, and the new terminology applies only to the dialects, and they don't have anything to do with the literary languages. For them, the term Eastern and Western, or Russian-Armenian and Ottoman-Armenian are still appropriate names, because the former language is centered in Tbilisi while the latter in Istanbul.

Original page number 36.

4.2 Terminology

HD: This was originally a footnote on page 36. But it is quite important and stands out. So I made it its own section.

Against the European word “dialecte”, we use the terms բարբառ ‘dialect’, գաւառաբարբառ ‘provincial dialect’, and գաւառական ‘vernacular, provincial’. Because every word in the scientific language must be certain, we have thus decided to use these words. The word գաւառաբարբառ ‘provincial dialect’ is alien and is an incorrect word. It is alien because of its length; and because it already contains the word բարբառ ‘dialect’, it doesn't add anything. It is incorrect because a dialect has no connection to a province, and the dialect could be spoken not in the entire province but merely in a single village or city. For example, the Agulis dialect is not spoken in an entire province, but only in a small circle of villages. Similarly, the Istanbul dialect does not encompass an entire province, but only the city of Istanbul. Thus, it is preferable to use the word բարբառ ‘dialect’; it is shorter and more normal.

A dialect can have some secondary branches that are slightly different from it; these are referred to by the European word “sous-dialecte”. In this place, we use the Armenian word ենթաբարբառ ‘subdialect’.

Subdialects also contain many groups, which are called in French “parler”. For this, we use the word գաւառական ‘vernacular’. We also use this term in those situations where we cannot with certainty assign the spoken language of some place to a rank. We also use the term when we are enumerating dialects, subdialects, and vernaculars. In other words, the word գաւառական ‘vernacular’ also has the general meaning of a non-literary language.

4.3 Excluded communities

HD: This was originally a note on page 293. I moved it here because it's more relevant here.

The Armenian settlements of Bulgaria, Rumania, Greece, France, England, Egypt, and America are newly formed, and are a mixture of Armenians from diverse places. They don't have a proper dialect, so they are not part of our present work.

Part II

The /um/ <nLu> branch

The /um/ <nɫɯ> branch has 7 dialects:

1. Dialect of Yerevan
2. Dialect of Tbilisi
3. Dialect of Karabakh
4. Dialect of Shamakhi
5. Dialect of Astrakhan
6. Dialect of Julfa
7. Dialect of Agulis

Chapter 5

Yerevan

TODO: double check all armenian words

Original page number 37.

5.1 Background

The Yerevan dialect is spoken in the city of Yerevan and in the surrounding provinces, especially in the provinces of Yerevan, Etchmiadzin, and New Bayazet. It spreads from the south side to Tabriz, the capital of Azerbaijan, from the west Kaghzvan, from the southwest side it enters Ottoman Turkey and it reaches until Bayazit, from the northern and southern sides it gets mixed with the Karin and Karabakh dialects, which demarcate its two borders. On its north sides, the Yerevan dialect forms two islets; one of them is in the province of Borchaly (Shulaveri, Shamshadin, Lori, and the surrounding areas), and the second is in Avlabari district of Tbilisi, which is a migrant settlement of Yerevan.

Besides the main dialect, the Yerevan dialect has three subdialects, which are the following:

- Bayazit subdialect: This in Ottoman Armenia. Its one settlement is the city of New Bayazet, the shores of Lake Sevan, with 10 surrounding Armenian-populated villages. These are Ordaklu, Noraduz, Gyshlag, Pashakendi, Kösemehmet, Kulali, Kyarimkend, Dalikardash, Lanjaghbyur, and Bashkend. This entire region speaks the same dialect, as in Bayazit.
- Astabad subdialect: This is spoken near Old Julfa in the village of Astabad and its surrounding area.
- Tabriz subdialect: In Atropatene, the Armenian settlement in Tabriz has two districts: Ghala and Lilava. The people of Lilava are much larger and they have recently migrated from Karabakh; they speak the Karabakh subdialect. As for the people of Ghala, they form less than half the Armenian population of Tabriz, and they are considered natives, and they speak the Tabriz dialect.

Original page number 38.

The Yerevan dialect is very pure and it is very close to the literary language. And if we consider only the /um/ <նւմ> dialects, then it is the purest. And thus, it is because of its pureness and its extensive size that it serves as a base for the formation of the Russian-Armenian literary language.

5.2 Phonology

5.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Yerevan dialect has the following sounds in Tables 5.1 and 1.9.

Table 5.1: Vowels of the Yerevan dialect

/i/ <ի>	/u/ <ու>
/e/ <է>	/ə/ <ը>
	/o/ <օ>
	/ɑ/ <ա>

Table 5.2: Consonants of the Yerevan dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
	<բ>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<թ>	<գ>	<կ>	<ք>
Affricates				/d͡ʒ/	/t͡s/	/t͡sʰ/			
				<ձ>	<ծ>	<ց>			
				/d͡ʒ/	/t͡ʃ/	/t͡ʃʰ/			
				<ջ>	<ճ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/x/	/ɣ/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<խ>	<ղ>
Sonorants	/m/	/n/		/r/	/r/	/l/	/j/		
	<մ>	<ն>		<ր>	<ռ>	<լ>	<յ>		

Like other Armenian dialects, the Yerevan dialect does not have diphthongs. The diphthongs of Old Armenian have become either simple vowels (Table 5.3a) or have turned into a consonant-vowel sequence (Table 5.3b).

HD: Throughout this translation, I provide Adjarian's transcribed dialect form along with its Classical ancestor and a Modern Standard cognate. The Classical form is given a hypothetical IPA transcription based on the traditional pronunciation. Such a traditional pronunciation includes a process of schwa epenthesis that closely resembles modern the modern standard dialects (for CA: ??Thomson 1989; for modern: ? :ch3, Dolatian forthcoming). The Standard form is written with the Armenian orthography, not with Armenian dialectological transcription.

Table 5.3: Loss of Classical diphthongs in Yerevan Armenian

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
a. 'father'	hɑjɾ	հայր	her	հեր	hɑjɾ	հայր
b. 'God'	astvɑt͡s	Աստուծո	astvɑd͡ʒ	Աստված	astvɑt͡s	Աստված

From this list, it appears that the Yerevan dialect has almost completely preserved the rich phonetic system of Old Armenian. Among the vowel, the Classical vowels /e-ē/ <է-է> and /o-ɑ/ <օ-ա> have merged with each other; in the modern dialect, they are both pronounced as /e/ <է> and /o/ <օ>. The sounds /œ/ <էօ> and /ɣ/ <իւ> that are found in other dialects, do not exist here. Among the consonants, the only sound that was lost is Classical /w/ <ւ>; but it has gained the sound /f/ <ֆ>, about which see more below.

5.2.2 Sound changes

Among the sound changes that happened in the Yerevan dialect, the following are noticeable.

5.2.2.1 Monophthongal vowels

The Classical Armenian /e/ <ե> has become /je/ <յե> word-initially in monosyllables. But at the beginning of polysyllabic words, it has become /e/ <ե> among all words. Various other dialects have /je/ <յե> and the literary language has word-initial /je/ in polysyllabic words; but these don't happen here. Examples in Table 5.4.

Table 5.4: Sound changes from CA /e/ <ե> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'I'	es	ես	jes	յես	jes	ես
'he has come'	ekəal ē	եկեալ է	ekel a	եկել ա	jekel e	եկել է
'to go'	ert ^h al	երթալ	et ^h al	էթալ	jert ^h al	երթալ
'to cook'	ep ^h el	եփել	ep ^h el	եփել	jep ^h el	եփել
'dream'	eraz	երազ	eraz	երազ	jeraz	երազ
'grave'	gerezman	գերեզման	gerezman	գերեզման	gerezman	գերեզման

The Classical Armenian /o/ <ո>, unlike the former and like the literary language, has become /vo/ <վո> word-initially in both monosyllabic and polysyllabic words; while it comes /o/ <ո> word-medially. Examples in Table 5.5.

HD: Note that oftentimes, Adjarian would provide a reflex that is actually SEA instead of CA. For example for 'lentil', Adjarian gave the source word <nuu>. But the actual Classical form is <nuuլ>. The form <nuu> is modern. Such discrepancies are quite common in Adjarian's manuscript.

Table 5.5: Sound changes from CA /o/ <ո> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'lentil'	ospən	ոսպն	vosp	վոսպ	vosp	ոսպ
'gold'	oski	ոսկի	voski	վոսկի	voski	ոսկի
'foot'	ot-(ə?)k ^h (-PL)	ոտք	votk ^h	վոտք	votk ^h	ոտք
'to massacre'	kotorel	կոտորել	kotorel	կոտորել	kotorel	կոտորել
'to forget'	moranal	մոռանալ	moranal	մոռանալ	moranal	մոռանալ

Original page number 39.

5.2.2.2 Diphthongs

5.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /aj/ <այ> became Yerevan /e/ <ե> as in Table 5.6.

Table 5.6: Sound changes from medial CA /aj/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'father'	hɑjɾ	հայր	her	հեր	hɑjɾ	հայր
'mother'	mɑjɾ	մայր	mer	մեր	mɑjɾ	մայր
'wagon'	sɑjɪ	սայլ	sel	սել	sɑjɪ	սայլ
'edge'	t͡sɑjɾ	ծայր	t͡ser	ծեր	t͡sɑjɾ	ծայր
'wood'	p ^h ɑjt	փայտ	p ^h et	փետ	p ^h ɑjt	փայտ

Word-finally, Classical /aj/ <այ> has become Yerevan /ɑ/ <ա> as in Table 5.7.

Table 5.7: Sound changes from final CA /ɑj/ <այ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'bridegroom'	p ^h esɑj	փեսայ	p ^h esa	փեսա	p ^h esa	փեսա
'child'	erɑχɑj	երախայ	ereχɑ	երեխա	jereχɑ	երեխա
'(male?) child'	təɑj	տղայ	təɑ	տղա	təɑ	տղա

But, when the word has the article /n/ <ն> or the plural marker /k^h/ <ք>, then the reflex of CA /ɑj/ <այ> becomes word-medial and turns into MA /e/ <է> (Table 5.8). *HD: Segmentation is my own.*¹

Table 5.8: Sound changes from CA /ɑj/ <այ> in the Yerevan dialect when there's a suffix

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
+ article						
'bridegroom'	p ^h esɑj-n	փեսայն	p ^h ese-n	փեսեն	p ^h esa-n	փեսան
'child'	erɑχɑj-n	երախայն	ereχe-n	երեխեն	jereχɑ-n	երեխան
'(male?) child'	təɑj-n	տղայն	təɑ-n	տղա	təɑ-n	տղան
+ plural						
'bridegroom'	p ^h esɑj-k ^h	փեսայք	p ^h ese-k ^h	փեսեք	NA	
'child'	erɑχɑj-k ^h	երախայք	ereχe-k ^h	երեխեք	NA	
'(male?) child'	təɑj-k ^h	տղայք	təɑe-k ^h	տղեք	təɑ-k ^h	տղաք

5.2.2.2.2 Classical Armenian /ɑj/ <նյ> Classical Armenian /ɑj/ <նյ> became Yerevan /i/ <ի> (Table 5.9).²

Table 5.9: Sound changes from CA /ɑj/ <նյ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'light'	lojs	լոյս	lis	լիս	lujs	լոյս
'sister'	k ^h ojr	քոյր	k ^h ir	քիր	k ^h ujr	քոյր
'conservation'	zərojts ^h	զրոյց	zriťs ^h	զրից	zərujťs ^h	զրոյց
'dark night'	*akanakojr	*ականակոյր	akanakir	ականակիր	akanakujr	ականակոյր

The same occurs also in suffixation, for the form /u/ <նւ> that originates from the Classical diphthong /ɑj/ <նյ> (Table 5.10). *HD: I provide the morphologically-related forms with CA /ɑj/; I don't how they behave in Yerevan.*

Table 5.10: Sound changes from CA /u/ <նւ> that is synchronically related to CA /ɑj/ <նյ> from Classical to the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'to go blind'	ckuranal	կուրանալ	kiranal	կիրանալ	kuranal	կուրանալ
cf. 'blind'	kojr	կոյր			kujr	կոյր
'to amass'	kutel	կուտել	kitel	կիտել	kutel	կուտել
cf. 'heap'	kojt	կոյտ			kujt	կոյտ

5.2.2.2.3 Classical Armenian /iʉ/ <իւ> Classical Armenian /iʉ/ <իւ> becomes Yerevan /i/ <ի> (Table 5.11).

¹HD: Note that the article /n/ was a distal marker in Classical Armenian, while it is a definite marker in SEA. It is possible that Adjarian implies that this marker is also a definite marker in Yerevan.

²HD: Adjarian translates /akanakir/ <ականակիր> as a 'eye-blinding darkness, very dark night'.

Table 5.11: Sound changes from CA /iʏ/ <իւ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'hundred'	hɑriɹ	հարիւր	hɑriɹ	հարիր	hɑɹjʊɹ	հարյուր
'snow'	ḍziɹn	ծիւն	ḍzin	ծին	ḍzjʊn	ծյուն
'column'	siɹn	սիւն	sin	սին	sjʊn	սյուն
'blood'	ɑriɹn	արիւն	ɑrin	արին	ɑɹjʊn	արյուն
'flour'	ɑliɹ	ալիւր	ɑliɹ	ալիր	ɑljʊɹ	ալյուր

5.2.2.3 Consonants

The sound changes for consonants are the following.

5.2.2.3.1 Stops and affricates Let us first discuss the Old Armenian the three-way series CA /b p p^h g k k^h/ <բ պ փ գ կ ք> and so on. In the New Armenian dialects, these sounds have undergone many types of changes. If we accept that in Old Armenian the sounds CA /b g d ḍz/ <բ գ ձ ճ> were voiced, just as the letters <b, g, d> of modern French (but not German), then we must accept that they have been preserved in very few places. One such place is the Yerevan dialect.

The Classical sounds /p t k t͡s t͡ʃ/ <պ տ կ ժ ճ> have undergone many changes. Many of the dialects in the /kə/ <կը> branch have changed these sounds into voiced consonants; while in the Tbilisi dialect, they are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումով), similar to Georgian voiceless consonants.³ But in the Yerevan dialect, there is no such closure and they are pronounced as simply and purely as the French sounds <p, k, t> (unlike German), with equal voicelessness, but with less strength.

The Classical sounds /p^h k^h t^h t͡s^h t͡ʃ^h/ <փ ք լ ճ ճ> have a single pronunciation across all the dialects, and thus they don't need their own description.⁴

Original page number 40.

5.2.2.3.2 Other consonants For the other consonants, the noticeable changes are the following.

5.2.2.3.2.1 Classical Armenian /h/ <հ> Word-initially, except before CA /o/ <ո>, this sound has become /f/ <ֆ> (Table 5.12).⁵

Table 5.12: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'soul'	hogi	հոգի	fok ^h i	ֆոգի	hok ^h i	հոգի
'earth'	hoɬ	հող	foɬ	ֆոլ	hoɬ	հող
'smell'	hot	հոտ	fot	ֆոտ	hot	հոտ
'smell'	ort ^h	որթ	fort ^h	ֆորթ	hort	հորթ
'prey'	ors	որս	fors	ֆորս	vors	որս

³HD: I think he means they're ejectives.

⁴HD: He means they are pronounced /p^h k^h t^h t͡s^h t͡ʃ^h/.

⁵HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որթ>. I changed his example for accuracy. The /h/ was diachronically added on the path from Classical to SEA; this /h/ must likewise been epenthesized on the path from Classical to Yerevan and then became a /f/: /h/ > /h/ > /f/. Similarly, Adjarian provides a reconstructed */hors/ <հորս> for 'prey', but this likely developed from attested CA /ors/ <որս> with an epenthetic /h/ that became /f/.

The sound /f/ <ֆ> is generally a foreign sound in the other dialects and it only found there in foreign words. But in contrast in the Yerevan dialect, it seems that the /f/ <ֆ> sound is an internal and native sound that arose from natural sound changes.

5.2.2.3.2 Classical Armenian /h/ <հ> Word-initially, before the sound /ʁ/ <ր>, this sound becomes /h/ <հ> by rule of dissimilation (Table 5.13). This situation does not appear in the other dialects.

Table 5.13: Sound changes from CA /h/ <հ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
‘game’	խափ	խաղ	հաք	հաղ	խաք	խաղ
‘to play’	խափալ	խաղալ	հաքալ	հաղալ	խաքալ	խաղալ
‘grape’	խափօփ	խաղող	հաքօք	հաղօղ	խաքօք	խաղող

5.2.2.3.3 Classical Armenian /t/ <տ> Word-finally in some words, it is lost (Table 5.14). However, the word ‘place’ CA /teʃ/ <տեղ> on its own did not undergo this rule. *HD: The morpheme segmentation is my own.* ⁶

Table 5.14: Sound changes from CA /t/ <տ> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
‘here’ (= ‘this-place’)	ajš-teʃ	այստեղ	əste	ըստե	ajs-teʃ	այստեղ
‘there’ (= ‘that-place’)	ajd-teʃ	այդտեղ	əste	ըտե	ajt-teʃ	այդտեղ
‘yonder’ (= ‘that-place’)	ajin-teʃ	այնտեղ	ənde	ընդե	ajin-teʃ	այնտեղ
‘where’ (= ‘which-place’)	or-teʃ	որտեղ	vóʃte	վօրտե	vor-teʃ	որտեղ
‘place’	teʃ	տեղ	N/A	N/A	teʃ	տեղ

5.2.2.3.4 Classical Armenian /t/ <տ> Before CA /n/ <ն>, this sound became /n/ <ն> through a rule of assimilation (Table 5.15). Even the Russian loanword /ponnoʃʃ/ <պօննօց> from /podnos/ <поднос> ‘tray’ (*HD: modern Standard Russian: /pednos/ <поднос>*). The /tn/ > /nn/ sound change rule is more general in the Karabakh and Kharberd dialects.

Table 5.15: Sound changes from CA /tn/ <տն> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
‘ground’	getnin	գետնին	gennin	գեննին	getnin	գետնին
‘with-DEF’	hetən	հետն	henna	հեննա	hetə	հետը
‘after’	jetən	յետն	jenna	յեննա	jet(ə)n	ետն
‘from after’	jetnuʃʃ ^h	յետնուց	jennuʃʃ ^h	յեննուց	jetiʃʃ ^h	ետից
‘thimble’ (Tabriz)	matnoʃʃ ^h	մատնուց	mannoʃʃ ^h	մաննուց	matnoʃʃ ^h	մատնուց
‘ring’ (Tabriz)	matani	մատանի	mannik	մաննիկ	matani	մատանի

5.2.2.3.5 Classical Armenian /ɾ/ <ր> The sound is deleted before sibilants (շխալան) as in Table 5.16. But this is a general phenomenon across almost all the dialects. Besides these, we also have the word /etʰal/ ‘to go’.

⁶HD: For ‘yonder’, the SEA form shows regressive devoicing of /ajd-teʃ/ to /ajt-teʃ/. We don’t know if CA also had regressive devoicing.

Table 5.16: Sound changes from CA /r/ <ր> in the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Yerevan		cf. SEA	
'earthquake'	յարձ	շարժ	Յաձ	Ժաժ	յարձ	շարժ
'outside'	i durs	ի դուրս	dus	դուս	durs	դուրս
'inside'	i nerkʰəs	ի ներքս	nes	նես	ners	ներս
'to boil'	չարժել	խարշել	չաժել	խաշել	չարժել (dated), չաժել	խարշել, խաշել
'cheap'	արձան	արժան	eձան	էժան	արձան	արժան
'to go'	ertʰal	երթալ	etʰal	էթալ	jertʰal	արժան

5.2.3 Stress

In terms of stress, the Yerevan dialect has a major innovation. In Old Armenian and without exception in all the dialects of the /kə/ <կը> branch, stress is on the final syllable. But in the Yerevan dialect, stress is on the penultimate syllable. This form of stress also exists to a greater extent in the dialects of Karabakh, Agulis, and Tbilisi, and it appears that...

Original page number 41.

... it is widespread across the entire /um/ <ւմ> branch. In other places (Աճառեան 1901:185), we have shown that this method of stress manifested because of the influence of the Caucasian languages; and thus originating from the north, it gradually spread to the south.

5.3 Morphology

HD: Any morpheme segmentation in the morphology section is my own. I generally avoid doing segmentation of dialectal forms because I don't know their exact morphology. If a segmentation is present, that means the word was obviously segmentable.

5.3.1 Noun inflection or declension

The Yerevan dialect has seven cases. The genitive is formed with the formative /-i/ <ի>, and it has the characteristic that it cannot take any article (6a); it differs in this way from the dative (6b).

(6) Yerevan

- a. karapet-i   girkʰ-ə
Karapet-GEN book-DEF
'the book of Karapet'
Կարապետի գիրքը
- b. karapet-i-n   tvi
Karapet-DAT-DEF gave
'I gave it to Karapet.'
Կարապետին տվի

As in all the other dialects of the /um/ <ւմ> branch, the accusative case distinguishes between animate and inanimate objects (շնչաւոր եւ անշնչաւոր առարկաներ). The accusative case of animate objects has the form of the dative case (7a); while inanimate objects have the form of the nominative (7b).

(7) Yerevan

- a. katv-i-n əspaneṯʰ
cat-DAT-DEF killed
'He killed the cat.'
կատվին ըսպանեց
- b. girʰ-ə tur
book-DEF give
'Give the book!.'
գիրքը տուր

The other cases are special markers: ablative /-iṯʰ/ <ից>, instrumental /-ov/ <ով>, and locative /um/ <ում>.

The plural is formed with either the formative /-er/ <եր> or /-ner/ <ներ>; the former is for monosyllabic words, while the latter for polysyllabic words.

In the plural, the genitive case stays /-i/ <ի> (Table 5.17); this is unlike many other dialects where the case marker is /-i/ <ի> in the singular, but /-u/ in the plural <ու>.⁷

Table 5.17: Genitive marking in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
bread-PL-DAT	haṯʰ-er-i	հացերի	haṯʰ-er-i	հացերի
house-PL-DAT	tn-er-i	տների	tən-er-i	տների
bread-PL-DAT-DEF	haṯʰ-er-i-n	հացերին	haṯʰ-er-i-n	հացերին
house-PL-DAT-DEF	tn-er-i-n	տներին	tən-er-i-n	տներին

5.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, note the following declensions in Table 12.18.

Table 5.18: Demonstrative pronouns in the Yerevan dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es	ed	en	estonkʰ	etonkʰ	endonkʰ
				əstonkʰ	ətonkʰ	əndonkʰ
	Էս	Էդ	Էն	Էստոնք	Էտոնք	Էնդոնք
				ըստոնք	ըտոնք	ընդոնք
GEN	estur	etur	endur	estonṯʰ	etonṯʰ	endonṯʰ
	əstur	ətur	əndur	əstonṯʰ	ətonṯʰ	əndonṯʰ
	Էստուր	Էտուր	Էնդուր	Էստոնց	Էտոնց	Էնդոնց
	ըստուր	ըտուր	ընդուր	ըստոնց	ըտոնց	ընդոնց
ABL	est-uṯʰ	et-uṯʰ	end-uṯʰ	estonṯʰ-iṯʰ	etonṯʰ-iṯʰ	endonṯʰ-iṯʰ
	əst-uṯʰ	ət-uṯʰ	ənd-uṯʰ	əstonṯʰ-iṯʰ	ətonṯʰ-iṯʰ	əndonṯʰ-iṯʰ
	Էստուց	Էտուց	Էնդուց	Էստոնցից	Էտոնցից	Էնդոնցից
	ըստուց	ըտուց	ընդուց	ըստոնցից	ըտոնցից	ընդոնցից
INS	est-ov	et-ov	end-ov	estonṯʰ-ov	etonṯʰ-ov	endonṯʰ-ov
	əst-ov	ət-ov	ənd-ov	əstonṯʰ-ov	ətonṯʰ-ov	əndonṯʰ-ov
	Էստով	Էտով	Էնդով	Էստոնցով	Էտոնցով	Էնդոնցով
	ըստով	ըտով	ընդով	ըստոնցով	ըտոնցով	ընդոնցով

⁷HD: Adjarian was often inconsistent in transcribing epenthetic schwas. Compare Adjarian's transcription for Yerevan 'house' vs. the standard transcription of the SEA cognate.

For some of the pronominal forms, the sound /i/ <ի> or /e/ <է> becomes /e/ <ը> when next to the conjunction /el/ <էլ> ‘also’.

Table 5.19: Replacement of /i,e/ with /ə/ in cliticized pronouns in the Yerevan dialect

me-also ‘also me’		Yerevan		cf. SEA
		əs el	ըս էլ	jes el
one-also ‘also one’	instead of	jes el	յես էլ	ես էլ
		mək el	մըկ էլ	mek el
one-also ‘also one’	instead of	mek el	մէկ էլ	մէկ էլ
		mən el	մըն էլ	min el
one-also ‘also one’	instead of	mən el	մին էլ	մին էլ
me.DAT-also ‘for me also’		əndz el	ընծ էլ	indz el
	instead of	indz el	ինծ էլ	ինծ էլ
me.DAT-also ‘for me also’		mənk ^h el	մընք էլ	menk ^h el
	instead of	menk ^h el	մէնք էլ	մէնք էլ

5.3.3 Verb inflection or conjugation

5.3.3.1 General paradigms for the reflex of the E-Class

Verbs are subject to the basic changes. First, two of the four conjugation classes are lost. The CA /-il/ <իլ> and CA /-ul/ <նլ> suffixes have become /-el/ <էլ>, and are thus conjugated...

Original page number 42.

... as the first conjugation class. The Old Armenian present has turned into the composite form /-um/ <ում>, while the formative /kə/ <կը> is used in the future. As an example, we show the conjugation of the verb /sirem/ <սիրեմ> ‘I like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

5.3.3.1.1 Indicative present and past imperfective *HD: The present indicative in SEA is formed via periphrasis (Table 5.20). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Yerevan dialect seems to follow the same system, though the suffix /-um/ can optionally reduce to just /-əm/. Note how we don’t know if Yerevan also had nasal place assimilation in the 1PL suffix.*

Table 5.20: Indicative present <սիրկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan (form I and form II)				cf. SEA	
1SG	sir-um e-m	սիրում եմ	sir-əm e-m	սիրըմ եմ	sir-um e-m	սիրում եմ
2SG	sir-um e-s	սիրում ես	sir-əm e-s	սիրըմ ես	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-um ə	սիրում ա	sir-əm ə	սիրըմ ա	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-um e-nk ^h	սիրում ենք	sir-əm e-nk ^h	սիրըմ ենք	sir-um e-ŋk	սիրում ենք
2PL	sir-um e-k ^h	սիրում եք	sir-əm e-k ^h	սիրըմ եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-um e-n	սիրում են	sir-əm e-n	սիրըմ են	sir-um e-n	սիրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 5.21). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has a constant shape /e/. Outside of the 3SG, when the past suffix /i/ is added, a glide is epenthesized. But in Yerevan, it seems that this auxiliary morph /e/ is deleted before the past suffix /i/. All zero morphs are of my own. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves similarly (Dolatian et al. in review:ch. 6.2).

Table 5.21: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan (form I and form II)				cf. SEA	
1SG	sir-um Ø-i-Ø	սիրում ի	sir-əm Ø-i-Ø	սիրըմ ի	sir-um ej-i-Ø	սիրում էի
2SG	sir-um Ø-i-r	սիրում իր	sir-əm Ø-i-r	սիրըմ իր	sir-um ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sir-um e-Ø-r	սիրում էր	sir-əm e-Ø-r	սիրըմ էր	sir-um e-Ø-r	սիրում էր
1PL	sir-um Ø-i-nk ^h	սիրում ինք	sir-əm Ø-i-nk ^h	սիրըմ ինք	sir-um ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sir-um Ø-i-k ^h	սիրում իք	sir-əm Ø-i-k ^h	սիրըմ իք	sir-um ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sir-um Ø-i-n	սիրում ին	sir-əm Ø-i-n	սիրըմ ին	sir-um ej-i-n	սիրում էին
	√/-IMPF.CVB AUX-PST-AGR				√/-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

5.3.3.1.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 5.22) and past perfect (Table 5.23) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Yerevan dialect seems to use the same strategy.*

Table 5.22: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-el e-m	սիրել էմ	sir-el e-m	սիրել էմ
2SG	sir-el e-s	սիրել էս	sir-el e-s	սիրել էս
3SG	sir-el a	սիրել ա	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-el e-nk ^h	սիրել էնք	sir-el e-ŋk	սիրել էնք
2PL	sir-el e-k ^h	սիրել էք	sir-el e-k ^h	սիրել էք
3PL	sir-el e-n	սիրել են	sir-el e-n	սիրել են
	√/-PERF.CVB AUX-AGR		√/-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 5.23: Past perfect <զերակատար> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-el Ø-i-Ø	սիրել ի	sir-el ej-i-Ø	սիրել էի
2SG	sir-el Ø-i-r	սիրել իր	sir-el ej-i-r	սիրել էիր
3SG	sir-el e-Ø-r	սիրել էր	sir-el e-Ø-r	սիրել էր
1PL	sir-el Ø-i-nk ^h	սիրել ինք	sir-el ej-i-ŋk ^h	սիրել էինք
2PL	sir-el Ø-i-k ^h	սիրել իք	sir-el ej-i-k ^h	սիրել էիք
3PL	sir-el Ø-i-n	սիրել ին	sir-el ej-i-n	սիրել էին
	√/-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√/-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

5.3.3.1.3 Past perfective or aorist *HD: The past perfective (Table 5.24) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tʰ-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Yerevan dialect behaves the same.*

Table 5.24: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-ṡ ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-ṡ ^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-ṡ ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-ṡ ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-ṡ ^h -∅-∅	սիրեց	sir-e-ṡ ^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-ṡ ^h -i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e-ṡ ^h -i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-ṡ ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-ṡ ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-ṡ ^h -i-n	սիրեցին	sir-e-ṡ ^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

5.3.3.1.4 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 5.25) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Yerevan dialect behaves the same.

Table 5.25: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-i-∅	սիրի	sir-i-∅	սիրի
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 5.26) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Yerevan, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/. Modern Tehrani Iranian Armenian behaves the same (Dolatian et al. in review:ch. 6.4.2).

Table 5.26: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
1SG	sir-∅-i-∅	սիրի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-∅-i-r	սիրիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-∅-i-nk ^h	սիրինք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրեինք
2PL	sir-∅-i-k ^h	սիրիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-∅-i-n	սիրին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

5.3.3.1.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debitive HD: In Yerevan, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 5.27). The future and future perfect are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debitive and debitive perfect are formed also by adding the proclitic /pti/ before the appropriate subjunctive form. SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 5.27: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	kə sir-e-m կը սիրեմ	kə sir-∅-i-∅ կը սիրի
2SG	kə sir-e-s կը սիրես	kə sir-∅-i-ɾ կը սիրի՛ր
3SG	kə sir-i-∅ կը սիրի	kə sir-e-∅-ɾ կը սիրէր
1PL	kə sir-e-nk ^h կի սիրենք	kə sir-∅-i-nk ^h կը սիրինք
2PL	kə sir-e-k ^h կը սիրենք	kə sir-∅-i-k ^h կը սիրի՞ք
3PL	kə sir-e-n կը սիրեն	kə sir-∅-i-n կը սիրին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR
	Debitive պարտաւորական ներկայ	Debitive perfect պարտաւորական անցեալ
1SG	pti sir-e-m պտի սիրեմ	pti sir-∅-i-∅ պտի սիրի
2SG	pti sir-e-s պտի սիրես	pti sir-∅-i-ɾ պտի սիրի՛ր
3SG	pti sir-i-∅ պտի սիրի	pti sir-e-∅-ɾ պտի սիրէր
1PL	pti sir-e-nk ^h պտի սիրենք	pti sir-∅-i-nk ^h պտի սիրինք
2PL	pti sir-e-k ^h պտի սիրենք	pti sir-∅-i-k ^h պտի սիրի՞ք
3PL	pti sir-e-n պտի սիրեն	pti sir-∅-i-n պտի սիրին
	DEB √-TH-AGR	DEB √-TH-PST-AGR

HD: For the debitive forms, an alternative strategy in Yerevan (Table 5.28) is to keep the verb in a constant shape with the same /-il/. Adjarian doesn't state if this form is a participle or not. Then, the debitive morph /pti/ is placed after the verb. This morph then takes the tense and agreement suffixes. I don't gloss some of the involved morphs because it's not clear to me what they designate.

Table 5.28: Alternative forms for the debitive for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Debitive պարտաւորական	Debitive perfect անցեալ պարտաւորական
1SG	sir-il pt-i-m սիրիլ պտիմ	sir-il pt-i-∅ սիրիլ պտի
2SG	sir-il pt-i-s սիրիլ պտիս	sir-il pt-i-ɾ սիրիլ պտի՛ր
3SG	sir-il pt-i-∅ սիրիլ պտի	sir-il pt-e-ɾ սիրիլ պտէր
1PL	sir-il pt-i-nk ^h սիրիլ պտինք	sir-il pt-i-nk ^h սիրիլ պտինք
2PL	sir-il pt-i-k ^h սիրիլ պտիք	sir-il pt-i-k ^h սիրիլ պտիք
3PL	sir-il pt-i-n սիրիլ պտին	sir-il pt-i-n սիրիլ պտին
	√-? DEB-?-AGR	√-? DEB-?-AGR

5.3.3.1.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 5.29). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-ṡ^h-ek^h/ after the root such that /-e-ṡ^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Yerevan uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-ɑ/.

Table 5.29: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA	
2SG	sír-i սի՛րի	sir-ír սիրի՛ր	√-IMP.2SG
	sír-ɑ սի՛րա		√-IMP.2SG
2PL	sir-e-ṡ ^h -ek ^h սիրեցեք	sir-e-ṡ ^h -ek ^h սիրեցեք	√-TH-AOR-IMP.2PL
	sir-ek ^h սիրեք	sir-ek ^h սիրեք	√-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 5.30), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For the 2SG, Yerevan can do the same, and it also an alternative strategies of keeping the verb in a

non-finite form with /-il/. For the 2PL, the agreement marker /-ek^h/ jumps to the prohibitive marker.

Table 5.30: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

2SG	Yerevan			cf. SEA		
	mí sir-i	մի՛ սիրի	PROH √-IMP.2SG	mí sir-ir	մի՛ սիրիր	PROH √-IMP.2SG
	mí sir-a	մի՛ սիրա	PROH √-IMP.2SG			
2PL	mi sir-il	մի սիրիլ	PROH √-?			
	m-ék ^h sir-il	մէ՛ք սիրիլ	PROH-IMP.2PL √-?	mí sir-ek ^h	մի՛ սիրեք	PROH √-IMP.2PL
	sír-il m-ek ^h	սի՛րիլ մէք	√-? PROH-IMP.2PL			

5.3.3.1.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 5.31. I give SEA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Yerevan participles mean. Note that the past participle is also called the perfective converb.

Table 5.31: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Yerevan dialect

	Yerevan			cf. SEA		
Infinitive	սիրոյ	sir-e-l	սիրել	√-TH-INF	sir-e-l	սիրել
Present	սերկայ	sir-e-l-on	սիրելոն	√-TH-INF-?		
Past	սացալ	sir-el	սիրել	√-PERF.CVB	sir-el	սիրել
		sir-e	սիրե	√-PERF.CVB		

Original page number 43.

5.3.3.2 Other conjugation classes

The conjugation class of CA /-il/ <իլ> is also inflected this way (Table 5.32).

Table 5.32: Partial paradigm of the CA /-il/ <իլ> conjugation class for ‘to speak’ in the Yerevan dialect

INF	Yerevan		cf. SEA		
PRS 1SG	χos-um e-m	խօսում եմ	χos-e-l	խօսել	√-TH-INF
PST IMPF 1SG	χos-um Ø-i-Ø-	խօսում ի	χos-um e-m	խօսում եմ	√-IMPF.CVB AUX-1SG
PST PFV 1SG	χos-e-ṭs ^h -i-Ø	խօսեցի	χos-um ej-i-Ø	խօսում էի	√-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
IMP 2SG	χós-i	խօ՛սի	χos-e-ṭs ^h -i-Ø	խօսեցի	√-TH-AOR-PST-1SG
	χós-a	խօ՛սա	χos-ír	խօսիր	√-IMP.2SG

As for the CA /a/ <ալ> conjugation class, it keeps the style of Old Armenian in the perfective and elsewhere (Table 5.33).

Table 5.33: Partial paradigm of the CA /-al/ <ալ> conjugation class for ‘to cough’ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
INF			haz-a-l	հազալ	✓/-TH-INF
PRS 1SG	haz-əm e-m	հազըմ եմ	haz-um e-m	հազում եմ	✓/-IMPF.CVB AUX-1SG
PST IMPF 1SG	haz-əm Ø-i-Ø	հազըմ ի	haz-um ej-i	հազում էի	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
PRS PFV 1SG	haz-a-t͡sʰ-el e-m	հազացել եմ	haz-a-t͡sʰ-el e-m	հազացել եմ	✓/-TH-AOR-PERF.CVB AUX-1SG
IMP 2SG	haz-a	հազա	haz-a	հազա՛	✓/-TH

5.3.3.3 Morphological details and diachronic changes

In verbal conjugation, the following circumstances are notable.

5.3.3.3.1 Present 3SG copula or auxiliary The present 3SG for the verbal copula is /a/ <ա>. And according to this, all the verbs conjugate in the third person in this same form (Table 5.34, sentence 8) .

Table 5.34: Present 3SG auxiliary as /a/ <ա> in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
‘he likes’	sir-um a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
‘he brings’	beru-m a	բերում ա	ber-um e	բերում է
‘he says’	as-um a	ասում ա	as-um e	ասում է
‘he speaks’	χos-um a	խօսում ա	χos-um e	խոսում է
	✓/-IMPF.CVB AUX		✓/-IMPF.CVB AUX	

(8) Yerevan

zrĩts a an-um
conversation AUX do-IMPF.CVB

‘He’s doing a conversation.’
զրից ա անում

5.3.3.3.2 Deletion of /e/ before past imperfective /i/ In the imperfective, the /e/ <ե> sound is deleted next to /i/ <ի> (Table 5.35 and sentence 9).

Table 5.35: Deletion of the vowel /e/ before the past suffix /i/ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
‘I was liking’	sir-um Ø-i-Ø	սիրում ի	sir-um ej-i-Ø	սիրում էի	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG
‘you were bring’	ber-um Ø-i-r	բերում իր	ber-um ej-i-r	բերում էիր	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-2SG

(9) Yerevan

a. du kə sir-Ø-i-r
you.SG FUT like-TH-PST-2SG
‘You would like it.’
դու կը սիրիիր

- b. na kə sir-e-∅-r
 he FUT like-TH-PST-3SG
 ‘He would like it.’
 նա կը սիրէր

HD: This was also discussed in Tables 5.21 and 5.26.

5.3.3.3.3 Debitive morphology In the debitive, the form CA /pti/ <պիտի> has shortened to /pti/ <պի>, as it has in other dialects. HD: See Table 5.27 for its paradigm.

In the second form of the debitive, the formative /pti/ <պի> is inflected, and the verb stays uninflected; whereas in the first form, ...

Original page number 44.

... it is the verb which is inflected, while the /pti/ <պի> doesn't change. The second form is rare in other places. It does not exist at all in the /kə/ կը branch. HD: For paradigms, see Table 5.27 vs. Table 5.28.

5.3.3.3.4 Imperative morphology In the second form of the imperative, there is the ending /a/ <ա> (Table 5.36). It is unique to the Etchmiadzin area. While in the dialect of Yerevan proper, the forms are different.⁸ HD: See also Table 5.29.

Table 5.36: Use of imperative 2SG forms with final /-a/ in the Yerevan dialect (Etchmiadzin area) vs. using /-i/ in Yerevan proper

	Etchmiadzin	Yerevan proper	cf. SEA
‘want!’	uz-á nɪqwa´	uz-í nɪqhi´	uz-ír nɪqhi
‘turn on!’	/var-á/ vɪwɔw´	/var-í/ vɪwɔhi´	var-ír vɪwɔhi
‘fill!’	lʃsʰr-á ɪgrw´	lʃsʰr-ú ɪgrɒl´	lʃsʰr-ú ɪgrɒl
‘roast!’	axandʒ-á wɪwɔnɔw´		axandʒ-ír wɪwɔnɔhi
‘carry!’	ʃalɔk-á ʒɔwɪwɔw´		ʃalɔk-ír ʒɔwɪwɔhi
	√-IMP.2SG	√-IMP.2SG	√-IMP.2SG

5.3.3.3.5 Prohibitive morphology and mobile ordering The forms /mekʰ siril/ <մէ՛ք սիրիլ> ‘don’t like’ or the opposite order /síril mekʰ/ <սի՛րիլ մէք> (where the plural marker of the verb has passed onto the particle) are also used in the Karabakh dialect. HD: See Table 5.30.

5.3.3.3.6 Present participle The form /-on/ <-ոս> of the present participle (Table 5.37). It is not used in any other locations.

Table 5.37: Present participle in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
‘with liking’	sir-e-l-on սիրելոս	sir-e-l-ov սիրելով
‘with saying’	as-e-l-on ասելոս	as-e-l-ov ասելով
‘with going’	etʰ-a-l-on եթալոս	jertʰ-a-l-ov երթալով
	√-TH-?	√-TH-INS

⁸HD: For the verb to ‘fill’, the more accurate segmentation in SEA is /lʃsʰr-u/ where the /-ʃsʰ-/ is the causative suffix.

5.3.3.3.7 Past participle (perfective converb) and auxiliary-induced changes The form of the past participle is /sir-el/ <սիրել> ‘liked’ from Classical /sirɛal/ <սիրեալ>.⁹ *HD: See paradigms in Table 5.31.*

Table 5.38: Pre-auxiliary form of the past participle (perfective converb) with /-el/ in the Yerevan dialect

	Yerevan	cf. SEA
‘I have liked’	sir-el e-m սիրել էմ	sir-el e-m սիրել էմ
‘I have brought’	ber-el e-m բերել էմ	ber-el e-m բերել էմ
	√-PERF.CVB AUX-1SG	√-PERF.CVB AUX-1SG

This form is used when the auxiliary is placed after it. But when the auxiliary is before it, the final /l/ <լ> is shortened to form the participle /sir-e/ <սիրե>, /ber-e/ <բերե>, and so on. See (10).

(10) Yerevan

- a. jes e-m sir-e
I AUX-1SG like-PERF.CVB
‘I (focused) have liked (not someone else).’
յէս էմ սիրե
- b. en a ber-e
that AUX bring-PERF.CVB
‘He has brought that.’
էն ա բերե
- c. sirt a ar-e ek-e
heart AUX do-PERF.CVB come-PERF.CVB
HD: I’m not sure what this means
սիրտ ա արե էկե

HD: This shortening process is described in-depth for Tehrani Iranian Armenian as a type of phonosyntactic process in Dolatian et al. (in review:ch. 3.3).

5.3.3.3.8 Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs For monosyllabic verbs, the base of the present and imperfective stem is formed with the formative /-is/ <իս> instead of the form /-um/ <ում> (Table 5.39). *HD: Contrast these irregular verbs with /-is/ against regular verbs with /-um/ in Table 5.20. Such irregular verbs are monosyllabic in the infinitive like SEA /g-a-l/ ‘to give’.*

⁹HD: At least SEA, this non-finite form is more accurately called the perfective converb, as is done on the Eastern Armenian National Corpus.

Table 5.39: Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA	
Infinitive 'to come' 'to give' 'to cry'			√/-TH-INF g-a-l t-a-l l-a-l	գալ տալ լալ
Present 1SG 'I come' 'I give' 'I cry'	√/-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG g-a-l-is e-m գալիս եմ t-a-l-is e-m տալիս եմ l-a-l-is e-m լալիս եմ		g-a-l-is e-m գալիս եմ t-a-l-is e-m տալիս եմ l-a-l-is e-m լալիս եմ	գալիս եմ տալիս եմ լալիս եմ
Past Impf. 1SG 'I was coming' 'I was giving' 'I was crying'	√/-TH-INF-IMPF.CVB AUX-PST1SG g-a-l-is ∅-i-∅ գալիս ի t-a-l-is ∅-i-∅ տալիս ի l-a-l-is ∅-i-∅ լալիս ի		g-a-l-is ej-i-∅ գալիս էի t-a-l-is ej-i-∅ տալիս էի l-a-l-is ej-i-∅ լալիս էի	գալիս էի տալիս էի լալիս էի

But when the auxiliary verb is before it, then the final /s/ <u> is deleted (11). *HD: This process is also described for Iranian Armenian as the same process for the perfective converb (Dolatian et al. in review:ch. 3.3).*

(11) Yerevan

- a. jes e-m   g-a-l-i
I   AUX-1SG come-TH-INF-IMPF.CVB
'I am coming (as opposed to someone else).'
- b. χi   e-s   l-a-l-i
why AUX-2SG cry-TH-INF-IMPF.CVB
'Why are you crying?'
խի^h էս լալի
- c. փ^h-e-s   t-a-l-i
NEG-AUX-2SG give-TH-INF-IMPF.CVB
'Won't you give?'
չէ^hս տալի

5.3.3.3.9 Mobile negation In negative forms, the negative particle can be either before or after the verb (Table 5.40).

Table 5.40: Mobile negation in the Yerevan dialect

	Yerevan		cf. SEA		
'I don't want'	փ ^h -é-m uz-um	չէ՛մ ուզում	փ ^h -é-m uz-um	չեմ ուզում	NEG-AUX-1SG want-IMPF.CVB
'I wouldn't want'	úz-um փ ^h -e-m	ո՛ւզում չէմ	փ ^h -ej-í-∅ uz-um	չէի ուզում	want-IMPF.CVB NEG-AUX-1SG
?	úz-u-m փ ^h -∅-i-∅	ո՛ւզում չի			NEG-AUX-PST-1SG want-IMPF.CVB
	փ ^h -é-m uz-il	չէ՛մ ուզիլ			want-IMPF.CVB NEG-AUX-PST-1SG
	úz-il փ ^h -e-m	ո՛ւզիլ չեմ			want-? NEG-AUX-1SG
'I didn't like'	փ ^h -sir-é-ṡ ^h -i-∅	չսիրե՛ցի	փ ^h -ej-sir-e-ṡ ^h -i-∅	չսիրեցի	NEG-AUX-1SG want-?
	sir-é-ṡ ^h -i-∅ voփ ^h	սիրե՛ցի վո՛չ			NEG-√/-TH-AOR-PST-1SG
					√/-TH-AOR-PST-1SG no

5.4 Subdialects

5.4.1 Bayazit

For the Bayazit subdialect, the main characteristics are the following.

HD: Note that throughout his manuscript, Adjarian alternates in calling this language New Bayazet vs. just Bayazit (and the two names are spelled differently in Armenian: Նոր-Բայազէտ vs. Պայազիտ). That makes it unclear if he's always referring to the same dialect when he's mentioning such a name.

5.4.1.1 Diphthongs

Whereas in the Yerevan dialect, the Classical sounds /e/ <ե> and /o/ <ո> have merged into modern /e/ <է> and /o/ <օ>, the Bayazit subdialect distinguishes these with a diphthongal pronunciation (Table 5.41). (Read these as /mienkʰ/ <միէնք>, /ənduontsʰ/ <ընդոնս>). Besides these, it also includes the vowel /æ/ <ւ>.

Table 5.41: Diphthongs in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

'we'	Bayazit mienkʰ	մէնք	cf. SEA menkʰ	մէնք
'from those'	ənduontsʰ	ընդոնս		

5.4.1.2 Voiced aspirated stops and affricates

The Classical consonants /b g d ɖ ɟ/ <բ գ ծ ջ> have become /bʰ gʰ dʰ ɖʰ ɟʰ/ <բ' գ' ծ' ջ'>.

Original page number 45.

5.4.1.3 Changing Classical /h/ <հ> to /x/ <խ>

The Classical sound /h/ h has turned into /x/ խ without exception (Table 5.42, sentence 12).

Table 5.42: Changing CA /h/ <հ> to /x/ <խ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Bayazit		cf. SEA	
'Armenian'	haji	հայ	xaji	խայ	haji	հայ
'bread'	hatsʰ	հաց	xatsʰ	խաց	hatsʰ	հաց
'father'	haji	հայր	xer	խեր	haji	հայր
'to preserve'	pahel	պահել	paixel	պախել	pahel	պահել
'fear'	ah	ահ	ax	ախ	ah	ահ

- (12) a. SEA (approximates the original form of the Bayazit sentence)

im hor   harsanik-i-n   hing hav   hatav
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

'Five chickens died for my father's wedding.'

իմ հօր հարսանիքին հինգ հաւ հատաւ (սատկեցաւ)

- b. Bayazid subdialect (Yerevan dialect)

im xor   xarsnis-i-n   xing xav   xatav
my father.GEN wedding-DAT-DEF five chicken died

‘Five chickens died for my father’s wedding.’

իմ խոր խաբսնիսին խինգ խալ խատալ

5.4.1.4 Repetition of the definite article

After vowel-final words, the definite article (դիմորոշ յօղը) is repeated.

Table 5.43: Repetition of the definite article after vowel-final words in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit		instead of		cf. SEA	
‘the cat’	katu-nə	կատունը	katu-n	կատուն	katu-n	կատուն
‘the bee’	mjəxu-nə	մեղունը	mjəxu-n	մեղուն	məxu-n	մեղուն
‘the horse’	dʒi-nə	ծինը	dʒi-n	ծին	dʒi-n	ծին
	√-DEF				√-DEF	

HD: In SEA, the definite article is /-n/ after vowels, and /-ə/ after consonants. Although Adjarian describes this process as the definite article repeating, I think it’s more accurate to state that Bayazit has replaced the post-vocalic allomorph /-n/ with /-nə/. See Dolatian (2022) for discussion on how the definite article’s morphophonology is complicated.

5.4.1.5 Regularization of monosyllabic verbs

For monosyllabic verbs, the stem of the present and imperfective uses /-um/ <նւմ> instead of /-is/ <իս>, thus fully regular (Table 5.44). HD: Contrast against Table 5.39.

Table 5.44: Regularization of imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-um/ in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

	Bayazit		cf. SEA	
Infinitive			√-TH-INF	
‘to come’			g-a-l	գալ
‘to give’			t-a-l	տալ
‘to cry’			l-a-l	լալ
Present 3SG	√-TH-INF-IMPF.CVB AUX			
‘He comes’	g ^h -a-l-um a	գալում ա	g-a-l-is e	գալիս է
‘He gives’	t-a-l-um a	տալում ա	t-a-l-is e	տալիս է
‘He cries’	l-a-l-um a	լալում ա	l-a-l-is e	լալիս է

5.4.1.6 Repetition of the auxiliary when the auxiliary has moved

In those circumstances where, in the Yerevan dialect, the auxiliary verb is placed before the verb, the Bayazit subdialect places the auxiliary before and after, causing the repetition of the auxiliary (13).

(13) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. jjes je-m   uz-um   je-m
 I   AUX-1SG want-IMPF.CVB AUX-1SG
 ‘I want (as opposed to someone).’
 յես եմ ուզում եմ

- b. $\bar{\text{t}}^{\text{h}}\text{-je-s}$ $\text{b}^{\text{h}}\text{jer-um}$ je-s
 NEG-AUX-2SG bring-IMPF.CVB AUX-2SG
 ‘Don’t/won’t you bring?’
 չե՞ս բ՛երում ես
- c. $\bar{\text{t}}^{\text{h}}\text{-i}$ uz-um α
 NEG-AUX.3SG want-IMPF.CVB AUX
 ‘He doesn’t want.’
 չի ուզում ա
- d. $\bar{\text{t}}^{\text{h}}\text{-je-nk}^{\text{h}}$ uz-um je-nk^{h}
 NEG-AUX-1PL want-IMPF.CVB AUX-1PL
 ‘We don’t want.’
 չենք ուզում ենք
- e. $\bar{\text{t}}^{\text{h}}\text{-}\emptyset\text{-i-r}$ uz-um $\emptyset\text{-i-r}$
 NEG-AUX-PST-2SG want-IMPF.CVB AUX-PST-2SG
 ‘You wouldn’t want.’
 չի՞ր ուզում իր
- f. $\bar{\text{t}}^{\text{h}}\text{-e-}\emptyset\text{-r}$ $\chi\text{os-um}$ $\text{e-}\emptyset\text{-r}$
 NEG-AUX-PST-3SG speak-IMPF.CVB AUX-PST-3SG
 ‘You wasn’t speaking.’
 չէր խօսում էր

5.4.1.7 Past participle or perfective converb with /-jer, -e/

The past participle ends in /-jer/ <եր>, like in the dialects of the /kə/ <կը> branch (14).

(14) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. as-jer α
 say-PERF.CVB AUX
 ‘He has said.’
 ասեր ա
- b. tar-jer α
 take-PERF.CVB AUX
 ‘He has taken.’
 տարեր ա
- c. ek-jer α
 come-PERF.CVB AUX
 ‘He has come.’
 եկեր ա

But when the auxiliary moves back, the form is /-e/ 15.

(15) Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

- a. $\text{en } \alpha \text{ tar-e}$ α
 that AUX take-PERF.CVB
 ‘He has taken that.’
 Էն ա տարէ

- b. փ^h-je-m ek-e
 NEG-AUX-1SG come-PERF.CVB
 ‘I have not come come.’
 չեմ եկե

5.4.1.8 Past participle or perfective converb with /-uk/

The past participle is also formed with the formative /-uk/ <ուկ>, but only in passives (կրաւորական) and middle verbs (չեզոք). *HD: I think he means for intransitives in general.*

Table 5.45: Past participles with /-uk/ <ուկ> in the Bayazit subdialect of the Yerevan dialect

‘slept’	> Bayazit park-uk	պառկուկ	cf. SEA park-el	պառկել	✓/-PERF.CVB
‘written’	g ^h r-uk	գրուկ	gər-el	գրել	✓/-PERF.CVB
‘washed’	lv-a-ts ^h -uk	լվացուկ	læv-a-ts ^h -el	լվացել	✓/-TH-AOR-PERF.CVB
‘he has ploughed’	χierk-uk	խերկուկ ա	herk-el	հերկել	✓/-PERF.CVB AUX

5.4.2 Astabad subdialect

5.4.2.1 Characteristics of the Astabad subdialect

For the Astabad subdialect, the main characteristics are the following.

5.4.2.1.1 Phonetic ‘purity’ The vowels and consonants are pronounced purely.

5.4.2.1.2 Lack of /h/ > /χ/ change The Classical sound /h/ <h> sound has not changed to /χ/ <χ>.

5.4.2.1.3 Pre-tonic vowel deletion Before stress, vowels sometimes fall (Table 5.46).¹⁰

Table 5.46: Pre-tonic deletion of vowels in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

‘evening’	Classical Armenian erekoj	երեկոյ	> Astabad rikun	րիկուն	cf. SEA jereko	երեկո
‘grave’	gerezman	գերեզման	grezman	գրեզման	gerezman	գերեզման
‘gathered’			vak ^h vats	վաքված	havak ^h vats	հավաքված

5.4.2.1.4 Ablative suffixes The ablative is formed with both the suffixes /-e/ <ե> and /-its^h/ <ից>.

5.4.2.1.5 Present copula as /a/ The entire present conjugation of the copula verb is pronounced with the vowel /a/ (

Table 5.47).

¹⁰HD: For the word ‘gathered’, Adjarian suggested that the ancestor is a CA word <հաւաքուած>. But based on this word’s morphology, I doubt that it’s from Classical Armenian instead of SEA.

Table 5.47: Present copula with the vowel /a/ in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad	cf. SEA
1SG 'I am'	a-m ամ	e-m եմ
2SG 'you are'	a-s աս	e-s ես
3SG 'he is'	a ա	e է
1PL 'we are'	a-nk ^h ալք	e-ŋk ^h ելք
2PL 'you are'	a-k ^h աք	e-k ^h եք
3PL 'they are'	a-n ալ	e-n ել
	AUX-AGR	AUX-AGR

5.4.2.1.6 Past perfective 1SG suffix as /-m/ he past perfective gets the ending /m/ <ւ> (Table 5.48). *HD: He means this subdialect uses the suffix /-m/ for past perfective 1SG marker, whereas Yerevan and SEA use a zero suffix.*

Table 5.48: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <ւ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Astabad	cf. SEA	
'I saw'	tes-a-m տեսամ	tes-a-∅ տեսա	✓/-PST-1SG
'I went'	gn-a-t̥s ^h -i-m գնացիմ	gən-a-t̥s ^h -i-∅ գնացի	✓/-TH-AOR-PST-1SG
'I came'	ek-a-m եկամ	jek-a-∅ եկա	✓/-PST-1SG

5.4.2.2 Classification

Based on these characteristics, we see that the Astabad dialect lies between the dialects of Yerevan, Karabakh, and Julfa. The first two characteristics belong to Yerevan, the third to Karabakh, and the last three characteristics cause Astabad to resemble...

Original page number 46.

... the Julfa dialect. But we didn't want to add this dialect to Julfa, because the main characteristic of the Julfa dialect is missing in the Astabad subdialect; the main characteristic of Julfa is that the use of the present stem with /-man/ <ման>, such as in (16). While the ablative in /-e/ <է>, the use of /-m/ <ւ> in the perfective, and the vowel /a/ <ա> vowel in the copular verb are also found in the other vernaculars (Karabakh, Shamakhi, Tabriz).

(16) Julfa dialect

gn-a-man   a-m
go-TH-IMPF.CVB AUX-1SG

'I go.'
գնաման ամ

5.4.3 Tabriz subdialect

For the Tabriz dialect, the main characteristics are the following.

5.4.3.1 Miscellaneous segmental differences

The Classical sound /h/ <հ> became /x/ <խ>, as in the Bayazit subdialect. But the vowels /je, xo/ <ե, ո> of the Bayazit are not found in Tabriz subdialect. In many places, we see the /æ/ <ա> vowel (Table 5.49).

Table 5.49: Vowel /æ/ <uī> in the Tabriz subdialect of the Yerevan dialect

Classical and SEA			> Tabriz		
'luck'	bəxt	բախտ	'spouse'	bæxt	բախտ
'old'	dah	դահ	'old animal'	tæχ	տախ

5.4.3.2 Change of Classical /uɑ/ to /iva/

The Classical diphthong /uɑ/ <ուա> has changed to /iva/ <իվա> in Astabad. There are no other examples than in (Table 5.50).

Table 5.50: Change from CA /uɑ/ <ուա> to /iva/ <իվա> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Tabriz		cf. SEA	
'rope'	փրփան	չուան	փրփան	չիվան	փրփան	չվան
'confused'	խար	շուար	փար	շիվար	փար	շվար

5.4.3.3 Devoicing of Classical voiced stops

The Classical voiced sounds /b g d ɖ ɟ ɰ ɠ/ <բ գ դ ձ յ լ ժ Ժ> have become voiceless /p k t ʈ ʥ ʟ ʧ/ <պ կ տ լ լ լ լ լ լ>. This basic change brings this subdialect closer to the dialects of Urmia-Maragha and Van.

5.4.3.4 Definite suffix allomorphy

When the words for 'horse' and 'egg' take the definite suffix, the forms are as in Table 5.51. *HD: He means that the definite suffix is /-jə/ for these forms instead of /-n/. Note that suffix marks definiteness in the modern vernaculars but it's a distal deixis marker in CA.*

Table 5.51: Use of definite suffix /-jə/ <-յը> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Classical Armenian		> Tabriz	cf. SEA	
'horse'	ձի	ծի		ձի	ծի
'the horse'	ձի-n	ծի փսի-jə	ծիյը	ձի-n	ծի
'egg'	ձու	ծու		ձու	ծու
'the egg'	ձու-n	ծի փսի-jə	ծիյը	ձու-n	ծի

5.4.3.5 Use of past perfective 1SG marker /-m/

The past perfective tense of verbs is similar to the present because it uses the suffix /-m/ <մ>, just as in the dialects of Urmia-Maragha, Khoy, and Julfa. *HD: He means this is for the 1SG marker which is /-m/ in SEA for the present, but /-m/ for the past perfective in SEA. In Tabriz, the form /-m/ is used for both tenses.*¹¹

¹¹HD: For the SEA forms given for 'I opened' and 'I gave', these are actually more Colloquial Eastern Armenian forms. The purely standard and prescriptive versions would be /batʰn-e-ʰʰ-i-ʰʰ/ <բաժնե-ի-ի>, /təv-e-ʰʰ-i-ʰʰ/ <տեղեղ-ի-ի>. I suspect that in Adjarian's time, the forms he provided were more common.

Table 5.52: Use of past perfective 1SG marker /-m/ <ւ> in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
'I said'	as-a-m	ասամ	as-a-ts ^h -i-∅	ասացի	✓/(TH-AOR)-PST-1SG
'I opened'	pa-ts ^h -a-m	պացամ	ba-ts ^h -i-∅	բացի	✓/-PST-1SG
'I gave'	təv-a-m	տըվամ	təv-i-∅	տվի	✓/-PST-1SG
'I saw'	tes-a-m	տեսամ	tes-a-∅	տեսա	✓/-PST-1SG
'I said'	kn-a-ts ^h -i-m	կնացիմ	gən-a-ts ^h -i-∅	գնացի	✓/-TH-AOR-PST-1SG

5.4.3.6 Past participle or perfective converb with /-er/ <եր>

The past participle is formed with the formative /-er/ <եր> particle, just as in the Bayazit subdialect.

(17) a. Tabriz

χas-er   a.   en   a   as-e
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB

'He has reached. He has said that.'

խասւտր ա. էն ա ասէ

b. SEA

has-el   e.   na   e   as-el
reach-PERF.CVB AUX. that AUX say-PERF.CVB

'He has reached. He has said that.'

հաստլ է. նա է աստլ

5.4.3.7 Repetition of nasals in the 3SG past perfective

In the 3SG past perfective of some verbs, the sound /n/ <ն> is repeated. But for other persons, there is no change.

Table 5.53: Repetition or gemination of a nasal in the 3SG past perfective 1SG of some verbs in the Astabad subdialect of the Yerevan dialect

	Tabriz		cf. SEA		
'to go'			gən-a-l	գնալ	✓/-TH-INF
'he went'	kənn-a-ts ^h -∅-∅	կըննաց	gən-a-ts ^h -∅-∅	գնաց	✓/-TH-AOR-PST-3SG
'to stay'			mən-a-l	մնալ	✓/-TH-INF
'he stayed'	mənn-a-ts ^h -∅-∅	մըննաց	mən-a-ts ^h -∅-∅	մնաց	✓/-TH-AOR-PST-3SG

5.5 Literature

Despite the importance of the Yerevan dialect, both it and its three subdialects have still not been studied. However, there are many publications that use this dialect, which...

Original page number 47.

... can provide ample material for study. Among these publications, we note a few of the main ones.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Yerevan dialect
  - General Yerevan dialect:
    - * Խաչատուր Աբովյանի երկերը- Մոսկուա, 1897 ... Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժողով. հեքիաթ. հաւաքածուն
    - * Ա. Աբեղեան - Սասնայ ծռեր. Ազգ. Հանդ., Թ. էջ 117-143
    - * Ե. Լալայեան - Բորչալուի գաւառի բանաւոր գրականութիւնը. Ազգ. Հանդ., ԺԱ. էջ 33-124
  - Bayazit subdialect
    - * Ս. Փիլոյեան - Կորած Մարգարիտ. Տփլիս, 1880
    - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթ. Ե. էջ 79-80
  - Astabad subdialect
    - * Մ. Աբեղեան - Ոգիներ, տես Տ. Նաւասարդեանցի Հեքիաթներու հաւաքածուն, հտ. Ե. էջ 24-35
    - * Մ. Աբեղեան - Առածներ. անդ էջ 76-88
    - * Գ. Շիրմազանեան - Իմ նշանածը Արագն ա. Կոռնկ, 1861, էջ 266-282
  - Tabriz subdialect
    - * Գ. Շիրմազանեան - Ազգային հարսանիք. Կոռնկ, 1861, էջ 426-440
  - Lori vernacular
    - * Գ. Զոհարեանց - Լոռու գիւղական կեանքից պատկերներ. Փորձ, Դ. N 4, յաւել. էջ 1-12
    - * Յ. Ղազարեան - Եաղ'ասա. Թիֆլիս, 1904
    - * Տ. Նաւասարդեան - Հայ ժող. հեքիաթներ. Ե. էջ 32-78

5.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

5.6.1 Yerevan dialect

Adjarian's Source: Տ. Նաւասարդեանցի Հայ ժող. հեք., Ե էջ 42

Հարս ու կետուր են ըլնում. դրանք բոլ սիսեռ են ունենում: Եդ հարսը շատ սիսեռակեր ա ըլնում: Աստու իրան օրը սիսեռը գողանում էր, տանում թաքուն եփում ուտում: Մի՛ն, Է՛րկու, հի՛նգ, տա՛սը, օրեն մի օրը կետուրը վարավուրդ ա անում, տենում իրանց սիսեռի տօպրակը կեսքն ա ընկէ: – Կա չըկա, ասում ա ինքն իրան, ես մեր հարսի բաներն ա:

Original page number 48.

Թէ կետուրը սատանա էր, հարսն էլ պակաս չէր նրանից. ալբիալը ֆահմում ա, վօր կետուրը գլխի ա ընկէ: – Ի՛նչ անեմ, ի՛նչ չանեմ, ասում ա, վօր ինձ վրա սայիշ չը տանի:

– Օրեն մի օրը տունն ա վլէլիս մի հատ սիսեռ ա գըտնում, վեր ա ունում, տանում կեսօրը շանց տալի, ասում.

– Ընթիկ ունի, քնթիկ ունի, կատվի նման դնչիկ ունի, նա՛նի, յա՛րաբ ես ի՛նչ ա: Կետուրն ես վօր լտում ա, ինքն իրան ասում ա.

– Ֆօղն իմ գլխին, վօ՛նց ի ես խեղճ հարսի մեղքը վեր ունում նա ըսկի չի էլ իմանում սիսեռն ի՛նչ ա ի՛նչ չի. ո՛ւր մնաս թէ գողանա

5.6.2 New Bayazet subdialect

- Էտ ի՞նչ ա, խա՛րսէ, խպարտցեր ես, բ՛արեվ էլ չես տալում ես. յո՛ւրտ ծանդըրցեր ա:
- Վա՛յ խօտէ, դ՛ո՞ւյ ես. չըթա՛յմնեցի:
- Է ի՞մալ ես, դ՛ո՞ր ես էթում ես, հո՞ւստ ես գ՛ալում ես:
- Գ՛ացեր ի խեռանցըս տուն. ընդոնց կշտից եմ գ՛ալում եմ:
- Լսա ասին խերըտ խիվանդ ա. մկա ի՞մալ ա:
- Քա՛ Էնի շուտուց խիվանդ ա, խօ թանգա՛ չէ. իմ խերը հա՛լա՛ խերվընէ խիվանդ ա. Էնէնց պառկուկ ա:
- Է՛, խաս (հաց) կերե՞ր ես. հետա (ահաւաղիկ) Վոսկին էլ Էկավ, հարի իրեքով էթանք մեր տունը խաց ուտենք:
- Չէ, չեմ կանա, բ՛ան կա, պտի էթամ Գ՛իրքորին տէնամ:

5.6.3 Astabad subdialect

Adjarian's source: Ibid., page 34.

Դօրմածիկ Մարդումէնց Պօղօսը կասեր. «Մին ամառ յետ կալ իմ անում. կալս լուսահօքի Տեր-Աբրահամէնց բախչի տակին էր: Մին քէր, կալումը քնէլ ալ. մին քիչ էլ ցուրտ էր. կալս յետ էր ընկել, աշունքանում էր. առավտադէմ վեր կացամ, տէնամ լուսնակալաս ա. լուսնակը հէնց ա թեքվել ա Մասսա դօլը՝ շօշօղում ա. քամին էլ ցուրտ ցուրտ փչում ա: Մին էլ տէնամ՝ հրեսիկանկ մին քանի գել, մին սիւրու չարունք աղաքնին ան արել, ճրվճրվացնէլէն, բօռացնէլէն Գայի դօլէն քշում բերում ան, վօր տանէն դպա գետը, գետը լցնէն,

Original page number 49.

խէխտէն յա ուտէն: Էն չարունքը ընէնց մին ճրխճրվում ին, հաբա՛յ տալիս, վօր մարթի ջանը զարգանդում էր: Ըտէնց ճրվճրվացնէլէն քշում ին, վօր լուսալուս էր, ժամհարը ժամերը տըվավ, մին էլ տէնամ էլ զադ չը կա. լուսնակն էլ ասրի քամակն ա մննում»:

5.6.4 Tabriz subdialect

Adjarian's source: Written by Ms. Satenik Melik-Babajanian (օր. Սաթենիկ Մելիք-Բաբաջանեան).

Մէնք վեց քուր ինք, համա ախպեր չունինք, խերս էլ խօքյասըբ մարթ չէր, օղօմի իրան, քյաթխօղա էր: Մէ խետ (մէլ անգամ) էլավ կըննաց Էջմիածին ուխտ. վօր Աստված իրան մէ տղա տա: Ընդէղմը իմ խօրս մէ քանի մասունք ին տըվէ, խէլս էլ իրան ուխտը արեր էր, ընդօնք էլ վերցեր էր ճանապար էր ընգէ: Հա՛լա՛ Թա՛րվիզ չը խասած մեզի կրեր էր քի մէ օր առաջ Էկէք Մա՛րանդ. մէնք էլ մեր մէ քանի էլօվ գիւնօվ էլանք կնացինք, խետներս էլ մէ խատ վօխչար տարանք. հէնց վօր խերս Էկավ սախ-սալամաթ խասավ, վօտի տակը մէ մատաղ արանք: Էս խետ վերցանք Էկանք Թա՛րխիզ, մէ մատաղ էլ ըստէ արանք, հիըմմէն տերտերներին խաց տվանք:

Սօրա (յետոյ) Էտ մասունքները տրանք մէ կուպու մէջ, տարանք մեր բալախանէն, տակը մէ թամիզ շօր քըցանք, կուպին արանք թախչէն, իրեցին էլ մէ թօզ (շղարշ) քաշանք, Էս խետ հա՛ր (ամէն մի) քէ (գիշեր) էթըմ ինք ադօթք ինք անըմ, մուս ինք վառըմ, մեր պարեկամներից էլ ուզօղը կալիս էր ուխտ էր անըմ:

Էլ ինչ ասեմ, ա՛յ բալից, Էս խետ հա՛ր շափաթ ըտու տակի շօրը տանըմ ինք լվանըմ ինք, պերըմ ինք քըցըմ ինք տակը:

Ըտունց ընցավ մէ տարի. մերս Է՛լը մէ ախչիկ պերավ, համա խերս էլ ըսկի զադ չարավ, մասունքները էլ յետ չըղորկավ. ասավ «Լավ չէ՛լնի վօր մասունքները յետ ըղորկեմ: Աստված ինչ վօր տալիս ա՛ թօղ տա, իրան կամքն ա»:

Էլը ըտուց ընցավ մէ խինգ վեզ տարի. Էտ փստիկ քուր, վօր վերէն ուխտ ին արե, այ բալէս, վօչ էր էլէ, մէ կեծակ էր շատ էր չարութուն անըմ. մերս էլ խօ ընդուր ըսկի չէր ուզում, աշկի կրօղն էր: Մէ օր Էնքան ծեծավ, Էնքան ուշունց

Original page number 50.

տված էտ ախճկան, վոր լափ հալից ընկավ. խեղճ խօրս էլ լափ կուսամանրգ (??? վշտամեռ) արավ մերս «Տու հե՞ր կնացիր ուխտ արար, հե՞ր էսէնց փիս ախճիկ էլավ»: Խերս էլ ըսկի չէր խօսըմ: Ես խէեա մուքնը ընգավ. ամառ էր, մէնք էլ հըմէնանքս հայաթըմն ինք քընըմ. մէկ էլ տէսանք բիրդան մէ գըրընգօց էկավ. Էն սահաթին հըմէնանքս զարհնանք, նըստանք ասանք «բա՛, մօրս վիզանօցն էր, կօղը թալավ, վօր սօրա էթա վերցնի»: Խերս էլավ վօր էթա մեր կոնշիներին զարհնացնի, տէսավ հըմէնն էլ զարթուն Էն. Էն պլալալի զաղն էլ տէսէր Էն: Ես խէտ խերս մէ քան տըղերքի խէտ էկավ, կըննաց բալախանէն, հա՛ր տեղը ման էկան, ըսկի զար չը քթան: Ես խէտ էկան Էս թէխը (այս կողմը, ասդին), տէսան մասունքի կուքին պացվէր ա, մէչի մասունքը չը կա: Ես խէտ խերս մէզի կանչավ, ասավ. «Էն պլալալի զաղը հէնց մասունքն էր վօր թռավ». մօրս ասավ. «Էնքան էսօր Էն ախճկան ուշուն տվար, վօր մասունքը թռավ»:

Ըտուց մէ քանի վախդ սօրա խերս էտ պանը կրավ (գրեց) Էջմիածինի տերտերներին. տերտերներն էլ ընդեղից կրան (գրեցին) քի «Էտ մասունքները ըտեղից թեր Էն էկեր Էն ըստէ. հա՛յբա՛ ծեր տունը լավ մաք՞ր չէն պախէ»: Սօրա խերս իմացավ վօր Էն օրը մերս Էնքան Էն քրօջս ծեծավ ուշուն տվավ վօր, ընծի էլ Էնքան ասավ հե՞ր կնացիր ուխտ արար, հէնց էտէնց խօսկերի համար մասունքները թռան:

Էտ պաներից սօրա էլ մեր տանը խեր բարաքյաթը կտորվավ. խերս քանի մընմ էր՝ խաբաբ էր էլնըմ. ըտուց սօրա խեղճ խերս չօրս տարի ապրավ, հա՞ա վա՛յ Էն ապրելուն. քյասբբացավ պանից ընգավ մըննաց տունը կուսամանրգ էլավ մեռավ: Հէնց խերս մեռավ, սեր ծօվ տունը խանխարաբ էլավ:

5.6.5 Lori vernacular

Adjarian's footnote: See Փորձ, 1880 ապրիլ, յաւել. էջ 5-6. The writing does not have scientific accuracy.

– Հը՛, Համբարձում ապեր, ասում ես ամեն ուտելիքնի

Original page number 51.

ու խմելիքնի էժանութին ա էլի. բա՛ս բանը մնաց շորեղենի վրա. Էր հալբաթ որ թանգ կըլի էլի. քու ապրանքն ա, կը թանգացնես, որ մեր հացն ու եղն էժան գնով առնուս ու քու փթած ապրանքը մեզ վրա սաղացնես: Դուն ու քու Աստոծը, Համբարձում ջան, դրուստ չե՞մ ասում:

– Է՛հ, Միքէլ բիձեն ես, էլի սեւ ու սիպտակ չես հարցնում:

– Հը՛՛ ղնդիկ Ասլօ՛, ի՞նչ ես վերի ծերին բազմվել. տօ՛ Էդ քու տե՞ղն ա, որ բռնել ես:

– Տօ՛, քօռ շուն, քեղանից էլ պակաս մարդ եմ, որ քու գլխին եմ նստած. Էդ քու դառդակ կարկաժը չի՛ վեր ունում հա՞, իմ բոյին քունիցը երկար, իմ շորերը քու շորերիցն նոր, ու իմ չիփիսի ճիպօտը երկու քու չիփիսի չափ: Մի ասա տենումք, ի՞նքս ա պակաս նստած տեղիս գօրա:

– Ը՞մն ինչդ ա պակաս, շատ քիչ բան ա պակաս. ծալդ ա պակաս, ծալդ. թէ բեղամաղ չես ըլի՛ կօկօղդ դառդակ ա, խեղք չի ունիս, խեղք. երկար բոյգ ու չիփիսի ճիպօտը ինչներուս ա պատքը: Ամա՛, աղպեր. դրուստն էլ ասած վերի ծերին նստողի ամեն բանը պետք ա թամամ ըլի: Թող ամեն մարդ իրան տեղը բռնէ ոնց որ իրան պատիւն կուզէ:

– Ո՞նց ջոգենք պատուար մարկերանցն, բիձա Միքէլ:

– Ես ըլիմ իմ Աստոծը, օրենքն Էն ա, ո՛ւմ կնիկը սիրուն ա՝ թող նա վերի ծերին նստի. ում կնիկը գէշ ա, նրա տեղը դռան տակն ա:

– Թող ըթէնց ըլի, լաւ ասիր, բիձա ջան. Էս սհաթին ասած պետք ա գլուխ բերենք:

– Տօ՛, Էդ սարսաղ Միսօին ի՞նչ էք լսում. դրա Էդ գոնչ գլխիցն խելօվ բան դուրս կը գա՞յ. շաշ շաշ դուս ա տալի էլի:

– Հը ծուռտիկ չէո՛, բանդ խարաբ ա հա՛, դռան տակին էջ տեղ չի ունիս: Վեր կաց. շուտ արա՛ կորի՛ր տեղիցդ:

– Հալա մի Էս ղնդիկ Ասլօին ու ծուռտիկ Շէդօին քաջ տուէք իրանց տաք տեղից ներքեւ, որ մի տեղը խտակուկ, յետոյ կը տեսնենք թէ ի՞նչ են վայ տալի դրանց շաշ գլխին:

Chapter 6

Tbilisi

TODO: double check all armenian words

6.1 Background

Original page number 52.

The Tbilisi dialect is currently spoken only in the city of Tbilisi. But it can be thought that this dialect was previously spread out across all of Georgia. Bit by bit, Georgian took over its borders. Today, the Tbilisi dialect is slowly becoming lost, being conquered from one side by the spread of Georgian and Russian, and the other side by the spread of the literary Armenian language.

6.2 Phonology

6.2.1 Segmental inventory

The sound system of the Tbilisi dialect contains exactly those sounds that are found in the Yerevan dialect, minus the sound /f/ <ֆ>, and plus the sound /q/ <ղ'>.

The vowels /œ, ʏ/ <օ, ի> do not exist, as in the Yerevan dialect.

The consonants /b g d ɖ ɟ/ <բ գ ծ չ> are pronounced with a perfect voicing, and with much more voicing than in the Yerevan dialect, like the French <b, g, d> sounds.

The Old Armenian sounds */p k t tʰ/ <պ կ տ լ> are preserved here with their perfect voicelessness; but because of the influence of Georgian, these sounds are accompanied with a glottal closure (կոկորդի սեղմումով), which makes it hard to forget the Tbilisi speaker and it gives a very characteristic color to their consonants. The sounds /pʰ kʰ tʰ/ <փ ք լ> are completely simple and strong.

Because the sound /f/ <ֆ> does not exist in this dialect, then all foreign words change this sound to փ /pʰ/.

Table 6.1: Changing borrowed /f/ to /pʰ/ in the Tbilisi dialect

	Source language			> Tbilisi	
'coffee'	Arabic	<qahwa>	قهوة	qapʰa	ჩაი
'fortune-telling'	Persian	<fâl>	فال	pʰal	ფალ
'tablecloth'	Persian	<sufra>	سفره	supʰra	სუფრა

The sound ჩ /q/ is entirely a Georgian sound and it represents the Georgian letter ჟ.¹ It is pronounced as a strictly glottal /ʔ/ <ჩ>, similar to the Arabic sound /q/.

Table 6.2: Glottal /q/ <ჩ> in the Tbilisi dialect

'from where'	vurqantsʰ	վուրդի՞անց
'from here'	esqantsʰ	էսի՞անց

As can be seen, the Tbilisi has almost completely preserved the phonetic richness of Old Armenian. But...

Original page number 53.

... this is due to the influence of the Georgian language, such that all of the dialect's sounds bear the stamp of Georgian pronunciation. Especially the glottal pronunciation of the sounds /p k t ʈ tʃ/ <պ կ տ ծ ճ> is Georgian. The sound /q/ <ჩ>, as we know, is a pure borrowing from Georgian. The sound /f/ <ֆ> is absent in this dialect because it is also absent in Georgian. The same is for the sounds /œ, ʏ, æ/ <եօ, իւ, աի>.

6.2.2 Sound changes

Among the phonetic changes of the Tbilisi dialect, whether limited or very general, the following are the characteristic ones for this dialect.

6.2.2.1 Monophthongal vowels

6.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <ե> Classical Armenian /e/ <ե> has become /ji/ <յի> when word-initial in monosyllabic words (Table 6.3).

Table 6.3: Change from word-initial monosyllabic CA /e/ <ե> to /ji/ <յի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'I'	es	ես	jis	յիս	jes	ես
'when'	erb	երբ	jipʰ	յիփ	jeipʰ	երբ
'ox'	ezən	եզն	jizɾ	յիզր	jez	եզ
'oil'	eł	ել	jix	յիղ	jux	յուղ

At the beginning of polysyllabic words, this sound changed to /e/ <ե> (Table 6.4).

¹HD: Adjarian provides a Georgian letter ჟ to signify the uvular stop. I don't know Georgian so I discussed the matter with David Erschler and Thomas Wier. Based on our discussion, the letter that Adjarian provided is probably a misprint because it doesn't exactly match an existing Georgian letter. It may have been a misprint of the letter for the sound /q/ (the letter q'ari; Mkhedruli <ყ>, Asomtavruli <ყ>) or for the sound /qʰ/ (the latter qari or khari; Mkhedruli <ჭ>).

Table 6.4: Change from word-initial polysyllabic CA /e/ <ե> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
`iron'	erkát ^h	երկաթ	érkat ^h	էրկաթ	jerkát ^h	երկաթ
`face'	erés	երես	éres	էրես	jerés	երես
`two'	erkú	երկու	érku	էրկու	jerkú	երկու
`dream'	eráz	երազ	éraz	էրազ	jeráz	երազ
`child'	eraxáġi	երախայ	eréχa	երէ'խա	jereχá	երեխա
`sky'	erkin	երկին	érgink ^h	էրգինք	jerkínk ^h	երկինք

In the final syllable, meaning when it was stressed, the Classical /e/ <ե> becomes /i/ <ի> (Table 6.5).

Table 6.5: Change from final CA /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
`place'	teġ	տեղ	tix	տիղ	teɤ	տեղ
`night'	giġér	գիշեր	giġir	գի'շիր	giġér	գիշեր
`you'	k ^h ez	քեզ	giz	քիզ	k ^h ez	քեզ
`honey'	meġər	մեղր	miɤr	միղր	meɤər	մեղր
`seed'	sermən	սերմն	sirm	սիրմ	serm	սերմ

But in preceding syllables, meaning before the stressed syllable, the vowel is /e/ <է> (Table 6.6).

Table 6.6: Change from pre-tonic CA /e/ <ե> to /e/ <է> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
`to see'	tesanél	տեսանել	tésnil	տէ'սնիլ	tesnél	տեսնել
`to bring'	berél	բերել	béril	բէ'րիլ	berél	բերել

6.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /vu/ <վո> at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words (Table 6.7).

Table 6.7: Change word-initial CA /o/ <ո> to /vu/ <վո> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
`orphan'	orb	որբ	vurp ^h	վուրփ	vorp ^h	որբ
`son'	ordí	որդի	vúrt ^h i	վո'ւրթի	vort ^h í	որդի
`that'	or	որ	vur	վուր	vort ^h i	որ
`foot'	otən	ոտն	vut	վուտ	votk ^h	ոտք
`nothing'	otġ ^h inġ ^h	ոչինչ	vúnġ ^h itġ ^h	վո'ւնչիչ	voġ ^h inġ ^h	ոչինչ

In the final syllable, meaning under stress, the vowel becomes /u/ <ու> (Table 6.8).

Table 6.8: Change of final CA /o/ <n> to /u/ <nL> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'work'	gort̄s	գործ	gurd̄z	գուրծ	gort̄s	գործ
'belly'	p ^h or	փոր	p ^h ur	փուր	p ^h or	փոր
'smell'	hot	հոտ	hut	հուտ	hot	հոտ
'four'	tj ^h ors	չորս	tj ^h urs	չուրս	tj ^h ors	չորս
'bosom'	t̄sot̄s ^h	ծոց	t̄sut̄s ^h	ծուց	t̄sot̄s ^h	ծոց
'new'	nor	նոր	nur	նուր	nor	նոր

In other syllables, it stays /o/ <o> (Table 6.9).

Table 6.9: Change of other positions of CA /o/ <n> to /o/ <o> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'barefoot'	bokík	բոկիկ	bóblik	բո՛բլիկ	bobík	բոբիկ
'to grow moldy'	borbosil	բորբոսիլ	borp ^h snil	բորփսնիլ	borbosel	բորբոսել
'to praise'	govél	գովել	góvil	գո՛վիլ	govél	գովել

6.2.2.2 Diphthongs

6.2.2.2.1 Classical Armenian /oi/ <nj> to /u/ <nL> Classical Armenian /oi/ <nj> becomes /u/ <nL> (Table 6.10).

Table 6.10: Change of CA /oi/ <nj> to /u/ <nL> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'light'	lojs	լոյս	lus	լուս	lujs	լույս
'sister'	k ^h oյr	քոյր	k ^h ur	քուր	lujs	քույր
'sweet'	anóյf	անոյշ	ánuf	անուշ	anóյf (dated)	անուշ
					anóյf	անուշ
'color'	goյn-k ^h (plural)	գոյնք	gunk ^h	գունք	guյn	գույն

6.2.2.2.2 Classical Armenian /iu/ <hl> to /u/ <nL> Classical Armenian /iu/ <hl> became /u/ <nL> (Table 6.11).²

Table 6.11: Change of CA /iu/ <hl> to /u/ <nL> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'blood'	ariւո	արիւն	árun	ա՛րուն	arjun	արյուն
'flour'	aliւր	ալիւր	álur	ա՛լուր	aljur	ալյուր
'hundred'	hariւր	հարիւր	hárun	հա՛րուր	harjur	հարյուր
'weaved'	hiւsel (to weave)	հիւսել	húsat̄s	հո՛ւսած	hjusat̄s	հյուսած
'guest'	hiւր	հիւր	hur	հուր	hjur	հյուր
'snow'	ďziւո	ծիւն	ďzun	ծոն	ďzjun	ծյուն
'branch'	tjիւտ	ծիւղ	tjuxk	ծուխկ	tjjuւ	ծյուղ

²HD: For 'weaved', Adjarian provides an ancestor <հիւսած>. But it's unclear to me if this form is attested in Classical Armenian, so as an ancestor I show the infinitive <հիւսել>.

6.2.2.3 Consonant changes

6.2.2.3.1 Stops and affricates For the three degrees of consonants, although the dialect has in general preserved the old sources, but in some places the sounds have gotten confused with each other. Let us cite some examples of these special cases (Table 6.12).

Table 6.12: Sporadic laryngeal changes of stops in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'to find'	gətanel	գտանել	gt ^h nil	գթնիլ	gətanel	գտնել
'courtyard'	bak	բակ	bag	բագ	bak	բակ
'sun'	aregákən	արեգակն	arégaɡ	արե՛գագ	aregák	արեգակ
'sky'	erkín-k ^h (plural)	երկինք	érgink ^h	է՛րգինք	jerkínk ^h	երկինք
'land'	erkír	երկիր	érgir	է՛րգիր	jerkir	երկիր
'I know'	gitém	գիտեմ	gídím	գի՛դիմ	gitem	գիտեմ
'with'	het	հետ	hid	հիդ	het	հետ
'to respect'	meṡsarél	մեծարել	médzril	մե՛ծրիլ	meṡsarél	մեծարել
'ground'	getín	գետին	gédin	գե՛դին	getín	գետին
'work'	gorṡs	գործ	gurđz	գուրծ	gorṡs	գործ

6.2.2.3.2 Post-nasal voicing As a general, all voiceless sounds become voiced after the nasal /n/ <ն> (Table 6.13).

Table 6.13: Post-nasal voicing in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'to plant'	təinkel	տնկել	tngil	տնգիլ	təinkel	տնկել
'ear'	akandz	ականջ	ángať	ա՛նգաճ	akandz	ականջ
'free, ownerless'	anter	անտեր	ánder	ա՛նդեր	anter	անտեր
'friend'	ənker	ընկեր	nəngir	նընգիր	ənker	ընկեր
'woman (nominative)'			knik	կնիկ	kənik	կնիկ
'woman (genitive)'			knga	կնգա	kənkan	կնկան

6.2.2.3.3 Nasal epenthesis For the sound sequence /əng/ <ընգ> in the Tbilisi dialect, there is also an initial u /n/ (Table 6.14).

Table 6.14: Nasal epenthesis in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
'friend'	ənker	ընկեր	nəngir	նընգիր	ənker	ընկեր
'walnut-tree'	ənkuzeni	ընկուզենի	nəngzi	նընգզի	ənkuzeni	ընկուզենի
'to fall'	ankanil	անկանիլ	nəngnil	նընգնիլ	ənknel	ընկնել

Original page number 54.

6.2.2.3.4 Change from /h/ /x/ The */h/ <h> sound is unchanged. But it has turned to /x/ <խ> in only the words in Table 6.15.

Table 6.15: Change from CA /h/ <h> to /x/ <խ> in the Tbilisi dialect

	Classical Armenian		> Tbilisi		cf. SEA	
`earth'	hoʃ	հող	խօք	խող	hoʃ	հող
`earth'	օյրհնել	աւրհնել	օչնիլ	օխնիլ	օրհնել	օրհնել

6.2.3 Stress

Stress has moved from the last syllable to the penultimate syllable, as in the Yerevan dialect.

6.3 Morphology

6.3.1 Noun inflection or declension

The Tbilisi dialect has 7 cases, which are in general the same as in the Yerevan dialect, in both form and composition. The following are the main differences for the Tbilisi dialect:

- The ablative uses the formative /eme, emen/ <էմէ, էմէն> (Table 6.16).

Table 6.16: Ablative suffix as /eme/ <էմէ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. Yerevan		cf. SEA	
`writing'	gr-emen	գրէմէն	gr-its ^h	գրից	gər-its ^h	գրից
`house'	tn-emen	տնէմէն	tən-its ^h	տնից	tən-its ^h	տնից
`death'	mah-emen	մահէմէն	mah-its ^h	մահից	mah-its ^h	մահից

- The nominative plural is formed with the formatives /ir, nir/ <իր, նիր>. But the other cases keep the sound /e/ <է>, according to the phonetic rules.
- The plural genitive takes the formative /-u/ <նւ>, similar to the /kə/ <կը> branch dialects.

The following is the declension of the word /div/ <դիվ> from Classical /dey/ <դէւ> 'demon'. *HD: I suspect that the final /n/ in all the words in Table 6.17 is actually a separate definite suffix /-n/, but I'm not sure.*

Table 6.17: Paradigm for noun inflection of the word /div/ <դիվ> 'demon' in the Tbilisi dialect

	Singular		Plural	
NOM (ACC)	div	դիվ	div-ir	դիվիր
GEN	div-i	դիվի	div-er-u	դիվերու
DAT (ACC)	div-i, div-in	դիվի, դիվին	div-er-u-(n)	դիվերու(ն)
ABL	div-emen	դիվէմէն	div-er-emen	դիվերէմէն
INS	div-ov	դիվով	div-er-ov	դիվերով
LOC	div-um	դիվում	div-er-um	դիվերում

6.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronoun declensions are as follows.

HD: Table 6.18 is for personal pronouns.

Table 6.18: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tbilisi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jis jhu	du դու	na ნა	mink ^h მინკ	duk ^h დუკ	nrank ^h ნრანკ
GEN	im იმ	k ^h u քუ	nra ნრა	mir მირ	dzir ძირ	nranť ^h ნრანტ
DAT,ACC	indzi ინძი	k ^h iz ქიჯ	nran ნრან	miz მიჯ	dziz ძიჯ	nranť ^h ნრანტ
ABL	indz-m-en ინძმენ	k ^h iz-m-en ქიჯმენ	nra-m-en ნრამენ	m-iz-m-en მ-იჯმენ	dziz-m-en ძიჯმენ	nranť ^h -m-en ნრანტმენ
INS	indz-m-ov ინძმოვ	k ^h iz-m-ov ქიჯმოვ	nra-n-ov ნრანოვ	m-iz-m-ov მ-იჯმოვ	dziz-m-ov ძიჯმოვ	nranť ^h -ov ნრანტოვ
LOC	indz-(a)n-um ინძ(ა)ნუმ	k ^h iz-(a)n-um ქიჯ(ა)ნუმ	nran-um ნრანუმ	miz-(a)n-um მიჯ(ა)ნუმ	dziz-(a)n-um ძიჯ(ა)ნუმ	nranť ^h -um ნრანტუმ

Original page number 55.

HD: Table 6.19 is for demonstrative pronouns.

Table 6.19: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'that yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	es ეს	et ეტ	en ენ	estunk ^h ესუნკ	etunk ^h ეტუნკ	endunk ^h ენუნკ
GEN, DAT	estu ესთ	etu ეტთ	endu ენთ	estunt ^h ესთნტ	etunt ^h ეტთნტ	endunt ^h ენთნტ
ABL	estumen ესთუმენ	etumen ეტთუმენ	endumen ენთუმენ	estunt ^h men ესთნტმენ	etunt ^h men ეტთნტმენ	endunt ^h men ენთნტმენ
INS	estov ესთოვ	etov ეტოვ	endov ენთოვ	estunt ^h ov ესთნტოვ	etunt ^h ov ეტთნტოვ	endunt ^h ov ენთნტოვ
LOC	estum ესთუმ	etum ეტთუმ	endum ენთუმ	estunt ^h um ესთნტუმ	etunt ^h um ეტთნტუმ	endunt ^h um ენთნტუმ

HD: Table 6.20 is for the logophoric third person pronoun.

Table 6.20: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tbilisi dialect

	3SG		3PL	
NOM	ink ^h	ჰნკ	irank ^h	ჰრანკ
GEN	ir(a)	ჰრ(ა)	irant ^h	ჰრანტ
DAT,ACC	iran	ჰრან	irant ^h	ჰრანტ
ABL	irmen	ჰრმენ	irant ^h men	ჰრანტმენ
INS	irmov	ჰრმოვ	irant ^h mov	ჰრანტმოვ
LOC	irnum	ჰრანუმ	irant ^h um	ჰრანტუმ

6.3.3 Verb inflection or conjugation

6.3.3.1 Various aspects of verb inflection

6.3.3.1.1 Sound changes for verbal vowels The verbs are declined in the manner of Yerevan, except for the required phonetic changes. For example, for the copula verb in the present, the Classical sounds /e, ē/ <ե, է> become /i/ ի for all the persons (except for the third). And because of this, the stem of the verb uses the endings /-um im, -um is/ <-ում իմ, -ում իս>.

HD: These points are illustrated later in §6.3.3.2.1.

6.3.3.1.2 Irregular imperfective converb for monosyllabic verbs Like the Yerevan dialect, the monosyllabic verbs take the formative /-is/ <իս> (Table 6.21).

Table 6.21: Irregular imperfective converbs for monosyllabic verbs with /-is/ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive 'to come' 'to give' 'to cry'		√-TH-INF g-a-l գալ t-a-l տալ l-a-l լալ
Present 1SG 'I come' 'I give' 'I cry'	√-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG g-á-l-is e-m գա՛լիս եմ t-á-l-is e-m տա՛լիս եմ l-á-l-is e-m լա՛լիս եմ	g-a-l-is e-m գալիս եմ t-a-l-is e-m տալիս եմ l-a-l-is e-m լալիս եմ

6.3.3.1.3 Lack of /e/ deletion for past imperfective In the past imperfective, the reflex of the Classical sound /ē/ <ե> does not shorten. The forms are pronounced as in Old Armenian /ei, eir, er, einkʰ, eikʰ, en/ <եի էիր էր էինք էիք էին> (Table 6.21). *HD: What he means is that unlike in the Yerevan dialect, the auxiliary /e/ and theme vowel /e/ do not delete before the past suffix /-i/. The Tbilisi dialect thus patterns with SEA in this regard.*

Table 6.22: Past imperfective in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
'I was speaking' 'I was saying'	χos-um e-i-∅ խօսում էի as-um e-i-∅ ասում էի √-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	χos-um ej-i-∅ խոսում էի as-um ej-i-∅ ասում էի √-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

Original page number 56.

6.3.3.1.4 Allomorphy of the future formative /ku/ <կու> The future formative is /ku/ <կու> instead of /kə/ <կը> (Table 6.23).³

³HD: Some modern grammars of SEA treat the formative /k/ as a conditional future marker (Dum-Tragut 2009:253ff). But to maintain consistency with Adjarian, I gloss it as a future marker.

Table 6.23: Future formative as /ku/ <կու> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
'I will like'	ku sir-i-m կու սիրիմ	kə-sir-e-m կսիրեմ
'I will bring'	ku ber-i-m կու բերիմ	kə-ber-e-m կբերեմ
	FUT-√-TH-1SG	FUT-√-TH-1SG

Before vowel-initial verbs, this participle is sometimes shortened to կ /k/, but a lot of times it stays constant (Table 6.21).

Table 6.24: Variable shortening of the future formative as /ku/ <կու> before vowel-initial verbs in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
?	k-eh-a-m կեհամ	
'I will go'	k-ert ^h -a-m կերթամ	k-ert ^h -a-m կերթամ
'I will have'	k-unen-a-m կունենամ	k-ert ^h -a-m կունենամ
'I will free'	ku azat-i-m կու ազատիմ	k-azat-e-m կազատեմ
'I will pray'	ku aʁot ^h -i-m կու աղօթիմ	k-aʁot ^h -e-m կաղօթեմ
'I will burn'	ku er-i-m կու երիմ	k-ajr-e-m կայրեմ
'I will know'	ku iman-a-m կու իմանամ	k-ajr-a-m կիմանամ
	FUT-√-TH-1SG	FUT-√-TH-1SG
'I will take'	ku ar-n-i-m կու առնիմ	k-ar-n-e-m կառնեմ
	FUT-√-VX-TH-1SG	FUT-√-VX-TH-1SG

The particle becomes voiced /g/ <q> before the verb 'to want' (Table 6.21).

Table 6.25: Voicing of the future formative as /g/ <q> for the verb 'to want' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
'I will want'	g-uz-i-m գուզիմ	k-uz-e-m կուզեմ
'you will want'	g-uz-i-s գուզիս	k-uz-e-s կուզես
'I was wanting'	g-uz-e-i-∅ գուզեի	k-uz-e-s կուզես
		FUT-√-TH-1SG
		FUT-√-TH-2SG
		FUT-√-TH-PST-1SG

Before the verbs in Table 6.26, the particle is fused with the /a/ <ա>, and becomes /ko/ <կօ>.

Table 6.26: Coalescence of merger of the future formative /ku/ <կո> and verb-initial /a/ <ա> as /ko/ <կո> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
Infinitive			$\sqrt{\text{-TH-INF}}$	
'to lay'			at̥s-e-l	ածել
'to do'			an-e-l	անել
'to say'			as-e-l	ասել
Future 1SG	FUT- $\sqrt{\text{-TH-1SG}}$		FUT- $\sqrt{\text{-TH-1SG}}$	
'I will lay'	k-at̥s-i-m	կօծիմ	k-at̥s-e-m	կածեմ
'I will do'	k-on-i-m	կօնիմ	k-an-e-m	կանեմ
'I will say'	k-os-i-m	կօսիմ	k-as-e-m	կասեմ
Future perfect 1SG	FUT- $\sqrt{\text{-TH-PST-1SG}}$		FUT- $\sqrt{\text{-TH-PST-1SG}}$	
'I was going to lay'	k-at̥s-e-i-∅	կօծեի	k-at̥s-ej-i-∅	կածեի
'I was going to do'	k-on-e-i-∅	կօնեի	k-an-ej-i-∅	կանեի
'I was going to say'	k-os-e-i-∅	կօսեի	k-as-ej-i-∅	կասեի

6.3.3.1.5 Past participle or perfective converb with /-il, -i/ <իլ, ի> The past participle has the ending /-il/ <իլ>. This is used to form the present perfect (յարակատար), past perfect (զերակատար), and the negative (բացասական) forms (Table 6.27).

Table 6.27: Past participle or perfective converb with /-il/ <իլ> in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA		
'I have liked'	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m	սիրել եմ	$\sqrt{\text{-PERF.CVB AUX-1SG}}$
'I had liked'	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի	$\sqrt{\text{-PERF.CVB AUX-PST-1SG}}$

But when the auxiliary is before the participle, the last letter of the suffix is lost (Table 18).

(18) Tbilisi dialect

- a. $\widehat{\text{f}}^{\text{h}}$ -i-m   sir-i
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չիմ սիրի
- b. jis i-m   ber-i
I AUX-1SG bring-PERF.CVB
'I have brought (as opposed to someone else).'
յիս իմ բերի

6.3.3.2 General paradigm

Here we show the most often used forms of the verb 'to like', as a reflex from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

6.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective HD: The present indicative in SEA is formed via periphrasis (Table 6.28). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy with one major difference. The auxiliary /e/ is replaced by /i/ for all but the present 3SG.

Table 6.28: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um i-m	սիրում իմ	sir-um e-m	սիրում եմ
2SG	sir-um i-s	սիրում իս	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-um e	սիրում է	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-um i-nk ^h	սիրում ինք	sir-um e-ŋk ^h	սիրում ենք
2PL	sir-um i-k ^h	սիրում իք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-um i-n	սիրում ին	sir-um e-n	սիրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 6.29). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In both SEA and Tbilisi, the auxiliary has the shape /e/.

Table 6.29: Indicative past imperfective <անկապ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-um e-i-∅	սիրում էի	sir-um ej-i-∅	սիրում էի
2SG	sir-um e-i-r	սիրում էիր	sir-um ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sir-um e-∅-r	սիրում էր	sir-um e-∅-r	սիրում էր
1PL	sir-um e-i-nk ^h	սիրում էինք	sir-um ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sir-um e-i-k ^h	սիրում էիք	sir-um ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sir-um e-i-n	սիրում էին	sir-um ej-i-n	սիրում էին
	√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Thus in Tbilisi, the auxiliary shows variation in its morphs: /e/ for some inflection cells, while /i/ for other cells. See §6.3.3.1.3.

6.3.3.2.2 Present perfect and past perfect HD: The present perfect (Table 6.30) and past perfect (Table 6.31) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect. The Tbilisi dialect essentially uses the same strategy but with two differences. First, the converb suffix is /-il/ not /-el/. Second, the auxiliary shows the same changes in its shape as for the indicative present and past.

Table 6.30: Present perfect <յարակապ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA	
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-il e	սիրիլ է	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-il i-nk ^h	սիրիլ ինք	sir-el e-ŋk ^h	սիրել ենք
2PL	sir-il i-k ^h	սիրիլ իք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-el e-n	սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 6.31: Past perfect <qերակատար> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի	sir-el ej-i-∅ սիրել էի
2SG	sir-il e-i-r սիրիլ էիր	sir-el ej-i-r սիրել էիր
3SG	sir-il e-i-∅-r սիրիլ էր	sir-el e-i-∅-r սիրել էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h սիրիլ էինք	sir-el ej-i-ŋk ^h սիրել էինք
2PL	sir-il e-i-k ^h սիրիլ էիք	sir-el ej-i-k ^h սիրել էիք
3PL	sir-il e-i-n սիրիլ էին	sir-el ej-i-n սիրել էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR

6.3.3.2.3 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 6.32) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tʰ-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Tbilisi dialect behaves the same.

Table 6.32: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-e-tʰ-i-∅ սիրեցի	sir-e-tʰ-i-∅ սիրեցի
2SG	sir-e-tʰ-i-r սիրեցիր	sir-e-tʰ-i-r սիրեցիր
3SG	sir-i-tʰ-i-∅ սիրից	sir-e-tʰ-i-∅ սիրեց
1PL	sir-e-tʰ-i-nk ^h սիրեցինք	sir-e-tʰ-i-ŋk ^h սիրեցինք
2PL	sir-e-tʰ-i-k ^h սիրեցիք	sir-e-tʰ-i-k ^h սիրեցիք
3PL	sir-e-tʰ-i-n սիրեցին	sir-e-tʰ-i-n սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR	√-TH-AOR-PST-AGR

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

6.3.3.2.4 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 6.33) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Tbilisi dialect follows the same system but with the opposite choice of vowels. The theme vowel is /e/ for the present 3SG, and /i/ elsewhere.

Table 6.33: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-i-m սիրիմ	sir-e-m սիրեմ
2SG	sir-i-s սիրիս	sir-e-s սիրես
3SG	sir-e-∅ սիրե	sir-i-∅ սիրի
1PL	sir-i-nk ^h սիրինք	sir-e-ŋk ^h սիրենք
2PL	sir-i-k սիրիք	sir-e-k սիրեք
3PL	sir-i-n սիրին	sir-e-n սիրեն
	√-TH-AGR	√-TH-AGR

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 6.34) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Tbilisi, the same is used. Note how the theme vowel stays a constant /e/ in the past, unlike the variation in the present.

Table 6.34: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
1SG	sir-e-i-∅ սիրեի	sir-ej-i-∅ սիրեի
2SG	sir-e-i-r սիրեիր	sir-ej-i-r սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r սիրեր	sir-e-∅-r սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h սիրեինք	sir-ej-i-nk ^h սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^h սիրեիք	sir-ej-i-k ^h սիրեիք
3PL	sir-e-i-n սիրեին	sir-ej-i-n սիրեին
	√-TH-PST-AGR	√-TH-PST-AGR

6.3.3.2.5 Tenses built from the subjunctive: Future and debitive HD: In Tbilisi, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 6.35). The future and future perfect are built by adding the prefix /ku/ before the subjunctive present and subjunctive past. The debitive and debitive perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. I don’t provide morpheme glosses for these forms for space. SEA behaves essentially the same (with the expected difference in theme vowels) and I don’t provide its paradigm.

Table 6.35: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Future <ապանի>	Future perfect <անցեալ ապանի>
1SG	ku sir-i-m կու սիրիմ	ku sir-e-i-∅ կու սիրեի
2SG	ku sir-i-s կու սիրիս	ku sir-e-i-r կու սիրեիր
3SG	ku sir-e-∅ կու սիրե	ku sir-e-∅-r կու սիրեր
1PL	ku sir-i-nk ^h կու սիրինք	ku sir-e-i-nk ^h կու սիրեինք
2PL	ku sir-i-k կու սիրիք	ku sir-e-i-k ^h կու սիրեիք
3PL	ku sir-i-n կու սիրին	ku sir-e-i-n կու սիրեին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR
	Debitive պարտաւորական ներկայ	Debitive perfect անցեալ պարտաւորական
1SG	piti sir-i-m պիտի սիրիմ	piti sir-e-i-∅ պիտի սիրեի
2SG	piti sir-i-s պիտի սիրիս	piti sir-e-i-r պիտի սիրեիր
3SG	piti sir-e-∅ պիտի սիրե	piti sir-e-∅-r պիտի սիրեր
1PL	piti sir-i-nk ^h պիտի սիրինք	piti sir-e-i-nk ^h պիտի սիրեինք
2PL	piti sir-i-k պիտի սիրիք	piti sir-e-i-k ^h պիտի սիրեիք
3PL	piti sir-i-n պիտի սիրին	piti sir-e-i-n պիտի սիրեին
	DEB √-TH-AGR	DEB √-TH-PST-AGR

HD: The debitive forms show an alternative strategy. The previously discussed strategy in Table 6.35 was to place the particle /piti/ before the inflected verb. The verb carries tense and agreement inflection. In contrast, an alternative strategy (Table 6.36) is to place the tense and agreement morphology onto the particle /piti/. The verb is then in a constant shape: /sir-i/ for ‘to like’.

Table 6.36: Alternative forms for the debitive for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

	Debitive պարտաւորական	Debitive perfect անցեալ պարտաւորական
pit-i-m sir-i	պիտիմ սիրի pit-e-i-∅ sir-i	պիտեի սիրի
pit-i-s sir-i	պիտիս սիրի pit-e-i-r sir-i	պիտեիր սիրի
pit-i-∅ sir-i	պիտի սիրի pit-e-∅-r sir-i	պիտեր սիրի
pit-i-nk sir-i	պիտինք սիրի pit-e-i-nk sir-i	պիտեինք սիրի
pit-i-k ^h sir-i	պիտիք սիրի pit-e-i-k ^h sir-i	պիտեիք սիրի
pit-i-n sir-i	պիտին սիրի pit-e-i-n sir-i	պիտեին սիրի
	DEB-?-AGR √-?	DEB-?-PST-AGR √-?

HD: Adjarian doesn't ambiguously state if the verb in this alternative strategy is a specific participle, or if all verbs show the same type of final vowel. It's also unclear to me what is the proper glossing for the inflected forms of the particle /piti/. The second vowel alternates between /i,e/ in exactly the same way as the theme vowel of the verb to like /sir-e,i-/ in the above paradigms. It's unclear to me if the second vowel in this particle is thus still the same debitive morpheme, vs. a theme vowel, vs. a some other morpheme.

6.3.3.2.6 Other tenses built from participles HD: Adjarian provides a paradigm for something he calls the 'debitive past perfect'. It consists of the debitive particle /piti/, plus what appears to be the perfective converb with /-il/, and then the past auxiliary.

Table 6.37: Debitive past perfective <պարտաւորական գերակատար> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

1SG	piti sir-il e-i-emptyset	պիտի սիրիլ էի
2SG	piti sir-il e-i-r	պիտի սիրիլ էիր
3SG	piti sir-il e-i-emptyset-r	պիտի սիրիլ էր
1PL	piti sir-il e-i-nk ^h	պիտի սիրիլ էինք
2PL	piti sir-il e-i-k ^h	պիտի սիրիլ էիք
3PL	piti sir-il e-i-n	պիտի սիրիլ էին
DEB	✓-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

6.3.3.2.7 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 6.38). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-t̪s^h-ek^h/ after the root such that /-e-t̪s^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers use just the suffix /-ek^h/ without the aorist stem. The prohibitive is marked by just adding the proclitic /mi/ before the verb

HD: Tbilisi uses the same strategy for the imperative 2PL. For the 2SG, the post-root vowel is /e/. It's unclear if this /e/ is a special agreement morpheme or if it's the theme vowel. For the prohibitive though, Tbilisi ends up using /i/ for the 2SG, and /ek^h/ for the 2PL. Thus the imperative and negative imperative (prohibitive) are not obviously connected.

Table 6.38: Imperative and negative imperative forms <հրամայական> for the verb 'to like' in the Tbilisi dialect

	Tbilisi		cf. SEA			
IMP 2SG	sir-é	սիրե՛	sir-ir	սիրիր		✓-IMP.2SG
IMP 2PL	sir-e-t̪s ^h -ek ^h	սիրեցեք	sir-e-t̪s ^h -ek ^h	սիրեցեք	dated	✓-TH-AOR-IMP.2PL
			sir-ek ^h	սիրեք	modern	✓-IMP.2PL
PROH 2SG	misir-i	մի՛ սիրի	mi sir-ir	մի սիրիր		PROH ✓-IMP.2SG
PROH 2PL	misir-ek ^h	մի սիրեք	mi sir-e-t̪s ^h -ek ^h	մի սիրեցեք	dated	PROH ✓-TH-AOR-IMP.2PL
			mi sir-ek ^h	մի սիրեք	modern	PROH ✓-IMP.2PL

6.3.3.2.8 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 6.39. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-a-t̪s/ and a perfective converb with /-el/.

Table 6.39: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Tbilisi dialect

Infinitive	անորոշ	Tbilisi	սիրիլ	cf. SEA	սիրել	✓/-TH-INF
Present	ներկայ	sir-oɤ	սիրող	sir-oɤ	սիրող	✓/-SPTCP
Past	անցեալ	sir-il	սիրիլ	sir-el	սիրել	✓/-PERF.CVB
		sir-i	սիրի			✓/-PERF.CVB
		sir-aṯs	սիրած	sir-aṯs	սիրած	✓/-RPTCP
Future	ապառնի	sir-e-l-u	սիրելու	sir-e-l-u	սիրելու	✓/-TH-INF-FUT.CVB
		sir-e-l-aṯs ^h u	սիրելացու			✓/-TH-INF-?

Original page number 57.

6.3.3.3 Other conjugation classes

The other conjugations follow this pattern for the most part. The present, imperfective, and the future use the same strategy. It is only the past perfective and the imperative which have their own construction, in accordance with Classical Armenian.

HD: He means that the past perfective and imperative have class-specific construction rules, similar to CA and to SEA. Table *tab:Tbilisi:morpho:verb:otherClass:aorist:IClass* shows the paradigm for the I-Class. The I-Class with theme /-il/ does not exist in SEA, but it does in SWA. For easier contrast, we contrast Tbilisi with SWA.

Table 6.40: Past perfectives (aorists) and imperatives for the I-Class verb /-il/ <իլ> ‘to live’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		✓/-TH-INF abr-i-l ապրիլ
Past perfective	✓/-TH-AOR-PST-AGR	✓/-TH-AOR-PST-AGR
1SG	apr-e-ṯ ^h -a-∅ ապրեցա	abr-e-ṯ ^h -a-∅ ապրեցայ
2SG	apr-e-ṯ ^h -a-r ապրեցար	abr-e-ṯ ^h -a-r ապրեցար
3SG	apr-e-ṯ ^h -a-v ապրեցավ	abr-e-ṯ ^h -a-v ապրեցաւ
1PL	apr-e-ṯ ^h -a-nk ^h ապրեցանք	abr-e-ṯ ^h -a-ŋk ^h ապրեցանք
2PL	apr-e-ṯ ^h -a-k ^h ապրեցաք	abr-e-ṯ ^h -a-k ^h ապրեցաք
3PL	apr-e-ṯ ^h -a-n ապրեցան	abr-e-ṯ ^h -a-ŋ ^h ապրեցան
Imperative	✓/-TH-(AOR)-AGR	✓/-TH-(AOR)-AGR
2SG	apr-i-∅ ապրի՛	abr-i-r ապրիր
2PL	apr-e-ṯ ^h -ek ^h ապրեցեք	abr-e-ṯ ^h -a-k ^h ապրեցեք
Prohibitive	PROH ✓/-TH?-AGR	PROH ✓/-TH-AGR
2SG	mí apr-i-∅ մի՛ ապրի	mi abr-i-r մի ապրիր
2PL	mí apr-e-k ^h մի՛ ապրեք	mi abr-i-k ^h մի ապրիք

HD: Another class is the irregular infixed verbs that end in the morph sequence /-n-i-l/. The /n/ is a meaningless stem-extender that’s deleted in the past perfective. In SEA, the theme vowel /i/ is replaced by /e/. We show just the Tbilisi and SWA paradigms for illustration (Table 6.41).

Table 6.41: Past perfectives (aorists) and imperatives for the infixed verb /has-/ ‘to reach’ and /hak^h-/ ‘to wear’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SWA
Infinitive		√/-VX-TH-INF has-n-i-l hասնիլ
Past perfective	√/-PST-AGR	√/-PST-AGR
1SG	has-a-∅ hասա	has-a-∅ hասայ
3SG	has-a-v hասավ	has-a-v hասաւ
Infinitive		√/-VX-TH-INF hak ^h -n-i-l հագնիլ
Imperative	√/-TH-(AOR)-AGR	√/-TH-(AOR)-AGR
2SG	hak ^h -i-∅ հաքի՛	hak ^h -i-r հագիր
2PL	hak ^h -ék ^h հաքէ՛ք	hak ^h -ék ^h հագէք
Prohibitive	PROH √/-VX-TH?-AGR	PROH √/-VX-TH-AGR
2SG	mí hak ^h -n-i-∅ մի՛ հաքնի	mi hak ^h -n-i-r մի հագնիր
2PL	mí hak ^h -n-e-k ^h մի՛ հաքնէք	mi hak ^h -n-i-k ^h մի հագնիք

HD: The A-Class uses the theme /-a/ and it's found in both SEA and Tbilisi. The two dialects utilize the same strategies for the perfective and imperative. Though in the prohibitive, SEA just uses the particle /mi/ plus the imperative, while Tbilisi uses the particle and a different sequence of verbal suffixes (Table 6.42).

Table 6.42: Past perfectives (aorists) and imperatives for the A-Class ‘to stay’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		√/-TH-INF mən-a-l մնալ
Past perfective	√/-AOR-PST-AGR	√/-AOR-PST-AGR
1SG	mən-a-t̂s ^h -i-∅ մնացի	mən-a-t̂s ^h -i-∅ մնացի
2SG	mən-a-t̂s ^h -i-r մնացիր	mən-a-t̂s ^h -i-r մնացիր
3SG	mən-a-t̂s ^h -∅-∅ մնաց	mən-a-t̂s ^h -∅-∅ մնաց
1PL	mən-a-t̂s ^h -i-nk ^h մնացինք	mən-a-t̂s ^h -i-ŋk ^h մնացինք
2PL	mən-a-t̂s ^h -i-k ^h մնացիք	mən-a-t̂s ^h -i-k ^h մնացիք
3PL	mən-a-t̂s ^h -i-n ^h մնացին	mən-a-t̂s ^h -i-n ^h մնացին
Imperative	√/-TH-(AOR)-AGR	√/-TH-(AOR)-AGR
2SG	mən-a-∅ մնա՛	mən-a-∅ մնա
2PL	mən-a-t̂s ^h -ék ^h մնացէ՛ք	mən-a-t̂s ^h -ek ^h մնացեք
Prohibitive	PROH √/-TH?-AGR	PROH √/-TH-(AOR)-AGR
2SG	mí mən-a-∅ մի՛ մնա	mi mən-a-∅ մի մնա
2PL	mí mən-a-k ^h մի՛ մնաք	mi mən-a-t̂s ^h -ek ^h մի մնաք

HD: Inchoative verbs end in /-nal/ (Table 6.43). The aorist patterns the same across Tbilisi and SEA. But the prohibitive again uses different suffixes for Tbilisi. Note that I suspect the Tbilisi verb is a reflex of Classical /heranal/ <հեռնալ> but I'm not sure.

Table 6.43: Past perfectives (aorists) and imperatives for the inchoative ‘to go away’ in the Tbilisi dialect

	Tbilisi	cf. SEA
Infinitive		√-LV-INCH-TH-INF her-a-n-a-l հեռանալ
Past perfective	√-AOR-PST-AGR	√-AOR-PST-AGR
1SG	hir-a-tʰ-a-∅ հիռացա	her-a-tʰ-a-∅ հեռացա
2SG	hir-a-tʰ-a-r հիռացար	her-a-tʰ-a-r հեռացար
3SG	hir-a-tʰ-a-v հիռացավ	her-a-tʰ-a-v հեռացավ
Imperative	√-LV-AOR-AGR	√-LV-AOR-AGR
2SG	hir-a-tʰ-i հիռացի՛	her-a-tʰ-i-r հեռացիր
2PL	hir-a-tʰ-ékʰ հիռացե՛ք	her-a-tʰ-ekʰ հեռացեք
Prohibitive	√-LV-INCH-TH-AGR	√-LV-AOR-AGR
2SG	mí hir-a-n-a-kʰ մի՛ հիռանա	mi her-a-tʰ-i-r մի հեռացիր
2PL	mí hir-a-n-a-kʰ մի՛ հիռանաք	mi her-a-tʰ-ekʰ մի հեռացեք

6.4 Literature

As of now, there have been three studies on the Tbilisi dialect. The first was by Gevorg Akhverdian (Գեորգ Ախվերդյան), in the beginning of his published work on Sayat Nova (Սայեաթ-Նովա) (Ախվերդյան 1852:1-41), and almost everywhere after that in a note. The second is by the Armenologist ?. The third is the work by Armenologist Thomson (Томсон; *HD: modern Russian: Александр Томсон*) in Russian TODO: [Грам. современ. Армянского языка гор. Тифлиса Репринт 1890.]. This work was summarized in German by L. Patrubani in the periodical *Sprachwissenschaftliche Abhandlungen*, volume 1, page 289-302.

Besides these, there are many works that are written in the Tbilisi dialect, mostly in comedies. From these, we mention the main ones.

Original page number 58.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Tbilisi dialect
  - Գեորգ Տեր-Աղեքսանդրյան
    - * Թիֆլիսեցոց մտաւոր կեանքը (հաւաքածու Բանաւոր գրականութեան). Թիֆլիս, 1885
    - * Ուստագնացութիւն ի Թելեթ. Կռունկ 1860, page 808-922
  - Գեորգ Ախվերդյան - Սայեաթ-Նովա. Մոսկվա, 1852
  - Գաբրիել Սունդուկեանց - Պեպօ. Թիֆլիս, 1876
    - * Խաթաբալա. Թիֆլիս, 1881
    - * Զանդած օջալ. Թիֆլիս, 1882
    - * Էլի մէկ զոհ. Թիֆլիս, 1884
    - * Գիշերվա սարքը խեր Է. Թիֆլիս, 1881
    - * Օսկան Պետրովիչը դժուխկումը
  - Երեցփոխեան Գ. - Ա՛յ քեզ օյիւ. Թիֆլիս, 1886
  - Եսայեան Յարութիւն - Սօնայի նշանդրերը. Թիֆլիս, 1904
  - Պատկանեան Միքայէլ Նիւսի նշնիւր
    - * Վոյ քի իմ վէշեր
    - * Պեպօյի ակճուր
    - * Պառաներուն խրատ
    - * Էս էլ քի մօցիքութիւն

- Փուլգինեան Նիկողայոս - Դալալ Դ'ագո
- Փառնակէս - Գրականական երեկոյ. Թիֆլիս, 1886
- Սարգիս - Ռուստավելի. Ընծու մորթի հագաղ մարդ. Կոռնկ, 1860
- Քախկըցի Դաբաղ Դ'ագոի մասլտաթը. Կոռնկ, 1862, page 454-498
- Գեօ Աւետիսով - Քախկըցի Շաքար Մանուշակեանցի բարովագրի ջուղաբը. Կոռնկ, 1862, page 135-152

Besides these, there are many small funny articles that have been published in Tbilisi periodicals, especially in *խաթաբալայ* [Khatabala] and *Hayeli* (Հայելի [Mirror]), which we thought would be superfluous to discuss in detail.

6.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

6.5.1 Sample 1

Adjarian's source: Սայեաթ-Նովա (page 139)

Պատկիրքըդ դ'ալամով քաշած, Թահիրըդ օանգէ ռանգ իս անում.

Էրեսիդ իսալըն ծածկում է մագիրըդ, խափանգ իս անում.

Բացվիլ իս կարմիր վարթի պէս, բըլբուլի հիգ հանգ իս անում.

Ակռեքըդ օսկումըն շարած, պըռօշըդ մահանգ իս անում:

Էրեսըդ նուր լուսնի նման՝ քանի կէհա՝ կու բօլըրվի.

Դաստա մաղըդ նամ չի ուզի, առանց հուսիլ կու օլըրվի.

Էնդու համա քու տէնօղըն իր ճամփեմէն կու մօլըրվի

Յիփ մըտնում իս մեջլիսումըն, շանգ շուխի շաբանց իս անում:

Original page number 59.

Էրեսըդ տեսնելու գուքան քաղաք քախկօվ, գիղ գիղի պէս.

Մեռնողըն քիզմէն կու առնէ անմահական դիգ, դիգի պէս.

Յիփ տիգէմէդ ժաժ իս գալի, շըխշըխկում իս ջիղջիղի պէս.

Ինչ կ'օնիս սանթուր, քամանչէն. գուքսըդ չօնգուր, չանգ իս անում:

Ծուցիդ մէչէն վարթ, մանիշակ. սընբուլ ու սուսան իս շինի.

Քու տէրըն բազըն ի՞նչ կ'օնէ, քու հուտըն ռէհան իս շինի.

Քամին մէչըն անց է կենում մասիրըդ յեքան իս շինի.

Աշխարքըն ծօվ, դուն մէչըն նավ ման իս գալի, լանգ իս անում:

6.5.2 Sample 2

Adjarian's source: Էլի մէկ գրի, page 1-4

- Եսէնգ Էլ իր ասածի՛. «հա ու չէ» բէ իմանում Է՛լի:
- Բթխիխտ խօ չի՞ս կանա անի խէխճին. տեսնում իս չէ ուզում, զօռօվ բան կուլի՛:
- Չէ՛նդ, զէ՛նդ, դիփ քու միզն Է, Բարբարէ, վուր Էսէնգ դ՛այիմ Է կանգնած:
- Վունց չէ, մէ իմ խիլքօվ Է ապրում, մէկ Էլ քու խիլքօվ:
- Յիս Էլ Էտ իմ ասում Է՛, վուր ինչ ուզից՝ հիդը գրանցիր. ի՛նչ ասավ հիդը բանի տվիր ու վիրջը բերիր Էն տիդը, վուր վունց հօրն Է լտում, վունց մօրը:
- Թէ կի նա իր հօր վրա Էլ ու մօր վրա Էլ խէլօք Է, յիս ի՛նչ անիմ Էտումը, քա՛:
- Ա՛յ, ա՛յ, Էսէնց իս խօսում դիփ վուր իրան Էլ իս գժվէցնում Է՛:
- Դուն թէ գժվէցնում իս, թէ չէ յիս իսկի Էլ չիմ գժվէցնում:
- Ի՛նչ, ի՛նչ... յի՞ս իմ գժվէցնո՛ւմ. արի ու հիդը խօսի:
- Բաս ի՛նչ իս անում. ամալ աշքարա ասում Է վուր չէ ուզում, դուն կի ուզում իս զօռօվ ուզիլ տա. ավար վո՞ւր խէլօքը կու լսէ. հա գժվէցնիլ Է ու գժվէցնիլ:
- So, Ստեփան Դանէլիչը, Ստեփան Դանէլիչը, Էն միյօններու տէրը, ախչիկ ըլի տալի ագանչաքօվ պաղանտաքօվ, Էնդ՝ադա փուղ ու բաժնքօվ ու խէլօքը չուզէ՛: So՛, հագիր ասիս թէ՛ վո՞ւր խէլօքը չի ուղի՛:
- Ի՛նչ անիմ. խօ տէ՛սնում իս վուր նրա ուշկ ու միտքը մնաին Է:
- Յիս նրան մնանի կու շանց տամ. հալա մէ մուլափ տա:

Original page number 60.

Է՛սէնց Էլ օ՛յին. մարթ ծիյեմէն վեր գա իշին նտսի՛. մարթ խալ ու խալիչէն թօղնէ գեղնի վրա գլօրվի՛... Տէր օդօրմած Աստուծ... Ը՛մ, Յա՛գօր Սիմօնիչ, Է՞ս Էր քու մտկումն Է՛լի... Էնքան Էկավ ու գնաց, Էնքան տարավ ու Էրի (Եբեր), ինչրու աղունակի պէս, Էրէխիս խիլքեմէն արավ իստակ: Բաս թէ յիս քու տակը մնացի, Յագօր Սիմօնիչ, Էլ յիս մարթ չիմ ըլի, Էլ Էս գդակը գլխիս գդակ չի ըլի... Էս ի՛նչ ընտիր մօղա Էկավ, ա՛խալէր, թէ յադի (օտար) տանը յադի տղէն տուն ու գուս անէ, ճաշ գնա, իրիգուն գնա, ախչկա հիգ սագ ու բագ (խօսակցիլ) անէ, կ՛օսիս նրա բիծու (հօրեղբայր) տղէն ըլի, ի՛նչ Է հարեֆնիր ինք, կ՛օսէ. հարեվնիր չդառան՝ ցավ դառան. յիրգնուց պատիժ Էկան գլխիս Է՛լի: Դուն Էլ ամէն սահաթի Էս ճաշ սարքէ նրանց համա, Էս մուրաբէք (քաղցրաւենիք) մօղ տար, Էս միրք առնուկ տու... Է՞ս Էր ուզում Էլի: Աստուծ քիգ կու հարցնէ, քի՛գ, Բարբարէ, Միխէիլի գժվէցնօղը բաշտան շէր (առաջին անգամ) դուն իս:

- Ի՛նչ հանգն իս խօսում, ա՛ մարթ. դուն վուր հէր իս, իս մեր չի՞մ. դուն վուր ուզում իս Միխէիլի լավութիւնը, յիս չիմ յուզո՛ւմ: Տեսնում իս իր ասածն Է: Ախար վրէն չարանում իս, Էն խիլքի տէրն Է վուր վախենա՛:
- Բարեմց ասա ձեռներուն Էլ պաչ անիմ Է՛լի:
- Օ՛վ Է ասում վուր ձեռին պաչ անիս, ամա ամագ իս արի, աշխատանք իս քաշի, ուսում իս տվի, բերիլ իս մարթ իս շինի. քա, թօղ ի՛նչ քեփը տա Էն անէ Է՛, քի՞գ ինչ:

Chapter 7

Karabakh

Original page number 61.

7.1 Background

Among the 31 New Armenian dialects, the largest and the most widespread is the Karabakh dialect. Its borders go from the north until the final edges of the Caucasus, from the south until Tabriz, from the east until the shores of the Caspian Sea, from the west until Lake Sevan and the borders of the dialects of Yerevan and Karin.

The Karabakh dialect has likewise gone further beyond these borders to far away places. In Asia minor, next to Smyrna and Aydın there is an old Armenian settlement, which one or two centuries ago came from Karabakh and established those lands. Although this community has for the most part become Turkish-speaking, but there are two places (Burdur and Ödemiş) which still haven't lost their native dialect.

Because the Karabakhians are a very tall, strict mercantile, clever, capable, and entrepreneurial people, they have recently crossed to the other side of the Caspian sea and came to the various cities of Turkistan, Tatarstan and Manchuria, such as Krasnovodsk, Samarkand, Tashkent, and so on. But because these are not established migrant communities yet, we have not included them into our borders.

In this way, the main places where the Karabakh dialect is spoken are the following: Shushi, Gandzak, Nukha, Baku, Darband, Shamakhi villages, Agstafa, Dilijan, Gharakilisa, Gazakh province, the northern part of Tabriz in the Armenian-populated village of Mujumbar, the Lilava district of Tabriz which is a settlement of Mujumbar and Karadagh, also in Ottoman Turkey in Ödemiş and Burdur.

For a dialect that is so widespread, it would not be possible for the dialect to maintain its unity, and it would naturally develop many subdialects. But the Karabakh dialect is not like this. Baku, Shamakhi villages, ...

Original page number 62.

... Darband, Nukha and its villages, and Bolnis-Khachini are largely the same as the Shushi dialect. Only Gandzak differs from the main dialect, which has more purer forms and according to this is found in the middle between the Karabakh and Yerevan dialects. Pure subdialects are Karadagh and Gazakh, which we later talk about individually.

7.2 Phonology

7.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Karabakh is rich both in its vowels and consonants. It has in total 46 sounds.

HD: It has the monophthong vowels in Table 7.1.

Table 7.1: Monophthongal vowels of the Karabakh dialect

/i/ <ի>	/ʏ/ <իԼ>	/ə/ <ըԷ>	/u/ <ուԼ>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/æ/ <ւü>			/ɑ/ <ա>

HD: Note the vowel <ըԷ> which is quite difficult to understand. He and other Armenian sources describe this vowel as a midpoint between /ə/ and /e/, and that it forms minimal pairs with /ə/ (Սարգսյան 2013:6-7). Auditorily however, it's not clear what acoustic cues are used by dialectologists to create this description. We have found the following contradictory information:

- Adjarian implies this sound is a monophthong. But others have said this is a diphthong (Դավթյան 1966:16).
- In his earlier work, Adjarian says this sound is the same as the French letter <é>, suggesting that the <ը, ըԷ> contrast is between /ɛ, e/ (Սարգսյան 1901:7)
- Bert Vaux reports that such a vowel sounds like a backed schwa and easily confusable as a /we, ʏe/ sequence.
- Victoria Khurshudyan reports that this vowel is backer than the schwa, and that it's close to Russian <ы> /i/.
- A speaker from Karabakh told me that, for her, the sounds /ə/ and <ըԷ> are interchangeable, and that <ըԷ> feels like a diphthong but with the schwa part shorter.
- In some of the few acoustic samples that I could find, I sense that this vowel had a wide variation of pronunciations – sometimes it sounds lower, higher, or with an offglide /j/ – it has been hard for me to pinpoint it down to a single type of central vowel.

For this translation, I treat the closest IPA approximation as /ə/ – an /ə/ with some fronting. Previous transcriptions that I've come across include <ə> (Adjarian 1909:25). The Karabakh dialect is not moribund, so future work could look into the exact yer variable acoustic values of this vowel.

HD: Karabakh has the diphthong vowels in Table 7.2.

Table 7.2: Diphthongal vowels of the Karabakh dialect

/eɪ/ <էյ>	/oɪ/ <օյ>
	/ʊɑ/ <ուա>

HD: It has the consonants in Table 7.3.

Table 7.3: Consonants of the Karabakh dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
	<բ>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<թ>	<գ>	<կ>	<ք>
							/gʲ/	/kʲ/	/kʰʲ/
							<գյ>	<կյ>	<քյ>
Affricates				/d͡z/	/t͡s/	/t͡sʰ/			
				<ծ>	<ծ>	<ց>			
				/d͡ʒ/	/t͡ʃ/	/t͡ʃʰ/			
				<ջ>	<ճ>	<չ>			
Fricatives	/v/			/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/x/	/ɰ/
	<վ>			<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<խ>	<ղ>
									<հ>
									/hʲ/
									<հյ>
Sonorants	/m/	/n/			/r/	/l/	/j/		
	<մ>	<ն>			<ր>	<ռ>	<լ>	<յ>	

7.2.2 Stress and vowel deletion

As in the Yerevan and Tbilisi dialect, the Karabakh dialect places stress on the penultimate syllable. In these two other dialects, the change in stress did not cause other changes. But in the Karabakh dialect, this change has caused the loss of vowels. Every vowel that is found before stress is either turned into a schwa /ə/ <ը> or completely lost (Table 7.4).¹

Table 7.4: Penultimate stress and vowel deletion in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'gospel'	avetarán	ավետարան	əvətəran	ըվըտա՛րան	avetarán	ավետարան
'request'	aʔatʃánkʰ	աղաչանք	əʔatʃʰankʰ	ըղա՛չանք	aʔatʃánkʰ	աղաչանք
			ʔatʃʰankʰ	ղա՛չանք		
'request'	nawakatíkʰ	նավակատիք	nəvəkátɛjɟʲ	նըվըկա՛տեյգյ	navakatíkʰ	նավակատիք
'fawning'	erespaʃtutʰjún	երեսպաշտութիւն	əɾəspəʃtótʰun	ըրըսպըշտո՛թուն	jerespaʃtutʰjún	երեսպաշտութիւն
'today'	ajsáyɾ	այսաւր	sor	սոր	ajsór	այսօր
'swallow'	ʃsitsernak	ծիծեռնակ	ʃsʰəʃsʰérnak	ցըցէ՛ռնակ	ʃsitsernák	ծիծեռնակ
'razor'	aʃselí	ածելի	ʃsili	ծի՛լի	aʃselí	ածելի
'pigeon'	aʔayóní	աղաւնի	jəʔójneijɟʲ	յըղո՛յնեյգյ	aʃselí	աղավնի
			ʔójneijɟʲ	ղո՛յնեյգյ		
'evening'	erekóɟ	երեկոյ	ɾýɟɾ	րի՛ւզիւ	jerekó	երեկո

7.2.3 Sound changes

Of the splendid phonetic changes in the dialect, we mention the following important ones.

7.2.3.1 Monophthongal vowel changes

7.2.3.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> became /a/ <ա> for the words in Table 7.5.

¹HD: The word 'swallow' in Classical was <ծիծեռնու> /ʃsitserən/. The form I provide is hypothetical, but Adjarian treats it as non-hypothetical.

Table 7.5: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /a/ <ա> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘thick’	tʰándzər	թանձր	tʰándzər	թանձրր	tʰándzər	թանձր
‘to rise’	barǰzranál	բարձրանալ	bətsʰəranál	պըցըրանալ	barʰsʰranál	բարձրանալ
‘account’	hamár	համար	məhar	մըհար	hamár	համար

Classical Armenian /a/ <ա> became /æ/ <ւ> for the words in Table 7.6.

Table 7.6: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <ւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘tail’	agí	ագի	háekʰy	հա՛քիլ	agí	ագի
‘field’	ánd	անդ	hænd	հանդ	ánd	անդ
‘good’	láy	լալ	læv	լավ	láv	լալ
‘lightning’	kajtsákən	կայծակն	kætsak	կա՛ծակ	kajtsák	կայծակ
‘spring’	garún	գարուն	kʰærunʰ	կյա՛րունք	garún	գարուն

Classical Armenian /a/ <ա> became /e/ <է> for the words in Table 7.7.

Table 7.7: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘thin’	barák	բարակ	bérak	պե՛րակ	barák	բարակ
‘thing’	ban	բան	ben	պե՛ն	ban	բան
‘cotton’	bambák	բամբակ	bémbak	պե՛մբակ	bambák	բամբակ
‘turtle dove’	tatrák	տատրակ	tétrak	տե՛տրակ	tatrák	տատրակ
‘water-mill’	d̠žəraʰátsʰ	ջրաղաց	t̠jéʰátsʰ	ճե՛ղաց	d̠žəraʰátsʰ	ջրաղաց
‘empty’	datárk	դատարկ	tértak	տե՛րտակ	datárk	դատարկ
‘to conquer’	jaʰtʰél	յաղթել	héχnel	յե՛խնել	haχtʰél	հաղթել

7.2.3.1.2 Classical Armenian /e/ <է> Classical Armenian /e/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 7.8.

Table 7.8: Change from Classical Armenian /e/ <է> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘wife’s father’	anér	աներ	háner	հա՛ներ	anér	աներ
‘grave’	gerezmán	գերեզման	kʰərézman	կըրե՛զման	gerezmán	գերեզման
‘thirty’	eresún	երեսուն	ərésun	ըրե՛սուն	jeresún	երեսուն
‘hand’	d̠žer-kʰ (plural)	ձեռք	t̠serkʰ	ձեռք	d̠žerkʰ	ձեռք
‘mouth’	berán	բերան	péran	պե՛րան	berán	բերան

Original page number 63.

Classical Armenian /e/ <է> became /ə/ <ը> for the words in Table 7.9, though some Karabakh villages use /ə/ <ը>.

Table 7.9: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /ə/ <ը> or /ə/ <ը> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'you.PL.DAT'	d̄zez	ծեզ	ts̄əz	ծըեզ	d̄zez	ծեզ
'our'	mer	մեր	ts̄əz	ծըզ	mer	մեր
'big'	met̄s	մեծ	m̄ər	մըր	met̄s	մեծ
'bridegroom'	pesq̄i	փեսայ	m̄əts̄ts̄	մըեծծ	pesa	փեսա
'to die'	meranél	մեռանել	m̄əts̄	մըծ	mernél	մեռնել
			p̄h̄əsa	փըլ'սա		
			p̄h̄əsa	փըսա		
			m̄əṛnel	մըլ'նել		
			m̄ənel	մընել		

Classical Armenian /e/ <ե> became /je/ <յե> for the words in Table 7.10. This happens at the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words.

Table 7.10: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je/ <յե> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'church'	ekeṭeṣ ^h i	եկեղեցի	jéχt̄se	յե'խծե	jekeṭeṣ ^h i	եկեղեցի
'sky'	erkín-k ^h (plural)	երկինք	jérgink ^h	յե'րգինք	jerkínk ^h	երկինք
'ox'	ézən	եզն	jéznə	յե'զնը	jez	եզ
'I'	es	ես	jes	յես	jes	ես

Classical Armenian /e/ <ե> became /i/ <ի> for some words (Table 7.11a). This changes happens especially in those words where the Classical form had two subsequent /e/ <ե> sounds (Table 7.11b).

Table 7.11: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /i/ <ի> or in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
a. 'thread'	t ^h el	թել	t ^h il	թիլ	t ^h el	թել
'sun'	aregákən	արեգակն	ərik ^h nak	ըրի'քնակ	aregák	արեգակ
'more'	arawél	առավել	ívil	ի'վիլ	aravél	առավել
b. 'ladle'	ferép ^h	շերեփ	śírep ^h	շի'րեփ	ferép ^h	շերեփ
'daytime'	ts ^h erék	ցերեկ	ts ^h írek	ցի'րեկ	ts ^h erék	ցերեկ
'face'	erés	երես	íres	ի'րես	jerés	երես
'leaf'	teréy	տերեւ	tírev	տի'րեւ	terév	տերեւ
'three'	erék ^h	երեք	írek ^h	ի'րեք	jerék ^h	երեք
'light (weight)'	t ^h et ^h éy	թեթեւ	t ^h ít ^h ev	թի'թեւ	t ^h et ^h év	թեթեւ

7.2.3.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> Classical Armenian /ē/ <է> became /e/ <ե> for the words in Table 7.12.

Table 7.12: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <ե> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'gum'	χēz	խեծ	χézna	խե'ժնը	χez	խեծ
'female'	ēg	եգ	ek ^h	եք	eg	եգ
'fox'	ᾱu.ēs	աղուես	áves	ա'ղվես	avés	աղվես
'donkey'	ēf	եշ	ef	եշ	ef	եշ

Classical Armenian /ē/ <ե> became /ə/ <ը> for the words in Table 7.13.

Table 7.13: Change from Classical Armenian /ē/ <ե> to /ə/ <ը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'half'	kēs Էս	kə̌s Էըս	kes Էս
'point'	kēt Էտ	kə̌t Էըտ	ket Էտ

Classical Armenian /ē/ <ե> became /i/ <ի> for the words in Table 7.14.

Table 7.14: Change from Classical Armenian /ē/ <ե> to /i/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'heap'	dēz դեզ	tə̌z տիզ	dez դեզ
'heap'	ʃərēf շրեֆ	ʃrɪf շրիֆ	ʃərəf շրեֆ

7.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i/ <ի> for the words in Table 7.15.

Table 7.15: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nine'	ínən ինն	ínən իննը	ínən ինն
'full'	lí լի	líjən լիյնը	lí լի
'louse'	oďzíl ոջիլ	víťʰil վի՛չիլ	voṭ̌ʰil ոջիլ
'wine'	giní գինի	kíni կի՛նի	giní գինի
'what'	inťʰ ինչ	hinťʰ հի՛նչ	inťʰ ինչ
'chickpea'	sísérən սիսերն	sísernə սի՛սերնը	sísér սիսեր

Classical Armenian /i/ <ի> became /e/ <ե> for the words in Table 7.16.²

Table 7.16: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /e/ <ե> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nose'	kʰitʰ քիթ	kʰetʰ քեթ	kʰitʰ քիթ
'year'	tarí տարի	táre տա՛րե	tarí տարի
'church'	ekeťetsʰí եկեղեցի	jéxťse յե՛խծե	ekeťetsʰí եկեղեցի
'yellow'	deṭín դեղին	téven տե՛ղեն	deṭín դեղին
'barley'	garí գարի	kʰœre կյե՛օրե	garí գարի
'bitter'	letí լեղի	lœ լղե	lœí լեղի
'five'	hing հինգ	hengʰ հենգյ	hing հինգ

Classical Armenian /i/ <ի> became /ə/ <ը> for the words in Table 7.17.

²HD: For the word 'barley', Adjarian gives a Karabakh form <կյե՛օրե>. The most straightforward transcription would be /kʰœre/, but then this contradicts his generalization. An alternative less obvious transcription would be /kʰé.ore/ with vowel hiatus.

Table 7.17: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ə/ <ը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘one’	mi	մի	məɾ	մըր	mi	մի
‘oak’	kaθnί	կաղնի	káθnə	կա’ղնը	kaθnί	կաղնի
‘month’	amís	ամիս	áməɾs	ա’մըս	amís	ամիս
‘meat’	mis	միս	məɾs	մըս	mis	միս
‘apricot’	tsiran	ծիրան	tsə́ran	ծըէ’րան	tsiran	ծիրան
‘heart’	sirt	սիրտ	sə́rt	սըրտ	sirt	սիրտ

7.2.3.1.5 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /o/ <օ> for the words in Table 7.18.

Table 7.18: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘ash’	moxír	մոխիր	móxer	մօ’խըր	moxír	մոխիր
‘kernel’	koríz	կորիզ	kórəz	կօ’րըէզ	koríz	կորիզ
‘wheat’	tsʰoreán	ցորեան	tsʰóren	ցօ’րէն	tsʰorén	ցորեն

Classical Armenian /o/ <ո> became /œ/ <օ> for the words in Table 7.19, but only next to the sounds /ɾ, r, ʁ, χ/ <ր, ռ, ղ, խ>.³

Table 7.19: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /œ/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘to twist’	olorél	ոլորել	həllœrel	հըլլօ’րէլ	volorél	ոլորել
‘valley’	d̄zor	ծոր	tsœr	ծօր	d̄zor	ծոր
‘four’	tʰors	չորս	tʰœrkʰ	չօրք	tʰors	չորս
‘plum’	salor	սալոր	ʃœlœr	շըլլօր	salor	սալոր
‘thief’	goθ	գող	kʰœθ	կյօղ	goθ	գող
‘work’	gort̄s	գործ	kʰœr̄ts	կյօրծ	gort̄s	գործ

Classical Armenian /o/ <ո> became /u/ <ու> for the words in Table 7.20.⁴

Table 7.20: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘madder’	torón	տորոն	túr-un	տո’ւրուն	torón	տորոն
‘cress’	kotímən	կոտիմն	kútemnə	կո’տեմնը	kotém	կոտեմ
‘to steal’	goθandí	գողանալ	kʰuθándi	կյուղա’նալ	goθandí	գողանալ
‘dirty’	aθtót	աղտոտ	jéχtut	յէ’խտուտ	aθtót	աղտոտ
‘grape’	χaθót	խաղող	háθuθ	հա’ղուղ	χaθóθ	խաղող

Classical Armenian /o/ <ո> became /ə/ <ը> for the words in Table 7.21, always after the sound /v/ <վ>.

³HD: It’s unclear though if the vowel has to be next to those sounds in the Classical form vs. the modern form.

⁴HD: For the word ‘cress’, Adjarian provides an ancestor form <կոտեմն>, but I’ve had difficulty verifying if this word existed in Classical Armenian. Instead the form I found in dictionaries like Calfa was <կոտիմն>. For the word ‘dirty’, Adjarian provides the word <աղտոտ>. I couldn’t determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it’s possible.

Table 7.21: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ə/ <ը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'king'	t ^h agawór	թագաւոր	t ^h k ^h ánvər	թքա՛վըր	t ^h ak ^h anór	թագավոր
'graceful'	ʃənorhawór	շնորհաւոր	ʃənəhánvər	շընըհա՛վըր	ʃənoranór	շնորհավոր
'to get accustomed'	sovoril	սովորիլ	səvəřil	սըվը՛րիլ	sovorél	սովորել
'smell'	hot	հոտ	vəť	վըտ	hot	հոտ
'hole (CA); pit (SEA)'	hor	հոր	vər	վըր	hor	հոր
'earth'	hoť	հող	vəř	վըղ	hoř	հող

Classical Armenian /o/ <n> became /ə/ <վը> for the words in Table 7.22, at the beginning of monosyllabic and polysyllabic words.

Table 7.22: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /və/ <վը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'prey'	ors	որս	vərs	վըրս	vors	որս
'foot'	ótən	ոտն	vənnə	վը՛ննը	vót	ոտ
'sheep'	óť ^h χar	ոչխար	vəřť ^h ar	վը՛խճար	vóť ^h χar	ոչխար
'bone'	óskər	ոսկր	vəskər	վը՛սկըռ	voskór	ոսկր
'buttocks'	or	ոռ	vər	վըռ	vor	ոռ

7.2.3.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /v/ <վ> for the words in Table 7.23, when next to a vowel.

Table 7.23: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fox'	ɑtu.és	աղուէս	ávves	ա՛ղվէս	avnés	աղվէս
'to appear'	t ^h u.íl	թուիլ	t ^h val	թվալ	t ^h əvél	թվել

With the subsequent Classical vowel /a/ <ա>, it forms the diphthong /va/ <նւա>...

Original page number 64.

... in the following three words (Table 7.24). In Shushi however, these words follow the general rule and are pronounced, *HD*: meaning they're pronounced as in SEA with a /əv/ sequence instead of /va/.⁵

Table 7.24: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /v/ <վ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'rope'	ť ^h uan	չուան	ť ^h uan	չուան	ť ^h əvan	չվան
'sourish'	t ^h əť ^h uaf	թթուաշ	t ^h əť ^h uaf	թթուաշ	t ^h əť ^h val	թթվաշ
maybe 'to get sour'	t ^h əť ^h uəal	թթուեալ (?)	t ^h əť ^h val (Shushi)	թթվաշ		
			t ^h əť ^h val (Shushi)	թթվալ		

Classical Armenian /u/ <nL> became /o/ <ո> for the words in Table 7.25, when next to a vowel.

⁵I couldn't unambiguously track down what the word <թթուեալ> meant, so I couldn't determine its SEA reflex.

Table 7.25: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /o/ <o> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'dog'	fun	շուն	fon	շօն	fun	շուն
'mulberry'	t ^h ut ^h	թուփ	t ^h ot ^h	թօփ	t ^h ut ^h	թուփ
'smoke'	tsux	ծուխ	tsox	ծօխ	tsux	ծուխ
'sour'	t ^h et ^h u	թթու	t ^h et ^h o	թթօ	t ^h et ^h u	թթու
'pomegranate'	nurən	նուռն	nórnə	նօ՛ռնը	nur	նուռ
'I have'	unim	ունիմ	ónim	օ՛նիմ	unem	ունեմ
'colt'	k ^h urak	քուռակ	k ^h órak	քօ՛ռակ	k ^h urak	քուռակ

Classical Armenian /u/ <nL> became /u/ <nL> for the words in Table 7.26.

Table 7.26: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u/ <nL> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'cat'	katú	կատու	kátu	կա՛տու	katú	կատու
'hail'	karkút	կարկուտ	kárkut	կա՛րկուտ	karkút	կարկուտ
'two'	erkú	երկու	érku	է՛րկու	jerkú	երկու
'tear'	artasúk ^h	արտասուք	əstásunk ^h	ըստա՛սուք	artasúk ^h	արտասուք
'name'	anún	անուն	ánun	ա՛նուն	anún	անուն
'coal'	atsúx	ածուխ	andžux	անձուլ	atsúx	ածուխ

Classical Armenian /u/ <nL> became /y/ <hl> for the words in Table 7.27.

Table 7.27: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /y/ <hl> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fish'	džúkən	ձուկն	tsýknə	ծի՛կնը	džúk	ձուկ
'egg'	džu	ձու	džy	ծիլ	džu	ձու
'water'	džur	ջուր	tjyr	ծիլր	džur	ջուր
'flea'	lu	լու	ly	լիլ	lu	լու
'oath'	erdúmən	երդումն	ýrt ^h ymnə	ի՛րդիւմնը	jert ^h úm	երդում

Classical Armenian /u/ <nL> became /œ/ <to> for the words in Table 7.28.

Table 7.28: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /œ/ <to> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fawn'	ul	ուլ	hœl	հեօլ	ul	ուլ
'Friday'	urbát ^h	ուրբաթ	œrp ^h æt ^h	է՛օրփաթ	urp ^h át ^h	ուրբաթ
'head'	gəlúx	գլուխ	k'œlœx	կյըլեօխ	gəlúx	գլուխ

7.2.3.2 Diphthong changes

7.2.3.2.1 Classical Armenian /aj/ <uj> Classical Armenian /aj/ <uj> became /e/ <t> for the words in Table 7.29.

Table 7.29: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'wide'	lɑjn	լայն	len	լէն	lɑjn	լայն
'goat'	ɑjts	այծ	ets	էծ	ɑjts	այծ
'father'	hɑjr	հայր	her	հէր	hɑjr	հայր
'brother'	eþbɑjr	եղբայր	ɑxper	ա'խպէր	jexpɑjr	եղբայր

Classical Armenian /ɑj/ <այ> became /ɑ/ <ա> for the words in Table 7.30, at the end of the word.

Table 7.30: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /ɑ/ <ա> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'broad bean'	bɑklɑj	բակլայ	p������	պէ'կլա	bɑkl��	բակլա
'on'	i verɑj	ի վերայ	j����	յըրա'	v����	վրա
'(male?) child'	t����	տղայ	t����	տղա	t����	տղա
'Satan'	satanɑj	սատանայ	sut����	սոտա'նա	satan��	սատանա

7.2.3.2.2 Classical Armenian /ɑy/ <աւ> Classical Armenian /ɑy/ <աւ> became /av/ <ավ> when next to a vowel and word-final, as in Table 7.31.

Table 7.31: Change from Classical Armenian /ɑy/ <աւ> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'bird (CA); chicken (SEA)'	hɑy	հաւ	hav	հավ	hav	հավ
'to like'	hawanił	հաւանիլ	h��van kenal	հա'վան կէնալ	havanel	հավանել

Classical Armenian /ɑy/ <աւ> became /o/ <օ> when next to a consonant as in Table 7.32.

Table 7.32: Change from Classical Armenian /ɑy/ <աւ> to /o/ <օ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'pigeon'	������	աղաւսի	j������j	յըղո'սէյ��	������	աղավսի
'naphtha'	na��t��	նաւթ	not��	նօթ	naft��	նավթ

7.2.3.2.3 Classical Armenian /  ,   j/ <եա, եայ> Classical Armenian /  ,   j/ <եա, եայ> became /e/ <է> (Table 7.33).

Table 7.33: Change from Classical Armenian /  ,   j/ <եա, եայ> to /e/ <է> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'wheat'	ts������	ցորեաւ	ts������	ցօ'րէն	ts������	ցորեն
'threshold'	s������	սեամք	j������	շէմք	j������	շեմք
'tortoise'	k������	կրեայ	k����, k����	կօ'րէ, կօ'րա)	k����	կրիա

7.2.3.2.4 Classical Armenian /  y/ <եւ> Classical Armenian /  y/ <եւ> became /ev/ <էվ> (Table 7.34).

Table 7.34: Change from Classical Armenian /eʏ/ <ել> to /ev/ <ել> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'light (weight)'	t ^h et ^h éʏ Թեթել	t ^h ít ^h ev Թիթել	t ^h et ^h év Թեթել
'sun'	aréʏ արել	árev ա՛րել	arév արել
'gray-haired'	alewóʀ ալեւոր	hlévur հլե՛ւոր	alevóʀ ալեւոր

7.2.3.2.5 Classical Armenian /iʏ/ <իւ> Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /ɪ/ <ի> for the words in Table 7.35.

Table 7.35: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /ɪ/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'snow'	ḏziʏn ծիւն	ṭsyn ծիւն	ḏzjun ծյուն
'column'	siʏn սիւն	syn սիւն	ḏzjun սյուն
'hundred'	hariʏr հարիւր	harɪr հարիւր	harjur հարյուր

Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /iv/ <իւ> for the words in Table 7.36, when word-final and next to a vowel.

Table 7.36: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /iv/ <իւ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'honor'	patíʏ պատիւ	patív պա՛տիւ	patív պատիւ
'honor'	arṭsíʏ արծիւ	árṭsiv ա՛րծիւ	arṭsív արծիւ
'sick'	hiwánd հիւանդ	hívand հի՛ւանդ	hivánd հիվանդ

Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /ev/ <ել> for the words in Table 7.36, when word-final.

Table 7.37: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /ev/ <ել> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'fight'	kəriʏ կռիւ	krev կռել	kəriv կռիւ
'scattered'	ṭs ^h əriʏ ցրիւ	ṭs ^h rev ցրել	ṭs ^h əriv ցրիւ

7.2.3.2.6 Classical Armenian /oj/ <ոյ> Classical Armenian /oj/ <ոյ> became /ɪ/ <ի> (Table 7.38).

Table 7.38: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /ɪ/ <ի> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Karabakh	cf. SEA
'nest'	bojn բոյն	pyn պիւն	bujn բոյն
'evening'	erekóʏ երեկոյ	rýgy ռի՛կիւ	jerekó երեկոյ
'blue'	kapóʏt կապոյտ	k'æpyt կյա՛ւիւտ	kapújt կապոյտ

7.2.3.2.7 Classical Armenian /ov/ <ու> Classical Armenian /ov/ <ու> became /av/ <աւ> (Table 7.39).⁶

⁶HD: I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <ւ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <ու> was pronounced as /ou/ instead of /ov/.

Table 7.39: Change from Classical Armenian /ov/ <ով> to /av/ <ավ> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘to roast’	xorovéł	խորովել	χράvel	խրա՛վել	xorovéł	խորովել
‘cow’	kov	կով	kav	կավ	kov	կով
‘salt-INS’			áxan	ա՛ղավ	ax-ón	աղով
‘with-INS’	kov	կով	pʰədav	փը՛վհավ	pʰajt-ón	փայտով

7.2.3.3 Consonant changes

7.2.3.3.1 Voicing changes The consonants in the Karabakh dialect have undergone general circle-like sound changes (ծայնաշրջութիւն).

The voiced consonants of Old Armenian become voiceless. They are unchanged only when next to the nasals /m,n/ <մ, ն>...

Original page number 65.

... The voiceless consonants of Old Armenian stay unchanged, but they are voiced after the nasals. The Classical voiced sounds⁷ are voiceless aspirated after the sound /ɾ/ <ր>. Examples are in Table 7.40.

Table 7.40: Changes in laryngeal voicing from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
‘mouth’	berán	բերան	péran	պե՛րան	berán	բերան
‘thing’	ban	բան	pen	պե՛ն	ban	բան
‘door’	dúrən	դուռն	tóernə	տո՛ւռնը	dur	դուռ
‘sound’	d̄zajin	ծայն	t̄sen	ծե՛ն	d̄zajin	ծայն
‘water-mill’	d̄zəraʔátsʰ	ջրաղաց	t̄jéʔátsʰ	ճե՛ղաց	d̄zəraʔátsʰ	ջրաղաց
‘cotton’	bambák	բամբակ	pémbak	պե՛մբակ	bambák	բամբակ
‘orphan’	orb	որբ	vərpʰ	վըբ՛ի	vorpʰ	որբ
‘cloud’	amp	ամպ	amb	ամբ	amp	ամպ
‘wool’	burd	բուրդ	pyrtʰ	պիլր՛թ	burth	բուրդ
‘fever’	tend	տենդ	tənd	տը՛նդ	tend	տենդ
‘to slander’	bambasél	բամբասել	pəmbásel	պըմբա՛սել	bambasél	բամբասել
‘free, ownerless’	antér	անտեր	ándar	անդար	antér	անտեր
‘lord’	tēr	տեր	tar	տար	ter	տեր

7.2.3.3.2 Palatalization The dorsal sounds from Classical /g k kʰ/ <գ կ ք> preserve their simple pronunciation in various places, but they also soften in some places, *HD: meaning they palatalize*. In accordance with the above rules, they turn into /gʲ kʲ kʰʲ/ <գյ կյ քյ>.

It is notable that while the Classical sound /g/ <գ> sound becomes /kʲ/ <կյ> word-initially, the Classical sounds /k, kʰ/ <կ, ք> do not palatalize in this context. The Classical sound /k/ <կ> becomes /gʲ/ <գյ> word-finally after /i/ <ի>, while Classical /kʰ/ <ք> becomes /kʰʲ/ <քյ> word-finally after /i, in, en/ <ի, ին, էն>. Similarly, the Classical sequence /nkn/ <նկն> becomes /ngnə, ngʲinə, jnə, gʲinə/ <նգնը, նգյնը, յնը, գյնը>.

Examples are in Table 7.41.

⁷HD: On page 306, Adjarian provides an erratum about a missing word; I fixed it.

Table 7.41: Palatalization from Classical Armenian to the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'lamb'	gārən	qanən	k'árnə	կյա՛նը	gār	qan
'wolf'	gajl	qajl	k'vɪ	կյիվ	gajl	qajl
'wine'	giní	qhin	k'íni	կյի՛նի	giní	qhin
'cane'	gawazán	qawazán	k'əvázan	կյըվա՛զան	gavazán	qavazán
'five'	hing	hínq	hengʲ	հէնգ	hing	hínq
'jug'	kuʒ	lynɬ	koʒ	կոժ	kuʒ	lynɬ
'kernel'	koríz	lynriq	kórəz	կո՛րրէգ	koríz	lynriq
'flower'	tsawík	ðawih	tsáwəgʲ	ծա՛ղէգ	tsawík	ðawih
'woman'			knəgʲ	կնրէգ	kənik	կնիկ
'goatskin'	tik	thik	tejgʲ	տէյգ	tik	thik
'how many'	kʰaní	ɣánh	kʰánə	քա՛նը	kʰaní	ɣánh
'partridge'	kakʰádɹ	kyapaw	kákʰav	կա՛քավ	kakʰáv	kyapaw
'manure'	tʰəríkʰ	ɾəh	tʰrəkʰi	թըրէք	tʰəríkʰ	ɾəh
'wedding'	harsaníkʰ	harysanih	hrsánejnəkʰi	հրսա՛նէյնք	harsaníkʰ	harysanih
'he'	ínkʰən	hin	ínkʰə	ի՛նքը	ínkʰən	hin
'mushroom'	súnkʰən	unin	sojnə	սոյնը	sun	unin
			songinə	սոնգինը		
			songnə	սոնգնը		
'ear'	únkʰən	nin	ójnə	ո՛յնը	un	nin
			óngnə	ո՛նգնը		
'knee'	tsúnəgəkʰ	ðnin	tsójnə	ծո՛յնը	tsun	ðnin
			tsónginə	ծո՛նգինը		
			tsóngnə	ծո՛նգնը		

7.2.3.3.3 Change of word-initial /h/ <h> to /v/ <v> Classical Armenian /h/ <h> becomes /v/ <v> when word-initial before Classical /o/ <n> and only in closed syllables (Table 7.42).

Table 7.42: Change from Classical Armenian /h/ <h> to /v/ <v> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'earth'	hoʔ	hnq	vəʔ	վըդ	hoʔ	hnq
'smell'	hot	hnun	vət	վըտ	hot	hnun
'hole (CA); pit (SEA)'	hor	hn	vər	վըր	hor	hn
'soul'	hogí	hnqh	h'kʰi	հի՛կքի	hokʰí	hnqh

7.2.3.3.4 Word-initial insertion of /h/ <h> At the beginning of many words, the sound /h/ <h> is added in Karabakh, whereas it is absent in Old Armenian (Table 7.43).⁸

⁸HD: The original page had the reflex of 'shame' <ամաւթ, ամութ> be <հաւութ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this reflex is mistranscribed; I fixed it.

Table 7.43: Insertion of word-initial /h/ <h> in the Karabakh dialect

		Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
a. 'who'	ov	ով	huv	հով	ov	ով	
	'who.GEN.SG'	օյր, օրօյ	ոյր, որոյ	հյր	հիւր	օրի	որի
	'where'	ւր	ուր	հօր	հօր	ւր	ուր
	'how'			հօնտս ^h	հոնս	օնտս ^h	ոնս
	'what'	ինտ ^h	ինչ	հինտ ^h	հինչ	ինտ ^h	ինչ
b.	'friend'	ənker	ընկեր	hənger	հընգեր	əŋker	ընկեր
	'shame'	aməut ^h	ամաւթ	həmut ^h	հա՛մութ	amət ^h	ամութ
	'tail'	agí	ագի	hæk ^h γ	հա՛քիւ	agí	ագի
	'gray-haired'	alewór	ալեւոր	hlévur	հլե՛վուր	alevór	ալևուր
	'idle'	paráp	պարապ	həpárap	հըպա՛րապ	paráp	պարապ

These are especially interesting because they show the oldest form of Armenian. In these examples, the words in Table 7.43a⁹ previously had an initial /kʷ/ sound, which was later lost.¹⁰ The Karabakh sound /h/ <h> is a continuation of this.

7.2.3.3.5 Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops The Classical sounds /χ, ʈ/ <խ, զ> merge with the following plosive to form a /χ/ <խ> + voiceless sequence (Table 7.44).

Table 7.44: Voicing assimilation between dorsal fricatives and stops in in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'fountain'	սփնյւր	աղբիւր	ճփրյւր	ա՛խպիւր	սփնյւր	աղբյուր
'horse-radish'	boʔk	բողկ	peχk	պեխկ	boχk	բողկ
'sin'	meʔk ^h	մեղք	meχk	մեխկ	meχk ^h	մեղք
'to strangle'	xeʔdél	խեղդել	xéχtel	խե՛խտել	xéχtél	խեղդել
'filth'	սփ	աղս	jéχt	յեխտ	սփ	աղս
'paper'	t ^h uʔt ^h	թուղթ	t ^h oxt	թօխտ	t ^h uxt ^h	թուղթ
'church'	eketetʔs ^h í	եկեղեցի	jéχtse	յե՛խծե	jekeχets ^h í	եկեղեցի
'girl'	սփճիկ	աղջիկ	ճփիցի	ա՛խճիցի	սփիկ	աղջիկ
'to flee'	p ^h axt ^h í	փախչիլ	p ^h áχtí	փա՛խճիլ	p ^h axt ^h í	փախչել
'sheep'	օտ ^h խար	ոչխար	véχtí	վը՛խճար	օտ ^h իար	ոչխար

Original page number 66.

7.2.3.3.6 Change from word-final Classical /ən/ to /nə/ The ending /n/ <ւ> in Old Armenian was found in many words in Old Armenian (Table 7.45). *HD: Note that orthographically, this was written as final <ւ> /n/, but a schwa is epenthesized after consonants to create /ən/.* This ending is lost in almost all our dialects (*HD: such as in SEA*). This form become /nə/ <ւը> in Karabakh, creating a unique characteristic for this dialect.

⁹HD: On page 306, Adjarian provides states the CA word <ուր> 'where' should have been <ու> 'who', but I think his correction is incorrect.

¹⁰HD: I think he means that Proto-Armenian or Proto-Indo-European had this reconstructed sound */kʷ/. The Wiktionary page for a Classical word <հի> /hi/ 'something' likewise provides an etymology from PIE */kʷ/, based on Աճառյաւ (1971:92). <https://en.wiktionary.org/wiki/->

Table 7.45: Change from word-final Classical Armenian /ə/ <ւ> to /ə/ <ւը> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'door'	dúrən	դուռն	toérnə	տէ'օնը	dur	դուռ
'fish'	ḏžúkən	ծուկն	ṭsýknə	ծի'կնը	ḏžúk	ծուկ
'mouse'	múkən	մուկն	móknə	մօ'կնը	múk	մուկ
'pomegranate'	nurən	նուռն	nórnə	նօ'ռնը	nur	նուռ
'milk'	katʰən	կաթն	kátʰnə	կա'թնը	katʰ	կաթ
'finger'	matʰən	մատն	mánnə	մա'ննը	mat	մատ
'foot'	ótən	ոտն	vənnə	վը'ննը	vót	ոտ
'cold'	sárən	սառն	sárnə	սա'ռնը	sárən	սառն

7.2.3.3.7 Assimilation of /tn/ to /nn/ It is also typical that the sound /t/ <ւ> becomes /n/ <ւ> when before /n/ <ւ>, as an assimilation (Table 7.46).

Table 7.46: Assimilation from Classical Armenian /tn/ <ւն> to /nn/ <ւն> in the Karabakh dialect

	Classical Armenian		> Karabakh		cf. SEA	
'foot'	ótən	ոտն	vənnə	վը'ննը	vót	ոտ
'finger'	matʰən	մատն	mánnə	մա'ննը	mat	մատ
'thimble'	matnótsʰ	մատնոց	mnnótsʰ	մննա'նոց	matnótsʰ	մատնոց
'to enter'	mətanél	մտանել	mnnél	մննել	mətnél	մտնել

7.2.3.3.8 Absence of /f/ and adaptation of loan /f/ to /pʰ/ The sound /f/ <ֆ> has entered almost all the dialects of New Armenian. But it is absent in Karabakh, just as in Tbilisi. Here too, like in Old Armenian, the sound /f/ <ֆ> of foreign words has changed to /pʰ/ <փ> (Table 7.47).

Table 7.47: Change of borrowed /f/ to /pʰ/ <փ> in the Karabakh dialect

	Source language		> Karabakh	
'factory'	French	<fabrique>	pʰábrík	փա'բրիկ
'surname'	French	<famille>	pʰámil	փալ
'Fez'	Turkish	<fes>	pʰæs	փաֆ
'carriage'	Turkish	<fayton>	pʰájton	փա'յտոն
'lamp'	Turkish	<fener>	pʰáénær	փա'նաիր

7.3 Morphology

7.3.1 Noun inflection or declension

7.3.1.1 General paradigm

The declensions in Karabakh are the same as in the previous two dialects. Here we see the following differences:

- The genitive is formed with the formative /-ə/ <ը> formative (or /-e,-i/ <է, ի>).
- The ablative with the formatives /-a, -an/ <ա, աւ>.
- The instrumental with the formative /-av/ <ավ>.
- The plural with the formatives /-əɾ, -nəɾ, -ne/ <ըր, նըր, նէ>.

See Table 7.48.

Table 7.48: Paradigm of plural and case suffixes for nominal declension in the Karabakh dialect

	Singular		Plural (PL-CASE)		
NOM			-əɾ, -nəɾ, -ne	-ըն, -նըն, -նե	
GEN, DAT	-ə, -e, -i	-ըն, -են, -ի	-էր-ի, -néɾ-i	-էրի, -նէրի	
ABL	-a, -an	-ա, -ան	-էր-an, -néɾ-an	-էրան, -նէրան	
INS	-av	-ավ	-էր-av, -néɾ-av	-էրավ, -նէրավ	
LOC	-um	-ում	-էր-um, -néɾ-um	-էրում, -նէրում	

7.3.1.2 Genitive formation

Unlike the Yerevan and Tbilisi dialects, the genitive here can take the definite article /-n/ <ն> when needed (19). Thus the genitive is not differentiated from the dative, just like in the dialects of the /kə/ <կը> branch.

(19) a. Karabakh

- i. tʰɯn-ɣ-n   bəli-n
Harutyun-GEN-DEF godfather-DEF
'Harutyun's godfather'
Թիւնիւս պըլիւս

- ii. krikʰór-e-n   hæɾ-ə
Krikor-GEN-DEF father-DEF
'Krikor's father'
Կրիքօրէն հաւրը

b. cf. SEA

- i. haruthjun-í   kəŋkʰəhəjɾ-ə
Harutyun-GEN godfather
'Harutyun's godfather'
Հարությունի կնքահայրը

- ii. gərikʰór-í   həjɾ-ə
Grikor-GEN father-DEF
'Grikor's father'
Գրիգորի հայրը

The infinitive participles..

Original page number 67.

... take the genitive /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> (20), in accordance with the general rule

(20) a. Karabakh

- i. hintʃʰ ón-i-s   əsé-l-i
what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
'What do you have to say?'
հի՞նչ օ՛նիս ըսէ՛լի

- ii. xos-é-l-i   məhəɾ
speak-TH-INF-GEN for
'for speaking'
խօսէ՛լի մըհար

b. cf. SEA

- i. intʃ^h un-e-s   asé-l-u
 what have-TH-2SG say-TH-INF-DAT
 ‘What do you have to say?’
 Ի՞նչ ունես ասելու
- ii. xos-é-l-u   hamar
 speak-TH-INF-GEN for
 ‘for speaking’
 խոսելու համար

7.3.1.3 Additional units

Almost all the nominal case markers can be preceded by the additional units /-an, -nan/ <ան, նան> (Table 7.49). *HD*: It seems these morphs act as stem-extenders between stems and case suffixes. It’s unclear if they’re optional.

Table 7.49: Additional suffixes before case suffixes in the Karabakh dialect

	‘paternal aunt’		
ABL	hak ^h ve-nán-a	հաքվեՆանա	√/-?-ABL
INS	hak ^h ve-nán-av	հաքվեՆանավ	√/-?-INS
LOC	hak ^h ve-nán-um	հաքվեՆանում	√/-?-LOC

7.3.2 Pronoun inflection or declension

The following are the pronoun declensions.

7.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 7.50 lists the personal pronouns.

Table 7.50: Inflection paradigm for personal pronouns in the Karabakh dialect

	1SG ‘I’	2SG ‘you’	1PL ‘we’	2PL ‘you’
NOM	jes jtu	ty տիլ	munk ^h մոկնք	tuk ^h տոկք
GEN	im իմ	k ^h u քու	məɾ մրեր	ʔsəɾ ծրեր
DAT, ACC	indž ինձ	k ^h ez քեզ	məz մրեզ	ʔsəz ծրեզ
ABL	əndž-án-a ընձանա	k ^h əz-án-a քըզանա	məz-án-a մրզանա	ʔsəz-án-a ծրզանա
INS	əndž-án-av ընձանավ	k ^h əz-án-av քըզանավ	məz-án-av մրզանավ	ʔsəz-án-av ծրզանավ
LOC	əndž-án-um ընձանում	k ^h əz-án-um քըզանում	məz-án-um մրզանում	ʔsəz-án-um ծրզանում

7.3.2.2 Logophoric pronouns

HD: For the third person personal pronouns, SEA uses two sets of pronouns: logophoric pronouns like /iŋkʰə/, and a non-logophoric pronoun that's connected to the distal demonstrative /na/. The logophoric pronouns are in Table 7.51.

Table 7.51: Inflection paradigm for third person logophoric pronouns in the Karabakh dialect

	3SG 'he/she'	3PL 'they'
NOM	ínkʰən	írankʰ
GEN DAT ACC	ýran	ýrantʰ
ABL	ýrán-an	ýrantʰ-an
INS	ýrán-av	ýrantʰ-av
LOC	ýrán-um	ýrantʰ-um

7.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Demonstrative pronouns come in three sets: proximal, medial, and distal. Within each set, Karabakh seems to have use four separate lexemes or patterns with unclear semantic differences: singular in Pattern A (Table 7.52), plural in Patterns B (Table 7.53), C (Table 7.54), and D (Table 7.55).

Table 7.52: Inflection paradigm (Pattern A) for 3SG demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'
NOM	es tu	et tu	en tu
GEN	estəra ըստըրա	ətra ըտրա	əndəra ընդըրա
DAT ACC	estəran ըստըրան	ətran ըտրան	əndəran ընդըրան
ABL	estərdn-a ըստըրանա	ətrdn-a ըտրանա	əndərdn-a ընդըրանա
INS	estərdn-av ըստըրանավ	ətrdn-av ըտրանավ	əndərdn-av ընդըրանավ
LOC	estərdn-um ըստըրանում	ətrdn-um ըտրանում	əndərdn-um ընդըրանում

Table 7.53: Inflection paradigm (Pattern B) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstəhank ^h ըստըհանք	ətəhank ^h ըտըհանք	əndəhank ^h ընդըհանք
GEN	əstəhant͡s ^h ըստըհանց	ətəhant͡s ^h ըտըհանց	əndəhant͡s ^h ընդըհանց
DAT ACC	əstəhant͡s ^h ըստըհանց	ətəhant͡s ^h ըտըհանց	əndəhant͡s ^h ընդըհանց
ABL	əstəhánt͡s ^h -an ըստըհանցան	ətəhánt͡s ^h -an ըտըհանցան	əndəhánt͡s ^h -an ընդըհանցան
INS	əstəhánt͡s ^h -av ըստըհանցավ	ətəhánt͡s ^h -av ըտըհանցավ	əndəhánt͡s ^h -av ընդըհանցավ
LOC	əstəhánt͡s ^h -um ըստըհանցում	ətəhánt͡s ^h -um ըտըհանցում	əndəhánt͡s ^h -um ընդըհանցում

Table 7.54: Inflection paradigm (Pattern C) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	əstərank ^h ըստըրանք	ətərank ^h ըտըրանք	əndərank ^h ընդըրանք
GEN	əstərant͡s ^h ըստըրանց	ətərant͡s ^h ըտըրանց	əndərant͡s ^h ընդըրանց
DAT ACC	əstərant͡s ^h ըստըրանց	ətərant͡s ^h ըտըրանց	əndərant͡s ^h ընդըրանց
ABL	əstərdánt͡s ^h -an ըստըրանցան	ətərdánt͡s ^h -an ըտըրանցան	əndərdánt͡s ^h -an ընդըրանցան
INS	əstərdánt͡s ^h -av ըստըրանցավ	ətərdánt͡s ^h -av ըտըրանցավ	əndərdánt͡s ^h -av ընդըրանցավ
LOC	əstərdánt͡s ^h -um ըստըրանցում	ətərdánt͡s ^h -um ըտըրանցում	əndərdánt͡s ^h -um ընդըրանցում

Table 7.55: Inflection paradigm (Pattern D) for 3PL demonstrative pronouns in the Karabakh dialect

	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	səhank ^h սըհանք	təhank ^h տըհանք	nəhank ^h նըհանք
GEN	səhant͡s ^h սըհանց	təhant͡s ^h տըհանց	nəhant͡s ^h նըհանց
DAT ACC	səhant͡s ^h սըհանց	təhant͡s ^h տըհանց	nəhant͡s ^h նըհանց
ABL	səhánt͡s ^h -an սըհանցան	təhánt͡s ^h -an տըհանցան	nəhánt͡s ^h -an նըհանցան
INS	səhánt͡s ^h -av սըհանցավ	təhánt͡s ^h -av տըհանցավ	nəhant͡s ^h -án-av նըհանցանավ
LOC	səhánt͡s ^h -um սըհանցում	təhánt͡s ^h -um տըհանցում	nəhant͡s ^h -án-um նըհանցանում

7.3.2.4 Interrogative pronouns

HD: Adjarian provides the set of interrogative pronouns in Table 7.56 for ‘who’. Note that plural has two sets of declensions.

Table 7.56: Inflection paradigm for the interrogative pronoun ‘who’ in the Karabakh dialect

	Singular	Plural	
NOM	hu, huv hnL, hnLl	húv-erk ^h hn’Ll ^h tnp	
GEN DAT ACC	hyr hhlr	húv-érts ^h hn’Ll ^h tnp	hýr-an ^h ts ^h hhl’rwns
ABL	hyr-án-a hhlrwn	huv-érts ^h -an hnLl ^h tnpwn	hyr-án ^h ts ^h -an hhlrwnswn
INS	hyr-án-av hhlrwnl	huv-érts ^h -av hnLl ^h tnpl	hyr-án ^h ts ^h -av hhlrwnsl
LOC	hyr-án-um hhlrwnl	huv-érts ^h -um hnLl ^h tnpl	hyr-án ^h ts ^h -um hhlrwnsl

Original page number 68.

7.3.3 Verb inflection or conjugation

7.3.3.1 Overview

Verbal conjugations show some innovations. The stem of the present or imperfective is formed with the formatives /-um, -əm, -am, -is, -es, as/ <nLl, pl, wL, hu, Lu, wu>. The first three belong to the Khachen province, while the last three belong to the Varanda and Dizak provinces. For example, all of the forms in Table 7.57 mean the same thing.

Table 7.57: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb ‘I like’ in the indicative present

First group	sir-um ə-m	սիրում ըմ
	sir-əm ə-m	սիրըմ ըմ
	sir-am ə-m	սիրամ ըմ
Second group	sir-is ə-m	սիրիս ըմ
	sir-es ə-m	սիրես ըմ
	sir-as ə-m	սիրաս ըմ
	√/-IMPF.CVB AUX-1SG	

The imperfective is similarly formed (Table 7.58 and so on).

Table 7.58: Forms of the imperfective converb suffix in the Karabakh dialect with the verb ‘I was liking’ in the indicative past imperfective

sir-um i-∅-∅	սիրում ի
sir-əm i-∅-∅	սիրըմ ի
sir-es i-∅-∅	սիրես ի
√/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	

The future is formed with the formative /kə/ <կը>, which becomes /kʰə/ <քը> next to voiceless sounds.

The definite future (որոշեալ ապանի) is formed with the formatives /akan, aṭsʰukʰ/ <ական, ացուք>.

The forms /piti, pitim, petum a/ <պիտի, պիտիմ, պետում ա> are used to form the various tenses of the debitive mood (պարտաւորական եղանակը).

Besides there, there are many so-called immediate (անմիջական) and narrative (պատմական) forms forms, which we show below along with the previously mentioned form.

7.3.3.2 General paradigm

HD: We show the paradigm for the verb 'to like', as a reflex from Classical /sir-e-/ <սիրել>.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

7.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective HD: The present indicative in SEA is formed via periphrasis (Table 7.59). The verb is in a converb form called the imperfective converb with the suffix /-um/. Tense and agreement is on an inflected auxiliary. The Tbilisi dialect shows the same strategy but with two major differences. First, the converb suffix is quite in general /-əm/. Second, the auxiliary has different morphs. The auxiliary is /e/ in SEA; but in Karabakh, the auxiliary is /a/ in 3SG present, and /ə/ for the present forms.

Table 7.59: Indicative present <ներկայ> of the verb 'to like' in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-əm ə-m	սի՛րըմ ըմ	sír-úm e-m	սիրում եմ
2SG	sír-əm ə-s	սի՛րըմ ըս	sír-úm e-s	սիրում ես
3SG	sír-əm a	սի՛րըմ ա	sír-úm e	սիրում է
1PL	sír-əm ə-nkʰ	սի՛րըմ ընք	sír-úm e-ŋkʰ	սիրում ենք
2PL	sír-əm ə-kʰ	սի՛րըմ ըք	sír-úm e-kʰ	սիրում եք
3PL	sír-əm ə-n	սի՛րըմ ըն	sír-úm e-n	սիրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: The indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 7.60). The difference is that auxiliary is now in the past tense. In SEA, the auxiliary has the constant shape /e/ in the past. But in Karabakh, the auxiliary is /a/ in the 3SG. For the other persons, SEA has an underlying sequence /e-i/ that surfaces with glide epenthesis [ej-i], glossed as AUX-PST. But in Karabakh, this sequence is replaced by just [i]. Hypothetically, this Karabakh [i] can be derived from either the auxiliary or the past suffix. Data from the past perfective (7.3.3.2.2) suggests that the past suffix is /-e/ in this dialect, and that this /e/ is deleted after theme vowels and auxiliaries like /i/. Thus, Karabakh and SEA switch glosses for the surface /i/ morph. I admit though that this analysis is tentative and based only on Adjarian's sample paradigms for only the reflex of the Classical E-Class.

Table 7.60: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-ə́m i-∅-∅	սի՛րըմ ի	sir-úm ej-i-∅	սիրում էի
2SG	sír-ə́m i-∅-r	սի՛րըմ իր	sir-úm ej-i-r	սիրում էիր
3SG	sír-ə́m ə-∅-r	սի՛րըմ ար	sir-úm e-∅-r	սիրում էր
1PL	sír-ə́m i-∅-nk ^h	սի՛րըմ ինք	sir-úm ej-i-ŋk ^h	սիրում էինք
2PL	sír-ə́m i-∅-k ^h	սի՛րըմ իք	sir-úm ej-i-k ^h	սիրում էիք
3PL	sír-ə́m i-∅-n	սի՛րըմ ին	sir-úm ej-i-n	սիրում էին
	√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that Adjarian transcribed the present 2PL of the auxiliary as /-k^h/ in the present but /-k^h/ in the past. I’m not sure if this is an error by Adjarian. The past and subjunctive forms from the following sections likewise use /-k^h/.

7.3.3.2.2 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 7.61) is also called the aorist. In SEA for /sir-e-/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tʰ-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Karabakh dialect behaves quite differently: the past suffix is /-e/ instead of /-i/, the theme vowel is /i/ in the 3SG but /e/ elsewhere.

Table 7.61: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sir-é-tʰ-e-∅	սիրե՛ցե	sir-e-tʰ-i-∅	սիրեցի
2SG	sir-é-tʰ-e-r	սիրե՛ցեր	sir-e-tʰ-i-r	սիրեցիր
3SG	sír-i-tʰ-∅-∅	սիրից	sir-é-tʰ-∅-∅	սիրեց
1PL	sir-é-tʰ-e-nk ^h	սիրե՛ցենք	sir-e-tʰ-i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-é-tʰ-e-k ^h	սիրե՛ցեք	sir-e-tʰ-i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-é-tʰ-e-n	սիրե՛ցեն	sir-e-tʰ-i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Note though that theme vowel is /e/ for all but the 3SG. The past perfective 3SG instead uses the theme vowel /i/.

HD: Note that Adjarian transcribed the present 1PL of the perfective as /-nk^h/ while auxiliaries in the indicative present/past used /-nk^h/, I’m not sure if this is an error by Adjarian. The subjunctive forms from the following section likewise use /-nk^h/.

7.3.3.2.3 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 7.62) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Karabakh dialect is similar with one main difference: the theme vowel is /i/ instead of /e/, much like how the auxiliary is /i/ instead of /e/.

Table 7.62: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-i-m	սի՛րիմ	sír-é-m	սիրեմ
2SG	sír-i-s	սի՛րիս	sír-é-s	սիրես
3SG	sír-i-∅	սի՛րի	sír-í-∅	սիրի
1PL	sír-i-nk ^h	սի՛րինք	sír-é-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sír-i-k ^h	սի՛րիք	sír-é-k ^h	սիրեք
3PL	sír-i-n	սի՛րին	sír-é-n	սիրեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 7.63) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel /e/. The underlying sequence /-e-i/ surfaces as [-ej-i]. In contrast in Karabakh, the sequence /-e-i/ is replaced by [i]. Based on comparisons with the indicative past imperfective and the past perfective, it seems that the past suffix is /e/, and that this suffix is deleted after the theme vowel /i/. Thus the transformation is from underlying /-i-e/ to [-i]. Note that in both SEA and Karabakh, the past suffix is zero in the 3SG, while the theme and auxiliary is /a/.

Table 7.63: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Karabakh		cf. SEA	
1SG	sír-i-∅-∅	սի՛րի	sír-ej-í-∅	սիրեի
2SG	sír-i-∅-r	սի՛րիր	sír-ej-í-r	սիրեիր
3SG	sír-a-∅-r	սի՛րար	sír-é-∅-r	սիրեր
1PL	sír-i-∅-nk ^h	սի՛րինք	sír-ej-í-ŋk ^h	սիրեինք
2PL	sír-i-∅-k ^h	սի՛րիք	sír-ej-í-k ^h	սիրեիք
3PL	sír-i-∅-n	սի՛րին	sír-ej-í-n	սիրեին
	√/-TH-PST-AGR		√/-TH-PST-AGR	

7.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Karabakh, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 7.64). The future and future perfect are built by adding the prefix /kə/ before the subjunctive present and subjunctive past. (Note that this prefix is /k^hə/ before voiceless sounds, as stated by Adjarian (§7.3.3.1). SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 7.64: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

	Future <ապառնի>		Future perfect <անցեալ ապառնի>	
1SG	k ^h ə sír-i-m	քը սի՛րիմ	k ^h ə sír-i-∅-∅	քը սի՛րի
2SG	k ^h ə sír-i-s	քը սի՛րիս	k ^h ə sír-i-∅-r	քը սի՛րիր
3SG	k ^h ə sír-i-∅	քը սի՛րի	k ^h ə sír-a-∅-r	քը սի՛րար
1PL	k ^h ə sír-i-nk ^h	կի սի՛րինք	k ^h ə sír-i-∅-nk ^h	քը սի՛րինք
2PL	k ^h ə sír-i-k ^h	քը սի՛րիք	k ^h ə sír-i-∅-k ^h	քը սի՛րիք
3PL	k ^h ə sír-i-n	քը սի՛րին	k ^h ə sír-i-∅-n	քը սի՛րին
	FUT √/-TH-AGR		FUT √/-TH-PST-AGR	

7.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 7.65). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-t̪^h-ek^h/ after the root such that /-e-t̪^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Karabakh uses similar strategies: the 2SG marker is either /-i/ or /-e/. The 2PL system seems to match SEA.

Table 7.65: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

2SG	Karabakh		cf. SEA		✓-IMP.2SG
	sír-i	սի՛րի	sir-ír	սիրի՛ր	
2PL	sír-e	սի՛րե			✓-IMP.2SG
	sír-é-ts ^h -ek ^h	սիրե՛ցեք	sir-e-ts ^h -ék ^h	սիրեցեք	✓-TH-AOR-IMP.2PL
	sír-ek ^h	սի՛րեք	sir-ék ^h	սիրեք	✓-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 7.66), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Karabakh however uses a more complex system. One option is to give the verb a suffix /-il/ (possibly a non-finite form like the infinitive), and then add the prohibitive marker /mər/ for the 2SG or /mək^h/ for the 2PL. Another option is to inflect the verb with /-s/ for 2SG or /-k^h/ for the 2PL, and then add the negation word /vəṭj^h/ (likely a cognate of SEA ‘no’ /voṭj^h/). The two strategies does differ in the placement of inflection: on either the verb or the post-verbal marker.

Table 7.66: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

2SG	Karabakh		cf. SEA
	sír-i-l mə-r	սի՛րիլ մըր	mí sir-ir
2PL	sír-i-l mə-k ^h	սի՛րիլ մըք	mí sir-ek ^h
	✓-TH-INF? PROH-AGR	✓-TH-AGR? NEG	PROH ✓-AGR

Original page number 69.

7.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 7.67. Note that present participle is also called the subject participle. What Adjarian calls the past participle is differentiated in SEA as a resultative participle with /-aṭs/ and a perfective converb with /-el/.

Table 7.67: Participles or converbs <ղերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Infinitive	սևորոշ	Karabakh		cf. SEA		✓-TH-INF
		sír-i-l	սի՛րիլ	sir-é-l	սիրել	
Present	ներկայ	sír-ox	սի՛րօղ	sir-ox	սիրող	✓-SPTCP
		sír-al	սի՛րալ	sir-el	սիրել	✓-PERF.CVB
Past	անցեալ	sír-aṭs	սի՛րած	sir-aṭs	սիրած	✓-RPTCP
		sir-ə-l-ákan	սիրըլա՛կան	sir-e-l-u	սիրելլու	✓-TH-INF-FUT.CVB
Future	ապանի	sir-ə-l-aṭs ^h uk ^h	սիրըլա՛ցուք			✓-TH-INF-?
						✓-TH-INF-?

7.3.3.2.7 Other Complex or periphrastic forms Besides these, there are many composite բաղադրեալ forms, which are formed with the participles and with auxiliaries. The following is a list.

7.3.3.2.7.1 Indicative mood HD: In the indicative mood (սահմանական եղանակ), Adjarian lists the following other periphrastic tenses: the present perfect, the past perfect, the definite future, and the definite future perfect.

HD: In SEA, the present perfect and past perfect are formed by taking the perfective converb of a verb (suffixed with /-el/; Table 7.68), and then adding present or past auxiliaries. Karabakh shows essentially the same strategy. The verb uses a non-finite form with either the perfective suffix /-al/ or the resultative suffix /-aṭs/.

Table 7.68: 1SG present perfect <յարակատար> and past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Pres.	Karabakh		cf. SEA		
	sír-al ə-m	սիրալ ըմ	sir-el e-m	սիրել եմ	✓/-PERF.CVB AUX-AGR
Past.	sír-ats ə-m	սիրած ըմ	sir-el e-m	սիրել եմ	✓/-RPTCP AUX-AGR
	sír-al i-∅-∅	սիրալ ի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի	✓/-PERF.CVB AUX-PST-AGR
	sír-ats i-∅-∅	սիրած ի	sir-el ej-i-∅	սիրել էի	✓/-RPTCP AUX-PST-AGR

HD: Adjarian likewise mentions the definite future and the definite future perfect. They’re formed by taking the future participle and adding the present or past auxiliaries.

Table 7.69: 1SG definite future <որոշեալ ապառնի> and definite future perfect <որոշեալ ապառնի անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m	սիրըլական ըմ	✓/-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
	sír-ə-l-ats ^h uk ^h ə-m	սիրըլացոք ըմ	✓/-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
Fut Perf.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅	սիրըլական ի	✓/-PERF.CVB AUX-PST-1SG
	sír-ə-l-ats ^h uk ^h i-∅-∅	սիրըլացոք ի	✓/-PERF.CVB AUX-PST-1SG

7.3.3.2.7.2 Narrative mood HD: In the narrative mood (պատմական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 6 possible systems. These systems are formed by taking a pre-existing periphrastic tense, and then adding a formative /ələ/ <ըլալ>, which is likely a cognate to the SWA verb /əlla/ ‘to be’.¹¹ the paradigm that Adjarian provides The 6 new periphrastic systems are morphologically built from the 6 that we previously described: the indicative present, the indicative past imperfective, the present perfect, the past perfect, the definite future, the definite future perfect.

Table 7.70: 1SG narrative mood <պատմական եղանակ> of the verb ‘to like’ in the Karabakh dialect

Pres.	sír-əm ə-m ələ	սիրըմ ըմ ըլալ	✓/-IMPF.CVB AUX-1SG NARR
Past Impf.	sír-əm i-∅-∅ ələ	սիրըմ ի ըլալ	✓/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG NARR
Def. Fut.	sír-ə-l-ákan ə-m ələ	սիրըլական ըմ ըլալ	✓/-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
	sír-ə-l-ats ^h uk ^h ə-m ələ	սիրըլացոք ըմ ըլալ	✓/-TH-INF-FUT.CVB? AUX-1SG NARR
Def. Fut. Perf.	sír-ə-l-ákan i-∅-∅ ələ	սիրըլական ի ըլալ	✓/-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
	sír-ə-l-ats ^h uk ^h i-∅-∅ ələ	սիրըլացոք ի ըլալ	✓/-TH-INF-FUT.CVB? AUX-PST-1SG NARR
Pres. Perf.	sír-ats ə-m ələ	սիրած ըմ ըլալ	✓/-RPTCP AUX-1SG NARR
	sír-al ə-m ələ	սիրալ ըմ ըլալ	✓/-PERF.CVB AUX-1SG NARR
Past Perf.	sír-ats i-∅-∅ ələ	սիրած ի ըլալ	✓/-RPTCP AUX-PST-1SG NARR
	sír-al i-∅-∅ ələ	սիրալ ի ըլալ	✓/-PERF.CVB AUX-PST-1SG NARR

7.3.3.2.7.3 Debitive mood HD: In the debitive mood (պարտաւորական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 8 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form of the verb, and then adding a version of the debitive formative /piti/. In some cases, this formative takes agreement. These 8 systems are not straightforwardly built from pre-existing tenses. Instead, each systems to use its own set of rules (21). The rules below are my own conjectures based on Adjarian’s list of forms. Adjarian doesn’t state at all what the rules should be.

(21) Debitive forms in Karabakh

¹¹HD: A possible segmentation for this formative is /ə-l-ə-l/ ‘✓/-TH-INF’. Unfortunately, Adjarian doesn’t provide enough data. For safety, I give a simple segmentation and gloss as NARR.

a. Present

pét-ə-m   α   sír-i-m
 DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-1SG

պէտըմ ա սի՛րիմ

Rule: The debitive present is formed by inflecting the debitive, adding the present 3SG auxiliary, and adding the inflected present subjunctive.

b. Past imperfective

pét-ə-m   α   sír-i-∅-∅,   pét-ə-m   i-∅-∅   sír-i-∅-∅
 DEB-?-1SG AUX.PRS.3SG like-TH-PST-1SG, DEB-?-1SG AUX-PST-1SG like-TH-PST-1SG

պէտըմ ա սի՛րի, պէտըմ ի սի՛րի

Rule: The debitive past imperfective is formed by inflecting the debitive, adding either the present 3SG auxiliary /a/ or the past inflected auxiliary, and then adding the inflected past subjunctive.

c. Future

sír-α̂s   pit-i-m
 like-RPTCP DEB-?-1SG

սի՛րած պիտիմ

Rule: The debitive future is formed by taking the resultative participle (past participle with /-α̂s/), and then adding a present-inflected debitive marker /piti/.

d. Future perfect

sír-α̂s   pit-i-∅-∅
 like-RPTCP DEB-?-PST-1SG

սի՛րած պիտի

Rule: The debitive future perfect is formed by taking the resultative participle (past participle with /-α̂s/), and then adding a past-inflected debitive marker /piti/.

e. Narrative present

sír-α̂s   pit-i-m   əlæ
 like-RPTCP DEB-?-1SG NARR

սի՛րած պիտիմ ըլսւի

Rule: The debitive narrative present is formed by taking the resultative participle (past participle with /-α̂s/), adding a present-inflected debitive marker /piti/, and then adding the narrative marker /əlæ/.

f. Narrative past imperfective

sír-α̂s   pit-i-∅-∅   əlæ
 like-RPTCP DEB-?-PST-1SG NARR

սի՛րած պիտի ըլսւի

Rule: The debitive narrative past imperfective is formed by taking the resultative participle (past participle with /-α̂s/), adding a past-inflected debitive marker /piti/, and then adding the narrative marker /əlæ/.

g. Definite future

sír-ə-l-ákan   pit-i-m
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-1SG

սիրըլա՛կան պիտիմ

Rule: The debitive definite future is formed by taking the future participle, and then adding a present-inflected debitive marker /piti/.

h. Definite future perfect

sír-ə-l-ákan   pit-i-∅-∅
 like-TH-INF-FUT.CVB? DEB-?-PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի

Rule: The debitive definite future perfect is formed by taking the future participle, and then adding a past-inflected debitive marker /piti/.

7.3.3.2.7.4 Intensive mood HD: In the intensive mood (սասուկական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. These systems are formed by taking a finite or non-finite form. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture the following rules in (22).

(22) Intensive forms in Karabakh

a. Present (version 1)

sír-ɑ́ʦ̣ piti pít-i-m
like-RPTCP DEB DEB-?-1SG

սի՛րած պիտի պի՛տիմ

Rule: The intensive present is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-ɑ́ʦ̣/), adding an uninflected debitive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debitive marker /piti/.

b. Present (version 2)

sír-ɑ́ʦ̣ piti piti íni-m
like-RPTCP DEB DEB ?-1SG

սի՛րած պիտի պիտի ի՛նիմ

Rule: The intensive present is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-ɑ́ʦ̣/), adding two instances of an uninflected debitive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

c. Past (version 1)

sír-ɑ́ʦ̣ piti pít-i-∅-∅
like-RPTCP DEB DEB-?-PST-1SG

սի՛րած պիտի պի՛տի

Rule: The intensive past is formed by taking the stressed resultative participle (past participle with /-ɑ́ʦ̣/), adding an uninflected debitive marker /piti/, and then adding a stressed past-inflected debitive marker /piti/.

d. Past (version 2)

sír-ɑ́ʦ̣ piti piti íni-∅-∅
like-RPTCP DEB DEB ?-PST-1SG

սի՛րած պիտի պիտի ի՛նի

Rule: The intensive past is formed by taking the unstressed resultative participle (past participle with /-ɑ́ʦ̣/), adding two instances of an uninflected debitive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

e. Future (version 1)

sír-ə-l-ákan piti pít-i-m
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB-?-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պի՛տիմ

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debitive marker /piti/, and then adding a stressed present-inflected debitive marker /piti/.

f. Future (version 2)

sír-ə-l-ákan piti piti íni-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի ի՛նիմ

Rule: The intensive future is formed by taking the stressed future participle, adding two instances of an uninflected debitive marker /piti/, and then a stressed present-inflected formative /ini-/.

g. Future perfect (version 1)

sir-ə-l-ákan   piti pit-i-∅-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB-?-PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի

Rule: The intensive future perfect is formed by taking the stressed future participle, adding an uninflected debitive marker /piti/, and then adding a stressed past-inflected debitive marker /piti/.

h. Future perfect (version 2)

sir-ə-l-ákan   piti piti íni-∅-∅
like-TH-INF-FUT.CVB? DEB DEB ?-PST-1SG

սիրըլա՛կան պիտի պիտի ի՛նի

Rule: The intensive future perfect is formed by taking the stressed future participle adding two instances of an uninflected debitive marker /piti/, and then a stressed past-inflected formative /ini-/.

7.3.3.2.7.5 Immediate mood HD: *In the immediate mood (անսղջական եղանակ), Adjarian briefly illustrates 4 possible systems. Adjarian doesn't explain the structure of such systems. I conjecture that the morphological strategy is to take the instrumental form of the verb (suffixed with /-av/), and then use combinations of auxiliaries and narrative formatives. (23).*

(23) Immediate forms in Karabakh

a. Present

sir-é-l-av   ə-m
like-TH-INF-INS AUX-1SG

սիրե՛լավ ըմ

Rule: The immediate present is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the present auxiliary.

b. Past imperfective

sir-é-l-av   i-∅-∅
like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG

սիրե՛լավ ի

Rule: The immediate past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, and then adding the past auxiliary.

c. Narrative present

sir-é-l-av   ə-m   ələl
like-TH-INF-INS AUX-1SG NARR

սիրե՛լավ ըմ ըլալ

Rule: The immediate narrative present is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the present auxiliary, and then adding the narrative formative /ələl/.

d. Past imperfective

sir-é-l-av   i-∅-∅   ələl
like-TH-INF-INS AUX-PST-1SG NARR

սիրե՛լավ ի ըլալ

Rule: The immediate narrative past imperfective is formed by taking the instrumental form of the verb, adding the past auxiliary, and then adding the narrative formative /ələl/.

Original page number 70.

7.4 Subdialects

The description that we give is for the main dialect of Karabakh. Its subdialects (Gandzak, Gazakh, and Karadagh) show some or many differences. Because they have not been researched or scientifically verified, it is impossible for me to determine in detail the limits or borders of these differences. I am sufficed with using only my passing familiarity.

7.4.1 Gandzak

The Gandzak subdialect is extremely close to the main Karabakh dialect, only that it has more purer forms, meaning forms that are closer to the old language. For example in verbal conjugation, the copular verb does not have forms with schwa /ə/ (like 2PL /ə-kʰ/ <ըք>, 3PL /ə-n/ <ըն>) but instead forms with /e/ (Table 7.71).

Table 7.71: Use of /e/ instead of /ə/ in the copula for the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
1SG 'I am'	ə-m ըմ	e-m էմ	e-m էմ
2SG 'you are'	ə-s ըս	e-s էս	e-s էս
1PL 'I am'	ə-nkʰ ընք	e-nkʰ էնք	e-ŋkʰ ենք

The Classical sound /i/ <ի> does not become /ə/ <ը> and it stays constant (Table 7.72).

Table 7.72: Lack of the sound change from /i/ <ի> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'neck'	viz վիզ	vəz վըզ	viz վիզ	viz վիզ
'year'	təri տարի	təre տա՛րե	təri տա՛րի	təri տարի
'nose'	kʰitʰ քիթ	kʰetʰ քեթ	kʰitʰ քիթ	kʰitʰ քիթ

The ending /n/ <ն> of Old Armenian became /nə/ <նը> in Karabakh, but it became /ə/ <ը> in Gandzak (Table 7.73).

Table 7.73: Change from final /ə)n/ <ն> in Classical to /ə/ <ը> in the Gandzak subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> General Karabakh	cf. Gandzak subdialect	cf. SEA
'fish'	džukən ձուկն	tsʰukə ծի՛կնը	tsʰukə սծն՛կը	džuk ձուկ

7.4.2 Gazakh

The Gazakh subdialect, as can be seen in my published writings, is much more closer to the Yerevan dialect. The ablative formative is /-iʰsʰ/ <ից>, instead of the Karabakh form /-ən/ <ան>.

The past participle ends in the formative /-el/ <ել> and not with /al/ <ալ> (24).

(24) a. i. Karabakh

jes ə-m əl-æł
I AUX-1SG be-PERF.CVB

- յես ըմ ըլալ
 ii. Gazakh
 jes e-m I-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 յես եմ էլ
 iii. SEA
 jes e-m eʁ-el
 I AUX-1SG be-PERF.CVB
 ‘I have been.’
 ես եմ եղել
- b. i. Karabakh
 əng-əl ə-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընգալ ըմ
 ii. Gazakh
 ənk-el e-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ընկել եմ
 iii. SEA
 ənk-el e-m
 fall-PERF.CVB AUX-1SG
 ‘I have fallen.’
 ընկել եմ

However, before stress, the basic rule of losing vowels continue to apply (Table 7.74 and 25).

Table 7.74: Pre-tonic vowel deletion in the Gazakh subdialect of the Karabakh dialect

	Classical Armenian	> Gandzak subdialect		cf. SEA	
‘barking at a beast’		kznóhɑtʰ	կզնահաշ	gazanahátʰ	գազանահաշ
‘children’	erexɑjkʰ երեխայք	réxekʰ	րէխէք	jerexekʰ	երեխէք
‘to get accustomed’	sovoríl սովորիլ	səvóril	սըվորիլ	sovorél	սովորել

(24).

(25) a. Karabakh

əjxɑrkʰ-e-s ərés-e-n
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

ըշխարքես ըրէսեն

b. Gazakh

əjxɑr-i-s ərés-i-n
 world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

ըշխարիս ըրիսին

c. SEA

afχar-í-s   jeres-í-n
world-GEN-POSS.1SG face-DAT-DEF

‘one the face of my world.’ (likely idiomatic for ‘in my life’) աշխարհիս երեսին

The debitive form (1SG /piti-m/ <պիտիմ>, 2SG /piti-s/ <պիտիս>) is shortened to /dem, des, den/ <դեմ, դես, դեն> (26). For example,

(26) Gazakh

- a. íntʃ^h dem   səvor-il
what DEB.1SG study-?

The meaning might be ‘What do I have to study!’

ի՛նչ դեմ սըվօրիլ

- b. mer   rexək^h-n   íntʃ^h   œrnak dem   ve kálnil
our? children-DEF what ?   DEB.3PL ?   ?

I don’t know what this sentence means, nor do I know what most of the words means.

Մեր ընկերքն ի՛նչ է՛օրնակ դեմ վե կալնիլ.

7.4.3 Karadagh

The Karadagh subdialect has a wide distribution. At the north side of Azerbaijan, there is the large and heavily Armenian-populated province of Karadagh, which was previously Paytakaran. Besides that, the subdialect is also spoken in the Armenian-populated village of Mujumbar (close to Tabriz), and in the Armenian populace of the Lilava district of Tabriz, from which...

Original page number 71.

... the Armenian settlements of Karadagh and Mujumbar were formed. This subdialect is very close to the Karabakh dialect. In this subdialect, we find the following:

- The stress change.
- The loss of pre-stress vowels (*HD*: = *pre-tonic vowels*).
- The change from Classical /o/ <n> to /o,œ/ <o,tə>.
- The change from Classical and /u/ <nL> to /o,ʏ/ <o,ɦL>.
- The change from Classical /n/ <ɫ> to /nə/ <ɫə>.
- The use of the past participle suffix ալ /al/.

The Karadagh dialect however did not change the Old Armenian voiced consonants to voiceless ones; they stayed voiced.

7.5 Literature

The Karabakh dialect was studied first by Patkanian (? :55-73), then some small pieces of information in Makar Barkhudariants’s “Pele Pugh” (Մ. Վ. Բարխուդարեանցի Պըլը-Պուղի) and in Karapet Shahnazariants’s work (Կ. Ս. Շահնազարեանցի Ղըլըցէ կնասոց պընը փեշակը). The last time there was a detailed study was my own work was published (Աճառեան 1901). Of my work, the Armenologist Meillet wrote a review (Journal Asiatique, 1902, page 561-571),¹² where he discusses all the interesting and phonologically-interesting points of this Karabakh dialect.

The following works are written in the Karabakh dialect:

¹²*HD*: It wasn’t clear to me how to cite this review, but I tracked down a URL: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015024511522&view=1up&seq=623>.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karabakh dialect
  - In the main Karabakh dialect
    - * Մակար Վրդ. Բարխուդարեանց – Պըլը-Պուղի, Թիֆլիս, 1883.
    - * ՈստաՄ Գեորգ Բարխուդարեանց
      - – Արաղը տարին կտարի. Շուշի, 1883.
      - – Չոնբանն ու կշանածը. Թիֆլիս, 1896.
      - – Բաբոյական առածներ. Թիֆլիս, 1898.
    - * Շիրմագանեան Գ. – Ասրի-րեգ եւ Գիւքի. Կոռնկ, 1862, page 896-930, 1863, page 113-137
    - * Կ. Մելիք-Շահնազարեան – Զուռնա-ամբլա, 2 հատոր. Վազարշապատ, 1907-08
    - * Տիգո – Ղալի աղաթներան պատկերներ. Ճպատըղ քուլաղ կարի. Թիֆլիս, 1889
    - * Ե. Լալայեան
      - – Ժողովրդական երգեր (Գորիսի). Ազգ. Հանդ. Գ. page 261-270
      - – Ժողովրդական երգեր (Ջանդեղուրի). Ազգ. Հանդ. Դ. page 113-116
  - Gazakh subdialect
    - * Տեր-Դաւթեան Դ. Փաստաբանի մօտ (վօղըվիլ). Թիֆլիս, 1901
    - * Ճուզուրեան Յ.
      - – Մորացուած աշխարհ. 3 հտ. Թիֆլիս, 1895-6
    - Original page number 72.**
    - – Աղքատի հալը
    - – Գիւղի այրին
  - Gandzak subdialect
    - * Ե. Լալայեան – Բանաւոր գրականութիւն. Ազգ. Հանդ., Զ, page 372-382
    - * Ս. Աւետիքեան
      - – Սամիտարնի. Թիֆլիս, 1897
      - – Նահատակ. Թիֆլիս, 1898
  - Karadagh subdialect
    - * Ղազարեան Յ. – Մանկական բեմ. Թիֆլիս, 1900 Ս. Անգրեասեան – Առածներ. Բիւրակն, 1898, page 460-461

7.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

7.6.1 Karabakh dialect

- Պարի աճօճում, ա'պրես, հըշ տըղա'ն ըս կյամ:
- Ըստուծէն պա'րին. Նէ'րքէ շէ'նան ըմ կյամ:
- Հինչո'ւ մըհար իր քէ'ցալ ընդէդ:
- Պէն օ'նի. քէ'ցալ ի ըխճըկանըս ա'կը տամ:
- Խէ', ա'խճիկըտ ընդէդ ըս հըղէ ըրա':
- Բա հա'լմա'ն ւօր ըս գի'ւղում, Է'րկու տըղնան (տարիէն) ի'վիլ ա վրեր Նըրքը-Շընա'ցա մին մա'րթու-յ-ըմ տըղալ:
- Է', փըսետ հա'վան ը'ս, լա'վ տըղա-յ-ա'. ըխճըկանըտ լա'վ ա մըղա'ծիտ կէնըմ:

- Խե՞ չի. Ըստուծանա շընուրիհա՛կալ ըմ. տօնը շէն, ամբարը ցօ՛րնա՛վ լի՛գյը, կյիւմը տը՛վա՛րա՛վ լի՛գյը, վը՛խճարը սիւրիւ-սի՛ւրիւ կա՛գնած, ճօխտ ճօխտ ճըղըցնէն (ջրաղացներ) պէ՛նէ (կը բանի). ի՛նքն էլ լա՛ վ բօ՛յա՛վ բուսա՛թա՛վ, վը՛ր յէ՛շըմ ըս քէ՛փըտ կյա՛մ մ ա:

- Դէ վը՛ր ըտի՛-յ-տ (այդպէս է), լա՛ վ ա. Ա՛ստուծ է՛լ ի՛վիլ ա՛նէ:

7.6.2 Karadagh subdialect

Adjarian's source: communicated by the Karadaghian, Ms. S. Ter-Martirosian (օր. Ս. Տէր-Մարտիրոսեան)

Վա՛նէսը ո՛ւրան կյա՛նքըմը ժամ չը՛լալ գէ՛ցած. գի՛դալ չըլալ խօստօ՛վանքը հա՛ղօրթը հի՛նչ ա: Գէնցալ ա ո՛ւրան մին ծանօ՛թից հըցրալ ա թա «իս մըտքը՛մըս դրամ ըմ, վօր խօստօ՛վանքըմ ու հաղօ՛րթըմ հի՛նչուր կա՛րըն»: Էն ալ ասալ ա թա «հինչ ուր կա՛րըս, կի գինըս ժամ, քահա՛նան քի հինչ վօր կա՛սի՝ դու ալ Էն կա՛սըս»: Վա՛նէսը գինէ՛ցալ ա ժամ, ա՛սալ ա. «Ա՛ դէր, ինձ ...

Original page number 73.

... խօստօ՛վանքուր վօր պտք ա հաղօրթըմ»: Քահա՛նան ա՛սալ ա. «վօ՛րթի չօ՛քի». Վա՛նէսն ալ ա՛սալ ա «վօ՛րթի չօ՛քի»: Քահա՛նան ա՛սալ ա «իրէ՛սեդ խաչակընքի. ա՛սի մէ՛ղա Աստծու». Էն ալ ա՛սալ ա «իրէ՛սեդ խաչակընքի, ա՛սի մէ՛ղա Աստծու»: Քահա՛նան ա՛սալ ա «հի՛նչ գուզէ՛թուն վօր արած ըս՝ ա՛սի»: Վա՛նէսն ալ ա՛սալ ա «հի՛նչ գուզէ՛թուն վօր արած ըս՝ ա՛սի»: Էն սհա՛թէն Վա՛նէսը ձէ՛ռքը թա՛քուն տա՛րալ ա դէ՛րէն ջուրը, սհա՛թը հա՛նալ ա: Քահա՛նան տէ՛սալ ա վօր հինչ վօր ըսի՛լիս ա՝ Էն ալ ըսի՛լիս, սկսալ ա Վա՛նէսէ թա՛կիլ: Վա՛նէսն ալ դէ՛րէն ա թա՛կալ: Վա՛նէսը փա՛խալ ա քուչան, մա՛րթըրը տէ՛սալ ըն, հրցրալ. «Ա՛ մարթ, իւ՞-յ-ըս փխչի՛լիս». – «Ախր խօստօ՛վանքըմ ըմ». ի՛նդի ի՛լալ գիդա՛լիս վօր խօստօ՛վանքըմ կը փա՛խչի: Յէ՛տէն քահա՛նան ձէ՛ռքը տա՛րալ ա ջո՛ւքը՝ սհա՛թէն յէ՛շի՛լու, տէ՛սալ ա վօր ջուրօ՛ւմը չի: «Է՛յ անիծած, խօստօ՛վանքէն թա՛հրը (Թրք. կերպը) գիդա՛լիս չի, սհաթս ալ գուղա՛ցալ ա՝ տա՛րայ»:

7.6.3 Gazakh subdialect

Adjarian's source: Taken from Ճուղուրեանի Մոռացուած աշխարհէն. հտ. Ա, էջ 103-4. Unfortunately, it does not have scientific accuracy.

Երկու ախպէր Էն լըմ, մսի անըմը Կայան, մէկէլինը Աբէլ: Կայանը շա՛տ օցի կծածն ա ըլըմ, հօրը, մօրն ու ախպօրն ըսկի՛ սիրելիս չի ըլըմ: Մը հետ երկու ախպէրն էլ ուզըմ Էն Ասծուն մատաղ անէն: Օց Կայանը ըռանչապար ա ըլըմ, Աբէլը չօբան: Նրանք էլ մէզ պէս՝ չօռի ու ցա՛վի ժամանակ Ասծուն միտներն Էն քըցըմ ուզըմ Էն մտղանա տալ...: Ասծու օխնած Աբէլը վօջխարը բերըմ ա դիւզըմը կըղնըցընըմ, երիսին խաչ քաշըմ ու վօջխարի միջից՝ սրտալի մի թուխը-սախար վօջխար ա ջօկըմ, ձեռաց վէ քըցըմ մօրթէն, փետ ու կրակ անըմ սկսըմ խրօ՛վէ: Օց Կայանը, Աստօծ անըծի նրան, կալը նօր քամած՝ ցօրէնը կիտած ա ըլըմ. սա վէր ա կալնըմ անսիրտ-անսիրտ ցօրէնը խախալըմ, տակ ու գլուխը բերըմ մատաղանա տալի ու ինքն էլ փետ ու կրակ անըմ իր առածը խրօ՛վըմ: Երկուսի կրակն էլ մի դիւզ տեղ ա ըլըմ՝ բացը յերկնքի տակ:

Աստօծ մտիկ ա տալի տէնըմ, վօր Աբէլը սրտով տը՛վէց՝ նրա մատաղի կրակի ծուխը ծլի (ուղիղ) ա բացրանըմ, նրա մատաղն ընթունէլի ա անըմ:

Original page number 74.

Պոթօղ-մոթօղ, տակ ու գլուխ տվօղ Կայանի վրա Աստվածաբար չրանըմ ա ու նրա ցօրէնի հասկերն անըծըմ, թէ «Թօղ քու ցօրէնը մի հասկանի մա»:

Կայանը տէնալով վօր Աստօծ Աբէլի դօլը պահեց, մի օր՝ Աբէլին՝ վօջխարի մէջ շվաքըմը խօրը քնած վախտը՝ վէր ա կալնըմ կօ՛վըզիզիկը (սեւ սուր քար), բուզը դուս ա կարըմ ու իրան չօմբախօ՛վը կրկածի կիսին տալի՝ դուրը շաղ ա տալի հա՛ սպանը՛մ: Կայանն անպատիժ չի մընըմ: – Աստօծ նրան շաշվացնըմ ա սարերն ու հանդերը քըցըմ...:

7.6.4 Gandzak subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ. 2, էջ 372 եւն. I have kept the orthography unchanged, even if very inaccurate.

Մածուն եմ¹³ մերել սրալի,
Եար ըմ փռնել սրտալի,
Հով որ եարը եարեն հանի,
Հոցին սընտանեն տանի:

Մատումս կայ մըտանի,
Համ թառ ա համ ծիրանի,
Արի քինանք դիւանը
Հով սիրել ա, նա՛ տանի:

Մեր վճխարին եաթաղը,
Գլխիս դնեմ փափախը.
Չանդուրուկդ ետ քցես
Ըրեսիս տայ շատաղը:

Մտիկ ըրեք են դուշին,
Վետը տրել ա փուշին,
Եըրանի ընդիւր կի՛լի
Թուշի տրել ա սրածին:

Ջուրս կեծ ա, ջուր պիրեք,
Սպըհանայ հիւն պիրեք,
Տուն հաւասար թամամ են,
Ղարիբ խուշը տուն պիրեք:

Original page number 75.

Սագին կոթին կիր կանեմ,
Վենը կաց գինի բերեմ,
Ես ես պիծի տեգաւս,
Յրուած խելքդ տոն պիրեմ:

¹³HD: The original page had <եմ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <եմ>.

Սրերի խինձը ի՞նչ անի,
 Կաթնով բրինձը ի՞նչ անի,
 Իւրիւր սիրել ենք կառնենք,
 Ուրըշի խօսք ու գրիցն ինչ անի:

Տիւ կաղնել ես կիւթանիւ,
 Շիրմըշըղի պերանիւ,
 Տիւ պարակ, մէջքդ պարակ,
 Դօլ քընամ ջէյրան ջանիդ:

7.6.5 Zangezur subdialect

Adjarian's source: See Ազգ. Հանդ., Դ. էջ 115.

Դարուագին տակը սառալ ա
 Մատներս դալամ դարալ ա
 Թոխ եախաւոր, բոզ չուխաւոր
 Օշս խելքս տարալ ա:

Եկէք գնանք ծեր անենք,
 Խնձոր կծենք թոլ անենք,
 Հուր որ մին եար չուսի՝
 Գլխին թխենք դէն անենք:
 Գեանջու քամին կալիս է,
 Դռները թըրըխկալիս է,
 Հարիւր թիւման մըշտըլըղ,
 Սիմօն եարը կալիս է:

Վըրթիվերիս վադան ա,
 Միջի մարդին կադան ա,
 Միջի մարդը հո՛ւնց անի,
 Խնձորկեցի կադան ա:

Chapter 8

Shamakhi

Original page number 76.

8.1 Background

This dialect is spoken primarily in the city of Shamakhi and its surrounding villages, until Quba. The remaining villages are mostly from Karabakh, and some are settlements from Khoy and Salmast; they thus speak their native dialect and they aren't included in this region. In Baku also, there is a migrant community from Shamakhi, and this community uses its dialect, but this community is dissolving into the larger Karabakh community. Near Baku there is Ermenikend (Armenian village), which is mostly made up of Shamakhi people and they speak this dialect.

The Shamakhi dialect forms a middle zone between the Karabakh and Julfa dialects. Its phonetic system and phonological changes are largely the same as in the Karabakh dialect, as well as many of the grammatical forms. Because of this, it would have been possible to not consider Shamakhi as its own dialect, but to have treated it as a subdialect of Karabakh. However we are forced to treat it as its own independent dialect because of the diverse forms for pronouns and because of the formation of the present, both of which are entirely different from Karabakh.

8.2 Phonology

8.2.1 Segment inventory

The phonetic system of the Shamakhi dialect is the same as for the Karabakh dialect. The dialect is missing only the diphthongs and the sound /ə/ <ə>. The sound /f/ <f> is widely used here in borrowed words. The sound /h/ <h> is missing.

8.2.2 Stress

Unlike the Karabakh dialect, stress is on the last syllable.

HD: This is an incorrect overgeneralization. As we see in §8.2.3.1.5, when a final unstressed schwa undergoes vowel harmony, its harmonized vowel like /i/ stays unstressed. The correct generalization is that stress is final in the word before the definite/possessive suffixes. In this way, Shamakhi has morphologized the otherwise phonologically predictable rule of final stress assignment of SEA.

8.2.3 Sound changes

8.2.3.1 Vowel changes

The following vowel changes and diphthong changes are notable.

8.2.3.1.1 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became Shamakhi /y/ <ɬL> as in Table 8.1.

Table 8.1: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /y/ <ɬL> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘you (NOM)’	du դու	ty տիլ	du դու
‘outside’	durs դուրս	tyś տիլս	durs դուրս
‘tongue’	lezu լեզու	lyzy լիլզիլ	lezu լեզու

8.2.3.1.2 Classical Armenian /oj/ <nj> Classical Armenian /oj/ <nj> became Shamakhi /y/ <ɬL> as in Table 8.2.

Table 8.2: Change from Classical Armenian /u/ <nj> to /y/ <ɬL> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘light’	lojs լոյս	lys լիլս	lujs լույս
‘sister’	k ^h ojr քոյր	k ^h yr քիլր	k ^h ujr քույր
‘blue’	kapojt կապոյտ	k ^h æpyt կլամպիլտ	kapujt կապույտ

Original page number 77.

8.2.3.1.3 Classical Armenian /aj/ <wj> Classical Armenian /aj/ <wj> became Shamakhi /a, æ, e/ <w, ü, t> as in Table 8.3.

Table 8.3: Change from Classical Armenian /aj/ <wj> to /a, æ, e/ <w, ü, t> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘this’	ajs այս	æs անս	ajs այս
‘long’	erkajin երկայն	ergan երգան	jerkajin երկայն
‘father’	hajr հայր	her հէր	hajr հայր
‘mother’	majr մայր	mer մէր	majr մայր

8.2.3.1.4 Classical Armenian /i/ <wj> Classical Armenian /i/ <ɬ> became Shamakhi /ə/ <ɬ> as in Table 8.4.

Table 8.4: Change from Classical Armenian /i/ <ɬ> to /ə/ <ɬ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
‘heart’	sirt սիրտ	sərt սըրտ	sirt սիրտ
‘mind’	mit-(ə?)k ^h (-PL) միտք	mətk մըտկ	mitk ^h միտք

8.2.3.1.5 Vowel harmony of the schwa /ə/ The sound /ə/ <ɬ> usually keeps its presence next to heavy vowel. But next to soft vowels, it turns to /i/ <ɬ> (Table 8.5).¹

¹HD: It's not obvious to me what is the soft vs. hard distinction in vowels. I suspect he means that soft vowels are front vowels.

HD: Note that the wording implies that Adjarian is treating the original schwa as present in Classical Armenian. However, many of his examples involve the definite article which was /-n, ən/ in Classical Armenian but /-n, -ə/ in SEA. This article marks definiteness in SEA, but it marked distal deixis in CA. I suspect that he's actually reconstructing the harmonized schwa from a shared ancestor between Shamakhi and SEA instead of CA.

Table 8.5: Vowel harmony in the change from /ə/ <ը> to /i/ <ի> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'girl-DEF'	ɑdʒik-ən աղջիկն	ɑχtʰig-i ախչի՛գի	ɑχtʰik-ə աղջիկը
'to listen'		mitig anil միտիգ անիլ	mətik anel մտիկ անել
'neck-DIM-POSS.2SG'		viz-ik-is վիզի՛գիս	vəz-ik-əs վզիկս
'he-DEF'	inkʰ-ən ինքն	ínkʰ-i ի՛նքի	ínkʰ-ə ինքը

8.2.3.1.6 Vowel lengthening of /o/ The Shamakhi dialect has a special sound change where Classical /ɑʊ/ <աւ> becomes /o/ <օ> before the Classical vowels /o, ɑʊ, ɔ/ <ո, աւ, օ>. HD: To clarify, he means that if the Classical form had a substring <աւն> /awo/ (which he treats as after a diphthong /ɑʊo/), this string became /oo/ in Shamakhi. In contrast in SEA, such a string became /avo/. I suspect his transcription <oo> /oo/ signifies a long vowel /o:/ but I'm not sure.

It becomes /œo/ <էօ> when next to soft vowels. HD: I assume his transcription <էօ> /œoo/ is actually /œo/.

HD: Note that in some of his examples, Adjarian provided an ancestor word which he implies is Classical Armenian. But I couldn't find this CA form in dictionaries so I omit it; I suspect that he actually used the traditional orthography of SEA/SWA forms as an ancestor form.

Table 8.6: Vowel lengthening and fronting in the change from Classical Armenian /awX/ <աւV> to /oo, œo/ <օօ, էօ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'necessary'	harkawor հարկաւոր	harkoor հարկօօր	harkavor հարկավոր
'baptized'	kənkʰawor կնքաւոր	kənkʰoor կնքօօր	kəŋkʰavor կնքավոր
'graceful (CA), congratulations (SEA)'	ʃənorhawor շնորհաւոր	ʃənoor շընօօր	ʃənoravor շնորհավոր
'morning'	arawayt առաւաւտ	aroot առօօտ	aravot առավոտ
'to be housed'		tnoorvil տնօօրվիլ	tənavorvel տնավորվել
'knife-bearing'	danakawor դանակաւոր	tənaægʰæoor տաննագլէօօր	danakavor դանկավոր

8.2.3.1.7 Pre-tonic vowel deletion The deletion of vowels before stress is not a general rule. But there are a few cases (Table 8.7).

Table 8.7: Pre-tonic vowel deletion in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'to crush'	dʒɑχdʒɑχel ջախջախել	tʃətʃexel ճըճէխել	dʒɑχdʒɑχel ջախջախել
'Satan'	satanaj սատանայ	stana ստանա	satanai սատանա
'to wrap up'	pʰatʰatʰel փաթաթել	pʰtʰatʰel փթաթել	pʰatʰatʰel փաթաթել

In this case, the loss of a vowel has caused the rise of a schwa /ə/ <ը>, and sometimes it assimilates to the form of the stressed vowel (Table 8.8). HD: I don't see how Adjarian's examples relate to his proposed process of schwa epenthesis and vowel harmony.

Table 8.8: Pre-tonic vowel deletion feeds vowel epenthesis and harmony in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'child'	eraχaj երախայ	araχa արախա	jereχa երեխա
'childhood, catechumenism'	eraχajut ^{hi} յոն երախայութիւն	araχat ^h un արախաթուն	jereχajut ^h jun երեխայություն

8.2.3.2 Consonant changes

8.2.3.2.1 Voicing changes The voiced stops became voiceless, and they kept their voicing only after nasals. In this situation, the voiceless stops became voiced (Table 8.9).

Table 8.9: Voicing changes in stops and affricates in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'head'	gəluχ qiluχ	kloχ kluχ	gəluχ qiluχ
'to bring'	berel p̄erel	peril p̄eril	berel p̄erel
'snake'	oḏz oḏ	oḏs oḏ	oḏs ^h oḏ
'water-mill'	ḏʒəraʔaḏs ^h ջրաղաց	ḏʒaʔaḏs ^h ճաղաց	ḏʒəraʔaḏs ^h ջրաղաց
'ear'	akandʒ ականջ	angodʒ անգոջ	akandʒ ականջ
'wine'	gini qihli	kini kihli	gini qihli
'thing'	ban p̄an	p̄æn p̄an	ban p̄an

The word-final Classical sound /k/ <կ> became /g/ <գ> in many cases (Table 8.10).

Table 8.10: Voicing changes for word-final /k/ <կ> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'board'	taχtak տախտակ	taχtag տախտագ	taχtak տախտակ
'girl'	aḏʒik աղջիկ	aχtʃ ^h ig ախչիգ	aχtʃ ^h ik աղջիկ
'woman'		knig կնիգ	kənik կնիկ

8.2.3.2.2 Loss of the rhotic /r/ <ր> The sound /r/ <ր> is lost in the words in Table 8.11a. In contrast, the *r* /r/ is stronger in the words in Table 8.11b. *HD: Note that these multi-word phrases likely didn't exist in Classical Armenian, so we can assume that Adjarian was treating the shared closest ancestor of Shamakhi and SEA as being an SEA-like variety.*

Table 8.11: Loss of rhotic /r/ <ր> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. 'this night'	ajs, gifer այս, գիշեր	æs k ^h ife աս քիշե	ajs gifer այս գիշեր
'to go up'	ver, elanel վեր, ելանել	vélilil վե'լիլ	ver janel վեր ելնել
'hand'	ḏzer-k ^h (-PL) ձեռք	ṡ ^h ek ^h ցեք	ḏzerk ^h ձեռք
b. 'hundred'	hariur հարիւր	harur հառուռ	harjur հարյուր

8.2.3.2.3 Insertion of word-initial /h/ <հ> Before word-initial vowels, the sound /h/ <հ> is sometimes added, just as in the Karabakh dialect (Table 8.12).

Table 8.12: Insertion of word-initial /h/ <h> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
'what'	intʃ ^h ինչ	hintʃ ^h հինչ	intʃ ^h ինչ
'who'	ov ով	hov հով	ov ով
'when'	erb երբ	hep ^h հեփ	jeɾp ^h երբ
'tail'	agí ագի	hæk ^h i հաքի	agí ագի

8.2.3.2.4 Retention of word-final /n/ <ն> The Classical rime /n/ <ն> is kept here too (Table 8.13a) but not in Table 8.13b.

Table 8.13: Retention or loss of final Classical /n/ <ն> in the Shamakhi dialect

	Classical Armenian	> Shamakhi	cf. SEA
a. 'bitter'	dórən դառն	tærnə տա՛ռնը	dórən դառն
'fish'	džúkən ձուկն	ṭsýgni ծի՛ղկի	džúk ձուկ
'mouse'	múkən մուկն	múknə մո՛կնը	múk մուկ
'milk'	kat ^h ən կաթն	kát ^h nə կա՛թնը	kat ^h կաթ
'pomegranate'	nurən նուռն	nórnə նո՛ռնը	nur նուռ
b. 'finger'	mat ^h ən մատն	mat մատ	mat ^h մատ
'foot'	otən ոտն	vot վոտ	votk ^h ոտք
'bride'	harsən հարսն	hars հարս	hars հարս

8.3 Morphology

8.3.1 Noun inflection or declension

8.3.1.1 Ablative marking with /-an/ <ան>

In declension, it is notable that the ablative formative is /-an/ <ան> (Table 8.14), same as in Karabakh.

Table 8.14: Ablatives with /-an/ <ան> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'under-ABL'	tak-an տական	tak-its ^h տակից
'place-ABL'	teɣ-an տեղան	teɣ-its ^h տեղից
'childhood-ABL'	araxat ^h un-an արախատիւնան	jereɣajut ^h jun-its ^h երեխայությունից

Original page number 78.

Similar to the Karabakh dialect, we can also add here the formative /-ana/ <անա>. For example /kngans-ana/ 'from my wife'.²

8.3.1.2 Instrumental marking with /-ov/ <ով>

The instrumental uses the formative /-ov/ <ով>, while the Karabakh dialect has /-av/ <ավ> (Table 8.14).

²HD: Adjarian doesn't explain this form, but it seems it's morphologically decomposable to /kng-an-s-ana/ with the gloss 'wife-OBL-POSS.2SG-ABL'. Note the unexpected presence of a possessive marker before the ablative marker.

Table 8.15: Instrumentals with /-ov/ <ov> in the Shamakhi dialect

'mouth-INS'	Shamakhi peran-ov	պերանօվ	cf. Karabakh piræen-av	պիրաւնավ	cf. SEA beran-ov	բերանով
'hand-INS'	ṭsh ^h ek ^h -ov	ցեքօվ	ṭserk ^h -av	ծէ՛ռքավ	džerk ^h -ov	ձեռքով

8.3.1.3 Locative marking with /-əm, -im/ <ըմ, իմ>

The locative formative /-um/ <ում> is shortened to /əm/ <ըմ> and then became իմ because of the rule of harmony (ներդաշնակութեան օրէնքով) (Table 8.16).

Table 8.16: Locatives with /-əm, -im/ <ըմ, իմ> in the Shamakhi dialect

'thing-LOC-DEF'	Shamakhi pæn-ím-i	պանի՛մի	cf. SEA ban-um-ə	բանումը
-----------------	----------------------	---------	---------------------	---------

8.3.1.4 Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը>

Based on the rule of vowel harmony, the article is /-ə/ <ը> (or /-i/ <ի>), and /-n/ <ն> (Table 8.17).

Table 8.17: Vowel harmony of the definite article /ə/ <ը> to /-i/ <ի> in the Shamakhi dialect

'heart-DEF'	Shamakhi sért-ə	սը՛րտը	cf. SEA sirt-ə	սիրտը
'mind-DEF'	mótk-ə	մը՛տկը	mít ^h -ə	միտքը
'hand-DEF'	ṭsh ^h ék ^h -ə	ցե՛քը	džérk ^h -ə	ձեռքը
'girl-DEF'	axtj ^h íg-i	ախչի՛գի	axtj ^h ík-ə	աղջիկը
'voice-DEF'	ṭsæen-i	ծա՛նի	džáj ^h n-ə	ձայնը

The same process occurs next to the possessive suffixes (դիմորոշներուն քով) from CA /-s, -d, -n/ <ս, դ, ն> (Table 8.18). *HD: He means that we also find harmony for the schwa that is epenthesized between a stem-final consonant and a possessive suffixes.*

Table 8.18: Vowel harmony of the possessive schwa in the Shamakhi dialect

'mind-POSS.2SG'	Shamakhi ṭsæen-it ^h	ծա՛նիթ	cf. SEA džáj ^h n-ət	ձայնդ
'heart-POSS.1SG'	sért-əs	սը՛րտըս	sirt-əs	սիրտս
'mind-POSS.1SG'	mótk-əs	մը՛տկըս	mít ^h -əs	միտքս
'thing-POSS.1SG'	pæn-it ^h	պանի՛թ	bán-ət	բանդ

In these words, stress is on the penultimate syllable. The genitive, which has the same form, is distinguished from these words only by stress (Table ??).

Table 8.19: Stress distinctions between the stressed genitive and the unstressed harmonized schwa in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'thing-POSS.1SG'	pæ̃n-itʰ պա̃նիթ	ban-ət բանդ
'thing-GEN-POSS.1SG'	pæn-í-tʰ պանի'թ	ban-í-t բանիդ
'heart-DIM-POSS.1SG'	srt-íg-is սրտի'գիս	sərt-ík-əs սրտիկս
'heart-DIM-GEN-POSS.1SG'	srt-ig-í-s սրտիգի'ս	sərt-ík-ís սրտիկիս

8.3.2 Pronoun inflection or declension

8.3.2.1 Personal pronouns

Pronouns are declined in the following way (Table 8.20).

Table 8.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Shamakhi dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2SG 'you'	3PL 'they'
NOM	jes jtu	ty տիլ	na նա	mekʰ մէք	tykʰ տիկք	nrankʰ նրանք
GEN	im իմ	kʰu քու	nra նրա	mer մեր	ťser ծէր	nranťsʰ նրանց
DAT	indž, indž-i ինձ, ինձի	kʰez, kʰez-i քէզ, քէզի	nran նրան	mez, mez-i մէզ, մէզի	ťsez, źsez-i ծէզ, ծէզի	nranťsʰ նրանց
ABL	indž-an-a ինձանա	kʰez-an-a քէզանա	nran-a նրանա	mez-an-a մէզանա	ťsez-an-a ծէզանա	nranťsʰ-an-a նրանցանա
INS	indž-an-ov ինձանով	kʰez-an-ov քէզանով	nran-ov նրանով	mez-an-ov մէզանով	ťsez-an-ov ծէզանով	nranťsʰ-an-ov նրանցանով

8.3.2.2 Repeated addition of the formative /-ik/ <իկ>

The pronouns also have another interesting form which is unique to this dialect. Here, this is the addition of formative /-ik/ <իկ> . Although this formative appears in other dialects and its Classical Armenian, but there it is only added for the demonstratives (Table 8.21a) and it is not declined, such as Table 8.21b). *HD: Note that Adjarian isn't clear on which Armenian varieties have the demonstratives in Table 8.21. I had to personally catalog them and track down their attestations.*

Table 8.21: Sample of demonstratives in Classical Armenian and other dialects

	CA	SEA	SWA	Istanbul
a. Simple demonstratives				
proximal ‘this’	aḵs	aḵs	aḵs	ախս
medial ‘that’	aḵd	aḵd	aḵt ^h	ախդ
distal ‘that yonder’	aḵn	aḵn	aḵn	ախն
b. Complex demonstratives				
proximal ‘this’			is-ik asiga	ախիկ ասիկա ախսորիկ ախսմիկ
medial ‘that’	aḵsor-ik aḵsm-ik		it-ik ad-iga	իտիկ ատիկա

But here in Shamakhi, the reflex of the formative /-ik/ <իկ> (HD: *as* /-ig/ <իգ>) is added on the pronouns ‘I’, ‘you.SG’, ‘he’ and other pronouns, in all their case declensions. And it can be repeated up to three times (Table 8.22).

HD: Adjarian doesn’t segment or explain the meaning of these complex pronouns with /-ik/. Based on sentence (27b), I suspect this /-ig/ may act as a diminutive suffix; the cognate is a diminutive suffix in SEA. But then it’s unclear to me how why these pronouns would have these hypothetical diminutive.

Table 8.22: Sample A of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <իկ> formative

1SG ‘I’	jes	յես	PRO
	jes-ig	յեսիգ	PRO-?
	jes-ig-is	յեսիգիս	PRO-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-is	յեսիգիգիս	PRO-?-?-POSS.1SG
	jes-ig-ig-ig-is	յեսիգիգիգիս	PRO-?-?-?-POSS.1SG
2SG ‘you’	ty	տիլ	PRO
	ty-ig	տիլիգ	PRO-?
	ty-ig-it ^h	տիլիգիթ	PRO-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-it ^h	տիլիգիգիթ	PRO-?-?-POSS.2SG
	ty-ig-ig-ig-it ^h	տիլիգիգիգիթ	PRO-?-?-?-POSS.2SG
3SG ‘he’	na	նա	PRO
	na-ig-i	նաիգի	PRO-?-DEF
	na-ig-ig-i	նաիգիգի	PRO-?-?-DEF
3PL ‘they’	nrank ^h -ig-i	նրանքիգի	PRO-?-DEF
	nrank ^h -ig-ig-ig-i	նրանքիգիգիգի	PRO-?-?-?-DEF

Original page number 79.

In the other case declensions, the formative is added between the word and the case ending. As for in the plural, the formative /ner/ <ներ> is also required (Table 8.23).

Table 8.23: Sample B of pronouns in Shamakhi with the repeated /-ig/ <իկ> formative

2SG 'you' (ACC, DAT)	k ^h ez-ig-i-n	քեզիգին	PRO-?-DAT-DEF
	k ^h ez-ig-i-t ^h	քեզիգիթ	PRO-?-DAT-POSS.2SG
2SG 'you' (ABL)	k ^h ez-an-ig ⁱ -æn	քեզանիգյան	PRO-NX-?-ABL
2SG 'you' (INS)	k ^h ez-an-ig ⁱ -æv	քեզանիգյեով	PRO-NX-?-INS
1SG 'mine'	im-ig-is	իմի'գիս	PRO-?-POSS.1SG
1SG 'I' (ACC, DAT)	indz-ig-i-s	ինծիգիս	PRO-?-DAT-POSS.1SG
	indz-ig-i-n	ինծիգին	PRO-?-DAT-DEF
1SG 'I' (ABL)	indz-an-ig ⁱ -æ-s	ինծանիգյանս	PRO-NX-?-ABL-POSS.1SG
	indz-an-ig ⁱ -æn	ինծանիգյան	PRO-NX-?-ABL
1SG 'I' (INS)	indz-an-ig ⁱ -æov	ինծանիգյեով	PRO-NX-?-INS
	indz-an-ig ⁱ -æov-is	ինծանիգյե'ովիս	PRO-NX-?-INS-POSS.1SG
3SG 'he'	nr-an-ig-i	նրանի'գի	PRO-?-DEF
3SG 'he' (ABL)	nr-an-ig-æn	նրանիգյան	PRO-?-ABL
3PL 'they' (ABL)	nrantS ^h -an-ig ⁱ -æn	նրանցանիգյան	PRO-NX-?-ABL
1PL 'we'	mek ^h -ner-ig ⁱ -is	մեքների'գիս	PRO-PL-?-POSS.1SG
	mek ^h -ner-ig-ig-ig ⁱ -is	մեքներիգիգի'գիս	PRO-PL-?-?-POSS.1SG
2PL 'you'	tyk ^h -ner-ig-ig-ig ⁱ -it ^h	տիքներիգիգի'գիթ	PRO-PL-?-?-POSS.2SG

The իկ /ik/ formative is so common in the Shamakhi dialect that it can be added on almost any word (27).

(27) Shamakhi

- a. k^hu   hor   tun-ig-i
 you.PL.GEN father.GEN house-?-DEF
 'your father's house'
 քու հոր տունի'գի
- b. viz-ig-i
 neck-?-DEF
 'my little neck'
 վիզի'գիս

8.3.2.3 Other innovations

Some pronoun innovations in Shamakhi are in Table 8.24a. Some of their more widespread forms are in Table 8.24b. They originate from Table 8.24c, cf. Karabakh forms in Table 8.24d.³

³HD: Adjarian doesn't state this, but it's possible that this construction is grammaticalized from a construction made up of a genitive pronoun + the postposition /het/ 'with'. For example, Adjarian provides phrases like /k^hez heti/ which resemble an SEA phrase like /k^hez het/ <քեզ հետ> 'with you'.

Table 8.24: Pronoun innovations in the Shamakhi dialect

	‘for you.SG’	‘for us’	‘for you.PL’	Dialect
a.	k ^h ez-ti քէզտի	mez-ti մէզտի	ṭsez-ti ծէզտի	Shamakhi
b.	k ^h ez-eti քէզէտի	mez-eti մէզէտի	ṭsez-eti ծէզէտի	Shamakhi
c.	k ^h ez heti քէզ հէտի	mez heti մէզ հէտի	ṭsez heti ծէզ հէտի	Shamakhi?
d.	k ^h əz héte քըզ հէտէ	məz héte մըզ հէտէ	ṭsəz héte ծըզ հէտէ	Karabakh

8.3.3 Verb inflection or conjugation

8.3.3.1 Overview and general properties

Verbal conjugation in the Shamakhi dialect is sometimes the same as in the Karabakh dialect, and sometimes it distances itself from Karabakh and approaches the Julfa dialect.

8.3.3.1.1 Copula with /a/ <ω> For the copular verb in the present tense, the Classical sound /e/ <է> sound becomes /a/ <ω> next to nasals (Table 8.25).

Table 8.25: Copula with /a/ <ω> instead of /e/ <է> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG ‘I am’	a-m	ամ	e-m	եմ
2SG ‘you are’	e-s	ես	e-s	ես
3SG ‘he is’	a	ա	e	է
1PL ‘we are’	a-nk ^h	անք	e-ŋk ^h	էնք
2PL ‘you are’	e-k ^h	էք	e-k ^h	էք
3PL ‘they are’	a-n	ան	e-n	են
	AUX-AGR		AUX-AGR	

8.3.3.1.2 Present and past imperfective In this way (*HD: meaning with the above copulas*), the present form of other verbs is formed. The imperfective is similar to Karabakh.

8.3.3.1.3 Past participle or perfective converb The past participle ends in /-al/ <ալ> (Table 8.26).

Table 8.26: Past participle or perfective converb with /-al/ <ալ> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
‘to tie’	kap-al	կապալ	kap-el	կապել
‘to fall’	əng-al	ընգալ	ənk-al	ընկել
	√-PERF.CVB		√-PERF.CVB	

8.3.3.1.4 Infinitives take dative /-i/ <ի> The infinitive is case marked with the formative /-i/ <ի> (Table 8.27).

Table 8.27: Infinitives with dative /-i/ <h> instead of /-u/ <nL> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA		
'to say'	as-i-l-i	ասիլի	as-e-l-i	ասելլ	√-TH-INF-DAT
'to throw'	k ^h its ^h -i-l-i	քիցիլի	gəts ^h -e-l-u	գցելլ	√-TH-INF-DAT
'to die'	mer-n-e-l-i	մեռնելի	mer-n-e-l-u	մեռնելլ	√-VX-TH-INF-DAT

8.3.3.1.5 Causative suffix /-ts^hu/ <gnL> The causative (սնցողական) formative is /-ts^hu/ <gnL> (Table 8.28).
HD: Unfortunately, Adjarian doesn't translate his examples to SEA or SWA, so I can only guess what they're supposed to mean or how they should be segmented based on the SEA forms that resemble them the most.

Table 8.28: Causatives with dative /-i/ <h> instead of /-u/ <nL> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi and cf. SEA		
'I approach' (?)	mot-a-ts ^h un-a-m	մօտացունամ	Sh.
	mot-e-ts ^h n-e-m	մոտեցնեմ	SEA
	√-LV-CAUS-TH-1SG		
'to lose' (?)	k ^h or-a-ts ^h un-i-l	քօռացունիլ	Sh.
	kor-ts ^h n-e-l	կորցնել	SEA
	√-(LV)-CAUS-TH-INF		
'he has fed' (?)	ut-a-ts ^h ur-al a	ուտացուրալ ա	Sh.
	ut-e-ts ^h r-el e	ուտեցրել է	SEA
	√-LV-CAUS-PERF.CVB AUX		
'I have delivered' (?)	has-a-ts ^h ur-al a-m	հասացուրալ ամ	Sh.
	has-ts ^h r-el e-m	հացրել եմ	SEA
	√-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1SG		
?	hang-a-ts ^h ur-i-∅	հանգացուրի	Sh.
	√-LV-CAUS-PST-1SG		
'we have raised' (?)	par-ts ^h r-a-ts ^h ur-al a-nk ^h	պարցրացուրալ անք	Sh.
	bar-ts ^h r-a-ts ^h r-el e-ηk ^h	բարծրացրել ենք	SEA
	√-LV-CAUS-PERF.CVB AUX-1PL		

After soft vowels (*HD: I think he means front vowels*), the sound /a/ <u> becomes /æ/ <ü> (Table 8.29).

Table 8.29: Vowel fronting for /a/ <u> in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA		
'I do'	an-əm æ-m	անըմ ամ	an-um e-m	անում եմ	√-IMPF.CVB AUX-1SG
'done'	il-æ	իլւլ	el-el	ելել	√-PERF.CVB
'he has thrown'	k ^h its ^h -æ æ	քիցալ ալ	gəts ^h -el e	գցել է	√-PERF.CVB AUX

8.3.3.2 Verb paradigms

HD: Adjarian does not give any complete verb paradigms for this dialect. He only provides some datasets.

The following are the important tenses for the verb 'to like' from Classical /sir-e-l/ <սիրել>.

8.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present is formed by combining the imperfective converb with the present auxiliary (Table 8.30). This converb uses the suffix /-um/. For Shamakhi,*

Adjarian provides a complete paradigm for the indicative present. Shamakhi uses the same system as SEA. The only difference is that the converb suffix is /-əm/ and the auxiliary is /a/ for the 3SG and before nasals.

Table 8.30: Indicative present <սերկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm a-m	սիրում եմ	sir-um e-m	սիրում եմ
2SG	sir-əm e-s	սիրում ես	sir-um e-s	սիրում ես
3SG	sir-əm a	սիրում ա	sir-um e	սիրում է
1PL	sir-əm a-nk ^h	սիրում ենք	sir-um e-ɲk	սիրում ենք
2PL	sir-əm e-k ^h	սիրում եք	sir-um e-k ^h	սիրում եք
3PL	sir-əm a-n	սիրում են	sir-um e-n	սիրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: In SEA, the indicative past imperfective is formed by combining the imperfective converb with the past auxiliary (Table 8.31). Adjarian does not provide a complete paradigm for Shamakhi. He provides only the 1SG and 2SG. He suggested earlier in §8.3.3.1.2 that Shamakhi uses the same set of past auxiliary morphs as the Karabakh dialect.

Table 8.31: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-əm Ø-i-Ø	սիրում ի	sir-um ej-i-Ø	սիրում էի
2SG	sir-əm Ø-i-r	սիրում իր	sir-um ej-i-r	սիրում էիր
	√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: Note that unlike the Karabakh dialect, data from the past perfective suggests that the past suffix is /-i/ in this dialect, like SEA.

8.3.3.2.2 Present perfect and past perfect HD: In SEA, the present perfect (Table 8.32) and past perfect (Table 8.33) are formed by combining the perfective converb with the present/past auxiliary. For SEA, this converb uses the suffix /-el/. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-al/. Adjarian provides a complete paradigm for the present perfect, but an incomplete one for the past perfect. See §8.3.3.1.2 for brief discussion on what the past auxiliaries could be.

Table 8.32: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi		cf. SEA	
1SG	sir-al a-m	սիրալ ամ	sir-el e-m	սիրել եմ
2SG	sir-al e-s	սիրալ ես	sir-el e-s	սիրել ես
3SG	sir-al a	սիրալ ա	sir-el e	սիրել է
1PL	sir-al a-nk ^h	սիրալ անք	sir-el e-ɲk	սիրել ենք
2PL	sir-al e-k ^h	սիրալ եք	sir-el e-k ^h	սիրել եք
3PL	sir-al a-n	սիրալ ան	sir-el e-n	սիրել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR	

Table 8.33: Past perfect <գերալատար> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-al Ø-i-Ø սիրալ ի	sir-el ej-i-Ø սիրել էի
2SG	sir-al Ø-i-r սիրալ իր	sir-el ej-i-r սիրել էիր
	√/-PERF.CVB AUX-PST-AGR	√/-PERF.CVB AUX-PST-AGR

8.3.3.2.3 Future and future perfect HD: In SEA, one strategy to form the future (Table 8.34) and future perfect (Table 8.35) is to use periphrasis. The future converb is combined with the present/past auxiliary. For SEA, this converb is formed by adding the suffix /-u/ onto the infinitive. Shamakhi uses the same system, but with converb suffix as /-y/. Adjarian provides incomplet paradigms for these two tenses. They would use the same present and past auxiliaries as the previous periphrastic tenses (indicative present/past, and present/past perfect).

Table 8.34: Future <ապառնի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-y a-m սիրելիւ ամ	sir-e-l-u e-m սիրելու եմ
2SG	sir-e-l-y e-s սիրելիւ ես	sir-e-l-u e-s սիրելու ես
3SG	sir-e-l-y a սիրելիւ ա	sir-e-l-u e սիրելու է
	√/-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR	√/-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR

Table 8.35: Future perfect <անցեալ ապառնի> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-l-y Ø-i-Ø սիրելիւ ի	sir-el ej-i-Ø սիրելու էի
2SG	sir-e-l-y Ø-i-r սիրելիւ իր	sir-el ej-i-r սիրելու էիր
	√/-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR	√/-TH-INF-FUT.CVB AUX-PST-AGR

8.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 8.36) is formed in the following way for /sir-e-l/ ‘to like’. After the root and theme vowel, we add the the aorist or perfective suffix /-tʰ-/ and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Adjarian unfortunately only provides the 1SG form for Shamakhi. I suspect that his omission implies that Shamakhi followed the same past perfective system as SEA>

Table 8.36: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-e-tʰ-i-Ø սիրեցի	sir-e-tʰ-i-Ø սիրեցի
	√/-TH-AOR-PST-AGR	√/-TH-AOR-PST-AGR

8.3.3.2.5 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 8.37) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like ‘to like’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Shamakhi dialect follows the same system but with the following changes: the theme vowel is /a/ in the 3SG or before nasals.

Table 8.37: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-ɑ-m սիրամ	sir-e-m սիրեմ
2SG	sir-e-s սիրես	sir-e-s սիրես
3SG	sir-ɑ-∅ սիրա	sir-i-∅ սիրի
1PL	sir-ɑ-nkʰ սիրանք	sir-e-ŋkʰ սիրենք
2PL	sir-e-k սիրեք	sir-e-k սիրեք
3PL	sir-ɑ-n սիրան	sir-e-n սիրեն
	√/-TH-AGR	√/-TH-AGR

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 8.38) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. For Shamakhi, Adjarian does not provide a complete paradigm. But it seems that the past suffix is added and it deletes the preceding /e/ theme vowel. It’s unclear how the 3SG would be; I suspect it would resemble the Karabakh system in the choice of surface morphs.

Table 8.38: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
1SG	sir-∅-i-∅ սիրի	sir-ej-i-∅ սիրեի
2SG	sir-∅-i-r սիրիր	sir-ej-i-r սիրեիր
	√/-TH-PST-AGR	√/-TH-PST-AGR

8.3.3.2.6 Imperative and prohibitive HD: For the imperative, SEA distinguishes the 2SG from the 2PL. Unfortunately, Adjarian only provides 2SG forms for Shamakhi so we only discuss those. In SEA, the imperative 2SG is formed by adding the morph /-ir/ after the root for a verb like ‘to like’ (Table 8.39). Shamakhi seems to use the morph /-i/ instead.

Table 8.39: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
2SG	sir-i սիրի	sir-ir սիրիր
		√/-IMP.2SG

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 8.40), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Shamakhi seems to add this marker, and then change the verb into a non-finite form with /-al/.

Table 8.40: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

	Shamakhi	cf. SEA
2SG	mí sir-al մի՛ սիրալ	mí sir-ir մի՛ սիրիր
	PROH √/-?	PROH √/-AGR

8.3.3.2.7 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 8.41. Unfortunately, he doesn’t give names to these forms. So I have to guess what they are based on phonological similarities to SEA.

Table 8.41: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Shamakhi dialect

Infinitive	Shamakhi	cf. SEA		
Present? (subject participle)	sir-i-l սիրիլ	sir-é-l սիրել	✓/-TH-INF	
Past (perfective)	sir-i-l-an սիրիլան		✓/-TH-INF-?	
Future	sir-al սիրալ	sir-el սիրել	✓/-PERF.CVB	
	sir-e-l-y սիրելիլ	sir-e-l-u սիրելիլ	✓/-TH-INF-FUT.CVB	

Original page number 80.

8.4 Literature

As of now, there is no study on the Shamakhi dialect. I am preparing a study of the Shamakhi dialect with Թատերագիր պր. Ա. Աբելեան. I have collected the previous information from this work. There are few published works that use this dialect. The following are the primary ones:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Shamakhi dialect
  - Ալ. Աբելեան
    - * Մկիճի ապահարգանը (Ֆարս-վոդյովի). Բագու, 1899
    - * - Մկիճի հարսանիքը (պիես 1 գործ). Բագու, 1903
  - Ս. Գարագաշ - Քաղցած փեսաները եւ Գեօգրաֆիկ բալան. Բագու, 1898
  - Շիրվանզադե - Նամուս. Թիֆլիս, 1883. Besides this novel takes place in Shamakhi, oftentimes the author will make the characters use this dialect. At the end of the book, there is also list of words and forms from the Shamakhi dialect.
  - Մ. արքեպս. Սմբատեան - Նկարագիր Ս. Ստեփաննոսի Վանաց Սաղիանի. Թիֆլիս, 1896. In this, pages 283-286 have a text sample of the Shamakhi dialect.

8.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Ա. Աբելեան, Մկիճի հարսանիքը, pages 5-12 with scientific accuracy.

Խելիճ ապեր: Դուռըտ դաժանամ փախալ ա, մնացալ ես յերվիլով: Ինձ հարցունես, մեղայ Աստու, ուզում ամ ասամ լափ տեղն ա: Մարթս պետկանամ պանի լավ ֆիքիր անի: Այն լավ պտուղ ա, համա դե նրա չհասածը այնս մին զանիմար: Իւրիւ պանն ա նրա հասածը. վոր տիկիմ ես երկու ազուկտ արանքըմը հուպ տամ, շրախկոցը գլեզն ա պանցրանըմ: Տիւ ապերս, ասա, ինքիտ մեծ հորս յաշըմը, քիւնացալ ես մին կնիգլ ես տռալ քի վոտը հանլմ հերու չե մեկալ տարի փայիգին տասնութումը տիրամ: Իլիր Մկիճի պես: Ինքիս քսանօխտ տարական, ...

Original page number 81.

... ախչիգ ամ սիրալ յերեսնօխտ տարական: Դե ուղորթ ա, յեքուցվան օրը անանց կնի՛գի անթանց տղին կը թօղնի, քու Շիւշտնիտ պես հերանց տուն կը փախչի: Հանր պա՛նիս ան անթանց ան: Մտկով, խելքով, խիտրութունով (ռուս. խորամանկութեամբ), ջուկալլաղութունով (թրք. չարամտութեամբ): Ու՛ֆ, պերանս հախ ա ուրախ ա խօսըմ, համա սը՛րտըս մըկըտամ ա: Քու հոր տունի՛գի բարբաղ իլի. սե՛ր: Տիւի՛գիթ մին անամանթ ցալ ես: Քեզի տեսնամ քի դանդամահ, իլես, սատկես, տմկես, չօրանաց, տիգ իլես կաչես դուվարան, ան՛ պուք չի կյանս: Ա՛չի (թրք. ա՛յ մարդ)

անջա՛ն խաթի չընգա՞նք: Տրանա առաչ յես ի սիրաահարվօղների վերտ ծըծաղըմ, հիմիգ քի ինձ ամ միտիգ անըմ,
լափ ծեր արեվ, ծըծաղ քի չէ, խէխչս ա կյամ ինձ, խէխչս: Ախր Մկիճը հօ՛վ, սէ՛րը հօվ: Մկիճը հորդէ՛, Անթառանը
հորդէ՛: Տես՝ պանի հորդէ ա հասալ, քի Անթառանիս վերտ շարաթրանք ալ ամ կիրանլ: ... Անգօջ տիր, տես հի՛նչ
սըրտի կանձ խօսկեր ա:

Մազերթ սեվ հիվէօր հիվէօր,

Պոռշներըտ կըլօր կըլօր:

Ժամի տուռնան լեն ուսերիտ,

Մատաղ արա, ա՛ն Մկիճիտ:

Անթառանս հավ կը խաշի,

Հօրի մէջան ճիւր կը քաշի:

Հաստ կռները սըրտ կը մաշի,

Մատաղ կանի աս Մկիճին:

Տափը սիպտանգ նախշ ունքերիտ,

Շէկ մազերօվ խելունք կլխիտ,

Տեղին խունգի յերդան վիզիտ,

Թօղ փըթաթվի աս Մկիճիտ:

Ճակատըտ ա վօսկի հէյլի,

Յես Մեժլում ամ, տիւ մին Լէյլի,

Վօր քեզ հազար սիրօղ իլի,

Ցեքըտ մէկնիր աս Մկիճիտ:

Յես ծեր բախչին բաղ ամ ասըմ.

Յէկ քաշամք դամաղ ամ ասըմ.

Չարգարի պես հաղ ամ ասըմ,

Ցեք մի՛ քիցիլ ան Մկիճիտ:

Chapter 9

Astrakhan

9.1 Background

Original page number 82.

This dialect is spoken primarily in the city of Astrakhan. This dialect also includes the various corners of the North Caucasus. When the first pioneers of Eastern literature wants to establish a literary language, they first chose the Astrakhan dialect as the basis for the literary language. But they quickly left it and chose the Yerevan dialect, and it eventually took its present form.

There is no study on the Astrakhan dialect. The only thing we have are short pieces of information on this dialect in the work of Patkanian (? :24). Patkanian considers this dialect to be extremely close to the literary language, and thus thinks it is excessive to talk more about it.

As for published samples of the Astrakhan dialect, the first are excerpts in the novels of Raphael Patkanian (Ռաֆայէլ Պատկանեան); see his Երկասիրութիւնները (1893, հատ. Բ. էջ 18-19, 23-24, 75, 76, 178-179, 183-186, 192-193, 210, 218-222, and 231-232). There is abundant material in the periodicals of the Astrakhan: *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]) and *Gorc* (Գործ).¹ But these unfortunately don't have perfect scientific accuracy.

Footnote from Adjarian: My deep gratitude to the most honorable Father G. Mkrtumian from Astrakhan (Աստրախանի Արժանապատիւ Տէր Գ. ք. Սկրտումեանին), who was kind enough to offer me issues from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]) that have the best samples of the Astrakhan dialect.

Judging by the language of these publications, we shall see that Patkanian's ideas are not correct. The Astrakhan dialect occupies a middle ground between the Shamakhi and Yerevan dialects, but it is different from both.

9.2 Phonology

The consonants follow the phonetic rules of Shamakhi or Karabakh, but its vowels...

Original page number 83.

... generally follow the Yerevan system.

---

¹HD: Unfortunately, I couldn't find an online record of a journal called from Astrakhan. There are many such periodicals however with the same name from elsewhere in modern Azerbaijan.

9.2.1 Consonant voicing

In this way, the voiced sounds of Old Armenian have become voiceless, and they are unchanged only after nasals (Table 9.1 and sentence).

Table 9.1: Consonant voicing changes from Classical Armenian to the Astrakhan dialect

	Classical Armenian		> Astrakhan		cf. SEA	
'thin'	barak	բարակ	parak	պարակ	barak	բարակ
'head'	gəlux	գլուխ	klux	կլուխ	gəlux	գլուխ
'water'	d̥zur	ջուր	t̥sur	ճուր	d̥zur	ջուր
'to put'	dənel	դնել	tinel	տինել	dənel	դնել
'wool'	burd	բուրդ	purt ^h	պուրթ	burst ^h	բուրդ
'sound'	d̥zaj̄n	ձայն	t̥sen	ծէն	d̥zaj̄n	ձայն
'egg'	d̥zu	ծու	t̥su	ծու	d̥zu	ծու

(28) a. Astrakhan

ing-n-əm e-m
fall-VX-IMPF.CVB AUX-1SG

'I fall.'
ինգնըմ էմ

b. cf. SEA

ənk-n-um e-m
fall-VX-IMPF.CVB AUX-1SG

'I fall.'
ընկնում էմ

9.2.2 Vowel inventory

Among vowels, the sounds /æ, ʏ, œ/ <ü, իւ, եօ> are missing.

9.2.3 Vowel changes

There is no rule of deleting vowels before the stressed syllable.

There are some notable vowel changes and diphthong changes.

9.2.3.1 Classical Armenian /ɑj̄/ <այ>

Classical Armenian /ɑj̄/ <այ> became /e/ <է> (Table 9.2).

Table 9.2: Change from Classical Armenian /ɑj̄/ <այ> to /e/ <է> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian		> Astrakhan		cf. SEA	
'sound'	d̥zaj̄n	ձայն	t̥sen	ծէն	d̥zaj̄n	ձայն
'that'	ɑj̄n	այն	en	էն	ɑj̄n	այն
'wide'	lɑj̄n	լայն	len	լէն	lɑj̄n	լայն
'on'	i verɑj̄	ի վերայ	veré	վերէ	vərɑ	վրա

9.2.3.2 Classical Armenian /iʏ, oʏ, u/ <իւ, ոյ, ու>

Classical Armenian /iʏ, oʏ, u/ <իւ, ոյ, ու> became /e/ <ու> (Table ??).

Table 9.3: Change from Classical Armenian /iʏ, oʏ, u/ <իւ, ոյ, ու> to /e/ <ու> in the Astrakhan dialect

	Classical Armenian		> Astrakhan		cf. SEA	
‘hundred’	հարւր	հարիւր	հարւր	հարուր	հարյւր	հարյուր
‘light’	լոյս	լոյս	լւս	լուս	լւյս	լույս
‘fish’	ձշւոյն	ձուկն	ձշոյն	ձուկն	ձշոյն	ձուկն

9.3 Morphology

9.3.1 Noun inflection or declension

Case declensions are the same as in Yerevan: genitive /-i/ <ի>, ablative /-iʃʰ/ <ից>, instrumental /-ov/ <ով>, locative /-əʃ/ <ըմ> (Table 9.4).²

Table 9.4: Sample of noun declension in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘close-ABL’	mot-iʃʰ	մօտից	mot-iʃʰ	մոտից
‘head-ABL’	klɪx-iʃʰ	կլիսից	gəɫx-iʃʰ	գլխից
‘outside-ABL’	tus-iʃʰ	տուսից	dərs-iʃʰ	դրսից
‘speech-INS’	xoskʰ-ov	խօսքով	xoskʰ-ov	խոսքով
‘eye-INS’	əʃʰkʰ-ov	աչքով	əʃʰkʰ-ov	աչքով
‘inside-LOC-(DEF)’	meʃʰ-əʃ	մէջըմ	meʃʰ-um	մեջում
‘place-LOC’	teʃʰ-əʃ	տեղըմ	teʃʰ-um	տեղում

In the excerpts from Patkanian, the ablative uses the Karabakh system with the forms /-a, -an/ <ա, աւ>. But this is not found in the others. Sometimes, instead of ablative /-iʃʰ/ <ից>, I’ve seen the formative /-iʃ/ <իծ> (Table 9.4).

Table 9.5: Ablative /-iʃʰ/ in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘mouth-ABL’	peran-iʃʰ	պերանիծ	beran-iʃʰ	բերանից
‘writing-TH-INF-ABL’	kr-e-l-iʃʰ	կրէլիծ	gər-e-l-iʃʰ	գրելուց
‘outside-ABL’	tus-iʃʰ	տուսիծ	dərs-iʃʰ	դրսից
‘speech-INS’	xoskʰ-ov	խօսքով	xoskʰ-ov	խոսքով
‘eye-INS’	əʃʰkʰ-ov	աչքով	əʃʰkʰ-ov	աչքով
‘inside-LOC-(DEF)’	meʃʰ-əʃ	մէջըմ	meʃʰ-um	մեջում
‘place-LOC’	teʃʰ-əʃ	տեղըմ	teʃʰ-um	տեղում

This change from the Classical sound /ʃʰ/ <g> is also found in the word /kʰasibanotʃʰ/ <քասիբանօծ> ‘աղքատանց’. HD: This word is made up of a borrowed root /kʰasib/ plus an Armenian derivational suffix: SEA /-anoʃʰ/ <-անց>.³

²HD: For Astrakhan /meʃʰ-əʃ/, I suspect the final schwa is a typo because in SEA the definite suffix is banned after the locative suffix.

³HD: Adjarian says that this root /kʰasib/ is from Turkish, but Wiktionary treats the Azerbaijani form <kasib> as the source for Armenian. Ottoman Turkish also had a cognate کاسب <kasib>.

9.3.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns almost all follow the Yerevan system (Table 9.6). *HD: Adjarian doesn't translate these pronouns; so I'm guessing what they are.*

Table 9.6: Sample of pronouns in the Astrakhan dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	jɛu
personal 2SG NOM 'you'	tu	տոս
personal 3SG NOM 'he'	en	էն
personal 1SG ABL 'from me'	indz-an-iŋs ^h	ինձանից
personal 1PL DAT 'to us'	mez-i	մէզի
personal 1PL LOC 'in us'	mez-an-əm	մէզանըմ
demonstrative medial SG GEN 'that'	tra	տրա
demonstrative medial SG DAT 'that'	tran	տրան
demonstrative proximal PL NOM 'these'	srank ^h	սրանք
demonstrative medial PL NOM 'those'	trank ^h	տրանք
demonstrative distal PL NOM 'those yonder'	nrank ^h	նրանք
demonstrative proximal PL ACC 'these'	srank ^h	սրանց
demonstrative medial PL ACC 'those'	trank ^h	տրանց
demonstrative medial PL ABL 'those'	trank ^h -iŋs ^h	տրանցից
demonstrative proximal SG GEN 'this'	estur	եստուր
demonstrative proximal PL NOM 'these'	estunk ^h	եստունք

What's interesting is the form /estur-ner-i/ 'this-PL-DAT' and the nominally declined forms of the word 'who' (Table 9.7).

Table 9.7: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Astrakhan dialect

'who' (NOM)	hov	հօ՞վ
'to who' (DAT)	hov-i	հօվի՞
'from who' (ABL)	hov-iŋs ^h	հօվից՞
'who' (PL)	hov-er	հօվէ՞ր
'to who' (PL-DAT)	hov-er-i	հօվէրի՞
'from who' (PL-ABL)	hov-er-iŋs ^h	հօվէրից՞

9.3.3 Verb inflection or conjugation

In verbal conjugation, the formation of the present tense is similar to the Yerevan dialect.

9.3.3.1 Copula with /e/ and 3SG /a/

The copula is in Table 9.8.

Table 9.8: Copula in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
1SG 'I am'	e-m	եմ	e-m	եմ
2SG 'you are'	e-s	ես	e-s	ես
3SG 'he is'	ɑ	ա	e	է
1PL 'we are'	e-nk ^h	ենք	e-ŋk ^h	ենք
2PL 'you are'	e-k ^h	եք	e-k ^h	եք
3PL 'they are'	e-n	են	e-n	են
	AUX-AGR		AUX-AGR	

9.3.3.2 Present indicative forms

The formative (*HD: of the imperfective converb*) is /-əm, -is/ <ըմ, իս> (29).

(29) Astrakhan

- a. ɑs-əm   e-m
say-IMPF.CVB AUX-1SG
'I say.'
ասըմ եմ
- b. ls-əm   e-m
hear-IMPF.CVB AUX-1SG
'I hear.'
լսըմ եմ
- c. ing-n-əm   ɑ
fall-VX-IMPF.CVB AUX
'He falls.'
ինգնըմ ա
- d. k-ɑ-l-is   e-nk^h
come-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1PL
'We are coming.'
կալիս ենք
- e. lɑts^h e-k^h   il-əm
cry AUX-2PL be-IMPF.CVB
'You.PL are crying.'
լաց եք իլըմ
- f. ɸ^h-e-n   ls-əm
NEG-AUX-2PL hear-IMPF.CVB
'They don't hear.'
չեն լսըմ.

The Karabakh-style forms are used (30). *HD: It's not clear to me how this is like Karabakh.*

(30) Astrakhan

- a. k-ɑ-m   ɑ,   or k-ɑ-l-is   ɑ
come-TH-? AUX,   come-TH-INF-IMPF.CVB AUX
'He comes.'
կալիս ենք, or կալիս ա

- b. t-a-m   a,   or t-a-l-is   a
     give-TH-? AUX,   give-TH-INF-IMPF.CVB AUX
     'He gives.'
     տամ ա, or տալիս ա

The verbs with the vowel /u/ <nL> get the formative /-um/ <nLd> (31).

(31) Astrakhan

- a. uz-um   e-m
     want-IMPF.CVB AUX-1SG
     'I want.'
     ուզում էմ
- b. uz-um   a
     want-IMPF.CVB AUX
     'He wants.'
     ուզում ա

9.3.3.3 Vowel assimilation (/e/ <t> to /i/ <h>) and past /-m/ <ɰ>

In the Astrakhan dialect, the sound /e/ <t> becomes /i/ <h> when before an /i/ <h>.

Besides this, it receives the first person formative /-m/ <ɰ> formative in the imperfective and perfective, based off of the present tense. For example, the copula can or not (Table 9.9)

Table 9.9: Past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with and without assimilation)				cf. SEA
1SG 'I was'	i-i-m	իիմ	e-i-∅	էի	ej-i-∅ էի
2SG 'you were'	i-i-r	իիր	e-i-r	էիր	ej-i-r էիր
3SG 'he was'	e-∅-r	էր	e-∅-r	էր	e-∅-r էր
1PL 'we were'	i-i-nk ^h	իիկք	e-i-ŋk ^h	էիկք	ej-i-ŋk ^h էիկք
2PL 'you were'	i-i-k ^h	իիք	e-i-k ^h	էիք	ej-i-k ^h էիք
3PL 'they were'	i-i-n	իին	e-i-n	էին	ej-i-n էին
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR

Original page number 84.

HD: The negative also shows assimilation (Table 9.10) .

Table 9.10: Negative past copula or past auxiliary in the Astrakhan dialect

	Astrakhan (with assimilation)		cf. SEA	
1SG 'I was not'	ɸ ^h -i-i-m	չիիմ	ɸ ^h -ej-i-∅	չէի
2SG 'you were not'	ɸ ^h -i-i-r	չ իիր	ɸ ^h -ej-i-r	չէիր
3SG 'he was not'	ɸ ^h -e-∅-r	չէր	ɸ ^h -e-∅-r	չէր
1PL 'we were not'	ɸ ^h -i-i-nk ^h	չիիկք	ɸ ^h -ej-i-ŋk ^h	չէիկք
2PL 'you were not'	ɸ ^h -i-i-k ^h	չիիք	ɸ ^h -ej-i-k ^h	չէիք
3PL 'they were not'	ɸ ^h -i-i-n	չիին	ɸ ^h -ej-i-n	չէին
	NEG-AUX-PST-AGR		NEG-AUX-PST-AGR	

HD: See (32) for examples of assimilation and 1SG /-m/ in conjugation

(32) a. Astrakhan

as-əm e-i-n, or as-əm i-i-n
say-IMPF.CVB AUX-PST-3PL, say-IMPF.CVB AUX-PST-3PL

‘They were saying.’

ասըմ էին or ասըմ իին

b. i. Astrakhan

ing-n-i-i-m, ing-n-i-i-nk^h
fall-VX-TH-PST-1SG, fall-VX-TH-PST-1PL

ինգնիիմ, ինգնիինք

ii. cf. SEA

əŋk-n-ej-i-∅, əŋk-n-ej-i-ŋk^h
fall-VX-TH-PST-1SG, fall-VX-TH-PST-1PL

‘(If) I were to fall; (if) we were to fall’

ընկնեի, ընկնեինք

c. i. Astrakhan

kə-χəv-aj-i-m, k-ert^h-aj-i-m, kə-per-e-i-m
FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG

կը խաղայիմ, կերթայիմ, կը պերեիմ

ii. cf. SEA

kə-χəv-aj-i-∅, k-ert^h-aj-i-∅, kə-ber-ej-i-∅
FUT-play-TH-PST-1SG, FUT-go-TH-PST-1SG, FUT-bring-TH-PST-1SG

‘I would have played, I would have gone, I would have brought.’

կխաղայի, կերթայի, կբերեի

HD: Similarly the aorist or past perfective uses the 1SG marker /-m/ in Astrakhan but not SEA. Note that Adjarian doesn’t give translations or reflexes for most of these perfectives; I had to guess what they meant and then guess their SEA cognate. Note that some of these perfectives have a larger structure in their more conservative SEA cognates.

Table 9.11: Use of 1SG marker /-m/ <մ> in the aorist or past perfective in the Astrakhan dialect

	Astrakhan		cf. SEA	
‘I said’	as-a-tʰs ^h -i-m	ասացիմ	as-a-tʰs ^h -i-∅	ասացի
‘I went’	kn-a-tʰs ^h -i-m	կնացիմ	gən-a-tʰs ^h -i-∅	գնացի
‘I liked’	sir-e-tʰs ^h -i-m	սիրեցիմ	sir-e-tʰs ^h -i-∅	սիրեցի
	√-TH-AOR-PST-1SG		√-TH-AOR-PST-1SG	
‘I said’	as-a-m	ասամ	as-a-tʰs ^h -i-∅	ասացի
‘I gave’	tv-a-m	տվամ	təv-e-tʰs ^h -i-∅	տվեցի
‘I brought’	per-a-m	պերամ	ber-e-tʰs ^h -i-∅	բերեցի
‘I called’	kanʃ ^h -a-m	կանչամ	kanʃ ^h -e-tʰs ^h -i-∅	կանչեցի
‘I put (PST)’	tir-a-m	տիրամ	dər-e-tʰs ^h -i-∅	դրեցի
‘I removed’ (?)	han-a-m	հանամ	han-e-tʰs ^h -i-∅	հանեցի
‘I allowed’	tʰox-a-m	թողամ	tʰox-e-tʰs ^h -i-∅	թողեցի
	√-PST-1SG		√-TH-AOR-PST-1SG	
‘I came’	ek-a-m	եկամ	jek-a-∅	եկա
‘I found’	kʰt ^h -a-m	քթամ	gət-a-∅	գտա
‘I took’	ar-a-m	առամ	ar-a-∅	առա
	√-PST-1SG		√-PST-1SG	

9.3.3.4 Past participle or perfective converb with /-el/ <ել>

The past participle ends in /-el/ <ել>, and in this way it forms the present perfect and past perfect (յարակատարն ու գերակատարը) in (33). *HD: Adjarian did not provide translations or reflexes, so I had to guess their meanings.*

(33) Astrakhan

- a. sir-el   α
like-PERF.CVB AUX
'I have liked.'
սիրել ւ
- b. ek-el   e-i-m
come-PERF.CVB AUX-PST-1SG
'I had come.'
եկել էիմ
- c. k^ht^h-el   e-s
find-PERF.CVB AUX-2SG
'You have found.'
քթել էս
- d. ing-el   e-n
fall-PERF.CVB AUX-3PL
'They have fallen.'
իւզել էն
- e. t̪^h-i-i-m   ls-el
NEG-AUX-PST-1SG hear-PERF.CVB
'I had not listened.'
չիիմ լսել
- f. amant̪^h-el   i-i-m
shy?-PERF.CVB AUX-PST-1SG
'I'm not but I think this means 'I had felt shy.'
ամանչել իիմ

The reflex of verb /linel/ <լինել> 'to be' uses the formative Էր /er/ in order to distinguish the consonants (34).⁴

(34) Astrakhan

- a. il-er   e-n
be-PERF.CVB AUX-3PL
'They have been.'
իլեր էն
- b. il-er   α
be-PERF.CVB AUX
'He has been.'
իլեր ւ
- c. il-e-r-u   α
be-TH-INF-FUT.CVB AUX
'He will be.'
իլերու ւ

⁴HD: Adjarian treats the verb in (34c) as made up of a past participle or perfective converb. However, his SEA translation /linelu e/ <լինելու> uses a future converb. I think he gave the incorrect description for this sentence's morphology; it does not use a perfective converb.

This sound change is also found in the reflex of the Classical conjunction /aj/ <այլ> which uses the form /e/ <էլ> or /er/ <էր> in the Astrakhan dialect.

9.3.3.5 Infinitival genitive with /-i/ <ի>

The genitive of the infinitive is formed with /-i/ <ի>, similarly to the the Karabakh dialect (Table 9.12).

Table 9.12: Infinitives take genitive /-i/ <ի> instead of /-u/ <ու> in the Astrakhan dialect

	Astrakhan	cf. SEA
'to put' (GEN)	tn-e-l-i տնելի	dən-e-l-u դնելու
'to speak' (GEN)	χos-e-l-i խօսելի	χos-e-l-u խօսելու
'to sew' (GEN)	kar-e-l-i կարելի	kar-e-l-u կարելու
	√-TH-INF-GEN	√-TH-INF-GEN

9.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Taken from *Lraber* (Լրաբեր [Messenger], year 1909, number 19)

– Ադա Մոսկովից Լեքսեյ Իվանովի տղան էր Էլել, Միշան. կընրմ էր Պետրովըծկա: Զշէրը Էկաւ. դէ մեր տուն ցած Էկաւ. ա (Ռուս. իսկ) առաւօտը իննը սահաթին պրոխօղը կընրմ ա: Դէ սաղ քշէր խօսանք, հօրը հարցրամ. հէ՛յ գիդի տարիներ. ի՞նչ քէֆեր էին արել...՝ Դէ, տա քի, Արտեմ Վանիճ, առաւօտը մին ծի վեր առնենք ստեղի հայի պաները շանց տուր:

Լա՛ւ, ասամ:

Ո՛չ իիմ ասել:

Առաւօտը բագածը ըղըրգանք, ութին կէս կար, ծի վեր առանք, տուս Էկանք: Սամի առաչինը պերամ սրան Պետրով-Պօղոսի ժամի խաչելութիւնի պատկերքը շանց տալի: Ծատ հաւանաւ. ասըմ ա հովի՞ ծեռքաճուրն ա: Զեմ մանըմ, ասըմ էմ, Բաֆայելին ա, թէ նրա աշկերտինը: Տեսամ, որ շատ խորը խորը մտիկ ա անըմ ուզամ փոքր պարծանալի. – ասըմ էմ, տա խօ...

Original page number 85.

... Էսպէս չի՛ իլեր առաչ. դուզ կտաւի վերէն ա քաշած իլեր. Էտով մեր Էրեսփոխներից մինը պոնել ա՛ Էրեսին լակ ա քսել տվել: Ադա Էս խօսքս ասելը իմացամ, տա վերէս պաց չի ինգնի՞լ. քի «այս ի՞նչ վանդալութի՛ն ա»: Տեսամ, որ շատ ա տաքանըմ՝ հանդարտ փեշից քաշամ, ասըմ էմ խըբար Էս ինչ խաբար ա՞, փոքր հանդարտիւր, ժամըմն Էնք, համ էր խառը վախտեր ա. բիրդան պերանիծո՞ մի խօսկ պաց կթողնես՝ ստակ կկորչենք:

Ադա տուռնից տուս կալի վախտին՝ սրա աչքէն Էլի մին գաղ չի ինգնի՞լ. կայնաւ:

– Տա ի՞նչ ա, ասըմ ա, Էս տուռնի գըմանի պատը քերվե՞լ ա ի՞նչ ա:

– Զէ՛, ասըմ էմ, ստեղ պան ա կրած. հոր թիվին քըցաղ ա ժամը, եփ օծած ա. հով ա օծել, հովերի հետ: Կրելիծ Էտով էր, բուկվաների վերէն զարվարաղ Էն քսած իլեր: Դէ տարիներ Էն անցկացել, ադա մարթ ա վեր ինգնըմ մեռնըմ, ի՞նչ պան ա որ սա էր փչացած իլի, Էնա ինգել ա փչանալի վերչն Էլ մին քանի հետ ժամը տուսիծ նորոքելի վախտին տըրան Էլ բելիտ Էն արել. ա՛յ, ասըմ էմ, մին հետ էր բելիտ անեն՝ ստակ կբարաբարվի:

Ադա սա թագադանիծ չի թընդըմի՞լ:

- Սա հնոսութիւնն ա, ասըմ ա, ի՞նչպէս կարելի-յ-ա ոնչըջացնել. սա ի՞նչ խելք ա, ի՞նչ հասկացողութիւնն ա: Լաւ, ասըմ ա, էս ծեր քաղաքըմ մին դանա հասկացող մարթ չի կա՞յ, որ էս պատկերքի համար էր խօսէր. էս⁵ կրածի համար էր:

- Ստեղ ուժ էս ինքս տաքացում. ներողութիւն, ասըմ էմ, շատ իզուր էս մեղի էսպէս անպատիւ անըմ. հասկացող մարթ մեզանըմ ինչքան ուզես. ա՛յ համեցէք մեր ժողովքները, թամաշա արա: Հենց մեր տունը ասըմ էմ, Էնդուր համար ա քանդվել, որ շատ հասկացողներ ունենք. դաժը էթէ կուզես՝ անհասկացող մարթ չի կայ, ոխչով հասկացող էն: Էն պատկերքի պանը լսելը բաշտ մունչերի սպըխվատիտծը են իլէր՝ նա կեսը ուժ լակ ա քսած իլէր, դէ թողել էն որ պըրծացնի. իսկ էս կրածը, այ մին Էրկու տարի կիլի, որ խօսկ իլէր ա, շուտով կվճռվի, թագադանից կրել կտանք: Կնանք, ասըմ էմ, ծին սպասըմ ա: Մին կերպ սրան դրոգ քցամ, տարամ ախչիգերքի շկօլայի մօտ:

- Այ, ասըմ էմ, սա մեր շկօլան ա:

Original page number 86.

- Բէս, ասըմ ա, Ռուստի վըվիսկա ինչի՞ ա:

- Քրէյով Էնք տվել. ասըմ էմ, ա՛յ հոքաւոր տերը կկայ՝ հուսումարանի պանը կպրծացնի՝ մենք էլի ետ ստեղ կքաշվենք: լավ ընմօնտ կանենք, տուսից էլ բելիտ կանենք. մին փոքր կէսատ մնացած պան կա:

- Բէս սա՞ ինչ ա, հարցնըմ ա ինձանից, հովի՞ տունն ա:

- Մերն ա, ասըմ էմ. քասիբանոծիւնը. քանի տարի եա ասել ա, պետք ա քանդի, թագանը քցի, կործը կէսատ ու մնացել հելէ: - Բէս սա ի՞նչ պան ա, ասըմ ա, կեսը ճուր, կեսը հող:

- Սա, ասըմ էմ, մեր կանավն ա, փորըմ էն, կէսատ ա:

Ա տղայ, տա բիրդան ինձի չի ասի՞լ - քի, ասա պաժալըստա տուք ինքներդ էր կիսա՞տ էք, թէ թամամ խալիս էք: Մատաղ, ասըմ ա, ծեգի սկի թամամացրած, պրծացրած պան չունէ՞ք, որ տեսնենք:

- Ինչի՞ չէ, ասըմ էմ, ա՛յ Կըտերիւնայի մատուռը, ստակ թամամացրած պրծացրած ա:

- Ինձադը՞, ասըմ ա. նա ի՞նչ պան ա:

- Մատուռ ա, ասըմ էմ, աղօթք անելի տեղ, չասովնա՛. ուզում էս կնանք: Ադա տա բիրդան ծիտն շուր չի տայ, հարայ չի տալ. «պրեամը նա պարախօդ»: Պրօխօդ Էկանք թէ չէ, սվիստոհը տըվան: Սա ինգաւ ոխչին թարիֆ անելի, քի Հաշտարիւնի հայերի ոխչը պանը կէսատ ա. ծըծաղ պաց քըցան որ: Ասըմ էմ ինչի՞ էս հոքիիդ մեղք անըմ, քեգի խօ ասա՞մ, որ պրծացրած պան էր ունենք:

- Հա, ասըմ ա, մին դանա չասովնա ունեն պրծացրած. ինչպէս ա անըմը՞:

- Կըտերիւնայի մատուռ:

Ինքքս էլ փոշմանամ: Ադա սաղ կայնած խալիւն Էսթայից էր Էնթայից էր, եքքէ ծենով ծըծախ պաց չեն քըցի՞լ. կասես մին վերդէ հերման ճուր ածան վերես: Ինքքս էր չի հասկացամ, որ ի՞նչպէս ընդեղիծ տուս Էկամ, տուն Էկամ: Մունչուրի էս սահաթը չէմ կարանըմ մոռանալի. որ միտքքս չի ընգնը՞մ, սաղ վերես ալավ ա տամ:

⁵HD: The original page had <լս>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <էս>; I fixed it.

Chapter 10

Julfa

Original page number 87.

10.1 Overview

The homeland of this dialect is the village called Julfa (now called Old Julfa), found near the shores of Araks, at the Persia-Russia borders. In the old times, Julfa played a large role in national commerce. Julfa Armenians had spread out until Italy and Holland, and accumulated great wealth in these fields. During the time of Shah Abbas the Great (Armenian: Շահաբաս), large numbers of the Armenian population of the Araratian plains (including Julfa Armenians) were forced to leave their homeland, and were taken to Isfahan. Here, in the southern part of the city, they established the New Julfa suburb, which over a small period of time became a lot bigger and richer. It had up to 25,000 Armenian residents. The majority of its residents became involved in commerce and established a few settlements in India, Birmania (Burma), Java and Sumatra. These latter settlements are now almost all gone, and the few remaining Armenians have become English-speakers.

The Julfa dialect is still alive in Old Julfa, New Julfa, and in a few cities in Persia, such as Shiraz, Hamadan, Bushehr, Tehran, Anzali, Qazvin, Rasht, and so on, where New Julfa migrants have settled.

There are is extensive manuscript that is written in the Julfa dialect; this is the chronology of Petros di Sarkis Gilanentz (Armenian: Պետրոս Դի Սարգիս Գիլանենց).¹ This was published first in the periodical *Krunk Handes* (Armenian: Կռոնկ Հանդես, 1863, February, March) and then published on its own.² One can also find articles written in the more recent dialect in the local New Julfa periodical of *Lraber* (Լրաբեր [Messenger]), which is still published to this day. Because I don't have this newspaper, I could not use it.

The Julfa dialect was studied by Patkanian (Armenian: Պատկանեան) in his...

Original page number 88.

... work (? : 76-103), page 76-103. Thus by benefiting from this work, we can compose our description of the Julfa dialect.

---

¹HD: His name is also romanized with Sargis instead of Sarkis, and Gilanents instead of Gilanentz. An English translation can be found online (Gilanentz 1959).

²HD: I think he means the periodical Կռոնկ հայրն աշխարհիկ [Crane to the Armenian world].

10.2 Phonology

The phonetic system of this dialect is like the Yerevan system, or more exactly like the Tabriz subdialect.

10.2.1 Change from Classical /h/ <h> to /χ/ <խ>

The primary borderline of its sound changes is how the Classical Armenian /h/ <h> became /χ/ <խ> (Table 10.1).

Table 10.1: Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <խ> in the Julfa dialect

	Classical Armenian		> Julfa		cf. SEA	
'Armenian'	hɑj	hɑj	χɑj	խɑj	hɑj	hɑj
'bread'	hɑtʰsʰ	hɑg	χɑtʰsʰ	խɑg	hɑtʰsʰ	hɑg
'father'	hɑjɾ	hɑjɾ	χɛɾ	խɛɾ	hɑjɾ	hɑjɾ
'graceful'	ʃənoɾhəwɔɾ	շնորհաւոր	ʃənoχəwɔɾ	շնախաւոր	ʃənoɾəwɔɾ	շնորհաւոր
'fear'	ah	ah	ɑχ	ախ	ah	ah

10.2.2 Word-initial insertion of /h/ <h>

Many vowel-initial words received an initial /h/ <h> (Table 10.2).

Table 10.2: Insertion of word-initial /h/ <h> in the Julfa dialect

	Classical Armenian		> Julfa		cf. SEA	
'when'	erb	երբ	hipʰ	հիփ	jerpʰ	երբ
'cheap'	ɑɾʒɑn	արժան	hezɑn	հեժան	ɑɾʒɑn	արժան
'front'	ɑrɑdʒ	առաջ	haredʒ	հառեջ	ɑrɑtʃʰ	առաջ
'long'	erkɑɾ	երկար	herkɑɾ	հերկար	jerkɑɾ	երկար
'evening'	erekun	երեկուն			irikun	իրիկուն
'close of the day'			harɑknɑdem	հարակնադեմ	iriknɑdem	իրիկնադեմ

10.2.3 Change from Classical /iʏ/ <իւ> to /u/ <ու>

The word-initial /iʏ/ <իւ> sound became /u/ <ու> (Table 10.3).

Table 10.3: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /u/ <ու> in the Julfa dialect

	Classical Armenian		> Julfa		cf. SEA	
'oil'	iʏt	իւղ	uɐ	ուղ	juɐ	յուղ
'self'	iʏɾ	իւր	uɾ	ուր	juɾ	յուր

10.2.4 Nasal insertion for the word 'no' /otʃʰ/

The negative formative from Classical /otʃʰ/ <ոչ> became /motʃʰ/ <մօչ>. This interesting word is formed in the following way. First, the Classical word /otʃʰ/ <ոչ> became /voʃʰ/ <վօչ>, as in many dialects of New Armenian. The sound /n/ <ն> was then added to this word to get /vonʃʰ/ <վօնչ>, and this form is used in the Yerevan dialect. The labial (շրթնական) sound /v/ in /vonʃʰ/ was affected by the nasality of this /n/ <ն>, and became a labial nasal /m/

<ւ>. From this form, we got the lenited form (սղմամբ) /moṭʰintʰ/ <ւոջ>. In the Julfa dialect, the two forms are also used (Table 10.4).

Table 10.4: Insertion of nasal /m/ <ւ> in negative words in the Julfa dialect

'nothing'	Classical Armenian օ՛թի՛նտֆի՛ն ռչի՛նչ	> Julfa moṭʰintʰ, մօջի՛նչ montʰintʰ մօնչի՛նչ	cf. SEA voṭʰintʰ ռչի՛նչ
'no one'	օ՛թի՛ն okʰ ռչ ռք	moṭʰov մօջօվ	voṭʰ vokʰ ռչ ռք
'no one's'		moṭʰum մօջում	voṭʰ meki ռչ մեկի

10.3 Morphology

10.3.1 Noun inflection or declension

10.3.1.1 Case marking for singular nouns

In noun declension, the genitive-dative case is formed with the formative /-e/ <է> as in Karabakh, or with the formative /-i/ <ի> as in Yerevan.

The ablative is formed with the formative /-e/ <է>. But for words with the rhyme /-u/ <ու>, the ablative uses the formatives /-itsʰ/, utʰsʰ/, <ից, ուց> (Table 10.5).

Table 10.5: Ablative in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
'house'		tun տուն
'house-ABL'	tən-e տընէ	tən-itsʰ տնից
'?-ABL'	arv-itsʰ արվից	
'soul'		hokʰi հոգի
'soul-ABL'	χokʰ-utʰsʰ խօգնուց	hokʰ-utʰsʰ հոգնուց

The instrumental formative is the usual formative /-ov/ <օվ>, and the locative is /-um/ <ում>.

10.3.1.2 Case marking for plural nouns

For the plural, its declension endings are in Table 10.6.

Table 10.6: Declensions for plurals in the Julfa dialect

NOM	/-er/	<եր>	/-ner/	<ներ>
GEN,DAT	/-er-i, -er-otʰsʰ/	<երի, էրօց>	/-ner-i/	<ների>
ABL	/-er-e, -er-otʰsʰ-e/	<երէ, էրօցէ>		
INS	/-er-ov/	<էրօվ>	/-ner-ov/	<ներօվ>
LOC	/-er-um/	<էրում>	/-ner-um/	<ներում>

To form the plural in some situations, the dialect uses the formatives /-ekʰ/, -ani, -er-ani, -ner-ani, -arenkʰ/ <էք, անի, էրանի, ներանի, արենք>.

Table 10.7: Example of plurals in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
`Russian’			rus	ռուս
`Russian-PL’	ərɯst-ani	ըռուստանի	rus-ner	ռուսներ
`hunter’			vorsoɤ	որսող
`hunter-PL’	vorsoɤ-ani	վորսողանի	vorsoɤ-ner	որսողներ
`other’			urɯf	ուրիշ
`other-PL’	urɯf-ani	ուրիշանի	urɯf-ner	ուրիշներ
`head’			gəluɣ	գլուխ
`head-PL-(PL)’	gluɣ-ner-ani	գլուխներանի	gəluɣ-ner	գլուխներ
`voice’			ḍʒɑjn	ծայն
`voice-PL-(PL)’	ḍʒen-er-ani	ծեներանի	ḍʒɑjn-e	ծայներ
`place’			teɤ	տեղ
`place-PL’	teɤ-arenk ^h	տեղարենք	teɤ-er	տեղեր
`village’			gyuɤ	գիւղ
`village-PL’	geɤ-arenk ^h	գեղարենք	gyuɤ-er	գյուղեր

10.3.2 Pronoun inflection or declension

The declension of pronouns is the same as in the Yerevan dialect, ...

Original page number 89.

... ... so we think it’s superfluous to show them. The pronouns only in the ablative, where they take the formative /-e/ <Է> (Table 10.8).

Table 10.8: Sample of ablative pronouns in the Julfa dialect

personal 1SG ‘from me’	jinen	յինեն
personal 2SG ‘from you’	k ^h ezne	քեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezne	մեզնե
personal 1PL ‘from us’	mezane	մեզանե
personal 2PL ‘from you’	ḍʒezne	ծեզնե
personal 2PL ‘from you’	ḍʒezane	ծեզանե
demonstrative proximal SG ‘from this’	esti	եստի
demonstrative proximal SG ‘from this’	sorane	սորանե
demonstrative proximal PL ‘from these’	estonts ^h me	եստոնցմե
demonstrative proximal PL ‘from these’	sots ^h ane	սոցանե

Some interesting forms are in Table 10.9).

Table 10.9: Sample of other pronouns in the Julfa dialect

reflexive PL ‘selves’	urenk ^h	ուրենք
reflexive SG ABL ‘from self’	urnen	ուրնեն
reflexive PL GEN ‘of selves’	urenṯ ^h	ուրենց
reflexive PL GEN ‘of selves’	urṯ ^h enṯ ^h	ուրցենց
demonstrative proximal PL GEN ‘of these’	santṯ ^h an	սանցան
demonstrative medial PL GEN ‘of those’	dantṯ ^h an	դանցան

10.3.3 Verb inflection or conjugation

10.3.3.1 Overview and morphological changes

For verb conjugation, the most characteristic forms are the following.

10.3.3.1.1 Present copula with /a/ <u> For present tense form of the copular verb, the Classical sound /e/ <ե> sound of all the persons has changed to /a/ <u> (Table 10.10).

Table 10.10: Copula with /a/ <u> instead of /e/ <ե> in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG 'I am'	a-m	uɫ	e-m	եɫ
2SG 'you are'	a-s	uu	e-s	ես
3SG 'he is'	a	u	e	ե
1PL 'we are'	a-nk ^h	uɫp	e-ŋk ^h	եɫp
2PL 'you are'	a-k ^h	uɫ	e-k ^h	եɫ
3PL 'they are'	a-n	uɫ	e-n	են
	AUX-AGR		AUX-AGR	

This of course originated via analogy to the present 3SG, which as we know is /a/ <u> in the dialects of Yerevan, Karabakh, Shamakhi, Astrakhan, and Agulis.

10.3.3.1.2 Past copula with /i/ <ի> Its imperfective (*HD*: = *the past form of the copula*) is formed like in Yerevan (Table 10.11). *HD*: This means that in Julfa, the /e-i/ AUX-PST sequence surfaces as a single [i] via deletion of the /e/.

Table 10.11: Past copula with /i/ <ի> instead of /ei/ <եի> in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG 'I was'	∅-i-∅	ի	ej-i-∅	եի
2SG 'you was'	∅-i-r	իր	ej-i-r	եիր
3SG 'he was'	e-∅-r	եր	e-∅-r	եր
1PL 'we were'	∅-i-nk ^h	իɫp	ej-i-ŋk ^h	եիɫp
2PL 'you were'	∅-i-k ^h	իɫ	ej-i-k ^h	եիɫ
3PL 'they were'	∅-i-n	իɫ	ej-i-n	եիɫ
	AUX-PST-AGR		AUX-PST-AGR	

10.3.3.1.3 Imperfective converb with /-man/ <ման> The indicative present and imperfective of every verb is made with the formative /-man/ <ման> (/a-man/ <աման>) (Table 10.12).³

³*HD*: I suspect that the formative /-aman/ is actually segmentable as /-a-man/: the theme vowel /a/ plus the converb suffix /-man/.

Table 10.12: Imperfective converb with /-man/ <ման> (/aman/ <աման>) in the Julfa dialect

	Shamakhi	cf. SEA
'I go'	gn-a-man a-m գնաման ամ √/-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um e-m գնում եմ √/-IMPF.CVB AUX-1SG
'I see' 'I flee'	tes-man a-m տեսման ամ pʰaχ-man a-m փախման ամ √/-IMPF.CVB AUX-1SG	tes-n-um e-m տեսնում եմ pʰaχ-tʰ-um e-m փախչում եմ √/-VX-IMPF.CVB AUX-1SG
'I was going'	gn-a-man ∅-i-∅ գնաման ի √/-TH-IMPF.CVB AUX-1SG	gn-um ej-i-∅ գնում էի √/-IMPF.CVB AUX-1SG
'I was seeing' 'I was fleeing'	tes-man ∅-i-∅ տեսման ի pʰaχ-man ∅-i-∅ փախման ի √/-IMPF.CVB AUX-PST-1SG	tes-n-um ej-i-∅ տեսնում էի pʰaχ-tʰ-um ej-i-∅ փախչում էի √/-VX-IMPF.CVB AUX-PST-1SG

10.3.3.2 General paradigms for the reflex of the A-Class

The following are the primary tenses of the reflex of the Classical verb /gən-a-l/ <գնալ> 'to go'. *HD: This is the A-Class with theme vowel /-a-/.*

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

10.3.3.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA, the indicative present and past imperfective are formed by combining the imperfective converb (a verb with suffix /-um/) with an inflected auxiliary (Table 10.13, 10.14). In Julfa, essentially the same strategy is used with the following differences: the converb suffix is /-man/, and the auxiliary has different forms in Julfa. These forms were discussed in §10.3.3.1.3.*

Table 10.13: Indicative present <ներկայ> of the verb 'to go' in the Julfa dialect

	Julfa	cf. SEA
1SG	gn-a-man a-m գնաման ամ	gən-um e-m գնում եմ
2SG	gn-a-man a-s գնաման աս	gən-um e-s գնում ես
3SG	gn-a-man a գնաման ա	gən-um e գնում է
1PL	gn-a-man a-nkʰ գնաման անք	gən-um e-ŋk գնում ենք
2PL	gn-a-man a-kʰ գնաման աք	gən-um e-kʰ գնում եք
3PL	gn-a-man a-n գնաման ան √/-IMPF.CVB AUX-AGR	gən-um e-n գնում են √/-IMPF.CVB AUX-AGR

Table 10.14: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-man Ø-i-Ø	գնաման ի	gən-um ej-i-Ø	գնում էի
2SG	gn-a-man Ø-i-ɾ	գնաման իր	gən-um ej-i-ɾ	գնում էիր
3SG	gn-a-man e-Ø-ɾ	գնաման էր	gən-um e-Ø-ɾ	գնում էր
1PL	gn-a-man Ø-i-nk ^h	գնաման ինք	gən-um ej-i-ŋk ^h	գնում էինք
2PL	gn-a-man Ø-i-k ^h	գնաման իք	gən-um ej-i-k ^h	գնում էիք
3PL	gn-a-man Ø-i-n	գնաման ին	gən-um ej-i-n	գնում էին
	√/-TH-IMPF,CVB AUX-PST-AGR		√/-IMPF,CVB AUX-PST-AGR	

10.3.3.2.2 Past perfective or aorist HD: In SEA, the past perfective or aorist (Table 10.15) is for /gən-a-l/ ‘to go’ is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tʰ-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. Julfa uses the same strategy.

Table 10.15: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-tʰ-i-Ø	գնացի	gən-a-tʰ-i-Ø	գնացի
2SG	gn-a-tʰ-i-ɾ	գնացիր	gən-a-tʰ-i-ɾ	գնացիր
3SG	gn-a-tʰ-i-Ø	գնաց	gən-a-tʰ-i-Ø	գնաց
1PL	gn-a-tʰ-i-nk ^h	գնացինք	gən-a-tʰ-i-ŋk ^h	գնացինք
2PL	gn-a-tʰ-i-k ^h	գնացիք	gən-a-tʰ-i-k ^h	գնացիք
3PL	gn-a-tʰ-i-n	գնացին	gən-a-tʰ-i-n	գնացին
	√/-TH-AOR-PST-AGR		√/-TH-AOR-PST-AGR	

10.3.3.2.3 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 10.16) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /a/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. The Julfa dialect behaves the same but with one difference: the theme vowel of the 2PL changes from /a/ to /e/.

Table 10.16: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn-a-m	գնամ	gən-a-m	գնամ
2SG	gn-a-s	գնաս	gən-a-s	գնաս
3SG	gn-a-Ø	գնա	gən-a-Ø	գնա
1PL	gn-a-nk ^h	գնանք	gən-a-ŋk ^h	գնանք
2PL	gn-e-k ^h	գնեք	gən-a-k ^h	գնաք
3PL	gn-a-n	գնան	gən-a-n	գնան
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 10.17) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Julfa, the theme vowel /a/ is deleted before the past suffix /i/. In the 3SG, the theme vowel is changed to /e/.

Table 10.17: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
1SG	gn- $\emptyset$ -i- $\emptyset$	զնի	gən-aj-i- $\emptyset$	զնայի
2SG	gn- $\emptyset$ -i- τ	զնիր	gən-aj-i- τ	զնայիր
3SG	gn-e- $\emptyset$ - τ	զնէր	gən-a- $\emptyset$ - τ	զնար
1PL	gn- $\emptyset$ -i-nk ^h	զնինք	gən-aj-i-ŋk ^h	զնայինք
2PL	gn- $\emptyset$ -i-k ^h	զնիք	gən-aj-i-k ^h	զնայիք
3PL	gn- $\emptyset$ -i-n	զնին	gən-aj-i-n	զնային
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

10.3.3.2.4 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Julfa, the future and future perfect are built off of the subjunctive by adding the prefix /kə/ <կը> (Table 10.18). SEA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 10.18: Future <ապանի> and future perfect <անցեալ ապանի> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Future <ապանի>	Future perfect <անցեալ ապանի>
1SG	kə gn-a-m կը զնամ	kə gən- $\emptyset$ -i- $\emptyset$ կը զնի
2SG	kə gn-a-s կը զնաս	kə gən- $\emptyset$ -i- τ կը զնիր
3SG	kə gn-a- $\emptyset$ կը զնա	kə gən-e- $\emptyset$ - τ կը զնէր
1PL	kə gn-a-nk ^h կի զնանք	kə gən- $\emptyset$ -i-nk ^h կը զնինք
2PL	kə gn-e-k ^h կը զնէք	kə gən- $\emptyset$ -i-k ^h կը զնիք
3PL	kə gn-a-n կը զնան	kə gən- $\emptyset$ -i-n կը զնին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

10.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds a zero morph after the root for an A-Class verb like ‘to go’ (Table 10.19). For the 2PL, SEA adds the sequence /-a- $\widehat{\text{ts}}$ -ek^h/ after the root such that /-a- $\widehat{\text{ts}}$ / for the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Julfa uses similar strategies with one difference: the 2PL can omit the /-a- $\widehat{\text{ts}}$ / sequence.

Table 10.19: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

	Julfa		cf. SEA	
2SG	gn-a- $\emptyset$	զնա	gn-a- $\emptyset$	զնա
2PL	gn-a- $\widehat{\text{ts}}$ ^h -ek ^h	զնացէք	gn-a- $\widehat{\text{ts}}$ ^h -ek ^h	զնացէք
	gn-ek ^h	զնէք		
				√-TH-IMP.2SG √-TH-AOR-IMP.2PL √-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 10.20), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. For Julfa, the prohibitive is formed by placing the /mi/ after the verb. The verb is a non-finite form with /-a/ (possibly the infinitive). In the 2PL, the prohibitive marker carries plural agreement.

Table 10.20: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to go’ in the Yerevan dialect

	Julfa and cf. SEA	
2SG	gn-a-l mí զնալ մի՛ mí gən-a- $\emptyset$ մի՛ զնա	√-TH-INF? PROH PROH √-TH-IMP.2SG
2PL	gn-a-l m-ek ^h զնալ մէք mi gən-a- $\widehat{\text{ts}}$ ^h -ek ^h մի զնացէք	√-TH-INF? PROH-IMP.2PL PROH √-TH-AOR-IMP.2PL
		Julfa SEA

10.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 10.21. Note that the present participle and past participle are also called the imperfective converb and the perfective converb.

Table 10.21: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to go’ in the Julfa dialect

		Julfa and cf. SEA			
Infinitive	անորոշ	gn-a-l	գնալ	√/-TH-INF	Julfa
		gn-a-l	գնալ	√/-TH-INF	SEA
Present	ներկայ	gn-a-man	գնաման	√/-TH-IMPF.CVB	Julfa
		gən-um	գնում	√/-IMPF.CVB	SEA
Past	անցեալ	gn-a-ts ^h -el	գնացել	√/-TH-AOR-PERF.CVB	Julfa
		gən-a-ts ^h -el	գնացել	√/-TH-AOR-PERF.CVB	SEA

Original page number 90.

10.4 Text samples

Adjarian's sample: Taken from Կոռնկ, 1863, էջ 92-94

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

1. Համադանցի Սահիջանի վորթի Հովսեփն արեկ քաղաքս, ասաց թե Համադանա մին ամիս ա վոր դուս ամ. յես Համադան իքան՝ Բաղդադա մին խայ յեկավ Համադան, ասաց թե Ըստամբոլու շատ ջաբախանա յեկավ Բաղդադ, ամա ասկար չեկավ, եւ ասկար կալէ ձեն էլ չկեր: Բաղդադա փաշեն վոր Ըռուստի ասկարին Գիլան գոլն հիմացավ՝ Բաղդադա բերթըն ինչ քանդած տեղ վոր կեր՝ Թամամին շինել արետ, վոր Ըռուստիցն շատ ախ էր քաշում:

2. Վերո Հովսեփն ասաց թե յես վոր յեկի Ղազվին, Ղազվինցիք ասում ին թե մեր սարդարն տեղես փախավ՝ մենք մնացինք անտեր. մեր ճարն ի՞նչպես գընի. մեր ճարն էս ա վոր հեփ մեր ախն շատանա վոր Աղվանն մեզ մօտկանա, պիտի վոր գրենք Ըռեշտ՝ Ըռուստի սարդարին վերա, վոր մեզ տիրուքին առի եւ մենք Ըռուստի դուլուղ առենք:

3. Օգոստոսի 2ըումն 2 շամախցի թուրք Թարվիզու շահիցն չափարարեկ Ըռեշտ՝ վոր գնա Թիմիջանա վեզրին կուշտն: Էս 2 չափարն ասել ան թե՝ Վախտանկ խանըն եւ Կախեթու վալի Մամատ Ղուլի խանըն խաշտել ան (հաշտուեր են) եւ միատեղ ուրենց ասկարովն գնացել ան Հարեվան (Երեւան): Հարեվանա կշտին 4 օսմանցու փաշա դընի ուրենց ասկարովն. 4 փաշին խետ կոփվ կը տան, վոր Օսմանցու ասկարեն շատ ջառթել ան. մնացյալն փախել ա եւ մին փաշեն ուր ասկարովն մին դայիմ տեղ ա՝ վոր կարել չեն գրիշմիշ լինելն:

4. Ջուղայեցի Վոհանեսի վորթի Թորոսն Օգոստոսի 3ումն յեկավ Ըռեշտ. ասաց թե յես Արզրում էի՝ վոր խաբար յեկավ թե 4 փաշա գնացին Թիֆլիզ առին եւ ընկել ան Վախտանկ խանին հետնեն վոր բռնեն. Արզրում 3 օր դօնամա արարին եւ ...

Original page number 91.

... թօփվեր գցեցին. հետո քանի օրեն հետ խաբար արեկ՝ թե Վախտանկ խանն շատ ասկարով հետ ա դառցել օսմանցուն վերա. շատ ուժով շքաստա տվել. եւ օսմանվին ասկարն վոր փախել էր՝ 100-ով 200-ով հետ ան գօլման Արզրում. վոր յեկինք Բայազիդն էլ տեսման ինք, վոր հետ ին փախման: Թավրիզու վոր դախիլ յեկանք՝ էլ էսպես լսեցինք. եւ Վրաստանա չափար արեկ Թարվեզ՝ էլ էսպես ասաց՝ վոր վերեվումն գրած ա:

5. Հուլիսի 28. Թիֆլիզեցի X վոր Հայոց դավակ ա, վոր կաթօլիկ ա դառցել, վոր Ֆռանկաղզի կուսմալանուն դիմաճ յեկել, վոր էս Հօսեփն Ըսպահանա փախել էր, Համադանա վերա արեկ Ըռեշտ, վոր Աղվանին Ըսպահան առուլն խաքիյաթ արար՝ թե ի՞նչպես ան առել. թիվն 1722 փետրվարի 18. Աղվան Միրվեսի վորթի Մամուդ խանըն 12,000

ասկարով Քրմանա վրա յեկավ. Ըսպահանա վերա, վոր էլ ես օր Աղվանն յեկել ա Վարդան դախիլ յելել, վոր մինչի Ըսպահան 16 աղաջ ա, վոր է 80 վերստ:

6. Արապի սարդարն էլ էն օրն չափար ա դարկել Ըսպահան շահին՝ թէ Թախիխ Մամուդն ուր ասկարովն Ըսպահանա վերա կալման, շուտով եստուր ֆիքրն արա:

7. Շահ Մամուդին գալն վոր կը լսի՝ թէ Թախիխ կալիս ա, հուքմ կառի ուր բեկլարին՝ թէ վօ՛րջանք օմարա, խան, բեկ, բեկգարա, դուլ, դօռչի կա՝ հազըվեն եւ թօփ եւ ջաբախանա հազրեցեք՝ որ բիտի գնեք Ազվանին դարշուն, վոր թօշեք վօջ Աղվանն Ըսպահան դօ. սօքա 18,000 մարթ եւ 24 թօփ կը հազրեն:

8. Էլ էն օրն մուասիլ կաղարկեն գեղարենքն՝ 12,000 մարթ թվանկչի կը բօլօրեն կը բերեն Ըսպահան:

Chapter 11

Agulis

11.1 Background

Original page number 92.

The Agulis dialect is spread in a small border near Nakhichevan, whose center is the village-city of Agulis. The surrounding villages are Çənnəb, Əndəmic, Danaqırt, Ramis, Dasht, Kaghaki, and so on. All of these constitute the branches of this dialect.

The Agulis dialect is so far away from the common Armenian language, that its surrounding populations have thought that this dialect was a foreign language and called it *Zok* (Armenian: Չոկերէն, SEA /zokeren/), just as the people are called *Zok* (Armenian: Չոկ, SEA /zok/).

11.2 Phonology

11.2.1 Segment inventory

The phonetic system of Agulis is similar to the Yerevan system. It has added only the vowels /æ, ʏ, œ/ <ü, ı, to>, and the consonants /g/, k/, k^h/ <qj, ɟj, pɟ>.

11.2.2 Sound changes

Its sound changes have rendered this language unrecognizable, and they are the following.

11.2.2.1 Monophthongal vowel changes

11.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <u> Classical Armenian /a/ <u> became /a/ <u> for the words in Table 11.1.

Table 11.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘happy’	ւրճաչ	ուրախ	ճրճաչ	ճ’րախ	ւրճաչ	ուրախ
‘game’	խաժ	խաղ	հաժ	հաղ	խաժ	խաղ
‘tail’	ագի	ագի	ճգի	ա՛գի	ագի	ագի
‘crow’	ագրճս	ագռաւ	ակրճն	ա՛կռաւ	ագրճն	ագռաւ
‘salt’	աժ	աղ	աժ	աղ	աժ	աղ
‘vessel’	աման	աման	ճման	աղ	աման	աման
‘summer’	ամարճն	ամառն	ճմար	ա՛մառ	ամար	ամառ
‘peak’	գագճտճն	գագաթն	ցիճցճտճ	գլճճաթ	գագճտճ	գագաթ

Classical Armenian /a/ <ա> became /æ/ <ււ> for the words in Table 11.2.

Table 11.2: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <ււ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘mouth’	բերճն	բերան	բէրճն	բւ՛րան	բերճն	բերան
‘sheep’	ճտճիճար	ոչխար	էճտճիճար	է՛խար	ճտճիճար	ոչխար
‘flour’	ալիւր	ալիւր	էլիւր	ալ՛իւր	ալիւր	ալիւր
‘blood’	արիւն	արիւն	էրիւն	ալ՛իւն	արիւն	արիւն
‘thin’	բարճկ	բարակ	բէրճկ	բւ՛րակ	բարճկ	բարակ
‘spring’	գարճն	գարուն	ցիճըրն	գլճըրն	գարճն	գարուն

Classical Armenian /a/ <ա> became /o/ <օ> for the words in Table 11.3, only in the last syllable. *HD*: But contrast their genitive forms which show an /a/.

Table 11.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘man’	մարճ	մարդ	մորճ	մօրդ	մարտճ	մարդ
‘man-GEN’			մարճ-ի	մա՛րդի	մարտճ-ի	մարդու
‘bride’	հարճն	հարս	հօրճ	հօրս	հարճ	հարս
‘bride-GEN’			հարճ-ի	հա՛րսի	հարճ-ի	հարսի
‘death’	մահ	մահ	մօհ	մօհ	մահ	մահ
‘death-GEN’			մահ-ի	մա՛հի	մահ-ի	մահի
‘lamp’	ճրճագ	ճրագ	ճրճօց	ճրօց	ճրճակճ	ճրագ
‘lamp-GEN’			ճրճօց-ի	ճրա՛ցի	ճրճակճ-ի	ճրագի

Classical Armenian /a/ <ա> became /e/ <է> for very few words (Table 11.4).¹

¹HD: For the word ‘dirty’, Adjarian provides the word <աղոնոն>. I couldn’t determine if this word existed in Classical Armenian; but this word is a compound of Classical roots, so it’s possible.

Table 11.4: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'man'	mard	մարդ	mord	մօրդ	marth	մարդ
'man-GEN'			márd-i	մա՛րդի	marth-ú	մարդու
'dirt'	ałt	աղտ	ext	էխտ	ałt	աղտ
'dirty'	ałtót	աղտոտ	jéxtut	յէ՛խտուտ	ałtót	աղտոտ
'peak'	gagát ^h ən	գագաթն	g'ég'at ^h	գյէ՛գյաթ	gagát ^h	գագաթ
'barley'	garí	գարի	g'éri	գյէ՛րի	garí	գարի

Classical Armenian /a/ <ա> became /æ/ <էո> for the words in Table 11.5

Table 11.5: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <էո> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'pillow'	bardz	բարձ	bærdz	բէօրձ	barťs ^h	բարձ
'church'	zam	ժամ	zæm	ժէօմ	zam	ժամ
'spade'	bah	բահ	bæh	բէօհ	bah	բահ
'high'	bárdzær	բարձր	bædzær	բէօձըր	bárťs ^h ær	բարձր
'open'	baťs ^h	բաց	bæťs ^h	բէօց	baťs ^h	բաց
'to go'	gənal	գնալ	næl	նէօլ	gənal	գնալ
'bitter'	dårən	դառն	dærnə	դէ՛օռնը	dårən	դառն

Classical Armenian /a/ <ա> became /jæ/ <յէո> for the words in Table 11.6

Table 11.6: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /jæ/ <յէո> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'right (side)'	ađz	աջ	jæđz	յէօջ	aťj ^h	աջ

Original page number 93.

Classical Armenian /a/ <ա> became /aj/ <այ> for the words in Table 11.7

Table 11.7: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'needle'	asétən	ասեղն	ájsæx	ա՛յսալ	aséx	ասեղ
'happy! (interjection)'	eraní	երանի	hərájnək	հըրա՛յնակ	jeraní	երանի
'to fold'	ťsalél	ծալել	ťsájliil	ծա՛յլիլ	ťsalél	ծալել
'to melt'	halél	հալել	hájlil	հա՛յլիլ	halél	հալել

Classical Armenian /a/ <ա> became /u/ <ու> for the words in Table 11.8, only before nasal consonants.

Table 11.8: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘similar’	nəman	նման	nmun	նմուն	nəman	նման
‘sign’	nəfan	նշան	nfun	նշուն	nəfan	նշան
‘monastery’	vank ^h	վանք	vunk ^h	վունք	van ^h k ^h	վանք
‘thick’	t ^h ándžær	թանձր	t ^h úndžr	թո՛ւնձր	t ^h ándžær	թանձր
‘heavy’	tsánær	ծանր	tsúndær	ծո՛ւնդր	tsánær	ծանր

Classical Armenian /a/ <ա> became /y/ <իւ> for the words in Table 11.9.

Table 11.9: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘to come’	gal	գալ	gyul	գյիւլ	gal	գալ
‘thing’	ban	բան	byn	բիւն	ban	բան
‘spoon’	targal	տարգալ	dəgyul	դըգիւլ	gə ^h t ^h al	գդալ
‘swallow’	tsitsernák	ծիծեռնակ	ts ^h əts ^h ærnək	ցըցա՛նիւկ	tsitsernák	ծիծեռնակ
‘apricot’	tsirán	ծիրան	tsæryn	ծա՛րիւն	tsirán	ծիրան

11.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե> Classical Armenian /e/ <ե> became /y/ <իւ> for the words in Table 11.10.

Table 11.10: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /y/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘two’	erkú	երկու	ærkv	ա՛րկիւ	jerkú	երկու
‘on’	i veráj	ի վերայ	værae	վա՛րա	vərá	վրա
‘bridegroom’	p ^h esáj	փեսայ	p ^h æsaæ	փա՛սա	p ^h esá	փեսա
‘corpse’	mereál	մեռեալ	mærael	մա՛նալ	merjál	մեռյալ
‘ground’	getín	գետին	gætín	գա՛տին	getín	գետին
‘mouth’	berán	բերան	bæraen	բա՛րան	berán	բերան
‘maternal uncle’	k ^h erí	քեռի	k ^h æri	քա՛նի	k ^h erí	քեռի
‘needle’	aséþæn	ասեղն	ásææ	ա՛յսան	aséæ	ասեղ
‘beam’	gerán	գերան	gæraen	գա՛րան	gerán	գերան

Classical Armenian /e/ <ե> became /a/ <ա> for the words in Table 11.11.

Table 11.11: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘dream’	eráz	երազ	áraz	ա՛րազ	jeráz	երազ
‘come (participle)’	ekéál	եկեալ	ákal	ա՛կալ	jekéł	եկել
‘iron’	erkát ^h	երկաթ	árkat ^h	ա՛րկաթ	jerkát ^h	երկաթ
‘come! (IMP.2PL)’	ekáj ^h	եկա՛յք	ákik ^h	ա՛կիք	jeké ^h	եկե՛ք
‘brother’	eþbájir	եղբայր	áxpər	ա՛խպար	jəxpájir	եղբայր
‘student’	afakért	աշակերտ	áfkart	ա՛շկարտ	afakért	աշակերտ
‘thirty’	eresún	երեսուն	arásson	առա՛սուն	jeresún	երեսուն

Classical Armenian /e/ <ե> became /i/ <ի> for the words in Table 11.12.

Table 11.12: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'big'	meṯs	մեծ	miṯs	միծ	meṯs	մեծ
'I (NOM)'	es	ես	is	իս	jes	ես
'ox'	ézən	եզն	íznə	ի'զնը	jez	եզ
'river'	get	գետ	git	գիտ	get	գետ
'wife's father'	anér	աներ	ónir	ա'նիր	anér	աներ
'broom'	awél	աւել	ávil	ա'վիլ	avél	ավել
'to bring'	berél	բերել	bíril	բի'րիլ	berél	բերել
'when'	erb	երբ	ib	իբ	jeɾp ^h	երբ
'face'	erés	երես	íris	ի'րիս	jerés	երես
'three'	erék ^h	երեք	írik ^h	ի'րիք	jerék ^h	երեք
'to cook'	ep ^h él	եփել	íp ^h il	ի'փիլ	jep ^h él	եփել
'light (weight)'	t ^h et ^h éu	թեթև	t ^h ít ^h iv	թի'թիվ	t ^h et ^h év	թեթև

Classical Armenian /e/ <ե> became /e/ <է> for the words in Table 11.13.

Table 11.13: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'burden'	bérən	բեռն	bérnə	բէ'ռնը	ber	բեռ
'yellow'	deṯín	դեղին	dévin	դէ'ղին	deṯín	դեղին
'nail (finger/toe)'	eṯúng	եղունգ	éṯunk ^h	է'ղունք	jeṯúng	եղունգ
'winter'	ḍzəmerən	ծմեռն	ḍzəmérnə	ծըմէ'ռնը	ḍzəmer	ծմեռ
'hand'	ḍzer-k ^h (-PL)	ծեռք	ḍzerk ^h	ծեռք	ḍzerk ^h	ծեռք

Classical Armenian /e/ <ե> became /e/ <եօ> for the words in Table 11.14.

Table 11.14: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /e/ <եօ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'oath'	erdúmən երդումն	œrdym եօ'րդիւմ	jer ^h úm երդում

11.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> Classical Armenian /ē/ <է> became /e/ <է> for the words in Table 11.15.

Table 11.15: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'donkey'	ēf	էֆ	eṯ	էֆ	eṯ	էֆ
'half'	kēs	կես	kes	կես	kes	կես
'olive oil'	ḍzēt ^h	ծէթ	ḍzet ^h	ծէթ	ḍzet ^h	ծէթ

Classical Armenian /ē/ <է> became /ej/ <էյ> for the words in Table 11.16.

Table 11.16: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'heap'	dēz դէզ	dejz դէյզ	dez դէզ

Classical Armenian /ē/ <ե> became /i/ <ի> for the words in Table 11.17.

Table 11.17: Change from Classical Armenian /ē/ <ե> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'heap'	dēz	դէզ	dejz	դէջ	dez	դեզ
'fox'	ɑ̄u.és	աղուէս	áxvis	ա'ղվիս	axvés	աղվես
'curse'	anétskʰ	անէտք	ánitskʰ	ա'նիտք	anétskʰ	անետք

Classical Armenian /ē/ <ե> became /aj/ <այ> for the words in Table 11.18.

Table 11.18: Change from Classical Armenian /ē/ <ե> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'lord'	tēr	տէր	tajr	տայր	ter	տեր
'dormouse (CA); rat (SEA)'	arnēt	առնէտ	ərnajt	ըռնայտ	arnet	առնետ
'need'	arnēt	պէտք	pajtkʰ	պայտք	petkʰ	պետք

Classical Armenian /ē/ <ե> became /aj/ <ա> for the words in Table 11.19.

Table 11.19: Change from Classical Armenian /ē/ <ե> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'female'	ēg	էգ	agʲ	ապ	eg	էգ
'inside'	mēd̄z	մէջ	mád̄z-ə	մա'ջը	metʲʰ	մեջ
'inside-DEF'					metʲʰ-ə	մեջը

11.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i/ <ի> for the words in Table 11.20.

Table 11.20: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'red'	karmír	կարմիր	kármir	կա'րմիր	karmír	կարմիր
'month'	amís	ամիս	ámis	ա'միս	amís	ամիս
'nit'	anits	անիծ	ánits	ա'նիծ	anits	անիծ
'nit'	bərindz	բրինձ	brindz	բրինձ	bərindz	բրինձ
'barley'	garí	գարի	g'éri	գյէ'րի	garí	գարի
'wine'	giní	գինի	g'íni	գյի'նի	giní	գինի
'ninety'	innəsún	իննսուն	innásun	իննա'սուն	innəsún	իննսուն
'horse'	d̄zi	ծի	d̄zi	ծի	d̄zi	ծի

Classical Armenian /i/ <ի> became /ej/ <էյ> for the words in Table 11.21.

Table 11.21: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ej/ <էյ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'to lick'	lizél	լիզէլ	léjzil	լէ'ջիլ	lizél	լիզէլ

Classical Armenian /i/ <ի> became /uj/ <ույ> for the words in Table 11.22.

Table 11.22: Change from Classical Armenian /i/ <h> to /uj/ <ny> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'one'	mi uḥ	mujn մոյն	mi uḥ

Classical Armenian /i/ <h> became /aj/ <w> for the words in Table 11.23.

Table 11.23: Change from Classical Armenian /i/ <h> to /aj/ <w> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'meat'	mis uḥu	majs մայս	mis uḥu
'to like'	sirél uḥrēt	sájríl սա՛յրիլ	sirél uḥrēt
'oar'	tʰi ər	tʰájə ər	tʰi ər
'nine'	ínən hín	ájə wáj	ínə hín
'laughter'	tsítsát ɔ́ɔwəl	tsájtsæw ɔ́wəl	tsítsát ɔ́ɔwəl
'lime'	lir kḥr	kajr կայր	lir kḥr
'old'	hin hín	hajn հայն	hín
'nose'	kʰitʰ ɣḥ	kʰajntʰ ɣwaj	kʰitʰ ɣḥ
'mind'	mit-(ə?)kʰ (-PL) uḥun	majtkʰ մայտք	mitkʰ uḥun

Classical Armenian /i/ <h> became /æ/ <w> for the words in Table 11.24.

Table 11.24: Change from Classical Armenian /i/ <h> to /æ/ <w> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'beautiful'	sirún uḥrún	særyn սա՛րիւն	sirún uḥrún
'I (DAT)'	indz hín	ændz ան	indz hín
'I (GEN)'	im h	æm ամ	im h
'apricot'	tsirán ɔ́ɔwəl	tsæryn ɔ́wəl	tsirán ɔ́ɔwəl
'one'	mi uḥ	mæn ման	mi uḥ

Classical Armenian /i/ <h> became /a/ <w> for the words in Table 11.25.²

Table 11.25: Change from Classical Armenian /i/ <h> to /a/ <w> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'heart'	sirt uḥrún	sart սարտ	sirt uḥrún
'five'	hing hín	hangʰ հանգ	hing hín
'kernel'	koríz kḥr	kəz kḥw	koríz kḥr

Original page number 94.

11.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <n> Classical Armenian /o/ <n> became /o/ <o> for the words in Table 11.26.

Table 11.26: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'eyelid'	kop kḥw	kop kḥw	kop kḥw

²HD: The original page had <մայոյն> as part of the change from <h> to <w>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be part of the change from <h> to <w>; I fixed it.

Classical Armenian /o/ <n> became /u/ <nL> for the words in Table 11.27.

Table 11.27: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'smell'	hot	հոտ	hut	հուտ	hot	հոտ
'loan'	թօօչ	փոխ	թօսհ	փոսհ	թօօչ	փոխ
'foot'	օտան	ոտն	ւտն	ո'ւտն	վոտ	ոտ
'belly'	թօր	փոր	թօս	փոս	թօր	փոր
'who'	օւ	ով	սւ	ու	օւ	ով
'no'	օտի	ոչ	ստի	ուչ	վոտի	ոչ
'chair'	ատօր	աթոռ	ատսր	ա'թոռ	ատօր	աթոռ
'trembling'	ժոփ	դող	ժոս	դոս	ժոս	դող
'bone'	օսկեր	ոսկր	ւսկեր	ո'ւսկր	վոսկեր	ոսկր
'lentil'	օսթան	ոսպն	սթ	ոսպ	վոսթ	ոսպ
'wall'	օրման	որմն	ւրման	ո'ւրման	վորմ	որմ

Classical Armenian /o/ <n> became /ɣ/ <ɣL> for the words in Table 11.28.

Table 11.28: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ɣ/ <ɣL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'thief'	գոփ	գող	ց'օս	ց'օս	ցոս	գող
'essential'	ցալաօր	գլխաւոր	ց'ալաօր	ց'ալաւ'օր	ցալաօր	գլխաւոր
'gray-haired'	ալաօր	ալեւոր	հալաօր	հալաւ'օր	ալաօր	ալեւոր
'flame'	բոփ	բոց	բ'օս	բ'օց	բոփ	բոց
'lap'	ցոց	գոց	ց'օց	ց'օց	ցոց	գոց
'apple'	չանձօր	խնձոր	չ'անձօր	չ'անձ'օր	չանձօր	խնձոր
'worm'	օրման	որմն	ւրմ	ուրմ	վորմ	որմ

Classical Armenian /o/ <n> became /e/ <ɛ> for the words in Table 11.29.

Table 11.29: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /e/ <ɛ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'to try'	թօրձել	փորձել	թ'երձել	փ'երձել	թ'օրձել	փորձել
'mule'	ձօրի	ջորի	ձ'երի	ջ'երի	ձօրի	ջորի
'soul'	հոցի	հոգի	հ'եցի	հ'եգի	հոցի	հոգի
'sheep'	օտիչար	նչխար	է'տիչար	է'խար	վոտիչար	նչխար
'louse'	օձիլ	նջիլ	է'ձիլ	է'ջիլ	վոտիլ	նջիլ

Classical Armenian /o/ <n> became /æ/ <ɛ> for the words in Table 11.30.³

Table 11.30: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /æ/ <ɛ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'to try'	թօրձել	փորձել	թ'աւրձել	փ'աւրձել	թօրձել	փորձել
'to praise'	ցօւել	գովել	ց'աւել	գ'ովել	ցօւել	գովել
'cress'	կոտման	կոտիմն	կ'աւտման	կ'աւտիմն	կոտման	կոտիմն

³HD: For the word 'cress', Adjarian provides an ancestor form <կոտիմն>, but I've had difficulty verifying if this word existed in Classical Armenian. Instead the form I found in dictionaries like Calfa was <կոտիմն>.

Classical Armenian /o/ <n> became /a/ <u> for the words in Table 11.31.⁴

Table 11.31: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /a/ <u> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'smell'	hot	hnun			hot	hnun
'smelled (participle)'			hætatš	hwa'tuð	hotatš	hnunawð
'to change'	p ^h oxél	փոխել	p ^h áhil	փա'հիլ	p ^h oxél	փոխել
'grandchild'	t ^h óræn	թռն	t ^h árnæ	թա'ննը	t ^h or	թռռ
'ash'	moxír	մոխիր	máxir	մա'խիր	moxír	մոխիր
'gold'	oskí	ոսկի	áski	ա'սկի	voskí	ոսկի
'smell'	ort ^h	որթ	árt ^h uk	ա'րթուկ	hort	հորթ

11.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Classical Armenian /u/ <nL> became /u/ <nL> for the words in Table 11.32.

Table 11.32: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u/ <nL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'other'	urif	ուրիշ	úrif	ո'ւրիշ	urif	ուրիշ
'name'	anún	անուն	ánun	ա'նուն	anún	անուն
'autumn'	afún	աշուն			afún	աշուն
	afún-k ^h (-PL)	աշունք	áfunk ^h	ա'շունք		
'elbow'	armúkæn	արմուկն	ármung	ա'րմունգ	armúŋk	արմունկ
'fish'	džúkæn	ծուկն	džúknæ	ծո'կնը	džúk	ծուկ

Classical Armenian /u/ <nL> became /y/ <ɬL> for the words in Table 11.33.

Table 11.33: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /y/ <ɬL> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'you (NOM)'	du	դու	dy	դիւ	du	դու
'wool'	burd	բուրդ	byrt ^h	բիւրդ	bur ^h t	բուրդ
'abyss'	andúnd	անդունդ			andúnd	անդունդ
	andúnd-æk (-PL)	անդունդք	ændyndk ^h	ա'նդիւնդք		
'head'	gəlux	գլուխ	gəlyx	գլլիւի	gəlux	գլուխ
'oath'	erdúmæn	երդումն	ærdym	եո'րդիւմ	jert ^h úm	երդում

Classical Armenian /u/ <nL> became /o/ <o> for the words in Table 11.34.

⁴HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որթ>. I changed his example for accuracy.

Table 11.34: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /o/ <o> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘false’	sut	սոսո	sot	սօսո	sut	սոսո
‘cold’	ts ^h urt	ցոլոս	ts ^h ort	ցօլոս	ts ^h urt	ցոլոս
‘shoulder’	us	ուս	jons	յօսս	us	ուս
‘camel’	u ^h t	ուղո	oxt	օղո	uxt	ուղո
‘happy’	urax	ուրախ	orax	օ՛րախ	urax	ուրախ
‘to eat’	utél	ուտել	ótil	օ՛տիլ	utél	ուտել
‘to have’	unif	ունիմ	ónel	օ՛նիլ	unél	ունել
‘sour’	t ^h et ^h u	թթու	t ^h et ^h o	թթօ	t ^h et ^h u	թթու
‘fig’	t ^h uz	թուզ	t ^h óznə	թօ՛զնը	t ^h uz	թուզ

Classical Armenian /u/ <nL> became /ej/ <ɛj> for the words in Table 11.35.

Table 11.35: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /ej/ <ɛj> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘knee’	tsúngə ^h	ծոնգք	tséj ^{nə}	ծէ՛յնը	tsuŋk	ծոնկ

Classical Armenian /u/ <nL> became /e/ <ɛ> for the words in Table 11.36.

Table 11.36: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /e/ <ɛ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘belly (CA); satiated (SEA)’	kuft	կուշո	keft	կէշո	kuft	կուշո
‘Friday’	urbát ^h	ուրբաթ	érbæt ^h	է՛րբաթ	urp ^h át ^h	ուրբաթ
‘to swallow’	kul tal	կուլ տալ	kel tol	կէլ տօլ	kul tal	կուլ տալ
‘jug’	ku ³	կուժ	ke ³	կէժ	ku ³	կուժ
‘thorn’	p ^h uf	փուշ	p ^h ef	փէշ	p ^h uf	փուշ

11.2.2.2 Diphthong changes

11.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /aj/ <այ> became /aj/ <այ> for the words in Table 11.37.

Table 11.37: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /aj/ <այ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
‘father’	hajr	հայր	hajr	հայր	hajr	հայր
‘mother’	majr	մայր	majr	մայր	majr	մայր
‘wood’	p ^h ajt	փայտ	p ^h ajt	փայտ	p ^h ajt	փայտ
‘goat’	ajts	այծ	ajts	այծ	ajts	այծ
‘sound’	d̂zajn	ծայն	d̂zajn	ծայն	d̂zajn	ծայն
‘lightning’	kajtsákən	կայծակն	kajtsak	կայ՛ծակ	kajtsák	կայծակ

Classical Armenian /aj/ <այ> became /a/ <ա> for the words in Table 11.38.

Table 11.38: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> to /ɑ/ <ւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
medial 'that'	ɑjd ւյդ	at ւտ	ɑjd ւյդ
distal 'that yonder'	ɑjn ւյն	an ւն	ɑjn ւյն
'other'	ɑjl ւյլ	al ւլ	ɑjl ւյլ

Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> became /e/ <է> for only the word in Table 11.39.

Table 11.39: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> to /e/ <է> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'vineyard'	ɑjgí ւյգի	ég'i է'գի	ɑjgí ւյգի

Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> became /ɣ/ <իւ> for only the word in Table 11.40.

Table 11.40: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> to /ɣ/ <իւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'wolf'	gɑjl գայլ	g'ɣl գիլ	gɑjl գայլ

Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> became /i/ <ի> for only the word in Table 11.41.

Table 11.41: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ւյ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'wide'	lɑjn լայն	lin լիւն	lɑjn լայն

11.2.2.2.2 Classical Armenian /ɑv/ <ււ> Classical Armenian /ɑv/ <ււ> became /av/ <ւվ> for the words in Table 11.42.

Table 11.42: Change from Classical Armenian /ɑv/ <ււ> to /av/ <ւվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'crow'	ɑgráv ւգռււ	akráv ւ'կռւվ	ɑgráv ւգռւվ
'sand'	awáz ււազ	ávaz ւ'վազ	awáz ւվազ
'thirsty'	ṫsaráv ծարււ	ṫsáran ծա'րւվ	ṫsaráv ծարւվ
'partridge'	kak'háv կաղււ	kák'av կա'ղւվ	kak'háv կաղւվ

Classical Armenian /ɑv/ <ււ> became /ov/ <ով> for the words in Table 11.43.

Table 11.43: Change from Classical Armenian /ɑv/ <ււ> to /ov/ <ով> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'cot'	χav Խււ	χov Խով	χav Խււ
'bird (CA); chicken (SEA)'	hav Խւ	hov Խով	hav Խւ
'agreeable'	hawán Խււան	hóvan Խովան	hawán Խււան

Classical Armenian /ɑv/ <ււ> became /o/ <ո> for the words in Table 11.44.

Table 11.44: Change from Classical Armenian /ɑy/ <ալ> to /o/ <օ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	չօսկ ^h խաւսք	չօսկ ^h խօսք	չօսկ ^h խոսք
‘mother (GEN)’	մայր մաւր	մօր մօր	մօր մոր
‘father (GEN)’	հայր հաւր	հօր հօր	հօր հոր
‘pigeon’	սօսնի աղաւսի	չօսնի ըղօնի	սօսնի աղաւսի

Classical Armenian /ɑy/ <ալ> became /u/ <ու> for the words in Table 11.45.

Table 11.45: Change from Classical Armenian /ɑy/ <ալ> to /u/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘prayer’	սօսնի աղաւսք	սօսնի աղուսք	սօսնի աղոսք
‘shame’	սօսնի ամաւր	սօսնի ամուր	սօսնի ամոսք
‘to speak’	չօսնի խաւսիլ	չօսնի խուսիլ	չօսնի խոսել
‘eyebrow’	յօսն-կ (-PL) յաւսք	յօսն-կ յուսք	յօսն-կ հոսք

Original page number 95.

Classical Armenian /ɑy/ <ալ> became /a/ <ա> for the words in Table 11.46. This change happens in the declined forms of some of the previous words.

Table 11.46: Change from Classical Armenian /ɑy/ <ալ> to /a/ <ա> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘speech’	չօսկ ^h խաւսք	չօսկ ^h խօսք	չօսկ ^h խոսք
‘speech-GEN’		չօսկ ^h -ի խաւսքի	չօսկ ^h -ի խոսքի
‘eyebrow’	յօսն-կ (-PL) յաւսք	յօսն-կ յուսք	յօսն-կ հոսք
‘eyebrow-GEN’		յօսն-կ-ի յաւսքի	յօսն-կ-ի հոսքի

11.2.2.2.3 Classical Armenian /eu/ <ել> Classical Armenian /eu/ <ել> became /æv/ <ւլ> for the words in Table 11.47.

Table 11.47: Change from Classical Armenian /eu/ <ել> to /æv/ <ւլ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘gray-haired’	ալեւօր ալեւոր	հալաւօր հալաւօր	ալեւօր ալեւոր

Classical Armenian /eu/ <ել> became /iv/ <իլ> for the words in Table 11.48.

Table 11.48: Change from Classical Armenian /eu/ <ել> to /iv/ <իլ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘rain’	անձրեւ անձրեւ	անձրիւ անձրիւ	անձրեւ անձրեւ
‘sun’	արեւ արեւ	արիւ արիւ	արեւ արեւ
‘light (weight)’	թեթեւ թեթեւ	թիթիւ թիթիւ	թեթեւ թեթեւ
‘form’	ձեւ ձեւ	ձիւ ձիւ	ձեւ ձեւ

11.2.2.2.4 Classical Armenian /iʏ/ <իւ> Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /iv/ <իվ> for the words in Table 11.49.

Table 11.49: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /iv/ <իվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'honor'	artsiʏ արծիւ	artsiv արծիվ	artsiv արծիվ
'account'	hafiʏ հաֆիւ	hafiv հաֆիվ	hafiv հաֆիվ

Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /y/ <ի> for the words in Table 11.50.⁵

Table 11.50: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /y/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'durable'	alʏr ալիւր	ælyr ալիւր	aljúr ալյուր
'blood'	arʏn արիւն	æryn արիւն	arjún արյուն
'hundred'	harʏr հարիւր	hæryr հարիւր	harjúr հարյուր
'snow'	ḏziʏn ծֆիւն	ḏzyn ծիւն	ḏzjun ծյուն

Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /i/ <ի> for the words in Table 11.51. This happens for the Classical ending /-tʰiʏn/ <թիւն>.

Table 11.51: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /i/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'theft'	goʁutʰiʏn գողութիւն	kʰəʁóʰin կղղո՛թիւն	goʁutʰjún գողություն
'remission'	tʰoʁutʰiʏn թողութիւն	tʰəʁóʰin թղո՛թիւն	ʰoʁutʰjún թողություն

Classical Armenian /iʏ/ <իւ> became /ajv/ <այվ> for the words in Table 11.52.

Table 11.52: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /ajv/ <այվ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'fight'	kəriʏ կռիւ	krajv կռայվ	kəriv կռիվ

11.2.2.2.5 Classical Armenian /oj/ <ոյ> Classical Armenian /oj/ <ոյ> became /y/ <ի> for the words in Table 11.53.

Table 11.53: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /y/ <ի> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'thumb (CA, SEA); finger (Agulis)'	bojʰ բոյթ	bʏʰ բիւթ	butʰ բութ
'nest'	bojn բոյն	bʏn բիւն	bujn բույն
'walnut'	ənkóʒ ընկոյզ	ængʷz ա՛նգիւզ	ənkúʒ ընկույզ
'light'	lojs լոյս	lys լիւս	lujʃ լույս
'lazy'	ṭsojլ ծոյլ	ṭsyլ ծիւլ	ṭsujլ ծույլ
'blue'	kapójt կապոյտ	kʰæpyt կյա՛պիւտ	kapújt կապույտ

⁵HD: The original page had CA <ամուր> as undergoing this sound change to <ա՛միւր>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the change is from <ալիւր> to <ա՛լիւր>; I fixed it.

11.2.2.2.6 Classical Armenian /ɑj/ <նլ> HD: I find it odd that Adjarian calls this sequence a diphthong because <ւ> most likely was a /v/ sound. This suggests that Adjarian may have actually thought that <նլ> was pronounced as /ou/ instead of /ov/.

Classical Armenian /ov/ <նլ> became /ov/ <ու> for the words in Table 11.54.

Table 11.54: Change from Classical Armenian /ov/ <նլ> to /ov/ <ու> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'sea'	ts̄ov ծոլ	ts̄ov ծու	ts̄ov ծոլ

Classical Armenian /ov/ <նլ> became /uv/ <նւ> for the words in Table 11.55.

Table 11.55: Change from Classical Armenian /ov/ <նլ> to /uv/ <նւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'cow'	kov կոլ	kuv կու	kov կոլ

Classical Armenian /ov/ <նլ> became /av/ <աւ> for the words in Table 11.56.

Table 11.56: Change from Classical Armenian /ov/ <նլ> to /av/ <աւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'sea'	ts̄ov ծոլ	ts̄ov ծու	ts̄ov ծոլ
'sea-GEN'		ts̄áv-i ծա՛ւի	ts̄ov-í ծոլի
'to be disturbed'	χərovíl խռովիլ	hrávil հռա՛ւիլ	χərovél խռովել
'accustomed'	sovór սովոր	sávur սա՛ւուր	sovór սովոր

11.2.2.3 Stress and pre-tonic vowel deletion

Like the Karabakh dialect, stress has moved to the penultimate dialect. Because of this, all pre-tonic vowels have been lost, as the above examples show.

11.2.2.4 Consonant changes

11.2.2.4.1 Voicing changes The consonants in the Agulis dialect have preserved their native and original pronunciation, more than any dialect. As is clear, the New dialects, including the Tbilisi and Yerevan dialects, have changed voiced sounds to voiceless aspirates after the sound /r/ <ր>. But the Agulis dialect is an exception to this rule, and these same consonants preserve their original pronunciation (Table 11.57).

Table 11.57: Change from Classical Armenian /ov/ <նլ> to /av/ <աւ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'man'	mard մարդ	mord մօրդ	mart ^h մարդ
'rose'	vard վարդ	værd վեօրդ	varth վարդ
'Transfiguration'	vardavar վարդավառ	vərdavɹr վրդավիւր	varthavar վարդավառ
'male'	ordz ործ	yrđz իւոծ	vorts ^h ործ
'bear'	ardz արջ	ordz օրջ	artj ^h արջ

However among the consonants, some of them have undergone various changes.

11.2.2.4.2 Palatalization of velar stops Classical Armenian /g/ <q> has changed to /g/ <q> everywhere. But only after the vowel /o/ <o>, it is pronounced as /g/ <q>. Similar to this, the sounds /k, kʰ/ <կ, ք> have changed everywhere to /k, kʰ/ <կ, ք>.

11.2.2.4.3 Change from Classical /x/ <խ> to /h/ <հ> Classical Armenian /x/ <խ> has changed everywhere to /h/ <հ> (Table 11.58).⁶

Table 11.58: Change from Classical Armenian /x/ <խ> to /h/ <հ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian		> Agulis		cf. SEA	
'stall'	աժօր	ախոռ	ձհւր	ա'հուռ	աժօր	ախոռ
'head'	ցալսխ	գլուխ	ց'ալսհ	գլուխ	ցալսխ	գլուխ
'game'	չաժ	խաղ	հաժ	հաղ	չաժ	խաղ
'grape'	չաժօժ	խաղող	հձաժ	հա'ղուղ	չաժօժ	խաղող
'to strangle'	չեժել	խեղդել	հեչիլ	հե'ղդիլ	չեչել	խեղդել
'deep'	չօր	խոր	հւր	հուր	չօր	խոր
'bundle'	չւրձ	խուրձ	հաւրձ	հեւրձ	չւրձ	խուրձ
'confused'	չաւօն	խռով	հրօն	հռով	չաւօն	խռով
'to be disturbed'	չաւօնիլ	խռովիլ	հրձիլ	հռա'վիլ	չաւօնիլ	խռովիլ
'advice'	չաւօն	խրատ	հրօտ	հրօտ	չաւօն	խրատ
'to spend (CA); to sell (SEA)'	չախիլ	ծախել	չհիլ	ծա'հիլ	չախիլ	ծախել
'smoke'	չսուխ	ծուխ	չհօհ	ծոհ	չսուխ	ծուխ
'to hang'	կախիլ	կախել	կհիլ	կա'հիլ	կախիլ	կախել
'to trample'	կօխիլ	կոխել	կհիլ	կա'հիլ	կօխիլ	կոխել
'pulley'	ժխարձ	ճախարակ	ժհարձ	ճհա'րակ	ժխարձ	ճախարակ
'locust'	մարձ	մարախ	մհար	մա'րահ	մարձ	մարախ
'herd of cattle'	նախիլ	նախիր	նհիր	նա'հիր	նախիլ	նախիր
'onion'	սօխ	սոխ	սհ	սոհ	սօխ	սոխ
'vinegar'	կ'աժիլ	քացախ	կ'աժիլ	քա'ցահ	կ'աժիլ	քացախ
'sheepfold'	ք'արձ	փարախ	ք'արհ	փա'րահ	ք'արձ	փարախ

Original page number 96.

11.2.2.4.4 Change from Classical /s/ <ս> to /h/ <հ> Classical Armenian /s/ <ս> has changed to /h/ <հ> in one word (Table 11.59).

Table 11.59: Change from Classical Armenian /s/ <ս> to /h/ <հ> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
'to say'	ասիլ աւել	ձիլ ա'հիլ	ասիլ աւել

11.2.2.4.5 Change from Classical /tsʰ/ <ց> to /h/ <հ> In imperatives and in the past participles, the Classical sound /tsʰ/ <ց> has changed to /h/ <հ> (Table 11.60).

⁶HD: For the word 'locust', Adjarian provides an ancestor <մարախ> /marex/. Other attested Classical forms include <մարախ> /marax/, which I suspect is a closer ancestor for Agulis based on the difference in vowels.

Table 11.60: Change from Classical Armenian /U/ <u> to /h/ <h> in the Agulis dialect

‘I have forgotten’	Classical Armenian mor-a-tš ^h -ēdl e-m մոռացեալ եմ √-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1SG	> Agulis mr-æ-h-æł ə-m մռա՛հալ ըմ	cf. SEA mor-a-tš ^h -él e-m մոռացել եմ
‘forget!’	Classical Armenian mor-a-tš ^h -ír մոռացիր √-LV-AOR-IMP.2SG	> Agulis mr-æ-h-í մռա՛հի	cf. SEA mor-a-tš ^h -ír մոռացիր

11.2.2.4.6 Change from Classical ending /n/ <u> The ending /n/ <u> from Old Armenian has changed to /nə/ <նə>, keeping its native form, similar to the Karabakh dialect (Table 11.61).

Table 11.61: Change from Classical ending /n/ <u> to /nə/ <նə> in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘mouse’	múkən մուկն	móknə մո՛կնə	múk մուկ
‘pomegranate’	nurən նուռն	nórnə նո՛ռնə	nur նուռ
‘wall’	órmən որմն	úrman ո՛րման	vorrm որմ
‘worm’	órdən որդն	ýrnə իռնə	vórt ^h որդ

11.3 Morphology

11.3.1 Noun inflection or declension

11.3.1.1 Case suffixes

In case declension, the following formatives are used.

- GEN, DAT: The genitive-dative is formed generally with the formative /-i/ <ի>. Proper nouns or names take the formative /-a/ <ա>; but when stress is on the final syllable this /-a/ <ա> turns to /æ/ <ե>.
- ACC: The accusative is the same as either the nominative or dative, just as in the Yerevan dialect, based on whether the object is inanimate or animate.
- ABL: The ablative uses the formative /-its^h/ <ից>, similar to the Yerevan dialect, whereas the Karabakh dialect has /-a, -an/, <ա, աւ>.
- INS: The instrumental formative is /-av/ <ավ> after stress, but /-æv/ <եւ> when stressed.
- LOC: The locative takes the unstressed formative աւ /am/, and stressed formative ոււ /um/

11.3.1.2 Case infix

Before these formatives, we can sometimes place the infix (միջամասնիկ) /-hæn/ <հաւն>, which corresponds to the Karabakh formatives /-an, -ana/ <աւ, աւա>. In this way, we have the secondary formatives:

- Ablative: /-hæen-its^h/ <հաւնից>
- Instrumental: /-hæen-æv/ <հաւնաւ>
- Locative: /-hæen-æm/ <հաւնաւ>

HD: It's not clear to me what this formative is supposed to be. It could be a meaningless stem-extender, as found in SEA pronouns: 'from me' /indz-an-itsʰ/ glossed as 1SG.DAT-NX-ABL. Or it could be an oblique marker like the one's used in irregular SEA kinship words: 'from a friend' /əŋker-otʰ-itsʰ/ glossed as 'friend-OBL-ABL.

11.3.1.3 Plural declension

The nominative plural uses the following formatives:

- /-ɑr/ <ար> for monosyllabic words
- /-kʰ/ <ք> for vowel-final words
- /-ner/ <ներ> for the remaining words

The other cases are formed in this way.

- Genitive-Dative: /-(n)er-i/ <(ն)երի>
- Ablative: /-(n)er-itsʰ/ <(ն)երից>
- Instrumental: /-(n)er-æv/ <(ն)երամվ>
- Locative: /-(n)er-æm/ <(ն)երամ>

11.3.2 Pronoun inflection or declension

11.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 11.62 lists the personal pronouns.

Table 11.62: Inflection paradigm for personal pronouns in the Agulis dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is	dʏ	mikʰʲ	dʏkʰ
GEN	իս	դիւ	միք	դիւք
DAT,ACC	æm	kʰu	mir	dzir
ABL	ամ	քու	միր	ծիր
INS	ændz	kʰiz	miz	dzir
LOC	անծ	քիզ	միզ	ծիզ
	ændz-æn-itsʰ	kʰiz-æn-itsʰ	miz-æn-itsʰ	dzir-æn-itsʰ
	անծամնից	քիզամնից	միզամնից	ծիզամնից
	ændz-æn-æv	kʰiz-æn-æv	miz-æn-æv	dzir-æn-æv
	անծամնամվ	քիզամնամվ	միզամնամվ	ծիզամնամվ
	ændz-æn-æm	kʰiz-æn-æm	miz-æn-æm	dzir-æn-æm
	անծամնամ	քիզամնամ	միզամնամ	ծիզամնամ

Original page number 97.

11.3.2.2 Demonstrative pronouns

In Agulis, the Armenian forms have changed (Table 11.63).

Table 11.63: Changes from Classical demonstratives in the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
proximal ‘this’	aj̄s, sa այս, սա	hok, so, as հոկ, սօ, աս	ajs, sa այս, սա
medial ‘that’	aj̄d, da այդ, դա	dok, do, at դոկ, դօ, ատ	aj̄d, da այդ, դա
distal ‘that yonder’	aj̄n, na այն, նա	nok, no, an նոկ, նօ, աւն	aj̄n, na այն, նա

Their declined forms are in Table 11.64. *HD: Adjarian provides only a partial paradigm.*

Table 11.64: Declension of proximal demonstrative ‘this’ in the Agulis dialect

	Singular	Plural
NOM	as աս	æstyk ^h անստիկ
GEN	asúr աստո՛ւր	astuṭs ^h աստուց
DAT	astúr աստո՛ւր	
ABL	astur-án-its ^h աստուրանից	
INS	astur-án-av աստուրանավ	
LOC	astur-án-am աստուրանամ	

The form /so/ <uo> ‘this’ also has the form /zo/ <qo>. This latter form is used only for animates, while /so/ <uo> is for both animates and inanimates.

11.3.3 Verb inflection or conjugation

11.3.3.1 Conjugation classes

In the Agulis dialect, verbal conjugation is very interesting, because many form changes have occurred. Of the four conjugation classes from Old Armenian, only two are kept; these are the /il/ <իլ> and /ol/ <օլ>.

Table 11.65: Change in conjugation classes from Classical Armenian to the Agulis dialect

	Classical Armenian	> Agulis	cf. SEA
‘to say’	as-e-l ասել	ah-i-l ահիլ	as-e-l ասել
‘to go away’	her-a-n-a-l հեռանալ	hr-æ-n-i-l հռանիլ	her-a-n-a-l հեռանալ
‘to cough’	haz-a-l հազալ	hazz-o-l հազգօլ	haz-a-l հազալ

11.3.3.2 Copular verb or auxiliary

11.3.3.2.1 Present copula with /ə-/ The copular verb has kept only its present tense (Table 11.66). The 1PL and 2PL are homophonous.

Table 11.66: Present copula with the vowel /ə-/ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I am'	ə-m	ըմ	e-m	եմ
2SG 'you are'	ə-s	ըս	e-s	ես
3SG 'he is'	ɑ	ա	e	է
1PL 'we are'	ə-kʰ	ըք	e-ŋkʰ	ենք
2PL 'you are'	ə-kʰ	ըք	e-kʰ	եք
3PL 'they are'	ə-n	ըն	e-n	են
	AUX-AGR		AUX-AGR	

11.3.3.2.2 Past copula with /ə-/ The past imperfective has been lost; in its place, the dialect has invented a new strategy (Table 11.67). *HD: Whereas CA and SEA have a suffix /-i/ to encode past tense, Agulis instead uses /nel/ as a particle that marks the past.*

Table 11.67: Past copula or past auxiliary in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'I was'	nel ə-m	նել ըմ	ej-i-∅	էի
2SG 'you were'	nel ə-s	նել ըս	ej-i-r	էիր
3SG 'he was'	nel ɑ	նել ա	e-∅-r	էր
1PL 'we were'	nel ə-kʰ	նել ըք	ej-i-ŋkʰ	էինք
2PL 'you were'	nel ə-kʰ	նել ըք	ej-i-kʰ	էիք
3PL 'they were'	nel ə-n	նել ըն	ej-i-n	էին
	PST AUX-AGR		AUX-PST-AGR	

As can be seen, this new strategy for the past auxiliary is a reduced and shortened form of the Classical phrase /eʔeɣəl em/ <եղեալ եմ> or /ləɣəl em/ <լեալ եմ> 'I have been'. *HD: Note that this Classical phrase consists of the participle of the verb 'to be' /linel/ <լինել>, plus the copula as an auxiliary.*

We shall find a similar usage in the Suceava dialect below. According to this, the imperfective of the Agulis dialect is originally the present perfect (յարակատար).

11.3.3.3 Inflectional paradigm

HD: In contrast to the rest of /um/ <նւմ> branch dialects, Adjarian discusses the Agulis paradigms in depth. His original descriptions and my explanations are interspersed.

11.3.3.3.1 Indicative present and past imperfective *HD: The present indicative and past imperfective in SEA are formed via periphrasis (Table 11.68). The verb is in a converb form called the imperfective converb. For most regular verbs, this converb is made up of the stem plus the suffix /-um/, without the theme vowel. Irregular monosyllabic verbs instead form the converb by adding the suffix /-is/ after the infinitive (Table 11.70). Tense and agreement is on the inflected auxiliary, whether present or past. What follows is how Adjarian describes Agulis. Note the difference in the use of converb suffix and the use of a prefix.*

To form present and imperfective indicative stem of verbs, we place the formatives /-um/ <նւմ> (Table 11.68), or /-am, -æm/ <ամ, ււմ> (Table 11.69). The first is used when stressed (Table 11.68), while the second for unstressed (Table 11.69). *HD: It seems that /-an, -æm/ are allomorphs based on vowel harmony.*

Table 11.68: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-um/ <ում>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	ktr-úm ə-m	կտրո՛ւմ ըմ	kətr-úm e-m	կտրում եմ
2SG	ktr-rh ə-s	կտրո՛ւմ ըս	kətr-úm e-s	կտրում ես
3SG	ktr-rh ə	կտրո՛ւմ ա	kətr-úm e	կտրում է
1PL	ktr-rh ə-kʰ	կտրո՛ւմ ըք	kətr-úm e-ŋkʰ	կտրում ենք
2PL	ktr-rh ə-kʰ	կտրո՛ւմ ըք	kətr-úm e-kʰ	կտրում եք
3PL	ktr-rh ə-n	կտրո՛ւմ ըն	kətr-úm e-n	կտրում են
	√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

Table 11.69: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-æm/ <ւմ>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	hr-æ-n-æm ə-m	հռա՛նւմ ըմ	her-a-n-úm e-m	հեռանում եմ
2SG	hr-æ-n-æm ə-s	հռա՛նւմ ըս	her-a-n-úm e-s	հեռանում ես
3SG	hr-æ-n-æm ə	հռա՛նւմ ա	her-a-n-úm e	հեռանում է
1PL	hr-æ-n-æm ə-kʰ	հռա՛նւմ ըք	her-a-n-úm e-ŋkʰ	հեռանում ենք
2PL	hr-æ-n-æm ə-kʰ	հռա՛նւմ ըք	her-a-n-úm e-kʰ	հեռանում եք
3PL	hr-æ-n-æm ə-n	հռա՛նւմ ըն	her-a-n-úm e-n	հեռանում են
	√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR		√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR	

Monosyllabic verbs take /-is/ <իս> (Table 11.70).

Table 11.70: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-is/ <իս>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	t-d-l-is ə-m	տա՛լիս ըմ	t-a-l-is e-m	տալիս եմ
2SG	t-d-l-is ə-s	տա՛լիս ըս	t-a-l-is e-s	տալիս ես
3SG	t-d-l-is ə	տա՛լիս ա	t-a-l-is e	տալիս է
1PL	t-d-l-is ə-kʰ	տա՛լիս ըք	t-a-l-is e-ŋkʰ	տալիս ենք
2PL	t-d-l-is ə-kʰ	տա՛լիս ըք	t-a-l-is e-kʰ	տալիս եք
3PL	t-d-l-is ə-n	տա՛լիս ըն	t-a-l-is e-n	տալիս են
	√-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR		√-TH-INF-IMPF.CVB AUX-AGR	

Besides these, vowel-initial verbs take the prefix /n-/ <ն> (Table 11.71).

Table 11.71: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect, using the converb suffix /-am/ <աւմ>, and prefix /n-/ <ն>

	Agulis		cf. SEA	
1SG	n-dh-am ə-m	նա՛համ ըմ	as-úm e-m	ասում եմ
2SG	n-dh-am ə-s	նա՛համ ըս	as-úm e-s	ասում ես
3SG	n-dh-am a	նա՛համ ա	as-úm e	ասում է
1PL	n-dh-am ə-kʰ	նա՛համ ըք	as-úm e-ɣkʰ	ասում ենք
2PL	n-dh-am ə-kʰ	նա՛համ ըք	as-úm e-kʰ	ասում եք
3PL	n-dh-am ə-n	նա՛համ ըն	as-úm e-n	ասում են
	?-√-IMPF.CVB AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

The past imperfective is formed by adding the form /nel/ <նել> to the present. *HD: That is, whereas SEA uses a dedicated past auxiliary, Agulis combines the present auxiliary with a past particle to create the past tense. This past particle /nel/ is then added onto the indicative present to create the indicative past imperfective, regardless if the converb uses /-um/ (Table 11.72), /-æm/ (Table 11.73), /-is/ (Table 11.74), or a prefix /n-/ (Table 11.75).*

Table 11.72: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	ktr-úm ə-m nel	կտրո՛ւմ ըմ նել	kətr-úm ej-i-∅	կտրում էի
2SG	ktr-úm ə-s nel	կտրո՛ւմ ըս նել	kətr-úm ej-i-r	կտրում էիր
3SG	ktr-úm a nel	կտրո՛ւմ ա նել	kətr-úm e-∅-r	կտրում էր
1PL	ktr-úm ə-kʰ nel	կտրո՛ւմ ըք նել	kətr-úm ej-i-ɣkʰ	կտրում էինք
2PL	ktr-úm ə-kʰ nel	կտրո՛ւմ ըք նել	kətr-úm ej-i-kʰ	կտրում էիք
3PL	ktr-úm ə-n nel	կտրո՛ւմ ըն նել	kətr-úm ej-i-n	կտրում էին
	√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Table 11.73: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	hr-æ-n-æm ə-m nel	հռա՛նամ ըմ նել	her-a-n-úm ej-i-∅	հեռանում էի
2SG	hr-æ-n-æm ə-s nel	հռա՛նամ ըս նել	her-a-n-úm ej-i-r	հեռանում էիր
3SG	hr-æ-n-æm a nel	հռա՛նամ ա նել	her-a-n-úm e-∅-r	հեռանում էր
1PL	hr-æ-n-æm ə-kʰ nel	հռա՛նամ ըք նել	her-a-n-úm ej-i-ɣkʰ	հեռանում էինք
2PL	hr-æ-n-æm ə-kʰ nel	հռա՛նամ ըք նել	her-a-n-úm ej-i-kʰ	հեռանում էիք
3PL	hr-æ-n-æm ə-n nel	հռա՛նամ ըն նել	her-a-n-úm ej-i-n	հեռանում էին
	√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-LV-INCH-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Table 11.74: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to give’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	t-d-l-is ə-m nel	տա՛լիս ըմ նել	t-a-l-is ej-i-∅	տալիս էի
2SG	t-d-l-is ə-s nel	տա՛լիս ըս նել	t-a-l-is ej-i-r	տալիս էիր
3SG	t-d-l-is a nel	տա՛լիս ա նել	t-a-l-is e-∅-r	տալիս էր
1PL	t-d-l-is ə-kʰ nel	տա՛լիս ըք նել	t-a-l-is ej-i-ɣkʰ	տալիս էինք
2PL	t-d-l-is ə-kʰ nel	տա՛լիս ըք նել	t-a-l-is ej-i-kʰ	տալիս էիք
3PL	t-d-l-is ə-n nel	տա՛լիս ըն նել	t-a-l-is ej-i-n	տալիս էին
	√-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-TH?-INF-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Table 11.75: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to say’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	n-đh-am ə-m nel	նա՛համ ըմ նել	as-úm ej-i-∅	ասում էի
2SG	n-đh-am ə-s nel	նա՛համ ըս նել	as-úm ej-i-r	ասում էիր
3SG	n-đh-am a nel	նա՛համ ա նել	as-úm e-∅-r	ասում էր
1PL	n-đh-am ə-k ^h nel	նա՛համ ըք նել	as-úm ej-i-ŋk ^h	ասում էինք
2PL	n-đh-am ə-k ^h nel	նա՛համ ըք նել	as-úm ej-i-k ^h	ասում էիք
3PL	n-đh-am ə-n nel	նա՛համ ըն նել	as-úm ej-i-n	ասում էին
	?-√-IMPF.CVB AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

Original page number 98.

11.3.3.3.2 Past perfective or aorist The past perfective is lost. Agulis has replaced it with either the present perfect (յարակատար) or with a new strategy, which is similar to the Old Armenian present.

HD: What he means is the following. In SEA, the aorist or past perfective is marked synthetically by using the aorist stem (Table 11.76). For a verb like ‘to cut’ /kətr-e-l/, the past perfective is marked by adding the aorist suffix /-t̪s^h/ after the theme vowel, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses a covert tense and agreement suffix. In contrast in Agulis, the past perfective is marked periphrastically. The first strategy that Adjarian describes is by combining the perfective converb (with suffix /-el/, also called the past participle) with an inflected auxiliary. In Agulis, there is evidence that the vowel /e/ in /-el/ is actually a separate theme vowel.

Table 11.76: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG	kətr-e-l ə-m	կտրել ըմ	kətr-e-t̪s ^h -i-∅	կտրեցի
2SG	kətr-e-l ə-s	կտրել ըս	kətr-e-t̪s ^h -i-r	կտրեցիր
3SG	kətr-e-l a	կտրել ա	kətr-e-t̪s ^h -∅-∅	կտրեց
1PL	kətr-e-l ə-k ^h	կտրել ըք	kətr-e-t̪s ^h -i-ŋk ^h	կտրեցինք
2PL	kətr-e-l ə-k ^h	կտրել ըք	kətr-e-t̪s ^h -i-k ^h	կտրեցիք
3PL	kətr-e-l ə-n	կտրել ըն	kətr-e-t̪s ^h -i-n	կտրեցին
	√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: Such a morphological structure (perfective converb + auxiliary) exists in SEA too, but as a marker of the present perfect, not the past perfective. Note the following contrasts in (35) for better illustration.

(35) a. Agulis

kətr-e-l ə-n
cut-TH-PERF.CVB AUX-3PL

‘They cut (in the past).’

կտրել ըն

b. SEA

kətr-el e-n
cut-PERF.CVB AUX-3PL

‘They have cut’

կտրել են

HD: In Agulis, the use of the perfective converb (past participle) to mark the past perfective is robust. Adjarian provides paradigms for two other verbs that use the past perfective in this way (Table 11.77). Note how some verbs like ‘to cut’

use a suffix /-el/, while ‘to say’ uses /-al/ and ‘to go for away’ uses /-æ/|. Inter-verb variation suggests that morphemes like /-el/, -al/, -æ/| are actually bimorphemic with a theme vowel: /-e-l/, -a-l/, -æ-l/|.

Table 11.77: Past perfective or aorist <կասարեալ> of the verbs ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	‘to say’		‘to go away’	
1SG	ճհ-α-l ə-m	ա’հալ ըմ	հր-æ-h-æ-l ə-m	հռա’հալ ըմ
2SG	ճհ-α-l ə-s	ա’հալ ըս	հր-æ-h-æ-l ə-s	հռա’հալ ըս
3SG	ճհ-α-l α	ա’հալ ա	հր-æ-h-æ-l α	հռա’հալ ա
1PL	ճհ-α-l ə-k ^h	կտրել ըք	հր-æ-h-æ-l ə-k ^h	հռա’հալ ըք
2PL	ճհ-α-l ə-k ^h	ա’հալ ըք	հր-æ-h-æ-l ə-k ^h	հռա’հալ ըք
3PL	ճհ-α-l ə-n	ա’հալ ըն	հր-æ-h-æ-l ə-n	հռա’հալ ըն
	√-TH-PERF.CVB AUX-AGR		√-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: To help understand the above paradigms, consider the perfective converbs of these two verbs across the two dialects (36). The converb uses a non-alternative suffix /-el/ in SEA, while this converb’s theme changes in Agulis based on the verb. For inchoative verbs like ‘to go away’, this converb uses the aorist suffix /-tsh-/ in SEA and /-h-/ in Agulis.

(36) a. Agulis

ճհ-α-l   ə-m,   հր-æ-h-æ-l   ə-m
say-TH-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-TH-PERF.CVB AUX-3PL

‘They said; they went away.’
ա’հալ ըն, հռա’հալ ըն

b. SEA

as-él   e-n   her-α-tsh-él   e-n
say-PERF.CVB AUX-3PL, go.away-LV-AOR-PERF.CVB AUX-3PL

‘They have said; they have gone away.’
ասել են, հեռացել են

HD: The second strategy that Adjarian describes is the following. Classical Armenian had a synthetic construction for the indicative present in which the present agreement suffixes are added after the theme vowel. SEA inherited this construction and uses it to mark the subjunctive present. In contrast, Agulis uses it to mark the past perfective. I illustrate by contrasting the SEA subjunctive present against the Agulis past perfective (Table 11.78). Note that the 3SG is ineffable in Agulis with this strategy. The 1PL and 2PL are homophonous. For ‘to go away’, this verb uses its inchoative form /-n-/ in SEA, but Agulis uses the cognate form /-h-/ of the aorist suffix /-tsh-/.

Table 11.78: Past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect, contrasting against the subjunctive present of SEA

	Agulis past perfective		cf. SEA subjunctive present	
	‘to cut’			
1SG	ktr-e-m	կտրեմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-e-s	կտրես	kətr-e-s	կտրես
3SG			kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-e-k ^h	կտրեք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-e-n	կտրեն	kətr-e-n	կտրեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	
	‘to say’			
1SG	áh-a-m	կտրեմ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-a-s	կտրես	as-é-s	ասես
3SG			as-í-∅	ասի
1PL	áh-a-k ^h	կտրեք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-a-k ^h	կտրեք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-a-n	կտրեն	as-é-n	ասեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	
	‘to go away’			
1SG	hr-æ-h-æ-m	կտրեմ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-æ-h-æ-s	կտրես	her-a-n-á-s	հեռանաս
3SG			her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-æ-h-æ-k ^h	կտրեք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-æ-h-æ-k ^h	կտրեք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-æ-h-æ-n	կտրեն	her-a-n-á-n	հեռանան
	√/-TH-AGR		√/-LV-INCH-TH-AGR	

11.3.3.3.3 Present perfect and past perfect The present perfect (յարակատար) is replaced by the second form of the past participle (with the formative /-aṯs/ <ած>) (Table 11.79). On this form, the familiar formative /nel/ <նել> is added to create the past perfect (զերակատար).

HD: Adjarian prose is quite succinct for a complicated topic. Essentially, for the present perfect, Agulis developed a periphrastic strategy that is more like SWA than SEA. In SEA, there are two past-oriented participles. One is the perfective converb with suffix /-el/. This converb is used for the present perfect. There is another non-finite form called the resultative participle with suffix /-aṯs/. This form is not used in any periphrastic tenses in SEA. In contrast in SWA, there is no perfective converb. The cognate of the resultative suffix /-aṯz/ is used to mark the present perfect. Agulis behaves like SWA because it uses the cognate of the resultative suffix /-eṯs/ to mark the present perfect.

Original page number 99.

Table 11.79: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to cut’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA		cf. SEA	
1SG	ktr-e-ṯs ə-m	կտրեծ ըմ	gədr-aṯz e-m	կտրած եմ	kətr-el e-m	կտրել եմ
2SG	ktr-e-ṯs ə-s	կտրեծ ըս	gədr-aṯz e-s	կտրած ես	kətr-el e-s	կտրել ես
3SG	ktr-e-ṯs ə	կտրեծ ա	gədr-aṯz e	կտրած է	kətr-el e	կտրել է
1PL	ktr-e-ṯs ə-k ^h	կտրեծ ըք	gədr-aṯz e-ŋk ^h	կտրած ենք	kətr-el e-ŋk ^h	կտրել ենք
2PL	ktr-e-ṯs ə-k ^h	կտրեծ ըք	gədr-aṯz e-k ^h	կտրած եք	kətr-el e-k ^h	կտրել եք
3PL	ktr-e-ṯs ə-n	կտրեծ ըն	gədr-aṯz e-n	կտրած են	kətr-el e-n	կտրել են
	√/-TH-RPTCP AUX-AGR		√/-RPTCP AUX-AGR		√/-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: In SEA and SWA, the resultative suffix is a non-alternative suffix: SEA /-ɑ̃s/ and SWA /-ɑ̃d̪z/. But in Agulis, there is evidence that the vowel is a separate theme vowel because it alternates across verbs: /-e-ĩs/ for ‘to cut’, /-ɑ-ĩs/ for ‘to say’, and /-æ-ĩs/ for ‘to go away’ (Table 11.80).

Table 11.80: Present perfect <յարբալաւոր> of the verb ‘to say’ and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA		cf. SEA	
	‘to say’					
1SG	ձի-ɑ-ĩs ə-m	ա’հած ըմ	əs-ɑ̃d̪z e-m	ըսած եմ	as-él e-m	ասել եմ
2SG	ձի-ɑ-ĩs ə-s	ա’հած ըս	əs-ɑ̃d̪z e-s	ըսած ես	as-él e-s	ասել ես
3SG	ձի-ɑ-ĩs ɑ	ա’հած ա	əs-ɑ̃d̪z e	ըսած է	as-él e	ասել է
1PL	ձի-ɑ-ĩs ə-kʰ	ա’հած ըք	əs-ɑ̃d̪z e-ŋkʰ	ըսած եկք	as-él e-ŋkʰ	ասել եկք
2PL	ձի-ɑ-ĩs ə-kʰ	ա’հած ըք	əs-ɑ̃d̪z e-kʰ	ըսած էք	as-él e-kʰ	ասել էք
3PL	ձի-ɑ-ĩs ə-n	ա’հած ըն	əs-ɑ̃d̪z e-n	ըսած են	as-él e-n	ասել են
	√/-TH-RPTCP AUX-AGR		√/-RPTCP AUX-AGR		√/-PERF.CVB AUX-AGR	
	‘to go away’					
1SG	hr-æ-h-æ-ĩs ə-m	հռա’հած ըմ	her-ɑ-ĩsʰ-ɑ̃d̪z e-m	հեռացած եմ	her-ɑ-ĩsʰ-él e-m	հեռացել եմ
2SG	hr-æ-h-æ-ĩs ə-s	հռա’հած ըս	her-ɑ-ĩsʰ-ɑ̃d̪z e-s	հեռացած ես	her-ɑ-ĩsʰ-él e-s	հեռացել ես
3SG	hr-æ-h-æ-ĩs ɑ	հռա’հած ա	her-ɑ-ĩsʰ-ɑ̃d̪z e	հեռացած է	her-ɑ-ĩsʰ-él e	հեռացել է
1PL	hr-æ-h-æ-ĩs ə-kʰ	հռա’հած ըք	her-ɑ-ĩsʰ-ɑ̃d̪z e-ŋkʰ	հեռացած եկք	her-ɑ-ĩsʰ-él e-ŋkʰ	հեռացել եկք
2PL	hr-æ-h-æ-ĩs ə-kʰ	հռա’հած ըք	her-ɑ-ĩsʰ-ɑ̃d̪z e-kʰ	հեռացած էք	her-ɑ-ĩsʰ-él e-kʰ	հեռացել էք
3PL	hr-æ-h-æ-ĩs ə-n	հռա’հած ըն	her-ɑ-ĩsʰ-ɑ̃d̪z e-n	հեռացած են	her-ɑ-ĩsʰ-él e-n	հեռացել են
	√/-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR		√/-LV-AOR-RPTCP AUX-AGR		√/-LV-AOR-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: To form the past perfect, SEA and SWA replace the present auxiliary with the past auxiliary: 3PL present /e-n/ ‘they are’ <են> vs. past /ej-i-n/ ‘they were’ <էին>. In Agulis, there is no dedicated morph for the past auxiliary; instead the ‘past auxiliary’ is made up of the present auxiliary plus the past particle /nel/: 3PL present /ə-n/ ‘they are’ <ըն> vs. past /ə-n nel/ <ըն նել> (Table 11.81).

Table 11.81: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to cut’, ‘to say’, and ‘to go away’ in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SWA		cf. SEA	
	‘to cut’					
1SG	ktr-e- $\overline{\text{ts}}$ ə-m nel	կտրեծ ըմ նել	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i- $\emptyset$	կտրած էի	kətr-el ej-i- $\emptyset$	կտրել էի
2SG	ktr-e- $\overline{\text{ts}}$ ə-s nel	կտրեծ ըս նել	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-r	կտրած էիր	kətr-el ej-i-r	կտրել էիր
3SG	ktr-e- $\overline{\text{ts}}$ a nel	կտրեծ ա նել	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ e- $\emptyset$ -r	կտրած էր	kətr-el e- $\emptyset$ -r	կտրել էր
1PL	ktr-e- $\overline{\text{ts}}$ ə-k ^h nel	կտրեծ ըք նել	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-ŋk ^h	կտրած էինք	kətr-el ej-i-ŋk ^h	կտրել էինք
2PL	ktr-e- $\overline{\text{ts}}$ ə-k ^h nel	կտրեծ ըք նել	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-k ^h	կտրած էիք	kətr-el ej-i-k ^h	կտրել էիք
3PL	ktr-e- $\overline{\text{ts}}$ ə-n nel	կտրեծ ըն նել	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-n	կտրած էին	kətr-el ej-i-n	կտրել էին
	✓/-TH-RPTCP AUX-AGR PST		✓/-RPTCP AUX-PST-AGR		✓/-PERF.CVB AUX-PST-AGR	
	‘to say’					
1SG	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-m nel	ա՛հած ըմ նել	əs-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i- $\emptyset$	ըսած էի	as-él ej-i- $\emptyset$	ասել էի
2SG	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-s nel	ա՛հած ըս նել	əs-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-r	ըսած էիր	as-él ej-i-r	ասել էիր
3SG	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ a nel	ա՛հած ա նել	əs-a $\overline{\text{dz}}$ e- $\emptyset$ -r	ըսած էր	as-él e- $\emptyset$ -r	ասել էր
1PL	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-k ^h nel	ա՛հած ըք նել	əs-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-ŋk ^h	ըսած էինք	as-él ej-i-ŋk ^h	ասել էինք
2PL	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-k ^h nel	ա՛հած ըք նել	əs-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-k ^h	ըսած էիք	as-él ej-i-k ^h	ասել էիք
3PL	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-n nel	ա՛հած ըն նել	əs-a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-n	ըսած էին	as-él ej-i-n	ասել էին
	✓/-TH-RPTCP AUX-AGR PST		✓/-RPTCP AUX-PST-AGR		✓/-PERF.CVB AUX-PST-AGR	
	‘to go away’					
1SG	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-m nel	հռա՛հած ըմ նել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ ej-i- $\emptyset$	հեռացած էի	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -e ^z -el ej-i- $\emptyset$	հեռացել էի
2SG	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-s nel	հռա՛հած ըս նել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-r	հեռացած էիր	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -e ^z -el ej-i-r	հեռացել էիր
3SG	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ a nel	հռա՛հած ա նել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ e- $\emptyset$ -r	հեռացած էր	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -e ^z -el e- $\emptyset$ -r	հեռացել էր
1PL	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-k ^h nel	հռա՛հած ըք նել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-ŋk ^h	հեռացած էինք	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -e ^z -el ej-i-ŋk ^h	հեռացել էինք
2PL	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-k ^h nel	հռա՛հած ըք նել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-k ^h	հեռացած էիք	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -e ^z -el ej-i-k ^h	հեռացել էիք
3PL	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ə-n nel	հռա՛հած ըն նել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ ej-i-n	հեռացած էին	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -e ^z -el ej-i-n	հեռացել էին
	✓/-LV-AOR-TH-RPTCP AUX-AGR PST		✓/-LV-AOR-RPTCP AUX-PST-AGR		✓/-LV-AOR-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

HD: For further illustration, Table 11.82 shows the perfective and resultative non-finite forms across Agulis, SWA, and SEA and Agulis.

Table 11.82: Resultative participles and perfective converbs across Agulis, SWA, and SEA

	Agulis		cf. SWA		cf. SEA	
	Perfective	Resultative	Perfective	Resultative	Perfective	Resultative
‘to cut’	kətr-e-l ✓/-TH-PERF.CVB կտրել	kətr-e- $\overline{\text{ts}}$ ✓/-TH-RPTCP կտրեծ	N/A	gədr-a $\overline{\text{dz}}$ ✓/-RPTCP կտրած	kətr-el ✓/-PERF.CVB կտրել	kətr-a $\overline{\text{ts}}$ ✓/-RPTCP կտրած
‘to say’	əh-a-l ✓/-TH-PERF.CVB ա՛հալ	əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ✓/-TH-RPTCP ա՛հած	N/A	əs-a $\overline{\text{dz}}$ ✓/-RPTCP ըսած	as-el ✓/-PERF.CVB ասել	as-a $\overline{\text{ts}}$ ✓/-RPTCP ասած
‘to go away’	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ -l ✓/-LV-AOR-TH-PERF.CVB հռա՛հալ	hr-əh-a- $\overline{\text{ts}}$ ✓/-TH-LV-AOR-RPTCP հռա՛հած	N/A	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{dz}}$ ✓/-LV-AOR-RPTCP հեռացած	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -el ✓/-LV-AOR-PERF.CVB հեռացել	her-a- $\overline{\text{ts}}^h$ -a $\overline{\text{ts}}$ ✓/-LV-AOR-RPTCP հեռացած
Usage:	Perfective	Present perfect		Present perfect	Present perfect	Not used for inflection

11.3.3.3.4 Future and future perfect The future does not use the formatives /kə/ <կը> or /piti/ <պիտի>. It is formed by combining the infinitive with the inflected copular verb.

HD: We elaborate in Table 11.83. In SEA, the future is formed synthetically. The particle /kə/ is placed before the verb. Tense and agreement is placed on the verb, after the theme vowel. In contrast, Agulis uses a periphrastic construction: the infinitive plus the inflected auxiliary. Note how the theme vowel of a verb like ‘to cut’ alternates between /-e-/ in the resultative participle and perfective converb (Table 11.82, but uses /-i-/ in the infinitive. The verb

'to say' uses the theme /-a-/ in the previous two non-finite forms, but uses /-i-/ in the infinitive as well. But oddly, the verb 'to go away' uses /-æ-/ in all three.

Table 11.83: Future <ապանի> of the verb 'to cut', 'to say', and 'to go away' in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	'to cut'			
1SG	ktr-i-l ə-m	կտրի՛լ ըմ	kə kətr-é-m	կկտրեմ
2SG	ktr-i-l ə-s	կտրի՛լ ըս	kəkətr-é-s	կկտրես
3SG	ktr-i-l ə	կտրի՛լ ա	kə kətr-i-∅	կկտրի
1PL	ktr-i-l ə-kʰ	կտրի՛լ ըք	kə kətr-é-ŋkʰ	կկտրենք
2PL	ktr-i-l ə-kʰ	կտրի՛լ ըք	kə kətr-é-kʰ	կկտրեք
3PL	ktr-i-l ə-n	կտրի՛լ ըն	kə kətr-é-n	կկտրեն
	√-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-TH-AGR	
	'to say'			
1SG	n-áh-i-l ə-m	նա՛հիլ ըմ	k-as-é-m	կասեմ
2SG	n-áh-i-l ə-s	նա՛հիլ ըս	k-as-é-s	կասես
3SG	n-áh-i-l ə	նա՛հիլ ա	k-as-i-∅	կասի
1PL	n-áh-i-l ə-kʰ	նա՛հիլ ըք	k-as-é-ŋkʰ	կասենք
2PL	n-áh-i-l ə-kʰ	նա՛հիլ ըք	k-as-é-kʰ	կասեք
3PL	n-áh-i-l ə-n	նա՛հիլ ըն	k-as-é-n	կասեն
	?-√-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-TH-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-æ-n-æ-l ə-m	հռա՛նալ ըմ	kə her-a-n-á-m	կհեռանամ
2SG	hr-æ-n-æ-l ə-s	հռա՛նալ ըս	kə her-a-n-á-s	կհեռացնաս
3SG	hr-æ-n-æ-l ə	հռա՛նալ ա	kə her-a-n-á-∅	կհեռանա
1PL	hr-æ-n-æ-l ə-kʰ	հռա՛նալ ըք	kə her-a-n-á-ŋkʰ	կհեռանանք
2PL	hr-æ-n-æ-l ə-kʰ	հռա՛նալ ըք	kə her-a-n-á-kʰ	կհեռանաք
3PL	hr-æ-n-æ-l ə-n	հռա՛նալ ըն	kə her-a-n-á-n	կհեռանան
	√-LV-INCH-TH-INF AUX-AGR		FUT-√-LV-INCH-TH-AGR	

HD: For the future perfect, SEA adds the tense suffix after the theme vowel, alongside the proper agreement morphs. In contrast, Agulis simply adds the past particle /nel/ after the future construction. Adjarian states the following.

To form the past future, we must add the formative /nel/ <նել> on the above forms (Table 11.84).

HD: He gives only a partial paradigm.

Table 11.84: Future perfect <անցեալ ապանի> of the verb 'to cut', 'to say', and 'to go away' in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
1SG 'to cut'	ktr-i-l ə-m nel	կտրի՛լ ըմ նել	kə kətr-ej-i-∅	կկտրեի
	√-TH-INF AUX-1SG PST		FUT-√-TH-PST-1SG	
2SG 'to say'	n-áh-i-l ə-s nel	նա՛հիլ ըս նել	k-as-ej-i-r	կասեիր
	?-√-TH-INF AUX-2SG PST		FUT-√-TH-PST-2SG	
3SG 'to go away'	hr-æ-n-æ-l ə nel	հռա՛նալ ա նել	kə her-a-n-á-∅-r	կհեռանար
	√-LV-INCH-TH-INF AUX PST		FUT-√-LV-INCH-TH-PST-3SG	

11.3.3.3.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative, Adjarian gives a list of formatives, but he is vague on their distribution. He states the following.

The imperative is formed with the formatives /e/ <է>, /hi/ <հի>, /a/ <ա> (Table 11.85).

HD: His prose is vague but it implies the following: the /-e/ is used for reflexes of the E-Class (verbs with the /-e-/ theme vowel), the /-hi/ is actually the aorist /-h/ plus imperative marker /-i/ that's used for inchoatives (verbs with the ending /-a-n-a-/ in SEA), and /-a/ is used for the A-Class (verbs with the /-a-/ theme vowel).

Table 11.85: Imperative forms <հրամայական> for verbs in the Agulis dialect

	Agulis			cf. SEA		
2SG of 'to cut'	ktr-é-∅	√-TH-IMP.2SG	կտրե՛	kətr-ir	կտրի՛ր	√-IMP.2SG
2SG of 'to forget'	mr-æ-h-i	√-LV-AOR-IMP.2SG	մռա՛հի	mor-a-tʰ-ir	մռռաղի՛ր	√-LV-AOR-IMP.2SG
2SG of unclear	tʰák-a-∅	√-TH-IMP.2SG	թա՛կա			√-TH-IMP.2SG

HD: Unfortunately, he does not state how Agulis forms the imperative 2PL.

HD: For SEA, the prohibitive is formed by just adding the particle /mi/ before the imperative form. In contrast, for Agulis, Adjarian states the following.

Their prohibitive (արգելական) is formed by taking the infinitive and then adding the prohibitive formative /mæ/ <մա>. The final /l/ <լ> of the infinitive can also be deleted (Table 11.86).

HD: Note how the infinitives here all share the same theme vowel /-i-/.

Table 11.86: Negative imperative or prohibitive forms for verbs in the Shamakhi dialect

	Agulis	cf. SEA
2SG of 'to tie?'	káb-i-l mæ կա՛լիլ մա káb-i mæ կա՛լի մա √-TH-INF PROH	mí kab-ir մի՛ կապիր PROH √-IMP.2SG
2SG of 'to say'	n-áh-i-l mæ նա՛հիլ մա n-áh-i mæ նա՛հի մա ?-√-TH-INF PROH	mí as-a-∅ մի՛ ասա PROH √-TH-IMP.2SG
2SG of 'to go away'	hr-æ-n-i-l mæ հռա՛նիլ մա hr-æ-n-i mæ հռա՛նի մա √-LV-TH-INF PROH	mí her-a-tʰ-ir մի՛ հեռաղիր PROH √-LV-AOR-IMP.2SG

11.3.3.3.6 Subjunctive present and past imperfective The subjunctive (ստորադասական) is formed similarly to the other dialects, but its past form is made with the formative /nel/ <նել>.

HD: What he means is that in SEA, the subjunctive present is formed by adding tense-agreement after the theme vowel. In Agulis, the present uses essentially the same morphological strategy (Table 11.87). The theme vowel is however a constant vowel /-i-/ across the different classes.

Table 11.87: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	'to cut'			
1SG	ktr-i-m	կտրիմ	kətr-e-m	կտրեմ
2SG	ktr-i-s	կտրիս	kə kətr-e-s	կտրես
3SG	ktr-i-∅	կտրի	kətr-i-∅	կտրի
1PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-ŋk ^h	կտրենք
2PL	ktr-i-k ^h	կտրիք	kətr-e-k ^h	կտրեք
3PL	ktr-i-n	կտրին	kətr-e-n	կտրեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-i-m	ա'հիմ	as-é-m	ասեմ
2SG	áh-i-s	ա'հիս	as-é-s	ասես
3SG	áh-i-∅	ա'հի	as-í-∅	ասի
1PL	áh-i-k ^h	ա'հիք	as-é-ŋk ^h	ասենք
2PL	áh-i-k ^h	ա'հիք	as-é-k ^h	ասեք
3PL	áh-i-n	ա'հին	as-é-n	ասեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-æ-n-i-m	հռա'նիմ	her-a-n-á-m	հեռանամ
2SG	hr-æ-n-i-s	հռա'նիս	her-a-n-á-s	հեռացնաս
3SG	hr-æ-n-i-∅	հռա'նի	her-a-n-á-∅	հեռանա
1PL	hr-æ-n-i-k ^h	հռա'նք	her-a-n-á-ŋk ^h	հեռանանք
2PL	hr-æ-n-i-k ^h	հռա'նք	her-a-n-á-k ^h	հեռանաք
3PL	hr-æ-n-i-n	հռա'նին	her-a-n-á-n	հեռանան
	√/-LV-INCH-TH-AGR		√/-LV-INCH-TH-AGR	

Original page number 100.

HD: For the subjunctive past imperfective, SEA places a tense suffix onto the verb. In contrast, Agulis adds the past marker /nel/ after the present construction (Table 11.88).

Table 11.88: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of verbs in the Agulis dialect

	Agulis		cf. SEA	
	'to cut'			
1SG	ktr-i-m nel	կտրիմ նել	kətr-ej-i-∅	կտրեի
2SG	ktr-i-s nel	կտրիս նել	kətr-ej-i-r	կտրեիր
3SG	ktr-i-∅ nel	կտրի նել	kətr-e-∅-r	կտրեր
1PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-ŋk ^h	կտրեինք
2PL	ktr-i-k ^h nel	կտրիք նել	kətr-ej-i-k ^h	կտրեիք
3PL	ktr-i-n nel	կտրին նել	kətr-ej-i-n	կտրեին
	√/-TH-AGR PST		√/-TH-PST-AGR	
	'to say'			
1SG	áh-i-m nel	ա'հիմ նել	as-ej-i-∅	ասեի
2SG	áh-i-s nel	ա'հիս նել	as-ej-i-r	ասեիր
3SG	áh-i-∅ nel	ա'հի նել	as-é-∅-r	ասեր
1PL	áh-i-k ^h nel	ա'հիք նել	as-ej-i-ŋk ^h	ասեինք
2PL	áh-i-k ^h nel	ա'հիք նել	as-ej-i-k ^h	ասեիք
3PL	áh-i-n nel	ա'հին նել	as-ej-i-n	ասեին
	√/-TH-AGR PST		√/-TH-PST-AGR	
	'to go away'			
1SG	hr-æ-n-i-m nel	հռա'նիմ նել	her-a-n-aj-i-∅	հեռանայի
2SG	hr-æ-n-i-s nel	հռա'նիս նել	her-a-n-aj-i-r	հեռացնայիր
3SG	hr-æ-n-i-∅ nel	հռա'նի նել	her-a-n-á-∅-r	հեռանար
1PL	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռա'նք նել	her-a-n-aj-i-ŋk ^h	հեռանայինք
2PL	hr-æ-n-i-k ^h nel	հռա'նք նել	her-a-n-aj-i-k ^h	հեռանայիք
3PL	hr-æ-n-i-n nel	հռա'նին նել	her-a-n-aj-i-n	հեռանային
	√/-LV-INCH-TH-AGR PST		√/-LV-INCH-TH-PST-AGR	

11.4 Subdialects

As a subdialect, we can consider the village of Çənnəb. This holds a middle ground between the dialects of Agulis and Karabakh, and it leans towards both. Its consonant system is entirely the same as the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds became voiceless unaspirated.

11.5 Literature

For the Agulis dialect, there have been three studies. The first was the work of Kerovbe Patkanian (Պատկանեան) in German (?). The second is by the same author (? :27-55). The third is Սարգսեանց (1883). This is the most extensive and unique work because the author is a native from Agulis.

There are few pieces that are written in the Agulis dialect. I am familiar with only the following.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Agulis dialect
  - Չարգութեանց Աւետիս - Գիւլը նեան դուռնան. Արարատ, 1877, էջ 461-462
  - Շահնաբաթեան Մարտ - Երգ ազուլեցոց (կես գրական լեզուով). Կոռնկ, 1862, էջ 163-166
  - Ս. Սարգիսեանց - Ազուլեցոց բարբառը, Բ մաս. էջ 5-72

From the last extensive collection, we extract the following samples (page 39-42).

Original page number 101.

11.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

11.6.1 Sample 1

Մույն օր մույն Ըգըլմացի ձիւն էլած՝ դէլիս ա Յա՛ղնա. ձիւն քշում ա նէլիս դիւզ կըրմընջո՛ւմը կա՛յնամ. տի՛սնամ ա՝ աստեղ ըսկի միծ մարդիք չի կօն՝ մամնակյ մույն քընա ըրիսաք ըն հըվամ՝քվամ հաղ նա՛րամ: Ըգըլմացին ձիո՛ւն վամրան հպարտ հպարտ նըստեծ՝ ձամքամը դրեծ չընըքտակին՝ հրցանամ ա թա՛

- Ա՛յ տղարք, բան ձիւր ախսախկալները ըշտէ՞ղ ըն:

Տղարքը ջղօք ըն տա՛լիս թա՛

- Նա՛համ ըն էքին հա՛չամ պերին տօն չընըքտակիտ:

Ըգըլմացին մանդրվամ ա. համա հրդեօ ինքն ա նի՛զամ ամօղ տօ Յընամ՛ցաց, նա՛համ ա.

- Ա՛դո՞ւրդ ա օր աստեղ մաշկ ըն մա՛նդրամ:

- Օշկըտ ալ չին հա՛նո՛ւմ:

Ըգըլմացին մայտք ա նա՛րամ թա՛ աստեղ օր ըրիսաքը աստի բա՛զգամթ (թրք. խորամանկ) ըն, բան սրուց միծարը ո՛ւնչպէս ըն նիւ. - քշում ա ձիւն, յունց կալիս նէլիս:

11.6.2 Sample 2

Ի՛րիքը սա՛րիւն սկա՛համ մարդիք՝ ձիո՛ւ վա՛րտ նստեծ՝ նէլիս ըն նէլ: Ճընըփի ռաստ ըն գյէլիս մույն գյէղըցո՛ւ. նի՛զամ ըն սրօ անօգ տօն. նրուց մույնը նա՛համ ա:

- Իս հաստադիլ ըմ օր դիւ ջա՛մուշ ըս:

- Աս զարմանալի չի, - նա՛համ ա գյէղացին, իս հաստադիլ ըմ օր ձիւ թամքարը ջէ՛րիքը ըն:

- Հի՞մար ըս ունչ ա. դէ հաստադա տիսնիք:

- Իս շօտ անքամ լսեծ ըմ օր՝ ունչ օր կօ ձիո՛ւ ընան էշի մաշտեղը՝ նօ ջէ՛րի ա: Ալ ան մարդիքը վօ՛չինչ չին գըրա՛հալ ա՛հին, հռա՛հան նա՛հալ:

11.6.3 Sample 3

Մույն օր մույն Ռըմացի նէլիս ա օ՛րտը, տի՛սնամ ա մույն ձի մտեծ ամ մաջը ըրըծա՛համ, մա մաջտեղամն ալ վեր ընգեծ ստա՛կած: Նէլիս ա մույն քա՛նի մա՛րդիք հըվամ՝քամ բի՛րամ օր արտին մաջիցը քաշին ձիո՛ւն ջա՛մդամքը հանին: Մըտըկանամ ըն, ...

Original page number 102.

քանդիրը կապամ ստակած ձիո՛ւ ատներիցը, մայտք նա՛րամ դիբի ուր յան քաշին օր վէօրը ջարդվի ուչ խարաք էլի:

- Ա՛կիքը դի՛բի աս յան քա՛շիք, նա՛համ ա մույնը: Քա՛շամ ըն, քա՛շամ, տի՛սնամ ըն՝ չէ, վէօրը խիլի (թրք. շատ) խարաբ ա է՛լան:
- Չէ, ա՛սմաս է՛լան չի. ա՛կիքը դի՛բի աս յան քա՛շիք. - նա՛համ ա մույն ո՛ւրիշը: Սկսում ըն քաշին թօզա (թրք. թազա՝ նոր) ճընըփօվ. տի՛սնամ ըն՝ չէ. ալ վէօրը խիլի տեղ ջարդան խարօթ արալ:
- Ա՛ստի ալ չի է՛լան - նա՛համ ա իրիքիմջի՛ն - ա՛կիքը հրէս աս դրա՛դալ (թրք. եգեթք) քա՛շիք: Քա՛շամ ըն, յիտ մտակյ նա՛րամ ալ վէօրը ջա՛րդած ըն խա՛րօթ ա՛րած: Ալ սկսում ըն մույն ո՛ւրիշ տէ՛ղալ քա՛շամ: Ա՛նքքամ դէս ու դին ըն քշպատամ ջա՛մդանքը արտին մաջին, մի՛նչէվ օր կուհ տա՛լիս, ջա՛րդամ, խա՛րօթ նա՛րամ դիփ օ՛րտը:

11.6.4 Sample 4

Արկու ճանապարհօրթ մույն հօվ օ՛նին նէլ ըտէ՛լու: Մույնը ա՛հալ ա մյո՛ւսին:

- Հօկ հօվը միգ հրաք չի. թուղ ուխ սա՛րիւն ա՛րագ ա տի՛սնիլ, նօ օ՛տի: Աս ա՛հուղը քիւն ան է՛լան. մյուսը կա՛րան ան հօվը: Առաջինը ըրթնա՛հալ ա, սկսէլ պա՛տմի.
- Չարմանա՛լի ա՛րագ ըմ տա՛մհան. անձ հրէշտանկնէրը տա՛նամ ըն նէլ յերգյինքը: Հա՛վալ կշտա՛հածը ա՛հալ ա:
- Իս ալ տա՛մհամ օր դիւ բըծրա՛նամ ըս, ինքյուս ամ մա՛ջիս ա՛համ թա՛մ զօ յիտ չի դա՛ռնիլ, կա՛րամ հօվը:

Part III

The /kə/ <ʏŋ> branch

Original page number 103.

The /kə/ <կը> branch has 21 dialects:

1. Dialect of Karin
2. Dialect of Mush
3. Dialect of Van
4. Dialect of Tigranakert
5. Dialect of Kharberd and Yerznka
6. Dialect of Şebinkarahisar
7. Dialect of Trabzon
8. Dialect of Hamshen
9. Dialect of Malatya
10. Dialect of Cilicia
11. Dialect of Syria
12. Dialect of Arapgir
13. Dialect of Akn
14. Dialect of Sebastia
15. Dialect of Evdokia
16. Dialect of Smyrna
17. Dialect of Nicomedia
18. Dialect of Istanbul
19. Dialect of Rodosto
20. Dialect of Crimea
21. Dialect of Austro-Hungary

Chapter 12

Karin

12.1 Background

Original page number 104.

The center of this widely-spread dialect is Karin (Turkish: Erzurum). From the south, it spreads until near Hınıs, but without entering this small town (աւաւն). From the west, it reaches until Yernka and Gümüşhane. During the last two Russo-Turkish wars, large migrant communities spread from the eastern and northern borders of this dialect to very far places, until Yerevan and Tbilisi. Four cities of the Caucasus (Kars, Alexandropol, Akhalkalaki, and Akhaltsikhe) were filled with these same migrants, and now the entire Armenian population of those cities speaks the same dialect as the Armenians of Karin.

12.2 Phonology

12.2.1 Segment inventory

12.2.1.1 Vowels

When we compare the phonetic system of this dialect against Old Armenian, we see that the vowels have been preserved almost unchanged. This dialect knows how to distinguish the sounds /je/ <ե> vs. /e/ <է>, and /yo/ <ո> vs. /o/ <օ>. The vowel /æ/ <ւ> is included. The vowels /æ, ʏ/ <եօ, իւ> are found in those words that are taken from Turkish; they do not exist at all in native Armenian words. Meanwhile in other dialects, such as Karabakh, Agulis, and even Istanbul, these vowels are found even in native words because of natural sound changes.

12.2.1.1.1 Vowel /æ/ <ւ> The sound /æ/ <ւ> in Karin is also foreign, and it is found primarily in loanwords from Turkish. But there are also some Armenian words where this sound has entered, whether because of Turkish influence or because of independent sound changes (Table 12.1).

Table 12.1: Presence of the vowel /æ/ <ü> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
‘sugar’	ʃak ^h ar	շաքար	ʃæk ^h ær	շաքար	ʃak ^h ar	շաքար
‘beam’	mar ^h ak	մարդակ	mært ^h æk	մարթակ	mar ^h akn	մարդակ
‘marble’	mar ^h mar	մարմար	mærmær	մարմար	mar ^h mar	մարմար
‘to bleat’	majel	մայել	mæjel	մայել	majel	մայել
‘Sunday’	kirakē	կիրակէ	kiræki	կիրակի	kiraki	կիրակի

The first three...

Original page number 105.

... are also used in Turkish, and the influence of Turkish is probable. But the latter three words are native Armenian words.

12.2.1.1.2 Diphthongs /uo, ie/ <n, ɛ> The sounds <n, ɛ> have a diphthongal pronunciation /uo, ie/ <nɔ, ɪɛ>, and they originate from the Classical Armenian mid vowels /o, e/ <n, ɛ>; they are found only in the language of villages. Urban speakers do not have these sounds. As for migrants of the Caucasus, those people who have a rural origin likewise pronounce the reflexes of Classical /o, ɔ/ <n, o> with a certain pronunciation; while those who are urban folk do not use these sounds.

12.2.1.2 Consonants

12.2.1.2.1 Origin of the fricative /f/ <ֆ> For the consonants, let us first talk about the sound /f/ <ֆ>.

The sound /f/ <ֆ> has two origins. First, it is found in foreign words that are borrowed from Turkish. Second, it developed in Armenian via natural sound changes. This latter origin also has two routes.

12.2.1.2.1.1 First route for origin of /f/ Word-initially, the Classical sound /h/ <h> becomes /f/ <ֆ> before Classical /o/ <n> (*HD: which became /uq/*) (Table 12.2).¹

Table 12.2: Origin of /f/ <ֆ> from word-initial /h/ <h> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
‘earth’	ho ^t	հող	fyo ^h	ֆող	ho ^h	հող
‘smell’	hot	հոտ	fyo ^t	ֆոտ	hot	հոտ
‘hole (CA); pit (SEA)’	hyor	հոր	for	ֆոր	hor	հոր
‘here’	*hos	*հոս	fyo ^s	ֆոս	hos	հոս
‘article’	joyd	յաւղ	fyo ^d	ֆոդ	hod	հոդ
‘there’	hon	հոն	fyo ⁿ	ֆոն	hon	հոն

However, next to Classical /au/ <աւ> (*HD: which became /ō/ <o>*), this change does not happen (Table 12.3).

Table 12.3: Words with word-initial /h/ <h> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
‘father.GEN’	hayr	հաւր	hor	հոր	ho ^h	հոր

¹HD: For the word ‘here’, Adjarian provides an ancestor form <hnu>, but this form is not clearly attested in Classical Armenian. I treat it as a reconstruction. For ‘article’, Adjarian provides an ancestor <hny>, but such a form does not exist but is instead <jny>.

It is notable that this sound change is specific to the rural language. The urban sound /h/ <h> sound stays unchanged, and the reason for this is as follows. As can be seen above, the origin of the sound /f/ <ֆ> is the diphthongal pronunciation /ʏo/ <nlo> of the reflex of Classical /o/ <n>, because no such change occurs next to the reflex of Classical /ɑy/ <ալ> (HD: also written as /ō/ <o>). Now, because urban folk don't have the sound /ʏo/ <n> and pronounce it as just /o/ <o>, then naturally they do not have this type of /f/ <ֆ>.

12.2.1.2.1.2 Second route for origin of /f/ The second route for the origin of the sound /f/ <ֆ> is the sound /v/ <վ>, which gets devoiced to /f/ <ֆ> (Table 12.4).

Table 12.4: Origin of /f/ <ֆ> from devoiced /v/ <վ> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'equal'	hawasar	հաւասար	hafsar	հաֆսար	havasara	հավասար
'to be gathered'	*hawak ^h il	*հաւաքիլ	hafk ^h il	հաֆքիլ	havak ^h vel	հավաքվել
'to suffice (CA); to roast (SEA)'	bovel	բովել	b ^h orfel	բ'օրֆել	bovel	բովել
'south'	haray	հարալ	haraf	հարաֆ	harav	հարավ
'to mew'	nyal	նուլ	nfal	նֆալ	nəval	նվալ

12.2.1.2.2 Consonant voicing In the consonant series, the Karin dialect has undergone a huge innovation, just as the Mush dialect has.

We know that Old Armenian distinguished three groups of consonants. The Karin dialect has added a fourth series, entirely different from the others, which we called the voiced aspirates (Armenian: թրթռուկ շնչաւոր, French: *sonore aspiree*). We represent them as /b^h, g^h, d^h, ḏ^h, ḏ̌^h/ <բ', գ', դ', ծ', ջ'>. Among the European phoneticians, Sievers was the first to notice the existence of voiced experiences...

Original page number 106.

... in the pronunciation of Ashtarak (a Yerevan dialect),² but no person focused in depth on these sounds. And the existence of four degrees of consonants in Armenia is a novelty. For the first time, I had the opportunity to use an experimental method to study these same sounds in Paris, using the phonetic machines (ծայնագիտական մեքենաներ) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Աբբա Ռուսլօ), with young people from Mush, Sebastia, and others. The results of this study were published in a small work, where they present the four degrees of plosive letters in Armenian according to the pronunciation of six vernaculars (Istanbul, Aslanbeg, Nukha, Shushi, Sebastia, and Mush), summarized in four phototype images (լուսատիպ պատկերներ). See Adjarian (1899).

I ascertained the existence of four degrees of consonants a year later in my study of the Suceava dialect (see Բազմավէպ [Bazmavep], 1899, page 219-220). Because we consider it excessive to further talk about this matter, we refer readers to the study. In passing, we only state that the pronunciation of the voiced aspirate consonants is close to the sounds /bh, gh, dh, ḏh, ḏ̌h/ <փ, զ, դ, ծ, ջ>, and these sounds are similar in manner to the Sanskrit consonants <bh, gh, dh, jh>.

And thus we see a general picture of the plosive consonants of the Karin dialect (Table 12.5).

²HD: The prose is unclear, but I suspect he means Sievers (1901)[436, 442], based on a similar citation by Schirru (2012:438). I couldn't verify this however.

Table 12.5: Voiced aspirates in the Karin dialect

Armenian name French name	Voiced թրթռուն sonore	Voiced aspirate թրթռուն շնչաւոր sonore asp.	Voiceless խոլ sourde	Voiceless aspirate խոլ շնչաւոր sourde asp.
	b ք	b ^h ք ^ʰ	p պ	p ^h պ ^h
	g գ	g ^h գ ^ʰ	k կ	k ^h կ ^h
	d դ	d ^h դ ^ʰ	t տ	t ^h տ ^h
	dz ծ	dz ^h ծ ^ʰ	ts ժ	ts ^h ժ ^h
	dʒ ջ	dʒ ^h ջ ^ʰ	tʃ ճ	tʃ ^h ճ ^h

12.2.1.2.3 Voiced glottal fricative /h/ <յ>voicing In the Karin dialect, the reflex of the Classical sound /j/ <յ> has a pronunciation similar to the voiced aspirated; this sound is also found in the Mush dialect, and we represent it as /h/ <յ>. This sound is found against the Old Armenian sound /j/ <յ> (Table 12.6).

Table 12.6: Voiced glottal fricative /h/ <յ> in the Karin dialect

given name	Classical Armenian յարտիւն Յարութիւն	> Karin հարտ ^h յարութ	cf. SEA հարտ ^h յս չարութիւն
given name	jakob Յակոբ	hakob յակօ	hakop ^h չակոբ

With this, the dialect has two types of glottal (հազազային) sounds: /h, h/ <յ, h>.

Original page number 107.

12.2.2 Sound changes

The Karin dialect is not very rich in sound changes; and after indicating the above cases, few things remain.

12.2.2.1 Monophthongal vowel changes

12.2.2.1.1 Vowel syncope of Classical Armenian /a/ <ա> As general rule for all dialects in the /kə/ <կը> branch, in polysyllabic words, the reflex of the Classical vowel /a/ <ա> of a word-medial syllable is deleted or changes to /ə/ <ը> (Table 12.4). We don't return to this general rule elsewhere.

Table 12.7: Medial vowel syncope in various Western dialects (Karin, Istanbul)

	Classical Armenian իյանցի՛ել ճանաչել hiwandot հիւանդոտ	> Karin իյանցի՛ել ճանչել hivəndot հիվընդոտ	cf. Istanbul իյոյնալ ճաշնալ hivəndod, հիվանդօղ, hivəndod հիվընդօղ bern-i բերնի	cf. SWA միյանցի՛նալ ճանչնալ hivəntʰod հիւանդոտ	cf. SEA իյանցի՛ել ճանաչել hivəndot հիվանդոտ
'to recognize'					
'sickly'					
'mouth-GEN'	beran-i բերանի	bʰern-i բ'երնի	bern-i բերնի	pʰern-i բերնի	beran-i բերանի

12.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե> At the beginning of monosyllabic words (Table 12.8a), the Classical sound /e/ <ե> has turned to /je/ <յե> or /jje/ <յյե> (the latter for villagers). At the beginning of polysyllabic words, the sound is /e/ <ե> (Table 12.8b). And word-medially, it is /e/ <ե> or /je/ <յե> (Table 12.8c).

Table 12.8: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je, j̥ie, e, j̥e/ <յե, յե, է, ե> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
a. 'ox'	ezən	եզն	je	յեզ	jez	եզ
'boiling (CA); tingling (SEA)'	er-k ^h (-PL)	երք	jerk ^h	յերք	jer-k ^h	երք
'I'	es	ես	jes	յես	jes	ես
'when'	erb	երբ	jep ^h	յեփ	jerp ^h	երբ
b. 'to cook'	ep ^h el	եփել	ep ^h el	եփել	jep ^h el	եփել
'dream'	eraz	երազ	eraz	երազ	jeraz	երազ
c. 'to bring'	berel	բերել	b ^h erel	բ'երել	berel	բերել
'big'	meṭs	մեծ	meṭs (urban)	մեծ	meṭs	մեծ
			m̥jēts (villager)	մեծ		

12.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <n> At the beginning of monosyllabic words, the Classical sound /o/ <n> (Table 12.9) has changed to /vo/ <վո>, /o/ <ո>, or /v̥o/ <վ̥ո>; at the beginning of polysyllabic words to /o/ <ո>; and word-medially to /o/ <ո> or /̥o/ <n> (the forms /v̥o, ̥o/ and <վ̥ո, n> are rural). The word for 'who' has a typical form /vev/ <վեվ>.

Table 12.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, o, v̥o, ̥o, ve/ <վո, ո, վ̥ո, ̥ո, վե> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'that'	or	որ	vor	վոր	vort ^h i	որ
'to take pity on'	oṭormil	ողորմիլ	oṭormil	ողորմիլ	voṭormel	ողորմել
'to ruminate'	oroṭjal	որոճալ	oroṭjal	որոճալ	vorotjal	որոճալ
'who'	ov	ով	vev	վեվ	ov	ով

12.2.2.2 Diphthong changes

12.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical Armenian diphthong /aj/ <այ> has changed to /a/ <ա> or city people, and /e/ <է> for villagers. For settlements in the Caucasus, Akhaltsikhe has the form /a/ <ա>, while Alexandropol has the form /e/ <է> (Table 12.10).

Table 12.10: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /a, e/ <ա, է> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'father'	hajr	հայր	har, her	հար, հեր	hajr	հայր
'wood'	p ^h ajt	փայտ	p ^h at, p ^h et	փատ, փետ	p ^h ajt	փայտ
'mother'	majr	մայր	mar, mer	մար, մեր	majr	մայր
'goat'	ajṭs	այծ	aṭs, eṭs	ած, էծ	ajṭs	այծ

12.2.2.2.2 Classical Armenian /oj/ <ոյ> The Classical Armenian diphthong /oj/ <ոյ> changed to /u/ <ու> (Table 12.11).

Table 12.11: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
'weak'	t ^h ojl	թոյլ	t ^h ul	թուլ	t ^h ujl	թուլ
'blue'	kapojt	կապոյտ	kaput	կապուտ	kapujt	կապույտ
'light'	lojs	լոյս	lus	լուս	lujs	լույս

12.2.2.2.3 Classical Armenian /iʏ/ <իւ> The Classical Armenian diphthong /iʏ/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 12.12).

Table 12.12: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /u/ <ու> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
‘weak’	tʰoʏl	թոյլ	tʰul	թուլ	tʰujl	թույլ
‘flour’	aliʏr	ալիւր	alur	ալուր	aljʏr	ալյուր
‘fountain’	aʔbiʏr	աղբիւր	aχbʰur	ախբ՝ուր	aχpjʏr	աղբյուր
‘snow’	dʒiʏn	ծիւն	dʒʰun	ծ՝ուն	dʒjʏn	ծյուն

12.2.2.3 Consonant changes

12.2.2.3.1 Voicing changes For the consonants, the Old Armenian voiceless unaspirates and voiceless aspirates remain unchanged. The voiced sound have become voiced aspirates in general; but after nasals, they remain voiced unaspirated (Table 12.13).

Table 12.13: Voicing changes for stops and affricates in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
‘thing’	ban	բան	bʰan	բ՛ան	ban	բան
‘mouth’	beran	բերան	bʰeran	բ՛երան	beran	բերան
‘hand’	dʒer-kʰ (plural)	ծեռք	dʒʰerkʰ	ծ՛եռք	dʒerkʰ	ծեռք
‘I.DAT’	indʒ	ինծ	indʒi	ինծի	indʒ	ինծ
‘apple’	χəndʒor	խնձոր	χəndʒor	խընձոր	χəndʒor	խնձոր
‘cat’	katu	կատու	katu	կատու	katu	կատու
‘wool’	burd	բուրդ	bʰurdʰ	բ՛ուրդ՝	burth	բուրդ
‘sour’	tʰəthʰu	թթու	tʰəthʰu	թթըթու	tʰəthʰu	թթու

12.2.2.3.2 Assimilation of /t/ <տ> to a /r, tʃ/ <ր, ճ> When the Classical sound /t/ <տ> is before the sounds /r, r, tʃ, ʒ/ <ր, ռ, ճ, ժ>, it merges with those sounds. Only in this situation does the Classical sound /r/ <ր> become /r/ <ռ>, and the sound /ʒ/ <ժ> becomes /tʃ/ <ճ> (Table 12.14).

Table 12.14: Change from Classical Armenian /t/ <տ> to a /r, tʃ/ <ր, ճ> in the Karin dialect

	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
‘to tear’	patarel	պատառել	parrel	պառռել	patarel, patrel	պատառել, պատռել
‘to divide’	kətreɫ	կտրել	krrel	կռռել	kətreɫ	կտրել
‘to break’	kotoreɫ	կոտորել	korrel	կորռել	kotoreɫ, kotrel	կոտորել, կտրել
‘ready’	patrast	պատրաստ	parrast	պառռաստ	patrast	պատրաստ
name ‘Peter’	petros	Պետրոս	perros	Պեռռոս	petros	Պետրոս
‘to punish’	patʒel	պատժել	patʃtʃel	պաճճել	patʒel	պատժել
‘reason’	patʒar	պատճառ	patʃtʃar	պաճճառ	patʒar	պատճառ

Original page number 108.

12.2.3 Lexical change

The Classical verb /arnel/ <առնել> ‘to do’ becomes /enel/ <էնել>, whereas that word is /anel/ <անել> or /ənel/ <ընել> in other places. HD: To clarify, the reflex of this verb is /anel/ in SEA, and /ənel/ in SWA.

12.2.4 Stress

In the Karin dialect, as in all the other dialects of the *կը* /kə/ branch, stress is on the last syllable. However, stress in Karin is an especially peculiar accent (առազոնութիւն) that it leaves a very pleasant impression. It is difficult for me to give a scientific explanation for this, but the following things are apparent. Stress in Karin is higher than the stress in other dialects; thus the difference in degree between unstressed and stressed syllables is very big. At the same time, because the pronunciation is more relaxed and elongated, during the descent, the sound goes through many musical notes, and it almost forms a song.

12.3 Morphology

12.3.1 Noun inflection or declension

12.3.1.1 Inflection for singular nouns

Like all the dialect of the /kə/ <*կը*> branch, the Karin dialect has 6 cases, which are normative, genitive-dative, accusative, ablative, and instrumental. The locative is missing.

However, the Karin dialect differ from the other dialects of the /kə/ <*կը*> branch; in the accusative, it distinguishes between animate and inanimate objects, similar to the /um/ <*նւմ*> branch. The accusative of inanimates is the same as the nominative, while the animates use the dative (37).

(37) Karin

- a. *katu-i-n   səpan-e-t̪sʰ-i-∅*
 cat-DAT-DEF kill-TH-AOR-PST-1SG
 'I killed the cat.'
 կատուին սըպանեցի
- b. *kov-i-n   mortʰ-e-t̪sʰ-i-∅*
 cow-DAT-DEF slaughter-TH-AOR-PST-1SG
 'I slaughtered the cow.'
 կովին մօրթեցի.

As is the norm, the ablative uses the formative /-en/ <*էն*>, while the instrumental uses the formative /ov/ <*ով*>.

12.3.1.2 Inflection for plural nouns

In accordance with the general rule, the plural is formed with the formatives /-er/ <*էր*> or /-ner/ <*ներ*>. But in this dialect, we also find the formative /estən/ <*էստն*>. This formative is a reflex of the Old Armenian formative /-stan/ <*ստն*>, which is a location formative; the formative forms collective nouns and it can also receive the formative /ner/ <*ներ*> (Table 12.15).

Table 12.15: Plural suffixes in the Karin dialect

'key-PL'	Karin		cf. SEA	
	b ^h anl-estan	բ'անլեստան	banali-ner	բանալիներ
or	b ^h anl-estən-ner	բ'անլեստըններ		
'bathroom-PL'	b ^h aɣn-estan	բ'աղնեստան	baxnik ^h -ner	բաղնիքներ
	b ^h aɣn-estən-ner	բ'աղնեստըններ		
'ring-PL'	matn-estan	մատնեստան	matani-ner	մատանիներ
'dormer.window-PL'	erd ^h -estan	երդ'եստան	jertik ^h -ner	երդիքներ
'intestine-PL'	aɣ-estan	աղեստան	aɣik ^h -ner	աղիքներ
'bride-PL'	harsn-estan	հարսնեստան	hars-er	հարսեր
'underpants-PL'	vart-estan	վարտեստան	vartik ^h -er	վարտիքներ
'year-PL'	tar-estan	տարեստան	tari-er	տարիներ

As we can see from the examples, this formative is placed only after words that end in /-ik^h/ <իք>. *HD: I don't understand this generalization because it seems falsified by Adjarian's data.*

The other case markers of the plural are like the those of the singular, except for the genitive-dative which, in all the /kə/ <կը> branch dialects, uses the form /-u/ <ու> (Table 12.16).

Table 12.16: Genitive-dative of the plural in the Karin dialect

'city-PL-GEN/DAT'	Karin		cf. SEA	
	k ^h avak ^h -ner-u	քաղաքներու	k ^h avak ^h -ner-i	քաղաքների

Original page number 109.

12.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, we note the following (Table 12.17).

Table 12.17: Sample of pronouns in the Karin dialect

personal 1SG NOM 'I'	jes	յէս
personal 2SG NOM 'you'	d ^h u	դ ^h նլ
personal 1PL NOM 'we'	menk ^h	մէնք
personal 2PL NOM 'you'	d ^h uk ^h	դ ^h նք
demonstrative proximal SG 'this'	as	աս
demonstrative medial SG 'that'	ad ^h	ադ ^h
demonstrative distal SG 'that yonder'	an	ան
demonstrative proximal PL 'these'	asonk ^h	ասօնք
demonstrative medial PL 'those'	atonk ^h	ատօնք
demonstrative distal PL 'those yonder'	anonk ^h	անօնք
demonstrative proximal SG 'that'	isi	իսի
demonstrative medial SG 'that'	iti	իտի
demonstrative distal SG 'that yonder'	ini	ինի
demonstrative proximal SG 'that'	isik	իսիկ
demonstrative medial SG 'that'	itik	իտիկ
demonstrative distal SG 'that yonder'	inik	ինիկ
demonstrative proximal PL 'these'	isonk ^h	իսօնք
demonstrative medial PL 'those'	itonk ^h	իտօնք
demonstrative distal PL 'those yonder'	inonk ^h	ինօնք

In accordance with the norm, the first ones are not a unique innovation. The latter words /isik, inik, inin/ <իսիկ, իտիկ, ինիկ> are un-declinable; the others are declined in the following way.

Table 12.18: Demonstrative pronouns in the Yerevan dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM	isi	iti	ini	isonk ^h	itonk ^h	inonk ^h
GEN,DAT	իսի	իտի	ինի	իսօնք	իտօնք	ինօնք
	isor	itor	inor	isonts ^h	itonts ^h	inonts ^h
	իսօր	իտօր	ինօր	իսօնց	իտօնց	ինօնց
ABL	isor-en	itor-en	inor-en	isonts ^h -en	itonts ^h -en	inonts ^h -en
	isor-m-en	itor-m-en	inor-m-en	isonts ^h -m-en	itonts ^h -m-en	inonts ^h -m-en
	իսօրէն	իտօրէն	ինօրէն	իսօնցէն	իտօնցէն	ինօնցէն
	իսօրմէն	իտօրմէն	ինօրմէն	իսօնցմէն	իտօնցմէն	ինօնցմէն
INS	isor-ov	itor-ov	inor-ov	isonts ^h -ov	itonts ^h -ov	inonts ^h -ov
	isor-m-ov	itor-m-ov	inor-m-ov	isonts ^h -m-ov	itonts ^h -m-ov	inonts ^h -m-ov
	իսօրով	իտօրով	ինօրով	իսօնցով	իտօնցով	ինօնցով
	իսօրմով	իտօրմով	ինօրմով	իսօնցմով	իտօնցմով	ինօնցմով

12.3.3 Verb inflection or conjugation

12.3.3.1 Indicative present and past imperfective: allomorphy of the indicative morpheme

The formation of verbs is very similar. There are no tenses that are constructed with /-um/ <նւմ>, as in all the /kə/ <կը> dialects. The indicative present and imperfective are formed similar to Old Armenian, but here we add the formative կը /kə/, which is placed at the end of the verb in the Karin dialect.

Verbs that start with a vowel also receive the formative /k-/ <կ> at the beginning; the verbs /əllil/ <ըլլիլ> ‘to be’, /əjnil/ <ըյնիլ> ‘to fall’, /uzel/ <ուզել> ‘to want’, etc. take the form /g^h-/ <գ>. Monosyllabic verbs take /ku-/ <կու>; only the verb /g^ham/ <գաւ> ‘I come’ takes /g^hu/ <գուն> (in assimilation with the verb’s initial sound /g^h/ <գ>). Thus are all the forms of these verbs:

12.3.3.1.1 Suffix or enclitic /kə/ for consonant-initial verbs HD: I clarify what he means. In Eastern dialects like SEA, the indicative present and past imperfective are formed periphrastically with a non-finite converb plus a finite auxiliary. But in Western dialects like SWA and Karin, these forms are created synthetically. Tense and inflection is on the finite verb, while the indicative mood is marked by adding a morpheme that looks like /kə/. In SWA, this morpheme is /gu-/ before monosyllabic roots, /g-/ before vowels, and /gə-/ elsewhere before consonants. Karin uses cognates of these affix shapes with essentially the same distribution.

HD: First consider a typical consonant-initial verb like /sir-e-/ ‘to like’. In SWA, the indicative present is formed by adding agreement markers after the theme vowel (Table 12.19). The indicative past imperfective includes a past marker /-i-/ between the theme and agreement. For both the present and the past, the 3SG is missing either a past marker or an agreement marker. For both tenses, this verb takes the indicative prefix /gə-/. Karin uses essentially the same strategy, but the indicative marker is an enclitic or suffix /kə/.

Table 12.19: Indicative present <ներկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Karin dialect

	Indicative present <ներկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-m kə	սիրեմ կը	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	sir-e-s kə	սիրես կը	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	sir-e-∅ kə	սիրէ կը	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h kə	սիրենք կը	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	sir-e-k ^h kə	սիրեք կը	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	sir-e-n kə	սիրեն կը	gə sir-e-n	կը սիրեն
	√-TH-AGR IND		IND √-TH-AGR	
	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅ kə	սիրեի կը	gə sir-ej-i-∅	կը սիրեի
2SG	sir-e-i-r kə	սիրեիր կը	gə sir-ej-i-r	կը սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r kə	սիրեր կը	gə sir-e-∅-r	կը սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h kə	սիրեինք կը	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^h kə	սիրեիք կը	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրեիք
3PL	sir-e-i-n kə	սիրեին կը	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին
	√-TH-PST-AGR IND		IND √-TH-PST-AGR	

12.3.3.1.2 Prefix and suffix/enclitic /k-...-kə/ or /g^h-...-kə/ for vowel-initial verbs

Original page number 110.

HD: For a vowel-initial verb like /ən-e-/ ‘to do’ (Table 12.20), SWA uses an indicative prefix /g-/ instead of /gə-/. In Karin, this verb uses both an indicative prefix /k-/ and an indicative suffix/enclitic /kə/.

Table 12.20: Indicative present <ներկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to do’ in the Karin dialect

	Indicative present <ներկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	k-ən-e-m kə	կընեմ կը	g-ən-e-m	կ’ընեմ
2SG	k-ən-e-s kə	կընես կը	g-ən-e-s	կ’ընես
3SG	k-ən-e-∅ kə	կընէ կը	g-ən-e-∅	կ’ընէ
1PL	k-ən-e-nk ^h kə	կընենք կը	g-ən-e-ŋk ^h	կ’ընենք
2PL	k-ən-e-k ^h kə	կընեք կը	g-ən-e-k ^h	կ’ընեք
3PL	k-ən-e-n kə	կընեն կը	g-ən-e-n	կ’ընեն
	IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	k-ən-e-i-∅ kə	կընէի կը	g-ən-ej-i-∅	կ’ընէի
2SG	k-ən-e-i-r kə	կընէիր կը	g-ən-ej-i-r	կ’ընէիր
3SG	k-ən-e-∅-r kə	կընէր կը	g-ən-e-∅-r	կ’ընէր
1PL	k-ən-e-i-nk ^h kə	կընէինք կը	g-ən-ej-i-ŋk ^h	կ’ընէինք
2PL	k-ən-e-i-k ^h kə	կընէիք կը	g-ən-ej-i-k ^h	կ’ընէիք
3PL	k-ən-e-i-n kə	կընէին կը	g-ən-ej-i-n	կ’ընէին
	IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

HD: In Karin, for some exceptional vowel-initial verbs like ‘to fall’, the indicative prefix is a voiced aspirate /g^h/ (Table 12.21). The indicative suffix/enclitic is still just /kə/. No such exceptionality is found in SWA.

Table 12.21: Indicative present <ներկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to fall’ in the Karin dialect

	Indicative present <ներկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h -əjn-i-m kə	գ’ըյնիմ կը	g-ijn-a-m	կ’իյնամ
2SG	g ^h -əjn-i-s kə	գ’ըյնիս կը	g-ijn-a-s	կ’իյնաս
3SG	g ^h -əjn-i-∅ kə	գ’ըյնի կը	g-ijn-a-∅	կ’իյնայ
1PL	g ^h -əjn-i-nk ^h kə	գ’ըյնինք կը	g-ijn-a-ŋk ^h	կ’իյնանք
2PL	g ^h -əjn-i-k ^h kə	գ’ըյնիք կը	g-ijn-a-k ^h	կ’իյնաք
3PL	g ^h -əjn-i-n kə	գ’ըյնին կը	g-ijn-a-n	կ’իյնան
	IND-√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h -əjn-e-i-∅ kə	գ’ըյնէի կը	g-ijn-aj-i-∅	կ’իյնայի
2SG	g ^h -əjn-e-i-r kə	գ’ըյնէիր կը	g-ijn-aj-i-r	կ’իյնայիր
3SG	g ^h -əjn-e-∅-r kə	գ’ըյնէր կը	g-ijn-a-∅-r	կ’իյնար
1PL	g ^h -əjn-e-i-nk ^h kə	գ’ըյնէինք կը	g-ijn-aj-i-ŋk ^h	կ’իյնայինք
2PL	g ^h -əjn-e-i-k ^h kə	գ’ըյնէիք կը	g-ijn-aj-i-k ^h	կ’իյնայիք
3PL	g ^h -əjn-e-i-n kə	գ’ըյնէին կը	g-ijn-aj-i-n	կ’իյնային
	IND-√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

12.3.3.1.3 Prefix and suffix/enclitic /ku-...-kə/ or /g^hu-...-kə/ for monosyllabic verbs HD: For monosyllabic verbs, SWA uses the indicative prefix /gu-/. In Karin, this prefix is /ku-/ or /g^hu-/. Note that in SWA and apparently in Karin, there are only three monosyllabic verbs that can take indicative morphology: ‘cry’ (Table 12.22), ‘to give’

(Table 12.23), and ‘to come’ (Table 12.24). The verb ‘to come’ takes the voiced prefix /gʰu-/.

Table 12.22: Indicative present <ներկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to cry’ in the Karin dialect

	Indicative present <ներկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-a-m kə	կուլամ կը	gu-l-a-m	կուլ ամ
2SG	ku-l-a-s kə	կուլաս կը	gu-l-a-s	կուլ աս
3SG	ku-l-a-∅ kə	կուլա կը	gu-l-a-∅	կուլ ա
1PL	ku-l-a-nkʰ kə	կուլանք կը	gu-l-a-ŋkʰ	կուլ անք
2PL	ku-l-a-kʰ kə	կուլաք կը	gu-l-a-kʰ	կուլ աք
3PL	ku-l-a-n kə	կուլան կը	gu-l-a-n	կուլ ան
	IND-√/-TH-AGR IND		IND-√/-TH-AGR	
	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-l-aj-i-∅ kə	կուլայի կը	gu-l-aj-i-∅	կուլ աի
2SG	ku-l-aj-i-r kə	կուլայիր կը	gu-l-aj-i-r	կուլ աիր
3SG	ku-l-a-∅-r kə	կուլար կը	gu-l-a-∅-r	կուլ ար
1PL	ku-l-aj-i-nkʰ kə	կուլայինք կը	gu-l-aj-i-ŋkʰ	կուլ աինք
2PL	ku-l-aj-i-kʰ kə	կուլայիք կը	gu-l-aj-i-kʰ	կուլ աիք
3PL	ku-l-aj-i-n kə	կուլային կը	gu-l-aj-i-n	կուլ աին
	IND-√/-TH-PST-AGR IND		IND-√/-TH-PST-AGR	

Table 12.23: Indicative present <ներկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to give’ in the Karin dialect

	Indicative present <ներկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-a-m kə	կուտամ կը	gu-d-a-m	կուլ տամ
2SG	ku-t-a-s kə	կուտաս կը	gu-d-a-s	կուլ տաս
3SG	ku-t-a-∅ kə	կուտա կը	gu-d-a-∅	կուլ տա
1PL	ku-t-a-nkʰ kə	կուտանք կը	gu-d-a-ŋkʰ	կուլ տանք
2PL	ku-t-a-kʰ kə	կուտաք կը	gu-d-a-kʰ	կուլ տաք
3PL	ku-t-a-n kə	կուտան կը	gu-d-a-n	կուլ տան
	IND-√/-TH-AGR IND		IND-√/-TH-AGR	
	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	ku-t-aj-i-∅ kə	կուտայի կը	gu-d-aj-i-∅	կուլ տայի
2SG	ku-t-aj-i-r kə	կուտայիր կը	gu-d-aj-i-r	կուլ տայիր
3SG	ku-t-a-∅-r kə	կուտար կը	gu-d-a-∅-r	կուլ տար
1PL	ku-t-aj-i-nkʰ kə	կուտայինք կը	gu-d-aj-i-ŋkʰ	կուլ տայինք
2PL	ku-t-aj-i-kʰ kə	կուտայիք կը	gu-d-aj-i-kʰ	կուլ տայիք
3PL	ku-t-aj-i-n kə	կուտային կը	gu-d-aj-i-n	կուլ տային
	IND-√/-TH-PST-AGR IND		IND-√/-TH-PST-AGR	

Table 12.24: Indicative present <ներկայ> and indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to come’ in the Karin dialect

	Indicative present <ներկայ> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h u-g ^h -a-m kə	q ^h noq ^h am lə	gu-k ^h -a-m	lən qam
2SG	g ^h u-g ^h -a-s kə	q ^h noq ^h as lə	gu-k ^h -a-s	lən qas
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅ kə	q ^h noq ^h a lə	gu-k ^h -a-∅	lən qa
1PL	g ^h u-g ^h -a-nk ^h kə	q ^h noq ^h anəp lə	gu-k ^h -a-ŋk ^h	lən qanəp
2PL	g ^h u-g ^h -a-k ^h kə	q ^h noq ^h ap lə	gu-k ^h -a-k ^h	lən qap
3PL	g ^h u-g ^h -a-n kə	q ^h noq ^h an lə	gu-k ^h -a-n	lən qan
	IND-√/-TH-AGR IND		IND-√/-TH-AGR	

	Indicative past imperfective <անկատար> Karin		cf. SWA	
1SG	g ^h u-g ^h -aj-i-∅ kə	q ^h noq ^h aj lə	gu-k ^h -aj-i-∅	lən qaj
2SG	g ^h u-g ^h -aj-i-ɾ kə	q ^h noq ^h ajhɾ lə	gu-k ^h -aj-i-ɾ	lən qajhɾ
3SG	g ^h u-g ^h -a-∅-ɾ kə	q ^h noq ^h ar lə	gu-k ^h -a-∅-ɾ	lən qar
1PL	g ^h u-g ^h -aj-i-nk ^h kə	q ^h noq ^h ajhəp lə	gu-k ^h -aj-i-ŋk ^h	lən qajhəp
2PL	g ^h u-g ^h -aj-i-k ^h kə	q ^h noq ^h ajhəp lə	gu-k ^h -aj-i-k ^h	lən qajhəp
3PL	g ^h u-g ^h -aj-i-n kə	q ^h noq ^h ajhən lə	gu-k ^h -aj-i-n	lən qajhən
	IND-√/-TH-PST-AGR IND		IND-√/-TH-PST-AGR	

12.3.3.1.4 Omission or reduction of the indicative morpheme When a few present forms succeed each other, the formative /kə/ <կə> is placed only after the last one (38).

(38) Karin

- a. ɸamp^ha-n k^hun-ə tan-i-∅ g-əjn-i-∅ kə
road-DEF -DEF take-TH-3SG IND-fall?-TH-3SG IND

I’m not completely sure but I think this is loosely translated as ‘While on the road, he gets sleepy and falls.’ Note that in modern Armenian, the idiomatic phrase ‘to take sleep’ means ‘to get sleepy’. I’m not sure if I correctly analyzed the second verb.

ճամփան քունը տանի գըլնի կը

- b. zar^hm-a-n-a-n mn-a-n kə
surprise-LV-INCH-DEF-3PL stay-TH-3PL IND

‘They get surprised, they stay

զարմանան մնան կը

This is strengthened until the verb is separated from various other words (39). *HD: I don’t understand what this example shows.*

(39) Karin

- a. arun k^hrtink^h mtn-i-n kə
blood sweat enter?-TH-3PL IND

I’m not sure but I think this means ‘they enter blood and sweat.’ I’m not sure what the verb means.

արուն քրտինք մտնին կը

When this formative is immediately before the forms /or/ <օր> ‘that’, ...

Original page number 111.

... or /u/ <nL> 'and', the formative /kə/ կը is reduced and merges with those words to form /kor, ku/ <կօր, կու>.³

(40) Karin

- a. kəf-e-n k-or
see-TH-3PL IND-that
'they see that...'
կաշէն կօր
- b. b^her-e-∅ k-u tan-i-∅ kə
bring-TH-3SG IND-and take-TH-3SG
'He brings and he takes.'
բ^hերէ կու տանի կը

12.3.3.1.5 Theme vowel change in the past imperfective 3SG Many times in the 3SG of the imperfective, the sound /e/ <t> becomes /i/ <ɨ>, such as (Table 12.25).

Table 12.25: Theme vowel change in the 3SG past imperfective in the Karin dialect

	Karin	cf. SWA
3SG 'to have'	un-i-∅-r ունիր	un-e-∅-r ուներ
3SG 'to fall'	g-əjn-i-∅-r գըյնիր (IND)?-√-TH-PST-3SG IND	un-e-∅-r կ'իյնար (IND)?-√-TH-PST-3SG

12.3.3.2 Future and future perfect

The future and future perfect (ապառնիին ներկան եւ անցեալը) are formed with the formative /piti/ <պիտի>, which can be placed before or after the verb.

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by replacing the indicative morpheme of the indicative present with the future proclitic /bidi/ (41). The same tense and agreement markers are used. The future perfect is similarly formed in contrast to the indicative past imperfect. Karin seems to use the same strategies, though the future morpheme has variable positions.

(41) Karin

- a. piti sir-e-m, piti sir-e-i-∅
FUT like-TH-1SG, FUT like-TH-PST-1SG
'I will like, I was going to like.' պիտի սիրեմ, պիտի սիրեի
- b. sir-e-m piti, sir-e-i-∅ piti
like-TH-1SG FUT, like-TH-PST-1SG FUT
'I will like, I was going to like.' սիրեմ պիտի, սիրեի պիտի

12.3.3.3 Perfective converb or past participle with /-er, -e/ <էր, է>

The past participle takes the formative /-er/ <էր>. But when the verb is after the auxiliary, the final /r/ <ɾ> is deleted (42).

(42) Karin

³HD: Adjarian includes a parenthetical <(իմա կ'օր, կ'նւ)>. But I don't understand the parenthetical. I suspect he means that these fused forms are written as <կ'օր, կ'նւ>.

- a. sir-er e
like-PERF.CVB AUX
'He has liked.'
սիրեր է
- b. tʃʰ-e-m sir-e
NEG-AUX-1SG like-PERF.CVB
'I have not liked.'
չէմ սիրէ
- c. dʰu e-s bʰer-e
you AUX-2SG bring-PERF.CVB
'YOU have brought.' (with focus on 'you')
դ'ն էս բ'երէ
- d. inik e-s bʰer-e
that AUX-2SG bring-PERF.CVB
'You have brought THAT.' (with focus on 'that')
ինիկ էս բ'երէ

12.4 Subdialects

Despite its widespread distribution, the Karin dialect does not have many subdialects. The same dialect is spoken in Karin, Akhaltsikhe, Kars, Akhalkalaki, Alexandropol, and in their villages.

Exceptions are made only for the sounds /j̥e, e, ʷo, o/ <ե է ո օ>, and the change from the Classical diphthong /aj/ <այ> to /a/ <ա> or /e/ <է>.

The people of Akhaltsikhe and Karin use the form /gʰ-əll-i/ <գ'ըլլի> 'it is', while the people of Alexandropol use /k-əvɛn-i/ <կէղնի> 'it is'.⁴ But these forms are even found in the villages that are next to Karin, and they don't form their own decisive gaps (առանձին որոշողական անշրպետ).

HD: For some reason, Adjarian talks about subdialects here, but then switches topics to talk about pre-existing literatures. And then returns to talking about dialects.

12.5 Literature

For the Karin dialect, there is only a small study in Russian. TODO: [HD: cyrillic Томсонъ, Лингвистическія изслѣдованія: Краткій очеркъ фонетики и морфологии ахалцыхскаго говора]. Բեդրսպուրկ 1887.

The following are works that are written in this dialect.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Karin dialect
  - Ե. Լալայեանց - Ջաւախքի բուրմուն. Թիֆլիս 1892
  - Ջաւախեցի - Ջաւախքի աղետը. Թիֆլիս 1900
  - Արամ Զարուգ - Բասենի ժողովրդ. երգերը. Ազգ. Հանդ. 2. էջ 383-390
  - Ե. Լալայեան - Ջաւախք. Նոյն Ա. էջ 327, 364, and so on.
  - Դպիր - Նարմանցիին երգերը. Բիւրակն, 1899, էջ 524-5
  - Խօջայեանց Յովհ. - Ասածներ Ալեքսանդրապօլից. Արրտ. 1870-1, էջ 249-250, 283-4, 309-312

⁴HD: These are glossed as 'IND-be-TH' with a covert 3SG suffix.

- ԵԼ. – Վաչեան. Նոր-Դար 1887, էջ 174-5
- Գեղամեանց Յ. Իմ մանկական յիշողութիւններից. Փորձ, Բ. թիւ 2, էջ 269-296 (Ախալքալաքի).

12.6 Subdialects (continued)

The subdivisions of the Karin dialect are the subdialects of Baberd and Khodorchur.

Original page number 112.

12.6.1 Baberd

There is no separate study on the Baberd dialect. There has likewise not been a simple manuscript published. In the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 567), there is a small collection of proverbs from Baberd; but because this bears the literary culture, then it unfortunately cannot fulfill our needs. H. Darbinian (Յ. Դարբինեան) in the Arevelk (Արեւելք, number 6693, 6695, 6697, and 6699) has an article about the Baberd with the title ‘Provincial dialect treasures, Գաւառաբարբառիւն գանձերը); but this an ordinary list of provincial words.⁵ As a consequence, I am forced to be satisfied with my little familiarity with the dialect, which I gathered in 1984 by visiting Baberd for a day, and also with information that H. Darbinian (Յ. Դարբինեան) gave me in the summer of 1910 during my travel to Istanbul.

HD: This subdialect has the following properties:

- The Baberd subdialect knows how to distinguish the three degrees of consonants: voiced aspirated, voiced, and voiceless aspirated.
- To form the indicative present and imperfective, it uses the the postposed formative /kə/ <կը> formative.
- The sounds /yo, je/ <n, Է> are confused with the sounds /o, e/ <o, է>.
- The sound change of Classical /h/ <h> to /f/ <ֆ> does not exist.
- The accusative is always the same as the nominative, and there is no dative case for animate objects.
- A separate innovation in Baberd is the progressive (շարունակական) form of the present and imperfective, which is formed with the formatives /ge, er, ənge/ <գէ, էր, ընգէ>.

These latter characteristics, especially the use of the formative /er/ <էր>, show to us that the Baberd subdialect forms a middle ring between the Karin and Trabzon dialects. The villages of Baberd are more faithful to the mother dialect, and they are almost the same as the city of Karin.

12.6.2 Khodorchur

Khodorchur also forms its own separate subdialect. As for its position between the Hamshen and Karin dialects, this is still not sufficiently clear to me. Recently, two significantly great volumes were published with the Khodorchur dialect, under the editorship of H. M Hadjian (Հ. Մ. Հաճեան). These are *Երգեր, առակներ, հանելուկներ... խոսքեր, Տփլիս, 1904*, and *Հին ասանդական հեքիաթներ խոսքերով, Վիեննա 1907*.⁶ Because the first is written in essentially the literary language, ...

Original page number 113.

... it cannot offer any benefits for studying the dialect; and I still don't have a copy of the second one. Only one well-known characteristic of Khodorchur is known, and that is how the sound /r/ <ր> changes to /j/ <յ> (Table 12.26).

⁵Unfortunately, because of limited resources, I couldn't track down the the publication venue because there were multiple journals with the name Arevelk (Արեւելք), and I couldn't track down this manuscript or author.

⁶HD: Unfortunately, I haven't been able to track down these manuscripts, so that I could verify their bibliographic metadata. Though I believe I found the author that Adjarian mentions: https://hy.wikipedia.org/wiki/_._

Table 12.26: Change from Classical Armenian /r/ <ր> to /j/ <յ> in the Khodorchur subdialect of the Karin dialect

'this belly (CA); my belly (SEA) 'person from Khodorchur'	Classical Armenian		> Karin		cf. SEA	
	ր ^h or-əs	փորս	ր ^h oj-əs	փոյըս	ր ^h or-əs	փորս
			չօւյժձ ^h այժ ^h ի	խօտույջ ^h ույցի	չօթաժձ ^h արժ ^h ի	խոտորջուկցի

12.7 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

12.7.1 From Akhalkalaki

Adjarian's sample: Taken from Ե. Լալայեանի Ձաւախքի բուրմունքէն, page 44-45

Սօղոմօս իմաստունին կնիկը սուտ հիվանդ գ'ըլլի հեքիմին սիրէ կը: Իրեն մարթուն յախան ա կըպչի կը թը հաֆքերու օսկըռներէն ինծի մէ դօնախանա մ' պիտի շինես, թէպուկներէն ա յօղան դ'օշակ մ' սարքես:

Սօղոմօս իմաստունը կանչէ կը հաֆքերուն, մօրթէ կ'ոտ օսկըռտանքն ու թէպուկները թօփ կենէ, օր կնգանը ուզածը հազըրէ: Աշխարք ինչքան հաֆք կա գ'ուգ'ա կը, սալթ քօռ բ'ուֆը չի գ'ա: Սօղոմօսը անդայ գմրուքին դոկէ կ'օր գ'ըտնի բ'էրէ: Անդայ գմրուքը անգ մ' ման գ'ուգ'ա, անջաղ անջաղ գ'ըտնի կը բ'ընի մ' մէչ, ինչքան կանչէ ճըվա կը՝ չի դ'ուս գ'ա. ահ կուտա՝ չի ըլլի, խօստում կ'ենէ չի ըլլի: Խիկասա բ'ընին առաջը կայնի սիրուն քարօղ մ' խօսի կը, ասիկ գ'էլլէ դ'ուս: Ախրը անդեր քարօղը քար կը ծակէ: Բ'ուֆն օր գ'ուս կ'էլլէ՝ ասիկ քարօղը ծալէ՝ գ'ըրկէ կ'ուտանի կը Սօղոմօս իմաստունին:

Սօղոմօս իմաստունը հերսօտի կը թը կանչէի կը ինչի՞ չէիր գ'ա: Բ'ուբ'բ'ուն կ'եսէ կը. «Չոթք ցքէի կը թը աշխըրքիս մէչ տղամարթն է շատ, թէ կնիկ մարթը: անդի ուշացա»:

- Է՛, կըսէ Սօղոմօս իմաստունը, իմացա՞ր, վէ՞րն է շատ: Թը «կնիկ մարթը շատ է»:

- Ի՛նչըդ, կըսէ Սօղոմօս իմաստունը, տղամարթը շատ պիտի ըլլի:

- Ղօրթ է, կըսէ բ'ուբ'բ'ուն, հըմը, յես, կընգանը խօսքը անգաջ էնօդին ա կնիկմարթ ցքի. կնիկմարթ չէ՞ անիկ օր կնգանը ծ'էռքը խաղալիք է գ'առէ. կնիկը մինդրին տակը յուխա (չոր խմորեղէն մը) լգեր սուտ հիվանդ է ծ'էվացէ ու հեքիմին սիրէ ...

Original page number 114.

... կը, մարթուն ա չարչըրէլու հըմար հաֆքերուն օսկըռտանքէն դօնախանա գ'ուգէ: Ի՛նչքան հաֆք պիտի գ'ընտես չ'արդ'ես օր անօնց օսկըռտանքէն դօնախանա կոյնեցընես:

- Խէլացի ըսաց, կըսէ Սօղոմօս իմաստունը ինքնիրեն, յես ա կնիկմարթ էմ օր կընգանս խօսքովը աշխըրքի հաֆքերուն արունքը մտա: Արթը բ'իտտուն հաֆքերուն բ'աց թօղնէ կը, օրը իրեք դուշ ա բ'ուբ'բ'ունին կապէ կը: Տէյ մ'օր հիմի ա օրը իրեք դուշ իրենք իրենք գ'ուգ'ան բ'ուբ'բ'ունին առաջը կայնին կը: Բ'ուբ'բ'ուն էրկուսը կուտէ, մէկը Աստըծու սիրուն ազատէ կը:

12.7.2 From Basean

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդէս [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 383, and so on

Կաղաչեմ ինծի լսէ,

Արի յարտըստունքնս սրբ'է.

Դ՛անսակըմ դ՛ու ինձի տու,
յետեվ ըսէ մի՛ մօրթէ:

Սարեր, ձ՛օրեր ու ջ՛րրեր,
Մարմանդ վազօղ ախբ՛ուրներ,
Մէկ վեր կեցէք ու յիմացէք
Տեսէք թէ վէ՞վ է եկեր:

Գ՛ելը օջիւրրին եկավ,
Չարկեց գ՛եր դ՛առին տարավ.
Հայի տղէն ինչդ չը լա:
Յարը դիւշմանը տարավ:
Կօկոմս թռմած մնաց,
Սիրտըս կրակած մնաց,
Ի՛նչ էնիմ յես ապրելը՝
յաչքերըս լուս չմնաց:

Սեվ է յաչքերըդ՛, կռունգ,
Ճերմակ է սիրտըդ՛, կռունգ,
Զ՛ուխտ գ՛ացիր մէնակ գ՛ուգ՛ոաս,
Ո՞ւր է յընգերըդ՛, կռունգ:

Original page number 115.

Բաղի մէջը վարթ գ՛ըլլի,
Բաղի շունը սարթ գ՛ըլլի,
Շան ախճիկ, ուսուկ խօսէ,
Տալտա տեղ է, մարթ գ՛ըլլի:
Մերըս ինձի բ՛երեր է,
Նխշուն բ՛ալուկ էրեր է,
Նխշուն բ՛ալուկ մեռնէի,
Մօրըս մտքէն յելլէի:

Ախճի, դ՛ու յես մեղավոր,
Քեզի գ՛ուգ՛ան ուզավոր,
Չեղնի էրթաս հեռու տեղ,
Պագ՛վիս կեղնիս յըռագիլ:

Chapter 13

Mush

13.1 Background

Original page number 116.

The Mush dialect is spread over the west side of the Van sea. Its center is the city of Mush. From the north, it spreads until Hınıs and Alashkert, from the south to Paghesh, from the east it reaches Moks from one side and Diyadin from the other side, from the west are Lice, Chapaghjur. Thus the Mush dialect is spoken in Mush, Sason, Paghesh, Hizan, Khlat, Arjesh, Bulanık, Manazkert, Hınıs, and Alashkert. During the last two Russo-Turkish wars, two large migrations happened from Mush and Alashkert, establishing settlements in the Yerevan province, at Aparan (near Alexandropol (Gyumri)) and the south sides of New Bayazet, on the shores of Lake Sevan. In the latter region, there are today 21 Armenian villages which speak the Mush or Alashkert dialect. These villages in order are Yeranós, Adamxan, Dzoragegh, Tsakkar, Gölköy, Tazakend, Lower and Upper Adyaman, Upper and Lower Karanlug, Avdalaghalu, Alikrykh, Zolakhach, Upper and Lower Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag, Zaghalu and Tyuskyulyu. A group of migrants from Hınıs also went to Akhalkalaki, and they established the villages of Toria, Ujmana and Eshtia around the area. These also speak the dialect to this day.

HD: Note that more data is provided in §13.5.3.

13.2 Phonology

13.2.1 Vowel inventory and sound changes

The Mush dialect does not have a rich phonetic system with respect to vowels. The vowels /æ, œ, ʏ/ <ü, to, hı> are absent; and in this way we can form a characteristic border to distinguish the Mush dialect from the Van dialect, which has these vowels.

The sounds <t,n> in Mush have a certain rich diphthongal pronunciation,¹ and they originate from the Classical Armenian stressed sounds /e, o/ <t,n>. Without stress, these sounds became /e,o/ <t,o>. ...

Original page number 117.

... Word-initially in monosyllabic words, they turn to /je, vo/ <jt, ɸo>. At the beginning of polysyllabic words, they turn to /e,o/ <t,o>. The Classical Armenian sounds /u/ <nı> and diphthongs /aj, oj. iɥ/ <uj, nj, hı> are rendered as simple vowels: /u/ > /u/ (nı > nı), /aj/ > /e/ (uj > t), /oj/ > /u/ (nj > nı), /iɥ/ > /u/ (hı > nı).

¹HD: The prose is vague, but I think he means that this dialect has the diphthongs /je, ɸo/ <t, n>.

13.2.2 Consonant inventory and sound changes

13.2.2.1 Voicing changes and voiced aspirates

In contrast, the Mush dialect is rich in consonants. Like the Karin dialect, here we find a group of voiced aspirated consonants, with which the dialect has four series of plosive consonants (Table 13.1).

Table 13.1: Voicing contrasts in the Mush dialect

Voiced	Voiced aspirated	Voiceless unaspirated	Voiceless aspirate
b p	b ^h p ^ʰ	p u	p ^h ʋ
g q	g ^h q ^ʰ	k ɣ	k ^h ɸ
d ɲ	d ^h ɲ ^ʰ	t ʊ	t ^h ɹ
d̪z ɖ	d̪z ^h ɖ ^ʰ	ts ɔ	ts ^h g
d̪ʒ ʒ	d̪ʒ ^h ʒ ^ʰ	tʃ ɔ	tʃ ^h z

Word-initially, the voiced sounds of Old Armenian become voiced aspirates. Word-medially, they voiceless or stay voiced. After the nasal /n/ <ն>, it is always the voiced sounds that are found. The voiceless unaspirated and voiceless aspirated groups are generally unchanged. But there are exceptions where the voiceless aspirates became voiceless unaspirated (Table 13.2). Discussing such forms requires a detailed study.

Table 13.2: Deaspiration from Classical Armenian voiced aspirates in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
'eye'	աժի ^h -(ə?)k ^h (-PL)	աժկ	աժի ^h k ^h
'Armenianness'	հայտիւն	հայտեն	հայտիւն

13.2.2.2 Glottal fricatives /h, ɦ/ <h, ɣ>

Like the Karin dialect, the Mush dialect also has two types of glottal sounds (հազազ), which are /h/ <ɣ> and /ɦ/ <h>. The use of these sounds is the same as in Karin. But the Mush dialect has the habit of adding the sound /ɦ/ <ɣ> to many vowel-initial words (Table 13.3).

Table 13.3: Insertion of word-initial voiced glottal fricative /ɦ/ <ɣ> in the Mush dialect

	Classical Armenian	> Mush	cf. SEA
'cheap'	աճան	հաճան	աճան
'stall'	ախոր	հախոր	ախոր
'fountain'	աժիւր	հաժիւր	աժիւր
'all'	ամենայն	համեն	ամենայն
'durable'	ամուր	համուր	ամուր
'late'	անագան	հանագան	անագան

13.2.2.3 Using back fricatives to distinguish Mush from Van

Because the Van dialect does not have voiced aspirates or the glottal sound /ɦ/ <ɣ>, we are provided with a second significant method to distinguish these two dialects.

The Classical Armenian sound /h/ <h>, has two types of forms in the Mush dialect. We find the sound /h/ <h> in Mush, Sason, Bulanik, Alashkert, Aparan and six villages on the shores of Lake Sevan; while in the other areas (Paghesh, Khlat, Arjesh and Artske), the sound has changed to /x/ <ɣ>, as in the Van dialect. The last group ...

Original page number 118.

... is distinguished from the Mush dialect in a few points. For example, the copular form has the form /a/ <u> (43a, 43b), and there exists the sound /g/ <qj> (43c), with which it gets closer to the Van dialect.

(43) Mush (implied to be the Paghesh subdialect)

- a. $\widehat{\text{tj}}^{\text{h}}\text{-e}$ $\text{ga}\widehat{\text{ts}}^{\text{h}}\text{-er}$ α
 NEG-AUX go-PERF.CVB AUX
 'He has not gone.'
 չէ գացեր ա
- b. $\widehat{\text{tj}}^{\text{h}}\text{-e}$ ber-er α
 NEG-AUX bring-PERF.CVB AUX
 'He has not brought.'
- c. $\text{ku-gj-}\alpha\text{-}(\emptyset)$
 IND-come-TH-3SG
 'He comes.'
 կուգյա

It follows from here that the Mush dialect contains the subdialect of Paghesh, which contains also Khlat, Arjesh, and Artske. Unfortunately, for the materials or excerpts that we have at our disposal, these materials don't have the required scientific accuracy that we need in order to establish the characteristics of this subdialect. From the neighboring villages of the New Bayazet region, the most that we got was only the difference in the sound /x/ <ɣ>; while for all the remaining points, the two branches are in agreement with each other. In the region of New Bayazet, the villages that belong to the Mush branch and that have the /h/ <h> sound are Yeranós, Adamxan, Dzoragegh, Gölköy, Lower and Upper Adyaman; while the villages that have /x/ <ɣ> are Tsakkar, Upper Karanlug, Avdalaghalu, Alikrykh, Zolakhach, Lower Gyuzeldara, Upper Gyuzeldara, Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu, Gedakbulag and Zaghalu. We talk about the others much later.

13.3 Morphology

13.3.1 Noun inflection or declension

The grammar of the Mush dialect has some interesting archaisms.

13.3.1.1 Classical accusative prefix /z/ <q>

The accusative is formed similarly to Old Armenian, by using the prefix /z/ <q> (44).

(44) a. Mush

əz $\text{ha}\widehat{\text{ts}}^{\text{h}}$, əz $\text{mə}\text{r}$ tun
 ACC bread, ACC our   house
 'bread (ACC), our house (ACC)'
 ըզ հաց, ըզ մեր տուն

b. cf. Classical Armenian

$\text{əz-ha}\widehat{\text{ts}}^{\text{h}}$, $\text{əz-mə}\text{r}$ tun
 ACC   bread, ACC-our house

‘bread (ACC), our house (ACC)’

qhawg, qm̄er tnn̄l̄

13.3.1.2 Classical accusative prefix /i,j/ <h,j>

The Classical accusative prefixal formatives /i,j/ <h,j> are still in use (45).

(45) Mush

- a. $\widehat{f}^h$ ur orik-n i m̄ah-u-n
water? day?-DEF ACC death-DAT-DEF

I don’t understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.

չուր օրիկն ի մահուն

- b. k-ert^h-a-m h-art
IND-go-TH-1SG ACC-?

I don’t understand this sentence, and I had the guess most of the words without surety.

կերթամ յարտ

13.3.1.3 Genitive possession without definite marking

After possessive adjectives, the noun does not have an article. This is like in Classical Armenian and in all the European languages, except for Italian. Modern Civil Armenian uses the definite article (46a),² cf. Italian (46b),³ but French (46c). The Mush dialect also says (46d), like Classical (46e).

(46) a. SEA

mer hats^h-ə, d̄zer tun-ə, im barekam-ə, k^ho ʒoxovurt^h-ə
our bread-DEF, your.PL house-DEF, my friend-DEF, your.SG people-DEF

‘our bread, your house, my friend, your people’

մեր հացը, ձեր տունը, իմ բարեկամը, քու ժողովուրդը

b. Italian

il nostro pane, la vostra casa, il mio amico, il tuo popolo
the our bread, the your house, the my friend, the your people

‘our bread, your house, my friend, your people’

c. French

notre pain, votre maison, mon ami, ton peuple
our bread, your house, my friend, your people

‘our bread, our house’

հաց մեր, տուն մեր

d. Mush

m̄ax hats^h, m̄ax tun
our bread, our house

‘our bread, our house’

մըր հաց, մըր տուն

e. Classical Armenian

²HD: Adjarian originally used <pn̄l̄> /k^hu/ instead of <pn̄> /k^ho/ for the SEA 2PL possessor, but the form /k^hu/ is for SWA, not SEA.

³HD: Adjarian used the word <pano> for Italian ‘bread’, but this seems to be a typo for <pane>.

hɑts^h mer, tun mer
bread our, house our

HD: To clarify, Classical Armenian and most Western European languages do not use a definite article for possessed nouns. However, Italian and SEA do use a definite article for possessed nouns. Mush violates this Modern Armenian tendency, and it does not use an article for possessed nouns.

13.3.1.4 Post-nominal possessors

Possessive adjectives can be placed after the noun. This is not found in any dialect. But like in Classical Armenian, the people of Mush say the sentences in (47).

(47) Mush

- a. dʒ^hern-e mzi
hand-ABL our
'from our hand'
ծ'էռնէ մզի
- b. b^hern-e k^hzi
mouth-ABL your.SG
'from your.SG mouth'
բ'էռնէ քզի
- c. sirt dʒ^həzi urar tʃ^h-uz-a-∅
heart your.PL each.other NEG-want-TH-3SG
'your hearts don't love/want each other'
սիրտ ծ'ըզի ուրար չուզաւ
- d. dʒ^hern-e əndʒi
hand-ABL my
'from my hand'
ծ'էռնէ ընձի
- e. dʒ^hern-e dʒ^hzi
hand-ABL your.PL
'from your.PL hand'
ծ'էռնէ ձ'զի
- f. lez urants^h, buk urants^h
language their, throat their
'their language, their throat'
լէզ ուրանց, բուկ ուրանց

Original page number 119.

13.3.1.5 Retention of prepositions

For many prepositions that have become postpositions in other dialects, here they have kept their original position, sometimes as a formative (48).

- (48) a. 'on our house'
- i. Mush
vər mər tan
on our house.GEN

վըր մըր տան

ii. Classical Armenian

i verɑj meroj tan
to on our house.GEN

ի վերայ մերոյ տան

iii. SEA

mer tan vəɾɑ
our house.GEN on
մեր տան վրա

b. ‘in our house’

i. Mush

mætʃ^h mər tan
in our house.GEN
մըչ մըր տան

ii. Classical Armenian

i midʒi mer tan
to in our house.GEN
ի միջի մեր տան

iii. SEA

mer tan metʃ^h
our house.GEN on
մեր տան մեջ

c. ‘near me’⁴

i. Mush

mət əndʒi
near me.DAT
մըտ ընծի
ի միջի մեր տան

ii. SEA

indʒ mot
me.DAT near
ինծ մոտ

d. ‘how many years before you?’

i. Mush

kʰani tari arɑtʃ^h kʰzne
how.many year before you.SG.ABL
քանի՞ տարի առաջ քզնե

ii. SWA

kʰezme kʰani dari arɑtʃ^h
you.SG.ABL how.many year before
քեզմե քանի՞ տարի առաջ

⁴HD: In Adjarian’s original prose, it’s not clear if he also proposes that Classical Armenian had the Mush-like order <մաւտ ինծ> /maʊt indʒ/.

13.3.1.6 Vocative case

What is especially interesting is the vocative case; the vocative case is the ending the ending /o/ <o>, and the people of Mush use it especially for proper names.

Table 13.4: Vocative forms in the Mush dialect

	Mush		cf. SEA	
`Oh Harutyun!'	ħaro	ɟaro	ov harutʰjun	ո՛վ Հարություն
`Oh Hakop!'	ħako	ɟako	ov hakopʰ	ո՛վ Հակոբ
`Oh Mariam!'	maro	ʃaro	ov marjam	ո՛վ Մարիամ
`Oh boy!'	láo	ɟáo	ov laʃ	ո՛վ լաճ
`Oh mom!'	mámo	մա՛մո	ov mam	ո՛վ մամ
`Oh sister!'	kʰuro	քուրո	ov mam	ո՛վ քույր

13.3.2 Pronoun inflection or declension

Among pronouns, the following forms are worth noting (Table 13.5).

Table 13.5: Sample of pronouns in the Mush dialect

personal 2SG DAT 'to you'	kʰəzi	քըզի
personal 1PL ACC 'us'	əzməzi, əzmi	ըզմըզի, ըզմի
personal 1PL GEN 'our'	mər	մըր
personal 1PL DAT 'to us'	məzi	մըզի
personal 1PL ABL 'from us'	məzne	մըզնէ
personal 2PL ACC 'you'	əzkʰəzi, əzkʰi	ըզքըզի, ըզքի
personal 2PL GEN 'your'	ḍzʰər	ճ՛ըր
personal 2PL DAT 'to you'	ḍzʰəzi	ճ՛ըզի
personal 2PL ABL 'from you'	ḍzʰəzne	ճ՛ըզնէ
demonstrative proximal SG NOM 'this'	isa	իսա
demonstrative proximal SG INS 'with this'	estov	եստով
demonstrative medial SG NOM 'that'	ida	իդա
demonstrative distal SG NOM 'that yonder'	ina	ինա
demonstrative distal SG INS 'with that yonder'	endov	էնդով

Finally, there are some very common forms (Table 13.6).

Table 13.6: Sample of other pronouns in the Mush dialect

'why'	ħori	յօրի՞
'other'	le	լէ
'now'	mka	մկա

After the possessive suffixes, the formative /i/ <ի> is added very often (49).

(49) Mush

ḍzʰi-ér-d-i   lav   i-n,   vré-s-i   k-igʰ-a-s
horse-PL-POSS.2SG-?   good AUX-3PL, on?-POSS.1SG-?   IND-come-TH-2SG

Adjarian did not provide a SEA translation, so the segmentation and glosses are entirely my (unsure) guesses:
 ‘Your horses are good, you come onto me.’

ծ'իէ'րոյի լաւ ին, վրէ'սի կիզ'աս

13.3.3 Verb inflection or conjugation

13.3.3.1 Changes in theme vowels and tense-agreement marking

In the conjugation of verbs, the Classical Armenian sounds /e, ē/ <ե, է> have changed to /i/ <ի>, in the present, subjunctive present, future, and present perfect (Table 13.7).

Table 13.7: Theme vowel change from Classical /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
indc. present 1SG ‘I like’	kə sir-i-m կը սիրիմ	gə sir-e-m կը սիրեմ
indc. present 1SG ‘he likes’	kə sir-i-∅ կը սիրի	gə sir-e-∅ կը սիրէ
indc. present 3PL ‘they like’	kə sir-i-n կը սիրին	gə sir-e-n կը սիրեն
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR
indc. present 1SG ‘I see’	kə tes-n-i-m կը տեսնիմ	gə des-n-e-m կը տեսնեմ
	IND √-VX-TH-AGR	IND √-VX-TH-AGR
subj. present 1SG ‘I say’	as-i-m ասիմ	as-e-m ըսեմ
subj. present 1SG ‘I eat’	ut-i-m ուտիմ	ud-e-m ուտեմ
	√-TH-AGR	√-TH-AGR
future 1SG ‘I will like’	piti sir-i-m պիտի սիրիմ	bidi sir-e-m պիտի սիրեմ
future 1SG ‘I will bring’	piti b ^h er-i-m պիտի բ ^h երիմ	bidi p ^h er-e-m պիտի բերեմ
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR
present perfect 1SG ‘I have seen’	tes-je <i>r</i> i-m տեսեր իմ	des- <i>ad̥z</i> e-m տեսած եմ
present perfect 1PL ‘we have seen’	tes-je <i>r</i> i-nk ^h տեսեր ինք	des- <i>ad̥z</i> e- <i>ŋk^h</i> տեսած ենք
present perfect 2PL ‘you have seen’	tes-je <i>r</i> i-k ^h տեսեր իք	des- <i>ad̥z</i> e-k ^h տեսած եք
	√-PERF.CVB AUX-AGR	√-RPTCP AUX-AGR

In the past imperfective, the Classical sound /ē/ <է>, and in some places the sound /i/ <ի>, has been lost (Table 13.8).⁵

Table 13.8: Merger of theme vowel /e/ and past marker /i/ the indicative past imperfective in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
1SG ‘I was wanting’	k-uz-i-∅ կուզի	g-uz-ej-i-∅ կ'ուզէի
1PL ‘We were coming’	kə g ^h -i-nk ^h կը գ'իկնք	gu k ^h -aj-i- <i>ŋk^h</i> կու գայիկնք
	IND-√-TH.PST-AGR	IND-√-TH-PST-AGR

But because of this change, the present 3SG and imperfective 1SG would have been identical; so to not confuse these words, the plural is used instead of the singular (Table 13.9). *HD: In other words, whereas the suffix /-nk^h/ is used to mark the only the 1PL in SEA/SWA, this marker is instead used for the both the 1PL and 1SG.*

⁵HD: For the Mush form /kə g^h-i-nk^h/ <կը գ'իկնք> ‘wee were coming’, Adjarian reconstructs this from a hypothetical form */kə g-e-i-nk^h/ *<կը գ'իկնք>.

Table 13.9: Use of 1PL markers for the past imperfective 1SG in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'I was wanting'	jies k-uz-e-nk ^h յես կուզէնք I IND-want-TH.PST-1SG	jes g-uz-ej-i-∅ ես կ'ուզէի I IND-want-TH-PST-1SG
'we were wanting'	mənk ^h k-uz-e-nk ^h մընք կուզէնք we IND-want-TH.PST-1PL	meŋk ^h g-uz-ej-i-ŋk ^h մենք կ'ուզէինք we IND-want-TH-PST-1PL

In the others, there is a simple distinction between how the vowel of the present is /i/ <ի>, while the vowel of the imperfective is /e/ <է> (Table 13.10). *HD: I would interpret these facts as stating that the theme vowel is /i/ in the present, while the theme vowel and the past marker are fused as /e/ in the past imperfective. Similarly, the auxiliary is /i/ in the present, while /e/ in the past.*

Table 13.10: Contrast between the present theme vowel /i/ and the past theme vowel /e/ in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'(we) are'	i-nk ^h ինք AUX-1PL	e-ŋk ^h ենք AUX-1PL
'(we) were'	e-nk ^h էնք AUX.PST-1PL	ej-i-ŋk ^h էինք AUX-PST-1PL
'they strike'	kə tsets-i-n կը ծեծին IND strike-TH-3PL	gə dʒedz-e-n կը ծեծեն IND strike-TH-3PL
'they were striking'	kə tsets-e-n կը ծեծէն IND strike-TH.PST-3PL	gə dʒedz-ej-i-n կը ծեծէին IND strike-TH-PST-3PL
'they massacre'	kə dʒʰard ^h -i-n կը ջ'արդ'ին IND massacre-TH-3PL	gə tʃʰart ^h -e-n կը ջարդեն IND massacre-TH-3PL
'they were striking'	kə dʒʰard ^h -e-n կը ջ'արդ'էն IND massacre-TH.PST-3PL	gə tʃʰart ^h -ej-i-n կը ջարդէին IND massacre-TH-PST-3PL

13.3.3.2 Repetition of the auxiliary in the present perfect

Oftentimes in the present perfect, the copular verb is repeated (50).

(50) Mush

- a. ɸori i-s   dr-jer   i-s
why AUX-2SG put?-PERF.CVB AUX-2SG
Adjarian didn't provide a translation, but my guess is: 'Why have you put?'
յօրի^o իս դրեր իս
- b. jerp^h i-s   ek-jer   i-s
why AUX-2SG come-PERF.CVB AUX-2SG
'Why have you come?'
յէ^oրի իս էկեր իս

This is the same as the followings forms in the Bayazit subdialect (51). *HD: Note that Adjarian doesn't transcribe these Bayazit sentences. I instead transcribe them with an SEA accent.*

(51) Bayazit dialect with SEA pronunciation

- a. tʃʰ-e-s   g-a-l-um   e-s
NEG-AUX-2SG come-TH-INF-IMP.F.CVB AUX-2SG
չէ^oս գալում ես

- b. ur e-s gən-um e-s
 where AUX-2SG go-IMPF.CVB AUX-2SG
 ուր էս գնում էս

Original page number 120.

13.3.3.3 Hortative or imperative marker

The imperative form of Classical /tʰoʈ/ <թող> ‘leave/let’ (HD: SEA: /tʰoʊ/ has shortened to /tʰəχ/ <թըխ>, and sometimes simply as /tʰ/ <թ> (52).

(52) Mush

- a. tʰχ mn-ɑ-∅
 let stay-TH-3SG
 ‘let him stay!’
 թիս մնա
- b. tʰχ ɑs-ɑ-∅
 let say-TH-3SG
 ‘let him say!’
 թիս ասա՛
- c. tʰχ ɑr-n-é-∅
 let take-VX-TH-3SG
 ‘let him take!’
 թիս առնէ
- d. tʰ-ɑr-n-é-∅
 let-take-VX-TH-3SG
 ‘let him take!’
 թառնէ՛
- e. tʰ-erth-ɑ-∅
 let-go-TH-3SG
 ‘let him go!’
 թէրթա՛

13.3.3.4 Monosyllabic verbs

The Classical monosyllabic verbs /gal, tal, lal/ <գալ, տալ, լալ> have changed (Table 13.11).

Table 13.11: Monosyllabic verbs in the Mush dialect

	Mush		cf. SWA	
‘to come’	ig ^h -ɑ-l	իգ՛ալ	k ^h -ɑ-l	գալ
‘to give’	it-ɑ-l	իտալ	d-ɑ-l	տալ
‘to cry’	il-ɑ-l	իլալ	l-ɑ-l	լալ
	√/-TH-INF		√/-TH-INF	
‘I come’	k-ig ^h -ɑ-m	կիգ՛ամ	gu-k ^h -ɑ-m	կու գամ
‘I give’	k-ig ^h -ɑ-m	կիտամ	gu-d-ɑ-m	կու տամ
‘I cry’	k-ig ^h -ɑ-m	կիլամ	gu-l-ɑ-m	կու լամ
	IND-√/-TH-1SG		IND-√/-TH-1SG	

13.3.3.5 Causative suffix

The Classical causative (անցողական) formative /-eṯʰuṯʰaneṯ/ <-եցուցանել> form has been shortened to /-ṯʰu/ <ըն> or /-u/ <ու> (Table 13.12, sentences 53). It is conjugated as the fourth conjugation class. *HD: To clarify, this causative suffix is /-ṯʰəṯ/ in SEA/SWA, and it takes the theme vowel /e/. But in Mush, this suffix is /-(ṯʰ)u/ and is conjugated with a theme vowel /u/.*

Table 13.12: Causative suffix in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'I ask'	kə har-ṯʰ-u-s կը հարցում	gə har-ṯʰən-e-m կը հարցնեմ
'you.SG ask'	kə har-ṯʰ-u-s կը հարցուս	gə har-ṯʰən-e-s կը հարցնես
'he asks'	kə har-ṯʰ-u-∅ կը հարցու	gə har-ṯʰən-e-∅ կը հարցնէ
'we ask'	kə har-ṯʰ-u-nkʰ կը հարցունք	gə har-ṯʰən-e-ŋkʰ կը հարցնենք
'you.PL ask'	kə har-ṯʰ-u-kʰ կը հարցուք	gə har-ṯʰən-e-kʰ կը հարցնեք
'we ask'	kə har-ṯʰ-u-n կը հարցուն	gə har-ṯʰən-e-n կը հարցնեն
	IND ask-CAUS-TH-AGR	IND ask-CAUS-TH-AGR
'I make swear'	kə herṯʰəv-ṯʰ-u-m կը հերթըմսում	g-erṯʰv-e-ṯʰən-e-m կը երդուցնեմ
	IND swear-CAUS-TH-AGR	IND-swear-TH-CAUS-TH-AGR
'I remove'	kə ver-u-m կը վերում	gə ver-ṯʰən-e-m կը վերցնեմ
'you.SG remove'	kə ver-u-s կը վերուս	gə ver-ṯʰən-e-s կը վերցնես
'he removes'	kə ver-u-∅ կը վերու	gə ver-ṯʰən-e-∅ կը վերցնէ
	IND remove-CAUS-TH-AGR	IND-remove-CAUS-TH-AGR

(53) Mush

- a. ṯʰə-n   həs-u
NEG-AUX?-3PL bring-CAUS.TH
'They won't deliver'
չըն հա՛սու
- b. pit mjer mal pʰit-ṯʰ-u-n,   erṯʰ-a-n   pʰit-ṯʰ-u-n
FUT our ox kill-CAUS-TH-3PL, go-TH-3PL kill-CAUS-TH-3PL
'They will kill our ox, let them kill.'
պտի մեր մալ փիտցուն, երթան փիտցուն

13.3.3.6 Past participle

The past participle is formed with the formative /-er/ <եր>. But for passive (կրաւորակերպ) verbs, the formative /-uk/ <ուկ> is also used. *HD: I think he means that intransitives in general use /-uk/, not just verbs with passive voice.*⁶

Table 13.13: Past participle suffix /-er, -uk/ in the Mush dialect

	Mush	cf. SWA
'died'	mer-uk մեռուկ	mer-aḏz̄ մեռած
'died'	pʰiṯʰ-uk փիցուկ √-PERF.CVB	mer-aḏz̄ սատկած √-RPTCP
'broken'	kotr-uk կոտրուկ	kodər-v-aḏz̄ կոտրուած
'written'	gʰr-uk գրուկ √-PERF.CVB	kʰər-v-aḏz̄ գրուած √-PASS-RPTCP

⁶HD: Note that based on Adjarian's translations to SWA, these past participles seem to function like resultative participles (/aḏz̄/ in SWA), and not perfective converbs (/e/ in SEA). But we can't be sure because he doesn't provide complete paradigms or sentences.

13.4 Literature

For the Mush dialect, there is an extensive study by Mseriants (Мсеріанцъ; *HD: modern Russian: Мсеріанцъ*) (??)⁷ A summary of the same work is published in French by the same author (Msériantz), and a second in German by L. Patrubàny in his periodical Sprachwissenschaftliche Abhandlungen, volume 1, page 271-288

It is surprising that in these works, the two types of groups for voiced consonants is not considered. This is something that a very common ear would have been able to distinguish with little intention.

There are various works that are published in the Mush dialect:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Mush dialect
  - General Mush dialect
    - hd cyrillic . Բեդրսպուրկ 1875. The same was published in European transcriptions by L. Patrubàny in his periodical Sprachwissenschaftliche Abhandlungen, 1.241-271
    - * Գ. Վ. Սրուանձտեանց
      - - Գրոց ու բրոց. Պօլիս 1874
      - - Մանանայ. Պօլիս 1876
      - Original page number 121.**
      - - Համով հոտով. Պօլիս
      - - Հանդես թռչնոց. Արեւ. Մամուլ 1884, page 389-392
    - * Արիստ. Վ. Սեդրակեան - Քնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վրդպատ. 1874
    - * Յ. Ամրիկեանց - Մշու թռչուն օտար երկրում. Կոռնկ 1862, page 386-390
    - * Մ. Դանիելեան
      - - Պարերգ, խաղ, պառաւներու աղօթք. Բիւրակն, 1898, page 313-4
      - - Յակօի վախենակ կարելը. անդ, 1899, page 329-330
    - * Վ. Արտակ - Պարերգ. անդ, 1900, page 122-3
    - * Գ. Տ. Չ. - Կաղ եգը, անդ, page 618
  - Bulanik vernacular
    - * Բենսէ - Բուլանքի կամ Հարք գաւառ. Ազգ. հանդ. Ե. էջ 9-184, 2 page 7-108
    - * Ս. Հայկունի
      - - Ժողովրդական գրականութ. ռեկորն. Արրա. 1896, 566-7
      - - Սոյլամագ խանըմ, Արրա. 1896, 557-560
  - Alashkert vernacular
    - * Ս. Հայկունի - Ալաշկերտի հայոց առաձները. Արտտ. 1894, page 200, 263-4
    - * Գ. քի. Նժդեհեանց - Ալաշկերտի բանաւոր գրականութիւնից. Ազգ. Հանդ. Ե. 185-199, է 437-505
  - Aparan vernacular
    - * Գարեգին Սարկաւազ - Սասմայ ծռեր. Թիֆլիս 1892
    - * Բ. Խալաթեանց - Իրանի հերոսները հայ ժողովրդի մէջ. Բարիզ 1901, page 24-44, 74-76
  - Vernacular of New Bayazet villages
    - * ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ Արծրունի - Նոր Պայազիտու գաղթական Մշեցոց նշանդրեքն ու հարսանիքը. Կոռնկ 1863, page 385-400
  - Sasun vernacular
    - * Մ. Մուրատեան
      - - Սասնոց պարերգ. Բիւրակն 1900, page 121-2
      - - Հանելուկներ եւ պարերգ. անդ, page 470-1
  - Paghesh subdialect
    - * Թուխ-Կռայօ
      - - Պարերգ եւն. Բիւրակն, 1898, page 300-301

⁷HD: The original title that Adjarian gives is in the pre-revolution Russian alphabet: Этюды по армянской диалектологии.

- - Սիրաբանութիւն. անդ, page 651-2
- Khouyt vernacular
  - * 2. Կէնճեան – Հարսանեկան պարերգ. Բիւրակն 1898, page 739-741

Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) has published 34 fables in the vernaculars of Arjesh, Artske, Bulanik, Aparan, Bitlis, Alashkert, Khlat, Hınıs, in the Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volumes 2, 4, 5 (Բ. Դ. Ե.; 1901-4), a folk song from Hınıs (ibid., volume 6, 2., page 101), Manazkert (volume 6, 2., page 139). Unfortunately, these don't use scientific orthography.

Original page number 122.

13.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

13.5.1 Mush dialect

13.5.1.1 City of Mush

Adjarian's source: See ? :6-7.

Սանասուր Նստոկ էր Սասուն, ուր պապու կըռքեր չըն թողի որ ըդի սըթեր ու յելավ խըստ էրեց ուր պապուն ու մամուն ու գ'նաց Բաղդադ: Ուր պապ Նըստոկ էր փանջարէն, տեսավ որ ուր տղէն Սանասար կիգ'եր. ու ճանչցավ ու ասեց:

- Է՛յ, մեռնիմ քզի մեծ կուռք. ի՛մալ գըր մատաղ քաշիր բ'երիր. յար յեբ' Է մանցը՝ զմըկէլ լէ կը քաշես բ'երես:

Մամ, չընքի խաչապաշտ էր, Նստավ ուր տղէկներն ապով արտունք թափեց:

Պապ առեց թուր ու սուր ու գ'նաց, կանչեց ու ասեց.

- Արի յերթանք, վորթի, յերկըրպաքութեն արա մեծ կըռքին, որ գըրզի մատղեմ: Ասեց տղէն.

- Աբ'օ՛, քո ճոչ կուռք շատ զօրավոր կուռք Է. գ'իշեր լէ չըր թողնե, որ մենք ընտեղ սըթըրվենք. յար յեբ' Է մանցը՝ չուր մէկէլ մատաղ լէ կը քաշէ ու կը բ'երէ:

Առավ զտղէն ու մտան կըռքատուն:

Տղէն պապուն ասեց.

- Աբ'օ՛, չէ՞ որ գ'իւսա որ մենք գ'ացինք՝ մենք պստիկ էինք. մենք գըր կռքի զօրութեն չընք գ'իւսե. դէ՛, դ'ու կզի քո կըռքին յերկրպաքութեն տուր, իշեմ իմալ կիտաս, ուսնեմ:

Պապն ասեց. - Հմալ, լա՛օ, ու կզավ յերկրպաքութեն տըվեց: Տղէն ասեց.

- Աբ'օ, քո կուռք ի՛նչ զօրավոր կուռք էր. որ դ'ու յեբ'որ կզար, իմ աչքեր մթնեց, թտեսա ի՛մալ էրեցիր: (Չընքի չիսսավ որ առչի դրբին զարկէր. մալմիթի կօճկըներ չարծ'ըկվավ): Ասեց. Աբ'օ, աբ'օ, իդա հաղ լէ յերկրպաքութեն էրէ, տեսնենք ի՛մալ կենես, որ յես լէ էնեմ:

Ու հեղմ' լէ յեբ'որ կճաւ պապ, տղէն ասեց. «Յա՛ հացն ու գ'իւսի. տերն կէնթանի». ու գուրզ մի իջ'ավ, ու զուր պապ խալիֆէն յօթն գ'ապ գ'ետին վե իջ'ուց: Առեց գզուրզն ու ինզավ մեջ...

Original page number 123.

... կրոջերուն, գեմեն լէ ջ'արդ'եց, ու առավ զարծըթներ լցեց ուր մալմթթի փեշ ու բերեց տըվեց ուր մամուն ուս ասեց.

- Մա'մօ, իդոնք էրէ քըզի գէնաթ:

Մամ լէ կգաւ վըր քիթ ու բ'երնին, յերկրպաքութեն էրեց, ու ասեց.

- Գ'օհանամ քէնէ յերկնի ու յերկրի ստեղծօծ. գ'ա օր զմը զի ազգատ էրեցիր էն զալըմի ծ'եռնէն:

Բ'երեց զՍանասար փսակեց, ու պապու տեղ դ'րեց վըր թախթին: Ընի ընդեղ մնաց. դ'առնանք Աբ'ամէլիքի վրէն:

13.5.1.2 Village of Karnen in Mush

Adjarian's source: This story was told by my friend Tigran Dimaksian (Տիգրան Դիմաքսեան) when I was in Paris, and I wrote it down. He is from the village of Karnen, which is half an hour away from Mush. He was a previous student at the Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեդրոնական վարժարան). He escaped to Paris from the massacres. The dialect is very close, and the narrator is aware of the scientific method; thus he presents the story with a very exact scientific orthography. However when I was in Etchmiadzin, I learned from many people from Mush that the people of Karnen differ from the city for the pronunciation of the sounds /b g d/ <բ գ դ> and so on. Because of this, perhaps we have the sounds /b g d/ <բ գ դ> against some cases of /p t k/ <պ կ տ>.

- Բ'արի լո'ւս քի, ախպեր Թօ'րօ:

- Վոյ Աստու խէրն ու բ'արին, Ըոքօ ջան:

- Ի'մալ իս, ի'նչ խէր հարցում (հարցուցանեմ) վրէտ, վըր ճժերուտ:

- Սախ (ողջ) մնաս. Ասված բ'աշխէ ըզքու զավկըներ. ըմմեն լէ սախ ին. ըզքու ծ'եռք կը պագ'ին. Նստի, ա'խպեր, Նստի. քիչ մը ժողլիք (խօսիլ), բ'ան մ'ըսէ մժուլինք (մտիկ ընել), Ասվածըտ սիրիս. ըզքու էն մէզ գ'ըլխու գ'ալիք Նախլ էրէ:

- Հա տօ աղէկ միտկըս բ'երիր. Նստի ըսիմ:

- Արաբ ասկրի տարին էր. իշօվ քարվընօվ զախիրա (պարեն) տարեր էնք ասկրին. էն դ'իէն օր էգանք, իմ յընկերներ Բուկանըխցի էն. ուրանց տուն գ'ացին. ես մինադ յօլ ու ռեվան (ճանապարհուել) էգա ի Մուշ. յիրգուն էր հասա Սրէ-Սիփանա տագ. էփէյի քէլեցի. լուսնյակ թամամ էլած էր. աստղըներ լէ գը փէլզըղէն. հազ մ' լէ տեսնամ օր քուրթ մը յառջ'եվս յէլավ ու ջղարէ (սիկամ) մ' յուզեց. ես լէ, դ'ու գինաս օր ջղարա չըմ...

Original page number 124.

... քա'շի. ըսի օր չըկա. քուրթ քաշլեց գօր ընել ու ծ'եռք թալլեց ջերս օր ջղարա իշէ. ես լէ ակցի մը սրդին զրգի, էրսի վրա գ'եղին յընգավ, ու հըմալ ճըվոցըմ հանեց օր սար ու ծ'որ ծ'էն ավեց: Հեղմ' լէ ի'նչ տեսնամ օր հինգ հօկի սիլալըխօվ քրու տըգէն (քարի տակէն) դ'ուրս յէլան ու վրէս վզեցին: Էլ գիցա օր մեռնելու յա աբրելու սըհաթն է: Աստըծու գօրուտէնօվ ժանգոող խանջալըմ կեր վրէս, զթեվս քշթեցի ու միջ'վընին յընգա, մէզ էրգու գ'եղին շըռճեցի, հըմա դօղորան ըսիմ, ես լէ քնիմ տեղօվ յարալու էղա. հմա ախըր ի'նչ էնիմ. մէզ մարտ հինգ մարտու ինչ կըռնա էնէ. վօր հասըլ (վերջապէս) գիս բ'ռնեցին, ծ'եռներս յետեվս կապեցին, ու սար տարան: Էլ ինչ օր իմ վրէն էգավ, քու վրէն յիկա Աստու խէրն ու բ'արին: Հըրի լուց չարչըրգեցին ու յըմնուց սօրա յուզեցին օր գիս սպանին: Հմա Սատըծուց էր, դըհա մեռնելուս վախտ չըր Է'գի: Չիս կանգըցին ուրընցնէ իրեք շեք (քայլ) հեռուն ու գիսանջըլներ հանեցին ու ուրանց Նստած տեղէն սըրըթմանի (շեշտակի) իմ ճըռնէրուն բաշլեցին զըրկել. ու ես ուրանց գօրօվ մսիս միճէն խանջալ հանելով ուրանց կիդէնք (< կուտային, իմա՛ կուտայի): Էն սօնը մէզ լէ գթուր քաշեց ու վրէս էկավ օր ըզգ'լուփս կըրդէ. հըմա Աստըծուց էր, դ'իմացէն քընի մ' հօկի քըրթերէն բօռացին. «Տօ', դ'ուք վօ'րն իք յօդ. ի'նչ կէնիք»: Քըրթեր չէ «Տօ', էդք Նեճիր Է ընգի ծ'եռվըներս». ու մըր դ'ին էգան: յիրարու հետ խօսած վախտ մէզն գ'ըլուփս լուսնյակին դ'առցուց ու քըրթերէն հարցուց. «Կո'ւո տու ֆլա՞ ի կուրմանջի (Տղայ՛, դու հա՞) ես թէ քուրդ)»:

- Էզ ֆլա մէ (ես հայ եմ):

- Տօ ախպեր դ'ու հա՞յ իս:

- Հայ իմ խորքան:

- So գիդի բ՛ըռնեք ըտոնք ըզհայ (կամ արագ խօսած ժամանակ՝ սայ) զը չարչըրին:

Հրաման տըվեց յընկերներուն ու ըզքըրթեր մեզիզ մեզիզ կարեցիպ, զթըվընքներ առան, ու ծեծելով չարչըրկելով ուրանց գ՛եղ տարան, մուդուռին թասլիմ էրին: յետկէն ընծի պատմեցին օր ուրանց կօվեր կօրեր էն, փընդըռնելու յելած էն, ու ուրանց ռաստ եգած:

Original page number 125.

13.5.1.3 Bulanik

Adjarian's source: See Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 6 (2.), page 12

Ջախցական Աղէկ աղլապ (միշտ) խսա կէներ (պատմել), կըսէր յես ջ՛աղացն էնք, էն մէկ օր իսկի մարթ չը մնաց մօտսի. հարքես (ամէն ոք) գաղուն թողեց իմ ումուդով (յուսով), գ՛նաց ուր տուն: յանգ՛ան գահ էր (ուշ ատեն էր). մէնակ նըստուկ էնք, յես տեսա դ՛օլ ու գուռնի ծ՛էն եկավ, դ՛առնամ աչքիմ օր 10-20 կնիկ, հաքուկ-խփուկ պար բ՛ռնած էն ու կը խաղան: Յես տեսա կնիկ մ՛էկավ մըտ ընծի, ըսեց. «Աղէկ, յօրի՞ն իս նստի, յելի խախցի»: Չարեց կտրավ, յէլա բ՛ռնի պար ու խախցա. աչքիմ աչքիմ տօ յա, իգա կնկա վրէն իմ քավօրքուր Ա-ի դալմէն է (զգեստ). յուշիկ մէ գչախուն հանեցի ջեբէս ու զդալմի մէկ փէշ կտրեցի. հըտ իմ կտրելուն՝ կնկտիք աներեւութ եղան:

Էն լուսուն գ՛ացի քավօրօչ տուն. ըսի ըշտէ իդա գ՛իշեր հըմլա հըմլա բ՛ան մէ պատահրավ. մարթ չավտըցավ. ըսի «Ձանըմ, յօրի՞ն չըք ավտընա. բ՛երեք զքավօր քրօչ դալմէն սանք (տեսնանք)». դալմէն օր բ՛երին՝ օղորդ օր մէկ փէշ կտրուկ էր. իմ մօտու կտոր լէ այնի (ծիշտ) եդ դալմի կտօրէն էր:

13.5.1.4 Alashkert

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ.), page 337

Քախկի մի մէջ իրեք հատ քօսա կեղնին. Էտոնց սօվօրուտեն լէ էն էր օր յըմնօր գ՛իկէն, ճամպներու վրէն կը կայնէն օր գ՛եղածի - մեղածի ըռաստ յիկէր, խապէն. Էտոնք մախսուս յիրարուց հեռու կը կայնէն՝ օր գ՛եղածիք գ՛իկէն թէ ջօկ ջօկ մարթիկ ին:

Ավուր մէկ գ՛եղածի մի կօվ մի կիտա ուր տղին ու կըսա. - Լա՛օ, տար իտա կօվ քաղաք՝ ծախա. հըմա իրեք օսկուց պակաս չեղնի տաս. յընծի օր (ինչու որ) մեր կօվ համ՝ խօրօտ ա ու համ կաթնօվ:

Էտ տղէն էր, լուսուն շուտ առավ կօվն ու գ՛նաց. Էտոնց իդարէն լէ գատի մած (մնացած) էր Էտ կօվ. իսէլ մի գ՛նաց, ըռուստ եկավ յառճի քօսին, օր քախքից դ՛ուս կայներ էր:

- Օղուր եղնի, դ՛ո՞ր կերտաս. հարծուց քօսէն:

Original page number 126.

- Սաղ եղնիս. կերտամ քաղաք, ըսեց. իմ պապ ընծի ճամպեր ա օր իտա կօվ տանիմ ծախիմ:

Քօսէն կըսա. - Տօ՛, ի՞մալ կօվ. Էտի հօրտիկ ա. հայ, մըսի՛ (մի՛ ըսեր) կօվ, խըլղ կը ծիծղան քու վրէն. թէ քզի միտք կա ծախելու՝ յեռսուն խուռուշ կիտամ:

- Ախպեր, դը՛ գէն գ՛նա. չը գ՛իկամ դ՛ո՞ւ իս ծուռ, չէ յես իմ ծուռ՝ իմ վրէն կը ծիծղաս, ըսեց ու քելեց:

- Հա՛, հա՛, ըսեց քօսէն. չուրի դ՛ու չը տանիս քաղաք, չավտընաս թէ Էտի հօրտիկ ա:

13.5.1.5 Aparan

Adjarian's source: See Գարեգին Սարկաւազի Սասմայ ծռեր, էջ 14-15.

Ժամանակով մէկ թաքավոր կեղնի, անուն ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ: ՍԵՆԵՔԵՐԻՄԻՆ ԵՐԿՈՒ տղա կեղնի, մէկի անուն Սանասար, մէկին Ասլիմէիք: ՍԵՆԵՔԵՐԻՄ ինք կռապաշտ էր, տղէկներ ասվածապաշտ:

Խօշուն էրեց ու գ'նաց Երուսաղէմ վրէն կռիվ:

Յօթ տարի քախքի բ'օլոր խօշուն չափընեց նստավ:

Թանգուտեն ընկավ քախքի մէջ. Թաքավորն ուր վագիր: դավրէշ խըլըղի էղան ու ընգան քաղքի մէջ. Երկու պառվու ռաստ էկան, տեսան օր իրարու հետ կռիվ կենին. հարցուցին թէ – յօրի՞ կը կռվիք:

Մէկ պառավ վերցուց թէ՛ Դավրէշ բաբա, թանգուտեն ընգեր ա Երկիր, հացներսի խըլըսեր ա. ընծի տղէ մ' ունենք (ունէի), բ'երեցի մօրթինք կերանք. մկա էնի ուր տղէն չբ'երա մօրթինք ուտինք:

Վերցուց թաքավոր ուր վագիրին ըսեց. – Մեր թաքավորուտեն իսկի մէկ թաքավորուտենի չէ:

– Ըբա. ըսեց, ի՞նչ էնինք, վա՛գիր:

– Յետ դ'առնանք. նստինք մեր թախտի վրէն:

Ու սկսեցին խեր ու խերյաթ էնել ու պատարաք էնել. պատարաքն օր էրեցին պրծան, հրէշտակներ սրով, թրով իջ'ան ՍԵՆԵՔԵՐԻՄԻ ասքարի մէջ, ու ջ'արթեցին, ու սպանեցի ու կօտօրեցին:

Original page number 127.

13.5.1.6 Manazkert

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 7 (2.), page 139.

Հառավել, հառավել, յէշ,

Հառավել, Մուսլօ գոշէշ.

Ձեռսի թալեմ Աստծու փէշ

Մզի ցորեն տա փէշքէշ,

Ծախենք տանք մեր ռեսի բէշ,

Չեղնի ծախին բօզ գոմէշ:

Հէլէլ – մէլէլ շէկ կոտան,

Հօտղներ, քշէք զեդ գութան.

Օրթա հասնինք բրետան,

Հա՛ մռնիմ քզի, Շէկօ, Կոտան:

Տղա՛ Մա՛նուկ քշա դեդ եզ,

Գութան բանի քանդի սեզ.

Յորեն էղնի դեզ դեզ,

Հա մեռնիմ Մանուկին ես:

Քշա՛ Լաւանդն ու Խնծօրօն,

Հանդա փոխդ բերեց Կարօն,

Մկա լծինք Շապազն ու Խերօն:

Օր դմանհա մզի ռես Միրօն:

Տղէք, ձէն հանէք գութեն,

Տաս տուն ա մեր բնատեն.
 Գութնի ակեր ճըռվըռան,
 Ճըռվըռա, ձենիդ խուրբան.
 Հան, հաղօն, Չմօն եկան,
 Բերին մածնախառ թան,
 Իդ հաղսի կարծկինք գութան.
 Հա բավէ մըն, հաժավել:
 Մատաղ ձգի գմըշտան,
 Կըսեմ հօտղներ էրթան
 Պաղպաղ ջրով տղէկ հօվցան,
 Լվան, ղըվըռցուն, արծան:
 Տավար եկավ, քնուց յէլան,
 Գութան լծին, խառզան առան:

Original page number 128.

13.5.1.7 Hınıs

Կեղնի չեղնի իրիկմ ու կնիկ մի, ըգրանց լէ կեղնի տղէ մի. Էդ տղէն լէ իսկի բան չգինա. Նա կարողալ, Նա սանաթ:
 Էդ տղէն կը ծռի թաքավորի աղջկա վրէն, կըսէ ուր մամուն.

– Նա՛նէ, գնա ընծի թաքավորի աղջիկ յուզէ:

– Տօ տղա, լա՛օ, քու պապ աղքատ, ավուր հացի կարօտ, մենք յի՞մալ էրթանք թաքավորի աղջիկ յուզինք. չէ՛, գմգի կը մօրթէն, դու լէ սանաթ մի չգինաս օր ըսիմ, հան տղէս սանաթ մի գինա:

– Չէ՛ Նա՛նէ, իլաի օր պտի էրթաս յուզիս:

յըրկուն օր տղի պապ տուն եկավ, տղի մամ ըսեց. – Հմլա բան կա. քու տղէն կըսէ գացեք թաքավորի աղջիկ յուզեք:

Պապ կըսէ. – Տղա լա՛օ, խե՛լքտի թռուցե՞ր իս:

– Չէ, կեաքէ, կըսէ, պտի էրթաս յուզիս:

Չեղնի տղի վրէն, կերթա տղի պապ թաքավորի մօտ, թաքավոր կըսէ. – Ընչի՞ համար իս եկի:

– Թաքավոր ապրած, քու աղջիկ պտի տաս իմ տղին:

– Իմ աղջիկ ի՞մալ տամ քու տղին. քու տղէն սանաթ գինա՞:

– Չէ՛, վոլա (արաբ. Վալլահ), չգինա:

– Գնա, գըռու տղէն բի տսնամ:

13.5.1.8 Sason

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 121-122.

Խորոտիկ, օսկի գնտիկ,

Դու զաղջիկ իտաս ինծիկ:

Բարձր Մարաթկի սարեր,
 Ամուր կուլէն իւր քարեր,
 Խըսմէթ էներ իւր եարեր:
 Հընչի ե՞րբ ըսինք զէտ բան,
 Ինչնենք պաղչան ու սայրան,
 Քաղինք զէտ մանտրիկ ռեհան,
 Տարինք դրինք խորըսթան,
 Եղաւ սեւ օծի նըման,

Original page number 129.

Խաբերց զԱդամ եւ զԵւան,
 Հանեց դրախտէն անարժան:
 Ելաւ, ուրը Հըլպու սաբուն,
 Կուլէր զաշուն ու զգարուն:
 Բարձր Մարաթկի խաչեր,
 Շուրջ ու բոլոր կանաչ էր.
 Աշխարհք երկիր կ'աղաչէր,
 Խըսմէթ ըներ սեւ աչեր:
 Շունշանորդի քօլոսով,
 Քու բան ի՞նչ էր մեր դմով.
 Կ'ելեմ ըսեմ մեծօրաց,
 Ինչնին զարկուն խանջարով:
 Չարկին խորունկ ու զարկին,
 Սարեց ելաւ սեւ արուն:
 Եարն էր գնաց ջուր մերուն,
 Լցես մէջ իւր կժերուն,
 Թալեց ուրը իւր թելերուն,
 Թափաւ ուրը իւր փօթերուն,
 Լցուաւ մէջ իւր սօլերուն,
 Շարի շամամ ծծերուն:
 Երցու աղջիկ մեր դմկից.
 Բուռ մը չամիչ կրկմից,
 Պագ մը խաբեց չտուեց:
 Ես գացի Մշու դիմաց,
 Տեսայ դմներ կիսաբաց.
 Մտայ կ'առնէք թաժէ հաց.

Անտեր շունէն մնացած
 Բերան բացեց զիս խածներ.
 Ընծի ի՞նչ խածիլ պիտէր:
 Ընծի գիրկ ծոցքը պիտէր:
 Դիման Մշու գացեր իմ,
 Լաշփետ Մէն բերեր իմ,
 Չարկամ վրամ թալեր իմ,
 Եարի դռնէն ընցեր իմ,
 Փէշտիմալ գօտէն փրցեր իմ,
 Սեւ աչուքներ սրբեր իմ:

Original page number 130.

13.5.1.9 Khouyt

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 739.

Ամպն էր երկինք հովն անուշ,
 Սիրականիս քունն անուշ.
 Տարին տասներկու ամիս՝
 Թօռմաւ խնծորն ի գօտիս.
 Խնծորի կէս խածուկ էր,
 Չորս քեօշէն արծթուկ էր.
 Տանիմ իտամ ոսկերիչ,
 Շինէ մատնիք ապրճան,
 Տամ եարոջ՝
 Իր քրոջ:
 Ամպն էր երկինք հովն անուշ՝
 Եար խորոտիկ, պաքն անուշ:
 Տօ՛, տղա՛յ, տղա՛յ, քօլոսով՝
 Մինչ ե՞րբ ընցնիս մեր դրնով.
 Չարկինք քեզ խանջար խորուն,
 Ելնի քու կարմիր արուն.
 Ամպն էր երկինք եւ այլն.
 Աղջիկ քու անուն ի՞նչ ա.
 Աղջիկ քու անուն Շուշան.
 Ելիր երթանք Սուրբ Նշան՝
 Օսկի մատնի քեզ նշան.

Հարիր ուզես՝ հազար կիտամ.

Ամպն էր երկինք եւ այլն:

Կես գիշերուն դուրս ելայ.

Մատղաշ ամպիկ մ'եր ելեր,

Դանդաղ ձնիկ մ'եր թալեր,

Բոկիկ հետիկ մ'է գացէ.

Առա զհետիկն ու գացի,

Գացի կայնա զըլիւնուն:

Վարդեր փըռուկ էր երըսնուն,

Երկու ծծի մէջ նշան կեր,

Չոգայ թէ զնշան պաքէք,

Original page number 131.

Գլորա զընտան ինկայ,

Կանչի Սուրբ ու Սրբօրէք,

Մէկիկ չեկաւ երեւան,

Սուրբ Սարգիսն էր Խորոսան:

13.5.2 Paghesh subdialect

13.5.2.1 Paghesh

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 4 (Դ.), page 93.

– Այ տղա, ես քե, դու ձի:

Աղջիկն ու տղեն սիրեցին իրոր: Աղջկա աչք ճամբախն է օր ուր ախբեր իգա, չտեսնա խավշիկ. իշկեց օր ախբեր գատենց Էկավ, ախջիկ յիմցուց խավշկա: Դողուն առաւ աղվըզու ջան, Էլավ, գնաց, Էլման մտավ ջաղչի քարի տակ: Աղջիկէ ախբերն Էկավ, գատ Էփեցին, կերան, քնան չուր ի լուս: Ախբեր կու կէլի, Էլի գնաց նեջիր. աղվէգ Էլման Էկաւ աղջիկէ մօտ. ուտեն, խմեն, քեյֆ էրեցին ուրանց: Մէ ամիս, Էրկու իրեք ընցավ մեջտեղ, աղբեր իշկեց օր քրոջ փոր օր գօր՝ օր գօր կուռի, օր պը գօր միգար կու բանձրնա:

– Քո՛ւրօ, ասաց տղեն. Էս տեղ մարդ չկա. Էդ յը՛մալ բան ա. կիշկիմ քո մեգար օր պը գօր կու բանձրնա. թէ մարդ ունիս, գաղտուտ կու պէհիս, բե՛ր Էս տեղ, աշկարա պսակիմ քու վերեն. հալալ իրիկ կնիկ Էղէք, իսան օր կա՛ մեղաց վորդի ա:

– Հավա՛ր, աղբեր, դու Էդա խօսք յի՞նչ խօսք ա ձի ասեցիր. Էս իմ խօր անվան մօտեն չե՛մ ամչնար օր դու ձի Էդ խօսք կասիս. Էս Էդ բան Էրո՞ղն իմ:

– Հըպա, քո՛ւրօ, Էդ քո միգար յօրի՞ն կը բանձրնա:

– Տախտ կավիլի, նռան խատ մի գտա, թալեցի բերանսի. Էս տեղացեն փորս ուռաւ:

13.5.2.2 Arjesh

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ.), page 323.

Ժամանակաց մեկին Հարձեշու մէջ Չիլանաձոր մէ մարդ մ'կեղի:

Էտ մարդ յելավ առավ ուր բեռ, գնաց սարի միջու ջաղաջ աղալու. հալա ջաղջի մօտ չը խասեր էր, ջաղջնական դուս յելավ, չուան եզնից պրծուց, բեռն խուրճու պէս թալեց ուր շալակ, տարավ ներս:

Original page number 132.

Էդ մարդ օր էդ բան տեսավ, շատ վախեցավ, ասեց.

- Վալա, Եսիկ ինձ էլ կսպանա, բեռն էլ կուտա, եզն էլ խետ. ապա ինչ Ենիմ, Աստված, օր Էնպէս ա, ես պտի փախիմ:

Ջաղջական բեռան բերանը քակեց, ցօրեն լցեց օղունի մէջ, իրիշկեց տեսավ օր բեռան տեր չեկավ, յելավ դուս, տեսավ օր Էն մարդ կը փախի, բռնաց.

- Տօ՛ւ աղբեր, մի՛ փախի, արի՛ արի՛:

Էն մարդն էլ ասաց. - Տօ վալա, ես քո դուվաթ տեսա, քեզնէ վախեցա, դու քու Աստված. բեռն էլ քեզի, եզն էլ քեզի, ինձի բան մ' ասեր, ես թողեմ Էրթամ:

13.5.2.3 Village of Arinjkus in Artske

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 4 (Դ.), page 201.

Դավրիշ ծուկ մ' կը բերա՛ կուտա պառվուն պախ:

Պառավին էլ իրեք խատ աղջիկ կեզի:

- Պա՛ռավ, կասա, առ զիմ ծուկ, ամանաթ պախա:

Պառավ կասա. - Խա, կը պախիմ, ամանաթ օր կա՛ դըյամաթ ա:

- Պա՛ռավ, ասաց. յան Էրկու, յան իրեք օրէն կուգյամ:

- Շուտ արի, օր անգյան գյաս, կը նեխի:

Դախրիշ տուեց ծուկ մըտ պառավ պախ, գնաց:

Պառավ ասաց. - Վերցեք ծուկ, պախեք, չեղի զայ Էնեք:

Էդա աղջիկներն ա, վերցին Էդ ծուկ պախեցին:

Աղջիկներ իշկեցին օր մ' Էրկու օր դավրիշ չեկավ:

Քշեց չանք ամիս մ' Էդ դավրիշ չեկավ:

Պառվու ջոջ աղջիկն ա, վերցրուց ուր քուրվըտոց.

- Ա՛ղջի, յելի ծուկ բեր, ուտենք, պաս-ցամաք մեռանք:

- Ա՛ղջի, Եսի ամանաթ ա, ամանաթ օր կա՛ դըյամաթ ա:

- Էլի՛, բե՛ր, ուտենք, Էսի մօռցեր ա:

Էլան ծուկ բերին, իրեքով էլ կերան:

Պառավ խաբար չէ աղջիկներ ծուկ կերած Էն:

- Մա՛րե, քու աղջիկ դարվիշի ծուկ կերավ, ասաց պզտի աղջիկ:

- Աղջի, ասաց, դու յօրի՞ն կերար, մենք ի՞նչ ջուղաբ պտի տանք:

Original page number 133.

13.5.2.4 Village of Dapavank in Khat

Adjarian's source: See Էմինյան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ.), page 376.

Թաքյավոր մ' կեդի, խետ մեկ լալե մ'. գելին կերթան կը պտտեն. եղա թաքյավոր լե ըսկի ավլադ ու թավլադ (որդիք) չունէր: Կերթան մեկ դավրեշի մ' ըռաստ կիւզյան: Դավրեշ կասա.

- Թաքյավոր ապրած. ես գիտեմ դու ինչի շուռ կիւզյաս. տղե մ' ապօվ շուռ կիւզյաս. արի քը մի խնծոր կուտամ, կես դու կեր, կես սուլթան թ'ուտա. Աստված քը երկու տղա կուտա. մեկ տղեն լե խավլ երա օր տաս ձի:

Թաքյավոր խավլ երաց, էլավ գնաց ուր տուն. ինչ որ կես ինք կերավ, կեսն էտուր Սուլթանին: Ին ամիս, ին դան, ին դագըգա մնաց, թաքյավորի կնիկ պարկյավ, էբեր ջուխթ մ' տղա: Տղեք ջօջան, էղան տաս տարեկան: Աուր մեկ դավրեշն էկավ, տեսավ օր երկու տղեն հոլ կը խաին. ասաց.

- Կա ու չկա, էսոնք իմ խնծորի տղեկներն են:

Կանչեց գէն երկու տղին. պստիկն չէկավ. ջոջն էբեր, ասաց.

- Արի, երթանք, քյո խօր տուն տո'ւր ձի շանց:

Տղեն ընզյավ առջեվ, տարավ, ասաց. - Ես իմ խօր տուն ա:

Դավրեշ մտավ ինե, տղի խօր տուն սալամըղ կապեցին առէ, ասաց. - Թաքյավոր ապրած կենա. դու քյո խօսաց տե'րն ես:

Ասաց. - Խա, ես իմ խօսաց տերն եմ: Բերեց գերկու տղեն կայնեցուց դարվեշի առէ, ասաց. - Կօ'ր մեկ կը վերուս, վերցու:

13.5.2.5 Villages of New Bayazet

Adjarian's source: I personally wrote down the samples from the New Bayazet villages during my summer travels in 1907.

13.5.2.5.1 Yeranos village Adjarian's source: Migrated from the village of Khastur in Alashkert.

Արի Եթանք մեր արա ջ'րինք. Խա'ջօ, գ'նա ջ'ուր բ'ի, արտ ջ'ըրինք, արտն ըռթընա': Եթանք չայիր, տեսանք քաղէլու չէ': Գ'ացինք տեսանք քաղէլու չէր: Անծրեվ գ'ա, թըխ երկընցու չայիր, էն վախտ կը քաղինք: Լա'օ, դ'ո'ւ իս գ'ացեր իս կերցուցէ չայիր: Հա, յես իմ գ'ացեր իմ կերցուցէ: Օջխար քում, չայիր...

Original page number 134.

... քում. տո'ւրի, տանիմ մեկ լե կերցում: Օր դու չկերցուս, օ'վ կերցու: Հերու շատ անծրեվ էկավ, արտերն շատ երկընցան, դան լե չբ'ընից, հաց լե չեղավ, շախտեն տարավ

* *

Նիկօլա թաքյավոր, Ճավճավաց յերանալ առավ էլլըկ էկավ Գյօքջեն, հազար ութը հաւրի քսանը ութ թվին. մզի բ'երեց էստեղ. Ալաշկերտու Խաստուրու բ'երեց. իցա գ'եղ լե տրվից մզի. օխտ տարի թարխնութեն տըվից. ձ'զի ասիմ օխտ տարով յետ կապեց մզի խարջ ու խարաջ: Տալիզա մօվրօվ կար. էկավ էլլըք պահից. Էտ խարջ կապեց մզիկ, յավալ կապեց մե մանէթ, երկու երեց, իրեք, էտեվ չորս, էտեվ հինգ, էլավ չանքի հիմի տան գ'լօխ տարեկան տըսընչորս մանէթ վացցուն կապէկ. Էս սահաթես մընք արքունական խարջ կիտանք: Դ'առնանք մէշէք. մէշէքն երից պօշլի (ռուս. մաքս), առավ մինն (կամ նաեւ մզնէ' ի մէնք) առաբին հիցցուն. հիմի դ'արծ'ավ փետին, երից մի մանէթ. ծովերեն լե պօշլի կառնէ հիմի մզնէ:

13.5.2.5.2 Adamxan - Զզի օր հօքի կեր' մկա դ'ոպ շուտ էր մեռէ:

- Օր քօ հօցի եղնի՝ ընչի՞ մզի կը չարչըրես եդ դդար. մզի ջ՛ուր չս ի՛տա, մեր արտեր ջ՛րինք:
- Մեռնիմ Ասծու դիվսին. օր ախապեր լավ ըլներ՝ մէկ լէ ուրին կըստեղծեր. մկա դ՛ու քու ախաօր քանդող իս:
- Դ՛ու փիս մարթ իս. քօ հօրօխք՛ըրտիք զըկեր իս, կօղորդեր իս. կայներ իս կօշնըվիս՝ գ՛եղօվ էլ խաբուվ չինք:
- Օր դ՛ու լավ եղներ քու ավաօրտոց հետ՝ քու բ՛երան կերյարա չէր ընգէ:
- Իմ չընգեր ա, քօն կ՛ընգնի:
- Իսա գեղ, ինա գեղ, հմէն լէ ընծմէ հաճ կէսին. քի պես դ՛եվ մարթ հաճ չէնա:

13.5.2.5.3 Dzoragegh Յերկրեն օր եկանք առաջ քառսունուչորս տուն ենք. հիմի դաֆթրին հարուր քսանը ութ տուն ինք. ետ հօղով չինք գյառնա կառավօրվինք. եղեր ինք մկա երկու հարուր իծծուն...

Original page number 135.

... տուն. ապրուստ մի չեղնի. խարջ շատըցե, խարաջ լէ շատըցե. թաքավոր լէ ծով խլեր ա ծ՛երնէ մզի. մզի փայ չկա. հարուր սէլ խոտ լէ կը կերցու ծ՛ուկ առնող մուշտարի. բիրադի (բուր) Յերեվանու, Քյավառա կիգ՛ան, յօթն ավուր ճամբախ կիգ՛ան, խոտ կը կերցուն, են հօղի խարջ լէ մենք կիտանք. մացեր ինք հեսիր: Մէկ մէկ մարթ լէ թուրքեր կը գ՛օղնան տանին սպանին: Մկլօրսի սպանին մէ մարթ, էլ մի՛ հարցու: Թաքավոր զմմէն լէ քրթերուն, հայերուն փարա տըվեր է, մզի չի՛ իտա: Հերու անուն մեր գեղ հաց չէ եկե. տեղ սար է. մրսեր, ցուրտ տարեր է. ժանգ լէ զարկեր է. սկի պտուղ չինք ստացե՛ր ի:

13.5.2.5.4 Tsakkar Մզի ճավճավ յերանալը բերեց ես գեղը. օխտը տարի խարջը չառավ. յետօ դ՛արծ՛ավ առավ տարին մէ մանեթ երկու մանեթ, իրեք, չորս, խինքգ մանեթ. մկա լէ կառնի 14 մանեթ տնական: Ծօվերեն մզի զրկիր ի. ջ՛ախջ՛ընէրեն լէ կառնի փող, երկու անգ՛ամ, համ գըլդին, համ դախօդ: Էլման մէշէներեն մզի զրկիր ի. մէկ փետ մզի վրա երիր ի խինգ մանեթ. խաց լէ չէկավ. քամին քաշեց. հիմի չինք կաննա մըր աղէկներ պահինք. անծրեվ չի գ՛ա. չօրութեն տվիր ի մր վրեն: Արագա ափներու թուրքեր եկած ին մր չայիրներ, մըր արտեր կերցուցած ին. մզի նեղութեն կիտան. կիգ՛ան մզի վրա, մըր չայիր կը կերցուն, մզի գիւլօվ կը զանին:

13.5.2.5.5 Gölköy Ահմետ աղի գ՛եղ մեր քյաֆշի կից, Աթաշ՝ Էլման քուրթի գ՛եղ ա. մեր սար կը կերցուն, մեր մալ կը գ՛օղնան տանին: Հո՛ւ կը վախենանք. թվանք չունինք օր երթանք կռիվ ենին, զընդոնց սպանինք, հո՛ւ հո՛ւ: Թուրքն օխտ ավուր ճամբախ կիգ՛ա մեր մալի արօտ կը կերցու. մեր պապական մուլք՝ օր Ալաշկերտու եկեր ինք, մեր ծ՛երնէն դլած ա. մկա մեր մալ կը փիտնա. մեր մալի խաթեր գ՛ացեր ինք, առեր ինք. յօրեն հինգ կռիվ կենինք. չընք իշխընա մօտենանք: Թվանք օր եղնի՝ մենք ընդոնց սկի չընք հաշվի մարթ. հմա օր չկա... կը վախենանք կը փախնինք: Տարեկան մզնէ տասը մալ դլին տանին. քսան հատ լէ օջիսար...

Original page number 136.

... կը տանին: Հաց օր չունինք. ճժեր լէ անօթնէ է օր մէկ կը մեռնին. լայլաջ ինք: Մեր ծով լէ մեր ծ՛երնէն առած ա. մզի լէ փարա չկա օր գ՛անգատ ենինք: Գ՛անգատ լէ երեր ինք, չըն հա՛սու (ոչ հասուցանեն): յերեվընցին կիգ՛ա մեր արտեր կը կերցու. օր երթանք ընդոնց տավրին լէ մօտենանք՝ մզի կը զարկին կսպանին. ծովը մերն ա կըսին. երկու վերստ տեղ ծօվու բ՛երնէն չուր էլնի վեր՝ մզի կը հասնի:

13.5.2.5.6 Upper Adyaman Յես իդա տեղաց ախջ՛իկն իմ. իդա տեղաց լէ հարսն իմ. իդա տեղ լէ կարքըվեր իմ. իմ անուն լէ Սանամ. օր եղեր իմ Չաչանա տարվա ճիժն իմ. ս՞կտ լէ ծերացեր իմ. էլ մկա չմ կառնա բ՛անի գ՛օրծի եղնի. մարթ պտի օր ընծի պահա. էլ ի՛մալ ապրիմ օր ինծ ապրուստ չեղնի՝ չուր օրիկն ի մահուն: Մեր լէզուն եղմալ ա: Իմ մարթ վըր ընծի տըսնըհինգ տարի կեղնի օր մեծ ա: Դէ, յես ի՛նչ գ՛ինամ օր գ՛ալու ժամանակն չուրի Չաչանա կռիվ՝ ինչ խդար կը քաշա. չմ գ՛ինա: Իմալ օր ռուսն եկե Ալաշկերտ, հօնգուց օր բ՛արծ՛ած եկած իդա տեղ, յես ի՛նչ գ՛ինամ ի՛նչ խդար ժամանակ կը քաշա օր Չաչանա կռիվ եղնի. մըրտ (մօտ) ընծի յատնի չէ: Խօ իմ գ՛լօխ լէ չմ կա՛պի եդա տուն. բեքի լուսուն լէ մեռա: թըխ իմ անուն լէ մկա ախշըրքի երես, թէ լավ թէ վատ իմ անուն լէ թըխ մկա մըչ ախշըրքին:

* *

- Դ՛նօր կերթաս:
- Կերթամ յարտ:
- Էն մարթ Էն տղին կը խանչա. յօրի՞ կը խանչա. ի՛նչ կըսա՝ ընծի թըխ ասա. Էստեղէն յես կը լսիմ:

13.5.2.5.7 Lower Karanlug Adjarian's source: Migrated from the village of Mangasar of Nahen.

- Օ՛նօ, յո՛ւստ գ՛ուգ՛աս, դ՛նօր կերթաս:
- Տնէն կիգ՛ամ:
- Օ՛նօ, դ՛ու կյաննա՞մ մեր խին խօսքերով ասես. թօխ Էս պարօն գ՛րի:

Original page number 137.

- Գօ յես խալիվօրսեր իմ. Էլ չեմ կյաննա բ՛ան ասեմ:
- Ընչի՞ չես կյաննա. հալա դ՛ու շատ կապրիս:
- Խօսքըս չընցնի. խարսի կուշտ խօսքըս չընցի. աղի կուշտ չընցի. ժամանակս անց կեցեր ա. զօ խօսքս օր տուն չըճցամ՝ գ՛եղի մէջ Էլ սկի չընցի: Մէ վախտ օր կելինք տանիս կը բօռինք «տղա՛, արի դ՛աս», մէկի տեղ սաաղ գ՛եղ ժողնրվին կը գ՛ին: Մկա իմ տղին Էլ կանչեմ, կ՛ասեմ մէ թաս ջ՛ուր տու, Էլ չի ուզա գ՛ալ մըտ ընծի:

13.5.2.5.8 Avdalaghalu Adjarian's source: Migrated from the village of Kopigran that is near Mangasar.

Մենք Զօփղռանա Էկեր Էնք Էստեղ. Նեղութենի խամար Էնք Էկը. զօ Էստեղ շէնըք Էնք շիքե: Մընք Էկանք՝ Ավդալ աղան Էր Էս գ՛եղացի. քուրթ Էր ինք. Էնի քօչեց գ՛նաց. մենք իկանք սստանք Էստեղ, առու խանեցինք: Իմալ օր Մանկասարցու լեզուն ա, Էդմալ Էլ զօ մեր լեզուն ա: Մենք ու Մանկասարցիք խնութի դ՛ըրկից Էնք: Գօ ինոնք Էմալ օր Էնդեղ ին սստած, մենք Էլ Էնդոնց կշտի խետ Էստեղն Էնք սստած:

13.5.2.5.9 Alikrykh Մեր գ՛եղացիք գ՛նացինք նաչալնիկի մօտ. ասաց. դիվան կուզեմ: Էլավ Էկավ թալեց ճպօտի տակ, Էտոր լավ ջ՛արդ՛եց. խօնջան կըտրամ. օր կտրամ՝ խեյքը գ՛նաց. քթէն խեղեղի պէս արուն պրծամ, լեզես. տեսանք օր խեյքը գ՛ացեր ա, խօղաթըթախ ուր առանք գ՛ացինք յախբ՛ուր. Էդ յախբ՛րի դ՛եմ ջ՛ուր թալինք վրէն. ջ՛ուր գ՛նաց գ՛նաց, աչքեր բ՛ացեց, սեվ սիվտակը դ՛եղնավ: Նոր վերցինք դ՛րեցինք ծ՛իյանքներու վրէն, առանք Էկանք զօ մեր տուն: Տեր Մարգարն օրենքեց, մնաց յօթն օր՝ ութն օր, գ՛երընդ՛ին դ՛ըրեց վըր թեվին, գ՛նաց բիար (քաղելու). խզարմամասի քաղեց, Էրկու օր քաշեց, մըչ բիարին մեռավ: Մկա քեզնէ ու ծ՛եզնէ կը խարցում. սուչ վի՞ր կեղի:

* *

- Է՛, դ՛աս արի, դ՛նօր կերթաս. կայնէ յես Էլ գ՛ամ:
- Վռագցեր իմ. յես զօ բ՛ան ունիմ, կը վազիմ կերթամ. Էն տղէներ գ՛նացին. անգաջ չեն Էնէ. Էտոնց պիտի խասնիմ, գ՛ինա՞ս:

Original page number 138.

13.5.2.5.10 Zolakhach Adjarian's source: Migrated lagely from the village of Ziro and from Hamur.

- Մէլըն, խին բ՛անէրուց գրուցա, վարժապետ թօղ գ՛րա:

- So չմ գ'իսա ինչ պատմեմ. մեր պապեր էկած ին էստեղ. թուրք էր նստուկ. թուրքերուն խանեցին տարան Մազրի մահալ, մենք մացինք էստեղ:

- յո՞ւստ գ'աս:

- Տնեն:

- Էդ օծուշաղի խետ ի՞նչ կը գրուցիր:

- Սկի. կասի քի մե փարչ Քուլադանա բ'երած Մարգարի տուն. մկա կուզեմ չի իտան. կասեմ յորի՞ չս իտա. կասեն ծ'եզի պետք ա, մեզի էլ պետք ա: Դէ, էստոք գ'րա. էսքան բօ՞լ ա: Կուզես ուրիշ բ'ան էլ ասեմ: Մեր կանամկի խամոդ (անջուր) ա. ջ'ուր կուզեմ, չն ի տա. Խաչօի մօտեն գ'նացի ուզեցի՝ չտվեց, քֆրեց, ասաց չմ ի տա. յորի՞ Էս էկե վըր իմ ջ'րին:

13.5.2.5.11 Lower Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from Nahen, Gulasor, Ulikend, Kumlubucak, and Leter.

- Տղա՛, դ'ո՞ր կերթաս. դ'նա դանչա խսամի Ավոյին գ'ա՛մ:

- Բ'արիրիկուն, խեր ա. ընչի՞ Էս դանչե, խնամի:

- Երթանք մեր տղին ախջ'իկ ուզենք:

- Ասված աջ'օղա:

Էլան գ'նացին հարեվանի տուն:

- Բ'արի յիրիկուն. բ'արօվ էկաք. նստեք. խեր ա Էս վախտ ծ'եր գ'ալ:

- Խեր ա, փառք Աստուծու. դ'ու ընծնից խարցու. Էկեր Էնք բ'արեկամութեն կը խնդ'րենք. ախջ'իկդ տու մեր տղին: Քեզնե լավ մարդ՝ չենք կառնա դ'ըտնի:

- Դե վօր Էդմալ ա, ծ'եռդ բ'ե պաչեմ:

- Տղա՛, բուտուկեք դ'րեք, քեֆ անենք:

13.5.2.5.12 Upper Gyuzeldara Adjarian's source: Migrated from the village of Iritsu, from the village of Vanki, from Korun, from Musun, and from Ardzap.

Ժողվեր ինք, ըսեցինք. արեք Երթանք զօզան. կես մ'ըսին չենք իգ'ա, կես մ'ըսին կիգ'անք. յես լե ինադ Էրեցի, ըսի կերթամ: ...

Original page number 139.

Մկա կըսեմ թե չերթամ. մեր կընկըտիք լե խայիլ չեն. կըսին մենք չկրնանք Երթանք, չընք Է'րթա սար բեր. չընք կառնա, հեռուն ա ճամբախ. օխչար կթինք ու բ'երինք հա Էդա տե՞ղ: Մկա կըսեն. բ'արծ'ենք մեր տներ՝ Երթանք մեր զօզանատեղ. Էն վախտ մզիկ ըռահաթ կեղնի. մե ամիս Էրկու կը մնանք Էնդեխ, Էրկու ամսով յետո կիջ'նենք կիգ'անք մեր գ'եղ:

13.5.2.5.13 Zaghalu Adjarian's source: Migrated from the village of Yoncali in Mush.

Յես ըսեցի. տերտեր, արի Երթանք սար, քօլիլըմ ծածկա, մանինք մէջ: Վո՞ր տեղ Երթանք. խերու գ'ացինք Ներքի-Խարանլուղի սար. Էս տարի՞ դ'ո՞ր Երթանք: Տերտերն ասաց. արի, ըս տարի լե Երթանք Վերի-Գօզալդարա. մեզի կըսեն Էստեղ խօվ ա. Էն տեղաց մարթ լավ ա, աղէկ ա. մեր յերկրի մարթ ա. Էնդոք լե մեր յերկրեն էլ Էկե. ինչքան չեղի մեր պատիվ կը պախեն. մեզի լավ աչքօվ կիշկեն: Խոտ լե ատնօվ ա. կըսեն յեղ լե շատ կեղնի: Մկա տերտեր ընծի բ'երեր ա Էստեղ, ինք լե թօրկե գ'ացե:

13.5.3 Note on migration

Note: Of the remaining villages of New Bayazet, the Mush dialect also contains Upper and Lower Kyolaghran, Lower Aluchalu and Gedakbulag. Kyolaghran migrated from Nahen, Yoncalı and Krakom; Aluchalu migrated from the Bayazit village of Çakırbey, from Van and Maku; while the people of Gedakbulag from Leter, Mush and Khlát.

The three have the sound /χ/ <խ> instead of /h/ <հ>, and the conjunction /le/ <լէ> instead of /al/ <ալ> 'also'. They use the present forms like in Table 13.14.

Table 13.14: Monosyllabic verbs in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
'I come'	k-ig ^h -a-m կիգ'ամ	gu-k ^h -a-m կու գամ
'you.SG come'	k-ig ^h -a-s կիգ'աս	gu-d-a-s կու գաս
'he comes'	k-ig ^h -a-n կիգ'ան	gu-l-a-n կու գան
'I give'	k-it-a-m կիտամ	gu-d-a-m կու տամ
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

The copular verb in the present 3SG is /a/ <ա> 'is'. The first conjugation class ends in /il/ <իլ> (Table 13.15).

Table 13.15: Verbs with /-il/ in villages of the Mush dialect

	Mush villages	cf. SWA
'they drink'	kə χm-i-n կը խմին	gə χəm-e-n կը խմեն
	IND-√-TH-3PL	IND-√-TH-3PL

The ablative case uses the formative /-en/ <էւ>, but the formative /-iŋs^h/ <ից> is also used.

The village of Tyuskyulyu migrated from the Arjesh villages of Gandzak, Zirekli, and the Mush villages of Hadgon, Lez, Malakand; it sufficiently differs from the others because, like Julfa, it uses the copular verb with the vowel /a/ <ա>.

(54) Mush villages

- a. b^her-_{jer}   a
bring-PERF.CVB AUX
'He has brought.'
  - b. g^hats^h-ats^h a-n
go-RPTCP AUX-3PL
'They have gone.'
  - c. art^h-a-nk^h
go-TH-1PL
'We go (subjunctive).'
- արթանք

Besides these, it has the sound /h/ <հ> instead of /χ/ <խ>; while its ablative is /-en/ <էւ> and /-iŋs^h/ <ից>. For the remaining points, they are the same as the last branch of Mush.

Chapter 14

Van

14.1 Background

Original page number 140.

The dialect of Van is spoken on the entire Eastern shore of the Van sea.¹ Its center is the great city of Van and its multiple surrounding Armenian villages. It spreads from the north until Diyadin, the western side of Bayazit, from the south to Moks, Vozim, Çatak and Aghbak or Başkale, from the east until the border of Persia, and from the west it scratches the borders of the Mush dialect. As of now, the dialect of Van (especially the Moks subdialect) is the western border-line of the Armenian language, beyond which the Armenians are Kurdish-speaking or Arabic-speaking. During the time of the last Russo-Turkish war, a large number of Armenians from Diyadin migrated to the Caucasus, where they built the village of Basargechar on the south-eastern banks of the Sevan sea. Now, in that same region, it is a great and rich town (աւաւ), and has essentially taken the image of a city.

14.2 Phonology

14.2.1 Segment inventory

The sound system of the Van dialect contains 46 sounds, which are divided as follows.

There are 12 vowels (Table 14.1).

Table 14.1: Vowels of the Van dialect

/i/ <ի>	/ʏ/ <իւ>	/u/ <ու>
/je/ <ե>	/æə/ <եօ>	/yo/ <ո>
/e/ <է>	/æ/ <եօ>	/ə/ <ը>
/æ/ <ւ>		/ɑ/ <ա>

It has 34 consonants (Table 14.2).

¹HD: Adjarian tends to call Lake Van and Lake Sevan as seas <ծով> instead of lakes <լիճ>.

Table 14.2: Consonants of the Van dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
	<բ>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<թ>	<գ>	<կ>	<ք>
Affricates				/d͡z/	/t͡s/	/t͡sʰ/			
				<ծ>	<ծ>	<ց>			
				/d͡ʒ/	/t͡ʃ/	/t͡ʃʰ/			
				<ջ>	<ճ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/x/	/ɣ/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<խ>	<հ>
									/h/
									<հյ>
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/r/	/l/	/j/		
	<մ>	<ն>		<ր>	<ռ>	<լ>	<յ>		

Among vowels, the sounds /je, ʊo, œə/ <ե ո օ> are notable. The first two are same as the sounds /je, ʊo/ <ե, ո> for the people of Mush or rural Karin; but they are not as heavy and slow as them, but are pronounced faster. The sound <օ> is pronounced also like the sequence օղ (Adjarian: <öə>, IPA: /œə/), but faster and it can be considered a diphthong.

14.2.2 Sound changes

For sound changes, the following are the most significant conditions.

Original page number 141.

14.2.2.1 Monophthongal vowels

14.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> has changed to /a/ <ա>. In the Van dialect, especially under stress, this vowel is pronounced closed, almost like the <a> vowel of the English word <all>.² In many places it is changed to /æ/ <ւ>, but there is no general rule for this. What's clear is only that after the sound /v/ <վ>, it always changes to /æ/ <ւ>, and even the name of the city 'Van' (Table 14.3).

Table 14.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <ւ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
'fear'	vax	վախ	væx	վախ	vax	վախ
'to wash'	lʷanal	լուանալ	lvæɫ, vlæɫ	լվալ, վլալ	ləʋanal, ləʋal	լվանալ, վլալ
'wheat-meal'	d͡ʒawar	ճաւար	ʃsævæɾ	ծաւար	d͡ʒavar	ճաւար
'to run'	vazel	վազել	væziɛɫ	վազել	vazel	վազել
'tomorrow'	vaɫ	վաղ	væɐ	վաղ	vəɐ-ə (-DEF)	վաղը
'curtain'	varagojɾ	վարագոյր	væɾækiʊɾ	վարանկյուն	varakʰujɾ	վարագոյր
'vardapet (archimandrite)'	vardapet	վարդապետ	væɾtæpiɛt	վարտապետ	varɫʰapet	վարդապետ
'fee'	varɫz-(əʔ)kʰ (-PL)	վարծք	væɾɫsʰkʰ	վարցք	varɫsʰkʰ	վարծք
'Van'	van	վան	væn	վան	van	վան

²HD: The prose is unclear, but I think he means that that this vowel is rounded.

In very few cases, the Classical vowel /a/ <ա> also changes to /e, յe, je, i, œ, ʏ, o, ə/ <է, է, յէ, ի, էօ, իւ, օ, ը>. Such words are one or a handful; they are the result of exceptional phonetic rules.

14.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե> In Van, Classical Armenian /e/ <ե> has changed to /jje/ <յե> in the beginning of monosyllabic words. At the beginning of polysyllabic words, it can turn to /jje/ <յե> or /e/ <է> (Table 14.4).

Table 14.4: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /jje, e/ <յե, է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘thirty’	eresun երեսուն	jiersun յեռսուն	jeresun երեսուն
‘iron’	erkat ^h երկաթ	erkat ^h երկաթ	jerkat ^h երկաթ

For words with a repeated Classical /e/ <ե>, some of changed them to /i/ <ի> (Table 14.5).

Table 14.5: Change from repeated Classical Armenian /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘three’	erek ^h երեք	irjek ^{hi} իրեք	jerek ^h երեք
‘to cook’	ep ^h el եփել	ip ^h iel իփել	jep ^h el եփել
‘face’	eres երես	irjes իրես	jeres երես
‘evening’	erekoj երեկոյ	irikun իրիկուն	jereko երեկո

In the final syllable, the Classical sound /e/ <ե> becomes /je/ <յե> (Table 14.6).

Table 14.6: Change from final Classical Armenian /e/ <ե> to /je/ <յե> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘friend’	ənker ընկեր	ingjier ինգյեր	əŋker ընկեր

Word-medial /e/ <ե> changes to /e/ <է> or /je/ <յե> (Table 14.7).

Table 14.7: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <ե> to /e, յe/ <է, էյ> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘mouth’	beran բերան	peran պերան	beran բերան
‘ground’	getin գետին	kjetin կյետին	getin գետին

The latter sound change in specific is the opposite from the Mush dialect, where the sounds /je/ <յե> or /yo/ <յօ> can exist only in the final syllable according to Msérianz (Մսերյան).

14.2.2.1.3 Classical Armenian /ē/ <է> The Classical sound /ē/ <է> always changes to /e/ <է>. It changes to /i/ <ի> only in the words in Table 14.8.

Table 14.8: Change from Classical Armenian /ē/ <է> to /e/ <է> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
‘gum’	χēz խէժ	χiz խիժ	χez խեժ
‘Sunday’	kirakē, kiyrakē կիրակէ, կիրակի	kiraki կիրակի	kiraki կիրակի

14.2.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> The Classical sound /i/ <ի> is usually preserved, but there it has become /e/ <է> in a few words, as well as /je/ <յէ> or /y/ <իլ> (Table 14.9).

Table 14.9: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, e, je, y/ <ի, է, յ, իլ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘nine’	inən	ինն	in	ին	inən	ինն
‘fifty’	jisun	յիսուն	isun	իսուն	hisun	հիսուն
‘bed’	ankot̃in	անկողին	gʷoxvenk ^{hj}	գյօղվենք	añkoxin	անկողին
‘poop’	ṭsirt	ծիրտ	ṭs̃iert	ծենտ	ṭsirt, ṭsert	ծիրտ, ծենտ
‘balance’	kəf̃ir-k ^h (-PL)	կշիռք	kəf̃ierk ^{hj}	կըշեռք	kəf̃irk ^h	կշիռք
‘other’	urij	ուրիշ	yr̃yʃ	իւրիշ	urij	ուրիշ

14.2.2.1.5 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> changes to /vʷo/ <վո> in the beginning of monosyllabic words, to /vʷo/ <վո> in the beginning of a large number of polysyllabic words, and in some places to /o/ <օ> (Table 14.10).³

Table 14.10: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vʷo, o/ <վո, օ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘resentment’	ox	ոխ	vox	վոխ	vox	ոխ
‘who’	ov	ով	vʷov	վով	ov	ով
‘male’	or̃d̃z	ործ	vʷort̃s	վործ	vor̃t̃s ^h	ործ
‘gold’	oski	ոսկի	vʷoski	վոսկի	voski	ոսկի
‘widow’	*or̃bewq̃iri	*որբեւայրի	vʷor̃p̃æveri	վորպեւերի	vor̃p̃ ^h evajri	որբեւայրի
‘gold’	oski	ոսկի	vʷoski	վոսկի	voski	ոսկի
‘to inundate’	õtõtel	օղողել	ox̃ox̃iel	օղողել	vox̃ox̃el	ողողել
‘to take pity on’	õtõrmil	ողորմիլ	ox̃or̃m̃iel	օղորմել	vox̃or̃mel	ողորմել

We individual examples of changes to /u, œ/ <ու, էօ> (Table 14.11).

Table 14.11: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u, œ/ <ու, էօ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘bone’	osk̃ar	ոսկր	usk̃ur	ուսկոռ	voskor	ոսկոր
‘to twist’	olorel	ղլորել	œrlœr̃jel	էօլէօրել	volorel	ղլորել

Word-medially, most of the time, the Classical sound /o/ <ո> becomes /ʷo/ <ո>, in both the final and pre-final syllables. But there are many examples where it has also changed to /o, œ, œə, u/ <օ, էօ, օւ, ո> (Table 14.12). The sound /œə/ <էօ> exists only in the final syllable

Original page number 142.

³HD: The reconstructed ancestor for ‘widow’ is my own.

Table 14.12: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /o, œ, œə, u/ <o, tò, to, nL> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
'gray-haired'	alewor	ալեւոր	χalivxor	խալիվոր	alevor	ալևոր
'leaven (CA); dough (SEA)'	χəmor	խմոր	χəmyor	խըմոր	χəmor	խմոր
'earth'	hoʃ	հող	χyox	խող	hoʃ	հող
'wheat'	ṡʰorəan	ցորեան	ṡʰyoren	ցորեն	ṡʰoren	ցորեն
'flour of parched corn'	pʰoxind	փոխինդ	pʰyoxind	փոխինդ	pʰoxind	փոխինդ
'prostitute'	boz	բոզ	pœəz	պեծզ	boz	բոզ
'work'	gortṡ	գործ	k'œərtṡ	կյեծռծ	gortṡ	գործ
'frog'	gort	գորտ	k'œərt	կյեծռտ	gort	գորտ
'to assemble'	ʒoʃovel	ժողովել	ʒoɐvɛl	ժողվել	ʒoɐovel, ʒoɐvel	ժողովել, ժողվել
'to bathe'	loganal	լոգանալ	loɣknaɫ	լոխկնալ	loganal	լոգանալ
'shepherd'	hoviɥ	հովիւ	χoviv	խովիվ	hoviv	հովիվ
'rooster'	akʰaʃaʃ	աքաղաղ	ahɫæɾ	ահլեօր	akʰlor	աքլոր
'buffalo'	gomēʃ	գոմեշ	g'œmef	գյեօմեշ	gomeʃ	գոմեշ
'madder'	torón	տորոն	turun	տուրուն	torón	տորոն

14.2.2.1.6 Classical Armenian /u/ <nL> Before a consonant, the Classical sound /u/ <nL> changed to /u/ <nL> at the beginning of words, to /u/ <nL> or /y/ <ɫL> in the middle or end of words. While before a vowel, it is always /v/ <ɥ> (Table 14.13).

Table 14.13: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u, y, v/ <nL, ɫL, ɥ> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
'camel'	uʃt	ուղտ	uxɫ	ուղտ	uxɫ	ուղտ
'cold'	ṡʰurt	ցուրտ	ṡʰurt	ցուռտ	ṡʰurt	ցուրտ
'snow-storm'	bukʰ	բուք	pykʰɪ	պիւք	bukʰ	բուք
'spring'	garun	գարուն	k'æɾuy	կյարիւն	garun	գարուն
'you.SG.NOM'	du	դու	tɥ	տիւ	du	դու
'mulberry'	tʰutʰ	թուփ	tʰɥtʰ	թիւփ	tʰutʰ	թուփ
'tongue'	lezu	լեզու	leɥ	լեզիւ	lezu	լեզու
'flea'	lu	լու	ɫɥ	լիւ	lu	լու
'to wash'	lyanal	լուանալ	lœvæɫ, vœlæɫ	լըվանի, վըլանի	lœvanal, lœval	լվանալ, լվալ

14.2.2.2 Diphthong changes

In diphthongs, we note the following sound changes.

14.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <uɣ> The Classical sound /aj/ <uɣ> changes to /e/ <ɛ> next to a consonant; but when the next syllable has the vowel /i/ <ɪ>, the diphthong */aj/ <uɣ> also becomes /i/ <ɪ>. Before vowels, /aj/ <uɣ> stays /aj/ <uɣ>. At the end of words, it becomes /a/ <u>; it is deleted when declined (Table 14.14).

Table 14.14: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e, i, aj, a/ <Է, Ի, Այ, Ա> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
‘father’	hɑjɾ	հայր	χer	խեր	hɑjɾ	հայր
‘shine’	pʰɑjɪ	փայլ	pʰelkʰ	փելք	pʰɑjɪ	փայլ
‘to walk’	kʰɑjɪl	քայլել	kʰɛjɪl	քելել	kʰɑjɪl	քայլել
‘wide’	lɑjn	լայն	len	լեն	lɑjn	լայն
‘vineyard’	ɑjgi	այգի	iki	իկյի	ɑjgi	այգի
‘man’	ɑjɾ	այր	irik	իրիկ	ɑjɾ, erik	այր, էրիկ
‘to burn’	ɑjɾel	այրել	iritsʰjɪl	իրիցել	ɑjɾel	այրել
‘mirror’	hɑjɪli	հայելի	χajlik	խայլիկ	hɑjɪli	հայելի
‘tin’	kəɬɑjek	կւայեկ	kəɬajjek	կըլայեկ	kəɬɑjek	կւայեկ
‘trivet’	kaskarɑj	կասկարայ	kaskara	կասկարա	kaskara	կասկարա

14.2.2.2.2 Classical Armenian /iʏ/ <իւ> The Classical sound /iʏ/ <իւ> became /iv/ <իվ> before vowels or at the end of words (Table 14.15a). For Before consonants, we find the sounds /ɣ, u/ <իւ, ու>, and in some places /i, ʏe, o/ <ի, է, ո> (Table 14.15b).

Table 14.15: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /iv, ɣ, u, i, ʏe, o/ <իվ, Իւ, ու, Ի, է, ո> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
a. ‘sick’	hiwand	հիւանդ	xivand	իւիվանդ	hivand	հիվանդ
‘shepherd’	hoviʏ	հովիւ	χoviv	խովիվ	hoviv	հովիվ
b. ‘flour’	aliʏɾ	ալիւր	ælyɾ	ալիւր	aljur	ալյուր
‘fountain’	ɑtbiʏɾ	աղբիւր	æχpɾɾ	ալիսալիւր	ɑχpjur	աղբյուր
‘self’	iʏɾ	իւր	ur	ուր	jur	յուր
‘bodkin’	heriʏn	հերիւն	χirun	իւիրուն	herjun	հերյուն
‘carpenter’	hiʏsən	հիւսն	χus	իւուս	hjusən	հյուսն
‘branch’	tʃiʏt	ծիւղ	tʃɣɛ	ծող	tʃjus	ծյուղ
‘village’	giʏt	գիւղ	kʏjɛ	կյեղ	gjus	գյուղ
‘brick’	ɑtiʏs	աղիւս	oɛis	ողիւս	ɑɛjus	աղյուս

14.2.2.2.3 Classical Armenian /oj/ <ոյ> The Classical sound /oj/ <ոյ> changed to /ʏo, æɟ, u/ <ն, էծ, ու>, and sometimes to /o, vi, vʏo/ <օ, վի, վո>. There are only individual examples of the latter group (Table 14.15).⁴

⁴HD: For ‘alfalfa’, Adjarian provides an ancestor form <առնայն>, but I couldn’t find it elsewhere.

Table 14.16: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /yo, œə, u, o, vi, vyo/ <ո, էօ, ու, օ, վի, վո> in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
'blue'	kapojt	կապոյտ	kapɔt	կապոտ	kapujt	կապույտ
'pinky'	tʃəkojtʰ	ճկոյթ	tʃkɔtʰ	ճկոթ	tʃəkujtʰ	ճկույթ
'nest'	bojn	բոյն	pœəɲ	պէօն	bujn	բույն
'alfalfa'	aru.ɔjt	առուոյտ	arvœəɲ	առվէօտ	arvujt	առվույտ
'color'	gojn	գոյն	k'œəɲ	կյէօն	gujn	գույն
'light'	lojs	լոյս	lœəɲ	լէօս	lujs	լույս
'wick'	patroig	պատրոյգ	patrukʰi	պատրոկ	patrujkʰ	պատրույգ
'curtain'	varagojɾ	վարագոյր	væræk'ur	վաւրակուր	varakʰujɾ	վարագույր
'knot'	hangojtsʰ	հանգոյց	χang'ortʰ	խանգօյց	hangujtsʰ	հանգույց
'who.GEN.SG'	oɟɾ	ոյր	vir	վիր	vorɪ	որի
'strength'	oɟɹ	ոյժ	vɔɹ	վոժ	uɹ	ուժ

14.2.2.3 Consonant changes

Consonant sound changes in the Van dialect are the same as in the Karabakh dialect. Here as well, the voiced sounds of Old Armenian have changed to voiceless unaspirates. The voiceless unaspirates stay the same; the voiceless aspirates stay the same. After nasals, voiced sounds and voiceless unaspirated sounds become voiced. After the Classical sound /r/ <ր>, voiced consonants become voiceless aspirates.

Besides these, the sound /h/ <հ> of the Van dialect becomes /χ/ <խ>. The Classical sound /r/ <ր> sound becomes /r/ <ռ> next to the consonants Classical sound /ts, dz, tsʰ, tʃ, dʒ, tʰ, t, tʰ, v/ <ծ, ծ, ց, չ, տ, թ, վ>. The Classical sound /kʰ/ <ք> becomes /h/ <հ> before other consonants. We saw examples of these changes in the above data.

Original page number 143.

As we know, voiced aspirated consonants do not exist in the Van dialect.

14.3 Morphology

14.3.1 Noun inflection or declension

14.3.1.1 Case markers

The declension system of the Van dialect is similar to that of /um/ <ում> branch. The ablative is built with the formative /-iʃtsʰ/ <ից>. The accusative is the same as the dative if the object is animate; while it is the same as the nominative if the object is inanimate. There is no locative.

14.3.1.2 Plural markers and plural declension

The plural has three different forms. Monosyllabic words take the formative /-jɛr/ <եր>. Consonant-final polysyllabic words take the formative /-nɛr/ <ներ>, while vowel-final or /n/-final <ն> polysyllabic words take the formative /-hɛr/ <հեր>; based on phonetic laws, this formative originates from the previous form /kʰɛr/ <քեր> (Table 14.17).⁵

⁵HD: I'm not sure why Adjarian's examples use a form <jhɛr> /jhɛr/ with a glide in the wrong location of what Adjarian's prose says: <jhɛr> /hɛr/.

Table 14.17: Plural suffixes /-jer, -njer, h'tjer/ <եր, ներ, հյտեր> in the Van dialect

	Classical Armenian	> Van	cf. SEA
'bread'	hats ^h hwg	χats ^h hawg	hats ^h hawg
'bread-PL'		χats ^h -jer hawgēr	hats ^h -er hawgēr
'bow'	atefan աղեղն	anjer անեղ	axer աղեղ
'bow-PL'		anax-njer անըղներ	axer-ner աղեղներ
'wine'	gini գինի	k'ini կյինի	gini գինի
'wine-PL'		k'ini-jhtjer կյինիյիտեր	gini-ner գինիներ
'pantry'	maran մառան	maran մառան	maran մառան
'pantry-PL'		maran-jhtjer մառանյիտեր	maran-ner մառաններ

The cases of the plural are formed in the following way (Table 14.18).

Table 14.18: Declension of plural nouns in the Van dialect

	'breads'	'pantries'	'wines'
NOM	χats ^h -jer hawgēr	anax-njer անըղներ	k'ini-jhtjer կյինիյիտեր
GEN, DAT, ABL	χats ^h -jer-at ^h hawgēr-wag	anax-njer-at ^h անըղներ-wag	k'ini-jhtjer-at ^h կյինիյիտեր-wag
INS	χats ^h -jer-ov hawgēr-ol	anax-njer-ov անըղներ-ol	k'ini-jhtjer-ov կյինիյիտեր-ol

14.3.1.3 Absence of the definite suffix /-ə/ and word-initial/final schwas

The Van dialect is famous for the absence of the definite article /-ə/ <ը>. Many times we see that even the most educated Van speakers cannot get used to using the Armenian article /-ə/ <ը>. For example, the speaker would say (55) or in the native dialect (56).

- (55) a. Van speaker producing an SWA sentence without the definite suffix /-ə/

- i. ajs mart^h u ajn gin gər-v-e-t^h-a-n irar het
this man and that woman fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other with
'This man and this woman fought with each other.'

այս մարդ ու այն կին կռուեցան իրար հետ

- ii. mer dun meṭs e
our house big is
'Our house is big.'

մեր տուն մեծ է

- iii. vana k^haxak^h k^hexet^hig e
Van city beautiful is
'The city of Van is beautiful.'

Վանայ քաղաք գեղեցիկ է

- b. cf. SWA sentence with the expected definite suffix /-ə/

- i. ajs mart^h-ə u ajn gin-ə gər-v-e-t^h-a-n irar het
this man-DEF and that woman-DEF fight-PASS-TH-AOR-PST-3PL each.other with
'This man and this woman fought with each other.'

այս մարդը ու այնը կին կռուեցան իրար հետ

- ii. mer dun-ə meṭs̄ e
our house-DEF big is
'Our house is big.'
մեր տունը մեծ է
- iii. vana kʰaʁakʰ-ə kʰeʁeṭs̄ʰig e
Van city-DEF beautiful is
'The city of Van is beautiful.'
Վանայ քաղաքը գեղեցիկ է

(56) a. Van sentence without the definite suffix /-ə/

ṭʰyr̄ xamj̄eʁ i
water delicious is

'(The) water is delicious.' ճիւր խամել ի

b. cf. SWA sentence with the definite suffix /-ə/

ṭʰyr̄-ə hameʁ e
water delicious is

'The water is delicious.' ջուրը համել է

Because of this, the word /ṭʰyr̄/ <ճիւր> can mean either 'water' or 'the water'. This characteristic of Van speakers is explained only by their incapability of pronouncing the word-final /-ə/ <ը>, which was also the case in Classical Armenian which did not have word-final /ə/ <ը>. Otherwise, Van speakers are aware of the use of the article, because when they need to be exact, they can add the article /-n/ <ն>.

It appears that the Van dialect also cannot pronounce a word-initial sound /ə/ <ը> (Table 14.19).⁶

Table 14.19: Absence of word-initial schwa in the Van dialect

	Classical Armenian		> Van		cf. SEA	
'walnut'	ənkɔjz	ընկոյզ	gœʁz	գեծզ	əŋkujz	ընկոյզ
'bed'	ankot̄in, ənkot̄in	անկողին, ընկողին	gʰoʁvenkʰij	գյօղվենքյ	əŋkox̄in	անկողին
'by'	ənd ɔr	ընդ որ	dœʁ	դեծր	ənd vor	ընդ որ
'baptized'	kənkʰawor	կնքաւոր	kʰavor	քավոր	kəŋkʰavor	կնքավոր
'friend'	əŋker	ընկեր	ingj̄er, gj̄er	ինգյեր, գեր	əŋker	ընկեր

14.3.2 Pronoun inflection or declension

14.3.2.1 Personal pronouns

Original page number 144.

HD: Table 14.20 lists the personal pronouns.

⁶HD: For 'baptized', Adjarian postulates a reconstructed intermediate form /ənkʰavor/ <ընքավոր> between the Classical and Van forms.

Table 14.20: Inflection paradigm for personal pronouns in the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3SG 'they'
NOM	jies յես	ty տի	zink ^h զինք	mjenk ^h մենք	tyk ^h տիք	uxank ^h ուրանք
GEN	im իմ	k ^h yo քո	ur ուր	mier մեր	tsier ծեր	uxants ^h ուրանց
DAT, ACC	dzi, dzik ծի, ծիկ	k ^h je քե	ur ուր	mje մե	tsje ծե	uxants ^h ուրանց
ABL	dziz-n-its ^h ծիզնից	k ^h jez-n-its ^h քեզնից	ur-m-its ^h ուրմից	mjez-n-its ^h մեզնից	tsjez-n-its ^h ծեզնից	uxants ^h -its ^h ուրանցից
INS	dziz-n-ov ծիզնով	k ^h jez-n-ov քեզնով	ur-m-ov ուրմով	mjez-n-ov մեզնով	tsjez-n-ov ծեզնով	uxants ^h -ov ուրանցով

14.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 14.21 lists interrogative pronouns.

Table 14.21: Inflection paradigm for interrogative pronouns in the Van dialect

	'who'	'what/that' (singular)	'who/what/that' (plural)
NOM	vov վո	vov վո	vurvonk ^h վուրոնք
GEN	vir վիր	vuru վուրու	vurvonts ^h վուրոնց
DAT, ACC	vir վիր	vov վո	vurvonk ^h վուրոնք
ABL	vir-n-its ^h , vir-m-its ^h վիրնից, վիրմից	vur-uts ^h վուրուց	vurvonts ^h -its ^h վուրոնցից
INS	vir-n-ov, vir-m-ov վիրնով, վիրմով	vur-n-ov վուրնով	vurvonts ^h -m-ov վուրոնցով

14.3.2.3 Demonstrative pronouns

HD: Table 14.22 lists demonstrative pronouns. Demonstratives can be proximal, medial, or distal.

Table 14.22: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Van dialect

	Singular			Plural		
	proximal 'this'	medial 'that'	distal 'yonder'	proximal 'these'	medial 'those'	distal 'those yonder'
NOM, ACC	es, esa, esik ես, էսա, էսիկ	et, eta, etik ետ, էտա, էտիկ	en, ena, enik են, էնա, էնիկ	isonk ^h իսոնք	itonk ^h իտոնք	inonk ^h ինոնք
GEN, DAT	isor իսոր	itor իտոր	inor ինոր	isonts ^h իսոնց	itonts ^h իտոնց	inonts ^h ինոնց
ABL	isor-m-its ^h իսորմից	itor-m-its ^h իտորմից	inor-m-its ^h ինորմից	isonts ^h -its ^h իսոնցից	itonts ^h -its ^h իտոնցից	inonts ^h -its ^h ինոնցից
INS	isor-m-ov իսորմով	itor-m-ov իտորմով	inor-m-ov ինորմով	isonts ^h -m-ov իսոնցով	itonts ^h -m-ov իտոնցով	inonts ^h -m-ov ինոնցով

14.3.3 Verbal inflection or conjugation

14.3.3.1 Theme vowel changes

Verbal conjugation does not present major form changes. The only ones are phonetic changes. In the present tenses, the Classical sound /e/ <ե> remains; it changes to /i/ <ի> only in the 3SG in the first conjugation class. In the past tenses, whenever the Classical sounds /ē, əj/ <է, այ> become vowels, they are deleted (Table 14.23).

Table 14.23: Changes to theme vowels in the Van dialect

	Van		cf. SWA
'I would want'	k-uz-∅-i-∅ կուզի		g-uz-ej-i-∅ կ'ուզէի
'I would sneeze'	kə ʰaz-∅-i-∅ կը խազի		gə ʰaz-əj-i-∅ կը հազայի
	IND-want-TH-PST-1SG		IND-want-TH-PST-1SG

HD: To clarify, Adjarian is discussing how the theme vowel manifests in different morphological contexts. Before the past tense suffix /-i-/, SWA and SEA keep the theme vowels /e,a/ and they add a glide. In contrast in Van, the theme vowel is deleted before this past suffix /-i-/.

Original page number 145.

14.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class

As an example, we show the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

14.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-/ 'to want', the theme vowel is an invariant /e/. In Van, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. However in Van, the theme vowel can alternate between /i/ in the 3SG and between /e, ie/ in the other cells.*

Table 14.24: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to want' in the Van dialect

	Van		cf. SWA
1SG	uz- <u>ie</u> -m ուզեմ		uz-e-m ուզեմ
2SG	uz- <u>ie</u> -s ուզես		uz-e-s ուզես
3SG	uz-i-∅ ուզի		uz-e-∅ ուզէ
1PL	uz- <u>ie</u> -nk ^h ուզենք		uz-e-ŋk ^h ուզենք
2PL	uz-e-k ^h ուզեք		uz-e-k ^h ուզեք
3PL	uz- <u>ie</u> -n ուզեն		uz-e-n ուզեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 14.25) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Van, the theme vowel /e/ is deleted before the past suffix /i/.

Table 14.25: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-Ø-i-Ø	ուզի	uz-ej-i-Ø	ուզէի
2SG	uz-Ø-i-r	ուզիր	uz-ej-i-r	ուզէիր
3SG	uz-e-Ø-r	ուզեր	uz-e-Ø-r	ուզեր
1PL	uz-Ø-i-nk ^h	ուզինք	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզէինք
2PL	uz-Ø-i-k ^h	ուզիք	uz-ej-i-k ^h	ուզէիք
3PL	uz-Ø-i-n	ուզին	uz-ej-i-n	ուզէին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

14.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future HD: In Van, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 14.26). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 14.26: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Indicative present <ներկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	k-uz-je-m կուզեմ	k-uz-Ø-i-Ø կուզի
2SG	k-uz-je-s կուզես	k-uz-Ø-i-r կուզիր
3SG	k-uz-i-Ø կուզի	k-uz-e-Ø-r կուզեր
1PL	k-uz-je-nk ^h կուզենք	k-uz-Ø-i-nk ^h կուզինք
2PL	k-uz-e-k ^h կուզեք	k-uz-Ø-i-k ^h կուզիք
3PL	k-uz-je-n կուզեն	k-uz-Ø-i-n կուզին
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-PST-AGR
	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	piti uz-je-m պիտի ուզեմ	piti uz-Ø-i-Ø պիտի ուզի
2SG	piti uz-je-s պիտի ուզես	piti uz-Ø-i-r պիտի ուզիր
3SG	piti uz-i-Ø պիտի ուզի	piti uz-e-Ø-r պիտի ուզեր
1PL	piti uz-je-nk ^h պիտի ուզենք	piti uz-Ø-i-nk ^h պիտի ուզինք
2PL	piti uz-e-k ^h պիտի ուզեք	piti uz-Ø-i-k ^h պիտի ուզիք
3PL	piti uz-je-n պիտի ուզեն	piti uz-Ø-i-n պիտի ուզին
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-PST-AGR

14.3.3.2.3 Present perfect and past perfect HD: In SWA, the present perfect (Table 14.27) and past perfect (Table 14.28) in are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-ad̥z/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Van uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-jer/ <եր> for the present perfect 3SG, and /-ir/ elsewhere.

Table 14.27: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-ir̥ ie-m	ուզիր եմ	uz-er e-m	ուզեր եմ
2SG	uz-ir̥ ie-s	ուզիր ես	uz-er e-s	ուզեր ես
3SG	uz-ier̥ i	ուզեր ի	uz-er e	ուզեր է
1PL	uz-ir̥ ie-nk ^{hj}	ուզիր ինք	uz-er e-ŋk ^h	ուզեր ենք
2PL	uz-ir̥ ie-k ^{hj}	ուզիր էք	uz-er e-k ^h	ուզեր էք
3PL	uz-ir̥ ie-n	ուզիր են	uz-er e-n	ուզեր են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-EPTCP AUX-AGR	

Table 14.28: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-ir̥ Ø-i-Ø	ուզիր ի	uz-er ej-i-Ø	ուզեր էի
2SG	uz-ir̥ Ø-i-r̥	ուզիր իր	uz-er ej-i-r̥	ուզեր էիր
3SG	uz-ir̥ e-Ø-r̥	ուզիր էր	uz-er e-Ø-r̥	ուզեր էր
1PL	uz-ir̥ Ø-i-nk ^{hj}	ուզիր ինք	uz-er ej-i-ŋk ^h	ուզեր էինք
2PL	uz-ir̥ Ø-i-k ^{hj}	ուզիր իք	uz-er ej-i-k ^h	ուզեր էիք
3PL	uz-ir̥ ie-Ø-n	ուզիր են	uz-er ej-i-n	ուզեր էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR	

HD: For the 3PL past auxiliary, Adjarian lists /jen/ <են> but I would have expected /in/ <ին> based on the rest of the paradigms. This may have been an error. Otherwise, if this is not an error, then the present and past 3PL auxiliaries are homophonous /jen/ <են>.

14.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 14.29) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-t̪s^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Van dialect behaves the same, though the theme vowel is /i/ in all but the 3SG.

Table 14.29: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van		cf. SWA	
1SG	uz-i-t̪s ^h -i-Ø	ուզիցի	uz-e-t̪s ^h -i-Ø	ուզեցի
2SG	uz-i-t̪s ^h -i-r̥	ուզիցիր	uz-e-t̪s ^h -i-r̥	ուզեցիր
3SG	uz-je-t̪s ^h -Ø-Ø	ուզեց	uz-e-t̪s ^h -Ø-Ø	ուզեց
1PL	uz-i-t̪s ^h -i-ŋk ^{hj}	ուզիցինք	uz-e-t̪s ^h -i-ŋk ^h	ուզեցինք
2PL	uz-i-t̪s ^h -i-k ^{hj}	ուզիցիք	uz-e-t̪s ^h -i-k ^h	ուզեցիք
3PL	uz-i-t̪s ^h -i-n	ուզիցին	uz-e-t̪s ^h -i-n	ուզեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

14.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-Ø/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to want’ (Table 14.30). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-t̪s^h-ek^h/ after the root such that /-e-t̪s^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Van instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it’s unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, a suffix /ek^{hj}/ is added.

Table 14.30: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van			cf. SWA		
2SG	uz-i	նլզի	√-?	uz-e-∅	նլզէ	√-TH-IMP.2SG
2PL	uz-ek ^h	նլզէք	√-IMP.2PL	uz-e-ṭs ^h -ek ^h	նլզէցէք	√-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 14.31), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Van, the verb is a non-finite form with a suffix /-je/. For the 2SG, the prefix /m-/ is added. For the 2PL, the agreement marker /-ek^h/ is added between the prohibitive marker and the verb.

Table 14.31: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to want’ in the Van dialect

	Van			cf. SWA		
2SG	m-uz-je	մնլզէ	PROH-√-?	mi uz-e-r	մի նլզէր	PROH √-TH-2SG
2PL	m-ek ^h uz-je	մէք նլզէ	PROH-IMP.2PL √-?	mi sir-ek ^h	մի սիրէք	PROH √-TH-2PL

14.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 14.32. I give SWA forms for just some of them because it’s unclear to me what these Van participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-adz/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Van /-ir/ is a perfective converb.

Table 14.32: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to want’ in the Van dialect

		Van			cf. SWA		
Infinitive	անորոշ	uz-je-l	նլզել	√-TH-INF	uz-e-l	նլզել	√-TH-INF
Past	անցեալ	uz-aṭs	նլզած	√-RPTCP	uz-aḍz	նլզած	√-RPTCP
		uz-ir	նլզիր	√-PERF.CVB	uz-er	նլզեր	√-EPTCP
		uz-ier	նլզեր	√-PERF.CVB			
		uz-je	նլզէ	√-PERF.CVB			
Future	ապառնի	uz-je-l-y	նլզելիլ	√-TH-INF-FUT.CVB	uz-e-l-u	նլզելիլ	√-TH-INF-FUT.CVB

14.4 Subdialects

The Van dialect has three subdialects. These are Diyadin, Moks, and Vozim.

14.4.1 Diyadin

The subdialect of Diyadin is familiar to me from the village of Basargechar in the province of New Bayazet, where there is a migrant community from Diyadin, and its...

Original page number 146.

... language remains unchanged until now.

14.4.1.1 Similarities to the Van dialect

This subdialect is the same as the Van dialect in the following points.

14.4.1.1.1 Palatalization of velar stops The Classical sounds /g k kʰ/ <q ɫ ɸ> changed to /gʲ kʲ kʰʲ/ <qɟ ɭɟ ɸɟ> (Table 14.33).

Table 14.33: Palatalization of velar stops in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA	
‘your.SG’	kʰo	քո	kʰʲo	քʲo	kʰo	քո
‘he went’	gənatʰh	գնաց	kʰʲənənatʰh	քընաց	gənənatʰh	գնաց
‘we (NOM)’	mekʰ	մեք	mʲienkʰʲ	մենք	mənəkʰ	մենք
‘they fell’	ankan	անկան	ənkiʰan	ընկյան	ənkan	ընկան
‘we take’	arnumkʰ	առնումք	arnʲienkʰʲ	առնենք	arnənəkʰ	առնենք
‘you.SG.DAT’	kʰez	քեզ	kʰʲjezi	քյեզի	kʰez	քեզ
‘cattle-shed’	gom	գոմ	gʲiʷom	գյոմ	gom	գոմ
‘sweet’	kʰatʰtsʰər	քաղցր	kʰʲatʰtsʰər	քյախցր	kʰatʰtsʰər	քաղցր
‘we discuss’	zərutʰhəmkʰ	զրուցեմք	zrʲutʰhinkʰʲ	զրուցինք	zərutʰhənəkʰ	զրուցենք
‘back of body’	kʰamak	քամակ	kʰʲamak	քյամակ	kʰamak	քամակ
‘female’	ēg	եգ	ekʰʲ	էք	eg	եգ
‘I come (Van); I will come (SEA)’			kugʲas	կուգյաս	kəgas	կգաս
‘complaint’	gangat	գանգատ	gʲangʲat	գյանգյատ	gəngat	գանգատ
‘we took’			arankʰʲ	առանք	arənəkʰ	առանք
‘we go’	ertʰamkʰ	երթամք	etʰankʰʲ	էթանք	jertʰənəkʰ	երթանք
‘we put (PST)’			drinkʰʲ	դրինք	dəreʲtsʰinkʰ	դրեցինք
‘we gave (PST, IMPF)’			tinkʰʲ	տինք	təjinkʰ	տայինք
‘wind’	kʰami	քամի	kʰʲami	քյամի	kʰami	քամի

14.4.1.1.2 Change from Classical Armenian /h/ <h> to /x/ <ɣ> The Classical sound /h/ <h> has changed to /x/ <ɣ> (Table 14.34).

Table 14.34: Change from Classical /h/ <h> to /x/ <ɣ> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA	
‘to preserve’	pahel	պահել			pahel	պահել
‘they preserve (SWA); they will preserve (SEA)’			kə paxʲien	կը պախյեն	kəpahen	կպահեն
‘road’	ṭʰanaparh	ճանապարհ	ṭʰampʰax	ճամբախ	ṭʰanapar, ṭʰampʰa	ճանապարհ, ճամբա
‘he reached’	hasaɰ	հասաւ	xasav	խասավ	hasav	հասավ
‘with’	het	հետ	xʲiet	խյետ	het	հետ
‘cool’	hov	հով	xʲuov	խյով	hov	հով

14.4.1.1.3 Diphthongization of Classical Armenian /e, o/ <ե, ո> The Classical sounds /e, o/ <ե, ո> have a diphthongal pronunciation (Table 14.35).

Table 14.35: Change from Classical /e, o/ <ե, ո> to /je, uo/ <ե, ո> in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Diyadin (Van)		cf. SEA	
‘our’	mer	մեր	mʲier	մյեր	mer	մեր
‘cow’	kov	կով	kʲuov	կյով	kov	կով

14.4.1.1.4 Change in theme vowels The Classical sound /qj/ <ւյ> becomes /e/ <է>. The past forms of the second conjugation use the formative /e/ <է> (Table 14.36).

Table 14.36: Changes in theme vowels in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
'he was coming'	gəjɾ qայր	kuger կուգէր	guk ^h ar կու գար
'he was going'	ert ^h ɾ Երթայր	ket ^h er կէթէր	ger ^h ar կ'երթար
'he was going to come'		pti g'ier պտի գլէր	bidi k ^h ar պիտի գար

14.4.1.1.5 Theme vowel deletion before the past suffix In the past, the Classical vowel /ē/ <է> is deleted next to /i/ <ի> (Table 14.37). *HD: The examples in contrast show that the theme vowel /a/ is deleted before the past /i/. The Classical forms aren't easy to contrast against the modern forms; instead I contrast against SWA, as did Adjarian.*

Table 14.37: Deletion of theme vowels before the past suffix in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SWA	
'we gave (PST, IMPF, SBJV)'	t-∅-i-nk ^h տիկն	d-aj-i-ŋk ^h տայիկն	give-TH-PST-1PL
'I would come (PST, IMPF, IND)'	ku-g-∅-i-∅ կուգի	gu-k ^h -aj-i-∅ կու գայի	IND-come-TH-PST-1SG
'they were'	∅-i-n ին	ej-i-∅ էին	AUX-PST-3PL
'they would go (PST, IMPF, IND)'	k-et ^h -∅-i-n կէթին	g-ert ^h -aj-i-n կ'երթային	IND-go-TH-PST-3PL

14.4.1.1.6 Ablative suffix /-e, -iṯ^h/ <է, ից> The ablative uses the form /-iṯ^h/ <ից>, but the form /-e/ <է> is also used (Table 14.38, sentence 57).

Table 14.38: Ablative suffixes in the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Diyadin (Van)	cf. SEA	cf. SWA
'on-ABL(-DEF)'	vrjev-e-n վրեյվէն	vəraj-iṯ ^h վրայից	vəraj-e-n վրայէն
'three-ABL(-DEF)'	irjek ^h -iṯ ^h իրեյից	jerek ^h -iṯ ^h երեյից	jerek ^h -e-n երեյէն
'thing-ABL(-DEF)'	bæn-iṯ ^h բանից	ban-iṯ ^h բանից	p ^h an-e-n բանէն
'city-ABL(-DEF)'	k ^h axk ^h -e-n քաղաքէն	k ^h axak ^h -iṯ ^h քաղաքից	k ^h axak ^h -e-n քաղաքէն

(57) 'It has gone from my mind' (= idiomatic for 'I forgot about it')

a. Diyadin (Van) dialect

mt-e-s k^hats^h-ier a
mind-ABL-POSS.1SG go-PERF.CVB AUX

մտէս քացեր ա

b. cf. SWA

mæt-k-e-s k^hats^h-er e
mind-ABL-POSS.1SG go-EPTCP AUX

մտքէս քացեր է

14.4.1.2 Differences from the Van dialect

This subdialect has the following differences from the Van dialect.

14.4.1.2.1 Retention of Classical Armenian /u/ <nL> The Classical vowel /u/ <nL> is preserved, while it changes to /ʏ/ <hL> in Van (Table 14.39).

Table 14.39: Lack of the change from Classical Armenian /u/ <nL> to /ʏ/ <hL> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘flea’	lu ԼՈԼ	lu ԼՈԼ	lu ԼՈԼ
‘you.SG.NOM’	du դՈԼ	du դՈԼ	du դՈԼ
‘pomegranate’	nurən ՆՈԼՆ	nur ՆՈԼՆ	nur ՆՈԼՆ
‘egg’	ḏzu ծՈԼ	ḏzu ծՈԼ	ḏzu ծՈԼ

14.4.1.2.2 Change from Classical Armenian /oj/ <nj> The Classical diphthong /oj/ <nj> becomes /u/ <nL>, and not /ʏ/ <hL> as in Van (Table 14.39).

Table 14.40: Lack of the change from Classical Armenian /oj/ <nj> to /ʏ/ <hL> the Diyadin subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Diyadin (Van)	cf. SEA
‘weak’	tʰojl թոյլ	tʰul թոլ	tʰujl թոյլ
‘light’	lojs լոյս	lus լոլս	lujs լոյս
‘until’		tʰur չոք	

14.4.1.2.3 Voicing changes The voiced consonants are preserved, while they are changed to voiceless unaspirates in Van.

14.4.1.2.4 3SG copula as /a/ <w> changes The present 3SG of the copular verb is w /a/, while it is h /i/ in the Van dialect. With this form, the present perfect (յարակատար) and complex tenses are formed (58).

(58) Diyadin (Van) dialect

- a. intʰ a
what AUX.PRS.3SG
‘What is it?’
hʰuʔ w
- b. en a
that AUX.PRS.3SG
‘It is that.’
En w
- c. eda tʰjɛw-n a
that place-DEF AUX.PRS.3SG
‘It is that place.’
En w տեղն w
- d. tʰjɛw a ʃin-je
place AUX.PRS.3SG build-PERF.CVB
‘He has built a place.’
տեղ w շինե
- e. pʰis a ənk-je
? AUX.PRS.3SG fall-PERF.CVB

I don't know what the first word is, but the sense would mean 'He has fallen into a X.' The unknown word might be a cognate of SEA /pʰos/ <փոս> 'hole'

փիս ա ընկե

- f. tun a kʰand-je
house AUX.PRS.3SG demolish-PERF.CVB
'He has demolished a house.'

տուն ա քանդե

- g. kʰærtʰ-je a
sweat?-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
I suspect this is 'He has sweated (= he is sweaty).'

- h. kʰatʰ-je a
go-PERF.CVB AUX.PRS.3SG
'He has gone.'
ըլացեր ա

14.4.2 Moks

The subdialect of Moks is familiar in the literature with various text samples, which are unfortunately not written with scientific exactness.

Original page number 147.

14.4.2.1 Existence of the schwa /ə/

The primary characteristic of this subdialect is the sound /ə/ <ը>, which is in contrast quite rare in the Van dialect. Classical word-final /i/ <ի> and word-medial /e/ <ե> are indiscriminately changed to /ə/ <ը>. Because of this, the schwa /ə/ <ը> is used in the genitive-dative case suffix and in the present tense of verbs (Table 14.41, sentence 59).

Table 14.41: Change from Classical Armenian /i, e/ <ի, ե> to /ə/ <ը> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Moks (Van)		cf. SEA	
'rose-GEN'	vard-í	վարդի	vard-ə	վարդը	varth-í	վարդի
'year'	tarí	տարի	tarə	տարը	tarí	տարի
'(male?) child'	təxaj-í	տղայի	təxə	տղը	təxaj-í	տղայի
'I want (Van); I will want (SEA)'			kuzəm	կուզըմ	kuzem	կուզեմ
'I said'	asatsʰí	ասացի	əsətsʰə	ըսըցը	asatsʰí	ասացի
'they caught'	bərnetsʰín	բռնեցին	brnətsʰən	բռնըցըն	bərnetsʰín	բռնեցին

(59) Moks (Van) dialect

xəng xarər tarə
five hundred year

'five hundred years'
խընդ խարըր տարը

Analogous to this, in the future tense, the formative /piti/ <փիտի> is shortened and changed to /tə, t/ <տը, տ>, the latter next to a vowel (60). *HD: Note that in all these examples, the SWA cognates would use /bidi/.*

(60) Moks (Van) dialect

- a. tə brn-ə-m
FUT catch-TH-1SG
'I will catch.'
տը բռնըմ
- b. t-əs-ə-m
FUT-say-TH-1SG
'I will say.'
տասըմ
- c. tə t-e-kʰ d̥zə
FUT give-TH-2PL me.DAT
'You.PL will give to me.'
տը տէք ձը

It is self-explanatory that all these /ə/ <ը> sounds can be stressed.

14.4.2.2 Lack of diphthong /yo/ <n>

Similarly, the Classical sound /o/ <n> (or /ɑy/ <o>) is /u/ <nL> here, similar to the Tbilisi dialect, while it is generally /yo/ <n> (or /o, œə/ <o, էօ>) in the Van dialect (Table 14.42).

Table 14.42: Change from Classical Armenian /o, ɑy/ <n, ւL> to /u/ <nL> in the Moks subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Moks (Van)	cf. SEA
'apple'	xəndzɔr խնձոր	xəndzɔr խնձուր	xəndzɔr խնձոր
'speech'	xɑyskʰ խաւսք	xuskʰ խուսք	xoskʰ խոսք
'small'	pʰokʰər փոքր	pʰukʰr փուքր	pʰokʰər փոքր

14.4.3 Vozim

The subdialect of Vozim is spoken in the villages of Vozim or Ozum, Ovs, Havındank, Pas, Past, and Makni, which have around 10,000 Armenian residents. Vozim is the largest town (աւան) among this group of villages.

14.4.3.1 Phonology

The subdialect of Vozim is distinguished from the Van dialect by four new sounds which are the diphthongs /ěj, ɔy, œy/ <է, օԼ, էօԼ>⁷ and the uvular sound (կոկորդային) /q/ <ղ'>.

14.4.3.1.1 Segment inventory

14.4.3.1.1.1 Diphthong /ěj/ <է> The first is found also in the Karabakh dialect, but it is pronounced much shorter here and it originates from the Classical sound /i/ <ի> (Table 14.43).

⁷Adjarian used a subscripted <j>, to create <է_j

Table 14.43: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /ëj/ <էյ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘span of hand’	t ^h iz	թիզ	t ^h ëjz	թէջ	t ^h iz	թիզ
‘saw’	χizar	խիզար	χëjzar	խէզար	χizar	խիզար
‘in-law’	χənamı	խնամի	χənamëj	խնամէյ	χənamı	խնամի
‘fight’	kəriy	կռիլ	krëjv	կռէվ	kəriv	կռիվ
‘account’	həfiy	հաշիլ	həfëjv	հաշէվ	həfiv	հաշիվ
‘mirror’	həjeli	հայելի	χejlëj	խէյլէյ	həjeli	հայելի

14.4.3.1.1.2 Diphthong /ou/ <օւ> The sound /ou/ <օւ> is pronounced as /óu/ <օ՛ւ> and it originates from Classical /u/ <ւ> (Table 14.44).

Table 14.44: Change from Classical Armenian /u/ <ւ> to /ou/ <օւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘egg’	d̄zu	ծնւ	d̄z ^h ou	ծ՛օւ	d̄zu	ծնւ
‘dark’	mut ^h	մութ	mo ^u t ^h	մօւթ	mut ^h	մութ
‘mouse’	mukən	մուկն	mo ^u k	մօւկ	muk	մուկ
‘raw’	hum	հում	xo ^u m	խօւմ	hum	հում

14.4.3.1.1.3 Uvular stop /q/ <ղ> The sound /q/ <ղ> is a Georgian sound⁸ and it is found in the words in Table 14.45. I have not found this sound in other places.

Table 14.45: Uvular stop /q/ <ղ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘to bathe’	loganal	լոգանալ	loqanal	լօղ՛անալ	loganal, loʁanal	լոգանալ, լողանալ
‘horse-radish’	boʔk	բողկ	b ^h ʔq	բ՛իղկ	boʔk	բողկ

14.4.3.1.1.4 Diphthong /æy/ <էօւ> The diphthong /æy/ <էօւ> is pronounced as a fast /æy/ <էօնւ>. I have found this word only in the word in Table 14.46.

Table 14.46: Words with the sound /æy/ <էօւ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘fish’	d̄zukən	ծուկն	d̄z ^h æyk	ծ՛էօւկ	d̄zuk	ծուկ

14.4.3.1.1.5 Voiced aspirates Besides these, the subdialect of Vozim has the voiced aspirates /b^h g^h d^h d̄z^h d̄ʒ^h/ <բ՛ գ՛ ճ՛ ճ՛հ>, which come from the Armenian voiced consonants.

Original page number 148.

14.4.3.1.2 Sound changes There are many differences in sound changes.

⁸HD: Adjarian provides a Georgian letter ղ. See footnote 1.

14.4.3.1.2.1 Classical Armenian /o/ <n> The Classical Armenian sound /o/ <n> changes to /u/ <nL>, similar to the Moks subdialect (Table 14.47).

Table 14.47: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /u/ <nL> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'ploughshare'	χop ^h	խօփ	χup ^h	խուփ	χop ^h	խօփ
'leaven (CA); dough (SEA)'	χəmor	խմոր	χmur	խմոր	χəmor	խմոր
'bosom'	tsot ^h	ծոց	tsut ^h	ծուց	tsot ^h	ծոց
'hell'	dəzoχk ^h	դժոխք	d ^h zuχk ^h	դժուխք	dəzoχk ^h	դժոխք
'frog'	gor ^t	գորտ	g ^h or ^t	գյուրտ	gor ^t	գորտ
'work'	gor ^t s	գործ	g ⁱ ur ^t s	գՅուրծ	gor ^t s	գործ

But this sound can also take the forms /ou, œ, ʏ, o/ <oL, ɛo, ɦL, o> (Table 14.48).

Table 14.48: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /ou, œ, ʏ, o/ <oL, ɛo, ɦL, o> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'mold'	borbos	բորբոս	b ^h ærbœs	բ'էորբէու	borbos	բորբոս
'barefoot'	bokik	բոկիկ	b ^h ʏpek	բ'իւպէկ	bopik	բոպիկ
'all'	bolor	բոլոր	b ^h œlov	բ'էոլով	bolor	բոլոր
'garlic'	səχtor	սխտոր	sætoʏr	սըղտուր	səχtor	սխտոր

14.4.3.1.2.2 Classical Armenian /iu/ <ɦL> The Classical Armenian sound /iu/ <ɦL> changes to /o, ou, e/ <o, oL, ɛ> (Table 14.49).

Table 14.49: Change from Classical Armenian /iu/ <ɦL> to /o, ou, e/ <o, oL, ɛ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'ploughshare'	χop ^h	խօփ	χup ^h	խուփ	χop ^h	խօփ
'carpenter'	hiʏsən	հիւսն	χou ^s	խուս	hiʏsən	հյուսն
'avalanche'	hiʏs	հիւս	ou ^s ɛj	ուսէ՛	hiʏs	հյուս
'bodkin'	heriʏn	հերիւն	χëiron	խէրոն	herjun	հերյուն
'hundred'	harʏr	հարիւր	χarer	խարեր	harjur	հարյուր
'brick'	atʏs	ադիւս	o ^s es	օդէս	æʏs	ադյուս
'flour'	aliʏr	ալիւր	jelor	յէլօր	aljur	ալյուր

14.4.3.1.2.3 Classical Armenian /aj/ <u> The Classical Armenian sound /aj/ <u> changes not only to /e/ <ɛ>, but also to /je/ <ɛ> (Table 14.50).

Table 14.50: Change from Classical Armenian /aj/ <u> to /e, je/ <ɛ, ɛ> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
'vineyard'	ajgi	այգի	hege	հէգէ	ajgi	այգի
'goat'	ajt ^s	այծ	jet ^s	յէծ	ajt ^s	այծ
'cave'	ajr	այր	her	հեր	ajr	այր
'wide'	lajn	լայն	ljen	լէն	lajn	լայն
'father'	hajr	հայր	χier	իւեր	hajr	հայր
'mother'	majr	մայր	mier	մէր	majr	մայր

14.4.3.1.2.4 Word-initial insertion of /h/ <h> Words that start with a vowel often get an /h/ <h> (Table 14.51).

Table 14.51: Insertion of word-initial /h/ <h> before Classical Armenian vowels in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘durable’	amur	ամուր	hamur	համուր	amur	ամուր
‘life (CA); goods (SEA)’	abrank ^h	ապրանք	habrank ^h	հաբրանք	abrank ^h	ապրանք
‘more’	ayeli	աւելի	havi	հավի	aveli	ավելի
‘shore’	ap ^h	ափ	hap ^h	հափ	ap ^h	ափ
‘cheap’	arzan	արժան	hezan	հէժան	arzan	արժան
‘oath’	erdumən	երդումն	hertoum	հերտում	jert ^h um	երդում
‘evening’	erekoj	երեկոյ	herkon	հերկոն	jereko	երեկո

14.4.3.2 Morphology

14.4.3.2.1 Noun inflection or declension In the declension of Vozim, it is noticeable that the genitive-dative uses the formatives /-ə/, -ëj> <ը, էւ> . The instrumental uses /-ov, -œv/ <ով, էով> . The plural uses /-d^hir/ <դ՛իր> (Table 14.52).

Table 14.52: Plural suffix /-d^hir/ <դ՛իր> in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian		> Vozim (Van)		cf. SEA	
‘(male?) child’	təvaj	տղայ			təva-	տղա
‘(male?) children’	təvaj-k ^h	տղայք	təvej ^h -d ^h ir	տղեյքդ՛իր	təva-k ^h	տղաք

The following is a small depiction of the case system (Table 14.53).

Table 14.53: Sample declension paradigm for a noun ‘bread’

	Singular		Plural	
NOM	χατς ^h	խաց	χաτς ^h -ir	խացիր
GEN-DAT	χաτς ^h -ə, χաτς ^h -ejn	խացը, խացէյն	χաτς ^h -ir-u	խացիրու
ABL	χաτς ^h -en	խացէն	χաτς ^h -ir-en	խացիրէն
INS	χաτς ^h -ov	խացով	χաτς ^h -ir-ov	խացիրով

14.4.3.2.2 Pronoun inflection or declension The pronouns are the following (Tables 14.54, 14.55).

Table 14.54: Inflection paradigm for some (non-third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	is ɦu	mink ^h միկք	d ^h u, d ^h œ, d ^h γ դ ^h ու, դ ^h օ, դ ^h իւ	d ^h œk ^h դ ^h օք
GEN	im իմ	mi մի	k ^h γ քիւ	d ^h z ^h , d ^h z ^h ə ծ ^h ի, ծ ^h ը
DAT	d ^h zej, ənd ^h zej, d ^h zi ծէյ, ընծէյ, ծի	mi մի	k ^h ij քի	d ^h z ^h i ծ ^h ի
ACC	d ^h zə, əzd ^h zə ծը, ըզծը	mi, zmi մի, զմի	k ^h ij, əzk ^h ij քի, ըզքի	d ^h z ^h i, əzd ^h z ^h i ծ ^h ի, ըզծ ^h ի
ABL	ənd ^h zne ընծնէ	mizne, mine միզնէ, մինէ	k ^h ijine, k ^h ijiz քիինէ, քիզնէ	d ^h z ^h ine, d ^h z ^h izne ծ ^h ինէ, ծ ^h իզնէ
INS	- - χad ^h zej խածէյ	minγov, miznγov մինոՎ, միզնոՎ χami չամի	k ^h ijinγov, k ^h ijiznγov քիինոՎ, քիզնոՎ χak ^h ij չակի	d ^h zinγov, d ^h z ^h iznγov ծ ^h ինոՎ, ծ ^h իզնոՎ χad ^h z ^h i չած ^h ի
	ɦawəɬj խաձէյ	ɦawɦ խաւի	ɦawքի խաքի	ɦawəɬɦ խաձ ^h ի

Table 14.55: Inflection paradigm for some (third person) personal pronouns in the Vozim subdialect of the Van dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'
NOM	an ան	anɔnk ^h , narɔnk ^h անոնք, նարոնք
GEN-DAT	anɔr, nanɔr անօր, նանօր	anɔnk, nanɔnts ^h անոնք, նանօնք
ACC	zanek զանէկ	zanɔnk զանօնք
ABL	anomne անօմնէ	anɔnts ^h mne անօնցմնէ
INS	anɔf, anɔxɛjt անօֆ, անօչէյտ	anɔnts ^h χɛjt անօնց խէյտ

Original page number 149.

At the edge of instrumentals, the form /χa/ <խա> is derived from the Classical word /het/ <հետ>, as can be guessed. Analogous to this is the Classical word /maɣt/ <մօւն> 'near', from which are formed the words in Table 14.56.

Table 14.56: Sample of instrumental pronouns ('near X') in the Vozim subdialect of the Van dialect

personal 1SG 'near me'	madzɛj	մաձէյ
personal 1PL 'near us'	mami	մամի
personal 2SG 'near you'	mak ^h i	մաքի
personal 2PL 'near you'	madz ^h i	մաձ ^h ի

14.4.3.3 Verb inflection or conjunction**14.4.3.3.1 Overview and morphological changes**

14.4.3.3.1.1 Theme vowel changes In conjugation, various changes occur, which are in accordance with phonetic rules. The present of the first conjugation takes the vowel /i/ <ի> vowel; while it takes /ɛj/ <էյ> in the second conjugation. *HD*: He means that the Classical theme vowel /e/ became /i/, while the Classical theme vowel /i/ became /ɛj/. The original theme vowels are maintained in SWA.

14.4.3.3.1.2 Vowel hiatus between the theme vowel and the past suffix In the imperfective, the Classical sound sequence /ēi, qji/ <էի, ալի> are changed to /e/ <է> (Table 14.57). *HD: To elaborate, when the theme vowel is before the past suffix, the two are replaced by a vowel /e/. It seems that this vowel /e/ marks the past tense. In contrast in SWA, the two vowel morphemes are separated by a glide /j/.*

Table 14.57: Change from Classical Armenian theme vowels and past suffix in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Classical Armenian	> Vozim (Van)	cf. SWA
'I bring'	ber-e-m բերեմ	kə b ^h ir-i-m կը բ ^h իրիմ	gə p ^h er-e-m կը բերեմ
'I speak'	χaʁs-i-m խօսիմ	kə χos-ēj-m կը խօսեմ	gə χos-i-m կը խօսիմ
'I take'	tan-i-m տանիմ √-TH-1SG	kə tan-ēj-m կը տանեմ IND √-TH-1SG	gə tan-i-m կը տանիմ IND √-TH-1SG
'I was crying'	l-aj-i-m լալի	k-il-e-∅ կիլէ	gə l-aj-i-∅ կոլ լալի
'I was bringing'	ber-ē-i-∅ բերեի √-TH-PST-1SG	kə b ^h ir-∅-e-∅ կը բ ^h իրէ IND √-TH-PST-1SG	gə p ^h er-ej-i-∅ կոլ բերեի IND √-TH-PST-1SG
'I was'	jes ē-i-∅ ես էի I AUX-PST-1SG	kə is ∅-e-∅ իս է I AUX-PST-1SG	jes ej-i-∅ կոլ բերեի I AUX-PST-1SG

14.4.3.3.1.3 Past suffix The perfective takes the vowel /ēj/ <է> (Table 14.59).

Table 14.58: Change from Classical Armenian past perfective in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
'I called'	kanṭj ^h -ə-tṣ ^h -ēj-∅ կանչըցեի	ganṭj ^h -e-tṣ ^h -i-∅ կանչեցի
'I coughed'	χaz-a-tṣ ^h -ēj-∅ խազացեի	haz-a-tṣ ^h -i-∅ հազացի
'I discussed'	zruṭṣ ^h -e-tṣ ^h -ēj-∅ զրուցեցեի	zəruṭṣ ^h -e-tṣ ^h -i-∅ զրուցեցի
	√-TH-AOR-PST-1SG	√-TH-AOR-PST-1SG

14.4.3.3.1.4 Future marker The marker of the future is /tə/ <տը> (Table 14.59).

Table 14.59: Future marker in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA	
'I will bring'	tə b ^h ir-i-m տը բ ^h իրիմ	bidi p ^h er-e-m պիտի բերեմ	I FUT √-TH-1SG
'I was going to bring'	tə b ^h ir-∅-e-m տը բ ^h իրէ	bidi p ^h er-ej-i-m պիտի բերեի	I FUT √-TH-PST-1SG

14.4.3.3.2 General paradigms for the reflex of the E-Class The following is the conjugation of the Classical verb /uz-e-m/ <ուզեմ> 'I want'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

14.4.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SWA, the subjunctive present is formed by adding agreement markers after the theme vowel. For a verb like /uz-e-/ 'to want', the theme vowel is an invariant*

/e/. In the Vozim subdialect of the Van dialect, essentially the same strategy is used with slightly different agreement markers. The theme for this verb in this context is /i/.

Table 14.60: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օւշ-i-m	օւզիմ	uz-e-m	ուզեմ
2SG	օւշ-i-s	օւզիս	uz-e-s	ուզես
3SG	օւշ-i-∅	ուզի	uz-e-∅	ուզէ
1PL	օւշ-i-nk ^h	օւզինք	uz-e-ŋk ^h	ուզենք
2PL	օւշ-i-k ^h	օւզիք	uz-e-k ^h	ուզէք
3PL	օւշ-i-n	օւզին	uz-e-n	ուզեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 14.61) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. In Vozim, the theme vowel is deleted before the past suffix /e/. Note that the 2SG and 3SG are homophonous with a final [er], but the vowel belongs to different morphemes.

Table 14.61: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օւշ-∅-e-∅	օւզէ	uz-ej-i-∅	ուզէի
2SG	օւշ-∅-e-r	օւզեր	uz-ej-i-r	ուզէիր
3SG	օւշ-e-∅-r	օւզեր	uz-e-∅-r	ուզեր
1PL	օւշ-∅-e-nk ^h	օւզենք	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզէինք
2PL	օւշ-∅-e-k ^h	օւզէք	uz-ej-i-k ^h	ուզէիք
3PL	օւշ-∅-e-n	ուզեն	uz-ej-i-n	ուզէին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

14.4.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future HD: In Vozim, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 14.62). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /k-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /piti/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves essentially the same and I don’t provide its paradigm.

Table 14.62: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Indicative present <ներկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	k-ou̯z-i-m կօւզիմ	k-ou̯z-∅-e-∅ կօւզէ
2SG	k-ou̯z-i-s կօւզիս	k-ou̯z-∅-e-r կօւզեր
3SG	k-ou̯z-i-∅ կօւզի	k-ou̯z-e-∅-r կօւզէր
1PL	k-ou̯z-i-nk ^h կօւզինք	k-ou̯z-∅-e-nk ^h կօւզէնք
2PL	k-ou̯z-i-k ^h կօւզիք	k-ou̯z-∅-e-k ^h կօւզէք
3PL	k-ou̯z-i-n կօւզին	k-ou̯z-∅-e-n կօւզէն
	IND-√/-TH-AGR	IND-√/-TH-PST-AGR
	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	t-ou̯z-i-m տօւզիմ	t-ou̯z-∅-e-∅ տօւզէ
2SG	t-ou̯z-i-s տօւզիս	t-ou̯z-∅-e-r տօւզեր
3SG	t-ou̯z-i-∅ տօւզի	t-ou̯z-e-∅-r տօւզէր
1PL	t-ou̯z-i-nk ^h տօւզինք	t-ou̯z-∅-e-nk ^h տօւզէնք
2PL	t-ou̯z-ik ^h տօւզիք	t-ou̯z-∅-e-k ^h տօւզէք
3PL	t-ou̯z-i-n տօւզին	t-ou̯z-∅-e-n տօւզէն
	FUT √/-TH-AGR	FUT √/-TH-PST-AGR

14.4.3.3.2.3 Present perfect and past perfect HD: In SWA, the present perfect (Table 14.63) and past perfect (Table 14.64) in are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-ad̥z/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Vozim uses a similar system. The non-finite form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <իր>.

Table 14.63: Present perfect <յարսկատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
1SG	ou̯z-ir i-m օւզիր իմ	uz-er e-m ուզեր եմ
2SG	ou̯z-ir i-s օւզիր իս	uz-er e-s ուզեր ես
3SG	ou̯z-ir i օւզիր ի	uz-er e ուզեր է
1PL	ou̯z-ir i-nk ^h օւզիր ինք	uz-er e-ŋk ^h ուզեր ենք
2PL	ou̯z-ir i-k ^h օւզիր իք	uz-er e-k ^h ուզեր էք
3PL	ou̯z-ir i-n օւզիր ին	uz-er e-n ուզեր են
	√/-PERF.CVB AUX-AGR	√/-EPTCP AUX-AGR

Table 14.64: Past perfect <գերսկատար> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)	cf. SWA
1SG	ou̯z-ir ∅-e-∅ ուզիր է	uz-er ej-i-∅ ուզեր էի
2SG	ou̯z-ir ∅-e-r ուզիր էր	uz-er ej-i-r ուզեր էիր
3SG	ou̯z-ir e-∅-r ուզիր էր	uz-er e-∅-r ուզեր էր
1PL	ou̯z-ir ∅-e-nk ^h ուզիր էնք	uz-er ej-i-ŋk ^h ուզեր էինք
2PL	ou̯z-ir ∅-e-k ^h ուզիր էք	uz-er ej-i-k ^h ուզեր էիք
3PL	ou̯z-ir ∅-e-n ուզիր էն	uz-er ej-i-n ուզեր էին
	√/-PERF.CVB AUX-PST-AGR	√/-EPTCP AUX-PST-AGR

14.4.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 14.65) is also called the aorist. In SWA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective

suffix /-tsh-/ , and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Vozim subdialect behaves the same, though the past suffix is /-ej/ and the theme vowel is /e/ in all but the 3SG. Note that in Adjarian's earlier transcriptions, he said the past suffix is /ěj/ <ɛʲ> but his paradigm uses /ej/ <ɛj>.

Table 14.65: Past perfective or aorist <կառաւրեալ> of the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
1SG	օւշ- <i>e</i> -tsh-ej-∅	օւզտցէյ	uz-e-tsh-i-∅	ուզեցի
2SG	օւշ- <i>e</i> -tsh-ej-r	օւզտցէյր	uz-e-tsh-i-r	ուզեցիր
3SG	օւշ-i-tsh-∅-∅	օւզից	uz-e-tsh-∅-∅	ուզեց
1PL	օւշ- <i>e</i> -tsh-ej-ɣk ^h	օւզտցէյնք	uz-e-tsh-i-ɣk ^h	ուզեցինք
2PL	օւշ- <i>e</i> -tsh-ej-k ^h	օւզտցէյք	uz-e-tsh-i-k ^h	ուզեցիք
3PL	օւշ- <i>e</i> -tsh-ej-n	օւզտցէյն	uz-e-tsh-i-n	ուզեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

14.4.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like 'to want' (Table 14.66). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-tsh-ek^h/ after the root such that /-e-tsh/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Vozim instead adds a vowel /i/ for the 2SG; it's unclear if this /i/ is the theme vowel or an added suffix. For the 2PL, the suffix /ek^h/ is added after the aorist stem.

Table 14.66: Imperative forms <հրամայական> for the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)			cf. SWA		
2SG	օւշ- <i>i</i>	օւզի՛	√-?	uz-e-∅	ուզէ՛	√-TH-IMP.2SG
2PL	օւշ- <i>e</i> -tsh-ek ^h	օւզտցէյք	√-TH-AOR-IMP.2PL	uz-e-tsh-ek ^h	ուզեցէյք	√-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 14.67), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Vozim, the prohibitive is made up of the prefix /m-/ plus the imperative verb.

Table 14.67: Negative imperative or prohibitive forms for the verb 'to want' in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)			cf. SWA		
2SG	m-օւշ-i	մօ՛ւզի	PROH-√-?	mí uz-e-r	մի ուզեր	PROH √-TH-2SG
2PL	m-օւշ- <i>e</i> -tsh-ek ^h	մօ՛ւզտցէյք	PROH-√-TH-AOR-IMP.2PL	mí sir-ek ^h	մի սիրէք	PROH √-TH-2PL

HD: On page 157, Adjarian left a footnote with examples of imperatives and prohibitives from Vozim (Table 14.68), sentence.

Table 14.68: Imperatives and prohibitives in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Vozim (Van)		cf. SWA	
'bring! (SG)'	b ^h i	բ՛ի	p ^h er	բեր
'put! (SG)'	d ^h i	դ՛ի	t ^h ir	դիր
'eat! (SG)'	ki	կի	ger	կեր
'don't eat! (SG)'	mou ^h i	մ՛օւտի	mi uter	մի՛ ուտեր

b^hi d^hi ma d̄zi, ki xa d̄zi
bring.IMP.2SG put.IMP.2SG near me.DAT, eat.IMP.2SG with me.DAT

‘Come bring it near me, eat with me.’

բ'ի դ'ի մա ձի, կի խա ձի

14.4.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 14.69. I give SWA forms for just some of them because it's unclear to me what these Vozim participles mean. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ad̄z/ in SWA, evidential participle /-er/ in SWA. I suspect the Vozim /-ir/ is a perfective converb.

Table 14.69: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

		Vozim (Van)			cf. SWA		
Infinitive	անորոշ	oɣz-i-l	oɬqɪl	√-TH-INF	uz-e-l	nɬqɛl	√-TH-INF
Past	անցեալ	oɣz-aṭs	oɬqawṭ	√-RPTCP	uz-ad̄z	nɬqawṭ	√-RPTCP
		quz-ir	oɬqɪr	√-PERF.CVB	uz-er	nɬqɛr	√-EPTCP
Future	ապառնի	quz-i-l-y	oɬqɪɫɪl	√-TH-INF-FUT.CVB	uz-e-l-u	nɬqɛɫɪl	√-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 150.

14.5 Literature

The first study on the Van dialect was done by someone named Գրիչ (see Փորձ. Ա. number 2, page 339-358)⁹ during a study of ‘Manna’ (Սրուանձտեան 1876) by Garegin Srvandztiants (Գ. Վ. Սրուանձտեան). The second and last work was my work in German (Adjarian 1901). This contains a detailed phonology of the Van dialect, done with European scientific transliteration.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Van dialect
  - General Van dialect:
    - * Արիստ. Վ. Տեր-Սարգսեան – Պանդուխտ Վանցին. Պոլիս, 1875
    - * Արիստ. Վ. Սեդրակեան – Զնար Մշեցոց եւ Վանեցոց. Վերջապտ. 1874
    - * Գեորգ Շերեց – Վանայ Սագ. Թիֆլիս, Ա. 1886, Բ. 1899
    - * Գ. Վ. Սրուանձտեանց
      - – Գրոց ու բրոց. Պոլիս. 1874
      - – Մանանայ. Պոլիս. 1876
      - – Համով հոտով. Պոլիս.
    - * Տիգրան Տերոյեան – Երգարան. Պոսթոն. 1901, page 549-592
    - * Գրիչ – Պանդուխտ Վանցին. (Մատենախ). Փորձ. Ա. թ. 3, էջ 113-135
  - Moks subdialect
    - * Գարեգին Սարկաւազ – Սասմայ ծռեր. Թիֆլիս. 1892, page 61-151
    - * Գ. Վ. Յովսէփեան – Ռոստամ Զալ. Ազգ. Հանդ. Ե. էջ 205-254

Original page number 151.

- * Բ. Խալաթեանց – Իրանի հերոսները. Պարիզ, 1901, էջ 45-56

⁹I couldn't track down this reference. The word Գրիչ (SEA: [gəɾiʃ]) is the Armenian word for ‘pen’, which makes me think this was an anonymous entry.

- * Ա. Աբեղեան – Թլուատ Դաւիթ. Թիֆլիս 1902
- * Մ. Աբեղեան – Դաւիթ եւ Սիւր. Շուշի 1889
- * Հայ-Արմէն – Մոկաց երգեր. Արեւել. մամուլ. 1880, էջ 177-179
- Besides these, Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) has published 34 fables from Van, Moks, Norduz, Çatak, and Vozim. See էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, Վորշպտ. volume 2 and 4-6 (Բ, Դ-Զ)].
- There are a number of small manuscripts in the Բիւրակն [Byurakn] periodical.
  - * From Van – 1898, էջ 183, 459, 558, 583, 1899, էջ 15, 151
  - * Çatak – 1898, էջ 558, 569
  - * from Vozim – 1899, էջ 20, 119, 298

14.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

14.6.1 Van dialect

Adjarian's source: I have taken from Տէր-Սարգսեանցի Պանդուխտ Վանցի, page 52-55, changing it to my orthography.

Ես քանի տարի ի կուկյա՛մ ու կընցնի. Ես քանի տարի ի մեր աչք քո ճամփի վերէն կը խալի. Ես քանի տարի ի մեր սիռտ քո խամար կը մաշվի. Ես քանի տարի ի քո սիրուց կը մյանք կարօտ. Է՛հ, վո՞վ իմ յարալու սիռտ պիրեր չիւմ քո մօտ, վոր պանիւր տիսնիւր ինոր ցավեր ու վերքեր: Ա՛հ, չանձ հըմէն կսկծավոր յես եմ վիրավոր, չանձ հըմէն խոժված յես եմ տրօրված, իրիցած ու մրկած:

Թող կյանքիւն կյա՛մ. Երկիր, սարերն ու տանիւտեր կանաչ, կարմիր ու նարնջի գանդերի. ա՛խ, յես ի՞նչ անեմ ինոնք. յես մնացի առնէր ու կյերի. յես մնացի վոռպետվերի:

Թող ամըռվան պտուղներ խասնեն, միլաղներաց պէս շարվին ու կաթիւկ անեն վեր կանաչ խոտին, լոմոր լոմոր լըղպորվին, յես ի՞նչ անեմ ինոնք, կարօտ մնացինք. տիւ պէտք ես խամ տաս ինոնց ու խոտ տաս, համ ինոնց, համ ձիկ:

Թող խօջան ժողվէ առծաթն ու վոսկին, ակն պավական, միւշաֆարներ անգլին, չանձ Վանսի ծով լիցուցի, չանձ աշխըրքիս սարեր բարդի, թեղի ու սեխչի, ինոնք հըմէն առանց սիրու, առանց սոտի ինչի՞ս խամար ի. ա՛հ, առանց քո աստըվորիս մալն յես ի՞նչ անեմ: Ա՛խ, թէ յես քո խամար մեռած եմ, էլ՛մ՝ կասեմ, աշխերքիս մալն յես ի՞նչ անեմ:

Original page number 152.

Մենք ծեռք տվինք ծեռաց, ուխտ արինք խտրաց, վոր խտրաց ապրին, խտրաց մեռնինք. քո սեր տվիր, իմ սիրտն առիր ու մեր սիրու խօսք լսեց Երկինք, լսեց Երկիր. մենք ուխտ արինք, ու մեմէկու վերէն խոկի կու տինք. ա՛հ, ճղակտոր էլամ մեր յեղունիկ սեր. ու քեռքախան էլամ մեր սիրտ. տիւ կարիք կնանցիր ու ինգյան օտար Երկիր ու զատ մնացիր. տիւ քըռտինք կը թամիես, յես առտսունք. տիւ մեօլրած ես, յես բեզըրած, օրս աստըվորս կնանց, էլ զաղ չմնաց: Էնչամնք կանչեմ, սարեր լացուցեմ, յես առանց քո սերն ի՞նչ անեմ, սիրտն ի՞նչ անեմ, ուխտն ի՞նչ անեմ, կյանքն ի՞նչ անեմ:

Քո ջուխտակ այվընիկ ծանքեր կուց կուց առտսունք կը թամիես, կուլան ու կասեն. «Մեր խերն ինչի՞ չիրե, դերե մարե, ապա յեփ պիտի կյա՛մ»: Ձի կը խառցուցեն, սիրտս կը դաղեն. էլ ինոնց խապելու մանֆան չմնաց. ասքն ու պարիկամ տիւր տրացին, ձի խառցմունք կ'անեն ծեր մարթուց ի՞նչ խանքան կա. յե՞փ պիտի կյա՛մ. էլ խերիք չէլամ կարիբուքան մեջ մնա. էլ խոկիս էլամ շատերաց սուտ խապելուց. յես ծեռքից կնանցի: Տիւր տրացին, ասքն ու

խնամին յես ի՞նչ անեմ առանց իմ ծետկիկ ծանցերու աղին. յես ի՞նչ անեմ վորտին, առանց իմ սաղելի կարիբին. աշխար ձի մուք ի, վո՞վ կիրիշկի վեր լաճերաց, կարիբիս մեռնեմ ուր ճամխըներաց:

Մեր տուն տեղ մեր ծեռքից էլավ. օտար խաֆքյու պես մնացինք վեր չոր խըլի. վո՞վ պիտի մեր նեղութեն տիսնա, մեզ օղորմի. խեխճ ու անտեր մնացինք. քյեղնից տվել մարթ չունինք. ի՞նչ կասես, սաղ սաղ մեռնե՞նք:

Խերտ ու մերտ խալիվորցիք են. յես ինոնց դարդն չեմ կանա քյաշե. յես քյե քիչ կյըրիցի, տիւ շատ իմացի. շոտ թօղ արե, էլ խերիք ի. խերիք ի տամն տամեք, տամոտակ նստեք. իսկի չէ տարին քյանի մ' կուռուշ փարա ճամխեք. մենք էրթանք մուրանք, պիրենք քյո տղէյնե՞ր պախենք. էլ չենք կանա անել, ինչ վոր արինք՝ են էլ խերիք ի:

14.6.2 Diyadin subdialect

Adjarian's source: From the village of Basargechar of New Bayazet.

Իմ խեր իմ ախպօր խետ մէ օր առանց սել քյնացին (կամ քյացին) վոր քիւլւն բերեն. քյամին կայնավ. շատ էլ քյամի էր...

Original page number 153.

... ինչքյան սել բանցին, քյամին խըրցներ վեր տըվեց, քըցեց քյետին. չուր էնի կառնի կը դնի, քյամին վեր կուտա: Խերս յերսօտ էր. քյամու վրեն յերսօտավ, խըրցներ վեր տըվեց ասեց. Ես էլ քյեզ, Ես էլ քյեզ: Փափախն էլ կը խանա կը ղօղկա կը քըցա գյեսին. շորերն էլ վրեվեն խանեց քցեց. Ես էլ քյեզ. խօ չես ի քյա Ես էլ պրծուս տանես:

* *

Չատկի խլուսուն էր. Էկան իմ ախչկէն ուզելու. խերն էլ ասաց իմ ախչիկ կուտամ քյօ տղին: ուրանք լավ ին. ուրանք բնուեն լավ էր, ամա քյասիբ ին. Է՛հ, ուր կընկյան կը պախա ասինք տըվեցինք. ամա ախչկա սրտով չեր: Մնաց վոր իմ տղեք գիտին (գիտցած ին) թէ իմ մարթ թռանա (հանաք, կատակ) Էրեր ա ուրանց խետ, թէ իմ ախչիկ կուտամ քյօ տղին. չին գիտցե վոր սրտանց էր ասեր էր. վոր յետօ իմացան թէ Ես բան օղորթ ա, ուզեցան քրոջ թէ առի (արի) յետ դանի, մի՛ առնի: Ախչիկ լէ վերցրեց թէ յես հարուստ մարթու ախչիկ ըլնեմ, իմ բիւլոր ախբ՛րներու անուն ափեմ գյետի՞ն: Յետօ յեխբ՛արներ կայնան թէ արի քյեզի յետ դարցուցենք, էլ չենք իտա են տղին, լավ տղի կուտանք: Իւր քիւր վերցրեց թէ յեխբ՛ար ջանե, չե՛ղի դառնալ. իմ խօր անվանի ամօթ ա: Ուր անուն լէ Սօֆյան ա:

Մէ ամըսվա խարս էլավ. լավ խարսնիս Էրեցինք. խարսնըսեն մէ ամիս յետօ մախացավ. խինգյ օր խիվընդավ մեռավ: Յես կանիծի կասի. բօխչեղ կապուկ մա. խինեղ քյամին տանա. սկի արժան չըլնես վոր դու ընես խօնար չես Էղե. կ'ասեր. մա՛յրիկ ջանե, ա՛ղե ջանե, յես մկա մեռնիմ վոր քի՞չ լամ, Էն վախտ կը մեռնիմ վոր օխտը ծեռքի շոր էլնի, վոր դնես հառչեղ իմ խամար լամ:

Մկա իմ տան Էրեխեք վրեն խաղ ա կապած.

Յես Սօփին եմ ծամավոր,

Դու Մանուկն իր խամավոր.

* *

Դօրթմա (ծիշտ որ) խամավոր տղա էր. ամա քյասիբ էր. քյասիբին գինաս ի՞նչ դղար պատվելի էլնի, ինչքյան լավ գրուցա, պատիվ չկա. քյասիբ բան մերժուկ ա:

Մկա կիւլամ. օր իրեք խետ կիւլամ. բա չե՞մ իլամ. Էն շորեր վոր կարի, վոչ խաքյավ. ինչ վոր կարի՝ կապուկ մնաց. մկա...

Original page number 154.

... կանիծե՞մ. Էն վախտ կանիծի. իմ լիզուն չորներ. մկա չեմ անիծե, յախու չեմ անիծե:

Քյօ դախին Է՞տ էր. կըսա արթանք արթանք. մկա պրծա՞ր:

Adjarian's source: This is narrated by the unfortunate mother of Sophia (Սոփիա), Aslik (Ասլիկ). I transcribed it during my summer travels of 1907 in Basargechar.

14.6.3 Moks subdialect

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, 4, page 57.

Թաքյալուր մ' կեր, իրիք տղա ուներ, իրիք ախչըկ. Եսաց. – Իս կը միռնիմ, խաֆք գյա, գէլ գյա, առչ գյա, ախչկըտիր կըտեք (կուտաք), Եսաց. իս ինչ կը միռնիմ, իմ իտիվէն չգեք՝ Եսաց. ինչ կը պսակվեք՝ մա ծի կընկտիք չը քընեք՝ Եսաց. ծառ մը կա մի (մենք ծառ մը ունինք), իրիք խնծուր կը բռնը. Հուլիսի տասնըխնգին կը գյան, կը տանըն. չըն թուղըն տըսնանք ինչ խնծուր ի (անմահական խնծուր ի). ան ցածրի խնծուր մինծ տղըն, ան միչի խնծուր միչնիկ տղըն, ան վերի խնծուրն էլ պզտը տղըն: Եսաց. յօթ օր իմ գիրիզման կը պախեք. գըշիր ճրաքն էլ չըք թուղըն ընցնը:

Խեր միռալ. տը տանին վիրուցին. Երկու միծ տղեք ասըցըն. – Խիտ Երթանք:

Փուքը Եսաց. – Չընք Երթա:

– Ի՞նչըխ, մի խեր մեռնը, ասըցըն, մինք չերթա՞նք խիտ՝

Պզտիկ ախբերն էլ առըն. գիրովէն գնացըն խիտ:

Մինչիվ գխեր պախըցըն, Էկան, խրօխբեր նստալ թախտ, թաքյալուրութեն առըց:

Փուքը ախբեր Եսաց. – Չէ՞ իս ծի ասըցըն «չինք Երթա իտիվ»:

Առչ իրի. նստալ խնամաթոռ. – Ձի մինծ քիւր տը տեք ծը, Եսաց:

Երկու մինծ ախբեր ասըցըն. – Մինք մի քիւր ի՞նչըխ տը տանք առչին. չընք իտա. տանը տ'ուտե:

Պզտիկ ախբերն Եսաց. – Իմ խօր խուսք չերի, կուշտ կիրա. ա՛ս էլ չենըմ, տը տամ տանը՝ (պիտի տամ տանի):

Մինք քիւր առչ առըց տարախ:

Original page number 155.

14.6.4 Norduz

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, 4, page 97.

Մէկ լավ տղէ-մ կեր. զինքն էր, ուր մեր. Էլավ գնաց մէկ գեղ. ասաց. – Տ'եհամ մօ ռես, ըլնես վօրթկարած:

Գնաց, խնդրվալ, ասաց. – Ձի անես վօրթկարած, շախվեմ:

Ասաց. – Ա՛յ տղա, դիւ կանա՞ս վօրթիկներ շախես: Ասաց. – Կանամ:

Ասաց. Դէ՛, գնա՛ յեռչեվ վօրթկներաց. կիրակնեք կիրակի քիւ խաց-մաց ժողվի յըմէն վօրթկի մէկ դիտոր ցօրեն տամքիւ հախ:

Էլավ, գնաց յեռչեվ վօրթկներաց: Էն վօրթիկ իշ կը դըռչըկեր, պառաի կեհեր, Էն կըհեր. տղէն կըհեր կը տփեր, բիրեր մըչ վօրթկներաց. իշ կը մներ դումահիք (տտեւէն), կը տփեր, չում կը խասցներ վօրթկներաց:

Եղա լավնով մէկ շարթվան մէջ խինք, վեց վօրթիկ սպանեց:

Գեղական Էլան, գնացին ռեսին ասին.

– Մենք Էն վօրթկարած կապով չընք անի. մե վօրթկներ յըմէն սպանեց:

յէլան մլուցին դիւս, գեղից խանին:

14.6.5 Çatak

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, 4, page 369-370.

Միեր Սասուն կը նստեր թաքյավոր,

Մըսրա Մելիք Մըսըր կը նստեր թաքյավոր.

Մըսրա մելիքի կնիկ ճիծ չունէր:

Մըսրա մելիքի կնիկ իրան մէջ կը մտածի.

Մելիքից իրավունք կառնի, կըսի.

– Ձի ճիծ չունեմ, վոր Մըսըր թաքյավոր ըլնը:

Սերմս փոխեմ, տղեմ ըլնը, ըլնը Մըսրա Մելիք.

Մըսըրա թաքյավորութուն կանգնի:

Ուր գյօղիկ, լաչիկ կօղորկի Միեր թաքյաւորի խամար.

Միեր կը տիսնա գյօղիկ, լաչիկ օղորկի ի ուր խամար,

Ըսիր ի. – «Վոր յես գյօղիկ, լաչիկ օղորկի եմ.

Էն չգյա, քըն գիս շատ կնիկ ի»:

Էն տեղ Միեր ի՛լ կըսի.

Original page number 156.

– Վոր նա խաբար էն տվիր ի, յես տըհամ:

Կնիկ կըսի. – Մա՛րթ, մե՛հա. տղիկ բան չի քի խամար:

Կըսի. – Կնիկ, յես տըհամ. յես չըհամ յես էլ ինու ցեղ կնիկ եմ.

Ճարն ի՛նչ ի. տիհամ. չըհամ չըլնը: Իլավ գնաց,

Երկու գիշեր, յան իրեք գիշեր մօտը քնախ:

Դարձավ Երի տուն:

Մըսրա-Մելիք գինք մեռավ:

Ինը ամիս, ինը օր վոր թըմմավ, Աստված ինու տղեմ խոու:

14.6.6 Vozim subdialect

Adjarian's source: I personally transcribed tihs in Paris 1897, with a recent migrant from Vozim.

Կըլնին չուրս մարթ, կիան լպուտութեն. կիան (կամ կիհան) սարըմ գ՛յըլօխ կը տեսնին վոր գ՛յիւղ կը գ՛յա. խէյնգյ խատ չարջար գ՛յըլօվ կը տեսնին վոր գ՛յիւղ կը գ՛յա. խէյնգյ խատ չարջար կը գ՛յան. մու քիւջ ընկիր ուր շլաքը գ՛էտին կը դ՛ընի, մօւ կըսի. «Յերի յէկէք ժողվէք իսի բ՛ամ տ՛ըսիմ (բան մը պիտի ըսեմ). ըշկի (նայէ՛) ծ՛իւրէն (կարողալ ծ՛իւրէն) խէյնգյ չարջաք քէօթ գ՛յիւղեր կը գ՛յան. մօւ մինք էլնինք ասօւնցմնէ թալնըվինք, ալ մի շաշխանէք վորէ՞ ինք դ՛րիր վեր մի թիվէն: Մօւ քյանի վոր իմ սիրտ կը տրախկա՝ շաշխանէն իս անօւնց ծ՛եռ չմէյտա (չեմ ի տար). մօւ զարկըցէք, վոր փախնէ՝ ուր կընկյան քյաֆէք վար ուր գ՛ըլխուն յեղնէ»:

* *

Օ՛րըմ դօլմիւղիւր կկանչի. – Պօ՛գօ, յարի, քյի բ՛ամ տըսիմ:

Պօզօն կելնի կիա (կերթայ), կըսի.

– Բ՛առկօն (բարի երեկոյ), Կարապիտ աղա. Ի՞նչ կը խրամայիս:

Կըսի. – Հասօր քիւ ջ՛ուրէյն տըտաս, վորը բինբաշէյն խենծնի իա Կծվակ (գիւղ մ՛է):

Կըսի. – Չի, Կարապիտ աղա, իմ ջ՛ուրէյն մարթիւ չմէ՛յտա:

– Չի, տտաս:

– Չմէ՛յտա. վալլահ, Կարապիտ աղա, մկա իմ վէյզ կտրիս ու իմ ջ՛ուրէյն չմէյտա:

– Վորէ՞ չսէ՛յտա (չես ի տար), մահոռզ (անիծած) պապ, Ի՞նչ անօն կը դ՛նիս օր չսէ՛յտա. տղէքդ՝իր, գ՛յացէք անօւր ջ՛ուրէյն բ՛իրէք:

Original page number 157.

Տղէք կիան, ջ՛ուրէյն մըսորը վըրվէն կը հարցըկին, կօրդ՛էյն (կորդին «թամբ») կը դ՛նին վրէն, կառնին կը բ՛իրին, կկապին վա՛ր դ՛ռան. կիան կըսին. – Կարապի՛տ աղա, ջ՛ուրէյն բ՛իրիցէյնք:

Պօզօն կըսի. – Կարապի՛տ աղա, ջ՛ուրէյն տարա՞ր:

– Կը տանէյմ ու քիւ աչքն էլ կխանիմ:

– Է՛հ, աղէկ, Կարապիտ աղա, թիս քիւ խաբար յեղնի:

Պօզօն կելնի կիա ցա՛ծր, կընկնի դ՛էս (դուրս), կիա կը կանչի.

– Պո՛ւղուս, յար՛ ըսիմ. գ՛յըտի՞ս, Կարապիտ տղէն գեօրեօվ մի (մեր) ջ՛ուրէյն տարավ յարի մի ճակիր (զէնքեր) կապինք:

(Շարունակութիւնը Պօզօն կը պատմէ):

Ճակիրը կապըցէյնք, գ՛յացէյնք վա՛ր քեօշքը՝ դ՛ռան կանգնանք. կանչըցէի. «Կարապի՛տ աղա, քիւ գ՛յըլօխ հետըսէն բ՛ի¹⁰ դ՛էս: Կարապի՛տ աղա, ջ՛ուրէյն տը տանէյս. մօւ ասացէլ, թը դ՛իւ չտանէյս, քիւ մեր անըծիմ, քիւ յօթ պորտ անըծիմ՝ թը դ՛իւ չտանէյս. դի յե՛րի տար: Իս իմ ջ՛իւրիւն հաֆսար (սանձ) բ՛ըռնըցէյ ու տարա կապըցէյ վը մարէյն: Կարապիտ աղա, մկա կտրէյձ իս, յե՛րի տար. ջ՛ուրէյնս տարա: Քիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիս գ՛յա՝ ան տանէ: Քիւ բինբաշէյն վո՞րն ի, ասի անօւր, թիս գ՛յա՝ ան տանէ: Դ՛եօ՝ չէ, քիւ բինբաշէյն չէ, ծ՛ի յօթ խեր գ՛յա՝ չկա՛նէ տանէ: Վալլահ իս մկա փոսուն (փոռոտիք) քիւ փուրէն տխանիմ: Դ՛իւ գ՛յըտի՞ս իս վո՞րն իմ. մօւ իս Հզմա Պօզօ տղէն իմ, գ՛յըտի՞ս»:

Մօւ իս տարտ իմ ջ՛ուրէյն, ալ մարթ հիմ յերէվան չէկավ. չկյախշցան (չհամարձակեցան): Մօւ Կարապիտ աղէն էլավ գ՛նաց հիքմէթ, ասից. «մնա մարթ չմօ՛ւզի մանչ (մէջ) իմ գ՛յեղէյն. նա մարթէյք մարթասպան ին. յա նա մարթէյկ տը մլիս դ՛էս, յա մինք տխանք»:

Մօւ իս էլա, Ի՞նչ կեր ձէյ, էլա կեր ձէյ թագէյս մ ու լօփ մ՛ (կապերտ). բ՛ամրցը վր իմ ջ՛իւրիւն, ու խենծա իմ ջ՛ուրէյն, ու շաշխանէն դ՛րի վր իմ թիվէյն, ըսի. «Կարապիտ աղա, իս կիամ. թը դ՛իւ խարեր խոկյով չգ՛աս իմ հեռչիկ սա (թրք. իսէ՝ եթէ), իս քիւ մեռել անըծիմ. թը դ՛իւ վորցը մարթ իս՝ մըչ...

Original page number 158.

... գ՛յեղէյն բաբագեթուկն չվէ՛լի (չի՛ վայելեր). արի իմ հեռչիվ ու քի նշանց տամ»:

Մօւ էլա գ՛ընացէյ մանչ իմ նայարներին. մօւ իմ նայարնիր ըսէյն ձէյ. վորէ՞ Էկար: Մօւ իս էլա գ՛ացէյ խլաթու յերկէյր: խլաթցէյք ուրանց կնէյկ հալէօվ՝ կօւզէն վր ձէյ զօրքըթեն Էնէն: Մօւ իս Հըզմըցէյ յեղնէյմ ու տառան խլաթցօց Էվալլահ Էնի՛մ. մօւ իմ խերէյն դաբուլ չէ ըրած. ասը՝ իամ ասլանիր թը զանըն, ըզձը սպանըն աղէկ ի՝ քանց խլաթցէյք վոր վր ձը զօրքըթեն տէնին:

¹⁰HD: Adjarian left a lengthy footnote here that is I moved to §14.4.3.3.2.5.

Chapter 15

Tigranakert

15.1 Background and literature

Original page number 159.

The central city of this dialect is Tigranakert (Turkish: Diyarbakır). Similar to the Moks subdialect, this is the southern border of Armenian, south of which Kurdish or Arabic are spoken. It spreads from the southwest until Urfa or Edessa; and starting close to that, the Euphrates river takes the dialect's western borders until Arghni, and then with a straight line until Lice. The northern and eastern border forms the Mush dialect. Based on this, the locations where Tigranakert is spoken are the city of Tigranakert, and Hazo, Khian, Siverrek, Edessa, և Lice. The latter is originally Kurdish-speaking, but there are many migrants from Tigranakert who have revived the Armenian dialect.

The dialect of Tigranakert is still not studied at all. Published manuscripts that use this dialect or its other branches are very insignificant pieces. These are small collections of proverbs, riddles, and popular blessings, in the Istanbul Բիւրակն [Byurakn] periodical. For example:

- from Tigranakert:
  - year 1898, page 332, 337, 413, 445, 470, 569, 654, and 700
  - year 1899, page 545, and 731
  - year 1900, page 330, 450, and 677
- from Khian:
  - year 1898, page 301, 493, and 701
  - year 1899, page 650
- from Hazo:
  - year 1898, page 538
  - year 1899, page 37, 75, and 641
- from Hazro:
  - year 1899, page 805
  - year 1900, page 263
- from Urfa
  - year 1900, page 331
- from Siverrek
  - year 1900, page 331

There is a sample of the Tigranakert dialect in Արեւելեան Մամուլ [Eastern Press] 1884, page 470-472, but it is not 'հարազատ'.¹

---

¹HD: I'm not sure if the word *հարազատ* here is meant to say that the text is a secondary source, a translated source, or just not familiar to

During my summer travels in 1910, I got acquainted with two newcomers from Tigranakert; one was a teacher, and the other a medical student. With their help, I started...

Original page number 160.

... to organize a study of the Tigranakert dialect, from which I take the following concise outlines.

15.2 Phonology

15.2.1 Segment inventory

15.2.1.1 Vowel inventory

The Tigranakert dialect occupies a middle ground between the Mush and Malatya dialects. Among the vowels, the vowel /æ/ <ü> is extremely common, while the vowels /œ, ʏ/ <to, ɪL> are rarely sometimes found in foreign words.

15.2.1.2 Consonant inventory

15.2.1.2.1 Laryngeal changes In its consonants, the Tigranakert dialect presents a system that is entirely different from all the other dialects that we have seen up till now. From the three degrees of consonants in Old Armenian, only two remain: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced plosives become voiceless aspirates, the voiceless unaspirated become voiced, while the voiceless aspirated stay the same (Table 15.1).

Table 15.1: Laryngeal changes from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Tigranakert	cf. SEA
'mouth'	beran բերան	p ^h eræn փերան	beran բերան
'barefoot'	bokik բոկիկ	p ^h obig փոփիգ	bopik բոպիկ
'knife'	danak դանակ	t ^h ænæg թանաֆ	danak դանակ

(In the Hazo subdialect, we find the voiced aspirates group, similar to the Mush dialect. But here the phonetic rules have taken a step further; the voiceless unaspirated sound also turned to voiced aspirates (Table 15.2)).

Table 15.2: Voiced aspirates in the Hazo subdialect of the Tigranakert dialect

	Classical Armenian	> Hazo (Tigranakert)	cf. SEA
'mouth'	beran բերան	p ^h eræn փերան	beran բերան
'barefoot'	bokik բոկիկ	p ^h obig փոփիգ	bopik բոպիկ
'knife'	danak դանակ	t ^h ænæg թանաֆ	danak դանակ
'he got up'	kangnet ^h ay կանգնեցաւ	g ^h annav գ'աննավ	kangnet ^h կանգնեց
'woman'		g ^h nik գ'նիկ	kənik կնիկ
'place'	teṭ տեղ	d ^h jex դ'եխ	teṭ տեղ
'he would want'		g ^h uzer գ'ուզեր	kuzer կուզեր

15.2.1.2.2 Arabic consonants /ʕ, ħ, q/ <ʕ, ħ, q/ and /l/ <l> Among the consonants, the following are added: /ʕ, ħ, q, l/ <ʕ, ħ, q, l>. The first three are borrowed from Arabic, and they are found only in Arabic words. (The <ʕ>

signifies the Arabic sound /ʕajn/ <‘ajlu> (HD: <ⲁⲓⲗⲏ> / ʕ/), the <η’> signifies the Arabic sound </kʰaf/> քաֆ (HD: <ⲕⲁⲑⲏ> /q/), and the <h’> signifies Arabic <haw> /ha/ (HD: <ⲕⲁⲑⲏ> /h/). For example, Table 15.3.

Table 15.3: New consonants /ʕ, h, q/ <‘, h’, η’> from Arabic in the Tigranakert dialect

‘scorpion’	Arabic <‘aqrab> عقرب	> Tigranakert ʕaqrab ‘աղ՛րաբ
‘life’	<‘umr> عمر	ʕæmr ‘եօմր
‘zaatar’	<za‘tar> زعتر	zɑʕtʰɑr զա՛թար
‘heart (Arabic), false (Tigranakert)’	<qalb> بلاق	qælb ղա՛լբ
‘halva’	<ḥalwā> حلوى	ḥælvæ հա՛լվա
‘jujube’	<‘unnāb> عناب	ʕunnab ‘ուննաբ
‘cuckoo’	Classical Armenian /kəku/ կկոկ	> Tigranakert ququ ղ՛ոկղ՛ղ՛ոկ

The sound <լ’> is /l/ <լ> with a soft pronunciation (HD: /l/), similar to Russian /l/ <ль> and it is found in native Armenian words (Table 15.4).

Table 15.4: Sound /l/ <լ’> in the Tigranakert dialect

‘fawn’	Classical Armenian ul ուլ	> Tigranakert ulj ուլ՛	cf. SEA ul ուլ
‘head’	gəluχ գլուխ	kʰluχ քլուխ	gəluχ գլուխ
‘Pleiades’	bojlkʰ բոյլկʰ	pʰulʰkʰ փոլկ՛ք	bujlkʰ բոյլք
‘to wash’	lyanal լուանալ	lʰvænæl լ՛վաննալ	ləvanal լվանալ
‘to bathe’	loganal լոգանալ	lʰognæl լ՛ոգննալ	loganal լոգանալ

15.2.1.2.3 Palatalized stops /kʰ, kʰʲ, /dʲ/ <կյ, քյ, դյ> Similar to the Van dialect, here we also find the sounds /kʰ, kʰʲ/ <կյ, քյ> and also the sound /dʲ/ <դյ> (Table 15.5).

Table 15.5: Palatalized sounds /kʰ, kʰʲ, dʲ/ <կյ, քյ, դյ> in the Tigranakert dialect

‘I wore’	Classical Armenian hagɑj հագայ	> Tigranakert hækʰjæ հա՛քյա	cf. SEA haga հագա
‘to come’	gal գալ	ikʰjælj իքյալ՛	haga գալ
‘godfather’	kənkʰahɑjɾ կնքահայր	inkʰjæsvur ինքյանվուր	kəŋkʰahɑjɾ կնքահայր
‘pot’	putuk պոտոկ	budʲug բուդյուգ	putuk պոտոկ

15.2.1.2.4 Glide /w/ <ւ> The subdialect of Hazo has created a new half-sound, which except for Maragha, is not found in other dialect. This is the English sound /w/, whose exact correspondent in Old Armenian is the form <ւ> /w/, just as how we transliterate. It is likewise found in words borrowed from foreign languages (Table 15.6).

Table 15.6: Glide /w/ <ւ> in the Tigranakert dialect

‘on’	Classical Armenian i verɑj ի վերայ	> Tigranakert wəren ւըրեն	cf. SEA vəɑ վա
‘that’	or որ	wər ւըր	vor որ
‘time’	Arabic <waqt> وقت	> Tigranakert waxt ւախտ	

15.2.2 Sound changes

Among sound changes, it is worth mentioning the following.

Original page number 161.

15.2.2.1 Monophthongal vowel changes

15.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Classical sound /a/ <ա> has for the most part changed to /æ/ <ա̆>, such that the dialect is filled with this sound. For a person from Tigranakert, it is difficult to pronounce the sound /a/ <ա>; that sound is preserved only next to the sound /r/ <ռ> and in few other circumstances (Table 15.7).

Table 15.7: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to usually /æ/ <ա̆> but sometimes /a/ <ա> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	æmp ^h ærdævæn	ամփարդավան	ambartavan	ամբարտավան
'cane'	gawazan	գաւազան	k ^h ævæzæn	քավազան	gavazan	գավազան
'deacon'	sarkawag	սարկաւագ	særgævæk ^h	սարգավաք	sarkavag	սարկավագ
'water-mill'	d̥ʒəraʈats ^h	ջրաղաց	t̥ʃ ^h ævarts ^h	չաղաց	d̥ʒəraʈats ^h	ջրաղաց
'stall'	axor	ախոռ	axor	ախոռ	axor	ախոռ
'granary'	ambar?	ամբար?	ambar	ամբառ	ambar	ամբար
'male cat'			art̥ʃ ^h	առչ		
'censer'	burvar	բուրվառ	p ^h ulvar	փուվառ	burvar	բուրվառ
'to life'	barnal	բառնալ	p ^h arnal	փառնալ	barnal	բառնալ

15.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> has changed to /u/ <ու> (Table 15.8a). But in case declension, we find as in Table 15.8b.

Table 15.8: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
a. 'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	æmp ^h ærdævæn	ամփարդավան	ambartavan	ամբարտավան
'new'	nor	նոր	nur	նուր	nor	նոր
'belly'	p ^h or	փոր	p ^h ur	փուր	p ^h or	փոր
'pit'	p ^h os	փոս	p ^h us	փուս	p ^h os	փոս
'earth'	hoʈ	հող	xuʈ	խուղ	hoʈ	հող
'onion'	sox	սոխ	sux	սուխ	sox	սոխ
'dry'	t̥ʃ ^h or	չոր	t̥ʃ ^h ur	չուր	t̥ʃ ^h or	չոր
'four'	t̥ʃ ^h ors	չորս	t̥ʃ ^h urs	չուրս	t̥ʃ ^h ors	չորս
b. 'belly-GEN'	p ^h or-i	փորոյ	p ^h or-i	փորի	p ^h or-i	փորի
'pit-GEN'	p ^h os-i	փոսի	p ^h os-i	փոսի	p ^h os	փոսի
'earth-GEN'	hoʈ-oj	հողոյ	xoʈ-u	խողու	hoʈ-i	հողի

The same sound at the beginning of monosyllabic words becomes /vo, və/ <վօ. վը>; it becomes /o/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 15.9).²

²HD: For the word 'calf', Adjarian provides an Classical ancestor /hort^h/ <հորթ>. But the most prescriptive Classical form is /ort^h/ <որթ>. I changed his example for accuracy.

Table 15.9: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /vo, və, o/ <վօ. վը, օ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
'pompous'	ambartawan	ամբարտաւան	æmp ^h ærdævæn	ամփարդավան	ambartavan	ամբարտավան
'who'	ov	ով	vov	վօվ	ov	ով
'buttocks'	or		vər	վըռ	vor	ռռ
'lentil'	ospən	ոսպն	vəsp	վըսպ	vosp	ոսպ
'orphan'	orb	որբ	vər ^p	վըրփ	vor ^p	որբ
'smell'	ort ^h	որթ	vər ^t	վըրթ	hort	հորթ
'smell'	ozni	ոզնի	oznig	օզնիգ	vozni	ոզնի
'to twist'	olorel	օլորել	olril	օլրիլ	volorrel	օլորել
'gold'	oski	ոսկի	ozgi	օզգի	voski	ոսկի
'alive'	o ^t d ³	ողջ	vox ^t	վօխ	vox ^t	ողջ
'to be cured'	o ^t d ³ anal	ողջանալ	ox ^t ənnæ	օխչըննալ	vox ^t anal	ողջանալ
'bone'	oskər	ոսկր	osk ^h ur	օսքուր	voskor	ոսկր

15.2.2.1.3 Classical Armenian /u/ <nL> The Classical sound /u/ <nL> usually stays /u/ <nL> (Table 15.10a).³ But it becomes /o/ <o> in the word in Table 15.10b.

Table 15.10: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /u/ <nL> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
a. 'dog'	fun	շուն	fun	շուն	fun	շուն
'deaf'	χul	խուլ	χul	խուլ	χul	խուլ
'pomegranate'	nurən	նուռն	nur	նուռ	nur	նուռ
'camel? vow?'			uxd	ուխդ		
'fawn'	ul	ուլ	ul	ուլ	ul	ուլ
'incense'	χunk	խուռկ	χung	խուռկ	χungk	խուռկ
b. 'door'	durən	դուռն	t ^h or	թօռ	dur	դուռ

15.2.2.1.4 Classical Armenian /e/ <ɛ> The Classical sound /e/ <ɛ> becomes /i/ <ɨ> in the final syllable (Table 15.11a). But it becomes /e/ <ɛ> during case declension (Table 15.11b).

Table 15.11: Change from Classical Armenian /e/ <ɛ> to /i/ <ɨ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
a. 'face'	eres	երես	eris	երիս	jeres	երես
'place'	teɬ	տեղ	diɛ	դիղ	teɛ	տեղ
'medicine'	deɬ	դեղ	t ^h iɛ	թիղ	deɛ	դեղ
'sun'	areɹ	արեւ	æriv	արիվ	arev	արեւ
'needle'	aseɬən	ասեղն	æsiɛ	ասիղ	aseɛ	ասեղ
b. 'face-GEN'	eres-i	երեսի	eres-i	երեսի	jeres-i	երեսի
'medicine-GEN'	deɬ-i	դեղի	t ^h eiɛ-i	թեղի	deɛ-i	դեղի

At the beginning of words, this sound becomes /je/ <ɨ> for monosyllables, while /e/ <ɛ> for polysyllables (Table 15.12).

³HD: For the Tigranakert word /uxd/ <nLɨn>, it's unclear if this word is a reflex of the Classical word for 'vow' /uxt/ <nLɨun> or for 'camel' /ut/ <nLɨn> (SEA: /uxt/).

Table 15.12: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je, e/ <յե, է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘ox’	ezən	եզն	jez	յեզ	jez	եզ
‘I’	es	ես	jes	յես	jes	ես
‘when’	erb	երբ	jep ^h	յեփ	jerp ^h	երբ
‘yesterday’	erēk	երեկ	ereg	էրեզ	jerek	երեկ
‘iron’	erkat ^h	երկաթ	ergæt ^h	էրգաթ	jerkat ^h	երկաթ

15.2.2.2 Diphthong changes

15.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical diphthong /aj/ <այ> becomes /e/ <է> (Table 15.13).

Table 15.13: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
distal ‘that yonder’	ajn	այն	en	էն	ajn	այն
proximal ‘this’	ajs	այս	es	ես	ajs	այս
‘wood’	p ^h ajt	փայտ	p ^h ed	փեդ	p ^h ajt	փայտ
‘vineyard’	ajgi	այգի	ek ^h i	էքի	ajgi	այգի
‘to burn’	ajrel	այրել	ervil	էրվիլ	ajrel	այրել
‘lightning’	kajtsakən	կայծակն	gedzæk ^h	գեծաք	kajtsak	կայծակ

15.2.2.2.2 Classical Armenian /iʊ/ <իւ> The Classical diphthong /iʊ/ <իւ> becomes /i,u/ <ի, ու> (Table 15.14).

Table 15.14: Change from Classical Armenian /iʊ/ <իւ> to /i,u/ <ի, ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘blood’	ariʊn	արիւն	ærin	արին	arjun	արյուն
‘hundred’	hariʊr	հարիւր	hærir	հարիր	harjur	հարյուր
‘flour’	aliʊr	ալիւր	æliṛ	ալիր	aljur	ալյուր
‘column’	siʊn	սիւն	sun	սուն	sjun	սյուն
‘snow’	dziʊn	ծիւն	ts ^h un	ցուն	džjun	ծյուն

15.2.2.2.3 Classical Armenian /oj/ <ոյ> The Classical diphthong /oj/ <ոյ> becomes /u/ <ու> (Table 15.15).

Table 15.15: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘light’	lojs	լոյս	lus	լուս	lujs	լոյս
‘Pleiades’	bojlk ^h	բոյլք	p ^h ul ^h k ^h	փուլք	bujlk ^h	բոյլք
‘nest’	bojn	բոյն	p ^h un	փուն	bujn	բոյն

15.2.2.3 Consonant changes

15.2.2.3.1 Classical Armenian /h/ <հ> The Classical consonant /h/ <հ> generally stays /h/ <հ>, just as in the Mush dialect; but it changes to /x/ <խ> in the words in Table 15.16.

Table 15.16: Change from Classical Armenian /h/ <h> to /χ/ <խ> in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘earth’	hoʃ	հող	χux	խուղ	hoʃ	հող
‘far’	heroʃi	հեռոյ	χoru	խօռու	heru	հեռու
‘time’	heʃ	հեղ	χix	խիղ	heʃ	հեղ

15.2.2.3.2 Word-medial gemination In many places, it is notable that word-medial consonants are repeated (Table 15.17).

Table 15.17: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘cheap’	arʒan	արժան	ezʒæn	էժժան	arʒan	արժան
‘tail of sheep’	dəmak	դմակ	tʰəmmæg	թըմմագ	dəmak	դմակ
‘seven’	ḡdūtʰən	եււթն	jótʰtʰe	յօթթէ	jótʰə	յոթը
‘to cleanse’	zətel	զտել	zəddel	զըդդել	zətel	զտել
‘sour’	tʰətʰu	թթու	tʰotʰtʰu	թօթթու	tʰətʰu	թթու
‘manure’	tʰərikʰ	թրիք	tʰərrikʰ	թըրրիք	tʰərikʰ	թրիք
‘nine’	ínən	ինն	ínənə	իննէ	ínə	ինը
‘to hear’	ləsel	լսել	ləssel	լըսսել	ləsel	լսել
‘to smoke’	ʃsəχel	ծխել	ḍzəχχæl	ծըխխսլ	ʃsəχel	ծխել
‘to suck’	ʃsəʃsel	ծծել	ḍzəḍzḍzjel	ծըծծծել	ʃsəʃsel	ծծել
‘early’	kanux	կանուխ	gənnux	գըննուխ	kanux	կանուխ
‘pungent’	kəʃsu	կծու	gəḍzḍzu	գըծծու	kəʃsu	կծու
‘soul’	hogi	հոգի	hokʰkʰi	հօքքի	hokʰi	հոգի
‘farmer’	məʃak	մշակ	mʃʃæg	մշշագ	məʃak	մշակ

Sometimes, the simple form of the word uses one consonant, but the consonant is repeated during case declension. (Table 15.18).⁴

Table 15.18: Gemination in derived forms in the Tigranakert dialect

	Classical Armenian		> Tigranakert		cf. SEA	
‘bread’	haʃsʰ	հաց	haʃsʰ	հաց	haʃsʰ	հաց
‘bread-PL’			haʃsʰʃsʰ-ir	հացցիր	haʃsʰ-er	հացեր
‘six?’	veʃsʰ	վեց	viʃsʰ	վից	veʃsʰ	վեց
‘six?-GEN’	veʃsʰ-i	վեցի	viʃsʰʃsʰ-i	վիցցի	veʃsʰ-i	վեցի

15.3 Morphology

15.3.1 Noun inflection or declension

15.3.1.1 Definite article /-e/ <է>

In the grammar, it is notable that the article /-ə/ <ը> of Civil Armenian has the form /e/ <է> here, and it is of course unstressed (Table 15.19).

⁴HD: Adjarian doesn’t provide a translation or ancestor for the word /viʃsʰ/ <վից>; I speculate that this word is derived from the Classical word for ‘six’.

Table 15.19: Gemination from Classical Armenian to the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SEA	
‘mouth-DEF’	p ^h eræ̃n-e	փերա՞նէ	berón-ə	բերանը
‘dog’	ʃún-e	շո՛ւնէ	ʃún-ə	շունը
‘column’	sún-e	սո՛ւնէ	sjún-ə	սյունը

15.3.1.2 Accusative prefix /z-/ <q>

The accusative case...

Original page number 162.

... is formed with the q /z/ prefix, as in the Mush dialect, or without the prefix.

15.3.1.3 Ablative suffix /-e, -uṡʰ/ <է, ուց>

The ablative is the formative /-e/ <է> , but infinitives take the formative /-uṡʰ/ <ուց> (Table 15.20).

Table 15.20: Ablatives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SEA	
‘to.love-ABL’	sirel-uṡʰ	սիրելուց	sirel-uṡʰ	սիրելուց
‘to.speak-ABL’	χosel-uṡʰ	խօսելուց	χosel-uṡʰ	խօսելուց

15.3.1.4 Plural markers /-ir, -nir, -ni/ <իր, նիր, նի>

The plural marker is /ir, -nir, -ni/ <իր, նիր, նի> (Table 15.21).

Table 15.21: Plurals in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SEA	
‘bread-PL’	hæṡʰṡʰ-ir	հացցիր	hæṡʰ-er	հացեր
‘angel-PL’	hræ̃fdæg-ni	հրեշտակնի	hæ̃ræ̃ftak-ner	հրեշտակներ

15.3.2 Pronoun inflection or declension

For pronouns, there are some noteworthy points. The first among them is /jesi/ <յեսի>, the accusative form of the 1SG pronoun <ես> (HD: CA: /es/, SEA: /jes/). The second is the absence of the medial demonstrative <այդ> (HD: CA: /ajd/, SEA: /ajd/). The Tigranakert dialect distinguishes only two demonstratives: proximal ‘this’ <այս> and distal ‘that’ <այն> (HD: CA: /ajs, ajn/, SEA: /ajs, ajn/). While the <այդ> is explained with the forms <այս> or <այն>.

These are declined as follows.

HD: Table 15.22 is for personal pronouns.

Table 15.22: Inflection paradigm for personal pronouns in the Tigranakert dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes jɛu	t ^h un ɾɒnɫ	mink ^h ʃɪnɫ	t ^h uk ^h ɾɒnɫ
GEN	im ɪɪ	k ^h u ɾnɫ	mir ʃɪɾ	t ^h er ɡɛɾ
DAT	əndzi ɾnɔɪ	k ^h ez(i) ɾɛq(h)	mez(i) ʃɛq(h)	t ^h ez(i) ɡɛq(h)
ACC	jesi jɛɪ	k ^h ezi, zk ^h i ɾɛqɪ, qɾɪ	mezi, zmi ʃɛqɪ, qɪɪ	t ^h ez(i) ɡɛq(h)
ABL	əndzme ɾnɔɪ	k ^h ezme ɾɛqɪ	mezme ʃɛqɪ	t ^h ezme ɡɛqɪ
INS	əndzmov ɾnɔɪ	k ^h ezmov ɾɛqɪ	mezmov ʃɛqɪ	t ^h ezmov ɡɛqɪ

HD: Table 15.23 is for demonstrative pronouns.

Table 15.23: Inflection paradigm for demonstrative pronouns in the Tigranakert dialect

	Singular		Plural	
	proximal 'this'	distal 'that'	proximal 'these'	distal 'those'
NOM	æs, əsi, əsigi ʌɪ, ɾɪ, ɾɪqɪ	æn, əni, ənigi ʌɪ, ɾɪ, ɾɪqɪ	əsunk ^h ɾnɒnɫ	ənunk ^h ɾnɒnɫ
GEN	əsɪr ɾnɒɾ	ənɪr ɾnɒɾ	əsunk ^h ɾnɒnɫ	ənunt ^h ɾnɒnɫ
DAT	əsɪr ɾnɒɾ	ənɪr ɾnɒɾ	əsunt ^h ɾnɒnɫ	ənunt ^h ɾnɒnɫ
ACC	əsɪr, əsi, əsigi ɾnɒɾ, ɾɪ, ɾɪqɪ	ənɪr, əni, ənigi ɾnɒɾ, ɾɪ, ɾɪqɪ	əsunt ^h ɾnɒnɫ	ənunt ^h ɾnɒnɫ
ABL	əsɪrme, əsɪrmene ɾnɒɾɪ, ɾnɒɾɪɪ	ənɪrme, ənɪrmene ɾnɒɾɪ, ɾnɒɾɪɪ	əsunt ^h me ɾnɒnɫɪ	ənunt ^h me ɾnɒnɫɪ
INS	əsɪrmov ɾnɒɾɪ	ənɪrmov ɾnɒɾɪ	əsunt ^h mov ɾnɒnɫɪ	ənunt ^h mov ɾnɒnɫɪ

HD: Table 15.24 is for the interrogative pronoun 'who'.

Table 15.24: Paradigm of the interrogative pronoun 'who' in the Tigranakert dialect

	Singular	Plural
NOM	vov vɒɪ	vovɪr vɒɪɪɾ
GEN-DAT	voru vɒɪɪ	vovɪrun vɒɪɪɪɾn
ABL	vorme, vormene vɒɪɪ, vɒɪɪɪ	vovont ^h me vɒɪɪɪɪ

15.3.3 Noun inflection or declension (continued)

15.3.3.1 Possessive articles and the extra suffix /-i/ <ի>

The possessive articles are directly attached to nouns in the Armenian language; here, just as sometimes in the Mush dialect, they receive the unstressed ending /-i/ <ի> (Table 15.25).

Table 15.25: Possessives in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SEA	
'mouth-POSS.1SG'	p ^h eræ̃n-si	փերանսի	berán-əs	բերանս
'head-POSS.1SG'	k ^h lúχ-si	քլ'ն'լսսի	gəlúχ-əs	գլուխս
'face-POSS.2SG'	erís-t ^h i	երի'սթի	jerés-ət	երեսդ
'heart-POSS.1SG'	sírd-is	սի'րդիս	sírt-əs	սիրտս
'neck-POSS.2SG'	víz-it ^h	վի'զիթ	víz-ət	վիզդ
'heart-GEN-POSS.1SG'	srd-í-si	սրդի'սի	sərt-í-s	սրտիս
'heart-PL-PL.POSS-GEN-POSS.1SG'	srd-er-n-ú-si	սրդերնո'լսի	sərd-er-n-ú-s	սրտերնու (SWA)
'soul-GEN-POSS.2SG'	hok ^h k ^h -ú-t ^h i	հոքքո'լթի	hok ^h -u-t	հոգուդ
'sin.GEN-POSS.2SG'	meʷátš ^h -is	մեղա'ցիս		
'heart-INS-POSS.1SG'	srd-óv-si	սրդո'վսի	sərt-óv-əs	սրտովս
'face-INS-POSS.2SG'	eres-óv-t ^h i	երեսո'վթի	jerés-óv-ət	երեսովդ

The addition of unstressed /i/ <ի> has combined with the article Է /e/, giving the dialect a soft Italian harmony,...

Original page number 163.

... especially when they are sequentially placed after another in a row (62).

(62) Tigranakert dialect

- a. srd-í-si   sún-e
heart-GEN-POSS.1SG column-DEF
'the column of my heart'
սրդի'սի սո'նԷ
- b. hok^hk^h-ú-si   dún-e
soul-GEN-POSS.1SG house-DEF
'the house of my soul'
հոքքո'լսի դո'նԷ

15.3.4 Verb inflection or conjugation

15.3.4.1 Theme vowel changes

In verbs, the Classical present vowel /e/ <ե> becomes /i/ <ի> when next to nasals and /s/ <ս> (Table 15.26).

Table 15.26: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	զուզիմ	g-uz-e-m	կ’ուզեմ
2SG	g-uz-i-s	զուզիս	g-uz-e-s	կ’ուզես
3SG	g-uz-e-∅	զուզէ	g-uz-e-∅	կ’ուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	զուզինք	g-uz-e-դk ^h	կ’ուզենք
2PL	g-uz-e-k ^h	զուզէք	g-uz-e-m	կ’ուզէք
3PL	g-uz-i-n	զուզին	g-uz-e-n	կ’ուզեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	

The imperfective loses its vowel /i/ <ի>, but it also stays unchanged (Table 15.27). *HD: The data is too limited to know if the surface vowel /e/ is synchronically the theme vowel or the past suffix or both.*

Table 15.27: Indicative past imperfective <սնկաստար> of the verb ‘to want’ in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. SWA	
1PL	g-uz-e-∅-nk ^h	զուզէնք	g-uz-ej-i-դk ^h	կ’ուզէինք
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	

15.3.4.2 Monosyllabic verbs

In the monosyllabic verbs, the formative ɨ /i/ is added (Table 15.28). But this added sound likewise stays when the verb is conjugated or declined

Table 15.28: Paradigm of monosyllabic verbs past in the Tigranakert dialect

	Tigranakert		cf. Classical Armenian		
‘to cry’	il-æ-l	իլալ	l-a-l	լալ	√-TH-INF
‘to come’	ik ^h -æ-l	իքլալ	g-a-l	գալ	
‘to give’	id-æ-l	իդալ	t-a-l	տալ	
‘to exist’	ig-æ-l	իգալ	k-a-l	կալ	
	Tigranakert		cf. SWA		
‘to cry (INS)’	il-æ-l-ov	իլալով	l-a-l-ov	լալով	√-TH-INF-INS
‘I cried’	il-æ-ṣ ^h -i-∅	իլացի	l-a-ṣ ^h -i-∅	լացի	√-TH-AOR-PST-1SG
‘there exists’	ig-æ-∅	իգաւ	k-a-l	կայ	√-TH-3SG

15.3.4.3 Future formative /mən/ <մըն>

The formation of the future is surprising, because it uses the unfamiliar formative /mən/ <մըն> (63).

(63) Tigranakert dialect

- a. mən uz-i-m
FUT want-TH-1SG
‘I will want.’
մըն ուզիմ
- b. mən p^her-i-m
FUT bring-TH-1SG

- ‘I will bring.’
 մըն փերիմ
- c. mən uz-e-i-∅
 FUT want-TH-PST-1SG
 ‘I was going to want.’
 մըն ուզէի
- d. փոթ-mən uz-i-m
 ¬-FUT want-TH-1SG
 ‘I will not want.’
 չը՛մըն ուզիմ
- e. փոթ-mən uz-e-i-∅
 ¬-FUT want-TH-PST-1SG
 ‘I was not going to want.’
 չը՛մըն ուզէի

15.3.4.4 Conjunction ‘also’

The Classical conjunction /ɑj/ <այլ> ‘also’ has the form /le/ <լէ>, like the Mush dialect. But the forms /æ/, lə/ <ւլ, լը> are also used.

15.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

15.4.1 Tigranakert

Adjarian’s source: Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 470, 654, 700, and 1899, page 545.

- Գլոխսի դնեմ բարձին,
 Հոգիս իտամ Աստըծուն.
 Բարի՛ հըրըշտակ, դուն պըհէ,
 Չար սատանան չխարէ:
- Եվան կթթեց, Մարիամ մակրդեց,
 Քրիստոս Եկավ խաչակնքեց,
 Կաթն Եղավ մակարդ, մակարդ լէ կաթ:
- Ըմմէն մարթ կի տսնա, Աստված չտսնա (Երագ):
- Սպըտակ չադըր, դօռ չունի (հակիթ):
- Բուրմա մը խուտ ` ցած տէնէ՛րէ դրուկ է (յօնք):
- Յորեն չըմ կերի, արտի քովէն անցիր ըմ:
- Քարիր փետիր չհիյան (չտեսնեն):
- Չքու ցա՛նկն իմ կոտրի, քու Էգի՛ն իմ մտի:
- Անկուշտն է պատի գգի:
- Դուն Չմնաս ` տնունդի մնայ:
- Սիվ իգա քգի:

Original page number 164.

12. Ա՛ջքիդ էլլա, լո՛ւսիդ փճի:
13. Քոռ եղևաս՝ դեմիս ընկնիս:
14. Խոռնկ (եղունգ) չեղևա ՝ լաշիդ քերիս:
15. Հոգո՛ւդի տո՛ւնէ փլի, սրտի՛դի տո՛ւնէ կոտրի:
16. Դուն չիգաս ՝ խաբա՛րդի գա:
17. Լաշփե՛տիդ դո՛ռէ իգա (դագաղդ դուռը գայ):
18. Հուղ չըգևաս մե՛ջէ պառկիս:

15.4.2 Khian

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 301, 701, and 1899, page 560.

1. Լապստակ, փետի վաստակ, վագէ վագէ փուրը դարտակ (կկոց):
2. Գոււ մը ՝ մէջն ըլի (լի) սպիտակ մաքի (բերան):
3. Տակը հուղ, մէջը շաղ, վրէն օսկի (ցորեն):
4. Կը կապըն կը քելա, կարցըկըն կը կէնա (տրեխ):
5. Էրիկ կնիկ կռվան, աշվար գիցավ բաժնվան:
6. Հավկթեն է էլի, գիավկիթ չհավնի:
7. Գևա էնոր քով որ քեզ կի լացընէ, մի՛ Էրթա էնոր որ կի խնդացընէ:
8. Կրակ որ ընկնի տա՛աշ (անտառ)՝ չուր ու դալար մէկտեղ կերի:
9. Ինչ գար (չափ) իջխեր կա, Էնգար ալ իվեր կեղնի:
10. Սար ու ծուր ՝ տերտըրու փուր:
11. Նա (ոչ) սուխ է կերի, նա հուտ իգա:
12. Աստված տեսեր է գսար, դրեր է գծուն:
13. Թէ տերտըրը մէկը կը գինա, երիցկին գերկուք կը քինա:
14. Ո՞ր աչք ո՞ր համար կիլա:

15.4.3 Hazo

Adjarian's source: Ibid., 1898, էջ 538. The orthography is from Բիւրակն [Byurakn], such that the letter <q> should be read as /g'/ <q'> , and <պ-բ> and so on.

Բախթըմ ըգեր մարթըմ՝ Լոր գեց (քան գ) ուր հոգին կը սիրեր զուր գնիկ. Լոչ-պարեգէն (դժբախտաբար) թերզով մէ կը գորցու գինք: Տարտով բուրկած դուշրմիշ կեղներ զուր գտնելու ջան. ու բաշին (յետոյ) թողեց զուր երկիր, ընկավ քաղքէ քաղաք, օլորտավ ուր գնկա յետեվ: Շատ ջամբա քալեցուց թաշկած...

Original page number 165.

... ու քրտնքով թրջուկ քաղաքըմ գոնըխեց (իջեւանի). Էն գիշեր դեղըմ (տեղ մը) քնավ ու լուսմուք աղկեցու (եկեղեցու) դուռ գաննավ Լոր ըրան փարսէ (մուրալ): Բարի մարդըմ հեցավ (հայեցաւ) ուր խեղճութիւն, մեղքունք Էկավ լըրէն ու գի՛նքի դարավ ուր տուն: Փարսըք մարդ (մուրացկանը) յեփ մօտ խրակին (խարոյկին) կը ռըհաթներ, նժճըվա (յանկարծ) հիցավ դառ մէջ դնիկըմ Լոր շխտակ ուրէն կը մեզեր (նայի). ա՛ծփփա՛ց (խկոյն ցատկեց) ուր դեխէն (տեղէն) ու փաթվավ գնկա վզին ու շատ գուրգուրացին իլացին: Բարի մարթն յեփ հիցավ գետ անշըգ (գարմանալի) բան, շիվրավ գաննավ, պելի (սակայն) գուզեր Էտ պըմրատնու (անբախտ) սերին բաշին հիներ: Բաշին հարցուց. «Դօ լա՛վօ, Էն ի՞նչ դավա է»: Փարսըք մարթ իլալօլ պատմեց. «Էտ գնիկ իմուն է. թերզովըմ գորուկ էր, Էլիր ըմ ուր վրէն օլորտըմ ու հա օտան (հող) գտա գինք»: Էտ բարի մարթ գնիկ լը աղկեցու դուռ դեսեր ուր դուն բերեր էր բղելու (պահելու): Յեփ իմցավ, զուր հոգին շատ ուրըխցավ ու գերիկ գնի հասիայով ջամբեց ուրաց երկիր:

15.4.4 Hazro

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 263.

Միր տան Էտին ծառ սալոր Էր,
 Ձիր տան Էտին ծառ սալոր Էր,,
 Ուր (իւր) հատիկը հինգ կլոր Էր,
 Ով վըր (որ) ուտեր չը հալվորեր:

Միր տան Էտին քառսուն կարաս,
 Ձիր տան Էտին քառսուն կարաս,
 Կարսու միջու գինին Էր խաս,
 Օսգիէ դդում արծթէ թաս,
 Ըմըն թասին ընծի պագ մ' իտաս:

Միր տան Էտին առուն հանած,
 Ձիր տան Էտին առուն հանած,
 Բոլոր բոլոր բիհան ցանած,
 Էկավ անցավ նուր նշանած:

Original page number 166.

Միր հավշի հավուղը բուզ է,
 Ձիր հավշի հովուղը բուզ է,
 Վզի շարան յալտուզ է.
 Աչքիս տեսավ սի'րտիս կուզէ:

15.4.5 Edessa

Adjarian's source: For this and the following see Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 331.

Մուք խարաբա. գրողը տանիս. գիտի՛նք մտնաս. երկու աչքս կուրնա. պատին տակը մնաս. սի՛ւ Յուդա, լեշիդ ձգեմ. ադ օրը չտիսնաս. կարմիր արիւն շրջիս. այլեշիլ դարձնես. օր արեւ չտիսնաս. մուրըն գլխուդ. ժառանգիդ կարճ ըլլա. ժամուն դուռը մուրաս. ջիվան Էրթաս. գօլող գանատող մնաս. Աստուծօ սրին գաս լաշդ լվան. Էրթաս չի գաս. գարա գարա (սեւ սեւ) երրին (երկրին) տակը գնա, յօխ ըննաս:

15.4.6 Siverek

Քեօռ ըլլիս. տունդ ավրի. յօխ բեմուրագ ըլլի՛ս. խողը դըրվիս. փոշին գլխուդ. մուրը գլխուդ. օր արեւ չտեսնես. բօ՛յիդ բեդէ՛նիդ գետին անցնի. խակ դրուիս. դուման իգա գլխուդ. գետնին յատակը էջնաս. պթխիս հըլլըսիս թափիս. ֆրանկ գահմաթի հանիս. գանջ ջիվան Էրթաս. Աստծէն գտնաս. իշու հրեշտակ.

Chapter 16

Kharberd-Yerznka

16.1 Background and literature

Original page number 167.

The two main centers of the dialect are Kharberd and Yerznka (Turkish: Erzincan). The first is the southern edge of the region, while the second is the northern edge. The other primary places where this dialect is spoken are the following: Palu, Chapaghjur, Çemişgezek, Çarsancak, Kiğı, Dersim, and Kemah. The western borderline of this dialect forms the current of the Euphrates river, in its entire length. From the north, one line of the Pontic mountains, while the other borders are determined by the borderlines of the Karin, Mush, and Tigranakert dialects.

The language of the southern part of the region is quite well-studied. But for the northern part, there is very little known. For example, there is no information at all about the Kemah province, and I presumably placed it in the aforementioned region. There is some information on the Yerznka dialect, in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 563), and there is a quite extensive manuscript (see *ibid.* place, 1899, page 386-388). For the Dersim dialect, we can provide Ասորական (1900), which is a volume of travel memoirs, but in some places he gives dialogues from this dialect. More extensive is article by Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի) called Դերսիմ (see Արարատ, 1896, page 183-5).¹

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

There are manuscripts written in the Kiğı dialect in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 201, 314, 315, 345, 472, 809, and 1899, page 554). There are many more manuscripts written in the Çarsancak dialect, such as:

- Ս. Հայկունի
  - - Հուրուրիկ եւ Սամել Հովիկ. Էջմիածին, 1895
  - - Մոքոս. Էջմիածին, 1896
  - - 11 ժողովրդական հեքիաթներ՝ հրատարակուած Էմինեան Ազգ. Ժող. Բ. 1901

Original page number 168.

There is nothing published with the vernaculars of Palu, Çemişgezek, and Chapaghjur. But there are many manuscripts in the mother dialect of Kharberd. In the Բիւրակն [Byurakn] periodical:

- year 1898, page 331, 473, 583-4, 623, 671, 776
- year 1899, page 18

---

¹HD: The name of this supposed periodical is <Արարատ> 'Ararat'. But such a name is quite common so I haven't been able to track down the exact source.

- year 1900, page 233, 316, 331, 491, 519, 730

There is also a small study on formation of this dialect (see Բիւրակն [Byurakn], 1899, page 777).

I also have a separate study that I have formed with Dr. Antranik Hagopian (ք. Անդրանիկ Յակոբեան), which is still unpublished.²

It appears that a migrant Armenian community from Kharberd has settled in the upper district of Manisa, near Smyrna, who until now have kept their native dialect, with little changes and which is different from the dialect of lower district of Manisa. To establish this idea of mine, I have worked on an article in Բիւրակն [Byurakn] (see 1899, page 402-405); on the occasion of this article, a response from Shahinian (Շահինեան) was published and a small study on this district's dialect (see 1899, page 291, 402, 503, 528, 575)

16.2 Phonology

16.2.1 Vowels

16.2.1.1 Segment inventory

The sound system of the dialect of Kharberd and Yernka is much simpler than the dialects of Karin and Mush. The dialect of Kharberd-Yernka recognizes the vowels /ɑ, æ, e, ə, i, o, u/ <ա, ա, է, ը, ի, օ, ու>, but it lacks the vowels //œ, ʏ, ie, uo/ <եօ, իւ, է, ու>.

16.2.1.2 Sound changes

The following are notable sound changes among vowels and diphthongs

16.2.1.2.1 Classical Armenian /oj/ <ոյ> The Classical sound /oj/ <ոյ> changed to /o/ <օ> (Table 16.4).

Table 16.1: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /o/ <օ> in the Kharberd-Yernka dialect

	Classical Armenian		> Kharberd-Yernka		cf. SEA	
'light'	lojs	լոյս	los	լօս	lujs	լույս
'sister'	k ^h ojr	քոյր	k ^h or	քօր	k ^h ujr	քույր
'walnut'	ənkɔjz	ընկոյզ	əngoz	ընգօզ	əŋkujz	ընկույզ

16.2.1.2.2 Classical Armenian /iɥ/ <իւ> The Classical sound /iɥ/ <իւ> changed to /i/ <ի> (Table 16.2).

Table 16.2: Change from Classical Armenian /iɥ/ <իւ> to /i/ <ի> in the Kharberd-Yernka dialect

	Classical Armenian		> Kharberd-Yernka		cf. SEA	
'blood'	ariɥn	արիւն	arin	արին	arjun	արյուն
'fountain'	atbiɥr	աղբիւր	aχb ^h ir	ախբ ^h իր	aχpjur	աղբյուր
'fountain'	etdʒiɥr	եղջիւր	aχdʒ ^h ir	ախջ ^h իր	jeɞdʒjur	եղջյուր

16.2.1.2.3 Classical Armenian /e/ <ե> The Classical sound /e/ <ե> becomes /je/ <յէ> at the beginning of mono-syllabic words, and it becomes /e/ <է> in all other circumstances (Table 16.3).

²HD: For 'unpublished', the original word is անսովոր which means 'atypical'. I suspect this was a typo for անսովորած 'unpublished'.

Table 16.3: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je, e/ <յե, է> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'ox'	ezən եզն	jez յեզ	jez եզ
'when'	erb երբ	jeb յեբ	jeɾp ^h երբ
'to sway'	ereral երերալ	ereral երերալ	jeral երերալ
'to appear'	erewel երեւել	erval երվալ	jerevel երեւալ

16.2.1.2.4 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> becomes /o/ <օ> everywhere (Table 16.4).

Table 16.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o/ <օ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'alive'	oɬdʒ ողջ	oxɬʃ ^h օխջ	voɬʃ ^h ողջ
'lentil'	ospən ոսպն	osb օսբ	vosp ոսպ
'foot'	ot-(əʔ)k ^h (-PL) ոտք	od ^h k ^h օդ'ք	votk ^h ոտք
'orphan'	orb որբ	orb ^h օրբ	vorp ^h որբ
'ryegrass'	oromən որոմն	orom օրոմ	vorom որոմ
'to thunder'	orotal որոտալ	orotal օրոտալ	vorotal որոտալ
'to take pity on'	oɬormil ողորմիլ	oxormil օղորմիլ	voxormel ողորմել

16.2.1.2.5 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical diphthong /aj/ <այ> becomes /æ/ <ււ> (Table 16.5). With this sound, the dialect presents a type of middle point for the sound changes of /e/ <է> and /a/ <ա>.

Table 16.5: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /æ/ <ււ> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'mother'	majr մայր	mæɾ մււր	majr մայր
'wood'	p ^h ajt փայտ	p ^h ad փււդ	p ^h ajt փայտ
'mirror'	hajeli հայելի	hælli հւլլի	hajeli հայելի

16.2.2 Consonants

16.2.2.1 Segment inventory

The consonants have three degrees in the dialect: voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirates. The voiceless aspirated series...

Original page number 169.

... does not exist. The voiced sounds of Old Armenian are changed to voiced aspirates, the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay voiceless aspirated. Besides these, the palatalized consonants /g/ <գ> and /k^h/ <ք> are created. Whenever the sounds /g, k^h/ and <գ, ք> follow /e, i/ and <է, ի>, they become /g^j, k^h^j/ <գյ, քյ>.

16.2.2.2 Sound changes

Among consonant changes, the most famous ones are the following.

16.2.2.2.1 Stop-nasal assimilation The Classical sound /t/ <ւ> before /n/ <ն> assimilates to become /n/ <ւ> (Table 16.6).

Table 16.6: Change of /tn/ <ւն> to /nn/ <նն> in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'to enter'	mətanəl մտանել	mənnel մըննել	mətnel մտնել
'to find'	gətanəl գտանել	gʰənnel գ'ըննել	gətnel գտնել

16.2.2.2.2 Fricative deletion in word-initial /s/-stop clusters The sound /s/ <ս> at the beginning of words is deleted before the sounds /p, t/ and <պ, տ> (Table 16.6).

Table 16.7: Deletion of initial /s/ <ս> in /sp, st/ <սպ, ստ> clusters in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'to kill'	əspananəl սպանանել	bannel բաննել	spanel սպանել
'white'	əspitak սպիտակ	bidag բիդագ	spitak սպիտակ
'to create'	əsteʔtsanəl ստեղծանել	dəʔdzel դեղծել	stexʔtsel ստեղծել
'carrot'	əstepʔin ստեպղին	dəbʔin դաբղին	stepʔin ստեպղին
'sterile'	əsterdʒ ստերջ	derʔjʰ դերջ	sterdʒ ստերջ

16.2.2.2.3 Consonant cluster reduction for obstruent-rhotics In both Yerznka and Kharberd, the words in Table 16.8 changed.³

Table 16.8: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'sparse'	naʔsər նաւսր	nosr նօսր	nosər նօսր
'high'	baʔdʒər բարձր	tʰaʔz թարզ	baʔtsʰər բարձր
'thick'	tʰaʔdʒər թանձր	bʰaʔs բ'արս	tʰaʔdʒər թանձր
'sweet'	kʰaʔtsʰər քաղցր	kʰaʔs քառս	kʰaʔtsʰər քաղցր

16.2.2.2.4 Consonant cluster reduction for nasal-rhotics The words in Table 16.9 changed.

Table 16.9: Reduction of consonant clusters with for obstruent-rhotics in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian	> Kharberd-Yerznka	cf. SEA
'heavy'	ʔsanər ծանր	ʔsajr ծայր	ʔsanər ծանր
'small'	manər մանր	majr մայր	manər մանր
'comb'	santər սանր	sajr սայր	sanər սանր

16.2.2.2.5 Fronting of post-alveolar obstruents The Dersim province also has a surprising innovation. The Classical sounds /ʔ, dʒ, ʔjʰ/ <ճ, ջ, չ> become /dʒ, dʒʰ, ʔsʰ/ <ձ, ճ, չ> (after passing through the forms /ʔs, dʒ, ʔsʰ/ <ձ, ճ, չ> g. While the sound /ʃ/ <ջ> becomes /s/ <ս> (Table 16.10, sentence 64).

³HD: For the words 'high' and 'thick', I suspect that Adjarian incorrectly switched the Kharberd forms. But unfortunately, I cannot be sure.

Table 16.10: Fronting of post-alveolar obstruents in the Kharberd-Yerznka dialect

	Classical Armenian		> Kharberd-Yerznka		cf. SEA	
‘white’	փերմակ	ճերմակ	ճերմագ	ձերմագ	փերմակ	ճերմակ
‘water’	ձօւր	ջուր	ձօւր	ձ’ուր	ձօւր	ջուր
‘raisin’	փամիփ	չամիչ	փամիփ	ցամից	փամիփ	չամիչ
‘I pulled’	կ’աֆեփի	քաշեցի	կ’աֆեփի	քաւեցի	կ’աֆեփի	քաշեցի

(64) Kharberd-Yerznka dialect

meṭṣʰ-ə dʒʰur ʔṣʰ-ig-a-∅
in-DEF water NEG-exist-TH-3SG

‘There is no water in it.’
մէցը ձ’ուր ցիգա

16.3 Morphology

16.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, there are no individual innovations. As in all other typical dialects of its type, the Kharberd-Yerznka dialect has 6 cases: nominative, genitive, dative, accusative, ablative, and instrumental. The dative is always the same as the genitive, while the accusative is the same as the nominative, without a difference between animate and inanimate objects. The ablative formative is /-e/ <է>. The plural markers are /-er/, -ner/ <եր, ներ>.

16.3.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we cite the following (Table 16.11).⁴

Table 16.11: Sample of pronouns in the Kharberd-Yerznka dialect

personal 1SG ACC ‘me’	inḏzis, ənḏzis	ինձիս, ընձիս
personal 1SG ABL ‘from me’	imməne	իմմընէ
personal 1PL ACC-DAT ‘to us’	mizi, mzi	միզի, մզի
personal 2PL ACC-DAT ‘to you’	dʒʰizi, dʒʰzi	ձ’իզի, ձ’զի
personal 2SG ACC-DAT ‘to you’	kʰizi, kʰzi	քիզի, քզի
personal 1PL ABL ‘from us’	merməne	մերմընէ
personal 2SG ABL ‘from you’	kʰuməne	քումընէ
personal 2PL ABL ‘from you’	dʒʰerməne	ձ’երմընէ

16.3.3 Verb inflection or conjugation

The verb is very simple. The rule of changing the Classical vowel /e/ <է> to /i/ <ի> takes place only in the 1SG and 1PL persons. In the third person, it changes to /æ/ <ւ> (in the first conjugation class).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining

⁴HD: For the plural nouns, I mark them as synthetic for accusative and dative, but it’s possible that Adjarian meant that they are strictly accusative. The prose isn’t clear.

the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

HD: For the present indicative, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <ղ> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like ‘to like’ /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Kharberd-Yerznka, the theme vowel varies between /æ, i, e/ (Table 16.12).

Table 16.12: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Kharberd-Yerznka dialect

	Kharberd-Yerznka		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	զը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	զը սիրես	gə sir-e-s	զը սիրես
3SG	gə sir-æ-∅	զը սիրաւ	gə sir-e-∅	զը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^{hj}	զը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	զը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^{hj}	զը սիրեք	gə sir-e-k ^h	զը սիրեք
3PL	gə sir-e-n	զը սիրեն	gə sir-e-n	զը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

Original page number 170.

The imperfective and the perfective are the same as in the old forms.

The future is formed with the formative /də/ <դ> (/tə/ <տ>), which is a shortened form of /piti/ <պիտի>. In the negative future, this sound /p/ <պ> changes to /v/ <վ> (65). Forms like in (66) don't exist.

(65) Kharberd-Yerznka dialect

- a. փ^hə-vdi sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
‘I will not like.’
չըվդի սիրիմ
- b. փ^hə-vdi sir-e-i-∅
NEG-FUT like-PST-TH-1SG
‘I was not going to like.’
չըվդի սիրէի

(66) Absent in the Kharberd-Yerznka dialect

- a. * փ^h-piti sir-i-m
NEG-FUT like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: ‘I will not like.’
չպիտի սիրիմ
- b. * piti փ^h-sir-i-m
FUT NEG-like-TH-1SG
Hypothetical but unattested: ‘I will not like.’
պիտի չսիրիմ

16.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the

Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

16.4.1 City of Kharberd

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 730. The orthography was verified by me.

Գրւի չըլի խօռօզ մը գրւի: ան խօռօզին օղքը փուշ մը գը մըննա. ի՞նչ գէնէ չէներ՝ չի գըրնըր ան փուշը հաներ: Գելա գերթա մամիգի մը գըստ քի ան փուշը հանա: Մամիգն ըլ գը հանա ու թօնիրը գը ցըքա: Մեգ-էրգու օր ասնելուն բես՝ ըս խօռօզը գերթա մամիգին գըստ քի փուշս դուր: Մամիգն ըլ գըստ քի փուշը վառավ ան ո՛ւսգաց դամ: Խօռօզը հըմըն հաց մի գառնա ու գը փախի: Գերթա օր չօբան մի նսդեր է գաթին մէջ բդուր (սպտուր) գը բ՛րդ՝ ան գուդա: Գըստ քի ըս հացը առ գեր, ըն ըլ գառնա: Քանի մը օր գասնի, գերթա չօբանին գըստ քի հացս դուր, ըն ըլ չունի օր դա, ըս հեղուն ըլ խօռօզը ըղգից մաքի մի գառնա ու գը փախի: Խօռօզը գերթա օր դեղ մի շուն մի մօրթեր էն ու քէզգեգ բիդի (դը) էթէն. ըղօնց գըստ քի ըս մաքին առէք: Քանի մի օր սօղը գ՛ուգ՝ ան քի մաքիս դըվէք: Ընօնք ըլ միդգ չէն էներ, ինք ըլ ըղօնց հարս գառնա ու գը փախի: Շաղ գերթա՝ քիչ գերթա, գը տեսնա՝ օր մեգ մարթ մի նսդեր ջըգդըրիգ (ջուքակ) կը գէնա. ըղօր գըստ քի ջըգդըրիգ դուր օր ըս հարսը դամ: Հարսը գուդա՝ ջըգդըրիգը գառնա: Խօռօզը գը նսդի ծառի մը դագ⁵ ու կը բըմըշվի (թըք. բաշլամաք՝ «սկսի») ջըգդըրիգը ջըգդըրցընէ ու խաղ գանչէլ. «Ջըգդըր, ջըգդըր, ջըգդըրիգ, փուշ մի դվի՝ հաց մի առի, հացը դըվի՝ մաքի մի առի, մաքին դըվի՝ հարս մի առի, հարսը դվի՝ ջըգդըրիգ մի առի, ջըգդըր, ջըգդըր ջըգդըրիգ»:

Original page number 171.

16.4.2 From one village from Yerznka

Adjarian's source: Taken from Բիւրակն [Byurakn], 1899 էջ 386. The orthography of the manuscript was preserved, even if inaccurate.

Վախտովը երիկ մ՛ու կնիկ մը կան անդեր: Երիկը թէնպէլ, կնիկը Էտէպսիգ: անմէն օր առտու լուսծածին պէս կնիկը երկանը առջեւը երկու հաց կը նետէ, «դուս էլ, աշքիս մ՛երեւար» կըսէ անդեր: Երիկը կիթա ծովուն քէնարը կը նստի, մէկ հաց ինք կուտէ, մէկալն ա ծովուն ձկներուն կը նետէ, կէսը առտուն, կէսն ա ճաշուն: Պզտի ձկները հացը տանելու չապալամիշ կ'ըլլան ըմա, անմէն օր մեծ ձուկ մը կուգա ընոնց ձեռքէն կառնէ կը տանի անդեր. ըսանկ կանէ տարի մը անմէն օր: Անիսէ ձուկը ըս հացերը իրենց մեծաւորին կը տանի անդեր. մեծաւորին ընանկ հիւընտուքին մը կուտենա օ բոլոր հեքիմները չին կանա բռնտցընէր. էն ետքը կըսեն քի, Էկեր տարի մը հաց ուտէ նը կըմընանա ըս ձուկն ա ըս հացերը մեծաւորին կը տանի անդեր: Տարիէն ետքը մեծաւորը կըմընտնա. իրեն հաց բերող ձուկը առջեւը կը կանչէ, կը հարցնէ քի ըս հացերը տարի մըն է ո՛ւսկէ կը բերէ. ան ա կըսէ քի «ծովուն քէնարը մարդ մը նստեր ան՝ անմէն օր ըս հացերը ծովը կը նետէ, ես ա կառնեմ քեզի կը բերիմ»: Ըն սրային մեծաւորը հրաման կանէ օ իթա ըն մարդը բերէ օ մուրատ տա իրին արած լավութան տեղը:

16.4.3 Kiği

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, taken from various places.

Ածան հաւը կարգճան կ'ըլլի:

Ասղին ծակով Հինտիստան կը հայնա:

Էրեցն օր թքան, կըսէ «ամպ գ՛ուգ՝ա»:

Խեւը գնաց հարսնետունը, ըսաց իոս լաւ է քընծ մեր տունը:

Կուշտն անօթուն մայր (մանր) կը փշէ (կը փշրէ):

⁵HD: The original page had <դակ>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the form is <դագ>; I fixed it.

Հարիր մագէ ալիր է կերեր:

Հանն օր հաւ է, ջուր խմած ատենը Աստված ի վեր կը հայնա:

Շունը կը գինին՝ տիրուսմինէ կամըչնան:

Ընի իմ արծած խոզն է:

Original page number 172.

Օրը հարիր սիրտ կրնաս կոյրեր, ըմը հարիր օր էկեր դատիս՝ սիրտ մը չես կրնար շինիր:

Վով չուսթ, փորը կուշտ:

Տունը չգա տան տիկին՝ հորթուն կըսեն լոս տիկին:

16.4.4 Çarsancak

Adjarian's source: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 2 (Բ), page 152.

Կըլլի թաքավոր մի. իրեք հատ աղա կունենա. կըսը մենծ աղին. – Տղա՛ս, ես ամ ծեր եմ, տասնըհինգ տարի սայմանիս գլօխը չայիրը չիմ գցեր:

– Արքա՛յ հայրիկ, կըսը աղան, միշտ սայմանիդ գլխու չայիրը շատ մեթ կինիս (կը գովես): – ան սայմանի չայիրին հավան է օր Եօմիւրս Երկընցաւ. ան տասնըհինգ տարի օր չիմ գըցեր, Եօմիւրս փճացաւ. գնա օ տեսնըս. չայիրին գլօխը աղբիր մը կա. չայիրին տկուն տէ՛ (մինչեւ) աղբիրը սահաթ մի կը քաշէ. աղբիրն ամ լեռան տակ է աղբրեն տէ՛ լեռան գլօխը տասվերկու սահաթ կը քաշէ:

Էլավ մենծ տղան հարիր հատ ձիով առըց. գըցին հասան չայիրը. տեսան օ մե արաբ մի նստեր է աղբրին վրա: Մի սեւ անալ էլավ, Երկինքը գոռաց, արգեն ու կարկուտը առըց:

Թագաւորին տղան ըսըց. – Քշեցեք, ըյնինք աղբիրը:

Չայիրը կէս ըրին-չըրին՝ ջրին ու մլին մէջ մնացին. չկըրցին օ հասնէին:

Արաբը թուրը քաշեց, ընկաւ ան հարիր հատի մէջ. հարիր հատին ալ գլօխը կըյրեց, ձիանն ամ մորթեց, յեղմիշ ըրըց (դիգեց) չայիրին օրթըլըխը, էջաւ սըրթն ի վմր գնըց:

Մի ամիս թաքաւորին խապար չգնըց:

Թաքաւորը կանչեց օրթանճա տղին:

– Այ անդա՛, աղբմոր ճանփեցի սայմանի գլօխը. յա (կամ) բռնվան, յա ծեծ (պատերազմ) կինին. յա քէֆի տեղ է՝ իրանց քէֆը կը հային. գնա խապար մի ա՛ն Էկօ՛:

16.4.5 Dersim

Adjarian's source: See <Արրտ>. 1896, page 183. *HD: It's not clear to me what this <Արրտ> source is; it's likely a periodical called 'Ararat' <Արարատ>, but there are many such periodicals.*

Անքան դեսա օր Գիրօս ասգրին մեց է. ցօրս դ՛ին բադի բես բարած է. – Օվանէս, ըսըց- ի՛նց գինէս, ինձի բարուք գիլլէ հասուր:

Original page number 173.

Օվանէսը գ՛նըց օ մեր աղան ձ՛ինը հեճեր, փախեր է. դեսա օր Գիրօս թուրը ցըլբըղցօց, թուրը փառլամիս Էղավ, յես ամ ըս դ՛իուն քասեցի, թուրը փառլաթմիս Էրի – օ, Գիրօ, մի՛ վախիր: Ընխոլըր (այնչափ) հայա (տեսայ) օ, ցօրս սվարօզ դալիս հեճած, ամեքուն թուր մի նեղեցի, ցօրս ձ՛ին ամ բառգեցուցի. մեզ մարթուն ամ գ՛լօխը գըյրեցի, դեսա

օր փաստան գրցէ. – Հա՛ բաբամ օլասըզ հա: Յի գ'իդէր օ յէս իմ, ընի գ'իդէ թէ թուրքեր Ղամբերն է բ'ռնած. ցըսէր թէ հինգ հոջի թրես ընցուցէր իմ. անքան դեսա օ Օվանեսը գիպլէն հասօց, ըսըց. – Մի վախէիս, ախր'րդանք. դ'ու մըսէր, թաբուր մի ասգրին գէսն է մնացէր. մեր աղան ալ էլէր թամասա գինէր. իրգուն գ'ցիք քառցուն օսգի տվէց, ի՞նչ ինիմ:

Chapter 17

Şebinkarahisar

Original page number 174.

17.1 Background

At the north side of Kharberd-Yerznka, the city of Şebinkarahisar and the province of Adzbdar together form a separate dialect; the dialect occupies a middle ground between the dialects of Kharberd-Yerznka, Sebastia, and Evdokia.

17.2 Phonology

17.2.1 Consonants

Like the first two dialects (*HD: Kharberd-Yerznka and Sebastia*), the dialect has three groups of consonants that are missing from Evdokia: voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirate. There is also here the glottal /h/ <հազազ յ>.

17.2.2 Vowels

17.2.2.1 Segment inventory

The vowel system is like the Evdokia dialect, which we will later see below. The sound /æ/ <ւ> is added (Table ??).

Table 17.1: Emergence of /æ/ <ւ> in the Şebinkarahisar dialect

'before'	Classical Armenian արձգեալ անաշեալ	> Şebinkarahisar ærtʰev անշեւ	cf. SEA artʰev անշեւ
----------	---------------------------------------	----------------------------------	-------------------------

17.2.2.2 Sound changes

17.2.2.2.1 Classical Armenian /o/ <n> Like the Sebastia and Evdokia dialects, the sound /o/ <n> has changed to /æ/ <ւ> (Table 17.2).

Table 17.2: Change from Classical Armenian /o/ <n> to /œ/ <to> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'work'	gort̄s գործ	g ^h œrd̄z գ'էործ	gort̄s գործ
name 'Peter'	petros Պետրոս	bœrœs Բէտոնէ	petros Պետրոս

17.2.2.2.2 Classical Armenian /e/ <ե> There is an innovation that is absent in the Kharberd-Yerznka and Ev-dokia dialect: the sound /e/ <ե> changes to /i/ <ի> when stressed (Table 17.3).

Table 17.3: Change from Classical Armenian /e/ <ե> changes to /i/ <ի> in the Şebinkarahisar dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'place'	te+ տեղ	di+ դիղ	te+ տեղ
'with'	het հետ	hid հիղ	het հետ
'you.SG.DAT'	k ^h ez քեզ	k ^h iz քիզ	k ^h ez քեզ

With this sound change, the dialect of Şebinkarahisar approaches the dialect of Hamshen, where this same sound change exists (Table 17.4).

Table 17.4: Change from Classical Armenian /e/ <ե> changes to /i/ <ի> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Şebinkarahisar	cf. SEA
'big'	met̄s մեծ	mid̄z միծ	met̄s մեծ
'you.SG.DAT'	k ^h ez քեզ	k ^h iz քիզ	k ^h ez քեզ

17.3 Morphology

17.3.1 Verb inflection or conjugation

17.3.1.1 Theme vowel changes

In verbs, the 1SG and 1PL of present tense and of the tenses that are formed from the present have changed the vowel /e/ <ե> to /i/ <ի> (Table ??).¹

Table 17.5: Change from theme vowel /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Şebinkarahisar dialect

	Şebinkarahisar	cf. SWA	
'I want'	g ^h -uz-i-m գ'ուզիմ	g-uz-e-m կ'ուզեմ	IND-want-TH-1SG
'I will say'	bidi əs-i-m բիդի ըսիմ	bidi əs-e-m պիսի ըսեմ	FUT say-TH-1SG
'I would write letter'	g ^h ir g ^h r-i-m գ'իր գ'րիմ	k ^h ir k ^h ær-e-m գիր գրեմ	letter write-TH-1SG

17.3.1.2 Present/past tenses and the progressive

The indicative present tense has two forms, as is found westward in all the Asia Minor dialects until Rodosto. This is the basic present (բուն ներկայ) and the progressive present (շարունակալ ներկայ). The first is the usual form of the present, which can also be used for the future: 'I say', 'I bring'.

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

The second is used when the action is being done at this exact time and it cannot at all have a future meaning: 'I am liking'. The progressive present is found only in very few languages. For example, it is found in Ottoman Turkish /*al-əjor-əm*/ > 'I am taking' (ալըյորըմ) and /*ver-ijor-um*/ 'I am giving' (վերիյորում) (HD: *Modern Turkish*: <*alıyorum*>, <*veriyorum*>; the progressive marker is this suffix <*iyor*> which Adjarian transcribed as /*ijor*/),

Original page number 175.

... and also in English 'I am living'.² Persian also has a progressive present: <*bé-xâham*> 'I want' بخوام (բը խահեմ) 'կուզեմ, 'կուզեմ կոր. <*mi-xâham*> 'I am wanting' می‌خواهم (մի խահեմ).³

The indicative past imperfective also has simple and progressive forms (67). Compared with Ottoman Turkish /*veriridim*/ 'I gave' (վերիրիտիմ) vs. /*verijorədəm*/ 'I was giving' (վերիյորըտըմ) (HD: *Modern Turkish*: <*ver-di-m*> and <*ver-iyor-du-m*>).

(67) SWA? dialect

- a. k-ut-e-i-∅
IND-eat-TH-1SG
'I would eat.'
կուտեի
- b. k-ut-e-i-∅ kor
IND-eat-TH-1SG PROG
'I was eating.'
կուտեի կոր

However, the progressive present and past imperfective aren't formed in the same way across all the dialects; instead, each dialect uses a different formative. For example, the Istanbul dialect uses /*kor*/ <կոր>, the Aslanbeg subdialect uses /*hóje*/ <հա'յե>, the Trabzon dialect uses /*er*/ <էր>. The Şebinkarahisar dialect constructs its progressive forms with the formative /*dar*/ <դար> (i.e., /*tar*/ <տար> which has an unclear origin) (68).

(68) Şebinkarahisar dialect

- a. g-əs-i-m dar
IND-say-TH-1SG PROG
'I am saying.'
գըսիմ դար
- b. g-əs-i-s dar
IND-say-TH-2SG PROG
'You are saying.'
գըսիս դար
- c. g-əs-e-i-∅ dar
IND-say-TH-PST-2SG PROG
'I was saying.'
գըսեի դար

17.4 Literature

There is no other information on the Şebinkarahisar dialect, and there is no published manuscript. In Ani in the summer of 1907 (July 7-8), I got acquainted with an architect who was a native of Şebinkarahisar, Mr. T. Toromanian (պր. Թ.

²HD: Adjarian incorrectly translated the English as 'I am liking'.

³HD: The Persian terms are respectively subjunctive and indicative. It seems Adjarian interpreted the distinction in terms of progressiveness.

Թորոմանեան). I requested from him that he accurately write a sample of this dialect. He gladly undertook my request and he wrote to me the following heartbreaking letter, which was rendered in my orthography, and which I present here completely.

17.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

17.5.1 Şebinkarahisar

Սեր իմ աղա ախբարս,

Միխգիս դերն եմ. խօսգիս հասդադ չի դժդվա. գ'իրըս շադ յուշացաւ. իմմա՝ շիդագը օր բիդի ըսիմ նը՝ շադ մըն ալ ղաբիյաթս (թըք. qabahat յանցանք) ծառը (ծանր) չէ. բ'անի գ'ետրծի մարթ եմ. յիրինգուն-յառաւօդ դիդ մը դիդիգ արած չունիմ օր մէյ մը ղալամ-դիվիթ անչէվս առնիմ հու երգու սրա գ'իր գ'րիմ. չէ նը ինքիրենս ամըն օր կըսէի քի՝ արածըս աֆէգ է, խաթեր գօռէլը (կոտորելը) աղէգ բ'ան չէ. խօշ դ'ուն ան չեշիդը մարթիգներեն չէս. միխգս երեսս չէս դար: Իշդէ ասօր հըմար ալ է քի յես ալ քիս հոգ'ուս բէս գ'ուգիմ. քիգ դիսած օրես սիրդըս բ'ացին՝ մէշը դ'րին: Գ'իդիօս ինչու: Ե՛յ գիդի դղայութին... Յես մէգ...

Original page number 176.

... ընգեր մը ունէի մեր քաղաքը ըղած վախդըս. Փուռչուկին Բեռնտու (Պետրոս) գըսէին. իմ շադ շադ յաւրա՛մնս եր. գ'իշեր ցօրեգ իրար հիդ էինք, չալիգ-չօրթու բարաբար գը խաղայինք. շադ հիդ ալ երգուսս վարբիդէն գը փախչէին գիրթայինք եքտդանը թուք ու խնծոր ուղելու: Ասանգ աոխադաշէ (ընկեր) մը գաղվեր էի քսան դարի է: Զիգ օր դիսա՝ ան սահաթը միդքըս ինգալ Բեռնտուը, սիրդըս դիդէն թռալ. ինքիրենս ըսի քի Ասված Բեռնտուըս գ'ինա՛մ ինծի դըվալ: Յես քու վրա անդըդար սեր դըվի իլլա՛մ, ըջըբ (արդեօք) դ'ուն ալ իմ Բեռնտուսիս դիդը բիդի բ'ոնէ՞ս. քանի քի գաղվեր եմ՝ աշգիս արցունքը չի գըռըեցալ. միդքըս օր գ'ուգ'ա գաղված օրերնիս՝ ծուխ ու մուխ գը գոխ: Հէշ միդքես չիլլեր. օր մը, շափաթ եր դէք գիրա՛մ, յառօդուն գանուխ էլեր դ'ուռը նսդեր եր. գ'նացի քօվը, նայեցա օր դ'իդամարը վրա արեր՝ հիդըս խօրաթէլ բիլմ չուգեր դար. ըսի քի «Բեռնտու, քալ՝ երթանք քիշ մը խաղանք»:

- Չիմ իգ'ար - ըսաց:

- Ինչո՞ւ, ի՞նչ գա քի:

- Հէշ բ'ան մ'ալ չիգա:

- Հըբը ինչո՞ւ աղանգ դ'իդարըդ՝ գախեր ես ու հիդս ալ չէս խօրաթեր:

- Ի՞նչ բիդի խօրաթիմ. գաթը քանի մը օր յեդքը ամիս գիս բիդի դրգէ Սղամբօլ. ալ յա գը դեսնինք գիրար՝ յա չինք դեսներ:

- Օղօրթմ'ն գըսես դար:

- Հըբը սուդմէ՞ն:

- Չիմ ալդար:

- Օր աշգօվըդ՝ դեսնես՝ անվախդը գաւդաս:

- Ի՞նչ ըղալ օր աղանգ արալ քիգի ամիդ՝. մինչէվ հիմի հէշ աղանգ ծ'ան մը չիգար:

- Ի՞նչ բիդի ըլլա. յերեգ յիրինգուն վաժաբեդը մինդամարս դօթուխս դվալ, գ'նա վաժադան փարա բ'եր, չէ նը ա՛լ մի՛ գ'ար ըսաց. ամիս ալ փարա չունէր օր դար, գաթը քանի մը հիդ ալ մարս գուլագէն օսգը գոից դվալ՝ դարի

վաժադան փարա դվի. հիմի մարս ալ չունի. հարս ալ ըսաց քի շադ գ'արթա դերա վարթաբեդ չի'բդի ըլլա. դրգիմ Սդամբօլ թօղ էրթա ախբօրը քօվը փարա վասդըդի:

Original page number 177.

- Է դ'ո՞ւն ինչ ըսիր. գ'ուղէ՞ս քի էրթաս:

- Ի՛նչ անիմ չէրթամ. դաթօջին վաղը գ'ուգ'ա. ամիս աս գ'իշէր թամբանիթս (պայուսակ) բիդի գաբէ. վաղը ջին-գաբախդան ջ'ամփա բիդի էլլինք:

Սուդ չէր Բեռնեօսը. յես ալ գանուփս էլա. սիրդես չէգավ օր էրթայի դեսնէի. հեռուն գայնեցա հու նայեցա. օրն ալ ըսես նը շադ գ'էշ օր էր. թաթավը վերէն գ'ուգ'ա սիջիմի բես. ջըխանք-ջըխջըխանք... բաղ բաղ փօրյազը գը փչէր: Զ'օրիին վրա բ'առցան թամբանիթը. զինքն ալ վրան նսդեցուցին ու դարին. մարը յեղեվէն լացավ. «Յա՛վրում, ֆեղ բ'ռնես օսգի գըռի» ըսաց, հու նօրշըբա մը ջ'ուր նեղեց յեղեվէն: Հարն ալ ջ'օրին հեղը գ'նաց ջ'ամփելու. յես ալ գ'նացի ներս, մուգ դիդ մը մդա՛ լացի: Ան Է աս Է՝ ա՛լ չի դեսա: Ալ չի գիդիմ դէք սա՞ղ Է դէ մեռած Է. Ասված անօր ալ բ'անին գետրծին աջ'օղուպին դա, իր սիլային հասցընէ. ծ'իզի ալ էրգան օրեր դա:

Chapter 18

Trabzon

18.1 Background

Original page number 178.

The dialect of Trabzon is spread across a small region, which contains only the cities of Trabzon, Gümüşhane, and Giresun. The last one is a migrant settlement from Trabzon. The surrounding villages of Trabzon don't speak this dialect, but instead speak the Hamshem dialect. In recent times, a sizable number of Armenians from Trabzon have migrated to the Caucasus and to the shores of the Black Sea. They primarily live in the cities of Batumi, Poti, Kerch, Sevastopol, Yalta. Because these aforementioned cities do not have a native Armenian population, and because the migrants from Trabzon form a sizable number, we have thus included them in the map as part of the region the Trabzon dialect

18.2 Literature

There is no written study on the Trabzon dialect. There are likewise no manuscripts. In the summer of 1910, I stayed two weeks in Trabzon, and I determined that the Trabzon dialect is quite close to the Istanbul dialect, especially the Crimea dialect.

18.3 Phonology

18.3.1 Vowels

The vowel system lacks the sounds /æ, ʝe, ʝo/ <ւ, է, ո>. Sometimes we find the sounds /œ, ʏ/ <էօ, իւ> (Table 18.1).

Table 18.1: Emergence of /իւ/ <ʏ> in the Trabzon dialect

	Classical Armenian	> Trabzon	cf. SEA
'before'	մայրւկ ^h մաւրոկ	միրյկ ^h միրիկ	մօրւկ ^h մորոկ

18.3.2 Consonants

The consonant system has greatly changed. The three degrees of Old Armenian have become two; the voiced and voiceless unaspirated have been confused together and have equally changed to voiced sounds. The voiceless aspirates stayed unchanged. This is the state of all other dialects of Asia Minor, starting from Evdokia until Crimea. In the Trabzon dialect, as well as in the Hamshen dialect, there is however a voiceless unaspirated sound ʎ /k/, which used instead of the <qaf> sound (HD: ք /q/) sound for loanwords from Turkish.

18.3.3 Other sound changes

We can say that there are no other sound changes in Trabzon, without of course taking into consideration the sound changes /ɑj/ to /ɑ/ (ւյ>ւ), /oj/ to /u/ (ոյ>ու), /iuj/ to /u/ (իւ>ու). In this way, the Trabzon dialect is one of the purest Armenian dialects.

Original page number 179.

18.4 Morphology

In the grammar, there are the following notable points.

18.4.1 Noun or pronoun inflection or declension

The case declensions and pronouns are the same as in the Istanbul dialect. For the latter, it is worth mentioning the words in Table 18.2.

Table 18.2: Sample of pronouns in the Trabzon dialect

proximal NOM SG ‘this’	asivig, asig	ասիվիգ, ասիգ
medial NOM SG ‘that’	adivig, adig	ադիվիգ, ադիգ
distal NOM SG ‘that yonder’	anivig, anig	անիվիգ, անիգ

18.4.2 Verb inflection or conjugation

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

18.4.2.1 Indicative present and past imperfective

For verb conjugation, the Classical theme vowels /e, ē/ <ե, է> become /i/ <ի> under stress (Table 18.3).¹

HD: Adjarian illustrates this change with the present indicative paradigm (Table 18.3). Morphologically for an E-Class verb like /uz-e-/ ‘to want’, SWA forms this paradigm by adding the indicative prefix /g(ə)-/ to the finite verb. The finite

¹HD: The Classical forms are quite different from the modern forms because of different inflectional suffixes. For illustration, I approximate the change by referencing SWA, which retains the Classical theme vowels.

verb consists of the stem plus agreement suffixes after the theme vowel /e/. In Trabzon, the theme vowel is /e/ for the 3SG, but /i/ elsewhere.

Table 18.3: Indicative present <ւերկայ> of the verb ‘to want’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-i-m	զուզիմ	g-uz-e-m	կ’ուզեմ
2SG	g-uz-i-s	զուզիս	g-uz-e-s	կ’ուզես
3SG	g-uz-e-∅	զուզէ	g-uz-e-∅	կ’ուզէ
1PL	g-uz-i-nk ^h	զուզինք	g-uz-e-ηk ^h	կ’ուզենք
2PL	g-uz-i-k ^h	զուզիք	g-uz-e-k ^h	կ’ուզեք
3PL	g-uz-i-n	զուզին	g-uz-e-n	կ’ուզեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	

HD: In the past imperfective (Table 18.4), SWA adds the past suffix between the theme vowel and the agreement suffix. The past suffix is covert for the 3SG, but /-i-/ elsewhere. The theme vowel is /e/. In Trabzon, the theme vowel is /-i-/ in the 3SG, and /-e-/ elsewhere. The past suffix is covert in the 3SG, and /-i-/ elsewhere. However, the data is rather limited, so it is possible that the 3SG /-i-/ is actually the past suffix, and that the theme vowel is exceptionally covert.

Table 18.4: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to want’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-uz-e-i-∅	զուզեի	g-uz-ej-i-∅	կ’ուզեի
2SG	g-uz-e-i-r	զուզեիր	g-uz-ej-i-r	կ’ուզեիր
3SG	g-uz-i-∅-r	զուզիր	g-uz-e-∅-r	կ’ուզեր
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	

18.4.2.2 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 18.5) is also called the aorist. In SWA for /jep^h-e-/ ‘to cook’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-t̪s^h-, and then adding the past suffix /-i-/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Trabzon subdialect behaves the same. However, whereas the theme vowel is a constant /-e-/ in SWA, the theme vowel in Trabzon is /-i-/ for the 3SG, and /-e-/ elsewhere.

Table 18.5: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to want’ in the Vozim subdialect of the Van dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	ep ^h -e-t̪s ^h -i-∅	եփեցի	jep ^h -e-t̪s ^h -i-∅	եփեցի
2SG	ep ^h -e-t̪s ^h -i-r	եփեցիր	jep ^h -e-t̪s ^h -i-r	եփեցիր
3SG	ep ^h -i-t̪s ^h -∅-∅	եփից	jep ^h -e-t̪s ^h -∅-∅	եփեց
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

18.4.2.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 18.6) and past perfect (Table 18.7) are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-aɖz/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Trabzon uses a similar system. The non-finite

form is labeled as just a ‘past participle’ by Adjarian (which I suspect is a perfective converb), and this form uses /-ir/ <իր>.

Table 18.6: Present perfect <լարակաւտար> of the verb ‘to like’ in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	sir-ir i-m սիրիր իմ √-PERF.CVB AUX-AGR	sir-er e-m սիրեր եմ √-EPTCP AUX-AGR

Table 18.7: Past perfect <գերակաւտար> of the verb ‘to bring’ in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
1SG	ber-ir e-i-∅ բերիր էի √-PERF.CVB AUX-PST-AGR	ber-er e-i-∅ բերեր էի √-EPTCP AUX-PST-AGR

HD: Based on this small paradigm, it seems that the auxiliary is /i/ in the present, but /e/ in the past.

18.4.2.4 Indicative morpheme as a mobile morpheme

The present formative is /g/ <q> for vowel-initial verbs, while a postposed formative /gu/ <qnl> for consonant-initial verbs. HD: To clarify, he means that whereas the indicative morpheme is a prefix /g(ə)-/ in SWA, this morpheme is a mobile morpheme in Trabzon (Table 18.8).

Table 18.8: Mobile indicative morpheme in the Trabzon dialect

	Trabzon	cf. SWA
‘I want’	g-uz-i-m գուզիմ IND-√-TH-AGR	g-uz-e-m կ’ուզեմ IND-√-TH-AGR
‘I like’	sir-i-m gu սիրիմ գու	gə-sir-e-m կը սիրեմ
‘he likes’	sir-e-∅ gu սիրէ գու √-TH-AGR IND	gə-sir-e-∅ կը սիրէ IND-√-TH-AGR
‘we would look’	nəj-e-i-nk ^h gu նայէիկ գու √-TH-PST-AGR IND	gə-nəj-e-i-ŋk ^h կը նայէիկ IND-√-TH-PST-AGR

18.4.2.5 Progressive tenses

The progressive is built with the postposed formatives /er/ <եր> or /uni/ <նլի>. The present takes /er/ <եր>, the imperfect takes /uni/ <նլի>. Vowel-initial verbs also take the prefix /g/ <q>.

HD: To clarify, whereas spoken SWA uses a progressive marker /gor/, Trabzon uses either /er/ or /uni/ based on tense. The indicative morpheme is a fixed prefix in SWA, but this prefix is only used for vowel-initial verbs in Trabzon.

HD: For the present progressive, SWA uses both an indicative prefix /g(ə)-/ and a progressive marker /gor/. Compared across the paradigms, the present progressive is just the indicative present plus this progressive marker. But for Trabzon, the present progressive is the indicative present plus the progressive marker /er/. The indicative prefix /g/ is retained before vowel-initial verbs (Table 18.9), but the indicative suffix /gu/ (for consonant-initial verbs) is absent (Table 18.10).

Table 18.9: Present progressive <ներկայ շարունական> of the verb ‘to take’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ar-n-i-m	գառնիմ էր	g-ar-n-e-m gor	կ’առնեմ կոր
2SG	g-ar-n-i-s	գառնիս էր	g-ar-n-e-s gor	կ’առնես կոր
3SG	g-ar-n-e-∅	գառնէ էր	g-ar-n-e-∅ gor	կ’առնէ կոր
1PL	g-ar-n-i-nk ^h	գառնինք էր	g-ar-n-e-ŋk ^h gor	կ’առնենք կոր
2PL	g-ar-n-i-k ^h	գառնիք էր	g-ar-n-e-k ^h gor	կ’առնեք կոր
3PL	g-ar-n-i-n	գառնին էր	g-ar-n-e-n gor	կ’առնեն կոր
	IND-√-VX-TH-AGR PROG		IND-√-VX-TH-AGR PROG	

Table 18.10: Present progressive <ներկայ շարունական> of the verb ‘to like’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ էր	g-ar-n-e-m gor	կը սիրեմ կոր
2SG	sir-i-s	սիրիս էր	g-ar-n-e-s gor	կը սիրես կոր
3SG	sir-e-∅	սիրէ էր	g-ar-n-e-∅ gor	կը սիրէ կոր
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք էր	g-ar-n-e-ŋk ^h gor	կը սիրենք կոր
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք էր	g-ar-n-e-k ^h gor	կը սիրեք կոր
3PL	sir-i-n	սիրին էր	g-ar-n-e-n gor	կը սիրեն կոր
	IND-√-TH-AGR PROG		IND-√-TH-AGR PROG	

HD: For the past progressive, SWA adds the progressive marker /gor/ to the indicative present. The indicative prefix /g(ə)-/ stays. For Trabzon, the progressive marker is instead /uni/. The indicative morpheme is retained as a prefix for vowel-initial verbs (Table 18.11), but absent for consonant-initial verbs (Table 18.12).

Table 18.11: Present progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to cook’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	g-ep ^h -e-i-∅ uni	գեփեի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կ’եփեի կոր
2SG	g-ep ^h -e-i-r uni	գեփեիր ունի	g-ep ^h -ej-i-r gor	կ’եփեիր կոր
3SG	g-ep ^h -i-∅-r uni	գեփիր ունի	g-ep ^h -ej-∅-r gor	կ’եփեր կոր
1PL	g-ep ^h -e-i-nk ^h uni	գեփեինք ունի	g-ep ^h -ej-i-ŋk ^h gor	կ’եփեինք կոր
2PL	g-ep ^h -e-i-k ^h uni	գեփեիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կ’եփեիք կոր
3PL	g-ep ^h -e-i-n uni	գեփեին ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կ’եփեին կոր
	IND-√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

Table 18.12: Present progressive <անկատար շարունական> of the verb ‘to cook’ in the Trabzon dialect

	Trabzon		cf. SWA	
1SG	naj-e-i-∅ uni	նայեի ունի	g-ep ^h -ej-i-∅ gor	կը նայեի կոր
2SG	naj-e-i-r uni	նայեիր ունի	g-ep ^h -ej-i-r gor	կը նայեիր կոր
3SG	naj-i-∅-r uni	նայիր ունի	g-ep ^h -ej-∅-r gor	կը նայեր կոր
1PL	naj-e-i-nk ^h uni	նայեինք ունի	g-ep ^h -ej-i-ŋk ^h gor	կը նայեինք կոր
2PL	naj-e-i-k ^h uni	նայեիք ունի	g-ep ^h -ej-i-k ^h gor	կը նայեիք կոր
3PL	naj-e-i-n uni	նայեին ունի	g-ep ^h -ej-i-n gor	կը նայեին կոր
	√-TH-PST-AGR PROG		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

18.4.2.6 Othewr mobile morphemes

As can be seen, the verbal formatives (IND /gu/ <qnl>, PROG /er, uni/ <ɛr, nɫɪh>) are generally postposed. This postponement can also be done in the future and the negative.

HD: For the future, SWA simply combines the future morpheme /bidi/ with the finite verb. This future morpheme is a proclitic. In Trabzon, the future morpheme can go on either side of the verb (69a).

- (69) a. Trabzon dialect
- i. bidi uz-i-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.' ɸɪqɪ nɫqɪɸ
  - ii. uz-im   bidi
want-TH-1SG FUT
'I will want.' nɫqɪɸ ɸɪqɪ
- b. cf. SWA
- bidi uz-e-m
FUT want-TH-1SG
'I will want.' ɤɸɪɪɪ nɫqɪɸ

HD: For negated verbs, a negated present verb uses a periphrastic construction of the negative auxiliary plus a non-finite verb. The auxiliary carries tense-agreement. The auxiliary is before the verb. The non-finite verb has a suffix /-r/ (the connegative) after the theme vowel. For Trabzon, the auxiliary can go before or after the verb (70a).

- (70) a. Trabzon dialect
- i. ɸɪ^h-i-s   gr-i-r
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
'You don't write.' ɰɪɸ qɪɪɪɪ
  - ii. gr-i-r   ɸɪ^h-i-s
write-TH-CN NEG-AUX-2SG
'You don't write.' qɪɪɪɪ ɰɪɸ
- b. cf. SWA ɸɪ^h-e-s k^hər-e-r
NEG-AUX-2SG write-TH-CN
- 'You don't write.' ɰɪɸ qɪɪɪɪ

18.4.2.7 Repetition of agreement in negation

When forming the negative, the conjugation of the participle is also interesting. *HD: In SWA, negated present verbs are made up of a finite negative auxiliary plus a non-finite verb. Agreement is strictly on the auxiliary. But in Trabzon, it seems that agreement can be on both the negative auxiliary and the verb (71).*

- (71) a. 'I don't come'
- i. Trabzon dialect
ɸɪ^h-i-m   k^h-ɑ-m
NEG-AUX-1SG come-TH-1SG
ɰɪɸ ɸɤɸ

- ii. cf. SWA
  - ṭʰ-e-m   kʰ-a-r
  - NEG-AUX-1SG come-TH-CN
  - չեմ գար
- b. 'I don't want'
  - i. Trabzon dialect
    - ṭʰ-i-m   uz-i-m
    - NEG-AUX-1SG want-TH-1SG
    - չիմ քամ
  - ii. cf. SWA
    - ṭʰ-e-m   uz-e-r
    - NEG-AUX-1SG want-TH-CN
    - չեմ ուզեր
- c. 'We don't employ'
  - i. Trabzon dialect
    - ṭʰ-i-nkʰ   pʰane-tʰun-i-nkʰ
    - NEG-AUX-1PL work-CAUS-TH-1PL
    - չինք բանեցունինք
  - ii. cf. SWA
    - ṭʰ-e-nkʰ   pʰane-tʰən-e-r
    - NEG-AUX-1SG work-CAUS-TH-CN
    - չենք բանեցներ

Or the repetition of the copula as in the Bayazit subdialect. *HD: He means that another option is that the verb stays non-finite. The verb is preceded by a finite negative auxiliary, and followed by a finite positive auxiliary (72).*

(72) 'We don't know'

- a. Trabzon dialect
  - ṭʰ-i-nkʰ   im-a-tʰ-i-r   i-nkʰ
  - NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB AUX-1PL
  - չինք իմացիր ինք
- b. cf. SEA
  - ṭʰ-e-ŋkʰ   im-a-tʰ-el
  - NEG-AUX-1PL know-LV-AOR-PERF.CVB
  - չենք իմացել

18.5 Subdialects

Gümüşhane and Giresun also have the formative /er/ <եր> for forming the progressive. Gümüşhane forms the simple present by using a postposed /gə/ <զը> (73), with which it forms a middle zone between Karin and Trabzon.

(73) 'He cleans'

- a. Gümüşhane subdialect of the Trabzon dialect

mak^hr-e-∅ gə
clean-TH-3SG IND

մաքրե գը

- b. cf. SWA
gə-mak^hr-e-∅
IND-clean-TH-3SG կը մաքրե

Original page number 180.

18.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by my philologist friend, a teacher from Trabzon, Mr. Nshan Khedshian (պր. Նշան Խսոշեան). I have rendered the orthography into the scientific one.

- Բար իրիգուն:

- Ասծու բարին, Լուսիա հանում, բարով եգաք. հրամմեցեք:

- Բա՛ Համաս, Օննիգի մենծ օրը շնավոր ըլլա, աբրի մա, խերե դեսնիս, Ասված օջախիդ բաշխե:

- Շինորագալ իմ, օխշ ըլլաս. Ասված քուգիններդ ալ քեզի բաշխե. հրամմեցեք վեր: Ագ թաքու, եգե Լուսիա հանումին չարսաֆը վա՛ռ առ գուլխեն:

- Բա՛ Համաս, շիդագը գուգիս նա, յես ասօր դեղես ժաժվելու վախը չունեի. գիդի՞ս յա, երդուշաբդի օրը էլա վըլացք երի, իրեքշաբդի բուդաթայեն հանեցի, չօրեքշաբդի գարեցի գարգըդեցի, ասօր ալ էլա բաղնիգ քնացի քի՝ օսքօռներըս քիչ մե դաքնան. լաքին քու անուշիգ խաթերդ համար չի գրցա համփերիդ էի. ըսի լի ի՛նչ գըլլա նա՝ թօ՛ղ ըլլա. մեռնելըս ալ գիդնամ յես ասօր Համաս հանումին օրթուն դօնին բիդի երթամ. չունքի դուն աղեգ գիդիս օր յես Օննիգը իմ գավգիս բես սիրիմ գու:

- Օխշ ըլլաս, անիվիգ ալ քեզի մօր բես սիրե գու. դունը ձերն է. հեթեղ բիդի քայիր. գաթի աչգըս չօրս բացած ջանփաղ նայեի ունի. ամա եղեր չի քայիր յա՝ խա՛չ օր իմ ձեռքես ինդօ՞ր բիդի խալըսեր:

- Օ՛ֆ, նեֆեսս դդեցավ. ձունգվըներուս քով հիչ հօքի մնացած չէ. դիյ օր հօս եգա նա՝ հօքիս բերանըս եգավ. քրդինքներու մեչ մնացի: Է՛հ, դահա ի՞նդօր իք նայիմ. աղի՞գ իք:

- Ինդօր բիդի ըլլանք. մեխգովնիս դանչըվինք եր:

- Սերքիս աղայեն ի՛նչ խաբար. նամակ՝ բան մը գառնի՞ք եր մի:

- Սերե քի ամմեն շարդու գառնինք եր. հարցունողներուն ամմենքին ալ բարեվ գրած է:

- Բարին դրգօղ բերօզին արեվըն ըլլա. դուն ալ նամագ...

Original page number 181.

... գրելու ըլլաս նա՝ ինծմեն շադ շադ բարեվ գրե. օրթուն խերը դեսնե. Ասված օջախին բաշխե:

- Գուլխուս վրա. մեղեր ըսելօվդ գրեի բիդի:

- Գլխըդ բարցին վրա. - Է՛հ, դահա ի՛նչ գա, ի՛նչ չիգա. դուսեն նեսեն խաբար՝ բան մը գառնի՞ք եր: Քեզի նօր խաբար մը դամ բիդի ամմա՝ չուքդիմ քի իմացա՞ծ իք մի:

- Ի՛նչ է, քա՛. ըսե նայիմ. մենք բանե մը խաբար չունինք. դուսեն դուս էլած չունիմ քի բան մալ իմանամ:

- Անցածն օրդանքը Հաջի Ղասիմեն դերվեր գերթայի ունի, նիրօչս մենձ հարսը դեմըս էլավ. անգից իմացա քի՝ դազանջի Արուսենին մանչուն Նիշանը յեղ երիր ին:

- Քա՛, հիմագ խելքիս քուքամ. յե՛կի եղավ աղիգ. գահեր մենք աս քաղքեն չեինք. հիչ բան մալ չինք իմացիր ինք. սեբերը ի՞նչ է աջաբա. Նիշանը ախջիգան Թարաֆե՛ն յեղ երիր ին մի՝ չէ նա մանչուն:

- Ախջիգան թարաֆեն յեղ երիր ին. սեբերը գեօյա մանչը խում շադ խմե գու եղիր. ամմեն իրինդուն քեօռ-գինօվ դուն գերթա եղիր. վասդըգածը, դադածը բիւթին խումի գուդա եղիր. ամմեն իրինգուն դանը մեչ ձեծ-փեղ գըլլա եղիր. դահա թախում մը դեղիմ-դեղի խօսգեր. վօ՞ր մեզը ըսիմ: Ամա խօսգը մեչերնիս, քեզի բան մը գուրցի՞մ, քա Հա՛մաս. Նիշանը յեղ էնելին շադ խաս եղավ. անանգ գինօվի մը դալու իսա՝ ջիդը չուվան մը թօղ ցքին դեն՝ դանին ձօվը նեղին:

- Խօսգըդ մերդօվ գդրեցի. առաչ խելքերնին վո՞ր դեղն էր. անօր ինչ ծաղիգ ըլլալը չուքդէի՞ն մի. քառսուն դուռ գարգավ. քառսուն գեղե ախջիգ ուզից, լաքին հիչ մեզն ալ վրան չի թուքավ: Հեր նե իսա, յես խօշլանմիշ եղա աս բանեն. ախջիգը խաս դղա է. գոդեբանա (յն. տանտիկին), գարօղ գարգըդօղ. դանը մեչ դիյօր ինինգուն ֆըռըլ-ֆըռըլ դառնա գու: Ասված հելբերդե բաշխա խսմեթ մը հանե գու դեմը: Տելիք բօնջուկս յերդե կալմագ:

- Հա՛յ, հա՛յ, դուն ջենջ ունեցիր, ջանչը Բաղդադեն քուքա:

- Հրամմե՛, անուշ, կօնյաք առ, Լուսիա հանում:

- Էհ, Օննիգիդ մենձ օրը շնավօր ըլլա. աբրի մա. խերը դեսնիս. ամմեն դարի աս օրերուն հասնի. թաքն ու բսագը դեսնիմ. մագը-միրիւքը ջերմըգի:

Original page number 182.

- Անո՛ւշ հրամմեցիր:

- Անուշօվ մաա: Քա՛, աս ի՞նչ համօվ բան էր. դունե՛ն մի երիր իք աս անուշը, չենա մի գուսեն ձախու առիր իք:

- Քա՛ մեղա, դուսեն ալ ի՞նչեն բիդի առնեի. Թաքուհիձա Էփից:

- Ո՛ւյ, մաղվըները սիրիմ յես անօր. երնեզ քեզի օր ասանգ անգին գավագ ունիս: Քա, քանի՞ դարու եղավ:

- Սուրբ Սերքիսին բահօց շարդուն դասընթացը բիդի թամե՛ դասընվուրը բիդի մղնի: Անօր աշղարք եգած օրը մեր դրացի հաջի Ուսգուն իր օրթին գարքիր ունի. ասօրվան բես դահա միդգս է. մեզի ալ հարսնիգ գանչիր էր, լաքին ան իրիգունը իմ ցավըս բռնելուն սեբեօվը չիգրցի երթալ: Ա՛խ, Լուսիա հանում, ինչե՛ր քաշեցի ան վախթը. թեմամ եռսունխիրք օր լօխուսա բառգեցա. շադերը ըսին քի Համասին հալը հալ չէ. հա՛ մեննի էր, հա՛ մեննի բիդի. Է՛հ, մեննի՛մ Ասծու աչիչը. դահա խմելիք ջուրերնիս չէ հաղիր:

- Ի՛նչ դօլայ է մեննելը, հելե գեցիր նայիմ. մեյ մը Թաքուհիձադ ամնե, Օննիգըդ ալ օդը գլօխ երե դեն, անգից յեդը ի՛նչ գուգիս նա եղիր: Օղօրմած հօքի գեսուրըս գըսեր քի՝ «Մարթուն ըսածը չըլլար, Ասծու ըսածը գըլլա»:

- Անանգ է. ջագադնիս ի՛նչ գրված է նա՛ ան գըլլա. հրամմե, դայֆեդ ա՛ռ:

- Շինօրագալ իմ. բարե իդգեց թիւթինին դավանօզը ինձի դուր՝ ձիգար մը փաթթիմ. յես քիչ մը թիյրաքի ին. դայֆեյին հեղը մուլախա ձիգառ մը բիդի խմիմ: Քա՛, աս ի՛նչ սերթ թիւթին է. փաքե՞թ է մի՝ չէ նա դաչախ:

- Մենք դաչախ չինք բանեցունինք. իձնուսօց փաքեթ է. մեր Սերքիս աղան փաքեթեն գադ բաշխա թիւթին չի բանեցունիր:

- Է՛հ, մնագ բարօվ. օր մը դուք ալ ամմենքօվ մեզի հրամմեցեք. բեդ գենիմ (կ՛սպասեմ):

- Երթաք բարօվ. նօրեն հրամմեցեք. ասիգ չիմ սեբիմ. ախջիգներուն բարեվ երե:

* *

Իմ սիրագան Էրգու աչգիս լուս գավագըս.

Հեն առաչ անուշիգ խաթրըդ հարցընիմ գու. իշալլահ օխջ...

Original page number 183.

... առօխջ բանիդ-դօրծիդ եղեվէն իս: Մեզի ալ հարցունելու ըլլաս նա՝ փառք Ասծու, ամմենքօվ աղիգ ինք: Մինազ, անցած օրդանքը մարդդ քիչ մը քեյֆը ավըրից, սթմայի բես երավ. երգու իրեք օր ալ բառգեցավ. համա հեքիմէն առած դեղերուս վրա՝ հիմիգ աղիգ է. ասօր հինգ օր է օր օդքի էլիր է: Ախբարներդ ու քուրվըդիքըդ ամմենքօվ աղիգ ին. իլլէ բըզդըլիգ ախբարդդ Արուքջանը. գուղէ էր, խմէ էրր, դռդիգ գուղա էր. Ասված չար աչգէ բահէ. ասանգ մնալու ըլլա նա՝ շաղ աղիգ է:

Քալօվ հիմիջագ, քիչ մ'ալ քու վրայօքըդ խօրաթինք:

Չավագըս, երգու դարիէն բերի դարիբ-դուրբէթ Ուռուսսիային չօլերը քնացիր ընգիր իս. դիյօր հիմա, իրարու վրա հաշիֆ էնիմ նա՝ էռսունըօխդը մանեթէն եվէլի չէ դրգածըդ: Ի՞նչ գէնիս էր. վօրի՞ն քօվը գէնաս էր. ի՞նչ է դադածըդ, ի՞նչ է վասդըզածըդ. ի՞նչ է խարջածըդ. շիդգէ շիդագ բան մը գրիր չիս ինծի: Օ՛ղու, դուն մեր ասդեզի հալը խօշ աղիգ գիդիս. յես առաչվան բես վաճճումը անցավ: Ասդեղի գօրծերը հարցունելու ըլլաս նա՝ հիչ բան չիգա. բերաննիս քամիին բացիր գեսիր ինք: Հիչ չէ նա, յա՛վրիս, ամիսէ ամիս քսանագան մանեթ խաշլուփս դրգիս մեզի. յես քեզի ադ բօյերը բերի քի՝ ինծի յարդում էնիս, թեվընգեր ըլլաս. քեզմէն գադ ուրիշ գիւվէնչէխ մը չունիմ. վերը Ասված, վարը քեզի գիւվէնմիշ եղիր իմ. էհմալութան չի դաս. գիրըս առնիս չառնիս՝ ինծի փարա ժըմընցընիս. դուն խընդացուր մեզի քի Ասված ալ քեզի խնդացունէ: Ամենանփրգիչը բանիդ գօրծիդ աչօղութեն դա ու օխջ առօխջ նօրէն իրար դէսնելու արժանի էնէ:

Մարդդ իր միդգը փօխիր է. գըսէ էր քի՝ Քիրքօրըս աս անքամ քալու ըլլա նա՝ օդը գլօխ բիդի էնիմ: Դեսնի՛մ քեզի, զավագըս, մդահան չէնիս մեզի. նամագիս դարցին բեդ գէնիմ:

Յես ու մարդդ երգու աչվըներդ բաքնինք գու քուրերդ ու ախբարներդ ալ սիրօվ ու գարօղօվ բարեվներ գէնին քեզի:

Chapter 19

Hamshen

19.1 Background and literature

Original page number 184.

This dialect is scattered and spread across many diverse regions. Its principle area and place of origin is east of Trabzon, in the province of Hamshen, in the same-named village-city. A few centuries ago, this province was entirely filled with Armenian residents, but the barbaric and fanatical Muslims have almost entirely erased the Armenians there. Tens of thousands of Armenians were martyred during the invasions of the bandit-preacher Ղոււռուք տղի Մեհմետ,¹ tens of thousands were forced to convert to Islam, and until now are considered as Turkish (տաճիկ), even though they have preserved their old Armenian customs and native Armenian dialect. The remaining Armenians who were freed from the sword and apostasy were able to escape and save themselves, and they took refuge in the villages near Trabzon, Ünye, Fatsa, Terme, Çarşamba, and even much farther around Samsun, Sinop, and Nicomedia. Near İzmit, above Başiskele, they built a village called Manishag. In recent times, before the latest massacres and after, new large migrant communities of Hamshen Armenians passed through the Caucasus, where they established many small Armenian settlements on the shores of the Black Sea. For example, Sokhumi, Sochi, Mtsara, Tsebelda, Adler, Shapshuga, and so on.

The Hamshen dialect is still not studied, but many extensive manuscripts have been published. Among these, the principle one is the publication in Ararat (Արարատ) 1892, էջ 428-447, which although it is not signed, is by the known folklorist Sarkis Haykuni (Ս. Հայկունի). When I was in Etchmiadzin, I had the opportunity of converting this same manuscript into the scientific orthography through this person; I bring forth this manuscript later below. Other smaller manuscripts and...

Original page number 185.

... collections of words have been published in various periodicals, for example:

- Բիւրակն [Byurakn]
  - 1899: page 508, 558, 603, 654, 699, 752, 779 1900: page 14, 29, 42, 59, 82, 120
- Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review]
  - 1891: page 116, 300
  - 1892: page 24, 183-4, 382-3

---

¹HD: I couldn't track down this person, or easily determine a romanization. The problem is that this name sounds. I asked a Turkish linguist who works on Hamshen (Neşe Kaya) on a possible romanization. Adjarian's phonetic transcription suggests <Ğuruf Oğlu Mehmet>. But the name <Ğuruf> doesn't clearly mean anything. This name might be have mis-heard from <Yusuf Oğlu Mehmet>, meaning 'Yusuf, son of Mehmet'. Despite these possible romanizations, I still couldn't track down this person. Neither Kaya nor other dialectologists (Hratch Martirosyan) recognized this name.

- 1895: page 13, 183-6
- Ararat (Արարատ)
  - 1895: page 54, 83-84, 239-243, 293-297, 396-400

In the summer of 1910, with the goal of studying this study, I crossed Trabzon, where I stayed for two weeks. I was surrounded by many villages and teachers who were from Malya, Abgion, Küçük Şana, and Joshara; they wholeheartedly offered their help to me. I was able to make a dictionary and grammar of the dialect, to collect manuscripts, and so on.

Across various villages, the dialect has small differences. The effect of the city is obvious. The villages that are far from Trabzon and hidden in the mountains present the most original form, while the villages that are close to the city have changed. The first group includes the village of Malya, which preserves the purest form of the Hamshen dialect. The second group includes Zefanos which is a village that is almost half an hour away from the city, and it has a very simplified dialect.

19.2 Phonology

19.2.1 Vowels

19.2.1.1 Segment inventory

The original Hamshen dialect has the vowels /a, æ, ɛ, e, ə, i, ʊo, o, œ, u, ʏ/ <ա, ւ, է, ը, ի, ո, օ, եօ, ու, իւ>. The villages close to Trabzon do not have the vowels /æ, ɛ, ʊo/ <ա, է, ո>.

19.2.1.2 Sound changes

19.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ա> By a general rule, the Classical Armenian sound /a/ <ա> has changed to /o/ <օ> next to nasals (Table 19.1).

Table 19.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
'skull'	gank, gang	գանկ, գանգ	g ^h ang	գ'օնգ	գադկ, գադգ	գանկ, գանգ
'to complain'	gangatil	գանգատիլ	g ^h ongdil	գ'օնգդիլ	գադգաթել	գանգատել
'soup (CA); tan drink (SEA)'	t ^h an	թան	t ^h on	թօն	t ^h an	թան
'month'	amis	ամիս	omis	օմիս	amis	ամիս
'durable'	amur	ամուր	omur	օմուր	amur	ամուր
'mint'	ananux	անանուխ	onlux ^k	օնլուխք	ananux	անանուխ

19.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <ե> The Classical sound /e/ <ե> becomes /ji/ <յի> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <է> at the beginning of polysyllabic words (Table 19.2).²

²

For the inflected words for 'ox', the final /n/ in Hamshen may be a definite suffix /-n/.

Table 19.2: Change from word-initial Classical Armenian /e/ <ե> to /ji, e/ <յի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
`ox'	ezən	եզն	jiz	յիզ	jez	եզ
`ox (GEN)'	ezin	եզին	ez-onə	եզօնը	jez-an	եզան
`ox (PL)'	ezink ^h	եզինք	ez-nin	եզնին	jez-ner	եզներ
`I'	es	ես	jis	յիս	jes	ես
`when'	erb	երբ	jip ^h	յիփ	jerp ^h	երբ
`oath'	erdumən	երդումն	eft ^h vunk ^h	էփվունք	jert ^h um	երդում
`thirty'	eresun	երեսուն	ersun	էսուն	jeresun	երեսուն
`nail (finger/toe)'	eʔung	եղունգ	ekunk ^h	էղունք	jekung	եղունգ

Inside the word, it becomes /je, i, e/ <ե, ի, է> (Table 19.3). (The է is found especially in Malya.)

Table 19.3: Change from word-medial Classical Armenian /e/ <ե> to /je, i, e/ <ե, ի, է> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
`ox'	ezən	եզն	jiz	յիզ	jez	եզ
`night'	giʃer	գիշեր	g ^h iʃjer	գ ^h իշեր	giʃer	գիշեր
`we (NOM)'	mek ^h	մեք	mjek ^h	մեք	menk ^h	մենք
`our (GEN)'	mer	մեր	mir	միր	mer	մեր
`big'	met̃s	մեծ	mid̃z	միծ	met̃s	մեծ
`place'	teʔ	տեղ	deʔ	դեղ	teʔ	տեղ

19.2.1.2.3 Classical Armenian /o/ <ո> The sound /o/ <ո> changes everywhere to /ʊo, o, œ, y/ <ո, օ, եօ, իւ> (Table 19.4a) except for the words in Table 19.4b.

Table 19.4: Change from word-medial Classical Armenian /o/ <ո> to /ʊo, o, œ, y/ <ո, օ, եօ, իւ> with exceptions in the Hamshen dialect

	Classical Armenian		> Hamshen		cf. SEA	
a. `villager'					gjuʊat̃s ^h i	գյուղացի
`villager (DAT,PL)'			g ^h ʊʊat̃s ^h -ot̃s ^h	գ ^h էղացնց	gjuʊat̃s ^h -ot̃s ^h	գյուղացնց
`louse'	od̃zil	ոջիլ	ot̃ ^h il	օջիլ	voʔ ^h il	ոջիլ
`apple'	χənd̃zor	խնծոր	χənd̃zɿɾ, χənd̃zœj	խընծիւր, իընծեյ	χənd̃zor	խնծոր
`valley'	d̃zor	ծոր	d̃z ^h œɾ, d̃zɿɾ	ծ ^h էօր, ձիւր	d̃zor	ծոր
`four'	ʔ ^h ors	չորս	ʔ ^h œjs	չէօս	ʔ ^h ors	չորս
b. `who'	ov	ով	vov, vœv	վօվ, վէօվ	ov	ով
`which'	or	որ	vœɾ	վէ ^o օր	vor	որ

19.2.1.2.4 Classical Armenian /aj/ <այ> Among the diphthongs, Classical /aj/ <այ> changes usually to /e/ <է>, ...

Original page number 186.

... to /æ/ <աւ> in Malya (Table 19.5).

Table 19.5: Change from Classical Armenian /qj/ <ւյ> to /e, æ/ <է, ւ> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'goat'	qjts ւյծ	ædʒ, edʒ ւծ, էծ	qjts ւյծ
'this'	qjs ւյս	æs, es ւս, էս	qjs ւյս
'other'	qjl ւյլ	æl, el ւլ, էլ	qjl ւյլ

19.2.1.2.5 Classical Armenian /oj, iʏ/ <ոյ, իւ> For the others, Classical /oj, iʏ/ <ոյ, իւ> become /u/ <ու> (Table 19.5).

Table 19.6: Change from Classical Armenian /oj, iʏ/ <ոյ, իւ> to /u/ <ու> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'light'	lojs լոյս	lus լուս	lujs լոյս
'snow'	dʒiʏn ծիւն	dʒun ծուն	dʒjun ծյուն

19.2.2 Consonants

19.2.2.1 Voice quality or laryngeal changes

The consonant group has three degrees: voiced, voiced aspirate, and voiceless unaspirate. It must be noted however that the voiced sounds are also not fully voiced here, but are very close to the voiceless unaspirated. The villages that are close to the city have only two degrees, missing the voiced aspirates. The Old Armenian voiced consonants are usually changed to voiced aspirates, and the voiceless unaspirates are changed to voiced, while the voiceless aspirates stay the same.³

19.2.2.2 Reflexes of Classical /ɾ/ <ր>

What is interesting is the changes for the Classical sound /ɾ/ <ր>. Next to dentals, it becomes /ʃ/ <շ>, it becomes /j/ <յ> next to other consonants, while it stays the same next to vowels (Table 19.7).

Table 19.7: Change from Classical Armenian /ɾ/ <ր> to /ʃ, j, ɾ/ <շ, յ, ր> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA
'man'	mard մարդ	maʃd մաշդ	marth ⁿ մարդ
'empty'	datark դատարկ	dajdag դայդագ	datark դատարկ
'four'	tʰors չորս	tʰɔjs չիյս	tʰors չորս
'dream'	eraz երազ	neraz ներազ	jeraz երազ
'face'	eres երես	eris երիս	jeris երես
'face-GEN'	eres-i երեսի	ejs-i էյսի	jeris-i երեսի

³HD: This contradicts the first sentence; he might just mean that the dialect only has voiceless consonants, without being sure of aspiration.

19.3 Morphology

19.3.1 Noun inflection or declension

19.3.1.1 Plural suffixes

For declensions, what is noteworthy are the plural formatives /-ir, -nir, -nin/ <իր նիր նին> 19.8.⁴

Table 19.8: Plural suffixes in the Hamshen dialect

	‘bread’		‘apple’	
NOM	hats ^h -ir	haghpr	χndz ^h oj-nir	խնձ՝ոյնիր
GEN-DAT	hats ^h -er-u	hagtrnL	χndz ^h oj-nin	խնձ՝ոյնին
ABL	hats ^h -er-u-n	hagtrnL	χndz ^h oj-nun	խնձ՝ոյնուն
	hats ^h -er-u-n-menen	hagtrnLmēnēn	χndz ^h oj-ner-en	խնձ՝ոյներեն
			χndz ^h oj-nun	խնձ՝ոյնուն
			χndz ^h oj-nun-mene	խնձ՝ոյնունմենե
INS	hats ^h -er-ov	hagtrnol	χndz ^h oj-ner-ov	խնձ՝ոյներով

19.3.1.2 Case marking

The accusative is sometimes the same as the nominative, and sometimes the same as the dative. The singular ablative takes /-en/ <էն> or /-ən/ <ը՛ն>.

19.3.2 Pronoun inflection or declension

19.3.2.1 Personal pronouns

HD: Table 19.9 is for personal pronouns.

Table 19.9: Inflection paradigm for personal pronouns in the Hamshen dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he/she'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes յես	d ^h un դ՛ուն	en, ina էն, ինա	mek ^h մէք	d ^h unk ^h դ՛ունք	enir, inir էնիր, ինիր
GEN	im իմ	k ^h u քո	enu, inu էնու, ինու	mir, mij միր, միյ	dz ^h ur, dz ^h ij ծ՛իր, ծ՛իյ	enuTs ^h , inuTs ^h էնուց, ինուց
DAT	indzi, indzigi ինծի, ինծիգի	k ^h ezi, k ^h ezigi քէզի, քէզիգի	enu էնու	mezi, mezigi մէզի, մէզիգի	dz ^h ezi, dz ^h ezigi ծ՛էզի, ծ՛էզիգի	enuTs ^h , inuTs ^h էնուց, ինուց
ACC	indz-i, indz-igi ինծի, ինծիգի	k ^h ez-i, k ^h ez-igi քէզի, քէզիգի	en, enu, zən էն, էնու, զըն	mez-i, mez-igi մէզի, մէզիգի	dz ^h ez-i, dz ^h ez-igi ծ՛էզի, ծ՛էզիգի	enuTs ^h , inuTs ^h , zenir էնուց, ինուց, զէնիր
ABL	indz-men ինծմէն	k ^h ez-men քէզմէն	endi, indi էնդի, ինդի	mez-men մէզմէն	dz ^h ez-men ծ՛էզմէն	enuTs ^h -men, inuTs ^h -men էնուցմէն, ինուցմէն
INS	indz-mov ինծմով	k ^h ez-mov քէզմով	enu hid էնու հիդ	mez-mov մէզմով	dz ^h ez-mov ծ՛էզմով	enuTs ^h -mov էնուցմով

Original page number 187.

⁴HD: Adjarian's paradigms have quite ambiguous segmentations. Table 19.8 is just my speculation on one possible morpheme segmentation.

The plural instrumental is very diverse (Table 19.10). But the word /inuṯ^h-mov/ <ինուցմով> is not said.

Table 19.10: Sample of plural instrumental pronouns in the Hamshen dialect

3PL ‘with those’		Other pronouns, maybe ‘with these/those’?	
enuṯ ^h -mov	էնուցմով	esir	էսիր
ənuṯ ^h -mov	ընուցմով	isir	իսիր
enuṯ ^h -mer-ov	էնուցմէրով	esuṯ ^h -mer-ov	էսուցմէրով
ənuṯ ^h -mer-ov	ընուցմէրով	esduuṯ ^h -mov	էսդուցմով
eniṯ ^h -mer-ov	էնիցմէրով	esiṯ ^h -mer-ov	էսիցմէրով
əniṯ ^h -mer-ov	ընիցմէրով	etiḡ ^h -mer-ov	էդիցմէրով
		eduṯ ^h -mer-ov	էդուցմէրով

HD: Adjarian likewise lists a paradigm (Table 19.11) which seems to be for the reflex of the logophoric third person pronoun.

Table 19.11: Inflection paradigm for the logophoric 3SG/3PL pronoun in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	ink ^h -ə ինքը	urink ^h ուրինք
GEN	ur, uj, urin ուր, ույ, ուրին	urintṣ ^h ուրինց
DAT-ACC	urin-ə ուրինը	urintṣ ^h ուրինց
ABL	ur-men, ur-məṇ, urin-men ուրմէն, ուրմըն, ուրինմէն	urintṣ ^h -men ուրինցմէն
INS	ur hid, urin-ə hid ուր հիդ, ուրինը հիդ	urintṣ ^h hid ուրինց հիդ

19.3.2.2 Interrogative pronouns

HD: Table 19.12 is for the interrogative pronoun ‘who’

Table 19.12: Inflection paradigm for interrogatives pronouns ‘who’ in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	vəv վեով	vorok ^h վօրօք
GEN-DAT-ACC	vum վում	umintṣ ^h , vumintṣ ^h , vorintṣ ^h , vorœṯ ^h ումինց, վումինց, վօրինց, վօրօց
ABL	vum-men վումմէն um-men ումմէն ումմէն	umintṣ ^h -men, vorœṯ ^h -men ումինցմէն, վօրօցմէն vorɣntṣ ^h -men, vumœṯ ^h -men, umœṯ ^h -men վօրինցմէն, վումեցմէն, ումօցմէն
INS	vum hid վում հիդ	umintṣ ^h -mov, vumintṣ ^h -mov, vorœṯ ^h -mov ումինցմով, վումինցմով, վօրօցմով

HD: Table 19.13 is for the interrogative pronoun ‘what/which’

Table 19.13: Inflection paradigm for interrogatives pronouns ‘what/which’ in the Hamshen dialect

	Singular	Plural
NOM	væɾ վէօր	vurok ^h -ə, vuronk ^h -ə վուրօքը, վուրօնքը
GEN-DAT-ACC	vor-in վօրին	vurots ^h -ə, vuronts ^h -ə վուրօցը, վուրօնցը
ABL	vor-men վօրմէն	vurots ^h -men, vuronts ^h -men վուրօցմէն, վուրօնցմէն
INS	vor-ov վօրօվ	vurots ^h -mov, vuronts ^h -mov վուրօցմօվ, վուրօնցմօվ

19.3.3 Verb inflection or conjugation

19.3.3.1 Indicative present and past imperfective

In verbs, there are many interesting innovations. In the first conjugation class, the Classical vowel /e/ <ե> has become /i/ <ի> in the 1SG, 2SG, 1PL, and 3PL persons. In the second conjugation class, the vowel /a/ <ա> has become /o/ <օ> in the 1SG, 1PL, and 3PL. The indicative present and imperfective are formed with the formatives /g/ <գ> or /gu/ <գու>. The first is placed at the beginning of vowel-initial verbs, the second is placed after consonant-initial verbs. The progressive is formed with the formative /uni/ <ունի> (and sometimes also /guni/ <գունի>).

HD: To clarify, in SWA, the present indicative tense is made up of the indicative prefix /g(ə)-/ and the finite verb. The finite verb is made up of the stem, the theme vowel, and agreement suffixes. For a verb like ‘to eat’ and ‘to bring’, the theme vowel is an invariant /e/. For Hamshen, we find the following differences (Table 19.14): 1) the theme vowel of these verbs is /e/ in the 3SG and 2PL, but /i/ elsewhere; 2) the indicative morpheme is a prefix /g-/ for vowel-initial verbs but a suffix /-gu/ for consonant-initial verbs; 3) the 1PL and 2PL are homophonous suffixes /-k^h/ that take different theme vowels.

Table 19.14: Indicative present <ւնըկալ> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-i-m	գուդիմ	g-ud-e-m	կ’ուտեմ
2SG	g-ud-i-s	գուդիս	g-ud-e-s	կ’ուտես
3SG	g-ud-e-∅	գուդէ	g-ud-e-∅	կ’ուտէ
1PL	g-ud-i-k ^h	գուդիք	g-ud-e-ɣk ^h	կ’ուտենք
2PL	g-ud-e-k ^h	գուդէք	g-ud-e-k ^h	կ’ուտէք
3PL	g-ud-i-n	գուդին	g-ud-e-n	կ’ուտեն
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	b ^h er-i-m gu	բ’երիմ գու	gə-p ^h er-e-m	կը բերեմ
2SG	b ^h er-i-s gu	բ’երիս գու	gə-p ^h er-e-s	կը բերես
3SG	b ^h er-e-∅ gu	բ’երէ գու	gə-p ^h er-e-∅	կը բերէ
1PL	b ^h er-i-k ^h gu	բ’երիք գու	gə-p ^h er-e-ɣk ^h	կը բերենք
2PL	b ^h er-e-k ^h gu	բ’երէք գու	gə-p ^h er-e-k ^h	կը բերէք
3PL	b ^h er-i-n gu	բ’երին գու	gə-p ^h er-e-n	կը բերեն
	√-TH-AGR IND		IND-√-TH-AGR	

Original page number 188.

HD: In SWA, the past imperfective is similar to the present (Table 19.15). The main difference is that SWA adds the past suffix /-i-/ between the theme vowel and agreement. The past suffix is zero for the 3SG. For Hamshen, we

see many differences against the SWA forms. The past suffix is /-i-/ for 1SG and 2SG but seems covert in all other person-numbers. The past agreement suffixes in Hamshen are different than those of SWA. The theme vowel can vary between /e/, /á/, and /é/ with non-final stress.

Table 19.15: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to eat’ and ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen ‘to eat’		cf. SWA	
1SG	g-ud-ej-i-∅	գուդէյի	g-ud-ej-i-∅	կ’ուտէի
2SG	g-ud-ej-i-r	գուդէյիր	g-ud-ej-i-r	կ’ուտէիր
	g-ud-é-∅-jdə	գուդէ’յդə		
3SG	g-ud-e-∅-r	գուդէր	g-ud-e-∅-r	կ’ուտէր
1PL	g-ud-á-∅-kʰə	գուդա’քը	g-ud-ej-i-ŋkʰ	կ’ուտէինք
2PL	g-ud-é-∅-kʰə	գուդէ’քը	g-ud-ej-i-kʰ	կ’ուտէիք
3PL	g-ud-é-∅-jnə	գուդէ’յնը	g-ud-ej-i-n	կ’ուտէին
	IND-√-TH-PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	
	Hamshen ‘to bring’		cf. SWA	
1SG	bʰer-ej-i-∅ gu	բ’երէյի գու	gə-pʰer-ej-i-∅	կը բերէի
2SG	bʰer-ej-i-r gu	բ’երէյիր գու	gə-pʰer-ej-i-r	կը բերէիր
	bʰer-éj-∅-də gu	բ’երէ’յդ գու		
3SG	bʰer-e-∅-r gu	բ’երէր գու	gə-pʰer-e-∅-r	կը բերէր
1PL	bʰer-á-∅-kʰə gu	բ’երա’քը գու	gə-pʰer-ej-i-ŋkʰ	կը բերէինք
2PL	bʰer-é-∅-kʰə gu	բ’երէ’քը գու	gə-pʰer-ej-i-kʰ	կը բերէիք
3PL	bʰer-é-∅-jnə gu	բ’երէ’յնը գու	gə-pʰer-ej-i-n	կը բերէին
	√-TH-PST-AGR IND		IND-√-TH-PST-AGR	

19.3.3.2 Past perfective or aorist

The perfective is formed in the old way. But in the first conjugation, the vowel of the 3SG becomes /i/ <ի>.

HD: Adjarian doesn’t provide complete paradigms for the past perfective or aorist (Table 19.16). But his implicitness suggests that Hamshen follows SWA in forming the past perfective. For a verb like ‘to broom’, the past perfective is made up of the root + theme vowel /e/ + aorist suffix /tʰsʰ-/ + past/agreement marking. In the 3SG, past and agreement are covert. For Hamshen, it seems that the main difference is that the theme vowel is /i/ in the 3SG instead of /e/. Note that Adjarian also lists the verb ‘to bring’ which is irregular in SWA.

Table 19.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SEA	
3PL ‘they broomed’			avl-e-tʰsʰ-i-n	աւլեցին
3SG ‘he broomed’	avl-i-tʰsʰ-∅-∅	աւլից	avl-e-tʰsʰ-∅-∅	աւլեւ
3SG ‘?’	af-i-tʰsʰ-∅-∅	աշից		
3SG ‘he threw away’	tʰapʰ-i-tʰsʰ-∅-∅	թափից	tʰapʰ-e-tʰsʰ-∅-∅	թափեց
3SG ‘he brought’	bʰer-i-tʰsʰ-∅-∅	բ’երից	pʰer-x∅-∅-a-v	բերաւ
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

HD: He provides a more complete paradigm for the negated past perfective in §19.3.3.7.2.

19.3.3.3 Future and future perfect

The future formative is /bidi/ <բիդի>, which is always placed after the verb. In the 1SG of the present future, the formative loses its sound /b/ <բ> when after the sound /m/ <մ>, and of course by first turning into /m/ <մ> and then

shortening. In the other persons, the sound /b/ <բ> stays the same.

HD: To clarify, the future (Table 19.17) and future perfect (Table 19.18) are formed by taking the finite verb from respectively the indicative present and past imperfective. In both SWA and Hamshen, the indicative morpheme is replaced by a future morpheme /bidi/. In SWA, this future morpheme is a proclitic, while it is a proclitic in Hamshen. In Hamshen, the sound /b/ of the future morpheme /bidi/ is deleted after the /m/ of the 1SG suffix.

Table 19.17: Future <ապանի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	b ^h er-i-m idi	բ [՛] երիմ իղի	bidi p ^h er-e-m	պիտի բերեմ
2SG	b ^h er-i-s bidi	բ [՛] երիս բիղի	bidi p ^h er-e-s	պիտի բերես
3SG	b ^h er-e-∅ bidi	բ [՛] երե բիղի	bidi p ^h er-e-∅	պիտի բերե
1PL	b ^h er-i-k ^h bidi	բ [՛] երիք բիղի	bidi p ^h er-e-ηk ^h	պիտի բերենք
2PL	b ^h er-e-k ^h bidi	բ [՛] երեք բիղի	bidi p ^h er-e-k ^h	պիտի բերեք
3PL	b ^h er-i-n bidi	բ [՛] երին բիղի	bidi p ^h er-e-n	պիտի բերեն
	√-TH-AGR FUT		FUT √-TH-AGR	

Table 19.18: Future perfect <անցեալ ապանի> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	b ^h er-ej-i-∅ bidi	բ [՛] երեյի բիղի	bidi p ^h er-ej-i-∅	պիտի բերեի
2SG	b ^h er-éj-∅-də bidi	բ [՛] երեյդ բիղի	bidi p ^h er-ej-i-ɾ	պիտի բերեիր
3SG	b ^h er-e-∅-ɾ bidi	բ [՛] երե բիղի	bidi p ^h er-e-∅-ɾ	պիտի բերեր
1PL	b ^h er-á-∅-k ^h ə bidi	բ [՛] երա՞ք բիղի	bidi p ^h er-ej-i-ηk ^h	պիտի բերեինք
2PL	b ^h er-é-∅-k ^h ə bidi	բ [՛] երե՞ք բիղի	bidi p ^h er-ej-i-k ^h	պիտի բերեիք
3PL	b ^h er-é-∅-jnə bidi	բ [՛] երե՞նք բիղի	bidi p ^h er-ej-i-n	պիտի բերեին
	√-TH-PST-AGR FUT		FUT-√-TH-PST-AGR	

19.3.3.4 Subjunctive present and past imperfective with marker /na/ <նա>

HD: In SWA, the subjunctive present/past is the finite verb form that is found in the indicative present/past (74a). In fact, the indicative is built from the subjunctive by adding the indicative morpheme /g(ə)-/ (74b). The subjunctive can be found in conditional clauses. In colloquial speech, such conditional clauses can be optionally accompanied by a clitic /-ne/ (74c).

(74) SWA

- a. jet^he ləs-e-n,   jet^he ləs-ej-i-n
if listen-TH-3PL, if listen-TH-PST-3PL
‘If they listen; if they listened.’
Եթե լսեն, եթե լսեին:
- b. gə-ləs-e-n.   gə-ləs-ej-i-n
listen-TH-3PL. listen-TH-PST-3PL
‘They listen. They were listening’
Կը լսեմ, կը լսեին:
- c. jet^he ləs-e-n   ne.   jet^he ləs-ej-i-n   ne
if listen-TH-1SG SBJV. if listen-TH-PST-1SG SBJV
‘If they listen; If they listened.’
Եթե լսեմ, եթե լսեին:

HD: Given this background, we can understand Adjarian's description of Hamshen.

The subjunctive (ստորադասական) is formed with the formative /na/ <նա> (75).

(75) Hamshen

- a. egerem b^her-i-m   na
 if?   bring-TH-1SG SBJV
 'If I bring.'
 Էգէրեմ բ'երիմ նա
- b. egerem b^her-é-∅-jdə   na
 if?   bring-TH-PST-2SG SBJV
 'If you brought.'
 Էգէրեմ բ'երէ՛յդ նա

This formative is also used to form a type of hortative or soft imperative (76).

(76) Hamshen

- b^her-i-s   na
 bring-TH-2SG SBJV
 'If it's possible, bring it!.'
 Բ'երիս նա

19.3.3.5 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect and past perfect are formed periphrastically. In the default case, the verb is in the resultative participle form with the suffix /-adz/. This participle is combined with either the present auxiliary (to mark the present perfect) or the past auxiliary (to mark the past perfect). To mark evidentiality, the verb can instead use the evidential participle with suffix /-er/. Given this information, we can now better understand how Hamshen works.

The present perfect and past perfect (յարակատար ու գերակատար) are formed with either the verb /em/ <եմ> 'AUX; to be' or /nim/ <նիմ> 'to have', and with the participle suffixes /-adz, -er/ <-ած, -եր> (77). HD: Note that the morphemes he lists are with SWA pronunciation, not Hamshen. The sentences are Hamshen. Sentence (77a-iii) is incompletely suggested by Adjarian

(77) a. Hamshen

- i. g^hn-a-t^h-ir   i-m
 go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 գ'նացիր իմ
- ii. g^hn-a-t^h-adz   i-m
 go-TH-AOR-RPTCP AUX-1SG
 'I have gone.'
 գ'նացած իմ
- iii. g^hn-a-t^h-adz   un-i-m
 go-TH-AOR-RPTCP have-TH-1SG
 'I have gone.'
 գ'նացած ունիմ

- iv. asd-adz̄ un-ej-i-∅
say-RPTCP have-TH-PST-1SG
'I had said.'
ասդած ունէի
- b. cf. SWA
- i. kʰatsʰ-er e-m
go-TH-AOR-EPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գացեր իմ
- ii. katʰ-adz̄ i-m
go-RPTCP AUX-1SG
'I have gone.'
գացած եմ
- iii. əs-adz̄ ej-i-∅
say-RPTCP AUX-PST-1SG
'I had said.'
ըսած էի

19.3.3.6 Infinitives with /-uʃ/ <nl̥>

HD: In SWA, the infinitive form of the verb ends in the theme vowel plus the infinitive suffix /-l/.

For the infinitive, the Classical endings /-e-l, -i-l, -a-l, -u-l/ <ել, իլ, ալ, ուլ> have been lost; in their place, there is a new formative /-uʃ/ <nl̥> that is general for all verbs (Table 19.19).

HD: To clarify, in CA and SWA/SEA, the infinitive of a verb is formed by adding the infinitive suffix -l after the theme vowel. In Hamshen however, the infinitive uses the suffix /-uʃ/ without a theme vowel.

Table 19.19: Replacement of the infinitive suffix with /-uʃ/ <nl̥> in the Hamshen dialect

	Classical Armenian	> Hamshen	cf. SEA	cf. SWA
'to speak'	χαլս-i-l խալսիլ	χos-uʃ խօսուլ	χos-e-l խոսել	χos-i-l խօսիլ
'to go'	ertʰ-a-l երթալ	efd-uʃ էջողուլ	jertʰ-a-l երթալ	jertʰ-a-l երթալ
'to bring'	ber-e-l բերել	bʰer-uʃ բ'երուլ	ber-e-l բերել	pʰer-e-l բերել
	√-TH-INF	√-INF	√-TH-INF	√-TH-INF

Original page number 189.

In declension, this same formative is used (Table 19.20).

Table 19.20: Declension of infinitives like 'to bring' in the Hamshen dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	bʰer-uʃ	բ'երուլ	bʰer-uʃ-nin	բ'երուլնին
GEN-DAT	bʰer-uʃ-i	բ'երուլի	bʰer-uʃ-nun	բ'երուլնուն
ABL	bʰer-uʃ-ən	բ'երուլըն	bʰer-uʃ-nun	բ'երուլնուն
INS	bʰer-uʃ-ov	բ'երուլօվ	bʰer-uʃ-ner-ov	բ'երուլներօվ

It appears to me that this formative is borrowed from Turkish formatives /-iʃ, -əʃ, -uʃ/ <իշ, ըշ, ուշ> (*HD: deverbale nominal suffix <-iş> in modern Turkish orthography*) and from the Persian formatives /-iʃ/ <իշ> (*HD: deverbale nominal*

suffix <-eš> ‎ in modern Persian orthography); these likewise form participles. For example Turkish /aləʃ-veriʃ/ <ալըշ-վերիշ> (HD: <alışveriş>) meaning ‘trade’ (that is ‘to take and to give’), Persian առնւոռնւ (that is, առնւնւ եւ տալնւ), Persian /asqijʃ/ <ասսաիշ> (HD: <âsâyeš> ‎) meaning ‘rest’.

19.3.3.7 Negation or negative forms

19.3.3.7.1 Indicative present and past imperfective Negative forms are built by placing the formatives /tʰ-/ ‎ /tʰi/ <չ, չի> before the verb, or by placing the formative /utʰ-/ <ուչ> after the verb.

HD: To clarify, the first method resembles how SWA does negative forms, while the second method is about using the reflex of CA ‘no’ /otʰ-/ <ոչ> as a post-verbal marker.

HD: Consider a verb like ‘to bring’ to illustrate the formation of the negative indicative present (Table 19.21). For the first method, SWA combines the negative present auxiliary with a non-finite form called the connegative. The connegative is formed by adding the suffix /-r/ after the theme vowel. Hamshen also uses a negative present auxiliary, while the verb’s non-finite form uses the suffix -il. This -il seems to be decomposable to a theme vowel /-i/ plus a suffix /-l/; such that this Hamshen /-l/ suffix is a reflex of the CA infinitive suffix /-l/ <լ>.

Table 19.21: Negative <բացասական> of the indicative present <ներկայ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	tʰi-i-m bʰer-i-l	չիմ բ’երիլ	tʰi-e-m pʰer-e-r	չեմ բերեր
2SG	tʰi-i-s bʰer-i-l	չիս բ’երիլ	tʰi-e-s pʰer-e-r	չես բերեր
3SG	tʰi-i-∅ bʰer-i-l	չի բ’երիլ	tʰi-i-∅ pʰer-e-r	չի բերեր
1PL	tʰi-i-kʰ bʰer-i-l	չիք բ’երիլ	tʰi-e-ŋkʰ pʰer-e-r	չենք բերեր
2PL	tʰi-e-kʰ bʰer-e-l	չեք բ’երիլ	tʰi-e-kʰ pʰer-e-r	չեք բերեր
3PL	tʰi-i-n bʰer-i-l	չինս բ’երիլ	tʰi-e-n pʰer-e-r	չենս բերեր
	NEG-AUX-AGR √-TH-CN		NEG-AUX-AGR √-TH-CN	

HD: Similarly for the negation of the indicative past imperfective (Table 19.22), SWA combines the negative past auxiliary with the above non-finite form. Hamshen behaves the same.

Table 19.22: Negative <բացասական> of the indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	tʰi-éj-ə-∅ bʰer-i-l	չէյը բ’երիլ	tʰi-ej-i-∅ pʰer-e-r	չէի բերեր
2SG	tʰi-éj-ə-r bʰer-i-l	չէյըր բ’երիլ	tʰi-ej-i-r pʰer-e-r	չէիր բերեր
3SG	tʰi-i-∅-r bʰer-i-l	չիր բ’երիլ	tʰi-e-∅-r pʰer-e-r	չեր բերեր
1PL	tʰi-é-∅-kʰə bʰer-i-l	չա’քը բ’երիլ	tʰi-ej-i-ŋkʰ pʰer-e-r	չէինք բերեր
2PL	tʰi-é-∅-kʰə bʰer-e-l	չէ’քը բ’երիլ	tʰi-ej-i-kʰ pʰer-e-r	չէիք բերեր
3PL	tʰi-é-∅-jnə bʰer-i-l	չէյնը բ’երիլ	tʰi-ej-i-n pʰer-e-r	չէինս բերեր
	NEG-AUX-PST-AGR √-TH-CN		NEG-AUX-PST-AGR √-TH-CN	

HD: Note how the two dialects use different formatives to form the negated auxiliary. The segmentation is difficult to verify; see similar problems for the indicative past imperfective (§19.3.3.1).

19.3.3.7.2 Past perfective and auxiliary The perfective has two forms.

HD: To negate the past perfective, SWA places the negation prefix /tʃə-/ before the verb. Hamshen in contrast has two methods. To first method (Table 19.23) is like in SWA, but the negation prefix is /tʃi-/.⁵

Table 19.23: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 1)

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	tʃi bʰer-i-∅	չի բերի	tʃə-pʰer-i-∅	չբերի
2SG	tʃi bʰer-i-r	չի բերիր	tʃə-pʰer-i-r	չբերիր
3SG	tʃi bʰer-a-v	չի բերաւ	tʃə-pʰer-a-v	չեր բերաւ
1PL	tʃi bʰer-a-kʰ	չի բերաք	tʃə-pʰer-i-i-ŋkʰ	չբերինք
2PL	tʃi bʰer-i-kʰ	չի բերիք	tʃə-pʰer-i-kʰ	չբերիք
3PL	tʃi bʰer-i-n	չի բերին	tʃə-pʰer-i-n	չբերին
	NEG √-PST-AGR		NEG-√-PST-AGR	

HD: The second method is to place the reflex of the CA word ‘no’ /otʃi/ <նչ> after the verb (Table 19.24).

Table 19.24: Negative <բացասական> of the past perfective <կատարեալ> of the verb ‘to bring’ in the Hamshen dialect (Method 2)

	Hamshen		cf. SWA	
1SG	bʰer-i-∅ utʃi	բերի ուչ	tʃə-pʰer-i-∅	չբերի
2SG	bʰer-i-r utʃi	բերիր ուչ	tʃə-pʰer-i-r	չբերիր
3SG	bʰer-a-v utʃi	բերաւ ուչ	tʃə-pʰer-a-v	չեր բերաւ
1PL	bʰer-a-kʰ utʃi	բերաք ուչ	tʃə-pʰer-i-i-ŋkʰ	չբերինք
2PL	bʰer-i-kʰ utʃi	բերիք ուչ	tʃə-pʰer-i-kʰ	չբերիք
3PL	bʰer-i-n utʃi	բերին ուչ	tʃə-pʰer-i-n	չբերին
	NEG √-PST-AGR		NEG-√-PST-AGR	

19.3.3.7.3 Future The future has three forms.

HD: In SWA, the future is negated by placing the negation prefix /tʃə-/ between the future morpheme /bidi/ and the finite verb (78b). Colloquial SWA also allows placing the negation prefix before the future morpheme (78c).

(78) SWA

- a. bidi pʰer-e-m
FUT bring-TH-1SG
‘I will bring.’
պիտի բերեմ
- b. bidi tʃə-pʰer-e-m
FUT NEG-bring-TH-1SG
‘I will not bring.’
պիտի չբերեմ
- c. tʃə-bidi pʰer-e-m
NEG-FUT bring-TH-1SG
‘I will not bring.’
չպիտի բերեմ

⁵HD: Note that in colloquial SWA, the negation prefix /tʃə-/ can be pronounced as /tʃi-/ as well.

HD: In contrast, Hamshen seems to have three possible strategies. The first is to place the negation morpheme /tʃʰi/ before the future morpheme, and then add the verb (79).

(79) Hamshen

- a. tʃʰi bidi bʰer-i-m
NEG FUT bring-TH-1SG
'I will not bring.'
zʰ pʰŋʰi pʰerʰi
- b. tʃʰi bidi bʰer-i-s
NEG FUT bring-TH-2SG
'You will not bring.'
zʰ pʰŋʰi pʰerʰu

HD: The second is to place the reflex of 'no' between the verb and the future morpheme (80).

(80) Hamshen

- a. bʰer-i-m   útʃʰi bidi
bring-TH-1SG NEG FUT
'I will not bring.'
pʰerʰi nʰz pʰŋʰi
- b. bʰer-i-s   útʃʰi bidi
bring-TH-2SG NEG FUT
'You will not bring.'
pʰerʰu nʰz pʰŋʰi

HD: The third is to place the reflex of 'no' after the verb and future morpheme (81).

(81) Hamshen

- a. bʰer-i-m   idi útʃʰi
bring-TH-1SG FUT NEG
'I will not bring.'
pʰerʰi ŋʰi nʰz
- b. bʰer-i-s   bidi útʃʰi
bring-TH-2SG FUT NEG
'You will not bring.'
pʰerʰu pʰŋʰi nʰz

19.4 Miscellaneous

19.4.1 Question formation

The interrogative is built with the formative /tʰe/ <ɤt>, which can take various positions. For example, all the sentences in (82) all equally mean 'Aren't they coming?'.

(82) Hamshen

- c. *dun gʰɑt͡sʰ-i-r tʰə*
 house go-PST-2SG Q
 ‘Did you go home? (as opposed to someone else)’

19.4.2 Stress

In the dialect, another famous phenomenon is stress. Just as in Trabzon, likewise in Hamshen, stress...

Original page number 191.

... is by rule on the final syllable. But in fast speech, it happens many times that in the two dialects, stress has moved to the first syllable of the word. This is due to the influence of the language of the Laz people who are a native Pontic populace. The Laz language places stress on the first syllable. Although in many places the Laz have lost their mother language and speak Turkish, but they stress their Turkish with their previous stress rule. In this word, the stress of the Laz language has passed to Turkish and from this into Armenian.

19.4.3 Borrowing Turkish morphology

The Hamshen dialect also has a strange characteristic which does not exist in any other Armenian dialect, nor do I think in any other language.⁶

As we know, every language has foreign borrowed words. But these borrowings are taken with such a form, that the borrowing language considers them as roots and can subject them to grammatical rules. If the borrowings are nouns or adjectives, then they are taken in the simplest nominative case-form; if they are verbs, they are taken in the form of participles; if it is any other unchanging form, then they are likewise taken in their simplest root form. All of these can be declined or conjugated. For example, the following sentence is made up of purely Turkish borrowings (85a).

(85) a. Hamshen

sa jeniʃeri-i-n   ʁalpʰɑʁ-i-n   tʰekʰme mə jerləʃdir-miʃ ən-e-m   kʰi tʰekʰer-mekʰer
 this janissary-GEN-DEF calpack-DAT-DEF kick   INDF place-?   do-TH-1SG so wheel-ECHO
ga
 come-TH-3SG

‘I kick this janissary’s calpack so that it comes all rolling.’

Սա յենիջերիին խալփախին թեքմէ մը յերլէճդիրմիջ ընեմ քի թեքեր-մեքեր գա

b. cf. Turkish

Şu yeniçeri-nin kalpağ-ın-a   bir tekme yerleştireyim, ki teker-meker gel-sin
 this janissary-GEN calpack-POSS-DAT a   kick   place-OPT.1SG, so wheel-ECHO come-IMP.3SG

‘I kick this janissary’s calpack so that it comes all rolling.’

Here, the words are Turkish, but they are declined or conjugated as Armenian words. In Hamshen, it often happens that the borrowed words are conjugated according to Turkish grammar, and they are imported in this way into Armenian sentences (86). *HD: I placed the borrowed words in bold.*

(86) Hamshen

⁶HD: My debt to Tabita Toparlak for providing the modern Turkish translation (and diachronic sources) for the Hamshen data here.

- a. enir xatʰo-gi-n kʰitʰ mə **jarala-di-ler**
 they Khacho-DAT-DEF little INDF injure-PST-3PL
 ‘They injured Khacho a bit’
HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <yarala-dı-lar> ‘they injured’.
 Էնիր Խաչօզին քիչ մը յարալադիլեր
- b. iraʽsʰ hed **uj-alum**
 each.other with agree-OPT.1PL
 ‘Let’s get along with each other.’
HD: The verb is borrowed from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <uy-alım> ‘(optative) they get along’.
 իրաց հեղ ույալում
- c. ɛʰar mezi hed **kof-di**
 take? we.DAT with combine-PST
 ‘He combined us’ (?) *HD: I didn’t understand Adjarian’s translation well <առաւ մեզ հետ միացուց>. One possible translation is ‘He went and combined us’.*
HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <koş-tu> ‘he attached/combined’.
 Էղար մեզի հեղ կօշդի
- d. ɡʰɔɛ tʰe ɡʰ-a-s, iraʽsʰ hed **doʰʊf-úr-ukʰ**
 village Q come-TH-2SG, each.other with fight-AOR-1PL
 ‘If you come to the village, we will fight each other.’
HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <dövüş-ür-uz> ‘we fight’ (aorist).
 գ’եղ թէ գ’աս, իրաց հեղ դօղուշն’լրուք
- e. dʰunkʰ ʃad pʰara **kazon-úr-sunuz**
 you.PL much money earn-AOR-2PL
 ‘Do you earn much money?’
HD: The verb is from Ottoman Turkish. Its Modern Turkish form is <kazan-ır-sınız> ‘you ear’ (aorist). The noun ‘money’ is also from Turkish <para> ‘money’.
 դ’ոնք շա’դ փարա կազօն’լրսունուք

In these sayings, the following words are conjugated with purely Turkish rules:

- /jaraladiler/ <յարալադիլեր> with past perfective 3PL
- /ujalum/ <ույալում> imperative 1PL
- /kofdi/ <կօշդի> past perfective 3SG
- /doʰʊfúrukʰ/ <դօղուշն’լրուք> present 1PL
- /kazonúrsunuz/ <կազօն’լրսունուք> present 2PL

These would become everywhere else as in (87). *HD: He means that in other Armenian varieties like SWA, Turkish verbs are borrowed in some participle form ending in /-mif/. The suffix corresponds to the Modern Turkish suffix /-mış/. This suffix is used to mark evidentiality in Turkish. But when used as borrowings in SWA, the suffix has no evidential meaning; the suffix is used to create a generic non-finite form (= essentially an infinitive or meaningless participle -PTCP) that can be used in Armenian sentences, usually alongside a light verb like ‘to be’ or ‘to do.’*

(87) SWA with Turkish borrowings or codeswitching

- a. **jarala-mif** ɛr-i-n
 injure-PTCP do-PST-3PL
 ‘They injured.’
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <yarala-mış>.
 յարալամիշ ըրին

- b. **uj-mif** əll-ɑ-ŋkʰ
agree-PTCP be-TH-1PL
'Let us agree.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <uy-muş>.
ույմիշ ըլլանք
- c. **doxuf-mif** g-əll-ɑ-ŋkʰ
fight-PTCP IND-be-TH-1PL
'We will fight.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <dövüş-müş>.
դօղուշմիշ կըլլանք
- d. **kojmif** əɾ-ɑ-v
combine-PTCP do-PST-3SG
'He combined/attached.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <koş-müş>.
կօշմիշ ըրաւ
- e. **kazanmif** g-əll-ɑ-kʰ
earn-PTCP IND-be-TH-2PL
'We earn.'
HD: The borrowed word is from Ottoman Turkish. The Modern Turkish form is <kazan-mış>.
կազանմիշ կըլլաք:

19.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

19.5.1 Zefanos village

Adjarian's source: See Ararat (Արարատ), 1892, page 428.

Էքուց կալանդար (կաղանդ) Է. Էս օր Էմեն մաշդիգ վիր-վեր, Նէս-Նէն գէշոս գուքօս. Էմեն մաշդ իսթուս ինթուս թռչի գու: Էմօն դադին գու օր՝ քըյդինքի մէջ գօյսըվին գու:

Էմեն մաշդ ժաժվի գու ասդի (ասացի) ՝ օր օնցած դարվօնէ ինչիգ մը բագաս թօղուն ուչ. յիս Էլ բարաբ դօղնիլ չիմ. Նէդվիմ գու Նէս Նէն, ինծիգի ինչ բօն օր ասդած ին՝ գէն ընիմ իդի, օր Էշօմ միր դընվօյնուն (տնւօրնետրուն) հիդ կալանդար ընիմ:

Կալանդարը բեդքը բօն Է. ինցօ՞ սիյդըս ֆըռֆըռա գու թէ յի՞փ հասնիմ իդի իրիգվօն. ինցօ՞ բեդ գընիմ (կ'սպասեմ) թէ մեզ մը իրիգվօն հասնէի:

Գիդի՞ս ինչ բօնի հօմար գուգիմ կալանդարը. իրիգվօն չէրեզ շադ ուդինք բիդի. կալանդարի ծառ զայթարինք բիդի. խընծիւրի մէջ փարա դընինք բիդի. միր բեդքը (լաւ) յիգը գումէն դուն բերինք աշինք բիդի սա՞ղ թէ սօլ օդքը Նիյս դընէ բիդի. գօթօշվընուն ձերը լուցած մեղրէ մում գըբցընինք բիդի. Էրգու գօթօշնուն վրէն Էլ սիմիթ օնցընինք բիդի:

Էքվօն կալանդար Է ասդած ունիմ. հիմիջաք միր բօնն Է կալանդար Էնուշի հօմար Էմեն ինչիգ հագը ընուշ. միր բօնը շադ...

Original page number 192.

... չէթին Էր, Էնուր հօմար օր միր դընվօյնին քիչվօր Էին, ու մեզիգի բօն շադ գեր (կար):

Միր դօսը շաղ մաշդ բի գեր. յիս ունէի ախբեր մը ու մէյնս. հէյնս իմ չիյս դարեգօս եղած վախդըս մեռած էր. մէյս՝ հօյս մեռնուշէն էրգու դարի յիդ՝ գընաց Վերանա գարընվեցավ. մեզիգի Ագօփի հօխբէյնս բեհից, աշից ինչաք միծըցօնք:

Շաղ բիջիլիգ էի. միդքըս գուքա օր հօխբէյնս գարընվեցավ. հօղօփգինց Գուխլա գեղէն հայս բերած ունէին. յիփ ձիէն վեր առին՝ քօխքը գլխուն սաղավ, ինծիգի գօքը նըսդեցուցին. հօղօփգինս ինծիգի օնթից ու բաքնից:

Հօխբէյս մեզիգի շաղ սիրեր գու. գասեր թէ իմ ախբօր դեղն ին. ամմա հօղօփգինս էմէն դարբա մեզիգի քեթօգեր գու. էմէն դարբա միր բօնը լացուշ էր:

19.5.2 Küçük Şana village

Այս եւ յաջորդները իմ հաւաքածներս են տեղացի ուսուցիչներէն եւ գիւղացիներէն:

- Բ՛արիվս քէ, Աթօմ, ո՞ւսդի (վո՞ւյ դեղէն) գ՛ուգ՛աս:

- Զախքըն:

- Ի՞նցօ իս, բէ՞դք իս թէ:

- Բեդք իմ, ի՞նչ ընիմ իդի:

- Բ՛օնի՞դ ինցօ ին:

- Գէշ չին. դ՛ո՞ւնք ինցօ էք. աս դարի ի՞նցօ օնցուցիք:

- Ֆուխարէ մաշդը ի՞նչ գայնա ընիլ. գիդիս օր խեօղ չունիմ. մեգ գդէօր մը խեօղ ունէի, էն էլ բօրջիս դեղ ծ՛եռնէս առին. գ՛նացի միր աղայէն մարաբալուդի հումար խած (քիչ, կտոր) մը խեօղ առի. էնու վրա էլ ը՛նդդար էմեղ էրի օր, հիչ հսաբի չի գ՛ալ. փօրեցի, քօքը փեղեցի, խոգեցի, թեմիգ մը գիբլեցի, մեկ փարչըն՝ լազուդ ցօնեցի, վեօյն էլ լոբգլե ցօնեցի, Մըյնեգն էլ դնթում-մնթում սաղդեցի. դնթմընին ու լօբգէնին եփեյի եղօն ամա, լազդ հիչ չեղավ. եղած իրադն էլ դարի քաղաքը- ձախեցի, անջաք ընիցմէրօվ բօրջիս գեսը դըվի. մեգէլ գեսն էլ բ՛աց մնաց:

- Դունդ՝ քօ՞նի հօքի յիք:

Original page number 193.

- Վից հօքի յինք, յես, դոցը մերը, չիյս էլ դղաքը:

- Դղաքդ՝ մօ՞նչ ին թէ ախչիգ:

- Էրգու մօնչ, Էրգու ախչիգ ին. ախչգընիս իրեք էինը ամա, մեգը մեռավ:

- Դղաքդ, գաղդօ՞ն գու թէ:

- Հա, հեթեթ. մօնչիյն էլ գաշդօն գու, բուզընին էլ (պուլիկ «աղջիկ»). միծ մօնչըս դասվիրեք դարեգօս է, բզդիգը դասընմեգ. առաչմէն բուզընիս գաշդում դվուշի չուզեցի (ուզեցի եօշ գաշդում գալ). «բուզօն գաշդուշը ի՞նչ բեդք է» գասէյը՝. ամա քաղաքէն եգած վարջաբեդը (վարբեդը) շաղ ասաց, շաղ թեքլիֆ Էրավ, աքըր աքբեթ յես էլ կանմիշ եղա, դահա ինչիգ չա՛սդի:

19.5.3 Malya village

- Գ՛իրքէօր, արի, քիչ մը նսդիք, ինչի մը հալլաշալում:

- Ի՞նչ հալլաշաշա՛ղուք, մեք ինչիգ չիյդիք օր. մեզի հեդ ի՞նչ հալլաշաշա՛քսուն:

- Բադմէ աշիք, ի՞նչօ եղավ Դալդաբօնի բ՛օնը:

- Մայիսին գիսուն էր՝ գ՛նացաք էլաք Դալդաբօնը. մեր անձէն ու օխչընին օնցընաքը բիդի. Թուրքըրը չի՛ք թօղուլ ասդին. ընդեղէն դ՛արծ՛ուցին յեդ. խել մը յեդ եգաք. Զիւրդալօղլի գ՛եղը եգաք. ընդեղը գարգին մեզիգի. մեք ան գբուցաք, Ենիր էլ գբուցին:

- Վո՞ւմ շաղ քյեթթեցին:
- Կօքիս ան քյեթթեցին. կալդի քի էնիր խաչօգին քիչ մը յարալադիլը. մէք ան էնից քյեթթեցաք:
- Ընդէդէն նի՞ւր օնցաք:
- Գ'իշերը փախաք օնցաք սարը էլաք խալսեցաք:
- Թուրքերը ինչի՞ց գայցի'ն թէ իմօնալ
- Իսգի ինչի՞ց ան չիմացին
- Էդեվ ի՞նչօ էրիք:
- Հիւքիւմէթին գ'օնգդաքը բիդի. Թուրքերը մեզի դեսօն, ասդին հըն թէ մե՛ք էշդալ. դ'ունք մեզի քյեթթեցիք, մէք ան ծ'եզի քյեթթեցաք, Էրաք խալափօթ (ռուս. խառնակութիւն)...

Original page number 194.

... մը. իրաց հեղ ույալում հը'ն ու հիւքիւմէթը չըղնիք (չիյնանք). միյ գ'օղցած մալիյն ան յեղ առէք: Էնից խօսածը օնգօջ դ'րաք Եօջ. ինչաք Գիւմիւշխանա. հուն Մըզըրդիչ Էֆընդի մը գյան, գ'նացաք գ'դաք գան. հալիյս Էնու հասգընցուցաք. օնցավ այչի դ'իյս Էղառ մեզիգի, ու իրաց հեղ գ'նացաք հիւքիւմէթը. ընդէդ մաշնագ (< մարդնակ «լաւ» արգուհալ մը դվաք. արգուհալն ան Մըզըրդիչ Էֆընդին գ'րեց. բեղքը (լաւ) մաշթ էր. քեօլէ'լիմ Էնու միրվացը: Փօլիս մը, Էրգու գաֆթիյա Մըզըրդիչ Էֆընդին Էղառ մեզի հեղ կօշդի, ինք էլ հեղվընիս, ինչաք Քիւրդալուղուն գ'եղը. դասը հադիգ մալ Էնից գ'օղցած մալերուն յեղ Էղառ, մեզի Էրեղ, Էք'եր քախքի գ'լիսէն, ջօմփա Էդ'իր օնցաք գ'նացաք Էյըն (թրք. արօտատեղի). շաղ օյ դեսնու բօլա քի: Ընդէդ դէղ բ'ռնեցաք, դուն շինեցաք. Էդէք (կամ ընչաք) հիմի հուն իք:

19.5.4 Abgion village

Յէս Արգօնցի իմ. մէք ունիք մեզ վարջադուն. խաչ (եկեղեցի) մէլ ունիք. բիթուն գ'եղը չիյս մահալա Է. վարջադունը բ'աց Է. ունիք իրեք վարժա'բեդ. միյ դէդի իրադն Է լա'գուդ, գա'Մին խօդիրը շաղ իրադսուգ ին. Էդու հումար Էղած լա'գոն Էլ չի' հերքիր: Այդերուն մէջ դահա գը'լլի լո'բգէ, բ'օնջ'ար (կաղամբ), ոգրիշ յէ'շիլլուդ: Հէն միծ իրադը գադինն Է: Ձ'մոն բարաբ մնացած վաքըթը գ'եղացուց բազին ցախուդիրը գ'օյծէլի գընէն, խօդիյն Էլ քեսադ (քիչ) ըլլուշին սեբաբի: օմրօն գօվիրը Էյլէն դօնին գու: Էյըն մինըն Էրգու օր հեռու Է. գօվիրը չաբուլի չին գարի Էշդալ. Էդու հումար Էրգու գ'իշիր դ'ունը մընօն գու, ուչինչի իրիգունը դեղ հասնին գու. իրեք օմիս գիսուշըն (կենալէն) Էդիվ' Էլի վեր գուգ'օն: Միր գ'եղացիք գօվ շաղ բեիին գու. չունքի գիբիլը (աղբ) շաղ բիդու Է. սադէ գաթէն բաշքա Էլ մաշդը ուգէ չուգէ գիբիլին հումար բիդի դիրէ հօշդիր (հորթեր) ու գաթ չընօդ գօվիր: Միր գ'եղացիք շաղ ֆուխարէ ին. Էդու հումար շադիրը կուրբէթ գէշօն, թարա կազօնմիշ ըլլուշի հումար. շադիյն Էլ կուրբէթին մէջ գերուր (թշուառ) ըլլուշէն մէ'ռնին գու՝ թօղելով չօլուլի-չօջուլի Էրիսի վրա: Է'յ գիդէ հէ'յ, Էդմօն քօնի'օ օջախ մերած (մարած) Է:

Մէ մէլ օր (մէկ մ'ալ որ) միր գ'եղացիք շաղ ուղուգ (տը-...

Original page number 195.

...գետ) ին, ինչիգէ (բանէ մը) խաբար չունին. Էրգուս մը (մէկ-երկու, մի քան) դարի անջաք գա օր քիչ նեիրած ին առաչ Էշդալ: Միր Էխդիայնին ուղուգ ըլլուշին սեբաբի շաղ ժամասիր ին. քօռ հավու բէս գրօնաւօյնուն ասդածին (ըսածին) հավոն գու. Նօրվէ գ'ալիք (նորելուկ) խելաց մօդիգ բ'օն մը ասիս նա, չին հավդալ. օնդան սօրա Էլ դահա բ'արիվդ Էլ չին առնուկ դէ (թէ) Էս դըղըն մաշթ չըլլի բիդի, յախօդ օնասդված Է: Էդ սեբէբին ըմըն սըրա հինի ու Նօրի գոիվ գըլլի:

Chapter 20

Malatya

20.1 Background

Original page number 196.

This dialect is spoken in the city of Malatya and in its surrounding villages until Adıyaman or Hisn-Mansur. Its region occupies a middle ground between the dialects of Tigranakert, Kharberd, Arapgir, and Cilicia. This is one of the southern borders (սահմանապահ) of Armenian, because Armenian is no longer spoken south of Hisn-Mansur. Kurdish, Turkish, and Arabic have taken its area or sphere.

For the Malatya dialect, we have a small sketch of its phonetic system in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1900, page 118) and in two small insufficient excerpts (Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 620; 1899, page 772). There is a smaller manuscript from Hisn-Mansur (ibid., 1900, page 331).

Based on all of this, we can follow up by saying that the Malatya dialect occupies a middle position between the dialects of Kharberd, Tigranakert, and Cilicia. If we compare with the first two, we see that the Malatya dialect has changed a lot; while if we compare with the Cilicia dialect, especially with the Marash subdialect, then the Malatya dialect has a sufficiently clear picture.

20.2 Phonology

20.2.1 Segment inventory

20.2.1.1 Laryngeal quality

The consonant system is the same as the Tigranakert dialect. From the three degrees of sounds from Old Armenian, only two remain (voiced and voiceless aspirated). The voiced and voiceless aspirated sounds became voiceless aspirated, while the voiceless unaspirated became voiced (Table 20.1).

Table 20.1: Laryngeal quality of stops and affricates in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘good’	bari	բարի	p ^h ari	փարի	bari	բարի
‘pillow’	bardz	բարծ	p ^h arts ^h	փարց	bart ^h s	բարծ
‘to bring’	berel	բերել	p ^h erel	փերել	berel	բերել
‘high’	bardzær	բարծր	p ^h ants ^h ær	փանցըր	bart ^h sær	բարծր
‘book’	gir-k ^h (-PL)	գիրք	k ^h irk ^h	քիրք	girk ^h	գիրք
‘door’	duræn	դուռն	t ^h or	թօռ	dur	դուռ
‘knife’	danak	դանակ	t ^h anag	թանագ	danak	դանակ

20.2.2 Sound changes

For vowels and consonants, the Malatya dialect provides the following sound changes.

Original page number 197.

20.2.2.1 Classical Armenian /e/ <ե>

The Classical sound /e/ <ե> changed to /a/ <ա> (Table 20.2).

Table 20.2: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /a/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘big’	met̄s	մեծ	mandz	մանծ	met̄s	մեծ
‘burden’	beræn	բեռն	p ^h ar	փառ	ber	բեռ
‘chickpea’	siseræn	սիսեռն	səsar	սըսառ	siser	սիսեռ
‘mountain’	lēaræn	լեառն	lar	լառ	ler	լեռ
‘when’	erb	երբ	jap ^h	յափ	jerp ^h	երբ

The Classical sound /e/ <ե> changed to /i/ <ի> (Table 20.3).

Table 20.3: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘wheat’	t̄s ^h orēan	ցորեան	t̄s ^h orin	ցորին	t̄s ^h oren	ցորեն
‘brains, mind’	xelk ^h	խելք	xilk ^h	խիլք	xelk ^h	խելք
‘gospel’	awetaran	աւետարան	avidiran	ավիդիրան	avetaran	ավետարան
‘black’	səay	սեաւ	siv	սիվ	sev	սև

20.2.2.2 Classical Armenian /u/ <ու>

The Classical sound /u/ <ու> changed to /o/ <օ> (Table 20.4).

Table 20.4: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
‘door’	duræn	դուռն	t ^h or	թօռ	dur	դուռ
‘water’	d̄zur	ջուր	t̄j ^h or	ջօռ	d̄zur	ջուր
‘to who’ (DAT)	n ^o lū	հոմ	hou	um	n ^o lū	

20.2.2.3 Classical Armenian /ɑj/ <այ>

The Classical sound /ɑj/ <այ> changed to /e/ <է> (Table 20.5).

Table 20.5: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /e/ <է> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'mother'	mɑjɾ	մայր	mer	մեր	mɑjɾ	մայր
'this'	ɑjs	այս	es	ես	ɑjs	այս
'wood'	p ^h ɑjt	փայտ	p ^h ed	փէդ	p ^h ɑjt	փայտ
'vineyard'	ɑjgi	այգի	ek ^h i	էքի	ɑjgi	այգի
'to burn'	ɑjrel	այրել	eril	երիլ	ɑjrel	այրել

The Classical sound /ɑj/ <այ> changed to /ɑ/ <ա> (Table 20.6).

Table 20.6: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> to /ɑ/ <ա> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'sound'	ɑzɑjn	ծայն	ts ^h an	ցան	ɑzɑjn	ծայն
'wide'	lɑjn	լայն	lan	լան	lɑjn	լայն

20.2.2.4 Classical Armenian /oj/ <ոյ>

The Classical sound /oj/ <ոյ> changed to /o/ <օ> (Table 20.7).

Table 20.7: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'sister'	k ^h ojɾ	քոյր	k ^h or	քօր	k ^h ujɾ	քույր
'light'	lojs	լոյս	los	լօս	lujs	լույս
'nest'	bojn	բոյն	p ^h on	փօն	bujn	բույն

20.2.2.5 Classical Armenian /iʏ/ <իւ>

The Classical sound /iʏ/ <իւ> changed to /i/ <ի> (Table 20.8).

Table 20.8: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /i/ <ի> in the Malatya dialect

	Classical Armenian		> Malatya		cf. SEA	
'fountain'	ɑtbiʏɾ	աղբիւր	ɑxp ^h iɾ	ախփիր	ɑxpjɾ	աղբյուր
'hundred'	hɑriʏɾ	հարիւր	heriɾ	հերիր	hɑɾjɾ	հարյուր
'blood'	ɑriʏn	արիւն	erin	երին	ɑɾjun	արյուն

(These two sound changes are characteristic of also the Kharberd-Yerznka dialect, but they do not exist in the Tigranakert dialect.) *HD: It seems Adjarian is referring to the following two sound changes.*

The Classical sound /iʏ/ <իւ> changed to /o/ <օ> (Table 20.9).

Table 20.9: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /o/ <օ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘column’	siʏn uʃiʏ	son uoʃ	sjun uʃnʏ

The Classical sound /iʏ/ <իւ> changed to /œ/ <եօ> (Table 20.10).

Table 20.10: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /œ/ <եօ> in the Malatya dialect

	Classical Armenian	> Malatya	cf. SEA
‘snow’	ḍziʏn ḍʃiʏ	tʃœn gtoʃ	ḍzjun ḍʃnʏ

20.3 Background (continued)

In the grammar, we couldn’t find separate characteristic forms; and if the published excerpts are correct, we can say that the grammar of the Malatya dialect does not have separate innovations.¹

20.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

20.4.1 Malatya

Adjarian’s source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 772.

Դեվէն ինգեր՝ հօփ հօփը ցառքէ թօղ չիդար:

Օջիւղը կը քերվի՝ անթին գիւման գընի:

Հարսնէդունը չը քըդէ, շերէփն առիր գը վագէ:

Յարա չիւնիս նէ ինչո՞ւ գուշունմիշ գըլիս:

Գադունէրը քացին, մուգերուն ջանփա փացվէցավ:

Մեղավօրը ժամ չէ գեցիր, գայնիր է նէ մաղը աչքն է մղիր:

Չօռը (ջուրը) սանդը թիր՝ ձէձէ ձէձէ՝ գինէ չօռ:

Դանձը քէնց ծառը ձանդր է:

Չմ ուղիր՝ ջէբս թրեք, չիմ գարքըվիր՝ ձոցս դվէք:

Original page number 198.

Չօռը բարդաղը դէսնէս, դերդերը խուցը:

Իշուն չի հասնիր, փալանը գը ձէձէ:

Շանը գը գէնէն դէ դիրունմնէ գամչնան:

¹HD: The word ‘separate’ here <անանձին> may also be possibly translated as unique.

Իս գուգիմ շալգոդ՝ Ասվաճ գուդա շալգելիք:

20.4.2 Adiyaman

Turkish: Hisn-Mansur

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 331. The orthography is preserved unchanged.

Մուդ դդում. Էրին սրջէս. քէօռ ըննաս. խանադ խարապ ըննա. պատին տակը մնաս. Էրեսիդ հայոդ չննա. պէմուրատ Էրթաս. պապուդ գանկը կողը չհանգչի. Աստուծոր խշմին Էրթաս օղուլ ուշադի տէր չննաս. կէտնին եօթը յատակը անցնիս. տունիդ պայխուշ խօսա աչվըներդ փաթր փաթր փաթլամիշ ըննա:

Chapter 21

Cilicia

21.1 Background

Original page number 199.

Under this general name we want to include the Armenian spoken in Zeytun, Hadjin, Marash, and further south Kilis, Payas, Alexandretta, Antioch, Svetia. Although they show sufficient differences among themselves, but because their general characteristics are much larger and more common, then we can consider them as subdialects.

21.2 Literature

From the aforementioned areas, only the vernaculars of Zeytun and Marash are satisfactorily studied. For the first one, we have the work by Allahverdian (Ալլահվերտեան 1884) for Zeytun. This book contains many manuscripts with the Zeytun dialect, and it ends with an succinct dictionary. Some small manuscripts in this dialect have been published in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 744¹ ; 1899, page 18, 137, 443, 545; 1900, page 74, 228). In Բազմավեպ [Bazmavep] (1897, page 467-73), my one published fable is taken from Ալլահվերտեան's book.

Beside these, I have a detailed study of the Zeytun dialect which I prepared during my summer travels of 1910 in Istanbul, with help from Zeytun native and student at Istanbul Getronagan Armenian High School (Կեդրոնական): Mr. Onnig Mahdesian and (սր. Օննիկ Մահմետեան) and a prince's son H. Yaghoubian (Յ. Եաղուպեան).

The Marash subdialect was previously succinctly studied by Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բեկ) in Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review] 1896, page 43-45, 113-114, 229-232, and 354-357. This study was prepared over text samples that were published in Araks (Արաքս) 1889, volume 2 (Բ.) page 21-27;² this study was later published in a shorter form in a French translation in the periodical *Mélanges de Harlez*.³ Another more complete study...

Original page number 200.

... and a few manuscripts have been published by a native from Marsh, H. Varzhabedian (Յ. Վարժապետեան), in the periodical Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 179, 360, 386, 425, 452, 465, 481, 535, 570, 585, 597, 693, 860, 888; 1899, page 101, 314, 349, 405, 425; 1900, page 185 and 363).

For the Hadjin subdialect, we have first a sufficiently extensive article by Hayganoush Boyadjian (Հայկանուշ Դոյաճեան; Araks (Արաքս) 1889, volume 1 (Ա.), page 47-51), and a few small writings in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 779;

¹HD: The original page had 144. But on page 306, Adjarian provides an erratum that the page number is 744; I fixed it.

²HD: There are many periodicals with this name Araks so I haven't been able to track down the right citation yet.

³HD: On page 306, Adjarian provides an erratum that I think means that this publication is from 1896, pages 204-211.

1899, page 41; 1900, page 331). For the language of Kesab and other villages that surround Antioch, see Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443, and 1900, page 731). There is no information on the language of other places.

21.3 Phonology

21.3.1 Segment inventory

21.3.1.1 Vowels

The Cilicia dialect, whose most chief representative is Zeytun, has the vowels in Table 21.1.

Table 21.1: Vowels of the Cilicia dialect

/i/ <ի>	/ʏ/ <իւ>	/u/ <ու>
/i̯e/ <ե>		/u̯o/ <ո>
/e/ <է>	/œ/ <էօ>	/ə/ <ը>
		/ə̯/ <ը̯>
/æ/ <ա>		/a/ <ա>

Among these, the sound /ə̯/ <ը̯> is a new sound which represented a middle degree between the vowels /ə, a/ <ը ա>.

HD: Note that for the sound that I transcribe as /ə̯/, Adjarian uses the upside-down version of the letter <ը>. However, my text processor couldn't type this letter. So for Adjarian's transcriptions, I use the symbol <ը̯>.

21.3.1.2 Consonants

The consonants have three degrees in the Zeytun dialect and in the Hadjin subdialect (voiced, voiced aspirate, and voiceless aspirated). In the southern regions, meaning in the Marash subdialect, the voiced aspirates are lost. In the Shorvayian (Շորվայեան) district of Zeytun, I also found the voiceless sounds /t̪s, t̪j, p, k, t/ <ծ, ճ, պ, կ, տ>.

21.3.1.3 Subdialectal diphthongs

In the villages of Antioch, there are also the diphthongs /o̯ə, e̯j, i̯j, a̯j/ <օը, էյ, իյ, այ>,⁴ which do not exist in other places.

21.3.2 Sound changes

21.3.2.1 Vowel changes

21.3.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Among the sound changes, the most characteristic one that is spread across the entirety of Cilicia is that the Classical sound /a/ <ա> changes to /o/ <օ> under stress (Table 21.2).

⁴HD: For the sounds that I transcribe as /ij, aj/, Adjarian used the superscript of the Armenian letter <յ> as in <ի^յ, ա^յ>. But for my text-processor, I cannot render such superscripts easily for <յ> so I instead used a superscript ¹.

Table 21.2: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA or SWA		
			Zeytun subdialect				
‘star’	astət	աստղ	osə	օսղ	astəx	աստղ	SEA
‘ceiling’	arastət	առաստաղ	ajəsdox	այըսոփս	arastəx	առաստաղ	SEA
‘to open’	banal	բանալ	b ^h anol	բ ^h անօլ	p ^h anal	բանալ	SWA
‘God’	astvats	Աստուած	asb ^h odz	Ասբ ^h օծ	astvats	Աստված	SEA
‘late’	anagan	անագան	ang ^h on	անգ ^h օն	anagan	անագան	SEA
‘to descend’	idžanel	իջանել	itj ^h noł	իջնօլ	itj ^h nal	իջնալ	SWA
			Marash subdialect				
‘idle’	parap	պարապ	barob	բարօբ	parap	պարապ	SEA
‘city’	k ^h at ^h ak ^h	քաղաք	k ^h əvok ^h	քաղօք	k ^h əvək ^h	քաղաք	SEA
‘it is’			gənnō	գըննօ	gəlla	ըլլայ	SWA
‘man’	mard	մարդ	mort ^h	մօրթ	mart ^h	մարդ	SEA
‘rock’	k ^h ar	քար	k ^h or	քօր	k ^h ar	քար	SEA
			Hadjin subdialect				
‘I go’	ert ^h am	երթամ	gařdom	գաշդօմ	gert ^h am	կ’երթամ	SWA
‘I will come’			big ^h gom	բիգ ^h գօմ	bidi gam	պիտի գամ	SWA
‘thousand’	hazar	հազար	hazor	հազօր	hazar	հազար	SEA
‘piece’	hat	հատ	hod	հօղ	hat	հատ	SEA
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտք	bordk ^h	բօրդք	partk ^h	պարտք	SEA
			Antioch subdialect				
‘dad (Ant.); grandma (SEA)’			dod	դօդ	tat	տատ	SEA
‘world’	ařxarh	աշխարհ	exfor	էխշօր	ařxar	աշխարհ	SEA
‘I stand’	kajanam	կայանամ	go ginom	գօ գինօմ	gə genam	կը կենամ	SWA
‘it be’	lini	լինի	ənnō	ըննօ	əlla	ըլլայ	SWA
interjection			əro	ըրօ	ara	արա	SEA
‘debt’	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտք	bordk ^h	բօրդք	partk ^h	պարտք	SEA

The Yaghoupian (Եաղուբեան) district of Zeytun always replaces this /o/ <օ> with /yօ/ <ո>.

When the Classical /a/ <ա> vowel is not under stress, it stays /a/ <ա> or becomes /æ/ <ա̆>, and also /u, œ/ <ու, եօ>, according to...

Original page number 201.

various phonological conditions (Table 21.3)

Table 21.3: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /a, æ, u, œ/ <ա, ա̆, ու, եօ> in the of the Cilicia dialect

	Classical Armenian		Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
‘king’	t ^h agawor	թագաւոր	t ^h æk ^h ævyr	թա̆քա̆ւիլօր	t ^h ak ^h avor	թագաւոր
‘plough’	araɣr	արար	hæjœj	հայթօյ	aror	արօր
‘thin’	barak	բարակ	bejog	բ ^h այոգ	barak	բարակ
‘melody’	awatj ^h	աւաջ	evæfj ^h k ^h	էվա̆ջք	awatj ^h	աւաջ
‘student’	ařakert	աշակերտ	efgijd	էշգիյդ	ařakert	աշակերտ

21.3.2.1.2 Classical Armenian /e, ê/ <ե, է> The Classical sounds /e, ê/ <ե, է> change to /e/ <ե> or /i/ <ի> in both monosyllabic and polysyllabic words (Table 21.4).

Table 21.4: Change from Classical Armenian /e, ē/ <ե, է> to /e, i/ <է, ի> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
‘evening’	erekoj	երեկոյ	ijgon	իյգօն	jereko	երեկո
‘I’	es	ես	is	իս	jes	ես
‘thirty’	eresun	երեսուն	ersun	էրսուն	jeresun	երեսուն
‘face’	eres	երես	ijis	իյիս	jeres	երես
‘kidneys’	erikamunk ^h	երիկամունք	ijgom	իյգօմ	jerikamun ^h	երիկամունք
‘millstone’	erkanak ^h ar	երկանաքար	ijgonk ^h -k ^h oj	իյգօնք-քօյ	jerkanak ^h ar	երկանաքար
‘happy! (interjection)’	erani	երանի	ijani	իյանի	jerani	երանի
‘border’	ezər	եզր	izijk ^h	իզիյք	jezər	եզր
			Hadjin subdialect			
‘three’	erek ^h	երեք	džik ^h	ծիք	jerek ^h	երեք
‘light (weight)’	t ^h et ^h ey	թեթեւ	t ^h it ^h iv	թիթիվ	t ^h et ^h ev	թեթեւ
			Marash subdialect			
‘night’	gifer	գիշեր	gıfir	գիշիր	gifer	գիշեր
‘three’	erek ^h	երեք	irik ^h	իրիք	jerek ^h	երեք

In Zeytun, it can also stay as /je/ <ե> (Table 21.5).

Table 21.5: Change from Classical Armenian /e, ē/ <ե, է> to /je/ <ե> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
‘chickpea’	siserən	սիսենն	sisjer	սիսեն	siser	սիսեն
‘beauty’	geł	գեղ	gjeł	գեղ	geł	գեղ

21.3.2.1.3 Classical Armenian /ə/ <ը> The Classical sound /ə/ <ը> often becomes /ə/ <ը°> in Zeytun.

21.3.2.1.4 Classical Armenian /i/ <ի> The Classical sound /i/ <ի> usually stays /i/ <ի>, but it has a tendency to get opened. In the Zeytun dialect, it has changed in various places to /e, ə, ɛ, a/ <է, ը, ը°, ա>. In Marash, it became /a/ <ա> (Table 21.6).

Table 21.6: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, e, ə, ɛ, a/ <ի, է, ը, ը°, ա> in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA	
			Zeytun subdialect			
‘meat’	mis	միս	məs	մը°ս	mis	միս
‘woman’			gəṇag	գը°նագ	kənik	կնիկ
			Marash subdialect			
‘meat’	mis	միս	mas	մըմասս	mis	միս
‘woman’			gəṇag	գընագ	kənik	կնիկ

21.3.2.1.5 Other vowels The other vowels have the following changes:

- CA /o/ > /o, ʏ, œ/ (n > o, իւ, էօ)
- CA /u/ > /o, ʏ/ (nւ > o, իւ)
- CA /iʏ/ > /i, ɛ, e/ (իւ > ի, ը°, է)
- CA /oj/ > /ʏ, i/ (ոյ > իւ, ի)

- CA /ɑj/ > /æ/ (այ > ă)

21.3.2.2 Consonant changes

21.3.2.2.1 Laryngeal changes In the Zeytun dialect and Hadjin subdialect, the Armenian voiced consonants became voiced aspirates, the voiceless unaspirated became voiced, while the voiceless aspirates stayed the same. In the Marash subdialect, where as we said there are no voiced aspirates, both the voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced.

21.3.2.2.2 Classical Armenian rhotic /r/ <ր> The Classical Armenian consonant /r/ <ր> became /j/ <յ> in many cases for the area surrounding Zeytun. In the main town (աւան) of Zeytun, this sound change is found in the Shorvoyian (Շորվոյեան) district, which is considered a migrant settlement. The other districts use the sound /r/ <ր>. In Hadjin, This same consonant becomes /ʃ/ <շ> when next to /t/ <տ>, and it in some places it becomes /j/ <յ>.

21.3.2.3 Vowel harmony

Another general characteristic of the Cilicia dialect is the tendency for all vowels to assimilate in a word (Table 21.7).

Table 21.7: Vowel harmony in the Cilicia dialect

	Classical Armenian		> Cilicia		cf. SEA or SWA	
			Zeytun subdialect			
'he went'	gənat ^h	գնաց	g ^h onot ^h	գ'ոնոց	gənat ^h	գնաց
'twenty'	k ^h əsan	քսան	k ^h oson	քօսոն	k ^h əsan	քսան
'woman (genitive)'			gongon	գօնգօն	kəŋkan	կնկան
'gold'	oski	ոսկի	isgi	իսգի	voski	ոսկի
'bone'	oskər	ոսկր	ysgvj	իւսգիւյ	voskor	ոսկոր
'bone-GEN'	osker	ոսկեր	isgij-i	իսգիյի	voskor-i	ոսկորի
'I go'	ert ^h am	երթամ	gort ^h om	գօրթօմ	gert ^h am	կ'երթամ
			Marash subdialect			
'this.GEN'			ysyr	իւսիւր	asor	ասոր
'Jesus Christ'	jisus k ^h əristos	Յիսուս Թրիստոս	ysys k ^h yrɣsdys	իւսիւս Թիւրիւսդիւս	hisus k ^h əristos	Հիսուս Թրիստոս

Here, we see that the Classical vowels /ə, o, e, a, i/ <ը, ո, է, ա, ի> left their real forms and became like the vowel of the subsequent syllable.

21.4 Morphology

21.4.1 Noun inflectional or declension

In the grammar, there are a few innovations; while the phonological rules have brought off many unusual...

Original page number 202.

... forms.

21.4.1.1 Vowel harmony in definite and indefinite articles

For example, in the Marash subdialect, the definite suffix /ə/ <ը> and the indefinite article /mə/ <մը> have changed: the first to /ə, i, u, ʏ/ <ը, ի, ու, իւ>, and the second to /mə, mi, mu, my/ <մը, մի, մու, միւ>, in accordance with the vowel of the word-final syllable (Table 21.8).

HD: Note that the definite and indefinite articles are found in modern SWA as /-ə,-n/ and /-mə/ respectively. The modern definite article descends from the Classical distal suffix /-(ə)n/ <ն>, while the indefinite descends from the Classical numeral /mi/ <մի> ‘one’.

Table 21.8: Vowel harmony in the definite article in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
‘shirt-DEF’	ʃabág-ə	շաբա՛գը	ʃabíg-ə	շապիկը
‘wood-DEF’	pʰéd-i	փե՛դի	pʰájd-ə	փայտը
‘girl-DEF’	aɣʃín mi	ախշին մի	aɣtʃíg-ə	աղջիկը
‘knife-DEF’	danóg-u	դանո՛գու	tʰanág-ə	դանակը
‘mouse-DEF’	múg-u	մո՛ղու	múg-ə	մուկը
‘grass-DEF’	χýd-ʏ	խի՛ղիւ	χód-ə	խոտը
‘shirt INDF’	ʃabag mə	շաբագ մը	ʃabig mə	շապիկ մը
‘wood INDF’	pʰed mi	փեդ մի	pʰajd mə	փայտ մը
‘girl INDF’	aɣʃín-i	ախշի՛նի	aɣtʃig mə	աղջիկ մը
‘knife INDF’	anog mu	դանոգ մու	tʰanag mə	դանակ մը
‘mouse INDF’	mug mu	մուգ մու	mug mə	մուկ մը
‘grass INDF’	χyd my	խիւղ միւ	χod mə	խոտ մը
‘day INDF’	ær my	եօր միւ	or mə	օր մը

21.4.1.2 Plural formation

The number of declension is the same as that of Kharberd and with more Western dialects. The plural is formed with the formatives /-ir, -nir, (-ij, -nij), -na, -nə, -dækʰ/ <իր, նիր, (իյ, նիյ), նա, նը, դաք> (Table 21.9).

Table 21.9: Plural suffixes in the Cilicia dialect

	Cilicia		cf. SEA	
‘wheat-PL’	ṯʰijin-nir	ցիյինսիր	ṯʰoren-ner	ցորեններ
‘chickpea-PL’	səʂər-nə	սը՞սը՞ռնը	siser-ner	սիսեռներ
‘garlic-PL’	səχdij-nə	սեօխդիյնա	səxtor-ner	սխտորներ
‘flower-PL’	ḍzaxəg-na	ծաղըզնա,	ṯsaxik-ner	ծաղիկներ
	ḍzaxəg-nij	ծաղըզնիյ,		
	ḍzaxəg-nij	ծաղըզնիյ		

21.4.2 Pronoun inflection or declension

The pronouns are declined in the following way.

21.4.2.1 Pronouns in the Zeytun subdialects

HD: Table 21.10 lists the personal pronouns.

Table 21.10: Inflection paradigm for personal pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	is	d ^h on	æn	mink ^h	d ^h ok ^h	ænij
	hu	ŋ ^o lu	u ^u lu	ʃh ^u ɬ	ŋ ^o ɒ	u ^u luɬ
GEN	im	k ^h u	œnyj	mej, mij	ɖz ^h ij, ɖz ^h ej	œnynts ^h
	h ^u	ɬn ^u	ɛoluɬ	ʃtj, ʃh ^u	ɖ ^h ij, ɖ ^h tj	ɛoluɬɬug
DAT	indz ^h ie	k ^h iz	œnyj	miz	ɖz ^h iz	œnynts ^h
	h ^u ɖt	ɬh ^u q	ɛoluɬ	ʃh ^u q	ɖ ^h iq	ɛoluɬɬug
ACC	əsəg	əzk ^h iz	zæn	əzmiz	əzɖz ^h iz	zenij
	ɾ ^o uɾ ^o q	ɾ ^o qɬh ^u q	q ^u u ^u	ɾ ^o qɬh ^u q	ɾ ^o qɖ ^h iq	q ^u ɛluɬ
ABL	imnjets ^h	k ^h innjets ^h	enigets ^h	mijnjets ^h	ɖz ^h ijnjets ^h	œnyts ^h nje
	h ^u ɬutg	ɬh ^u ɬutg	ɛluɬt ^h g	ʃh ^u ɬutg	ɖ ^h ijɬutg	ɛoluɬɬutg
INS	imnœv	k ^h izmœv	œnyvœk ^h	mijnœv	ɖz ^h izmœv	œnynts ^h mœv
	h ^u ɬutoɬ	ɬh ^u qɬtoɬ	ɛoluɬɬtoɬ	ʃh ^u ɬutoɬ	ɖ ^h iqɬtoɬ	ɛoluɬɬugɬtoɬ

HD: Table 21.11 lists interrogative pronouns.

Table 21.11: Inflection paradigm for interrogative pronouns 'who' and 'what' in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

	'who'	'what'
NOM	yv	ʃ ^h ijk ^h , yntʃ ^h
	h ^u ɬ	z ^h ijɬ, h ^u ɬz
GEN-DAT	om	ʃ ^h ijk ^h -u, yntʃ ^h -i, intʃ ^h -i
	ou	z ^h ijɬn ^u , h ^u ɬz ^h , h ^u ɬz ^h
ACC	zyv	ʃ ^h ijk ^h , yntʃ ^h
	q ^h ɬ	z ^h ijɬ, h ^u ɬz
ABL	omn-jets ^h	ʃ ^h ijk ^h -jen, intʃ ^h -jen
	ouɬutg	z ^h ijɬɛn, h ^u ɬzɛn
INS	om hid	ʃ ^h ijk ^h -œv
	ou h ^u ɬ	z ^h ijɬtoɬ

We also find /z-əz-k^hiz/ 'you.SG.ACC' with two prepositions. HD: *He means we see two accusative prepositions /z-/.*

HD: *Adjarian likewise lists the following other pronouns (Table 21.12).*

Table 21.12: Sample of other pronouns in the Zeytun subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG 'this'	oso	ouo
demonstrative medial NOM SG 'that'	odo	ouo
demonstrative distal NOM SG 'that yonder'	ono	olu
demonstrative distal GEN SG 'of that yonder'	əniɾ	ɾluɬ
logophoric 3PL NOM 'they'	irink ^h	h ^u ɬh ^u ɬ
interrogative NOM SG 'which'	jor	jor
interrogative NOM SG 'wherever'	joʃəɾ	joʃɾɾ
interrogative SG 'was?'	ʃ ^h urú	z ^h ɾɾn ^o ɬ

HD: *For the word /ʃ^hurú/ <z^hɾɾn^oɬ>, Adjarian translates this with SWA /er/ <ɾ^oɾ>, but it's unclear to me how this is a pronoun.*

Original page number 203.

21.4.2.2 Pronouns in the Marash subdialects

HD: In the Marash subdialect, there are pronouns such as in Table 21.13.

Table 21.13: Sample of pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

demonstrative proximal NOM SG ‘this’	es, əso	ես, ըսո
demonstrative proximal GEN SG ‘of this’	əsyɾ	ըսիւր
demonstrative proximal ABL SG ‘from this’	əsigem	ըսիզէմ
demonstrative proximal INS SG ‘with this’	əsigy	ըսիզիւ
demonstrative proximal NOM PL ‘these’	əsink ^h , ʏsyɛnk ^h	ըսիւք, իւսիւք
demonstrative proximal GEN PL ‘of these’	əsyɛnts ^h , ʏsyɛnts ^h	ըսիւնց, իւսիւնց
demonstrative proximal ABL PL ‘from these’	əsyɛnts ^h -me, ʏsyɛnts ^h -me	ըսիւնցմէ, իւսիւնցմէ
demonstrative proximal INS PL ‘with these’	əsyɛnts ^h -my, ʏsyɛnts ^h -my	ըսիւնցմիւ, իւսիւնցմիւ
demonstrative medial NOM SG ‘that’	ed, ədo	էդ, ըդօ
demonstrative distal NOM SG ‘that yonder’	en, əno	էն, ընօ

The following is the complete declension of the pronouns ‘I (1SG)’, ‘you.SG’ and ‘which’ in the Marash dialect (Table 21.15).

Table 21.14: Inflection paradigm for various pronouns in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	1SG	2SG	‘which’ (SG)ʹ	1PL	2PL	‘which’ (PL)
NOM	is	don	յրյ	mink ^h	dek ^h	յրիրի
	իս	դօն	իւրիւ	միւնք	դէք	իւրիւրի
GEN	im	k ^h in	սրսման	միր	ճիւր	յրսսման
	իմ	քին	սրսման	միր	ծիր	իւրսսման
DAT	ies	k ^h ez	սրսման	miz	ճիւր	յրսսման
	իէս	քէզ	սրսման	միզ	ծիզ	իւրսսման
ACC	jas	əsgj	յրյ	mizni	ճիւր	յրիրի
	յաս	ըսգի	իւրիւ	միզնի	ծիզնի	իւրիւրի
ABL	imne	k ^h inne	սրսման	միրն	ճիւրն	յրսսման
	իմնէ	քիննէ	սրսման	միրնէ	ծիրնէ	իւրսսման
INS	imy	k ^h innɔ	սրսման	միրն	ճիւրն	յրսսման
	իմիւ	քիննիւ	սրսման	միրնիւ	ծիրնիւ	իւրսսման

21.4.3 Verb inflection or conjugation

21.4.3.1 Indicative present and past imperfective

HD: In SWA, the present indicative and past imperfective are formed by adding indicative prefix before the finite verb: /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ before vowel-initial verbs, and /gə-/ elsewhere. And based on Adjarian’s following descriptions, Cilicia uses essentially the same strategy but with a) different prefix forms, b) vowel harmony, and c) repeating the indicative prefix in some phonological contexts.

In verbal conjugation (Table 21.15), the indicative present and imperfective forms in the Zeytun dialect are formed by using the formative /go/ <qo>; before vowel-initial verbs and monosyllabic verbs, it is repeated and becomes a

progressive marker.⁵ The Marash subdialect uses the formatives /kə, ki, ku/ <կը, կի, կու>. The first is used when the verb's first vowel is /ɑ, e, o/ <ω, է, օ>. The second is used when that vowel is /i/ <ի>. The third is vowel when that vowel is /u/ <ու>. In both the Marash and Hadjin subdialects, the indicative formative is not repeated.

Table 21.15: Present indicative verbs in the Cilicia dialect

	Cilicia	cf. SWA
	Zeytun subdialect	
'they sell'	go dʒaχ-i-n qo δախիս	gə-dʒaχ-e-n կը δախես
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR
'I cook'	go g-ip ^h -i-m qo qիփիմ	g-ep ^h -e-m կ'եփեմ
'I cook'	go g-uz-i-m qo qուզիմ	g-uz-e-m կ'ուզեմ
'you give'	go gu-d-o-s qo qուդօս	gu-d-a-s կու տաս
	IND IND-√-TH-AGR	IND √-TH-AGR
	Marash subdialect	
'I read'	gə gart ^h -o-m qը գարթօմ	gə-gart ^h -a-m կը կարդամ
'I hit'	gə zen-i-m qը զենիմ	gə-zar ⁿ -e-m կը զարնեմ
'I like'	gə sir-i-m qը սիրիմ	gə-sir-e-m կը սիրեմ
'I drink'	gu χum-i-m qու խումիմ	gə-χəm-e-m կը խմեմ
'he rises'	g-ill-e-∅ qիլլե	g-ell-e-m կ'ելլե
	IND √-TH-AGR	IND-√-TH-AGR
'he takes'	g-ar-n-u-∅ qառնու	g-ar-n-e-m կ'առնե
	IND-√-VX-TH-AGR	IND-√-VX-TH-AGR
	Hadjin subdialect	
'I go'	g-ɑfd-o-m գաշդօմ	g-ert ^h -a-m կ'երթամ
'I come'	gɑ-g ^h -o-m գագ'գօմ	gu-k ^h -a-m կու գամ
	IND-√-TH-AGR	IND-√-TH-AGR

Original page number 204.

HD: As said for SWA, both the indicative present and past imperfective use a finite verb. In SWA, the finite verb lacks the past suffix in the present, while it has the past suffix /-i-/ in the past imperfective. This past suffix is added after the theme vowel. But for Cilicia, the theme vowel and past suffix seem to not co-occur based on Adjarian's paradigms. I'm not sure how to gloss Adjarian's vowels, but the simplest situation seems to be that the theme vowel and past suffix are fused into one morph, and then there's a separate past proclitic /idi/.

In the Hadjin subdialect, the imperfective has two forms. The first is a simple form that originates from the Armenian imperfective; while the second is a complex form that is formed by adding the formative /idi/ <իդի> (the Turkish imperfective-forming formative <idi>). As an example, the following are the imperfectives of 'to go' and 'to come'.

⁵HD: The original sentence syntax is quite complicated and I'm not 100% what it means.

Table 21.16: Indicative past imperfective <անկատար> of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Form 1 (without /idi/)		Form 2 (with /idi/)			
	Marash ‘to go’		Marash ‘to go’		cf. SWA	
1SG	g-af ^d -Ø-i-Ø	գաշդի	g-af ^d -i-Ø idi	գաշդի իդի	g-er ^h -aj-i-Ø	կ’երթայի
2SG	g-af ^d -i-j	գաշդիյ	g-af ^d -Ø-i-j idi	գաշդիյ իդի	g-er ^h -aj-i-r	կ’երթէիր
3SG	g-af ^d -e-j	գաշդէյ	g-af ^d -e-Ø-j idi	գաշդէյ իդի	g-er ^h -a-Ø-r	կ’երթար
1PL	g-af ^d -i-nk ^h	գաշդինք	g-af ^d -Ø-i-nk ^h idi	գաշդինք իդի	g-er ^h -aj-i-ŋk ^h	կ’երթայինք
2PL	g-af ^d -i-k ^h	գաշդիք	g-af ^d -Ø-i-k ^h idi	գաշդիք իդի	g-er ^h -aj-i-k ^h	կ’երթայիք
3PL	g-af ^d -i-n	գաշդին	g-af ^d -Ø-i-n idi	գաշդին իդի	g-er ^h -aj-i-n	կ’երթային
	Marash ‘to come’		Marash ‘to come’		cf. SWA	
1SG	ga-g ^h g-i-Ø	գազ’գի	ga-g ^h g-Ø-i-Ø idi	գազ’գի իդի	g-er ^h -aj-i-Ø	կու գայի
2SG	ga-g ^h g-i-j	գազ’գիյ	ga-g ^h g-Ø-i-j idi	գազ’գիյ իդի	g-er ^h -aj-i-r	կու գայիր
3SG	ga-g ^h g-e-j	գազ’գէյ	ga-g ^h g-e-Ø-j idi	գազ’գէյ իդի	g-er ^h -a-Ø-r	կու գար
1PL	ga-g ^h g-i-nk ^h	գազ’գինք	ga-g ^h g-Ø-i-nk ^h idi	գազ’գինք իդի	g-er ^h -aj-i-ŋk ^h	կու գայինք
2PL	ga-g ^h g-i-k ^h	գազ’գիք	ga-g ^h g-Ø-i-k ^h idi	գազ’գիք իդի	g-er ^h -aj-i-k ^h	կու գայիք
3PL	ga-g ^h g-i-n	գազ’գին	ga-g ^h g-Ø-i-n idi	գազ’գին իդի	g-er ^h -aj-i-n	կու գային
	IND-√-TH.PST-AGR		IND-√-TH.PST-AGR PST		IND-√-TH-PST-AGR	

21.4.3.2 Progressive forms

HD: In SWA, the indicative present and past imperfective are made progressive by adding the progressive enclitic /gor/. Though this marker is banned in formal writing. The progressive forms are absent in Hadjin. But the Marash subdialect has them, and they’re formed with the formative /go/ <qo>. This formative is not shortened next to vowels (Table 21.17).

Table 21.17: Progressive forms in the Marash subdialect of the Cilicia dialect

	Marash (Cilicia)		cf. SWA	
‘I am liking’	go sir-i-m	qo սիրիմ	gə-sir-e-m gor	կը սիրեմ կոր
‘he is rising’	go ill-e-Ø	qo իլլէ	g-ell-e-Ø gor	կ’ելլէ կոր
‘he is taking’	IND √-TH-AGR		IND-√-TH-AGR PROG	
	go ar-n-u-Ø	qo առնու	g-ar-n-e-Ø gor	կ’առնէ կոր
‘I was liking’	IND √-VX-TH-AGR		IND-√-VX-TH-AGR PROG	
	go sir-a-Ø	qo սիրա	gə-sir-ej-i-Ø gor	կը սիրէի կոր
	IND √-TH.PST-AGR		IND-√-TH-PST-AGR PROG	

21.4.3.3 Future and future perfect

HD: In SWA, the future is formed by taking the finite verb form of the indicative present (= minus the indicative prefix), and then adding the future proclitic /bidi/. The future perfect is similarly formed by taking the finite verb form of the indicative past imperfective and then adding this future proclitic. Adjarian describes the Cilicia dialect as doing a similar strategy.

In the Marash subdialect, the future has two forms. The ‘ordinary future’ (հասարակ ապառնի) is formed with the typical formative /bide/ <բիդէ> (related to SWA /bidi/ <պիսի>), and the ‘immediate future’ (անմիջական ապառնի) which is formed with the verb /izil/ ‘to want’ (related to SWA /uzel/ <ուզէլ> ‘to want’).

- i. bide bir-i-m
FUT bring-TH-1SG

‘I will bring’
բիդէ բիրիմ

- ii. g-iz-i-m   bir-i
IND-want-TH-1SG bring-TH?

‘I will immediately bring’
գիզիմ բիրի

- b. cf. SWA

- c. bidi ber-i-m
FUT bring-TH-1SG

‘I will bring’
պիտի բերեմ

In Hadjin, the future formative is shortened to /b/ (from CA /p/ <պ>), while the future perfect (անցեալ ապանի) is formed with the aforementioned Turkish formative /idi/ <իդի>. The following are the repeated futures of the verbs ‘to go’ and ‘to come’ (Table 21.18, 21.19).

Table 21.18: Future <ապանի> of the verbs ‘to go’ and ‘to in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin ‘to go’		cf. SWA	
1SG	b-ıf̥d-o-m	բիշդօմ	bidi jert ^h -a-m	պիտի երթամ
2SG	b-ıf̥d-o-s	բիշդօս	bidi jert ^h -a-s	պիտի երթաս
3SG	b-ıf̥d-o-∅	բիշդօ	bidi jert ^h -a-∅	պիտի երթայ
1PL	b-ıf̥d-o-nk ^h	բիշդօնք	bidi jert ^h -a-ŋk ^h	պիտի երթանք
2PL	b-ıf̥d-e-k ^h	բիշդէք	bidi jert ^h -a-k ^h	պիտի երթաք
3PL	b-ıf̥d-o-n	բիշդօն	bidi jert ^h -a-n	պիտի երթան
	Hadjin ‘to come’		cf. SWA	
1SG	b-ig ^h g-o-m	բիգ՝գօմ	bidi k ^h -a-m	պիտի գամ
2SG	b-ig ^h g-o-s	բիգ՝գօս	bidi k ^h -a-s	պիտի գաս
3SG	b-ig ^h g-o-∅	բիգ՝գօ	bidi k ^h -a-∅	պիտի գայ
1PL	b-ig ^h g-o-nk ^h	բիգ՝գօնք	bidi k ^h -a-ŋk ^h	պիտի գանք
2PL	b-ig ^h g-e-k ^h	բիգ՝գէք	bidi k ^h -a-k ^h	պիտի գաք
3PL	b-ig ^h g-o-n	բիգ՝գօն	bidi k ^h -a-n	պիտի գան
	FUT-√/-TH-AGR		FUT √/-TH-AGR	

Table 21.19: Future perfect <անցեալ ապառնի> of the verbs ‘to go’ and ‘to go’ in the Hadjin subdialect of the Cilicia dialect

	Hadjin		cf. SWA	
1SG	b-ıfd-i-∅ idi	բիշդի իդի	bidi jert ^h -aj-i-∅	պիտի երթայի
2SG	b-ıfd-i-j idi	բիշդիյ իդի	bidi jert ^h -aj-i-r	պիտի երթայիր
3SG	b-ıfd-e-j idi	բիշդէյ իդի	bidi jert ^h -a-∅-r	պիտի երթար
1PL	b-ıfd-o-nk ^h idi	բիշդօսք իդի	bidi jert ^h -aj-i-ŋk ^h	պիտի երթայինք
2PL	b-ıfd-e-k ^h idi	բիշդէք իդի	bidi jert ^h -aj-i-k ^h	պիտի երթայիք
3PL	b-ıfd-i-n idi	բիշդին իդի	bidi jert ^h -aj-i-n	պիտի երթային
	Hadjin		cf. SWA	
1SG	b-ig ^h -i-∅ idi	բիգ ^h իդի	bidi jert ^h -aj-i-∅	պիտի երթայի
2SG	b-ig ^h -i-j idi	բիգ ^h իդի	bidi jert ^h -aj-i-r	պիտի երթայիր
3SG	b-ig ^h -e-j idi	բիգ ^h էյ իդի	bidi jert ^h -a-∅-r	պիտի երթար
1PL	b-ig ^h -i-nk ^h idi	բիգ ^h ֆինք իդի	bidi jert ^h -aj-i-ŋk ^h	պիտի երթայինք
2PL	b-ig ^h -e-k ^h idi	բիգ ^h էք իդի	bidi jert ^h -aj-i-k ^h	պիտի երթայիք
3PL	b-ig ^h -i-n idi	բիգ ^h ֆին իդի	bidi jert ^h -aj-i-n	պիտի երթային
	FUT-√/-TH.PST-AGR PST		FUT √/-TH-PST-AGR	

21.4.3.4 Non-finite forms

HD: What is often called the ‘past participle’ has different meanings and functions per dialect. In SWA, the ‘past participle’ is either the resultative participle with suffix /-aḏz/, or the evidential participle with suffix /-er/. These participles are both used to form the present perfect or past perfect; the resultative has non-evidential connotation while the evidential has an evidential connotation. For SEA, there is a resultative participle with /-aḏs/ and a perfective converb with the suffix /-el/. The perfective converb is used for the present perfect and past perfect.

The past participle (89) has the form /-ir/ <իր> in Marash, and /-ij/ <իյ> in Hadjin and Zeytun, based on the regional pronunciation. The form /-oḏz/ <օձ> (from CA /-aḏs/ <աձ>) is more commonly used. But there is also the formative /-mon/ <մօն> (Greek <ménos>), for passive (կրաւորակերպ) verbs.

(89) Cilicia

- a. gir-ir e
eat-EPTCP? AUX

‘He has eaten’
գիրիր է

- b. gir-ij e
eat-EPTCP AUX

‘He has eaten’
գիրիյ է

- c. gir-oḏz e
eat-RPTCP AUX

‘He has eaten’
գիրօձ է

- d. ip^h-mon e
eat-PASS.RPTCP AUX

- ‘It is cooked.’
իփմօն է
e. p^hor-mon e
spread-PASS.RPTCP AUX
‘It is spread.’
փոռմօն է

21.5 Background (continued) and literature

It is clear that starting from the west regions of Cilicia until the borders of Smyrna and Nicomedia, there is not Armenian language. The local language, Turkish, has turned into the native language. But Armenian is still preserved in some villages. These are Stanoz (Yenikent) (western side of Ankara), Sivrihisar (south-west of it), Nallıhan (the north-west side of Stanoz), and a few villages next to Yozgat. Information is lacking on these places. For the language of Stanoz (Yenikent), there is some information and a small manuscript in Բիւրակն [Byurakn] (1899, page 670; 1900, page 233). Although these pieces are not entirely sufficient for studying the language of these areas, but they appear to show that they as well form subdialects of Cilicia.

Original page number 206.

21.6 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

21.6.1 Zeytun dialect

Adjarian's source: Taken from Ալլահվերտեան (1884:159). In its new form, it was narrated to me by Mr. Onnik Mahmdesian (պր. Օսնիկ Մահմետեան) and I wrote it in scientific orthography. Instead of the voiceless sounds /p, k, t, ts, tʃ/ <պ, կ, տ, ծ, ճ>, he would sometimes use voiced aspirates; and Mr. Yaghoubian (պր. Եաղուպեան) would always do that. The latter would not change the sound /ə/ <ը> to /j/ <յ>.

Թանքավիյ մը ու վեզիյ մը թեփոյիլ Բ'իլիլ գ'ացըն ու գ'եղան (կամ տճկ. քեօյան) ջիպը ախգ'ոդ միգի մը դունը իճօն. ան գ'իշիյը դօնդիւյիւնը գը'ոն'գը բօլուզ մը ունցօվ. իյինք ան հեօն իչնալնըն փուշմօն եղօն. ան սահօթը նիքսէն (մառան) դելըղանլը մը, մօդօվ, դ'օյս իլիլն իքէն թանքավիյը քը'շափի գիմի ասօց. «Ջանըմ, տօն չօ'ց մօյդ' իս. մինք հեօս դըսդիլ բիլո գօ գամըչնօնք ու դ'օն իգիյ նիքսէն մօդօյ»: Դելըղանլըն ասօց «Ջանըմ, ինձօն ինձօն թանքավիյէ մը գը'ոն'գը աշգին բիդի մ'ոնցօվ ու եօսիւ ջագօդը կըյիցի թը ան բօլուզը ան աշգինը բիդի առնու»: ան սահօթը թանքավիյը շաշմըշ եղօվ թը «հեչ միւքի'ն է յոյ (որ) մէյ աշգինը եօսիւ դօնք»: Սօնդրո թանքավիյը ու վեզիյը դանուշուիս էյան թը «չօ'ց թեվույ (կերպ) անդ' բօլուզը գանընք ըսպանի օլա (արդեօք)»: Վեզիյը ասօց. «Եյգօնը (երկանը) ասիւնք թը մէ'գիս թանքավիյ ինք, մեզս ան վեզէյ. ան դեղվանքը թեփոյիլ գօ Բ'իլիլնք թը իշտի (արդեօք) բօլուզ մը գանը'նք գ'ը'նի (գնել). չիւնքիւ մէ'գս ան բօլուզ չունանք. ը'ռանդ եղօվ. տօն չիւյ իինգ բօլուզ ունաս. կուհանօմ կսպօծ. հումմօյ ան (իիմայ ալ) տօն բօլուզ մը ունցօյ. ու գըյցընիլո Բ'օն չունաս. քէլէ օդո նիւյ եղօծ բօլուզը միգ ծախէ. գօշօռեօքը իսկի գուդօնք»:

Իփիյ բօլուզը առըն ու քեօյն տօյս կացըն, թանքավիյը ասօց վեզիյն թը «հուդո զէնիւնք քայինք (ձգենք)»: Վեզիյն ան ասօց թը «զէնիլօն' օսո ոյմուկան (թըք. օրման «անտառ») մէչը քայինք, ինքիյէն գու մեռնա»: ան դեղվը'ոնը'ն չուբօն մը դավօյ գօգայծէյ. Էճօն մեզը կօնօց, ան բօլուզը ծը'ը'ցուց: Քէլէ' յոյ (արի տես որ) անը բառբուզօն մ'էյ. իփիյ իյգօն եղօվ, չուբօնը դունը գ'օնօց. բառբուզը ջէնչից չուբօնան վիյան թը «Ասըծէ չի'ս վախի».

Original page number 207.

չօֹց իս մեզ էծուզ ունամ նը՝ ան գօ գըօթիս»: Չուբօնը ասաց. «Մինձ անա, իս խաբօյ չունամ»: Ու իփը դանգնամազը եղօվ՝ անվան չուբօնը այծիւ գօնօց. ըօյը՝ գվըօնե իգիք չուբօնը նը՝ անվան բառբուզը ջենչից. «Ջանըմ, անվան՝ գըօթիցի. չօֹց Ասըծե չը վախոծ մեզ միս եղի դօն»: ան միգանլ էօյը բառբուզը դառնմը (նեղանալ) նանլեօվ՝ իօվ էծգօնը իդիվը գօնօց. անձն ան այծիլեն այծիլեն իօվ իւղիյթ բըօլը՝ գան խէչը գօնօց ու գօ ձըօծցըօնէ: Բառբուզը ույախնիլեօվ առօվ բօլուզը՝ դունը գօնօց. ջօվօց դօյացնիյը, ասաց թը «Աման, չուբօնը չօ գըօթե եղի է էծուզիս. իլլան (այլ) իմ էծուզը բըօդիգ մը ունցի է»: ան բօլուզը ձառիցին (խնամել), չիւ մինձձօվ: Քօսոն քըսանը հինգ դայվօն սօնդոռ, ան թանքանվիւյը ու վեգիյը պիլիլեն իգին աս բըօլը՝ գան քեօյը. գու դիսնուն յու բօլուզ մը գո, ու էօնիւ էծու դօդո գօջօվօն: Թանքանվիւյը ասաց թը «Ջանըմ, չույոօօ Էօդիւ էծու դօդո գօջըօվանք»: Էնի ան էօնիւ ասըն թը «Բառօր մը էծուզ մօնէ: ան անձը դայիմ բայօր գուզէ: ձըօծը գոթ չէյ գինէ: Էօյ մը բառօրը գօնօց դիսօվ յու անձը բըդիգօն մը եղեղը (վոյ) չուբի է՝ գօ ձըօծցըօնէ. առօվ դունը բօլիօվ ու ձառից, մօնձձօնց դէի, գօ ջօվօն էծու դօդո:» ան ադինը թանքանվիւյը ու վեգիյը դանուշուփ եյան թը ան մէ չալուն մէ քայօծ բօլուզն է. դօն սող գիցի է: Մեզ-միգի ասըն թը Էօդիւ ծառը (ծօնառ) թուփթ մը դօնք, խափիկը ու գօլօխը դօնք գըօդի: Ծըօ (ծօն) մը դըօվըօն, թուփթ ման թը օսո դէ ֆօլօն թանքանվիլեն սեյան դօյ. ան ան իօվ ծըօն հեծօվ, թուփթն ա առօվ դայօվ: Բօլուզը իւղիյթ սեյան գօնօց. գօյթէյ նը՝ սային քեօվը բաշչո մը գէ: Էծուն դեղան մը դըքեօվը ասաց թը օսո բէշչան բառգիմ՝ Գու դանըմ գահայ (հարկաւ): Հեօն բառգիլն իքեն, թանքանվիլեն բըօդիգ աշգիկը դիսօվ յու բաշչին մէչը գըօդըօն մը բառգի է. աշգիկը գօնօց, գըօդըօն քեօվը գանիցօվ. ու գան հալնիցօվ. դիսօվ յու ձիւցը թուփթ մը գո գան բօացօվ, գայդօց, դիսօվ յու մէչը կօյմօն է թը ան բօլուզը չիւ իգօն նը (հագիւ եկած)՝ չուխուսուցունիլեօվ քելլան գըօդիցէք: Աշգիկը ան գօլօվօն անցուց ու ինք ան գօլօյից թը սայիս (պալատիս) դօն մը սայո մը շինիցէք ու քառսուն էօյ հայսնըք էյէք, բըօդիգ աշգիկն ան էօսիւ դըօվէք. իըօփնից (գոցեց), անվան ձիւցը դօյօվ: Չիւ ան ադինը իօվ, բօլուզը թուփթը սեյան դայօվ: Թուփթը բօացըն, գայդօցըն, դիսօն յու թանքանվիլեն ու վեգիլեն մեօհիլը...

Original page number 208.

... մէչը գո. գօլօվօն գիմի էյըօն: Շինիցին սեյան, քառսուն էօյ ու քառսուն գօլիչի հայսնըք էյան, ան աշգիկն հիդը փսագիցին: Մեք-քանը՝ դայը՝ սօնդոռ՝ թանքանվիւյը ու վեգիյը իփը եգին, թիւմ (ամբողջ) քախքըցըօն դօն գօացըն. իյ Էնիշօն ան քեօմեօլ (շատ) սանսալաթեօվ տեմ իօվ: Թանքանվիւյը իփը ան դեղան ջենչօց, շաշմըշ եղօվ մօնօց: Իդըք ջօվօց իյ վեքիլիսօյը ու ասօց. «ան պոնաձնըդ՝ չիօք է. ան բօլուզը չույոօօ ինդան էյըօք»: Չիւ ան ադինը վեքիլիսօյը թուփթը ձուցեն հանից, թանքանվիլեն ու վեգիլեն ցօցուց. Էնի ան իփը թուփթը դիսօն, գայմացօն: Չիւ ան ադինը թանքանվիւյը թուփթը բաքօվ, դօլիսօն դօյօվ ու դըօլան ասօց թը «Դօն ան իմ դեղան իս. գօլօվօն չանցըն եղի է»:

21.6.2 Hadjin subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 41 and 1900, page 331.

- Բօլաբլ բաբա:
- Ասծօ Բօլին:
- Ընչօֹց իս:
- Ընիկ իմ:
- Ուսդէ՞ գագօս:
- Սեհէլեն:
- Ինչ գօ, ինչ չօգօ:
- Ընընդութին:
- Բանվընիդ ընչօֹց էր:
- Է՛, գարօր չունէր:
- Բօրիօն ընչօց էր:
- Ա դարի քիչ մը քէֆլու է:

- Ասել է Եփեյի բորոք դըվիք:

- Փռոք Ասործու. Երեջեքին դղին հազոր դրուշ բորոք բարոօնք իղի, վեց հերիրը դըվօնք՝ չօրս հերիրը մնօց. ֆայիզն ա վրան գ՛րօվ ՝ապա ինը հերիր դրուշի սենեդ մը դըվօնք: Թըռսարգ՛խսին գըզին ա ձիք (երեք. հմմտ. Նսխշ. Ժեք) հերիր դրուշ բորոք բարոօնք, Էշվընիս Էրգու հօդ Էր՝ մեզը դըվօնք, մնացածին ա ֆայիզեվի Էրգու հերիր իսուն դրուշի սենեդ մը դըվօնք. վերգունիս ա քիչ մը թիթիֆցընենք Նե՝ մնեդ բուլաշըդեվեն ա դընվընիս Էշունքը գու լեցնինք, բըլըզդեք բահօթ գենե:

Original page number 209.

Փեօյիդ խանձի. հեգ՛գիդ խանձի. Ասդվօձ հեգ՛գիդ առնօ. չդիևօս գենջութօնիդ խայիյը (թրք. խայիր). խօզ մենիս. խօզ սադգիս. մույը բելեվիս (մուրը պլուկիս). չհասնիս գենջութօն. սիյդիդ դ՛ուռը թեգինօ (թող կենայ). օջախդ անցնի. Էջքիդ գույնօ (աչքդ կուրանայ). թիվիդ խանձի:

21.6.3 Marash subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 405 and 101.

Գեղցա մը քաղօք իգիլ է, բեզօրու բիլիլ-իքեն՝ դօլանդըրըշը (խաբեբայ) մը գօ հասգընօ քի իսիւր քեօվիւ. փարօ գօ, ույունմուշ գօննօ իսիւր:

Յօր քի դեսնա «քեռա՛, բարիվ իգիր, չօ՞ց իս, ըռընդ իս...» գօսէ:

Գեղցան է գըստ քի «լա՛ դղօ, իս քին քեռադ չիմ»:

- Չէ՛, իլլէ դօն իմ քեռաս իս. իս քիննէ չիմ անցնա: Ինդէս գօսէ դօլանդըրըշըն:

Էօր մ՛է գօսէ քի - Թէ՛ռա, իգօ իսգի (գքեգ) քեբաջուվա խանութ մու դանամ դէ՛ քիդ քեբօք մու դըրցնիմ:

Գեղցան Էս լսօձու գիմի քեֆ գօ Էնէ. առչիվի գօ ընգնա՝ բարաբօր գօրթօն:

Խանութու գօ մըղնան, իվիրի գօ իլլին, քեբօքու ուտուվեն սօնրօ՝ դօլանդըրըշըն գօսէ քի. «Թեռա, իվեր ըրթօմ դէ այրօն մու բիրըցնիմ (բերեւ տամ), խումիւնք»:

Իվեր գօ իչնա՝ քեբաբըզան գօսէ քի «ահա իս գօրթօմ, իվիրի գինօղ մօրթեն փարեն օռ (առ) դէ փոցու»:

Ինդէս գօսէ՝ հերիֆի դօրս գօ իլլէ գօրթօ: Գեղցան մեգ բեքլեմիշ գօ Էնէ, իրգու բեքլեմիշ գօ Էնէ՝ սօնսօնու իվեր գօ իչնա, գօ Յիսնա՛ քի հերիֆի գացիլ ա. քեբաբըզու է ինքիրնէ փարօ գօ ուզէ:

Գեղցան մեգ իրիսի լացօձ, մեգ իրիսի ձըձաղօձ՝ «հազօր դաբու իս քին քեռադ չիմ ըսա դէ, չէ իլլէ դօն իմ քեռաս իս ըսօձ» ըսիլէն փարին ձրօրու գօ աձգէ:

Original page number 210.

* *

Էօր միւ գեղցա մը ի Ժամու դերբաբուն խուսդուվանիլիքեն գօսէ քի. «Դերբօք, մօրթ մու սբանըցի, Էն մեխքի չիմ համրի. մօրթ մու գեղվըցի, Էն է չիմ համրի. դուն մու բադըցի, Էն է չիմ համրի. ամմա բօք (պահք) Էօր միւ իչաղը միմեն չըբուխիս վառըցի, Էս մեխքաս հազօ՛ր մեղօ. թուղութուն դուր, դէ՛րբօք»:

Դերբօքն է գօսէ քի. «Ի՛լ ի՛լ, Էդ մեխքն է իս չիմ համրի»:

21.6.4 Kessab village of Antioch

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 731.

Իս ձ՛ի գիւղիւրթ գիւղիւրթ գեսիմ թը ցերինը հեօդ չիննէյըր գ՛իյդէյն ու միռնայր, Էնք բէս գօ. ըմմը թը գը միռնա, շիւղ մահսօլ գօ դու: Ան ըր գէյր վիւշիւղը գը սիրիյ՝ գան գը սիբի. օ ան ըր գէյր վիւշըդդը գը գ՛օդդի (կ՛ատէ), յաս Էիսշօր

Էբեդի Եօմըրեն գօ բըհի գան. ան ըր գէյս գը բաշդի՝ յեմ իդդը դէյ գօ գ՛ու. օ իս յէօր գօ գ՛իւսմ, էյմ խըզմէթջին Է հօն գը գիւսօ. թէ գէյս գը բաշդի, էյմ դօդն Է Էնիւր իքրամ գինի:

21.6.5 Stanoz (Yenikent) subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 443. For this, see this and the next subsection.

Մօյրամ, Մօյրամ, մօյր Ասդուժօ,

Քո՞ւն էս մը դարթուն էս մը.

Original page number 211.

Օչ օր քուն էմ, օչ օրր զարթուն էմ.

Գ՛ըշէրին գէսը մէգ Էլաձ (Երագ) դէսօ,

Գըրագը ընգօ չօրէցօ.

Դէնիգ ընգօ չը խըդդըվէցօ,

Անդի դիւնյօն գնացի՝ չը գօրսնըվէցօ:

Օհօն Օհօն Էսգիբիրօն,

Գաբէս ամէն չարուս բիրօն,

Գ՛ավազանը դուռիս վիրօն,

Խաչը գուսգիս վիրօն,

Փիլօնը օրթիգիս վիրօն,

Թէօօթ հայրաբէդին աղօթքը

Ամէնին վիրօն ամէն:

Chapter 22

Syria

22.1 Background

Original page number 212.

In the Հանդես Ամսօրէա [Monthly Review] 1907, page 27, there was a small section in the dialect of the village of Aramo. Based on the article, this small Armenian-populated village is found near the village-city of Jisr al-Shughu in Syria. The language of the section was so far from Old Armenian, that a linguist would have had a difficult time understanding it. Because this manuscript didn't give much more extensive information, we thus cannot say if this dialect is special to only the village of Aramo, or if it is spoken also in other surrounding areas. The latter situation appears quite probable. The vernacular of Մանթիք, which is absolutely unfamiliar in the literature, could also belong to the same branch. There is even an excerpt of the language of a few Armenian villages of Antioch (see page 210), which has a lot of similarities with this language; and if we had a larger manuscript section, then we could perhaps say if the aforementioned villages of Antioch belong to the dialect of Aramo. Because of this, and because we did not consider the name "Aramo" to be sufficient enough; we wanted to a more general name and called it the Syrian dialect.

22.2 Phonology

22.2.1 Vowels

22.2.1.1 Inventory

By judging the aforementioned section from Հանդես Ամսօրէա [Monthly Review], which we will see later below, we can deduce that the Syrian dialect recognizes the vowels /a, e, ə, i, o, u/ <ա, է, ը, ի, օ, ու>. But the vowels /æ, œ, ʏ/ <ւ, էօ, իւ> are missing. The latter point is quite natural, because the Arabic language, which is in the native language of this area, does not have those sounds. In contrast to this, the Syrian dialect has a few diphthongs, which in other places are either rare or don't exist. These are /aj, aɟ, ay, ɛj, uɟ/ <ալ, աղ, ալ, էլ, ուա>.¹

Original page number 213.

---

¹HD: For the diphthongs that I re-transcribe as /aj/ and /ɛj/, Adjarian uses the Armenian symbols <ալ, էլ> with a superscript <յ>. But my text-processor cannot easily create such superscripts, so I instead use <ալ, էլ> with a superscript <յ>.

22.2.1.2 Sound changes

The following phonetic changes caught our eyes:

22.2.1.2.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> has changed to /u/ <ու> (Table 22.1).

Table 22.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /u/ <ու> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
'bread'	hats ^h	hաց	huts ^h	հուց	hats ^h	հաց
'debt'	part-(ə?)k ^h (-PL)	պարտք	burk ^h	բուրք	partk ^h	պարտք
'mouth'	beran	բերան	berun	բերուն	beran	բերան
'bad'	tj ^h ar	չար	tj ^h ur	չուր	tj ^h ar	չար

22.2.1.2.2 Classical Armenian /e/ <ե> Classical Armenian /e/ <ե> has changed to /i/ <ի> (Table 22.2).

Table 22.2: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /i/ <ի> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA	
'our (we.GEN)'	mer	մեր	mir	միր	mer	մեր
'we (we.NOM)'	mek ^h	մեք	mik ^h	միք	menk ^h	մենք
'us (we.ACC)'	əzmez	զմեզ	əzmi	ըզմի	mez	մեզ

22.2.1.2.3 Classical Armenian /ə/ <ը> Classical Armenian /ə/ <ը> has changed to /a/ <ա> (Table 22.3).

HD: Note that the forms he give all involve the definite suffix. This suffix is /-ə/ in SEA. But in Classical Armenian, there was no actual definite suffix. The ancestor of the modern SEA definite suffix /-ə/ is the CA distal suffix /-ən/. Thus the glossing is -DEF for SEA but -DIST for CA.

Table 22.3: Change from Classical Armenian /ə/ <ը> to /a/ <ա> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA		
'bread-DIST'	hats ^h -ən	հացն	huts ^h -ə	հուցա	'bread-DEF (SEA)'	hats ^h -ə	հացը
'mouth-DIST'	berán-ən	բերանն	berún-a	բերո՛ւնա	'mouth-DEF'	berán-ə	բերանը
'debt-PL-DIST'	part-(ə?)k ^h -ən	պարտքն	burk ^h k ^h -er-a	բուրքքերա	'debt-PL-DEF'	partk ^h -er-ə	պարտքերը

22.2.1.2.4 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> has changed to /a/ <է> (Table 22.4).

Table 22.4: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /a/ <է> in the Syria dialect

	Classical Armenian		> Syria		cf. SEA or SWA		
'sky'	erkin	երկին	jergējnk ^h	յերգէյնք	jerking ^h	երկինք	SEA
'soul-DIST (CA); soul-DEF (SEA)'	hogi-n	հոգին	hok ^h ēj-n	հոքէյն	hok ^h i-n	հոգին	SEA
'me (I.ACC)'	zis	զիս	jējs	յէյս	zis	զիս	SWA

22.2.1.2.5 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> has changed to /ay/ <աւ> (Table 22.5).

Table 22.5: Change from Classical Armenian /u/ <nL> to /ɑy/ <աԼ> in the Syria dialect

	Classical Armenian	> Syria	cf. SEA
'holy'	surb սուրբ	saɣrp ^h սաւրփ	surp ^h սուրբ
'name'	anun անուն	anaɣn անաւն	anun անուն

22.3 Morphology

22.3.1 Noun inflection or declension

In the text, we see that the accusative always uses the prefix /z/ <q>, while the ablative and locative use the prefix /i/ <ի>. The latter is a deep archaism and it is found in no other dialect (Table 22.6).

HD: As examples, Adjarian provides dialectal forms alongside a Classical Armenian gloss. Both varieties involve case-marking prefixes. Modern SWA/SEA lacks such prefixes. I found the dialectal forms sufficiently hard to segment and gloss.

Table 22.6: Case-marking prefixes in Syrian Armenian and Classical Armenian, but not Modern Standard Armenian

	Classical Armenian	> Syria	cf. SWA
'at ground (LOC)'	i getin LOC ground ի գետին	i gedējnk ^h -a LOC ground-DEF ի գեդէյնքա	k ^h edin-ə ground-DEF գետինը
'our bread (ACC)'	əz-hat ^s mer ACC-bread our զիւց մեր	əz-mir hut ^s -a ACC-our bread-DEF ըզմիր հուցա	mer hat ^s -ə our bread-DEF մեր հացը
'at proof (PL?, LOC)'	i p ^h ordžan-(ə?)s LOC proof-PL.ACC ի փորձանս	i p ^h urts ^h unk ^h -a LOC proof-DEF ի փուրցունքա	
'from evil (ABL)'	i t ^h ar-e-n LOC evil-ABL-DIST ի չարէն	i t ^h urk ^h -ēj-n LOC evil-ABL-DEF ի չուրքէն	t ^h ar-e-n evil-ABL-DEF չարէն
'my mouth (ACC)'	əz-beran im ACC-mouth my զերան իմ	z-im berún-a ACC-my mouth-DEF զիւմ բերո՛ւնա	im p ^h eran-əs mouth-POSS.2SG իւմ բերանս
'my enemy (ACC)'	əz-t ^h əfnami-n im ACC-enemy-DIST my զէշնամին իմ	z-im t ^h argúm-a ACC-my enemy-DEF զիւմ չարգո՛ւմա	

22.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

22.4.1 Aramo village

Adjarian's source: See Հանդէս Ամսօրեայ [Monthly Review], 1907, page 27.

Յա միր Դուդա իլ գուս յերգէնքա. սաւրփ ըննու քու անանա: Ու ուքու քու ըրքայութէնա ու ըննու քու թադադ չուսմա գու յերգէնքա հանց ըննու ի գ'եդէնքա: Չմիր հուցա ի ամէն ջ'ուք դաւդա մի' ըսցօր: Ու դոշէ գմիր բուրքա չուսմա միք դոշինք միգ միգա բուրքքէրա: Ու չը սալմէս ըզմի ի փուրցուն-քա. լաքին սաջջի ըզմի ի չուրքէն: Լաըն քու է ըրքայութէնա ու քու Լաթա ու ըձգահամակա լքի յեդայնքա ամէն:

Յա Ասդուն զիմ բռունգունգա բ'ուց ու զիմ բ'երունա նաղնի քու գօրշինութէնա: Օրշինալ համաքում ու բըթըն հադաչ...

Original page number 214.

... ընբ'ըժնվազ սաւրփ Էրօրթօթէնա գ'ուդա ու գճըթա ու գձօքէն սաւրփա համագալքի յեդայն յեդայնքա ամէն:

Յա Ասդուն շադէրա Էդէն նեդէն էյես, ու շադէրա Էլայն Էր վաս: Շադէրա ասեցայն զիմ զունձայն, թի չքազէր խալաս Էր Ասդունձայն: Լաքին դ'ուն, յա Դիր, նացրն իս ու զիմ օձն իս ու զիմ գ'ըլուխա բ'անցրացնուդա դ'ուն իս:

Դրմությամփ քուվ, Դիր, սադդէցօ զիմ չարգումա ու դամն նեդի զիմ զունձա լաըն իս քում աբդն իմ:

Մաջդ Դուդա ու Ջըթա ու Հէքէն սաւրփա:

Chapter 23

Arapgir

23.1 Background

Original page number 215.

In some of the villages of Arapgir, Divriği, Gürün, and Darende, and Kayseri, the Armenian language has quite common borders, so I combined them under one name; I call it the Arapgir dialect, because Arapgir is the largest center of this area. Divriği, Gürün, Darende, and Kayseri can form its subdialects.

23.2 Literature

The dialect of exactly the city of Arapgir has been studied in dialect by a local linguist, Melik S. Davit-Bek (Մելիք Ս. Դավիթ Բեկ) (See Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review], years 1900-1906). There, we find a few manuscripts, which were written with sufficient precision. There is a collection of riddles from Arapgir in Բիւրակն [Byurakn], 1900, page 135. For the other subdialects, there are the following text samples:

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they're rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Arapgir dialect
  - Gürün subdialect: Բիւրակն [Byurakn],
    - * 1898, page 839
    - * 1899, page 410, 425, 478
    - * 1900, page 331, 634
  - Darende subdialect: Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 295, 498, 572.
  - Subdialect of Kayseri villages:¹
    - * Բիւրակն [Byurakn],
      - 1898, page 331, 406, 454, 580, 647
      - 1899, page 74, 200
      - 1900, page 469, 636
    - * Բանաստի 1902, էջ 174-5

---

¹The Armenians of the city of Kayseri of all westward areas are Turkish-speaking. But there are a few villages which speak Armenian. These villages are Efkere, Everek, Tomarza, Munjusun, Nize, Palahesi, Fenese. Similarly, the city of Yozgat is Turkish-speaking, but it has a few Armenian-speaking villages.

- Divriği subdialect: See Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal, volume 6 (2.), page 206, 312, 327, 364, 378]

Original page number 216.

23.3 Phonology

The dialect of Arapgir has 7 vowels: /ɑ, æ, e, ə, i, o, u/ <ω, ւ, է, ը, ի, օ, ու>. The consonants have three degrees (voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirated). But from this angle, the area of the dialect of Arapgir can be divided into two major branches. The first branch has the dialect of Arapgir and the subdialect of Divriği; while the second branch has the subdialects of Gürün, Darende, and Kayseri. The primary difference of the latter branch is that there are no voiced aspirates among the consonants. Similarly whereas the Arapgir dialect has turned the CA diphthong /ɑj/ այ to /ɑ/ <ω>, Gürün and the other subdialects and others have turned it to /e/ <է>.

23.4 Morphology

The general characteristics of the two branches and their subdialects are the following.

23.4.1 Instrumental marking with /-okʰ/ <օք>

The instrumental formative is /-okʰ/ <օք> (instead of /-ov/ <ով>). This formative is the Classical Armenian plural instrumental formative for the α-stems, which has taken here a singular meaning (Table 23.1).

Table 23.1: Instrumental marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SEA	
‘with hand’	ձե՞րկʰ-okʰ, ձե՛րքօք, ձե՞րկʰ-okʰ ձե՛րքօք	ձերկʰ-ov ձեռքով	√-INS
‘with speaking’	չօs-e-l-okʰ, խօսելօք	չօs-e-l-ov խօսելով	√/-TH-INF-INS

23.4.2 Mobile indicative marking

The formatives for the indicative present and the imperfective are /gɑ, go, gu/ <գա, գօ, գու>. These are placed before the verb or after it, and they are repeated for vowel-initial verbs (Table 23.2).

Table 23.2: Indicative marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
'he sends'	ɛrg-æ-∅ gu դրգւմ գու send-TH-3SG IND	gə ɛərg-e-∅ կը դրկէ IND send-TH-3SG
'he says'	g-əs-æ-∅ gu գըսւմ գու IND-say-TH-3SG IND	g-əs-e-∅ կ'ըսէ IND-say-TH-3SG
'he goes'	g-er ^h -ɑ-∅ gu գէրա գու IND-go-TH-3SG IND	g-er ^h -ɑ-∅ կ'երթայ IND-go-TH-3SG
'you strangle'	Gürün subdialect go xəχd-e-s գօ խըխդէս IND send-TH-2SG	gə xəχt ^h -e-s կը խեղդէս IND send-TH-2SG
'I go'	go g-er ^h -ɑ-m գօ գէրթամ IND IND-go-TH-1SG	g-er ^h -ɑ-m կ'երթամ IND-go-TH-1SG
'he eats'	g-ud-e-∅ go գուդէ գօ IND-eat-TH-3SG IND	g-ud-e-∅ կ'ուտէ IND-eat-TH-3SG
'I go'	Kayseri subdialect ga g-er ^h -ɑ-m գա գէրթամ IND IND-go-TH-1SG	g-er ^h -ɑ-m կ'երթամ IND-go-TH-1SG
'they eat'	ga g-ud-e-n գա գուդէն IND IND-eat-TH-3PL	g-ud-e-n կ'ուտեն IND-go-TH-3PL
'I bring'	Darendé subdialect ber-e-m ga բերեմ գա bring-TH-1SG IND	gə p ^h er-e-m կը բերեմ IND bring-TH-1SG

23.4.3 Faithfulness to Classical Armenian

In the Arapgir dialect, the phonetic changes and the grammatical formations are not new phenomena; instead we can say that the dialect is in general faithful to the Old Armenian, especially when we compare with the Cilicia dialect.

23.4.4 Genitive marking

The only form that we can consider as more or less interesting is that the genitive of the infinitive in the Kayseri subdialect (Table 23.3).

Table 23.3: Repeated genitive marking in the Kayseri subdialect of the Arapgir dialect

	Kayseri (Arapgir)	cf. SEA
'of staying'	mən-ɑ-l-uj-i մընալույի	mən-ɑ-l-u մնալու
'of speaking'	χos-e-l-uj-i խօսելույի	χos-e-l-u խօսելու
'of giving'	d-ɑ-l-uj-i դալույի	t-ɑ-l-u տալու
'of going'	er ^h -ɑ-l-uj-i Էրթալույի √-TH-INF-GEN-GEN	jert ^h -ɑ-l-u երթալու √-TH-INF-GEN

As can be seen, these forms have a repeated genitive mark (/ -u/ <nL> and /-i/ <h>); this is something that is not found in any other dialect. *HD: To clarify, in SEA/SWA, the suffix /-i/ is the regular genitive marker, while the suffix /-u/ is an irregular genitive marker used for some declension classes such as for verbal infinitives.*

23.4.5 Progressive marking with /nə/ <նը>

In Arapgir, the progressive is formed with the formative /nə/ <նը> (Table 23.4).

Table 23.4: Subjunctive marking in the Arapgir dialect

	Arapgir	cf. SWA
'I am going'	g-ert ^h -a-m nə գերթամ նը IND-go-TH-1SG PROG	g-ert ^h -a-m gor կ'երթամ կոր IND-go-TH-1SG PROG
'I am going'	χm-i-m nə խմիմ նը drink-TH-1SG PROG	gə χəm-e-m gor կը խմեմ կոր IND-drink-TH-1SG PROG

Original page number 217.

23.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

23.5.1 Arapgir dialect

Adjarian's source: See Հանդէս Ամսօրեա [Monthly Review] 1900, page 251. In accordance with the author's exposition or arguments, I have rendered to the scientific orthography.

Նասրէդդին խօջան յոր դան մէջ աղօթած վախդը ըսաց Ասծու. «Ըման Ասված բաբա, ի՞նչ գըլի գու, յընծի հարիր լիրա դըրգա. շագ բէքք ունիմ փարայի: Ըմմա թամմամ հարիր լիրա յըլլելու ամ, ամգուր մեզ հադ մը բագաս՝ դոխսանը ինը հադ յըլլին նա՛՝ չօթթեր. համ դու չեմ առնար»:

խօջան յահուդի դ'րացին մը գունենա ինչ վոր ան դախքային դէները նստեր ամ եղեր. խօջային ծ'անը լսածին գիբի գէթա յընգագ դ'նա գու յու յէքքեն յինք յիրենը գըստ գու.

– յամչամիա դոխսանը ինը օսդի դեսնա նա՛ իրամցընէ՞ չառնա դի (< պիտի) խօջան. ես լիրաները իսա բաջայեն վար ծ'ըքիմ դա՛ դեսնամ ի՞նչ դենա գի իդա խօջան:

յէքքեն դոխսանը ինը լիրա քեսայի մը մէջը դ'նա գու յու գուգ'ա գու բաջայեն փըր'րթ... վար նեդա գու. յինգ ալ հօնիգ բանքլամիշ գենա գու քի դեսնա դէ խօջան ի՞նչ դենա՛ դի:

խօջան հըմըն օջախը վանգա՛ գու յու դեսնա գու քի գ'ունդ քօխջա մը յընգեր ամ ֆօն. թեզ մը դառնա գու, դէշմգի մը վրան նսդի գու, քեսան բ'անա՛ գու վոր՝ ի՞նչ դեսնա... օսգի՛: յէքքեն բաշլայտ գու մեգիգ մեգիգ հարմել. դեսնա գու քի դոխսանը ինի հադ էն օսգիները. մէյ մալ գու հարմէ, էրգուք գու հարմէ՝ բանքի յաղըլմիշ էդա ըսելօք. յամմեն հեղ հըսաբ էնելուն նօրեն դոխսանը ինը հադ գ'ըդնա գու. յէքքեն գըսա՛ գու Ասծու «Դ'ուն օր դոխսանը ինը լիրաները դրգեցիր յընծի՛ հալքամթ մեգալ մեդ հադ-նալ դրգէս գու»:

23.5.2 Gürün subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1899, page, 410, 425, 478.

Օրը շադ է քանց գորեգը:

Ասծուծու բըյիածը գելը չուդեր:

Ուղօղը չի գիդէ՝ փշօղը գիդէ:

Երգըրի աշք է հաներ՝ դիրուն հօքին:

Աշքը դեսածը դիրուն խեր չեներ:

Original page number 218.

Փըջած օջախը ջուր չուգեր:

Խրադ խրադ լեռն ի վեր, յես զօ գերթամ ձօրն ի վեր:

Երթ դաս, գարի չուգեր:

Մեզը մեզուն եքի մը դվեր է, Էնի Էնօր գիզ (ողկոյզ) մը հաղօղ չէ դըվեր:

Մայը փշելօվ (մանր փշրելով) փօր չի գըշդանար:

Ուզօղուն մեզ երեսը սեվ, չի դըվօղուն երգու երեսը:

Գեղէն անցար դէ գաւառը զօ խըղդիս:

Գօվիս մեռեր է, խաբիս գըլեր է:

Դուռիդ գօց բռնէ՝ դրացիդ դօրթ բռնէ:

Բազը ծուռ է, գօվը գաթ դօ չի դար:

Սուդ խենթ եղեր է, վանքին հավերը գուղէ գօ:

Ջաղարջը ջուրն է դարի՝ չախչար զօ բռես:

Գաղու չեղած մուգ զօ բռնես:

Թեմբելունէն իշուն «քեռի» զօ գըսէ:

Սօխ գերած չիմ ուր սիրդիս երի:

Դանձ էիր նը հասար, խնձօր էիր նը գեյմըրեցար:

Ձայը (ծանր) նադիր օր լիր գաս:

Թեք ինգիզին (ընկոյզին) քար չի նեղեր:

Մեյմեզի միս գուղէն գօ:

Թըքալին բերնօվը գը գերցնէ, գօթօվը էշքը գը հանէ:

Սադգած էշ կը բռ՝ օր նալը քէշէ:

Սօխին քարսը (քաղցրը) չիլլար:

Մեյմեզի իչին (համար) դուշան (գնդակ) դսմին գօ (կը սեղմեն):

Original page number 219.

23.5.3 Darende subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1899, page 498.

Չի հավնած մարդդ շօրեր գուրցէ գա օր փօրդքօռօզը նեղէ գա:

Ասված լեռը գը հայի՝ ձունն անօր գեօրէ գուղա:

Վար թուքես մօրուք, վեր թուքես բըյրգ:

Հէյ սիրդդ սիրեմ Ասված, գօմէշը գօդօշն ի՞նչ ընէ:

Բանին մէջ բան գա, մածունին մէջ թան գա:

Հարսնիք գերթամ, գաթա գուտեմ թէ դան նէ:

Չերթային ադ ջաղարչը՝ չուղէիր ադ բաղարչը:

Գոյած (կոտորած) ընգուզը հազարն անցավ:

Ջուրը տեսնա ծուզ գըլլա, գադուն դեսնա մուզ գըլլա:

* *

Գնդուկ գնդուկ մաղարա, մենք հարս մ'ունինք գը խաղա, ջուրը ցըքեքնք կը լօղա, ջուրէն հանենք գը դօղա, ձեռքը չամիչ մը դանք նէ, մինչեւ իրիգուն գը խաղա:

Ադվընի, իսգի՞ց գուքաս. – Արիւնօդ ծօվէն. – Վըրադ օրի՞ արիւն չէ եղեր. – Ասդունու հրամանօվ:

Արաբը փօսն ընգավ, գըլօխը դուրսն ընգավ:

Քեօքը Ֆեօղին մէջ, միչուզն էշին մէջ, գըլօխը փօրուդ մէջ:

Աններկ գերմուր՝ անդանագ քերթուք (աքլորի կատար):

23.5.4 Kayseri subdialect

23.5.4.1 Munjusun village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 407.

Մարթ մը մեզ հադիդ աչգին մը ունէ դըլեմ, օր բաշխա գեղի գիգիր դղայի հեդ գը գարքէ: Օր մը էս մարթը գելլէ իր աչգանը դունը Էրթալու, փեսին հեդ, աչգինին հեդ դեսնըվելույի: Էրթալ իքէն ջամփան, ի՞նչ գըսէս, դայայի մը արալըխը՝ ասլանի մը ձաքերը՝ առչեվմնին իրեք դարվան բըլուզ դղա մը առել գա գուղէն: Էս մարթը հեմէն գը վազէ, շադ մը Էգիյէթնէրօք գը խըլասէ: Ինքը մեզ աչգինէն բաշխա գավագ չուննալույին համար. – «Իմ սօն օրիս Ասդված ինծի դղա մը դվավ» դէյի շադ գը խըլնդա: Էնգիւց դօմդօրթ Էդ խըլասած դղան գուջախը առած, աչգանը գունը գերթա:

Աչգինը խըլնդալէն, «հէ՛ր, էս ավը ո՞ւրդեղէն ավլամիշ Էրիր» գըսէ:

23.5.4.2 Palahesi village

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 580.

Ադէնօք Ուղուզէի անուն գեղի մը հարուսդին մեզը հէջ չօջուփ չուննար Էղեր, մեզ օր դիւշինմիւշ գէնէ օր, աջաբա իմ...

Original page number 220.

... դունին ջօմաաթը ըզմէն Էգիյէթ քէշէմընըյին համա՞ր մը Ասծված ընծը չօջուփ գա չի դա:

Էս դիւշինգէյօք ինգեր աղային հեղը՝ թաբդիլի դըյաֆէթ, Բէլլէլու գէլլէն: Բէլլէն իքէն դավրիշի մը ռասդ դուքան: Հարուսդը բադիվ գուդա դարվիշին. դարվիշն է – Ասծունու բարին ինեն, ա՛ղա գըսէ:

Հարուսդը դարվիշին՝

– Դուն իմ իշխան ըլլալիս՝ Էնօր է տղա ըլլալը ինչէ՞ն գա գիդէնաս, ըսածը գիբի, դարվիշն է՝

– Սէ գի գիդեմ օր, գըսէ, ինչ օր էս դարը չօջուփ չուննալուդ համար, աջաբա դունիս ջօմաաթը ըզմէն Էգիյէ՞թ մը գա քէշէ դէ՛ի թաբդիլի դըյաֆէթ Էղեր Էք. ամմա քու դունիդ մէջը գոնվօդ փիթին ջօմաաթըդ քէզմէն խօշնուդ է. Էգեր

քիչուգ մը առաջ էրթաք նա, ջուրը մը լասդ բըղը գուքաք, ջուրը խնծօր մը բըղը պէրէ, եղ խնծօրը առ` էրեսը ձիուդ գէրցուր, մէջն է գնըզիդ:

23.5.4.3 Everek

Adjarian's source: See Բանասէր, 1902, page 174. *HD: Note that there are multiple publications called Բանասէր /banaser/ 'Philologist'. As of writing, I haven't tracked it down.*

Ժամերնիս փըլցըվաձ,
Սըրդէրնիս խըռօվաձ,
Ամբարը չըքա հաց...
Օրդնյալ էս, Դէ՛ր Ասվաձ:

Դուրավիքը ձիւն ծըմէր,
Փագվէր է ջամփա լէր,
Նէ էգօղ, նէ էրթօղ,
Չօրս դընիս վախ ու դօղ:

Ահանց դէ՛ չօրս ամիս
Չը դըրիւք բէրաննիս
Բադառ մը միս, բուլղուր,
Համփիդթին մեզի դուր:

Ձիձ ձըձօղ մեսիամնին
Ուղէլու գաթ չունին,

Original page number 221.

Գա գուլան ինչու՛ ըգուն...
Էրեսնին հայիս դուն:

Էրգըթէ սիրդ բէդգ է՛,
Ձեռքիդ է (ալ) չի ադգէ...
Ձօցվօրը դուռնէ դուռ՝
Գա մուրա հաց աբուր:

Էդ ադէն գօռէլէն
Դեվ գիբի գօռալէն
Ալլադգներ գա թափնէն...

«Քըշդէցէք գյավուրին»:

Գեղէն դուրս, քիշէրը,

Անքրիստոս թուրքերը

Հերիւր մարթ քշդէր են...:

Վա՛յ անխիղջ անօրէ՛ն:

Chapter 24

Akn

24.1 Background and literature

Original page number 222.

The dialect of Akn is spoken only in the city of Akn and in a few of its surrounding Armenian villages. Texts are written with this dialect are found in the rich ethnographic collection of Ճանիկեան (1895) and Գապրիելիան's extensive study that was not written with a scientific method (Գապրիելիան 1912; Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review], 1908-1911, and continuous). Other succinct manuscripts are in Բիւրակն [Byurakn] (1898, page 101, 330, 360, 393, 429, 557, 565, 601, 827, 895; 1900, page 388, 695). There are also succinct dialogues in the Akn dialect in Տարեցոյց Աշխարհագրական (1897, page 67-62; 1898, page 23-24, 147; 1899, page 54-71; 1900, page 254-266; 1903, page 145-168), and the comedic writings of «Երանոս Աղբար կամ Թապալաքեար վարժապետը» and «Թապալաքեար Փիլիկ աղպոր աղջիկտեղը».

24.2 Phonology

24.2.1 Segment inventory

The Akn dialect has 8 vowels: /a, e, ə, i, o, œ, u/ <ա, է, ը, ի, օ, եօ, ու>, and three series of consonants, like the Arapgir dialect.

24.2.2 Sound changes

For its sound changes, the characteristic situations are the following.

24.2.2.1 Monophthongal vowel changes

24.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Old Armenian sound /a/ <ա> becomes /o/ <օ> when immediately before a nasal, such as also in the Hamshen dialect (Table 24.1).

Table 24.1: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'fly (bug)'	փանփ	ճանճ	ժօնժ	ջօնջ	փանփ	ճանճ
'unsalted'	anali	անալի	olli	օլլի	anali	անալի
'rain'	andzrev	անձրեւ	orzev	օրզեվ	andzrev	անձրեւ

24.2.2.1.2 Classical Armenian /u/ <ու> The Old Armenian sound /u/ <ու> becomes /y/ <իւ> (Table 24.2).

Table 24.2: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /y/ <իւ> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'you.SG have'	unis	ունիս	ynis	իւնիս	unes	ունես
'eight'	ut ^h	ուլթ	yt ^h	իւլթ	ut ^h	ուլթ

24.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <ո> and /au/ <օ, աւ> The Old Armenian sounds /o, au/ <ո, օ> become /œ/ <էօ> (Table 24.3).

Table 24.3: Change from Classical Armenian /o, au/ <ո, օ> to /œ/ <էօ> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'four'	փօրս	չորս	փօրս	չէօրս	փօրս	չորս
'door'	durən	դուռն	dʰær	դօռն	dur	դուռ
'today'	qisau	այսաւր	asœr	աւտօր	qisor	այսօր

24.2.2.2 Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ>

The only unique property of the Akn dialect is that if a vowel is immediately before the CA sound /h/ <հ>, then the semivowel /j/ <յ> is added next to the vowel (Table 24.4).

Table 24.4: Glide insertion before post-vocalic /h/ <հ> in the Akn dialect

	Classical Armenian		> Akn		cf. SEA	
'death'	mah	մահ	majh	մայհ	mah	մահ
'satisfied'	goh	գոհ	gʰojh	գօյհ	goh	գոհ
'gain'	fah	շահ	fajh	շայհ	fah	շահ
'fear'	ah	ահ	ajh	այհ	ah	ահ

This characteristic is also unavoidable among educated Akn speakers.

24.2.2.3 Diphthongal vowel changes

For CA diphthong changes, the notables ones are the following.

24.2.2.3.1 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical sound /aj/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 24.5).

Table 24.5: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /a/ <ա> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'mother'	maq̄r մայր	mar մար	majr մայր
'father'	haq̄r հայր	har հար	hajr հայր

24.2.2.3.2 Classical Armenian /oj/ <ոյ> The Classical sound /oj/ <ոյ> changed to /u/ <ու> (Table 24.6).

Table 24.6: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'light'	lojs լոյս	lus լուս	lujs լույս

24.2.2.3.3 Classical Armenian /iʰ/ <իւ> The Classical sound /iʰ/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 24.7).

Table 24.7: Change from Classical Armenian /iʰ/ <իւ> to /u/ <ու> in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SEA
'blood'	ariʰun արիւն	arun արուն	arjun արյուն
'snow'	dziʰun ծիւն	dʒʰun ծ'ուն	dʒjun ծյուն

Original page number 223.

24.2.2.4 Consonant changes

The consonant changes are exactly same as in Kharberd, Arapgir, and Sebastia

24.3 Morphology

The grammar of the Akn dialect does not present individual characteristic properties. For whatever differences that are present, these originated from the effect of general phonological rules.

24.3.1 Noun inflection or declension

24.3.1.1 Genitive marking

For example, the genitive formative is /-v/ <իւ> (Table 24.9).

Table 24.8: Genitive marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
'God-GEN'	asdydʒ-v Ասդիւծիւ	astudʒ-o Աստուծո
'soul-GEN-DEF'	hokʰ-v-n հոգիւն	hokʰij-i-n հոգուն
'dead-PL-GEN-DEF' (= of the dead)	merel-ner-v-n մեռելներիւ	merel-ner-u-n մեռելներուն

24.3.2 Verb inflection or conjugation

24.3.2.1 Indicative marking with /gɣ/ <qɦɫ>

Similarly, the indicative present and imperfective use the formative /gɣ/ (qɦɫ) (cf. SWA /gu/ <կու>) (Table 24.9).

Table 24.9: Indicative marking in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
'I give'	gɣ d-a-m qɦɫ դամ	gu d-a-m կու տամ
'I cry'	gɣ l-a-m qɦɫ լամ	gu l-a-m կու լամ
	IND √-TH-1SG	IND √-TH-1SG

24.3.2.2 Theme vowel changes and the present indicative

In the verbal endings, the vowel ɛ becomes ɪ when next to nasals, while it stays unchanged in other places.

HD: To clarify, he's talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the present indicative. In SWA, the present indicative is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. The theme vowel stays constant in the present indicative. Akn behaves differently with respect to theme vowel uses.

Table 24.10: Indicative present <նւրկայ> of the verb 'to send' in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	gɣ xərg-i-m qɦɫ խըրգիմ	gə xərg-e-m կը խրկեմ
2SG	gɣ xərg-e-s qɦɫ խըրգես	gə xərg-e-s կը խրկես
3SG	gɣ xərg-e-∅ qɦɫ խըրգէ	xərg-e-∅ կը խրկէ
1PL	gɣ xərg-i-nkʰ qɦɫ խըրգինք	gə xərg-e-ŋkʰ կը խրկենք
2PL	gɣ xərg-e-kʰ qɦɫ խըրգէք	gə xərg-e-kʰ կը խրկէք
3PL	gɣ xərg-e-n qɦɫ խըրգին	gə xərg-e-n կը խրկեն
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR

24.3.2.3 Archaism in past 1PL suffix /-a-nkʰ/ <աւք>

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ŋkʰ]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ŋkʰ] or [-a-ŋkʰ]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mkʰ/ for the present 1PL, and /-akʰ/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Akn aligns with Classical Armenian.

Like the Sebastia dialect, the ending of the imperfective and perfective 1PL is /-a-nkʰ/ <աւք> (here, the sound change of CA /an/ <աւ> to /on/ <օւ> does not happen), or which is more similar to the Classical Armenian ending /-akʰ/ <աք>, than with the /-i-nkʰ/ <ինք> form of other dialects (Table 24.11).

Table 24.11: Archaisms in the 1PL suffix in the Akn dialect

	Classical Armenian	> Akn	cf. SWA
'we were eating' (past impf.)	ud-ē-a-kʰ ունէաք eat-TH-PST-1PL	g-yd-e-a-nkʰ գիւդէաւք IND-eat-TH-PST-1PL	g-ud-ej-i-ŋkʰ կ'ոնտէինք IND-eat-TH-PST-1PL
'we brought' (past perf.)	ber-a-kʰ բերաք bring-PST-1PL	bʰer-a-nkʰ բ'երաւք bring-PST-1PL	pʰer-i-ŋkʰ բերինք bring-PST-1PL

24.3.2.4 Future marking with /di, d/ <դի, դ>

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. If this proclitic is added to the present form of the verb, then the meaning is the simple future (Table 24.12). If the proclitic is added to the past imperfective form (which includes a past suffix /-i, -Ø/), then the meaning is the future perfect (Table 24.13). Akn behaves similarly with different formatives.

The future formative is /di/ <դի>, which is shortened to /d/ <դ> when next to a vowel; this is a shortened form of the CA formative /piti/ <պիտի> ‘must’).

Table 24.12: Future <ապառնի> of the verb ‘to bring’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	di b ^h er-i-m դի բ ^հ երիմ	bidi p ^h er-e-m պիտի բերեմ
2SG	di b ^h er-e-s դի բ ^հ երես	bidi p ^h er-e-s պիտի բերես
3SG	di b ^h er-e-Ø դի բ ^հ երե	bidi p ^h er-e-Ø պիտի բերե
1PL	di b ^h er-i-nk ^h դի բ ^հ երինք	bidi p ^h er-e-ŋk ^h պիտի բերենք
2PL	di b ^h er-e-k ^h դի բ ^հ երեք	bidi p ^h er-e-k ^h պիտի բերեք
3PL	di b ^h er-i-n դի բ ^հ երին	bidi p ^h er-e-n պիտի բերեն
	FUT √-TH-AGR	FUT √-TH-AGR

Table 24.13: Future perfect <անցեալ ապառնի> of the verb ‘to eat’ in the Akn dialect

	Akn	cf. SWA
1SG	d-yd-e-i-Ø դիւդէի	bidi ud-ej-i-Ø պիտի ուտեի
2SG	d-yd-e-i-r դիւդէիր	bidi ud-ej-i-r պիտի ուտեիր
3SG	d-yd-e-Ø-r դիւդէր	bidi ud-e-Ø-r պիտի ուտեր
1PL	d-yd-e-a-nk ^h դիւդէանք	bidi ud-ej-i-ŋk ^h պիտի ուտենք
2PL	d-yd-e-i-k ^h դիւդէիք	bidi ud-ej-i-k ^h պիտի ուտեիք
3PL	d-yd-e-i-n դիւդէին	bidi ud-ej-i-n պիտի ուտեն
	FUT-√-TH-PST-AGR	FUT-√-TH-PST-AGR

Original page number 224.

24.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

Adjarian’s source: See Ճանիկեան, page 292.

- Նըսդէ նայիմ, յեզէն Թօրօս, ինդէօր էս:
- Ձառա իմ ա՛ղա, Ասված գէնք գա:
- Ի՞նչ գա իշ չի գա, յէ՛գէն:
- Բաղվագան գէնթանութանդ դուվաջի ինք: Հրամանքեդ իրիջայէ մի իմ էգեր. ըմմա չի գ՛իդիմ քի խաբուվ գանէ՞ս:
- Ըսէ՛ նայիմ, խաբիլլիւ գ՛օրծ է իսէ, փէ՛ք աղեգ:
- Վեր Ասդված, վար հրամանքդ. գ՛լեօխս նեղի գ՛ա նը ո՞րդ դերթամ. հէլթթ հեօս դի գ՛ամ: Թաջիզուքին չի դանք, ա՛ղա. խընթիրքս աս է թը՛ առիւղիկը մի գա՛ դի անիմ. հազար դրուշ բագաս է. քերեմ արե դի՛ր, ֆայիզօվը գիւղամ:

- Թահվիլ մի գ'րե, Գա'րաբեդ, առ աս բ'ալլին, գ'նա ներսի դօլաբես հազար դրուշ բ'եր, յեզենին դիւր, թահվիլը առ:
- Շինոյիրագալ իմ աղա, Ասդվաճ իշախանության բահե:
- Չարսի'ն իշ գա իշ չի գա. առիւդիւրները ինդեօ'ր է:
- Ասդվաճ բերեքթո դա, ըմմա առիւդիւրները քեսադ է. ցօրեն, բանիր շա'դ գիւգ'ա, լաքին թիւքենչիւները եռէքը գերթան, դիւ բ'երին: Յասախ գանին քի եռէքը մարթ չի դերթա. մդիգ չին աներ գինե գերթան, Եսնեֆը նեղը գիւ մնա, անիւնց քեր մի գիւղա գառնէ: Բ'երօղը գուգէ իւր (որ) դընվօրին դա, ըմմա մդիգ անօ'ղն օվ է. ջ'օրին բ'եռնօվ ծ'եռքեն գիւ քաշին գառնին. քիչ մալ դ'իմանա նը՝ գիւ ձեծին: Հեդդա չէ ըմա, չի'լլիր իւր ժամը ծանիւցիւմ անին քի անիւնցմէ բ'ան մ'ա'ռեք. Հայն իւր անիւնցմէ չառնէ նը առաձնին չին գրնար ծախեր, ալ չին առներ:
- Ադ ըսաճդ եռէչ էր. ան վախթը խասթին մեզը գամ իւրիշի գ'իշիւթին մի աներ նը՝ ժամը գանիճէին թը ան մարթեն միս գամ իւրիշ բ'ան մ'ա'ռնէք, չէյին առներ. մինչիւզ իւր գ'ար մեղա ըսեր, նեօրեն ծանիւցիւմ անէյին քի, առէ'ք: Հըմա եռչի միյափանութիւնը չիգա. ադենգ բ'աներ ծանիւցիւմ չանվիր. անին ալ նը՝ վօրը մդիգ գանե, վօրը չաներ: Դ'իւն քիւ գ'օրձդ դեսար նը ա'դ նայէ:

Chapter 25

Sebastia

25.1 Background

Original page number 225.

This dialect is specific to the Armenian-heavy city of Sebastia and its many surrounding Armenian villages, which occupy the valley of Alis, starting from Sebastia and eastern until Zara. The southern border is Ulaş. Starting from this village until Mandjilik, and north-west from that, the Tonus province, until Gemerek, we find the subdialect of Gürün subdialect. The villages of the Alis valley differ a little from the dialect of the city. The Pirknik village forms its own subdialect; the village is found one hour away from the city towards the northeast.

25.2 Literature

TODO: go through doc; for names that don't have a conventional romanization, provide HBM like for this with -ian

The dialect of Sebastia has still not been studied. It is also surprising that there are no published manuscripts. For the first time in Paris, I had the opportunity to study the pronunciation of plosives using recording devices of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Ռուսլօ արքա). The result was published in my “Les explosives” work (Adjarian 1899). For this dialect, Mr. Karapet Gabikian/Gabikiean (պր. Կ. Գաբիկեան) has an extensive study that was funded by an Izmirian (Իզմիրեան) award, but it's unfortunately unpublished. Based on this work, Mr. Gabikian (պր. Գաբիկեան) was kind enough to send me a succinct note on this study of the dialect, and a manuscript with a few pages, which I will provide a bit later.

25.3 Phonology

25.3.1 Segment inventory

25.3.1.1 Vowels

25.3.1.1.1 Vowel inventory The sound system of the Sebastia dialect is similar to the dialects of Karin and Kharberd-Yerznka. For vowels, besides the sounds /ɑ, e, ə, i, o, u/ <ա, է, ը, ի, օ, ու>, we also find /æ, ɛ̞, œ, ɣ, ʊœ/ <ւ̈, ե, եօ, իւ, զ>.

25.3.1.1.2 Vowel /uœ/ <ô> The last one is a sound that's uniquely characteristic to Sebastia; its pronunciation is approximately like a fast pronunciation of the sequence /uœ/ <նւթ>. It is found word-initially and word-medially, but always under stress. When it is unstressed, it becomes a simple /o/ <օ> (Table 25.1).

Table 25.1: Emergence of /uœ/ <ô> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'frog'	gort գորտ	g ^h uœrd գ'օրդ	gort գորտ
'frog-GEN'	gort-i գորտի	g ^h ord-an գ'օրդան	gort-i գորտի
'horse-radish'	bo+k բողկ	b ^h uœrg բ'օղգ	bo+k բողկ
'horse.radish-GEN/DAT'	bo+k-i բողկի	b ^h oeg-i բ'օղգի	bo+k-i բողկի
'horse.radish-ABL'	bo+k-e բողկէ	b ^h oeg-e բ'օղգէ	bo+k-iſ ^h բողկից
'horse.radish-INS'	bo+k-iu բողկիւ	b ^h oeg-ov բ'օղգօվ	bo+k-iſ ^h բողկով

25.3.1.1.3 Vowel /je/ <ե> The sound /je/ <ե> (pronounced as a heavy /je/ <իէ>) is more common in the villages of the Alis valley (Table 25.2).

Table 25.2: Emergence of /je/ <ե> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'mother'	majr մայր	mjer մեր	majr մայր
'Karapet (a given name)'	karapet Կարապետ	garabed Գարաբեդ	karapet Կարապետ
'you went'	gənat ^h er գնացեր	g ^h nat ^h er գ'նացեր	gənat ^h ir գնացիր
'mouth'	beran բերան	b ^h eran բ'երան	beran բերան

25.3.1.1.4 Vowel /æ/ <ւ> Sometimes we find the sound /æ/ <ւ> (Table 25.3).

Table 25.3: Emergence of /æ/ <ւ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'hand'	ḏzer-k ^h (-PL) ձեռք	ḏz ^h ærk ^h ձ'ւնք	ḏzerk ^h ձեռք
'corpse'	merǰal մեռեալ	mærel մւնէլ	merjal մեռյալ

25.3.1.2 Consonants

25.3.1.2.1 Laryngeal values The consonants have three degrees: voiced, voiced aspirated, and voiceless aspirates. Their changes are exactly as in the Karin and Kharberd dialects.

25.3.1.2.2 Emergence of word-initial /h/ <յ> Here we have the sound /h/ <յ> which is often added before vowel-initial words (Table 25.4).

Table 25.4: Emergence of word-initial /h/ <յ> before vowels in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
'tail'	agi ագի	hag ^h i յագ'ի	agi ագի
'tinder'	abet ^h աբեթ	hab ^h et ^h յաբ'էթ	abet ^h աբեթ
'Alis river'		halis յալիս	alis Ալիս

25.3.2 Sound changes

For the sound changes, the important ones are the following.

25.3.2.1 Monophthonal vowel changes

25.3.2.1.1 Classical Armenian /e/ <ե> The Classical sound /e/ <ե> (Table 25.5a), in the beginning of both monosyllabic and polysyllabic words, is sometimes /je/ <յե> and sometimes /e/ <է> (Table 25.5a). Inside the word, it becomes /e, æ, ʏe/ <է, ü, ե> (Table 25.5b).

Table 25.5: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je, e, æ, ʏe/ <յե, է, ü, ե> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
a. 'when'	erb	երբ	jep ^h	յեփ	jezp ^h	երբ
'to delimit'	ezerel	եզերել	jezerel	յեզերել	jezerel	եզերել
'face'	eres	երես	eres	էրես	jeres	երես
'iron'	erkat ^h	երկաթ	ergat ^h	էրգաթ	jerkat ^h	երկաթ
b. 'last year'	heru	հերու	hjeru	հերու	heru	հերու
'hand'	dzer-k ^h (-PL)	ծեռք	dž ^h ærk ^h	ծ'առք	džerk ^h	ծեռք
'mouth'	beran	բերան	b ^h eran	բ'երան	beran	բերան

25.3.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո> becomes /ʏœ/ <օ> at the beginning of monosyllabic words, and it becomes /o/ <օ> at the beginning of polysyllabic words (Table 25.6a). Under stress, it becomes /ʏœ/ <օ>; when unstressed, it becomes /o/ <օ>. An exception is in Table 25.6b.

Table 25.6: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /ʏœ, / <օ, օ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
a. 'who'	ov	ով	օվ	օվ	ով	ով
'no'	otj ^h	ոչ	ʏœtj ^h	օչ	voŋj ^h	ոչ
'male'	ordz	ործ	ʏœrts ^h	օրց	vorts ^h	ործ
'worm'	ordən	որդն	ʏœrt ^h	օրթ	vort ^h	որդ
'orphan'	orb	որբ	ʏœrp ^h	օրփ	vorp ^h	որբ
'frog'	gort	գորտ	g ^h ʏœrd	գ'օրդ	gort	գորտ
'frog-GEN'	gort-i	գորտի	g ^h ord-an	գ'օրդան	gort-i	գորտի
'belly'	p ^h or	փոր	p ^h ʏœr	փօր	p ^h or	փոր
'charcoal'	gortseli	գործելի	g ^h ordzeli	գ'օրծելի	gortseli	գործելի
'bone'	oskər	ոսկր	osgo.	օսգօր	voskor	ոսկր
'sheep'	otj ^h χar	ոչխար	ofχar	օշխար	voŋj ^h χar	ոչխար
b. 'buttocks'	or	ոռ	vʏœr, fʏœr	վօռ, փօռ	vor	ոռ

25.3.2.2 Dipththonal vowel changes

25.3.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> The Classical diphthong /aj/ <այ> changed to /a/ <ա> (Table 25.7).

Table 25.7: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /a/ <ա> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
'mother'	majr	մայր	mar	մար	majr	մայր
'wolf'	gajl	գայլ	g ^h al	գ'ալ	gajl	գայլ

25.3.2.2.2 Classical Armenian /iʏ/ <իւ> The Classical diphthong /iʏ/ <իւ> changed to /u/ <ու> (Table 25.8).

Table 25.8: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /u/ <ու> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘flour’	aliʏr ալիւր	alur ալուր	aljur ալյուր
‘blood’	ariʏn արիւն	arun արուն	arjun արյուն

25.3.2.2.3 Classical Armenian /oʏ/ <ոյ> The Classical diphthong /oʏ/ <ոյ> changed to /u/ <ու> (Table 25.9).

Table 25.9: Change from Classical Armenian /oʏ/ <ոյ> to /u/ <ու> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘light’	loʏs լոյս	lus լուս	lujš լոյս
‘walnut’	ənkoiʏz ընկոյզ	ənguz ընգուզ	əŋkujz ընկոյզ

25.3.2.3 Consonant changes

For consonants, the following are notable.

25.3.2.3.1 Weakening of stops to glides The Classical sound /kʰ/ <ք> became /jʰ/ <յ>, which happens in the villages of Alis (Table 25.10).

Table 25.10: Change from Classical Armenian /kʰ/ <ք> to /jʰ/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA
‘monastery’	vankʰ վանք	vajh վայի	vaŋkʰ վանք
‘three’	erekʰ երեք	irejh իրէյի	jerekʰ երեք
‘desire’	pʰapʰakʰ, pʰapʰag փափաք, փափագ	pʰapʰajh փափայի	pʰapʰakʰ, pʰapʰag փափաք, փափագ

The Classical sound /k/ <կ> became /j/ <յ> before a consonant (Table 25.11).

Table 25.11: Change from Classical Armenian /k/ <կ> to /j/ <յ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian	> Sebastia	cf. SEA or SWA
‘monastery’	vankʰ վանք	vajh վայի	vaŋkʰ վանք SEA
‘three’	erekʰ երեք	irejh իրէյի	jerekʰ երեք SEA
‘desire’	pʰapʰakʰ փափաք	pʰapʰajh փափայի	pʰapʰakʰ փափաք SWA
‘trap?, eyeless?’	aknat ալկնատ	ajnad ալյնադ	aknat ալկնատ SEA
‘angel-PL’	hərefʰtak-(əʔ)kʰ հրէշտակք	hɛɾɛʃdaj-nin հրըշդայնին	hərefʰtak-ner հրէշտակներ SEA
‘claw INDF’	tʰank ճանկ	ɟaj mə ջայ մը	ɟaj mə ճայ մը SWA
‘boy-girl’	aʔɟʰik-təʔaj աղջիկ-տղայ	aʔɟʰij dʰə ախջիյ դա	aʔɟʰik-təʔə աղջիկ-տղա SEA
‘broad bean’	baklaj բակլայ	bʰajla բայլա	bakla բակլա SEA

The Classical sound /g/ <գ>, which wherever it took the form /kʰ/ <ք>, became /j/ <յ> (Table 25.12).

Table 25.12: Change from Classical Armenian /g/ <q> to /j/ <j> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
'king'	t ^h agawor	թագաւոր	t ^h ajhvæx	թայիվօր	t ^h ak ^h avor	թագավոր
'to bathe (trans.)'	logats ^h uts ^h anel	լոգացնէլ	lojts ^h anel	լոյցընէլ	logats ^h nel	լոգացնէլ
'lap'	gog	գոգ	gυæjh	գօյի	gok ^h	գոգ
'five'	hing	հինգ	hij	հիյ	hing	հինգ
'apron'	gognots ^h	գոգնոց	g ^h ojhnots ^h	գ'օյիւոց	gok ^h nots ^h	գոգնոց
'to bathe'	loganal	լոգանալ	lojnal	լոյնալ	loganal	լոգանալ
'five points/denomination'			hijnots ^h	հիյնոց	hingnots ^h	հինգնոց

Analogous to this, we have the Classical form /ʃapik/ <շապիկ> 'shirt' became /ʃabijh/ <շաբիյի> (which passed through the form /ʃapik^h/ <շապիք>), cf. SEA /ʃapik/.

25.3.2.3.2 Classical Armenian /h/ <h> to /f/ <ϕ> The Classical sound /h/ <h> in monosyllabic words, next to a stressed sound /o/ <n> ...

Original page number 227.

became /f/ <ϕ> (Table 25.13a, but Table 25.13b).

Table 25.13: Change from Classical Armenian /h/ <h> to /f/ <ϕ> in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
a. 'hole (CA); pit (SEA)'	hor	հոր	fυæx	ֆօր	hor	հոր
'smell'	ort ^h	որթ	fυært ^h	ֆօրթ	hort	հորթ
'earth'	hoʃ	հող	fυæʃ	ֆօլ	hoʃ	հող
'care'	hog	հոգ	fυæk ^h	ֆօք	hok ^h	հոգ
b. 'to care'	hogal	հոգալ	hok ^h al	հօքալ	hok ^h al	հոգալ
'edge of pit'			horezer	հօրէզեր	hori jezerk ^h	հորի եզերք

25.3.2.3.3 Consonant cluster lenition The Classical Armenian sound sequence /tr/ <տր> becomes /jj/ <յյ>, and it can delete if there's a nasal before it (Table 25.14).

Table 25.14: Change from Classical Armenian /tr/ <տր> to /jj/ in the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Sebastia		cf. SEA	
'to divide'	kətreɫ	կտրել	gəjjel	գըյյել	kətreɫ	կտրել
'sharp'	*kətrɯk	*կտրուկ	gəjjɯg	գըյյուկ	kətrɯk	կտրուկ
'brave'	*kətriʃ	*կտրիճ	gəjɪʃ	գըյիջ	kətriʃ	կտրիճ
'to choose'	əntrel	ընտրել	hənjel	հընյել	əntrel	ընտրել
'small'	manəx, mantəx	մանր, մանտր	majjə	մայյը	manəx, mandəx	մանր, մանդր
'heavy'	ʃsanəx, *ʃsantəx	ծանր, *ճանտր	ʃdzanjə	ճանյը	ʃsanəx	ծանր
'to break'	kotoreɫ	կոտորել	gojjel	գօյյել	kotoreɫ, kotrel	կոտորել, կոտրել
name 'Peter'	petros	Պետրոս	bejjæx	Բէյյէու	petros	Պետրոս

25.3.2.4 Subdialectal changes in Pirknik

25.3.2.4.1 Classical Armenian /e/ <ե> In the Pirknik subdialect, we can find the sound change /a/ <ա> to /yæ, o/ <օ, օ> which don't exist in the Sebastia dialect (Table 25.15).

Table 25.15: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /yæ, o/ <օ, օ> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Pirknik (Sebastia)		cf. SEA or SWA		
'cheese'	panir	պանիր	bɣænir	բծնիր	panir	պանիր	SEA
'Mary'	mariam	Մարիամ	mojjam	Մոյյամ	marjam	Մարիամ	SEA
'like that'			adong	ադօնգ	adong	ատանկ	SWA
'cross'	χatʃ ^h	խաչ	χyæʃ ^h	խօչ	χatʃ ^h	խաչ	SEA
'time-INS'			zomang-u	ժամանգու	zamanak-ov	ժամանակով	SEA

25.3.2.4.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical sound /o/ <n> becomes /a/ <ա> next to the sounds /v, m, n/ <վ, մ, ն> (Table 25.16), and even /anbir/ <անբիր> 'eleven' 11, borrowed from Turkish <on bir> 'eleven'.

Table 25.16: Change from Classical Armenian /o/ <n> becomes /a/ <ա> in the Pirknik subdialect of the Sebastia dialect

	Classical Armenian		> Pirknik (Sebastia)		cf. SEA	
a village's name			gavdun	Գավդուն	koftun	Կովտուն
'buffalo'	gomēf	գոմեշ	g ^h amef, g ^h avmeʃ	գ'ամեշ, գ'ավմեշ	gomef	գոմեշ

25.4 Morphology

25.4.1 Noun inflection or declension

The grammar is very similar to the Istanbul dialect. The case declensions are the same.

HD: On page 306, Adjarian provides an erratum where he adds the following information about this dialect's nominal morphology: In the villages of Sebastia, there are many cases of the plural suffix /-ni/ <նի> (Table 25.17).

Table 25.17: Plural marking with /-ni/ <նի> in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SEA
'ox'		jez եզ
'ox-PL'	jez-ni յեզնի	jez-ner եզներ

25.4.2 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, the following forms are notable (Table 25.18).

Table 25.18: Sample of pronouns in the Sebastia dialect

demonstrative proximal SG NOM 'this'	asi	ասի
demonstrative medial SG NOM 'that'	adi	ադի
demonstrative distal SG NOM 'that yonder'	ani	անի
demonstrative proximal SG NOM 'this'	zəvigag	զըվիգագ
demonstrative proximal SG ABL 'from this'	zəge	զըգե
'like this'	zəngəs	զանգըս
'like this'	zəvizang	զըվիգանգ

25.4.3 Verb inflection or conjugation

25.4.3.1 Mobile indicative marking

HD: In SWA, the indicative mood is formed by combining the indicative prefix with the finite verb. For example, the indicative present is formed by combining this prefix with the present form of verbs. This prefix is /gu-/ for monosyllabic verb stems, /g-/ for vowel-initial stems, and /gə-/ elsewhere for polysyllabic consonant-initial stems. In Sebastia however, Adjarian reports that the shape and position of this affix can vary.

The simple present of verbs is formed similarly to the Karin dialect, with a postposed formative /gə/ <qɹ> (Table 25.19a), which sometimes can also be placed first (b). Before vowel-initial verbs, the formative /g/ <q> is preposed, but in many cases the postposed formative /gə/ <qɹ> is also added (c). Monosyllabic verbs take /gu/ <qɹɿ> (d), while the form ‘to come’ takes /gʰu/ <qʰɿɿ> (e).

Table 25.19: Mobile indicative marking in the indicative present <ɿɿɿɿɿ> in the Sebastia dialect

a. ‘he asks’	Sebastia hər-tʰɿn-e-∅ gə hʷɹɿɿɿɿ qɹ ask-CAUS-TH-3SG IND	cf. SWA gə hər-tʰɿn-e-∅ ɿɿ hʷɹɿɿɿ IND ask-CAUS-TH-3SG
b. ‘he leaves’	tʰɿkʰ-e-∅ gə gɹɿ qɹ, leave-TH-3SG IND gə tʰɿkʰ-e-∅ qɹ gɹɿ IND leave-TH-3SG	gə tʰɿkʰ-e-∅ ɿɿ ɿɹɿ IND leave-TH-3SG
c. ‘he rises’	g-ell-e-∅ (gə) qɿɿɿ (qɹ) IND-rise-TH-3SG (IND)	g-ell-e-∅ ɿʰɿɿɿ IND-rise-TH-3SG
‘he goes’	g-ertʰ-ɑ-∅ (gə) qɿɿɿɿ (qɹ) IND-go-TH-3SG (IND)	g-ertʰ-ɑ-∅ ɿʰɿɿɿɿ IND-go-TH-3SG
‘they say’	g-əs-e-n qɹɿɿɿ qɹ IND-say-TH-3PL	g-əs-e-∅ ɿʰɿɿɿɿ IND-say-TH-3PL
d. ‘he gives’	gu-d-ɑ-∅ qɹɿɿɿ IND-give-TH-3SG	gu-d-ɑ-∅ ɿɿɿ ɿɿɿ IND-give-TH-3SG
e. ‘he comes’	gʰu-gʰ-ɑ-∅ qʰɿɿɿɿ IND-come-TH-3SG	gu-kʰ-ɑ-∅ ɿɿɿ qɿɿ IND-come-TH-3SG

25.4.3.2 Progressive marking

HD: In SWA, the progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative mood forms. This enclitic is used in spoken speech, not in writing.

The progressive, which does not exist in Karin, is formed with the formative /gor/ <qɹɹ>, similar to the Istanbul dialect; but here, the formative /gə/ <qɹ> is added only for vowel-initial verbs (Table 25.20).

Table 25.20: Progressive marking in the Sebastia dialect

‘I am bringing’	Sebastia bʰer-e-m gor pʰɿɿɿ qɹ bring-TH-1SG PROG	cf. SWA gə pʰer-e-m gor ɿɿ pɿɿɿɿ ɿɿ IND bring-TH-1SG PROG
‘you are doing’	g-ən-e-kʰ gor qɹɿɿɿ qɹ IND-do-TH-2PL PROG	g-ən-e-kʰ gor ɿʰɿɿɿ ɿɿ IND-do-TH-2PL PROG
‘I was eating’	g-ud-ej-i-∅ gor qɹɿɿɿɿ qɹ IND-eat-TH-PST-1SG PROG	g-ud-ej-i-∅ gor ɿʰɿɿɿɿ ɿɿ IND-do-TH-PST-1SG PROG

25.4.3.3 Mobile future marking

HD: In SWA, the future is formed by combining the future proclitic /bidi/ with the finite verb. As Adjarian explains however, this future formative can vary its position in Sebastia.

The future takes the formative /bidi/ <բիդի>, which can be placed also after the verb; and next to a vowel it becomes /bi/ <բի> (Table 25.21).

Table 25.21: Mobile future marking in the Sebastia dialect

'I will give'	Sebastia bidi d-a-m բիդի դամ FUT give-TH-1SG d-a-m bidi դամ բիդի FUT give-TH-1SG	cf. SWA bidi d-a-m պիտի տամ FUT give-TH-1SG
	'we will do' bi ən-je-nk ^h բի ընենք FUT do-TH-1PL PROG	bidi ən-e-ɲk ^h պիտի ընենք FUT do-TH-1PL

25.4.3.4 Archaism in the past plural suffix

HD: In SWA and SEA, the 1PL suffix is [-ɲk^h]. This same formative is used for the present, past imperfective, and past perfective. In the past, this plural suffix follows the past suffix /-i/ or /-a/, thus creating the sequence [-i-ɲk^h] or [-a-ɲk^h]. In contrast, Classical Armenian used the suffix /-mk^h/ for the present 1PL, and /-ak^h/ for the past 1PL; the /-a/ in this form could be separately segmented as a past suffix. Adjarian reports that Sebastia aligns with Classical Armenian.

In verb conjugation, there are no vowel changes. Only that the perfective uses the 1PL suffix /a-nk^h/ <անք>, which is in accordance with Old Armenian (Table 25.22).

Table 25.22: Archaisms in the 1PL suffix in the Sebastia dialect

'we wrote'	Classical Armenian gər-e-ṡṡ ^h -a-k ^h գրեցաք write-TH-AOR-PST-1PL	> Sebastia g ^h r-e-ṡṡ ^h -a-nk ^h գրեցանք write-TH-AOR-PST-1PL	cf. SEA gər-e-ṡṡ ^h -i-ɲk ^h գրեցինք write-TH-AOR-PST-1PL
------------	--	---	---

HD: Note that the above description that there are no vowel changes is contradicted by Adjarian's subsequent discussion of vowel changes.

25.4.3.5 Theme vowel and auxiliary changes

The villages of the Alis valley, and the subdialect of Pirknik use the ending /-i-m/ <իմ> instead of the ending /-e-m/ <եմ> (90). *HD: He means the theme vowel changes its shape in the present 1SG.*

(90) a. Sebastia

b^her-i-m   gə
bring-TH-1SG IND

'I bring.'

բ'երիմ գը

b. cf. SWA

gə p^her-e-m
IND bring-TH-1SG

'I bring.'
կը բերեմ

In the negative, the /e/ <ե> becomes /u/ <ու> (91). *HD: He means that the vowel of the negative auxiliary is /u/ instead of CA/SEA /e/.*

(91) a. Sebastia

եմ-ու-մ   ճոժ-ն-ա-ր
NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN

'I don't recognize.'
չում չօշնար

b. cf. SWA

եմ-ե-մ   ճոժ-ն-ա-ր
NEG-AUX-1SG recognize-INCH-TH-CN

'I don't recognize.'
չեմ ճանչնար

HD: In addition to the above data, Adjarian provides an erratum on page 306. He states the following about the reflexes of the Classical theme vowel /e/ and of the auxiliary /e/. Note that I could not easily determine the meaning, ancestor, or cognate of his example verb. In verbs, the Classical theme vowel /e/ <ե> changes to <ի> (Table 25.23).

Table 25.23: Vowel changes in verbs in the Sebastia dialect

	Sebastia	cf. SWA	
1SG ?	gn-i-m գնիմ		✓-TH-1SG
2SG ?	gn-i-s գնիս		✓-TH-2SG
3SG ?	gn-i-∅ գնի		✓-TH-3SG
1SG 'I am not'	եմ-ի-մ չիմ	եմ-ե-մ չեմ	AUX-TH-1SG
2SG 'you are not'	եմ-ի-ս չիս	եմ-ե-ս չես	AUX-TH-2SG
3SG 'he is not'	եմ-ի-∅ չի	եմ-ե-∅ չէ	AUX-TH-3SG

Original page number 228.

25.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: Written by Mr. Karapet Gabikian (պր. Կ. Գաբիկեան). I have rendered it to the scientific orthography.

25.5.1 Գրվածք չավորվիր

Ժամանակին թաքավորին մեզը թերիլ գելլե: Գնալն իքեն էլման գ'եղ մը գելլե յեռջ'ելը: Գ'եղը բ'ռնե դ'արվեր մինչեվ ազը գերթա օր երգու մարթ թուղթ մը գ'րեն ՝ ջ'ուրը ցքեն գոր:

- Ի՞նչ գրնեք գոր - դեյի հարցնե գը նե՝

- Ի՞նչ բի ընենք, սա ինչին ախչիզը աս ինչին դղին գ'րինք գոր. անինչին ախչիզը նաինչին դղին - գըսեն գը:

- Իմ ախչի՞զս օրու գ'րեք բիդի - հարցնե գը թաքավետը նե՝

- Քու ախչիդ ալ անիշ դեղը չօբան մը գա, անետր դղին գ'րեցանք - գըսեն:

- Վա՛յ, ի՞նչ ըսել ըլլա. յես թաքավետ մ'ըլլամ դե, ախչիզս չօբնի մը դղին գ'րեք. ախշարք յախշորքի գ'ա նե ըլլալիք բ'ան չե ադի. - գըսե, հերսօդի, շիդագ գերթա չօբանը գ'ղնե, դունը միսաֆիր գըլլա գը: Նայի գը օր մանչը օրեսօքը մըշը՛ր մըշը՛ր քնանա գոր: Գընե չիներ ՝ չօբնին մեղեն շինե, դ'իմօքը (ծարութեամբը) օսգի գիշառե, մանչը գ'նե գը: Գառնե ծ'ծր մը դանի, «դե՛, ախչիզս չօբնին դղին թող գ'րեն նեյիմ» գըսե, մեշքեն խանչալը հանե, մանչուն սիրող գը խօթե, հծն գքե, գասնի գերթա գը: Մանչը մանալ գ'իղնա գը:

Ադդեղվանք չօբնի մը սիրիւյեն ազ մը յամմեն օր գադվի, գ'ուգ'ա մանչը ճըծցընե գաշթա եղեր: Աճը բառավի մըն է եղեր բառավը յամմեն յիրինգուն նայի գը օր ածուն ձծերը բարբաճ է. բուդ մը գաթ օր ըսես չիգա: Անբաջառ չօբանը աս աճը գթե գոր գըսե, գերթա հեղը ձեգգըվի գը:

Չօբանը յերթում-բադառ գըլլա, «Շան արուն-թարախ ըլլա, թա՛ օր ածո գթեմ գոր նե» գըսե. բառավը չավդընար:

Ձեգգըվելով թող ըլլան, հեղ մը նային գը օր, աճը սիրիւյեն գադվեր, գ'լօխն առեր գերթա գոր: Ածուն յեղեվե հեղքիշուք...

Original page number 229.

... գերթան. նեյին գը օր ադվետ, բ'շգ'առ դղա մը՝ աճը վրան ձուեր ձծցնե գոր: Խենչերն ալ մանչուն սիրղն է. հանեն գը օր, բարաբին եգեր, մանչուն հեշ բ'ան մըն ա չե եղեր: Չարմանք կը մնան:

Չօբանը ՝ «բ'արի աշքովդ դեսսա՞ր հիմա օր ածո յես չեմ գթեր գոր եղեր, յերթում-բադառ գըլլայի գոր, չեիր ավդընար գոր» գըսե:

Բառավը՝ «Յես քեզ մեղա. մեղքդ մղնեի գոր, գըսե, նայե դե՛ս Աստու բ'անը օր՝ ածս գ'ուգ'ա դե մեխսումը ճըծցնե գը եղեր. ի՛շ գ'իղնամ. գ'իղեմ թե գթես գոր. օրո՞ւ միք (միտք) գ'ուգ'ա. Ասվագ բահեր դե, գ'ալագեր չե եղեր» գըսե:

Աս հեղու չօբանը ինեն բառավը բաշիյեն գը յիրարու հեղ հաջագըռվի (հակաճառուի). ան թե մանչը ընծի, ան թե՛ ընծի. Էնգ յեղքը բառավը խօսքը գընե. «Ա՛սղդդեր աղեն է ածս ճըծցնե գոր եղեր, ընծի գըլնի» գըսե, մանչը գառնե, դուն գը բ'երե, դղա գընե գը: Անունն ալ Բուլդուխ (թրք. գտանք) դ'նե գը: Մանչը մեզնա, ուռուլօլօր (կայտառ) գըլիջ մը գըլլա:

Բառավը դեղանը (անկողինը) գը ցքե, թաքավետը բառգի գը. առդըվանք գըլլա, թաքավետը գարթնա, մանչուն թուխթ մը գուդա, «շիդագ թաքավորին դոնախը դար, գըսե, քեզ յանդեղ եյա գընեն»:

Մանչը թուխթը գառնե, իրեք օր, իրեք քիշեր գերթա, ...

Original page number 230.

... դոնախին յեռչել հասնի գը: «Հե՛լե քիշ մը հօնքութիւնս առնեմ» գըսե, բադդագը նսդի գը: Հե՛X մալ նայիս ՝ քունը դանի, քնանա գը:

Թաքավորին ախչիզը յօդան նսդեր ՝ քերգեֆ նաշխե գոր եղեր. նսեագ դեղը խեղքը բարս գընե (յանկարծ այնպես մտածել), փենջիրեն գելլե, դ'արվար նեյե գը օր, ի՛շ գը նեյիս, ադվետ ադվետ դղա մը քնանա գոր. քեզի մեզ սարեն գըլյաճ գըլիջ. մանչուն գարնըվի գը. «Անբաջառ յես աս դղան գառնեմ» գըսե. դառնե նայի գը օր թուխթը մանչուն ձօցուն դ'ուս է ընգեր. դառնե նայի գը օր հօրը գ'իրն է. բ'անա գարթա գը օր՝ հարը գ'րեր է թե՛ «Աս դղան եգաճին բես շելլադ ընեք»:

Մանչը գարթնա, նայի գը օր գ'խլուն վերեվ ախչիյ մը գայներ է ըմմա՛, քեզի մեզ հրըշդաք մը, օխդը բ'երդ՝ արեգ՝ազ ադվետ: Մանչուն խեղքը գ'խլեն թռի գը. ախչիզը գըսե գը քի «Մի՛ գենար, ձօցուդ թուխթը հօրս վեգիրին դար»:

Մանչը թուխթը գառնե՝ վեգիրին դանի գը. վեգիրը նեյի գը օր թաքավորին գ'իրն է, բաքնե շայդին դ'նե, բ'անա գը գարթա օր՝ «Աս դղան եգաճին բես ախչիզանս հեղ նիքյահ ընեք» գ'րեր է:

Վեգիրը թեզ մը հաշնիքը գը բ'ռնե. թելալ գանչել գուդա. քառսուն օր հաշնիք, քառսուն օր բ'աղնիք գընեն, մանչն ու ախչիզը բսագեն: Անեօնք գը հասնին իրենց մուրադին, դ'ուք ալ հասնիք ծ'եր մուրադին:

Օր յեղք, թաքավետը խաբար գը դրգէ քի գ'ուգ'ամ գօր. դուն-դունօրթով դ'եմ գերթամ. թաքավետը հանունեն նայի գը օր եգօղներուն մէջ մեզը գա, ջանշցածը չէ. գը հասնին, վեզիրին հարցնէ գը քի, «Ադ չէ ըմմա, ա'ս ծվ է» գըսէ մանչուն համար: Վեզիրը թուխթը հանէ՝ թաքավորին ծ'անքը գուդա. «Թաքավե'ր, աբրագ գենաս, փեսադ է, գըսէ. ասանգ ասանգ գ'րեր էիր թէ եգածին բես ախչիգանս հեդ գարքէք. մենք ալ հրամանդ դեղը դարանք»:

Թաքավետը հասգնա գը օր ան դղան է. ճեղ մը մյօրուքը...

Original page number 231.

... ծ'անքը գառնէ, գ'լօխը գը փարդէ, ծ'ան չի հանէր. – ի'նչ ընէ, եդածը եղեր է. «Իրավօր, գըսէ, գ'րվածը չավորվիր եղեր»:

յերգընուցը երգու խնծօր յընգավ, մեզը ըսօղին, մէյն ալ լսօղին:

25.5.2 Փեսա Ղազար

Գնգանը մեզը Ղազար անունով դղա մու թեսա մը ունի եղեր:Աս գնիգը յամմէն օր ժամ գերթա, «Ա'սվագ, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիս» ըսելէն՝ սրդին ձեծէ գուլա գաղօթէ եղեր: Դղան մերախը մնա գը քի ըջաբ աս մարս ծր Ղազարին համար գաղօթէ գօր. առդըվանց մը գանուլիս քրգ մարն յանաչ գելլէ ժամ գերթա, սեղանին յեղէվ բաբբըդի գը (կը պահվտի): Նէյիս մարը գ'ուգ'ա, «Ա'սվաձ, դ'ուն Ղազարիս օղօրմիս» ըսելէն՝ գուլա գաղօթէ նէ, դղան սեղանին յեղէվէն գամացէն մը՝ «ծր Ղազարիգ օղօրմիս» գըսէ: Գնիգը գ'դէ քի Ասվագ ծ'անը լսէց: «Փեսսա՛ Ղազարիս, փեսսա՛ Ղազարիս» գըսէ: Դղան հասգնա գը օր փեսա Ղազարին համար գաղօթէ գօր եղեր, սեղանին յ'եղէվէն գելլէ, աղվետօր մը մարը ձեծէ գը:

Chapter 26

Evdokia

26.1 Background, literature, and subdialects

Original page number 232.

The dialect of Evdokia is spoken primarily in the city of Evdokia or Tokat. It is spread until Amasia, Merzifon, Ordu, Samsun, and Sinop, and their surrounding villages. For the last three cities, their Armenian populations are still recent migrant settlements, so they cannot naturally have their own proper dialect. But because the majority of the migrant settlements came from Evdokia, thus we consider them as part of this dialect.

The Evdokia dialect is studied by Գազանճեան (1899) (Hovhannes Kazandjian) in a sufficiently extensive work. Besides this, he has an article on the study of this dialect, in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 317. There are manuscripts with the Evdokia dialect in Kazandjian's work, page 5-8, 95, and so on. For the subdialects, there is only a text that is written in the Merzifon subdialect (Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427) and some information on the Ordu subdialect (ibid., page 73).

Near Evdokia, there is the village of Girgores, which speaks its own separate subdialect.

26.2 Phonology

26.2.1 Segment inventory

The sound system of the Evdokia dialect has in total 31 sounds: vowels in Table 26.1 and consonants in Table 28.3.

Table 26.1: Vowels of the Evdokia dialect

/i/ <ի>	/յե/ <նւէ>	/u/ <նւ>
/e/ <է>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
		/a/ <ա>

Table 26.2: Consonants of the Evdokia dialect

Stops	Labial		Coronal				Dorsal/Back	
	/b/	/p ^h /	/d/	/t ^h /			/g/	/k ^h /
	<բ>	<փ>	<դ>	<թ>			<գ>	<ք>
Affricates								
			/d͡z/	/t͡s ^h /	/d͡ʒ/	/t͡ʃ ^h /		
			<ծ>	<ց>	<ջ>	<չ>		
Fricatives								
	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/x/	/ɣ/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<խ>	<ղ>
Sonorants								
	/m/	/n/	/r/	/l/	/ʎ/	/j/		
	<մ>	<ն>	<ր>	<լ>	<յ>	<յ>		

26.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

26.2.2.1 Monophthongal vowel changes

26.2.2.1.1 Classical Armenian /e/ <ե> The Classical sound /e/ <ե> becomes /je/ <յե> at the beginning of monosyllabic words, while it becomes /e/ <ե> everywhere else (Table 26.3a). But see words in Table 26.3b because they are monosyllabic.

Table 26.3: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je, e/ <յե, ե> in the Evdokia dialect

		Classical Armenian		> Evdokia		cf. SEA	
a.	ի՛	es	tu	jes	յtu	jes	tu
	‘two’	erku	երկու	ergu	երգու	jerku	երկու
	‘to cook’	ep ^h el	եփել	ep ^h el	եփել	jep ^h el	եփել
	‘to rise’	elanel	ելանել	ellel	լլել	jellel	լլել
b. ‘when’	erb	երբ	jep ^h	յեփ	jerp ^h	երբ	
‘rise! (IMP.2SG)’	el	ե՛լ	jel	յե՛լ	jel	ե՛լ	

26.2.2.1.2 Classical Armenian /o/ <ո> The Classical sound /o/ <ո>, in both word-initial and word-medial positions, often...

Original page number 233.

... gets pronounced as a diphthong /ue/ <ուե> (Table 26.4).

Table 26.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /ue/ <ուե> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian		> Evdokia		cf. SEA	
‘onion’	sox	սոխ	sue	սուե	sox	սոխ
‘horse-radish’	bo+k	բողկ	p ^h ue+k ^h	փուեղք	boxk	բողկ
‘horse-radish’	bo+k	բողկ	hued	հուեղ	boxk	բողկ
‘orphan’	orb	որբ	vuerp ^h	վուերփ	vorp ^h	որբ
‘male’	ord͡z	ործ	uer͡ts ^h	ուերց	vort͡s ^h	ործ
‘lentil’	ospæn	ոսպն	vuesb	ուեսբ	vosp	ոսպ
‘to try’	gort͡sel	գործել	guer͡d͡zel	գուերծել	gort͡sel	գործել

26.2.2.2 Diphthongal vowel changes

26.2.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <ωj> The Classical diphthong /ɑj/ <ωj> becomes /ɑ/ <ω> (Table 26.5).

Table 26.5: Change from Classical Armenian /ɑj/ <ωj> to /ɑ/ <ω> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
proximal 'this'	ɑjs ωju	as ωu	ɑjs ωju
'other'	ɑjl ωjl	al ωl	ɑjl ωjl

26.2.2.2.2 Classical Armenian /ɑi/ <ηj> The Classical diphthong /ɑi/ <ηj> becomes /u/ <η> (Table 26.6).

Table 26.6: Change from Classical Armenian /ɑi/ <ηj> to /u/ <η> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'light'	lojs ηju	lus ηlu	lujs ηju

26.2.2.2.3 Classical Armenian /iʏ/ <իւ> The Classical diphthong /iʏ/ <իւ> becomes /u/ <ի> (Table 26.7).

Table 26.7: Change from Classical Armenian /iʏ/ <իւ> to /u/ <ի> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'snow'	ḍziʏn ḍիւն	ḍzun ḍնւ	ḍzjun ḍյուն

26.2.2.3 Consonant changes

26.2.2.3.1 Laryngeal changes The consonant changes are very big. Like the dialects of Trabzon, Istanbul, Smyrna, and Crimea, the dialect of Evdokia has changed the three degrees of consonants from Old Armenian into two; the voiceless unaspirates are lost, only the voiced and the voiceless aspirates are preserved. There are no voiced aspirates. Based on this, the Armenian voiced and voiceless unaspirate sounds have equally changed into voiced, while the voiceless aspirates remain the same.

26.2.2.3.2 Consonant deletion around sonorants Dentals that are before the Classical sound /r/ <ր> are lost, while the following /r/ <ր> becomes /r/ <ռ> (Table 26.8).

Table 26.8: Loss of dentals before Classical Armenian /r/ <ր> and subsequent trilling in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'to divide'	kətreɫ կտրեմ	gəreɫ գրռեմ	kətreɫ կտրեմ
'to break'	kotoreɫ կոտորեմ	goreɫ գորռեմ	kotoreɫ, kotrel կոտորեմ, կոտրեմ

If there is a /n/ <ն> before the dentals, then it is also lost (Table 26.9).

Table 26.9: Loss of nasal /n/ before Classical Armenian dental plus /r/ <ր> in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
'to divide'	kətreɫ կտրեմ	gəreɫ գրռեմ	kətreɫ կտրեմ
'to break'	kotoreɫ կոտորեմ	goreɫ գորռեմ	kotoreɫ, kotrel կոտորեմ, կոտրեմ
'comb'	santəɾ սանտր	səɾ սառ	sənəɾ սանր

In accordance with the latter, the Armenian word-final sequence /nr/ <նր>, which became /ndr/ <նդր> via the addition of a dental, is simply /r/ <ռ> in the Evdokia dialect (Table 26.10).

Table 26.10: Cluster reduction of nasal-dental-rhotic to a trill in the Evdokia dialect

	Classical Armenian	> Evdokia	cf. SEA
‘heavy’	tsanər	d̥zar	tsanər
‘small’	manər	mar mur	manər
‘small (reduplicated)’	manər	manər	manər

26.3 Morphology

The grammar of the Evdokia dialect does not have innovations, and it is entirely in agreement with the Istanbul dialect and with the literary Western language. There are only a few rare differences.

26.3.1 Verb inflection or conjugation

26.3.1.1 Theme vowel changes

In the 1SG and 1PL of verbs, the rime /e/ <ե> becomes /i/ <ի>, while the other persons do not change it.

HD: To clarify, he’s talking about theme vowels in verbs, before agreement suffixes. He provides examples from the present indicative. In SWA, the present indicative is formed by adding the indicative prefix /g(ə)-/ before the finite verb. The theme vowel /e/ stays constant in the present indicative. In Evdokia, the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in the 1SG and 1PL, before nasal suffixes.

Table 26.11: Theme vowel changes in the indicative present <ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Evdokia dialect

	Evdokia	cf. SWA
1SG	gə sir-i-m	gə sir-e-m
2SG	gə sir-e-s	gə sir-e-s
3SG	gə sir-e-∅	gə sir-e-∅
1PL	gə sir-i-nk ^h	gə sir-e-ŋk ^h
2PL	gə sir-e-k ^h	gə sir-e-k ^h
3PL	gə sir-e-n	gə sir-e-n
	IND √-TH-AGR	IND √-TH-AGR

26.3.1.2 Progressive marker /gor/ <կոր>

The Evdokia dialect has a progressive present and imperfective, which are formed with (*HD: the cognate of*) the formative կոր (*HD: SWA: /gor/*), as in the Sebastia and Istanbul dialects (92).

HD: To clarify, in SWA, the progressive marker /gor/ <կոր> is added after the indicative present or indicative past imperfective to give them a progressive meaning.

(92) a. Evdokia

- i. g-ud-i-m, g-ud-i-m gor
 IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
 ‘I eat; I am eating.’
 գուդիմ, գուդիմ գոր

- ii. gə ber-ej-i-∅,   gə ber-ej-i-∅   gor
 IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
 'I would bring; I was bringing.'
 գը բերէի, գը բերէի գոր
- b. cf. SWA
- i. g-ud-e-m,   g-ud-e-m   gor
 IND-eat-TH-1SG, IND-eat-TH-1SG PROG
 'I eat; I am eating.'
 կ'ուտեմ, կ'ուտեմ կոր
- ii. gə p'ər-ej-i-∅,   gə p'ər-ej-i-∅   gor
 IND bring-TH-PST-1SG, IND bring-TH-PST-1SG PROG
 'I would bring; I was bringing.'
 կը բերէի, կը բերէի կոր

It is thought that the aforementioned formative <կոր> (HD: SWA: /gor/) originates from the synonymous Turkish form <yor>...

Original page number 234.

Compare <getiri-yor-əm> 'I am bringing' (HD: Modern Turkish spelling <getiri-yor-um>), <getiri-yor-ədəm> 'I was bringing' (HD: Modern Turkish spelling <getiri-yor-dum>).

HD: Note that although Adjarian treats this progressive marker as borrowed from Turkish, it might also have a language-internal or native source (Donabédian 2001).

In Amasia and Merzifon, instead of /kor/, the formative /ga/ <qw> is used (93).

(93) Amasia and Merzifon (Evdokia)

- a. gr-e-m   ga
 write-TH-1SG PROG
 'I am writing.'
 գրեմ գա
- b. g-ert-a-m   ga
 IND-go-TH-1SG PROG
 'I am going.'
 գերթամ գա

26.3.1.3 Future marking with /bidi/ <բիդի>

The future is formed with the form /bidi/ <բիդի>, which becomes /bid/ <բիդ> when next to a vowel. In the latter condition, the Ordu subdialect uses the simple form /b/ <բ> (94).

HD: To clarify, in SWA, the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <ւիդի> before the finite present-form of the verb.

(94) a. Ordu (Evdokia)

- b-ert^h-a-m
 FUT-go-TH-1SG
 'I will go.'
 բերթամ

- b. cf. SWA
- i. *bidi jert^h-a-m*
FUT go-TH-1SG
'I will go.'
պիտի երթամ

26.3.1.4 Interrogative marking with /mə/ <մը>

HD: In written or formal SWA, there is no special morphology used for interrogatives or question. The only difference between a declarative statement (95a) vs. an interrogative yes-no question (95b) is the use of a final-rise in the question. But colloquial or spoken SWA borrowed the Turkish interrogative particle <mi> as /mə/ and can optionally add it to a yes-no question (95c).

(95) SWA (formal and informal)

- a. *an namag-ner un-i-∅* ↘
he letter-PL have-TH-3SG
'He has letters.'
Ան նամակներ ունի:
- b. *an namag-ner un-i-∅* ↗
he letter-PL have-TH-3SG
'Does he have letters?'
Ան նամակներ ունի՞:
- c. *an namag-ner un-i-∅ mə* ↗
he letter-PL have-TH-3SG Q
'Does he have letters?'
Ան նամակներ ունի՞ մը:

HD: As Adjarian explains, Evdokia follows colloquial SWA in having a question particle.

Interrogative verbs takes the formative /mə/ <մը>, which is borrowed from the Turkish form /mi, mə/ <մի, մը> (96).

(96) a. Evdokia

- i. *gu-d-a-s mə*
IND-give-TH-2SG Q
'Will/do you give it?'
գուդա՞ս մը
- ii. *g-ar-n-e-∅ mə*
IND-take-VX-TH-3SG Q
'Will/does he take?'
գառնե՞ մը
- b. cf. Turkish
  - i. *ver-ir mi-sin*
give-AOR Q-2SG
'Will/do you give it?'
HD: Adjarian provides an Ottoman version: /verir mi sin/ <վերիհօր մի սին>
  - ii. *al-ır mı*
take-AOR Q
'Will/does he take?'
HD: Adjarian provides an Ottoman version: /alır mə/ <ալըհօր մը>

In this same condition, the Istanbul dialect uses /mi/ <մի>.

(97) Istanbul

- a. gu-d-a-s   mi
IND-give-TH-2SG Q
'Will/do you give it?'
գուդա՞ս մի
- b. g-ar-n-e-∅   mi
IND-take-VX-TH-3SG Q
'Will/does he take?'
գառնէ՞ մի

26.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

26.4.1 Evdokia

Adjarian's source: This story was communicated to me by a resident of Evdokia, Mr. Hovhannes Kazandjian (պր. Յովհ. Գազանճեանի), an ardent follower of Armenian dialectology, in his one extensive letter (October 8, 1897, Evdokia). The orthography is with scientific accuracy.

Վախթին-ժամանագին էրիգ-գնիգ մը գան էղեր, ուր-դասը դարվան ախչիգ մը, էրգու-իրեք դարվան ալ մանչ մը ունին էղեր: Ասուէնք շադ ախքադ, օրէ բանօդ, օրէ ուղօղ մարթիգ էն էղեր: Երիգը դուրսը ըողդդուքին գանէ, գնիգն ալ դուընդ դեգգեհ գը գուէրծէ էղեր. ասանգօղ էրիգ-գնիգ վասդդդաձօվնին անջախ նէղ-նըվագ, ցամաք-հաց, գըծու-սուէխ աբրուսդ մը գը ջարէն էղեր:

Իրինգվանը մեգը Երիգը բանէն էլլէլօղ դուն քալու ադէնը գը նէլի քի չարսուն աղվուրիգ նախշունիգ հավ մը գը ձախէն գոր:

Մարթը հավուն աղվուրգութանը գը հավասի, մըղքէն գըսէ քի՝ յես աս իրինգուն դուն հաց չէմ դանիր. թեք աս իրինգուն անօթի գը գէնանք, իլլէ սի հավը գառնիմ: Ասանգ ըսէլօղ ան օրվան առած օրչէքը գուդա, հավը գառնէ, դուն գը դանի, օդային ըռաֆիգը գը դընէ, գեր գը թափէ էռչէվը: Նաշխունիգ հավը գըդ-գըդ գըդ-դըդ անէլօղ գերը գուդէ, ըռաֆին վրա գը բըղդդի: Գնիգը գըսէ քի «Քա՛», աս հավը ինչո՞ւ առիր». – «Իշթէ բան մըն էր արի. աղւորգութանը հավասեցա դէ առի», գըսէ Երիգը: Ի՞նչ է նէ՛ ան իրինգունը էռչի օրվան հացի էլլէցուք գըղդրդուքնէրօղ եօյին գանցունէն, անգի վերչը դղաքը հավը գը սիրէն, անգի ալ գը...

Original page number 235.

... բառգին գը քնանան: Մէ մըն ալ քիշերը գարթննան քի օդան լուսավօրվեր է. աս ի՞նչ էշէյիբ լուս է՛ ըսէլօղ՝ գէլլէն գը նէյին քի հավը հավգիթ մըն է ածեր, ա՛նդար ջերմագ, ա՛նդար փառլախ հավգիթ մը քի ՚լլմասի բես փառ-փառ գը վառի, օդան լուսավօրէ գոր: Երիգ-գնիգ շադ գը գարմանան քի աս ի՞նչ թէվիւր հավգիթ է: Անգի վերչ ամմէն օր հավը ադանգ մէ մեգ հավգիթ գաձէ: Ավուրը մեգը մարթը գըսէ քի «Գնիգ, եգու սի հավգիթնէրէն քանի մը հադ չարշուն դանիմ դէ ձախիմ. բեքի քանի մը փարա բըռնէ»: Գնիգն ալ «դար դէ ձախէ» գըսէ: Երիգը գառնէ քանի մը հավգիթ, չարշուն դանելու ադէնը դույումջի մը գը դէսնէ, հեռույէն գը գանչէ գինքը: Մարթը գերթա դույումջուն քօղ. դույումջին գըսէ քի՝ «ադ հավգիթները ձախէ՞ս մը գոր»: – «Հա, ձախիմ գոր. քանի՞ փարա գուդաս», գըսէ մարթը: Ղույումջին հավգիթը ձեռքը գառնէ, գը նէլի քի խալիս էլմաս է. մարթուն գըսէ քի՝ «հազար դուրուշի գուդա՞ս մը»: Մարթը ի՞նչ քիդէ հավգիթէն էլմաս ըննալը, գըսէ քի «Ա՛խբար, ընծի գեքլէնմի՞շ մը գանես գոր». – «Զէ՛, ի՞նչ գեքլէնմէ

Է. քիչ է նե երգու հազար դամ»: – «Ախբար, ի՞նչ գըսես գոր, ընծի գեքլենմի՞շ մը գանես գոր»: «Է՛, իրեք հազար դամ անանգ է նե»:

Մարթը զը մղած է քի էջեր դույումջին իրա՞վ մը գըսե գոր՝ շախա՞ մը. հեմեն գըսե քի «դո՛ւր փարան»: Ղույումջին իրեք հազարը զը հանե գուդա, հավգիթը գառնե: «Աս հավգիթեն դահա գա՞ մը» գըսե: – Հաբա՛, գա: – «Անանգ է նե՝ ի՛նչդար ունիս նե ընծի բեր. յես հաղը իրեք հազարազանի գառնիմ»:

Մարթը խնդումեն ծաղիզը բառելով (իմա ծաղիկը պատռիլ «չափազանց ուրախանալ») դուռ գերթա. «Գնիգ, մենք էիյալըխը գդանք»՝ ըսելով գնգանն ալ բանը գիմացնե. գնիգն ալ շաղ գուրախանա: Ալ զը հասգընան քի հավերնին էլմաս ածող հավ է էղեր. ալ անգի վերջը երիզը ըռըղդուրինը, գնիգն ալ դեզգեի գուերծիլը վար զը ցքե. հավուն հավգիթները ծախելով գուդեն զը խմեն, գյանք-գենթանուրին ժամանագ գանցունեն: Վախիթ վերջը դոնախի բես սիսլիլ դուն մըն ալ շինել գուդան, մէջը զը նսդին:

Չաղգըվան օր մը քախքին վարթաբեղը փօքրավօրին հետ մեզդեղ դուն-օրինենքի գուքա մարթուն դունը: Օրինելու աղենին փօքրավօրը ըռաֆին վրայի հավը զը դեսնե, զը նեյի քի հավուն դանադին վրա գիր գա. զը գարթա քի սըվխանգ գրված...

Original page number 236.

... Է. «Աս հավուն ուեղքն ուղօղը վազան (լաւ վազօղ) գըննա, սիրդն ուղօղը իմասդուն գըննա, գլօվն ուղօղը թաքավուեր գըննա»: Փօքրավօրը զը մղած է քի սի հավը ինչբէ՞ս անիմ դե ծեռք ցքիմ: Մեր (թըք. մեգեր) մարթուն գնիգն ալ անթիեն փօքրավօրին գենջուրանը գերնըվեր է (սիրահարուիլ). աչքով ունքով նիշաններ գանե էղեր. փօքրավօրը բանը հասգնալով գամաց մը գնգանը քովը գերթա. գնիգը գամացուգ մը գըսե քի «Վաղը մեզի եգու». փօքրավօրն ալ գըսե քի «Էղեր (եթե) դի (այդ) հավը զը մօրթես գերթես նե գուքամ». «Փեք աղեգ, զը մօրթիմ, գեփիմ» գըսե գնիգը: Երթեսի վանգուցը (առաւօտ) երգանը երթալեն վերջը գնիգը զը բռնե հավը զը մօրթե, թենգիդեն զը դընե գեփե: Մեմն ալ փօքրավօրը գուքա. գնիգը դղաքը գլխեն ջամփելու համար՝ ախջիգանը գըսե քի «սի ախբարըդդ ա՞ն դե բըղըդցուր»: Ախջիգն ալ ախբարը գըրգած օղայեն դուրս գելլե, դանը մէջ վեր վար դառնալու աղենը օջախին գլխը գերթա. դղան օջախին վրայի թենգիդեն դեսնելով զը նեղե քուրը քի անգից բան դա դե ուղե. ախջիգն ալ թենգիդեն զը բանա, հավուն գլխը ախբարը զը գերցնե, սիրդը ինեն ուեղքերն ալ ինքը գուղե. մե մն ալ վրան իմասդութիւն քալով զը մղած է քի «յես ինչո՞ւ սա հավեն գերա. հիմա մարդս զը հերսօդի, գիս զը ծեծե». ըսելով մօրը վախուն՝ դղան գիրդը՝ դունեն դուրս գընգնի, վազելով զը փախչի: Ախջիգը հավուն սիրդը ինեն ուեղքը ուղելով հեմ իմասդուն էղեր եր, հեմ վազան: Գը վազե զը վազե, շաղ շաղ դեղ վազելեն երթալեն վերջը՝ լեռքը զը բառի (լեարդը պատռիլ «չափազանց յօգնիլ») զը մնա. զը նեյի քի մեյդան դեղ մը դալաբալըխ մը գա, մեզ ծաք (ծագ՝ Եւդոկիոյ բարբառով կը նշանակե «թռչուն») մը թռցնեն գոր. ի՞նչ է դեյի քովերնին գերթա. մե մըն ալ ծաքը գուքա գըրդի ախբարը գլխուն զը նսդի: Մարթիգը ասի չեղավ, ասի չեղավ ըսելով ծաքը զը բըռնեն, Նօրեն զը թռցնեն, Նօրեն գուքա դղուն գլխուն զը նսդի. «Նօրեն չեղավ, Նօրեն չեղավ» ըսելով Նօրեն ծաքը զը թռցնեն, գինե գուքա դղուն գլխուն դոնմիշ գանե: Մարթիգը զը նեյին քի ըննալիք չունի, «Եյ, թաքավուերնիս գահիր ասի է էղեր» ըսելով՝ դղան ախջիգանը հեղ գառնեն իրենց քաղաքը սերայը զը դանին, թաքավուեր զը նսդցնեն: Մեր աղ քախքին թաքավուերը մեռած է էղեր, աղ ծաքն ալ դեօվլեթ դուշի է էղեր քի վօրու գլխի նսդի նե՝ անի...

Original page number 237.

... թաքավուեր ըննա- աղ քախքին էղեթը աղանգ է էղեր: Աղ բըղիդիգ դղան թաքավուերութիւն գայնա՞ մը աներ. ըմմա քուրը իմասդութիւնօվը ախբարը դեղը թաքավուերութիւնը գանե, անդար աղեգ գանե գի վախիթ անցնելով աս ախջգան իմասդութիւնը ամմեն թարաֆ շան գուդա, մենծ անուն զը հանե:

Զանք հիմա հօրը մօրը:

Հարը ան իրինգունը դունը գուքա քի հավը չի գա. «Գնիգ, հավը վո՞ւր է», գըսե նե, «Ի՞նչ գիղնամ» գըսե գնիգը. մե մն ալ մարթը զը նայի քի դղաքն ալ չի գան. «Զա դղաքը վո՞ւր էն», գըսե նե՝ գնիգը անօր ալ «չիմ գիղեր» գըսե: Մարթը խելի բես սօխգընէրը գընգնի դղա փնդմէլու, հավ փնդմէլու, ըմմա նե՝ դղա զը գըղնե, նե՝ հավ: Մարթը շաղ մերաք գանե, քիշեր ցօրեգ օ՛ֆ փի՛ւֆ անելով մղածէլ գենալն իքեն՝ մե մն ալ գիմանա քի հեռու քաղաք մը իմասդուն ախջիգ մը գա էղեր, թաքավուերի քուր, ամմեն բան գիղե էղեր, ի՞նչ հարցընես նե ջուդաբը գուդա էղեր: Մարթը քանի մը հավգիթ ծօցը դնելով՝ գելլե աղ ախջիգը փնդմէլու գերթա. գըսե քի «Երթամ աղ ախջիգանը սի հավգիթները հեղիյե դամ, ցավըս բադմիմ, բեքի ընծի շար մը զը ցըցընե»: Ասանգ մղածելով շաղ ջամփա երթալեն

վերջը ադ քաղաքը գը հասնի, սերայը գերթա: Ախջիգը ախբօրը հեդ նսդած դեղը գը հասգընա քի հարը գուքա գօր, ախբօրը խաբար գուդա. էմիր գանէն, ներս գուքա. հարերնին խօրաթծընէլէն վերջը՝ «մէնք քու փնդմած գավգըներդ էնք» ըսէլօվ գերթան վիղը գը բըլլըվին. հարն ալ խնդումէն լալ գը բաշլոյէ: Էն վերջը իրարու հերսէթ առնէլէն յեղքը՝ հօրերնուն գըսէն քի «Գնա դուն, դնօվ դէղօվ աս քաղաքը մեր քօվն էգու, ֆէս (հոս) գէնանք»: Մարթն ալ գերթա, դուն դեղ գը ծախէ գը ծախվօրի, գընգանը հեդ գէլլէ դոցը քօվ գուքա: Ան վախթը ախջիգը մօրը գըսէ քի «Մա՛րիգ, հավը ի՛նչ էղավ, մեզի բիդ՝ ըսէս». անի ալ գըսէ քի «Ի՛նչ գիղնամ, գօրավ»: Ան ադէնը ախջիգը հօրը էռչէվը մեզիգ մեզիգ գը բադմէ մօրը արուրքը («արարք»), հավը մօրթէլը, փօքրավօրին քալը, հավուն գլօխը, սիրդը, ուէդքերը ուղէլին, վախերնուն դնէն փախչէլին, մինչի թաքավուէր ըննալին:

Մարը ասուէնք լսածին բէս գաս-գաբուդ գըննա գընգնի գը մէնի. դղաքը հարերնին մէնծ բադիվնէրօվ գը բահէն, օրերնին Էրչանիգ գանցընէն:

Original page number 238.

26.4.2 Merzifon subdialect

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 427.

Իրիգունը դրի մաղ մը հավգիթ՝ վանգուց չգար հիչ մեդ հադիգ (աստղեր):

Ինքը սեվ, Էրէսը ջերմագ (սուրճ):

Եվէլ բարին աչք չի հանիր:

Էշը չգերած խօղը ուղէ նէ՝ փօրը գը ցավի:

Յօրեգին ծուր գը ծամէ՝ քիշէրը ձեթ գը վառէ:

Էրեսին գէօրէ սիլլէ գը գարնէն:

Ձանրը նսդիր օր լըռ գաս:

Chapter 27

Smyrna

27.1 Background

Original page number 239.

Beyond the region of Evdokia, Sebastia, and Cilicia, towards the west, there is a Turkish-speaking Armenian population, as we know. But two large settlements form an exception in the general area of Asia Minor, and they speak a separate Armenian dialect. These are Smyrna and Nicomedia.

The dialect of Smyrna is spoken not only in Smyrna, which is the largest and most famous center of the area, but also in a few of its surrounding cities, which are Manisa, Kasaba, Menemen, Bayındır, Kırkağaç, and also a few other villages.

The dialect of Smyrna is still not at all studied. There is only a short manuscript on this dialect (Քութան 1899:300). We use this text as a sample.

From this text, it seems that the Smyrna dialect is extremely similar to the Istanbul dialect, and especially the Evdokia dialect; we find differences in some points.

27.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

- Քա եավրում Կիւիցա, ինտո՞ր իս:

- Վիրեդ բարի, Համաս դատըն. հայես նէ հազկէկ կը խօսամ. մէկամ օրվան անձրեւը չերչիֆնէներուն արալըիւն ներս վագեր օտին քանափէն պիւս պիւթին թրջեր էր. չարշին ըլած էի մախսուս զատկին հեմար ալաճա գնելու, տուն դառնալքէն խապերսիզ քանափէին վիրէն են եկայ քիչ մը հանգչելու. ի՞նչ...

Original page number 240.

... հայիս, Նեմլախը զեհիրի պէս թախ օսկրներս անցեր է, երկու օրէ վեր հալ չունիմ, երէկ երկու հեղ պայլմիշ եղայ. եավրում, այս ի՞նչ ծանտր բան է. չօճօղները օրթան մնացեր, հայող չունին:

- Քա առ ի՞նչ լախըրտը, վա՛յ գլխուս, աղջիկդ Հռիփսիմէն ո՞ր է. անոր խեղճ հիմա պիւթին է, թող չօճօղները ան հայի. դուն հիչ տիւշիւնշիշ մըլլար, քեզի պաշխա իլաճ չկայ. ռահաթ տեղդ Նստէ, զենճէֆիլի քեօքը դայնաթմըշ

ընել տուր աղկէկ մը խմէ, ասոր գուպէթը պիտի պաշվա բան է տիւշիւնմիշ մըլար, քէֆսըզլըդի կանցնի. հիմա
հզմիր աղկէկ է. կըսեն. կելլենք տէ մենք ալ մէկ աղկէ՛կ փարլադ գատիկ մը կընենք:

Chapter 28

Nicomedia

28.1 Background, subdialects, and literature

Original page number 241.

This heavily Armenian-populated region, which still unbreakably keeps the Armenian language at the northwest of Asia Minor, has two primary cities. Nicomedia (Turkish İzmit) and Adapazarı. Around them, there are many large Armenian villages, of which we mention Yalova, Aslanbeg, Bardızağ (Ottoman: Bahçecik), Pazarköy, Geyve, Ortaköy, Sölöz, Benli, Iznik (old Nicaea), and so on. With this diverse vernaculars, there are some manuscripts that are published in Բիւրակն [Byurakn]; these are:

- Geyve: 1900, page 563, 579, 598, 618
- Bardızağ: 1898, page 396, 471
- Ovacık: 1898, page 473, 540
- Adapazarı: 1898, page 597, 887; 1900, page 676
- Benli: 1898, page 120

It is accurate to say these dialects display many differences among themselves, but it appears that we should unite them into one group, and then divide into some subdialects. Based on the manuscripts that we have at hand, their unsatisfactory condition and their scientific inexactness do not allow us to do this division, nor to decide on the borders of these subdialects.

For the subdialects in this region, the Aslanbeg subdialect has the most genuine and characteristic phenomena. And it is because of this that in Paris, I conducted a study on this subdialect, by working with a young person from Aslanbeg, Mr. Aleksan Nalbandian (պր. Ալեքսան Նալբանդեան). My study was published in Բազմավէպ [Bazmavep] (Աճառեան 1898), and then published in a separate...

Original page number 242.

... volume in Venice. Besides this, I also studied the sounds of the aforementioned young person, by using the recording machines of phonetic machines (ծայնախօսական մեքենավիդ) of Abbé Rousselot (Jean-Pierre Rousselot, Armenian: Արթա Ռուսլօ), and the results were published in Adjarian (1899).

28.2 Phonology

28.2.1 Segment inventory

The sound system of the Aslanbeg subdialect has the following sounds: vowels (Table 28.1) and consonants.

Table 28.1: Vowels of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

/i/ <ի>	/ʏ/ <իլ>			
/ɛ/ <է>	/e/ <ե>	/œ/ <եօ>	/ə/ <ը>	/o/ <օ>
/æ/ <ւի>			/ǣ/ <ւի>	/a/ <ա>

Table 28.2: Consonants of the Aslanbeg subdialect of the Nicomedia dialect

Table 28.3: Consonants of the Evdokia dialect

Stops	Labial		Coronal				Dorsal/Back		
	/b/	/pʰ/	/d/	/tʰ/			/g/	/kʰ/	
	<բ>	<պի>	<դ>	<թ>			<գ>	<ք>	
Affricates			/d͡ʒ/	/t͡sʰ/	/d͡ʒ/	/t͡ʃʰ/			
			<ձ>	<ց>	<ջ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/	/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/x/	/ɰ/	/h/
	<ֆ>	<վ>	<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<խ>	<ղ>	<հ>
Sonorants	/m/	/n/	/ɾ/	/r/	/l/	/j/			
	<մ>	<ն>	<ր>	<ռ>	<լ>	<յ>			
					/ʎ/				
					<լ'>				

Among these, the sound /ǣ/ <ւի> represents a nasalized /a/ <ա> sound. The /ɛ/ <է> represents a very open /e/ <ե> sound. The sounds /œ, ʏ/ <եօ, իլ> have their usual closedness when before stress, but they are pronounced as very open when stressed, like /œa, ʏə/ <եօա, իլը>.

28.2.2 Sound changes

For the sound changes, the following are notable.

28.2.2.1 Vowel changes

28.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> The Classical sound /a/ u became /ǣ/ <ւի> without a definitive rule. It becomes /ǣ/ <ւի> next to nasal. When there a sound /u, o/ <ու, օ> after the nasal, the /a/ <ա> becomes /e/ <ե> (Table 28.4).

Table 28.4: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /e/ <է> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian		> Nicomedia		cf. SEA	
'sweet'	anojʃ	անոյշ	enyʃ	էնիւշ	anujʃ (dated)	անույշ
'name'	anun	անուն	enyn	էնին	anuf	անուշ
'hungry'	naɣtʰi, anaɣtʰi	նաւթի, անաւթի	enæɣtʰi	էնէօթի	anotʰi	անոթի
'durable'	amur	ամուր	emyr	էմիւր	amur	ամուր

When there is a sound /r/ <ր> after the nasal, the /a/ <ա> becomes /o/ <օ> (Table 28.5).

Table 28.5: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /o/ <օ> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian		> Nicomedia		cf. SEA	
'small'	manər	մանր	morjə	մօրյը	manər	մանր
'heavy'	ṡsanər	ծանր	ḍzorjə	ծօրյը	ṡsanər	ծանր
'comb'	santər, *sanər	սանտր, *սանր	sorjə	սօրյը	sanər	սանր

When there are two consonants after the nasal, the /a/ <ա> becomes /æ/ <էօ>, while the nasal is lost (Table 28.5).

Table 28.6: Change from Classical Armenian /a/ <ա> to /æ/ <էօ> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian		> Nicomedia		cf. SEA	
'to recognize'	tʃanɑtʃʰel	ճանաչել	gæfnaɪ	գէօշնալ	tʃanɑtʃʰel	ճանաչել
'rain'	andʒreɹ	անձրեւ	ærzæv	էօրզաւ	andʒrev	անձրեւ
'thick'	tʰandʒər	թանձր	tʰærzə	թէօրզը	tʰandʒər	թանձր

28.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <է> The Classical sound /e/ <է> becomes /e/ <է> at the beginning of words, while it is /ɛ/ <է'> in other places.

28.2.2.1.3 Classical Armenian /o/ <օ> The sound /o/ is usually /æ/ <էօ>, but it becomes /a/ <ա> next to nasals (Table 28.7). *HD: Note that Adjarian actually writes <օ> which is CA /au/; but his example is about CA /o/ <օ>; it seems he made a typo.*

Table 28.7: Change from Classical Armenian /o/ <օ> to /a/ <ա> in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian		> Nicomedia		cf. SEA	
'buffalo'	gomēʃ	գօմէշ	gameʃ	գամէշ	gomeʃ	գօմէշ

28.2.2.1.4 Other vowel changes In others, we see the following changes:

- CA /u/ <ու> → /ɤ/ <իւ>
- CA /oɪ/ <ոյ> → /ɤ/ <իւ>
- CA /iɤ/ <իւ> → /ɤ/ <իւ>
- CA /ɑɪ/ <այ> → /a/ <ա> (under stress)
- CA /ɑɪ/ <այ> → /ɛ/ <է> (without stress)

For example, see Table 28.8.

Table 28.8: Miscellaneous vowel changes from Classical Armenian to the Nicomedia dialect

	Classical Armenian		> Nicomedia		cf. SEA	
'father'	hqjɾ	hայր	har	hար	hqjɾ	hայր
'to burn'	qjɾel	այրել	erel	երել	qjɾel	այրել

28.2.2.2 Consonant changes: cluster reduction

The consonant sound changes are very interesting. Speaking in general, the sequence plosive+consonant is unacceptable in the Aslanbeg subdialect. When such a sequence occurs in a word, whether originally, or in connected speech when a plosive-final word precedes a consonant-initial word (such as).¹ In this...

Original page number 243.

... situation, the first member of the sequence (the plosive) undergoes the following changes.

28.2.2.2.1 Lenition of /g/ <q> to a glide /j/ <j> The sound /g/ <q> becomes the semivowel /j/ <j> (Table 98).

- (98) a. mɤj mə (Nicomedia)
 mug mə (SWA)
 mouse INDF
 'a mouse'
 միւյ մը, մուկ մը
- b. hɤ dəsə (Nicomedia)
 hiŋkʰ dəsə (SWA)
 five ten
 HD: I'm unsure of the translation, perhaps 'fifteen'.
 հինգասը, հինգ-տասը

28.2.2.2.2 Deletion of other stops The sounds /kʰ, b, pʰ, d, tʰ/ <ք, բ, փ, դ, թ> are deleted; but in its place we find a sudden cessation of breathing and constriction of the throat, which we present with the symbol *. This form change is very interesting, and from a general phonetic perspective, it shows the path that consonants take before they are completely lost (Table 99).

HD: Without recordings, it's difficult to know exactly what Adjarian interpreted as this cessation. It could be a glottal stop, or the impression of an unreleased stop. I thus cannot give it a believable IPA symbol.

- (99) a. ʃa* marth (Nicomedia)
 ʃad marth (SWA)
 many person
 'many people'
 շա* մարթ, շատ մարդ
- b. pʰa* g-a-∅ (Nicomedia)
 pʰajd g-a-∅ (SWA)
 wood exist-TH-3SG

¹HD: Includes a set of words and phrases from SEA/SWA as examples for words with clusters. I don't include them in the translation because I don't think they're useful for a non-Armenian reader, and including them into the prose seems confusing. For those Armenian readers who are interested, Adjarian lists the following words as having word-internal clusters: ոսոք, ծեռք, մարդ, կոճկեյ, մեծնայ, կանգնիլ, ծնկվըներ. He lists the following simple phrases that have a cluster across a word-boundary: հաց տուր, դուք զացեք, մենք քեզի ըսինք, կրակ վառէ, where the sequences <hg, քq, քք, կվ> appear.

- ‘Is there wood?’
 փա* քա՞, փայտ կա՞
 c. æ*k^h-ə (Nicomedia)
 votk-ə (SWA)
 foot-DEF
 ‘the foot’
 Էո*քը, ոտքը

28.2.2.2.3 Deaffrication of affricates The Classical affricates (Հակական) /tʃ, dʒ, tʃʰ, ts, dʒ, tsʰ/ <ճ, ջ, ծ, ձ, ց> lose their dental plosive part and become the simpler sounds /ʒ, ʃ, z, s/ <ժ, զ, ս>.

- (100) a. məz mɑrtʰ (Nicomedia)
 meɖz mɑrtʰ (SWA)
 big person
 ‘big man/person’
 մըզ մարթ, մեծ մարդ
 b. vɛs dɛɑ (Nicomedia)
 veʃs dɛɑ (SWA)
 six boy
 ‘six boys’
 վԷս դիւ, վեց տղայ
 c. dɑʒg-ə-n-ɑ-l dɛɑ (Nicomedia)
 dɑʒg-ə-n-ɑ-l (SWA)
 Turk-LV-INCH-TH-INF
 ‘to become a Turk’
 դաժգընալ, տաճկանալ

28.2.2.2.4 Deletion of nasals And also for these three conditions, if there is a nasal sound before the plosive sound, then it is lost (Table 28.9).

Table 28.9: Deletion of nasals in cluster reduction in the Nicomedia dialect

	Classical Armenian		> Nicomedia		cf. SEA or SWA		
‘to fall’	ankanil	անկանիլ	ijnal	իյնալ	ənknel	ընկնել	SEA
‘thick’	tʰandʒɛr	թանձր	tʰærzə	թէօրզը	tʰandʒɛr	թանձր	SEA
‘high’	barɖʒɛr	բարձր	barsə	բարսը	barʃsʰɛr	բարձր	SEA
‘fly (bug)’	fʃanʃ	ճանճ			ɖʒandʒ	ճանճ	SWA
‘a fly’			ʃɑʒ mə	շաժ մը	ɖʒandʒ mə	ճանճ մը	SWA
‘to pass’	antʃʰanel	անցանել	asnɪl	ասնիլ	antʃʰnil	անցնիլ	SWA

28.2.2.2.5 Voicing assimilation in deaffrication In itself, it is understandable that for the third condition, if the affricates are lost next to plosives of a disagreeing degree, then the affricate takes the degree of the plosive: the voiceless becomes voiced, and the voiced become voiceless. *HD: Note that in Adjarian’s examples, the affricate is voiced in SWA, but it would not have been voiced in the original CA form.*

- (101) a. ɡɑrʃ kʰitʰ (Nicomedia)
 ɡɑrɖʒ kʰitʰ (SWA)
 short nose

- ‘a short nose’
գարշ քիթ, կարճ քիթ
- b. əs-as-s   e   (Nicomedia)
ə-s-aḏz-əs   e   (SWA)
say-RPTCP-POSS.1SG AUX
‘it is what I said’
ըսասս է, ըսածս է

28.3 Morphology

28.3.1 Verb inflection or conjugation

The grammatical forms are like Istanbul. But in verbal conjugation, the Classical ending /e/ <ե> becomes /i/ <ի> next to nasals. Like the Evdokia dialect, the imperfective and perfective changed the Old Armenian ending /-a-kʰ/ <աք> (New Armenian /-i-nkʰ/ <ինք>) to /-ä-nkʰ/ <անք>. The progressive is always made with formative /háje/ <հայե>. The following are the mentioned forms of the verb ‘to like’.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

28.3.1.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the present indicative, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <ղ> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like ‘to like’ /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Nicomedia, the theme vowel varies between /i/ <ի> and /e/ <է> (Table 28.10).

Table 28.10: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	գը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-ə-s	գը սիրե՛ս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-ə-∅	գը սիրե՛	gə sir-e-∅	կը սիրե
1PL	gə sir-i-nkʰ	գը սիրինք	gə sir-e-ŋkʰ	կը սիրենք
2PL	gə sir-ə-kʰ	գը սիրե՛ք	gə sir-e-kʰ	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	գը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 1PL sequence /-i-nkʰ/ (Table 28.11). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. This is in contrast to CA where the past 1PL was the sequence of morphs /-a-kʰ/ where /a/ was likely a past marker. Nicomedia is more conservative and uses the past suffix /-a/ for the past 1PL. Note how the theme vowel varies in form.

Table 28.11: Indicative past imperfective <անկատար> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅	զը սիրեի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրեի
2SG	gə sir-e-i-r	զը սիրեիր	gə sir-ej-i-r	կը սիրեիր
3SG	gə sir-e-∅-r	զը սիրէր	gə sir-e-∅-r	կը սիրեր
1PL	gə sir-e-ā-nk ^h	զը սիրեանք	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրեիսք
2PL	gə sir-e-i-k ^h	զը սիրեիք	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրեիք
3PL	gə sir-e-i-n	զը սիրեին	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին
	IND √-TH-PST-AGR		IND √-TH-PST-AGR	

28.3.1.2 Progressive marking

HD: In SWA, the indicative present and the indicative past imperfective are rendered progressive by simply adding the progressive enclitic /gor/. In Nicomedia, the progressive marker is instead /həje/ <հա՛յե> (Table 28.12).

Table 28.12: Progressive <շարունական> of the present and past imperfective of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Progressive present <շարունական ներկայ> Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m həje	զը սիրիմ հա՛յե	gə sir-e-m	կը սիրեմ կոր
2SG	gə sir-e-s həje	զը սիրէս հա՛յե	gə sir-e-s	կը սիրես կոր
3SG	gə sir-e-∅ həje	զը սիրէ հա՛յե	gə sir-e-∅	կը սիրէ կոր
1PL	gə sir-i-nk ^h həje	զը սիրինք հա՛յե	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրեիսք կոր
2PL	gə sir-e-k ^h həje	զը սիրեիք հա՛յե	gə sir-e-k ^h	կը սիրեիք կոր
3PL	gə sir-i-n həje	զը սիրին հա՛յե	gə sir-e-n	կը սիրեն կոր
	IND √-TH-AGR PROG		IND √-TH-AGR PROG	
	Progressive past imperfective <շարունական անկատար> Nicomedia		cf. SWA	
1SG	gə sir-e-i-∅ həje	զը սիրեի հա՛յե	gə sir-ej-i-∅	կը սիրեի կոր
2SG	gə sir-e-i-r həje	զը սիրեիր հա՛յե	gə sir-ej-i-r	կը սիրեիր կոր
3SG	gə sir-e-∅-r həje	զը սիրէր հա՛յե	gə sir-e-∅-r	կը սիրեր կոր
1PL	gə sir-e-ā-nk ^h həje	զը սիրեանք հա՛յե	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրեիսք կոր
2PL	gə sir-e-i-k ^h həje	զը սիրեիք հա՛յե	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրեիք կոր
3PL	gə sir-e-i-n həje	զը սիրեին հա՛յե	gə sir-ej-i-n	կը սիրեին կոր
	IND √-TH-PST-AGR PROG		IND √-TH-PST-AGR PROG	

28.3.1.3 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 28.13) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tʰ-/ , and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Nicomedia dialect behaves essentially the same with two major differences: the theme vowel can vary, and the past suffix is /ā/ <աւ> for the 1PL.

Table 28.13: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Nicomedia dialect

	Nicomedia		cf. SWA	
1SG	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-ts ^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-ts ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-ts ^h -∅-∅	սիրէ՛ց	sir-e-ts ^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-ts ^h -ā-nk ^h	սիրեցանք	sir-e-ts ^h -i-ηk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-ts ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին	sir-e-ts ^h -i-n	սիրեցին
	√/-TH-AOR-PST-AGR		√/-TH-AOR-PST-AGR	

Original page number 244.

28.3.1.4 Other tenses

The other tenses are formed in accordance to these.

HD: Adjarian does not discuss the above forms at all, but his brief examples suggest the following differences between Nicomedia and SWA.

HD: The future and future perfect are formed the same across Nicomedia and SWA (102). In SWA, these forms are created by adding the future proclitic /bidi/ before the finite verb forms that are used for the indicative present and indicative past imperfective.

(102) a. Future

bidi sir-i-m (Nicomedia)

bidi sir-e-m (SWA)

FUT like-TH-1SG

‘I will like.’

բիդի սիրիմ, պիտի սիրեմ

b. Future perfect

bidi sir-e-i-∅ (Nicomedia)

bidi sir-ej-i-∅ (SWA)

FUT like-TH-PST-1SG

‘I was going to like.’

բիդի սիրեի, պիտի սիրեի

HD: The imperative 2SG does not have an overt 2SG suffix in either dialect (103).

(103) Imperative 2SG

sir-e-∅ (Nicomedia)

sir-e-∅ (SWA)

like-TH-IMP.2SG

‘Like!’

սիրէ, սիրէ

HD: The subjunctive present and past imperfective in formal SWA are just the finite verb, while spoken informal SWA allows adding a subjunctive enclitic /ne/ after this form. Nicomedia has a subjunctive enclitic /nə/ (104).

(104) a. Subjunctive present 1SG

sir-i-m   nə (Nicomedia)
 sir-e-m   (ne) (SWA)
 like-TH-1SG SBJV

‘(If) I like’
 սիրիմ նը, սիրեմ (նե)

b. Subjunctive past imperfective 1SG

sir-e-i-∅   nə (Nicomedia)
 sir-ej-i-∅   (ne) (SWA)
 like-TH-PST-1SG SBJV

‘(If) I liked’
 սիրէի նը, սիրէի (նե)

28.4 Miscellaneous

28.4.1 Subdialectal variation on the progressive

In the city of Nicomedia, the progressive is formed with the formative /jor/ <jor>, which is an exact borrowing from Turkish <yor>.

28.4.2 Prosody

In the area of Nicomedia, conversations generally have a very long stress. The end of every word or speech is lengthened with the singing melody, like for the people of Shamakhi (105).

(105) Nicomedia?

a. bidi ert^h-ɑ:-s
 FUT go-TH-2SG
 ‘You will go.’
 բիդի էրթա՛ս

b. anun-d   inɛ^h e:
 name-POSS.2SG what AUX
 ‘What is your name?’ ա՛նունդ ի՞նչ է՛

HD: I suspect that Adjarian’s transcriptions are however not in his orthographic system, but are instead written as SWA words. For example, for the word ‘your name’, the spelling is <անունդ> which would be interpreted as [anund] in Adjarian’s notation, but the SWA pronunciation is [anunə^h].

28.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

28.5.1 Aslanbag subdialect

Adjarian's source: Աճառեան (1898:35)

- Փար իրգիւն, խաշդիւր ախբար:
- Խեր ըլ'ա:
- Օվաղեմ բաբային քիսին եգածը իմացա՞ր, էքին մալահաթը:
- Իրավ եօր երեգ իրգիւն ադայ լաֆ մը գար հըմը, ըռի* մը չիյդիմ:
- Էքին քեօղ եգէ՞ր է՝ դը ջիւղէ՞րը անընգիւյ գեօղըդէ՞ր ին:
- Ձիւ ըբը ի՞շ գայնէ՞ր է՝ ք, ցիյէ՞րը քաշեցէք դը իզը իմնք. աս փամի ընէ՞օղը Լազէ՞րը ըլ'ալիւ ին. առչի եօրն ա Վարթան ամջին Էքին ըրէ՞ր ին: Թիւն քընը Գարըբեդին իլէն Միւսմին գանչէ՞, էս ա Էրգիւ հա* բեգիրջի ջարիմ:

Original page number 245.

Մանիւզը գիա Գարըբեդին դիւնը.

- Փարի լիւսս, Բայձառ, Գարըբեդը վէ՞րն է՝:
  - Խեր ըլ'ա, խաշդիւր ախբար, վէրն է՝:
  - Թեօղ չիւֆդան առնէ՞ դը քա:
- Բայձառը վեր գիա:
- Մար*, զըսէ՞, Էլի չիւֆդան առ դը վար քընը:
- Գարըբեդը զը ցա*գէ՞, չիւֆդան ամիւզը զը գարնէ՞, գէնէ ի՞շ դա ըջըբ, զըսէ՞, վար գիշնա:
- Փարի լիւսս, Մանիւզ ախբար:
  - Աս*ծիւ փարին, քընի՞ ս սահաթէն վար գիշնաս. մնչիզը դայֆան ին. Լազէ՞րին բիդի իմնք:
  - Շա* գիյանիւթին ըրէ՞ր ին:
  - Ախբար, հաւթօզնէ՞րը իւղէլիս հա՛դէ գարար չիւնի ըսինք, գեօջէ՞րն անընգիւ* դեօղըդէ՞ր ին:
  - Անանգ է՝ նը քընի մը հադ ա ցի առնէլիւ է՝:

28.5.2 Bardızağ

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 396.

Էլանք գացանք Գալիլիա,
 Գալիլիան ծով մը կար,
 Ծովուն մէջ ծառ մը կար,
 Ծառին վրա բուն մը կար,
 Բընին մէջ հավկիթ մը կար,
 Հաւկիթին մէջ ծագ մը կար,
 Ան ծագը անդանակ մօրթեցին,
 Անկրակ եփեցին,
 Ով կերաւ զարմացաւ,

Ով չկերաւ ճաթեցավ:

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Աղէկ չօճուխին օրնէն (օրրանէն) կառնին,

Աղէկ կրիյծին (կտրիծին) փերչըմէն կառնին,

Աղէկ եզան լիծէն կառնին,

Աղէկ գոմշուն կոտոշէն կառնին.

Աչք ընողուն աչքը ճաթի:

Original page number 246.

Երսուն երկու ձի ու ջորի,

Էկան անցան յիսուս պաղչան,

Կարմիր կովը մորթեցին,

Վեվ կերաւ զարմացաւ,

Վեվ չկերաւ ճաթեցավ:

28.5.3 Ovacık

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 475

Հարիկ չունէր, մարիկ ունէր,

Չըխտըկուք (զոյգ) քըրվըտանք ունէր:

Նէ հարիկ ունիմ, նէ մարիկ,

Ունիմ միայն մէ աղբարիկ:

Մարիկ չունիմ, աղբար չումիմ,

Մէկ հատիկ քուրիկ մ'ունիմ:

Մօրկանս սիրելին էի,

Հօրկանս գանձապահն էի:

Մօրկանս մէկ հատն էի,

Եղբօրս սրտաշն էի.

Որ շարած մարգրիտ էինք,

Շարքուկ շարքուկ քակրվեցանք:

Մենք ջուկսթ մի կեօվերճին էինք,

Որըս սար ելանք, որըս ծոր:

Որ ծալած դումաշիկ էինք,

Ծալուկ ծալուկ քակրվեցանք,

Չեն արժան տեղվանքներ ինկանք:

Մեր քուրը հարսնիք է բռնէր,

Աղբօրը մոմ մը չէ դրկեր.

Դրկեր է տեղը հասեր:

Այս աշխարհըս առին տարին,

Աղջիկ տղին հացն էր հարամ:

28.5.4 Adapazarı

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1900, page 676

Աղղբար աղբարուկ էանք,

Խմելու պաղ ջուր էանք.

Original page number 247.

Ըստամայօլէն հեքիմ բերեք, հալիկս ցըցուցեք,

Իմ հալիկս հալիկ չէ, բարձիկս դարձուցեք:

Ես որ մեռնիմ, մայրի՛կ, փոսս խորունկ փորեցեք:

Իմ քաշած չարչուրանքներս վրաս գրեցեք:

Խարիպուքան բանը եաման դիժար է,

Աշխարհս լուս արեւ՝ մեզի տուման է:

Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, աչվիդ կարի,

Մերտիվէնէն վար իջնամ նէ սդտիկդ կը մարի:

Իմ սերս քու սերդ դատասան մնաց,

Շատ մուրազներ ունեանք՝ կիսկատար մնաց:

Մե՛րթար օղու, մե՛րթար, մինակ կը մնանք,

Կերթաս ալ չես ի գար՝ կարօտ կը մնան:

Փէշերդ սօթտեցին, գօտիդ խօթեցիր,

Քու ղարիպուկ հայրիկդ ու մայրիկդ որի՞ ձգեցիր:

Մի՛ լար, մայրիկ, մի՛ լար, էս կէնէ կուգամ,

Ասկէ տասնը հինգ օրէն երազդ կուգամ:

Օ՛ղու, երազով կարօտ չառնուիր,

Երկիրմով ալ մուրազ չառնուիր:

Մի, լար, մայրիկ, մի՛ լար դու ինձի համար,

Ինչո՞ւ մեզ աշխարհք բերիր, մեռնելու համար:

Մերտիվէնէն վար իջնամ նէ՝ ետեւէս նայէ.

Դուռնէն դուրս ելլեմ նէ ըմուտդ կըրեմ:

28.5.5 Benli

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn], 1898, page 120

Արտերը փուսեր է փուսը,
 Վերուսաղում էլավ լուսը.
 Հռուփսիմա Մարյամ կուսը
 Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:
 Քահանանին անցան տասը
 Բաժնեցին խօսէրդն (հաղորդ) ու մասը.
 Երկինքէն կախվեր է փուլքը,
 Ի՞նչ ընեմ աշխըրքիս միլքը.
 Ըռըսդագէս վարեց ծովը,
 Տասվերկու աշակերտ քովը,

Original page number 248.

Օրնէ թոգովէօրն ու թագուհին,
 Օրնէ անմենքս ալ միասին:
 Ծովին մէջի կարմիր ատան,
 Աստված փրկէ չարն ու խատան:
 Էրզինկավու Սավուղ տատան
 Օրնէ ըս մեր հեօրսն ու փեսան:
 Օրնէ թոգովէօր, օրնէ սաղտունճ,
 Օրնէ ամենքս ալ միարան:
 Ան վեօէ էր օր ընկավ հեօրը,
 Վրան լցին քարն ու փետօրը:
 Լուսաւորիչ Գիրգէօր հեօրը
 Օրնէ ըս մեր թոգովէօրը:

Chapter 29

Istanbul

29.1 Background

Original page number 249.

The Istanbul dialect is spoken in the city of Constantinople, and in the villages that lie between the two shores of the Bosphorus and the Golden Horn. Just as Tbilisi is the center of the Eastern literature, so is Istanbul the center of Western literature; the Istanbul dialect has served as a basis for the formation of the Western literary language. Keeping in mind this large role, it is surprising that the Istanbul dialect has still not been studied in detail. However, there are innumerable writings where the Istanbul dialect has been written down, with small or large relevance or authenticity.¹ When the Civil language of Armenian (Civil Armenian, աշխարհաբար) was first established, the newspapers and books that were published, whether in Istanbul, Venice, or Smyrna, were written in the colloquial language of the plebeian class (նամիկ դաս) of Istanbul. Armenian writers bit by bit cleaned it up with Classical Armenian, and they created the new literary language.

29.2 Phonology

29.2.1 Segment inventory

29.2.1.1 Vowels

The sound system of the Istanbul dialect has the following 8 vowels: /ɑ, e, ə, i, o, œ, u, ʏ/ <ա, է, ը, ի, օ, եօ, ու, իւ>.

The sound /œ/ <ւ>, which is found in many other dialects, does not exist here.

Similarly, the differences between the sounds /i̯e, e/ <ե, է> and /y̯o, o/ <ո, օ> are missing here.

The sound /ʏ/ <իւ> is founded in Turkish loanwords, the literary language of Istanbul uses it in place of the Old Armenian /i̯y/ <իւ> diphthong, next to a consonant. For example, the words in Table 29.1 are pronounced with /ʏ/ in the Istanbul literary dialect, while the plebeian (նամիկ) dialect uses /d͡ʒun/ ‘snow’ <ձնւ>.

---

¹HD: The original phrase is <քիշ կաւ շատ հարազատութեամբ>; I'm not completely sure what this phrase means though because it seems to be some idiomatic use.

Table 29.1: Emergence of /ɣ/ <իւ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
'snow'	ճիւղն ձիւն	տճիւղն ցիւն	ճջւն ձյն
'column'	սիւն սիւն	սյն սիւն	սյն սյն

In general, the sound /œ/ <եօ> is absent from the literary language, while in the popular language it exists and it is used instead of the sounds /e, o/ <է,օ>, if there is a sound /o/ <օ> and /e/ <է> before or after them (Table 29.2).

Table 29.2: Emergence of /œ/ <եօ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian	> Istanbul	cf. SEA
'wheat'	ճիւղն ցորեն	ճիւղն ցորեն	ճիւղն ցորեն
'daytime'	ճիւղն ցորեն	ճիւղն ցորեն	ճիւղն ցորեն
'cherub'	կիւրօն	կիւրօն	կիւրօն
'seraph'	սերօն	սերօն	սերօն

Original page number 250.

There are no diphthongs in the Istanbul dialect.

29.2.1.2 Consonants

The consonants have two degrees: voiced and voiceless aspirated. However it must be noted that the voiced consonants of Istanbul are like voiced sounds of German, and for example a French listener would perceive them as voiceless unaspirated. When the sound is given emphasis², then the voicing can increase and approach the degree of French voiced sounds. This is such that there many times when the same person pronounces the same word, sometimes as voiceless unaspirated, and sometimes as very voiced. For details and a study of the pronunciation of these sounds in the gloss, see my work (Adjarian 1899).

29.2.2 Sound changes

The sound changes in the Istanbul dialect are not big. Although the Istanbul dialect is very far from the borders of the Armenian country, but it is much more faithful to Old Armenian, then many of the dialects in the Armenian country.

29.2.2.1 Monophthongal vowel changes

The vowels have generally preserved the old pronunciations:

- CA /a/ <ա> → /a/ <ա>
- CA /e, ē/ <ե, է> → /e/ <է> (in every situations)
- CA /ə/ <ը> → /ə/ <ը>
- CA /i/ <ի> → /i/ <ի>
- CA /o, օ/ <օ, օ (ալ)> → /o/ <օ> (in every situations)
- CA /u/ <ու> → /u/ <ու>

²HD: The original phrase is <նշանի ծախիս սաստկութիւն տալ>; my translation is my best guess on how to interpret the original.

29.2.2.2 Diphthongal vowel changes

The diphthongs became simple vowels:

- CA /ɑj/ <այ> → /ɑ/ <ա>
- CA /ɛɑ/ <եա> → /ɛ/ <է>
- CA /iɥ/ <իւ> → /u/ <ու>
- CA /oɣ/ <ոյ> → /u/ <ու>

For example in Table 29.3.

Table 29.3: Reduction of Classical Armenian diphthongs in the Istanbul dialect

	Classical Armenian		> Istanbul		cf. SEA	
'father'	hɑjɾ	հայր	har	հար	hɑjɾ	հայր
'black'	sɛɑɥ	սեաւ	sev	սեվ	sev	սև
'snow'	d̪ziɥn	ծիւն	d̪zun	ծուն	d̪zjun	ծյուն
'light'	lojs	լոյս	lus	լուս	lɯjs	լույս
'sister'	kʰoɣɾ	քոյր	kʰur	քուր	kʰɯjɾ	քույր

Next to vowels or alone, these become a vowel + consonant (Table 29.4).

Table 29.4: Splitting of Classical Armenian diphthongs to vowel + glide sequences in the Istanbul dialect

	Classical Armenian		> Istanbul		cf. SEA	
'Armenian-GEN'	hɑj-oɣ	հայոյ	hɑj-u	հայու	hɑj-i	հայի
'to look at'	nɑjil	նայիլ	nɑjil	նայիլ	nɑjel	նայել
'sick'	hiwand	հիւանդ	hivantʰ	հիվանդ	hivand	հիվանդ

HD: Note that Adjarian seems to treat an intervocalic glide in Classical Armenian as part of a diphthong: /hɑj-oɣ/ instead of /hɑj-oɣ <հայոյ>. But, I'm very skeptical of such a treatment for Classical Armenian, simply because such an analysis creates unclear syllable boundaries. See discussion in (TODO: move transcription notes elsewhere and cite)

29.2.2.3 Consonant changes

29.2.2.3.1 Laryngeal changes For the consonants, the voiced stay voiced, but they became voiceless aspirates after the sound /ɾ/ <ր>. The voiceless unaspirates became voiced everywhere. The voiceless aspirates stay the same.

29.2.2.3.2 Word-initial uvular fricatives The word-initial sound /ɣ/ <ղ> is not known in the Istanbul dialect; and whenever this sound occurs at the beginning of the word, it becomes /χ/ <խ>. Even the name of the letter /ɣ/ <ղ> has changed (Table 29.5).³

Table 29.5: Absence of word-initial Classical Armenian /ɣ/ <ղ> in the Istanbul dialect

	Classical Armenian		> Istanbul		cf. SEA or SWA		
'to send'	utarkel	ուղարկել	χɾkel	խրկել	uɤargel, ɤərgel	ուղարկել, դրկել	SWA
'to guide'	utewerel	ուղեւորել	χaxrel	խախրել	uɤevorel	ուղեւորել	SEA
'Luke'	takas	Ղուկաս	χugas	խուգաս	ɤukas	Ղուկաս	SEA
'Lazaros'	tazaros	Ղազարոս	χazaros	խազարոս	ɤazaros	Ղազարոս	SEA
'name of letter <ղ>'	tat	ղատ	χazaros	չադ	խադ	ղատ	SEA

³HD: For the word 'to guide', Adjarian includes a reconstructed intermediate form */ɤaxrel/ <ղախրել>.

29.3 Morphology

29.3.1 Noun inflection or declension

In case declension, a strong simplification has been introduced. There are only four cases: nominative-accusative, genitive-dative, ablative, and instrumental. The plural is formed with the formatives /-er/ <եր> or /-ner/ <ներ>. The following is the general picture of declension (Table 29.6).

Original page number 251.

Table 29.6: Case declension for the word ‘bread’ in the Istanbul dialect

	Singular		Plural	
NOM-ACC	hats ^h	hwg	hats ^h -er	hwg-եր
GEN-DAT	hats ^h -i	hwg-ի	hats ^h -er-u	hwg-երու
ABL	hats ^h -e	hwg-է	hats ^h -er-e	hwg-եր-է
INS	hats ^h -ov	hwg-ով	hats ^h -er-ov	hwg-եր-ով

Except for a few exceptions, which form their own declension classes (among these, a very notable class are the words with suffix /-ut^hin/ <-ութիւն>, from CA /-ut^hiyn/ <ութիւն>), all the remaining words follow this declension even the words in (Table 29.7) (*HD: that are irregular in SEA/SWA*), and words with a rime /i/ <ի>.

Table 29.7: Regular declension for various words in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SEA	
‘dog’			fun	շուն
‘dog (GEN)’	fun-i	շունի	fan	շան
‘house’			tun	տուն
‘house (GEN)’	dun-i	դունի	tan	տան
‘house (ABL)’	tun-e	տունէ	tən-iŋs ^h	տնից
‘mouse’			muk	մուկ
‘mouse (GEN)’	mug-i	մուկի	mæk-an	մկան
‘fish’			dzuk	ծուկ
‘fish (GEN)’	dzug-i	ծուկի	dzæk-an	ծկան
‘fish (ABL)’	dzug-e	ծուկէ	dzækn-iŋs ^h	ծկնից
‘wine’			gini	գինի
‘wine (GEN)’	gini-i	գինիի	gin-u	գինու
‘barley’			gari	գարի
‘barley (GEN)’	gari-i	գարիի	gar-u	գարու

29.3.2 Pronoun inflection or declension

The following is the general picture of the pronoun declension (Table 29.8).

Table 29.8: Declension paradigm for personal pronouns in the Istanbul dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	es էս	dun դուն	an ան	menk ^h մէնք	duk ^h դուք	anonk ^h անօնք
GEN	im իմ	k ^h u քու	anor անօր	mer մէր	ḍez- ծէր	anonṡ ^h անօնց
DAT	əndz-i ընծի	k ^h ez-i քէզի	anor անօր	mez-i մէզի	ḍez-i ծէզի	anonṡ ^h անօնց
ACC	is, əndz-i իս, ընծի	k ^h ez-i քէզի	an ան	mez-i մէզի	ḍez-i ծէզի	anonk ^h անօնք
ABL	iz-me իզմէ	k ^h ez-me քէզմէ	an-ge անգէ	mez-me մէզմէ	ḍez-me ծէզմէ	anonṡ ^h -me անօնցմէ
INS	iz-mov իզմօվ	k ^h ez-mov քէզմօվ	an-ov անօվ	mez-mov մէզմօվ	ḍez-mov ծէզմօվ	anonṡ ^h -mov անօնցմօվ

HD: Adjarian provides the following paradigm for demonstrative proximal pronoun 'this' (Table 29.9).

Table 29.9: Declension paradigm for the demonstrative proximal pronoun 'this' in the Istanbul dialect

	Singular 'this'		Plural 'these'	
NOM	sa	uwa	s(a)vonk ^h	u(w)վօնք
GEN	səvor	uրվօր	s(a)vontṡ ^h	u(w)վօնց
DAT	səvor	uրվօր	s(a)vontṡ ^h	u(w)վօնց
ACC	səviga	uրվիգա	s(a)vontk ^h	u(w)վօնք
ABL	sə(v)-gə	uր(վ)գէ	s(a)vontṡ ^h -me	u(w)վօնցմէ
INS	sə(v)-gov	uրվօվ	s(a)vontṡ ^h -mov	u(w)վօնցմօվ

There are also the forms in Table (29.10). These are all declined simply based on the pronoun 'this' /sa/ <uwa>.

Table 29.10: Sample of demonstrative nominative singular pronouns in the Istanbul dialect

Proximal 'this'		Medial 'that'		Distal 'that yonder'	
as	աւ	ad	ադ	na	նա
		da	դա		
asiga	ասիգա	adiga	ադիգա	aniga	անիգա
asigag	ասիգագ	adigag	ադիգագ	anigag	անիգագ
saviga	սավիգա	daviga	դավիգա	naviga	նավիգա
savigag	սավիգագ	davigag	դավիգագ	navigag	նավիգագ
sviga	սվիգա	dviga	դվիգա	nviga	նվիգա
svigag	սվիգագ	dvigag	դվիգագ	nvigag	նվիգագ

29.3.3 Verb inflection or conjugation

For verb conjugation classes, what remains is only /-el, -il, -al/ <էլ, իլ, ալ>, and /-nel, -nil, -nal/ <նէլ, նիլ, նալ>. We place here the conjugation of the verb 'to like', as an example of the first conjugation class.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining

the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

Original page number 252.

29.3.3.1 Subjunctive present and past imperfective

HD: In SWA (Table 29.11), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like ‘to like’, the theme vowel is a constant /-e-/. The Istanbul dialect uses an identical morphological strategy.

Table 29.11: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-m	սիրեմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-e-s	սիրես	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրէ	sir-e-∅	սիրէ
1PL	sir-e-nk ^h	սիրենք	sir-e-ɲk ^h	սիրենք
2PL	sir-e-k ^h	սիրեք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-e-n	սիրեն	sir-e-n	սիրեն
	√-TH-AGR		√-TH-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 29.12) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Istanbul again uses the same strategy.

Table 29.12: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-e-i-r	սիրեիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^h	սիրեինք	sir-ej-i-ɲk ^h	սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^h	սիրեիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√-TH-PST-AGR		√-TH-PST-AGR	

29.3.3.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative, progressive, and future

HD: In Istanbul and SWA, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 29.13). The indicative present and past imperfective are built by adding the prefix /gə-/ before the subjunctive present and subjunctive past. The progressive is formed by adding the enclitic /gor/ after the indicative forms. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves exactly the same and I don’t provide its paradigm.

Table 29.13: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Indicative present <ներկայ>	Indicative past imperfective <անկատար>
1SG	gə sir-e-m գը սիրեմ	gə sir-e-i-∅ գը սիրեի
2SG	gə sir-e-s գը սիրես	gə sir-e-i-r գը սիրեիր
3SG	gə sir-e-∅ գը սիրէ	gə sir-e-∅-r գը սիրեր
1PL	gə sir-e-nk ^h գը սիրենք	gə sir-e-i-nk ^h գը սիրեինք
2PL	gə sir-e-k ^h գը սիրեք	gə sir-e-i-k ^h գը սիրեիք
3PL	gə sir-e-n գը սիրեն	gə sir-e-i-n գը սիրեին
	IND-√/-TH-AGR	IND-√/-TH-PST-AGR
	Present progressive <շարունակաւ ներկայ>	Past imperfective progressive <շարունակաւ անկատար>
1SG	gə sir-e-m gor գը սիրեմ գոր	gə sir-e-i-∅ gor գը սիրեի
2SG	gə sir-e-s gor գը սիրես գոր	gə sir-e-i-r gor գը սիրեիր գոր
3SG	gə sir-e-∅ gor գը սիրէ գոր	gə sir-e-∅-r gor գը սիրեր գոր
1PL	gə sir-e-nk ^h gor գը սիրենք գոր	gə sir-e-i-nk ^h gor գը սիրեինք գոր
2PL	gə sir-e-k ^h gor գը սիրեք գոր	gə sir-e-i-k ^h gor գը սիրեիք գոր
3PL	gə sir-e-n gor գը սիրեն գոր	gə sir-e-i-n gor գը սիրեին գոր
	IND-√/-TH-AGR PROG	IND-√/-TH-PST-AGR PROG
	Future <ապառնի>	Future perfect <անցեալ ապառնի>
1SG	bidi sir-e-m բիդի սիրեմ	bidi sir-e-i-∅ բիդի սիրեի
2SG	bidi sir-e-s բիդի սիրես	bidi sir-e-i-r բիդի սիրեիր
3SG	bidi sir-e-∅ բիդի սիրէ	bidi sir-e-∅-r բիդի սիրեր
1PL	bidi sir-e-nk ^h բիդի սիրենք	bidi sir-e-i-nk ^h բիդի սիրեինք
2PL	bidi sir-e-k ^h բիդի սիրեք	bidi sir-e-i-k ^h բիդի սիրեիք
3PL	bidi sir-e-n բիդի սիրեն	bidi sir-e-i-n բիդի սիրեին
	FUT √/-TH-AGR	FUT √/-TH-PST-AGR

29.3.3.3 Present perfect and past perfect

HD: In SWA, the present perfect (Table 29.14) and past perfect (Table 29.15) in are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adʒ/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). Istanbul uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-er/ <եր>. Adjarian doesn't state if this suffix has evidential meaning or not, but I suspect it does.

Table 29.14: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul	cf. SWA
1SG	sir-er e-m սիրեր եմ	sir-er e-m սիրեր եմ
2SG	sir-er e-s սիրեր ես	sir-er e-s սիրեր ես
3SG	sir-er e-∅ սիրեր է	sir-er e-∅ սիրեր է
1PL	sir-er e-nk ^h սիրեր ենք	sir-er e-ŋk ^h սիրեր ենք
2PL	sir-er e-k ^h սիրեր եք	sir-er e-k ^h սիրեր եք
3PL	sir-er e-n սիրեր են	sir-er e-n սիրեր են
	√/-EPTCP AUX-AGR	√/-EPTCP AUX-AGR

Table 29.15: Past perfect <գերալատար> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-er e-i-∅	սիրեր էի	sir-er ej-i-∅	սիրեր էի
2SG	sir-er e-i-r	սիրեր էիր	sir-er ej-i-r	սիրեր էիր
3SG	sir-er e-∅-r	սիրեր էր	sir-er e-∅-r	սիրեր էր
1PL	sir-er e-i-nk ^h	սիրեր էինք	sir-er ej-i-ŋk ^h	սիրեր էինք
2PL	sir-er e-i-k ^h	սիրեր էիք	sir-er ej-i-k ^h	սիրեր էիք
3PL	sir-er e-i-n	սիրեր էին	sir-er ej-i-n	սիրեր էին
	√-EPTCP AUX-PST-AGR		√-EPTCP AUX-PST-AGR	

29.3.3.4 Past perfective or aorist

HD: The past perfective (Table 29.16) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tʰ-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Istanbul dialect again behaves identically.

Table 29.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA	
1SG	sir-e-tʰ-i-∅	սիրեցի	sir-e-tʰ-i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-tʰ-i-r	սիրեցիր	sir-e-tʰ-i-r	սիրեցիր
3SG	sir-e-tʰ-∅-∅	սիրեց	sir-e-tʰ-∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-tʰ-i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e-tʰ-i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-tʰ-i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-tʰ-i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-tʰ-i-n	սիրեցին	siruz-e-tʰ-i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

29.3.3.5 Imperative and prohibitive

HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 29.17). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-tʰ-ek^h/ after the root such that /-e-tʰ-/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Istanbul again does the exact same strategy.

Table 29.17: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

	Istanbul		cf. SWA		
2SG	sir-e-∅	սիրե	sir-e-∅	սիրե	√-TH-IMP.2SG
2PL	sir-e-tʰ-ek ^h	սիրեցեք	sir-e-tʰ-ek ^h	սիրեցեք	√-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 29.18), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Istanbul, the prohibitive marker is either /mi/ or /mə/.

Table 29.18: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

2SG	Istanbul mí sir-e-r մի սիր-ը	cf. SWA mí sir-e-r մի սիր-ը	PROH √-TH-2SG
2PL	mé sir-e-r մե սիր-ը	mí sir-e-k ^h մի սիր-ք	PROH √-TH-2PL

29.3.3.6 Non-finite forms

HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 29.19. SWA and Istanbul have the same forms. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ad̥z/ in SWA, and evidential participle /-er/ in SWA. The future participle is a future converb.

Table 29.19: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Istanbul dialect

Infinitive	անորոշ	Istanbul sir-e-l սիր-ել	cf. SWA sir-e-l սիր-ել	√-TH-INF
Past	անցեալ	sir-ad̥z սիր-ած	sir-ad̥z սիր-ած	√-RPTCP
		sir-er սիր-եր	sir-er սիր-եր	√-EPTCP
Future	ապառնի	sir-i-l-u սիր-ել-ու	sir-e-l-u սիր-ել-ու	√-TH-INF-FUT.CVB
		sir-i-l-ik ^h սիր-ել-իք	sir-e-l-ik ^h սիր-ել-իք	√-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 253.

29.3.3.7 Other complex tenses

For the participles, the forms /sir-ad̥z/ <սիրած> and /sir-e-l-u/ <սիրելու> are used to make many complex forms.

HD: Throughout this section, Adjarian lists various complex tenses. He Adjarian doesn’t translate or explain the meaning of any these complex tenses. I can somewhat guess their meaning based on similarities to SWA. The (?) marks my uncertainty in my translation, even after consulting with other SWA speakers.⁴ It’s generally difficult to find concrete semantic differences between some of these complex forms; see Boyacioglu (2010) for some pedagogically-oriented paradigms and their explanation.

HD: In (106), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with present tense-marking.

(106) Istanbul

- a. sir-ad̥z e-m
√-RPTCP aux-1SG
‘I have liked.’
սիրած եմ
- b. sir-ad̥z e-m ԵՎ-ը
√-RPTCP aux-1SG be-TH-3SG
‘I have liked, apparently.’
սիրած եմ էղեր

⁴HD: I thank George Balabanian for help in this.

- c. *sir-aḏz̃ g-əll-a-m*
 √-RPTCP IND-be-TH-1SG
 'I (will) have liked.' սիրած գըլլամ
- d. *sir-aḏz̃ g-əll-a-m eʁ-e-r*
 √-RPTCP IND-be-TH-1SG be-TH-3SG
 'I (will) have liked, apparently.'
 սիրած գըլլամ էղէր
- e. *sir-aḏz̃ g-əll-a-m gor*
 √-RPTCP IND-be-TH-1SG PROG
 'I have been liking.'
 սիրած գըլլամ գոր
- f. *sir-aḏz̃ g-əll-a-m gor eʁ-e-r*
 √-RPTCP IND-be-TH-1SG PROG be-TH-3SG
 'I have been liking, apparently.'
 սիրած գըլլամ գոր էղէր
- g. *sir-aḏz̃ əll-a-m (ne)*
 √-RPTCP be-TH-1SG SBJV
 'If I have liked.'
 սիրած ըլլամ (նէ)
- h. *sir-aḏz̃ əll-a-m (ne) eʁ-e-r*
 √-RPTCP be-TH-1SG SBJV be-TH-3SG
 'If I have liked, apparently.'
 սիրած ըլլամ (նէ) էղէր
- i. *sir-aḏz̃ eʁ-a-∅*
 √-RPTCP be-PST-1SG
 'I was liked.'
 սիրած էղա
- j. *sir-aḏz̃ bidi əll-a-m*
 √-RPTCP FUT be-TH-1SG
 'I will have liked.'
 սիրած բիդի ըլլամ
- k. *sir-aḏz̃ bidi əll-a-m eʁ-e-r*
 √-RPTCP FUT be-TH-1SG be-TH-3SG
 'I will have liked, apparently.'
 սիրած բիդի ըլլամ էղէր
- l. *sir-aḏz̃ əll-a-l-u e-m*
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
 'I am to like.' (there's a sense of an obligatory and necessitative future)
 սիրած ըլլալու եմ
- m. *sir-aḏz̃ əll-a-l-u e-m eʁ-e-r*
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-TH-3SG
 'I am be like, apparently.'
 սիրած ըլլալու եմ էղէր
- n. *sir-aḏz̃ əll-a-l-u əll-a-m (ne)*
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV
 'If I will be liking.' (or perhaps 'If I am to be liking.'
 սիրած ըլլալու ըլլամ (նէ)

- o. sir-aḏz̄ əll-a-l-u əll-a-m (ne) eṣ-e-r
 ✓-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-TH-3SG
 ‘If I will be liking, apparently.’ (or perhaps ‘If I am to be liking, apparently.’)
 սիրած ըլլալու ըլլամ (նէ) եղէր

HD: In (107), Adjarian lists complex tenses build over the resultative participle with past tense-marking.

(107) Istanbul

- a. sir-aḏz̄ e-i-∅
 ✓-RPTCP aux-PST-1SG
 ‘I had liked.’
 սիրած էի
- b. sir-aḏz̄ e-i-∅ eṣ-e-r
 ✓-RPTCP aux-PST-1SG be-TH-3SG
 ‘I had liked, apparently.’
 սիրած էի եղէր
- c. sir-aḏz̄ g-əll-aj-i-∅
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG
 ‘I would have liked.’
 սիրած գըլլայի
- d. sir-aḏz̄ g-əll-aj-i-∅ eṣ-e-r
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
 ‘I would have liked, apparently.’
 սիրած գըլլայի եղէր
- e. sir-aḏz̄ g-əll-aj-i-∅ gor
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG
 ‘I had been liking.’
 սիրած գըլլայի գոր
- f. sir-aḏz̄ g-əll-aj-i-∅ gor eṣ-e-r
 ✓-RPTCP IND-be-TH-PST-1SG PROG be-TH-3SG
 ‘I had been liking, apparently.’
 սիրած գըլլայի գոր եղէր
- g. sir-aḏz̄ əll-aj-i-∅ (ne)
 ✓-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV
 ‘If I had liked.’
 սիրած ըլլայի (նէ)
- h. sir-aḏz̄ əll-aj-i-∅ (ne) eṣ-e-r
 ✓-RPTCP be-TH-PST-1SG SBJV be-TH-3SG
 ‘If I had liked, apparently.’
 սիրած ըլլայի (նէ) եղէր
- i. sir-aḏz̄ bidi əll-aj-i-∅
 ✓-RPTCP FUT be-TH-PST-1SG
 ‘I would have liked.’
 սիրած բիդի ըլլայի
- j. sir-aḏz̄ bidi əll-aj-i-∅ eṣ-e-r
 ✓-RPTCP FUT be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
 ‘I would have liked, apparently.’
 սիրած բիդի ըլլայի եղէր

- k. sir-aḏz̃ əll-a-l-u e-i-∅
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
 ‘I was (going) to like.’
 սիրած ըլլալու էի
- l. sir-aḏz̃ əll-a-l-u e-i-∅ eʁ-e-r
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG be-TH-3SG
 ‘I was (going) to like, apparently.’
 սիրած ըլլալու էի եղեր
- m. sir-aḏz̃ əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne)
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV
 ‘If I was going to like.’
 սիրած ըլլալու ըլլայի (նէ)
- n. sir-aḏz̃ əll-a-l-u əll-aj-i-∅ (ne) eʁ-e-r
 √-RPTCP be-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV be-TH-3SG
 ‘If I was going to like, apparently.’
 սիրած ըլլալու ըլլայի (նէ) եղեր

HD: In (108), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with present tense-marking.

(108) Istanbul

- a. sir-e-l-u e-m
 √-TH-INF-FUT.CVB aux-1SG
 ‘I will like.’
 սիրելու էմ
- b. sir-e-l-u e-m eʁ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB aux-1SG be-TH-3SG
 ‘I will like, apparently.’
 սիրելու էմ եղեր
- c. sir-e-l-u g-əll-a-m
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG
 ‘I would like.’
 սիրելու գըլլամ
- d. sir-e-l-u g-əll-a-m eʁ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG be-TH-3SG
 ‘I would like, apparently.’
 սիրելու գըլլամ եղեր
- e. sir-e-l-u g-əll-a-m gor
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG PROG
 ‘I am going to like.’ (with a meaning that I will (in the future) intend to like) (?)
 սիրելու գըլլամ գոր
- f. sir-e-l-u g-əll-a-m gor eʁ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-1SG PROG be-TH-3SG
 ‘I am going to like, apparently.’ (?)
 սիրելու գըլլամ գոր եղեր
- g. sir-e-l-u əll-a-m (ne)
 √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV
 ‘If I were to like.’ (?)
 սիրելու ըլլամ (նէ)

- h. sir-e-l-u   əll-a-m   (ne) eṣ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-1SG SBJV be-TH-3SG
 'If I were to like, apparently.' (?)
 սիրելու ըլլամ (նէ) եղէր
- i. sir-e-l-u   eṣ-a-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB be-PST-1SG
 'I am to have been liked.' (?) (some sort of passive meaning)
 սիրելու եղա
- j. sir-e-l-u   bidi   əll-a-m
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-1SG
 'I will like.'
 սիրելու բիդի ըլլամ
- k. sir-e-l-u   bidi   əll-a-m   eṣ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-1SG be-TH-3SG
 'I will like, apparently.'
 սիրելու բիդի ըլլամ եղէր

Original page number 254.

HD: In (109), Adjarian lists complex tenses build over the future converb with past tense-marking.

(109) Istanbul

- a. sir-e-l-u   e-i-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG
 'I was going to like.'
 սիրելու էի
- b. sir-e-l-u   e-i-∅   eṣ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB aux-PST-1SG be-TH-3SG
 'I was going to like, apparently.'
 սիրելու էի եղէր
- c. sir-e-l-u   g-əll-a-j-i-∅
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG
 'I would had liked.'
 սիրելու գըլլայի
- d. sir-e-l-u   g-əll-a-j-i-∅   eṣ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
 'I would had liked, apparently.'
 սիրելու գըլլայի եղէր
- e. sir-e-l-u   g-əll-a-j-i-∅   gor
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG PROG
 'I was going to be liking.' (with a meaning that I was (in the future) intending to like) (?)
 սիրելու գըլլայի գոր
- f. sir-e-l-u   g-əll-a-j-i-∅   gor   eṣ-e-r
 √-TH-INF-FUT.CVB IND-be-TH-PST-1SG PROG be-TH-3SG
 'I was going to be liking, apparently.' (?)
 սիրելու գըլլայի գոր եղէր
- g. sir-e-l-u   əll-a-j-i-∅   (ne)
 √-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV

- ‘If I were going to like.’
սիրելու ըլլայի (նէ)
- h. sir-e-l-u   əll-aj-i-∅   ne   eɣ-e-r
√/-TH-INF-FUT.CVB be-TH-PST-1SG SBJV be-TH-3SG
‘If I were going to like, apparently.’
սիրելու ըլլայի նէ էղէր
- i. sir-e-l-u   bidi   əll-aj-i-∅
√/-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG
‘I was going to like.’
սիրելու բիդի ըլլայի
- j. sir-e-l-u   bidi   əll-aj-i-∅   eɣ-e-r
√/-TH-INF-FUT.CVB FUT.CVB be-TH-PST-1SG be-TH-3SG
‘I was going to like, apparently.’
սիրելու բիդի ըլլայի էղէր

29.4 Literature

As we said above, the Istanbul dialect is still not studied. The innumerable manuscripts that written in this dialect (newspapers, novels, fables, proverbs, folk songs, especially comedic writings and comedies) generally don't have the needed scientific accuracy. The latter condition can be satisfied by my collection of Istanbul-Armenian oral literature, from which only a part was published in the Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine], volume 9 (Թ.), page 160-196. As a text sample, I place here the following real case, which is a letter of mine written with the scientific orthography.

29.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Ան իրինգունը Բեօյիւք-Դերե գացեր էի, ծովին քնարը վեր վար փիյացա (պտոյտ) գընէի գոր: Բանէ մը խաբար չունինք: Մէյ մըն ա դեսնաս բաֆօրը եգավ, մէչէն խընջախընջ մարքթիքը դուրս թափեցան. ամմենուն ըռենգը նեղէր, բենգըբէթը...

Original page number 255.

... դեղներ, իրարու հեղ խօսել-խօրաթել բիլէ չիքա (չկայ): Հրանդը դեմս էլավ. մօղեցա, ծառքս օմուզի դրի, – Ի՞նչ գա, ա՛խբար, ըսի:

– Սո՛ւս էղիր, ըսավ գամաց ծանօժ մը, բան չիքա, գամաց խօրաթէ, բադին վրա ջանջ գա (ծածկաբանութիւն որ կը նշանակէ «լսող օտար մարդ կայ»):

Երգութիւնս քօվ քօվի՝ բերաննիս բաբընծած՝ իսգելէն անցանք փիյացան: Օրթալըխը մարթ մարթասանք չմնաց. ամմեն մարթ դուն վագեց: Նայեցա քի մեզի լսող չիքա, նօրէն դարցա Հրանդին:

– Է՛, Հրանդ, ըսէ նայի՛նք, լեզույի՞դ դագը բան մը գա ամա, գը բաիւս գոր:

– Ցույց էղավ, ցո՛ւյց... ըսավ գամաց ծանօժ մը:

– Ձօ ի՛նչ գըսես, ցո՛ւյց մի...

- Հա, Հնչագյանները Բաբա-Ալին գոխեր են, քանի մը ասգեր մեռցուցեր են. Դաջիգները դուրս թափեցան, զարգին, ջարթեցին, հազարեն եվել հայ մեռցուցեր են. անջախ խանութնիս զոցեցինք, քեթթիւ փախանք, ինքըզինքնիս բաֆոր (շոգենաւ) նեղեցինք:

- Ձօ ի՛նչ գըսես բէ՛: Ադ ի՛նչ գեշ խաբար դուվիր ինծի:

- Ասիգա զաթը շադօնց ըլլար բիդի. ինգիլիզին զըռխլըները եգած շարված են Չանախ-խալէին քենարը. չըթի մը գը բեքլէին գօր. աս ցույցը մախսուսդան ըրին քի, Դաջիգները էլլան հայերը ջարթեն, ինգիլիզներն ա «Վա՛յ, դուն հայերը գը ջարթէ՞ս գօր մի» ըսելով՝ էլլան, յալլահ, Չանախ-խալէն գօխեն, դի՛ւզ Սդամբօլին վրան...:

Սիրոս թըփըր թըփըր նեղել բաշլայեց. ինդա՞մ մի՛ լա՞մ մի. ան թաքքեյին գուզէի քի Հրանդին փաթըղվիմ էրեսը, բերանը բաքնեմ:

- Աս քիշեր ջամփա բիդի էլլան, ըսավ էյեր քի գես քիշերին թօփի-թիւֆենգի ծաներ առնես նե, հիչ չվախնաս, ինգիլիզներն են. մեզի ազադելու բիդի գան:

Ասանգ խաբար մը գը բահվի՞. դուն վազեցի. նայեցա քի սուֆրան դրեր են, հարըս, մարըս, Հերսիյան, Արմենույին, Հայգը նստեր էր, ընծի գը բեքլէեն գօր: Բանե խաբար չունին:

- Ա՛սօր վարը գոիվ եղեր է. հայերը Բաբա-Ալին առեր են...

Original page number 256.

հազարեն եվել հայ ջարթըվեր է. ամա վախնալու բան չիքա. աս քիշեր ինգիլիզին զըռխլըները Չանախ-խալէն բիդի գօխեն, Բօլխսին վրա բիդի գան, քաղաքը բիդի առնեն, մեզի թաքաւօրուքին բիդի դան:

Ամմենը դեղերնուն վեր ցաթեցին. ուրախութանուն ի՛նչ ընէլին չիյդեն. Հայգը բաշլայեց ծառքվըները իրարու զարնել. հարըս «Ա՛ֆերիմ հայեր, ըսավ. տեսա՞ր մի, գնիգ, էս քեզի չէի՞ ըսեր գօր քի աս դարի մո՛ւլախա ազադութին մը բիդի ըլլա»: - «Է՛, ըսավ մարս ա, էս ա չէի՞ ըսեր գօր քի սա ազգըս քանի մը օր է գը խաղա գօր. բան մը բիդի ըլլա ամմա, ի՛նչ ըլլալիքը չիյդէի»:

- Թող ըլլա՛, թող ըլլա՛. աս ձերութանս՝ բաց աշգօվ մեյ մը սա թաքաւօրնիս դեսնամ դե, բաշխա բան չեմ ուզեր Ասծուծմե... հիչ բան մը չգըռնամ ըներ նե՞՞ հիչ չե նե բիդի երթամ ասգերներուն համար փրինծ ըսողըզելու:

Հացրէկիս գերանք, էս իմ օդաս քաշվեցա, հարս, մարս, քուրերս, ախբարս ալ իրենց դեղերը քաշվեցան բառգեցան: Ամա վօրի՛ն քունը գը դանի: Աշգըս բաց գը բեքլէեմ գօր քի հա հիմա գուքան ինգիլիզները, հա հիմա:

Գես քիշերը անցեր էր. մեյ մըն ալ բո՛ւմբ... ծան մը էլավ. մգիգ ըրի. ծանը կըդրեցավ. աջաբա անդաջի՞ս եգավ գըսեմ. քիչ մը բեքլէեցի, դեսա քի չե, բո՛ւմբ... ծան մը դահա էլավ. բո՛ւմ... գենե եղեվէն, գենե եղեվէն...: Ալթըխ շիւփե չմնաց:

Հարս անթիի օդայեն ծան դուվավ.

- Ձօ՛, Հրա՛յա, արթո՛ւն էս...:

- Արթուն եմ, հա՛յրիգ...:

- Գը լսէ՞ս գօր, ի՞նչ է աս...,

- Գը լսեմ գօր, անօ՛նք էս...:

Չաները եղեվէ եղեվ շադան. դեռեգներնուն ցաթեցինք, փեջիդէին առչեվը վազեցինք, ծօվին հեռուները գը նայինք գօր... խօրունգէն եգած ծան մըն էր, թամամ գրագին թօփին ծանը գըլմաներ... ծանեն յեթն ալ բարագ լուս մը գելար, ծօվին վրայէն խըզըլջըմի բես գը զարներ գասներ գօր:

- Ինգիլիզին թօփերն են, ըսինք. Չանախ-խալէն առին...:

- Է՛ Չանախ-խալէեն մինչեվ հօս թօփի ծանա գուքա՞. քանի՞ սահաթվան ջամփա-յ-է:

Original page number 257.

- Օր մը գը քաշե ամա, ասօր ինգիլիզ գըսեն... ինգիլիզին ինչ ըլլալը գիդէ՞ս...

- Աղօր խօսք գա. բեքիյ-ա քի (թերեւս եւ) Չանախ-խալէն առեր էն դէ. Սիլվրիին յա Չաթայջային բացերն էն:

- Աղանգ ըլլալու է:

Խնդումնիս փօրերնիս բահած, հեմ վախօվ, հեմ ուրախութիւնօվ սիրդերնիս լեցունգ, ինչ ընենք չիյգենք. աշվըներնիս ձօվին դնգեր գը բեքլենք գօր: Ձաները երթալօվ շադձան... Մէյ մըն ալ մեզ օրօդում մը, մեզ գիւրիւլթիւ-փաթըրդը մը, խըզըլջըմ, սաղանախի բէս արգէվ մը, արգէվ մը քի դուններնիս հեմէն դեղէն քշէ՝ դանի ձօվը լեցունէ բիդի: Արգէվին խըզէն օլուխները թեվերու բէս նեղէլ բաշլայեցին, թավանին հին ու մին դեղերէն ջուրը շամըլ-շուռուզ գը վազէ, ասդին գօցենք՝ անթին գը վազէ, անթին գօցենք՝ ասդին գը վազէ:

- Առի՞ր մի հիմա ինգիլիզը, ըսավ հարըս:

Հեռույէն եգած ձաները օրօդումի ձան է եղեր, լուսն ա խըզըլջըմին իլէն չըմջըրախին փառըլթըն... մենք ա ինգիլիզը եգավ ըսելէն՝ գը բեքլենք գօր:

Ինչ օր քեզի քրեցի նէ՝ մինազ մեզի չեղավ. ամմենուն դունն ա ասանգ եղավ, հեմ հայ, հեմ դաջիգ: Վարը (Վոսփորի հայերը այսպէս կը կոչեն բուն Պօլիսը) դահա խըյախ եղեր է. փիւթին դաջիգները հայերուն դունները լեցվեր էն, «Հիմա ինգիլիզը բիդի դա՝ փիւթին դաջիգները ջարթէ բիդի, Ասծուծու սիրուն, աղբար դարվան դրացնութան սիրուն՝ մեզի ձագ մը խօթեցէք բահեցէք» ըսելէն:

Chapter 30

Rodosto

30.1 Background and literature

Original page number 258.

In European Turkey, there is only one Armenian settlement that still preserves the Armenian language: the settlement of Rodosto and Malkara. The two are neighbors and are heavily-Armenian cities. Other places, such as Silivri, Çatalca, Çorlu, Gyumyurdjina, Edirne, are all entirely Turkish-speaking.

The Armenian dialect of this region is still not studied. There is not even a line written from the Rodosto language. There is only a folk prayer from Malkara, published in Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 756.

In the summer of 1910, with the goal of studying Armenian dialects, I passed through Rodosto, where I prepared a study of the dialect by working with Armenologist and philologist Tigran Efendi Paghtikian (Մեծ. Տիգրան Էֆ. Պաղտիկեան). I extract the following succinct sketch from this unpublished work of mine.

30.2 Phonology

30.2.1 Sound changes

30.2.1.1 Consonant changes

30.2.1.1.1 Laryngeal changes The dialect of Rodosto does not differ much from the dialect of Istanbul. The sound system is already the same. The consonants here have only two degrees: voiced and voiceless aspirated.

But in the dialects of Rodosto and Istanbul, there are many large differences. The Old Armenian voiceless unaspirated sounds have become voiced here, and the voiceless aspirates have stayed voiceless aspirates as in other dialects. But in contrast, the voiced consonants have become voiceless aspirates.

This sound change, which is characteristic of also the Tigranakert and Malatya dialects, is very interesting from the point of view of the pronunciation of the literary Western language. As we know, the Classical voiced consonants are pronounced as voiceless aspirates in the Western literary language (/p^h, k^h, t^h/ from <բ, գ, դ>, and so on); this is in contrast to even the vernacular language of Istanbul, where these same consonants...

Original page number 259.

... become voiced sounds. This is such that the duality of pronunciation is the most common phenomenon for Western

Armenians. When an Istanbul Armenian speaks at home, he pronounces as in (110a), while if he is talking to a literary person, he will say with the literary pronunciation as in (110b).

- (110) a. Istanbul
- i. dur-ə   baṭsʰ
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
դուռը բաց
  - ii. dur-ə   goṭsʰ-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
դուռը գոցէ
- b. cf. SWA as spoken by an Istanbul speaker
- i. tʰur-ə   pʰaṭsʰ
door-DEF open.IMP.2SG
'Open the door.'
թուռը փաց (standard: դուռը բաց)
  - ii. tʰur-ə   kʰoṭsʰ-e-∅
door-DEF close-TH-IMP.2SG
'Close the door.'
թուռը քոցէ (standard: դուռը գոցէ)
- c. cf. SEA as a conservative descendant of Classical Armenian

HD: To clarify, the Istanbul form is more conservative with respect to the voicing values in Classical Armenian. The stops and affricates in the above Istanbul forms would be pronounced essentially the same as in Classical Armenian: /durən/ <դուռն> 'door', /baṭsʰ/ 'open' <բաց>.

HD: Note that this data suggests that during Adjarian's time, SWA had a phonemic contrast between trills /r/ and taps /r/. Such a contrast is now lost for most Western Armenian speakers.

The duality of this pronunciation has always been surprising for researchers. Every person has had the idea that literate Istanbul Armenian have created the aforementioned pronunciations using an artistic style. But the way of pronunciation for Rodosto, combined with Tigranakert and Լ Malatya, comes to finally remove this useless concept, and it proves that the literary pronunciation of Istanbul, is the work of Armenian migrants who came from these areas. The first literate people of Istanbul of course belong to this same migrant group, and they have also introduced their way of pronunciation, just as how now the Istanbul Armenians spread it across the provinces.

It remains to be asked how this pronunciation of voiceless aspirates originated in the dialects of Rodosto, Malatya, and Tigranakert.

In my opinion, the path for this sound change is the voiced aspirated consonants. Rodosto, Malatya,¹ and Tigranakert previously had voiced aspirated consonants, instead of the Old Armenian voiced consonants. The voiced aspirates, because of their contained breath /bʰ, gʰ, dʰ, ɟʰ/ (<bh, gh, dh, jh>), still present a certain level of voiceless aspiration till today, such that an untrained ear would hear them as voiceless aspirates. In this, the French here have the same sounds as <p, k, t>. It is this breath which, by getting a bit stronger, the preceding element became voiceless, and this created the group of voiceless aspirated consonants.

30.2.1.2 Monophthongal vowel changes

30.2.1.2.1 Classical Armenian /e/ <ե> For the changes in vowels and diphthongs, we note that Classical /e/ <ե> became /e/ <է> (in all situations, except for the words in Table 30.1).

¹HD: The original page had <Մալվարացիք>. But on page 306, Adjarian provides an erratum that this should be <Մալվաթիացիք>; I fixed it.

Table 30.1: Change from Classical Armenian /e/ <ե> to /je/ <յե> in the Rodosto dialect

	Classical Armenian		> Rodosto		cf. SEA	
'I'	es	ես	jes	յես	jes	ես
'when'	erb	երբ	jep ^h	յեփ	jerp ^h	երբ
'song'	erg	երգ	jerk ^h	յերք	jer ^h k	երգ

30.2.1.2.2 Classical Armenian /o/ <n> The Classical /o/ <n> becomes /vo/ <ւօ> at the beginning of monosyllabic words; it becomes /o/ <o> everywhere else.

30.2.1.3 Diphthongal vowel changes

The diphthongs changed as follows:

- CA /aj/ <այ> → /a/ <ա>
- CA /oj/ <ոյ> → /u/ <ու>
- CA /iuj/ <իւյ> → /u/ <ու>

30.3 Morphology

30.3.1 Noun inflection or declension

In the grammar, the declensions have no differences at all from Istanbul. For words with the CA ending /-ut^hiyn/ <-ութիւն>, the ablative is only a repeated /n/ <ւ> (Table 30.2).

Table 30.2: Ablative marking of nominalizer suffix from Classical /-ut^hiyn/ in the Rodosto dialect

	'greatness'		'greatness (ABL)'	
Classical Armenian	meṭṣut ^h iyn	մեծութիւն	meṭṣut ^h en-ē	մեծութենէ
> Rodosto	mendzūt ^h en	մենծութեն	mendzūt ^h en-ne	մենծութենէ
cf. SWA	medzūt ^h yn	մեծութիւն	medzūt ^h en-e	մեծութենէ
cf. SEA	meṭṣut ^h jun	մեծություն	meṭṣut ^h jun-iṭṣ ^h	մեծությունից

30.3.2 Numeral formation

For the numeral adjectives, what is...

Original page number 260.

interesting are the words in Table 30.3a, which are however present in Istanbul and other areas, where they require Armenian units during enumeration. In contrast, in Rodosto, the units are also Turkish, as in Table 30.3b; whereas the other decades (10-60) take Armenian units.

HD: To clarify, he means that Rodosto has borrowed Turkish numerals to replace some Armenian numerals.

Table 30.3: Borrowed numerals in the Rodosto dialect

	Rodosto		Turkish	cf. SEA	
a. '70'	jet ^h mif	յէթմիջ	<yetmiş>	jot ^h anasun	յոթանասուն
'80'	sek ^h sen	սէքսէն	<seksen>	ut ^h sun	ութսուն
'90'	doḡsan	դօխսան	<doksan>	innəsun	իննսուն
b. '75'	jet ^h mif beḡ	յէթմիջ բէշ	<yetmiş beş>	jot ^h anasun hiḡḡ	յոթանասուն հինգ
'81'	sek ^h sen bir	սէքսէն բիր	<seksen bir>	ut ^h sun mek	ութսուն մէկ
'93'	doḡsan ʁtj ^h	դօխսան իւլչ	<doksan üç>	innəsun jerek ^h	իննսուն երեք

30.3.3 Pronoun inflection or declension

The pronouns are also the same as in Istanbul. Here we find that the first person accusative is /jes/. For the others, notable forms are in Table 30.4, which are either dative or accusative in Istanbul, but they are only dative in Rodosto.

Table 30.4: Sample of dative pronouns in the Rodosto dialect

dative 1SG 'to me'	indzi	ինձի
dative 1PL 'to us'	mezi	մէզի
dative 2SG 'to you'	k ^h ezi	քէզի
dative 2PL 'to you'	t ^h s ^h ezi	ցէզի

The accusative forms are in Table 30.5.

Table 30.5: Sample of accusative pronouns in the Rodosto dialect

accusative 1PL 'to us'	mez	մէզ
accusative 2SG 'to you'	k ^h ez	քէզ
accusative 2PL 'to you'	t ^h s ^h ez	ցէզ

For the third person pronouns, we cite the words in Table 30.6 and so on. *HD: Note that Adjarian calls them as just third person pronouns, but based on their SWA cognates, these pronouns act as third person demonstrative pronouns.*

Table 30.6: Sample of third person demonstrative pronouns in the Rodosto dialect

Singular 'this'		Singular 'these'	
as	աս	asonk ^h	ասօնք
asiga	ասիգա	svonk ^h	սվօնք
asigag	ասիգագ		
asigagə	ասիգագը		
səviga	սըվիգա		
səvigagə	սըվիգագը		

30.3.4 Verb inflection or conjugation

30.3.4.1 Theme vowel changes

In conjugation, the Classical vowel /e/ <ե. becomes /i/ <ի> next to nasals.

HD: To clarify, Adjarian provides the paradigm of the indicative present (Table 30.7). In SWA, the theme vowel for a verb like ‘to like’ stays a constant /e/. But in Rodosto, the theme vowel changes to /i/ before nasal suffixes.

Table 30.7: Theme vowel changes in the indicative present <ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
1SG	gə sir-i-m	զը սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gə sir-e-s	զը սիրես	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gə sir-e-∅	զը սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gə sir-i-nk ^h	զը սիրինք	gə sir-e-ŋk ^h	կը սիրենք
2PL	gə sir-e-k ^h	զը սիրեք	gə sir-e-k ^h	կը սիրեք
3PL	gə sir-i-n	զը սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

30.3.4.2 Progressive marking with /gor/, go, or/ <զօր, գօ, օր>

The progressive is formed with the formative /gor/ <զօր>, against which we sometimes find /go/ <գօ> or /or/ <օր> (Table 30.8).

Table 30.8: Variation in progressive marking in the Rodosto dialect

	Rodosto		cf. SWA	
‘I am eating’	g-ud-i-m gor	գուդիմ զօր	g-ud-e-m gor	կ’ուտեմ կոր
	g-ud-i-m go	գուդիմ գօ		
	g-ud-i-m or	գուդիմ օր		
	IND eat-TH-AGR PROG			

HD: To clarify, in SWA, the present progressive is formed by adding the progressive enclitic /gor/ after the indicative present. In Rodosto, the shape of this progressive marker can vary.

30.3.4.3 Archaism in the past plural suffix

The plural of the imperfective and perfective has the vowel /a/ <ա>, similarly to the dialects of Sebastia (HD: §25.4.3.4) and Akn (HD: §24.3.2.3).

30.3.4.4 Future marking

HD: In SWA, the future is marked by adding the proclitic /bidi/ before the finite verb. If the finite verb is the present form, then the construction marks the simple future; else if the finite verb is the past imperfective form, then the construction marks the future perfect. Rodosto presents some variation, as Adjarian describes.

The future is built with the formative /bədə/ <բըդը>, which can be placed also after the verb (111).

(111) ‘I will like’

a. Rodosto

bədə sir-i-m

FUT like-TH-1SG

բըդը սիրիմ

b. Rodosto

sir-i-m   bədə
like-TH-1SG FUT

սիրիմ բըդը

c. cf. SWA

bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG

պիտի սիրեմ

It shortens to /bəd/ <բըդ> next to vowels (112).

(112) 'I will do'

a. Rodosto

bəd an-i-m
FUT do-TH-1SG

բըդ անիմ

b. cf. SWA

bidi an-e-m
FUT do-TH-1SG

պիտի ընեմ

The old ones also have /bədər/ <բըդըր>, which originates from the form: CA /piti or/ <պիտի որ> 'it is necessary that' (113).

(113) a. 'I will like'

i. Rodosto

bədər sir-i-m
FUT like-TH-1SG

բըդըր սիրիմ

ii. cf. SWA

bidi sir-e-m
FUT like-TH-1SG

պիտի սիրեմ

b. 'I was going to like'

i. Rodosto

bədər sir-ej-i-∅
FUT like-TH-PST-1SG

բըդըր սիրէի

ii. cf. SWA

bidi sir-ej-i-∅
FUT like-TH-PST-1SG

պիտի սիրէի

30.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: These two articles were narrated especially to me by a large group of happy young people from Rodosto, and their chief was the grocer Mr. Hakop Malakian (պր. Յակոբ Մալաքեան). I wrote this with the scientific orthography.

30.4.1 Sample 1

Դարի մը մէնք չէթելով (խումբ) էլանք իշէն քացանք. ջանփան ջուռչիւնանիս (մեր խեղկատակութիւն) շաղ դըլախ էր. արաբային եռչին ըռէյիզը նսդած էր. սահաթը քիշերվան ալ օխոն ու գետը գար. ըռէյիզը թէնջիրէ մը դափուսխան ցառքը փռնած...

Original page number 261.

... Եր. ան քանի՛ արաբան գերեա գօ նէ՛ իշդար մէշը յեղ գա նէ վրան քօխը մէյ մը արավ: Ինչ է նէ. վէ՛լասըլ (վերջապէս) Աղային ախփուրը հասանք: Օնդօցը մեր արաբաջին իշգիւզարութիւն մ'անէլ ուզեց, մանդաներուն չըլբըրէն (սանձ) փռնեց, իշդար դուվէթ ունէր նէ՛ քաշեց էշօլլուն: Գուզէ՞ս արաբան բաթմիշ ըլլա չամուտին մէշը Մանդաները բաթմիշ եղան, բօյունդուրըխը (լուծ) գօյրեցավ, մէնք ըսես նէ՛ ամեննիս ա մեզիգ մեզիգ՝ փաչերնիս սօթած՝ չափուռ չուփուռ չուրերէն թուս էլանք: Հիմա բաշլէյեցանք Չիրիշին փօթուտին դալայը գօխէլ (հայիոյել): Չիրիշ ըսածս ա՛ դաթըր մը գա նէ վերը՝ ան հայվանն է: Ի՛նչ է նէ. չերգընցընիկնք, բերեքէթ աս արաբաջիին առխադաշը՝ Չըմբըռն ալ մեգդէղ էր: Շը՛փդիյի (իսկոյն) անօր է եօքիւզներուն բոյունդուրութիւնը աս մերինին թախմիշ արանք. աս էշօլլու ալ գէնէ գօյրեցավ: Յէթըր քացանք քօփի հարմանէն բօյունդուրութիւն մը քերվեցանք (ծծկ. գողնալ): Բերեքէթ անօր վօր մեզ գեօլէն սէլամէթը հանեց: Ալթըիս ջանփանիս ըռահաթ ըռահաթ քացանք: Լաքին քիշ մ'անթին գուզէ՞ս բայիրէն վար թախըր թուխըր արաբան թօնգօլեցավ, թէքիրլախին մեզը գօյրեցավ...:

30.4.2 Sample 2

– Ձէ Արթին, վո՞րդէ գուքաս գոր: Շադօնց է քեզ դեսած չէյի:

– Հօ՞ս էյի վօր դեսնայիր:

– Հաբա վո՞րդ էիր:

– Չիրդէ՞ս... Բօլիս չէյի՞ յա՛:

– Յէ՞փ քացիր:

– Ջանըմ. Ըսթանբօլէն բօսթանջի մը եգեր էր մալ առնելու համար, յես խանդըրմիշ արավ՝ ըսավ քի «աս դարի խարփուզը վերը աղեգ գը փռնըվի գօր». շիյդագը հէ՛մէն հավդըցա: Երգու խայըիս փռնեցի, խարփուզները լեցուցի, յալլահ Ըսթանբօլ: Իրիգվան թեմ, սահաթը սանգ գեսի վրա էր, ջանփա էլանք: Ինչվանք Երեյիլի փացերը ըռահաթ քացանք: Է՛հ, իշդէ մուրըր աղեգ մը գօխած էր՝ մէյ մըն ա խըյախ լօթօս մը բաշլայեց փչել... Հիմա ի՞նչ անինք... Բերեքէթ խափդաննիս իշիւզար մարթ էր. Շաշըրմիշ չարավ. դիւմէնին քօխը անցած՝ խայըիս աղեգ քշեց. անագ վօր գիւքբէլեգիւզ ինքըզինքնիս Սիրիվլի նեդեցինք: Ան քիշերը հօն լուսցուցանք. Երթեսի օրը ուզած հավանիս քղանք, ...

Original page number 262.

... քանի մը սահաթըվան մէջ Ըսթանբօլ՝ Սանդըք-Բուրուն երգաթ նեդեցինք: Ինչ է նէ, էլանք, խարփուզները բարբեցանք: Եգու դես քի, ի՞նչ փիյացա... չըսէ՞ս քի հարցունօղ եղա՞վ մի... մէր խե աս դարի հիվընդութիւն գա ըսելով՝ ժողովուրթը

վախցուցեր ին, անմեն մարթ խարթուզ ուղեղը գը վախնա գօ. անագ վօր իրեք հարու հիսսուն խուռուշ գենօվ ցեռվընուս դեֆ արինք քացավ:

- Է, հիմա ի՞նչ բըղ անես:

- Ի՞նչ բըղ տնիմ... գենե յես իմ թեռլիքջութանս սայիմ. ա՛խփար, զենաաթեն աղեգ փան գա՞. «զենաաթը Էլմաս բիլեզիգ է» ըսեր ին նե՝ բօշ դեղը չե՛ յա՛: Չաթեն եռչի վարբեդս ա յես դեսաձին բես՝ գենե քօվը գանչեց, յեթմիշ բեշ խուռուշ հաֆթալըխօվ: Ի՞նչ մեխքըս բահիմ. նօրեն զենաաթիս բըղը նսդիմ վե՛սսելամ:

30.4.3 Malkara

Adjarian's source: See Բիւրակն [Byurakn] 1898, page 756

Հանսա երթանք Գալիլիա,

Գալիլիա լեռ մը կայ,

Լեռան մեջը ծով մը կայ,

Ծովուն մեջը ծառ մը կայ,

Ծառին վրայ բուն մը կայ,

Բունին մեջը օձ մը կայ

Օձն օխտը պտուկ ունի.

Կթեցինք մակրդեցինք,

Տիկ մը պանիր կոխեցինք.

Ով կերաւ՝ արմնցաւ,

Ով չկերաւ՝ զարմացաւ.

Աչք տուողին աչքը ճաթի,

Չար աչքը, չար պտողը ճաթի:

Chapter 31

Crimea

31.1 Background

Original page number 263.

This dialect was first spoken only in Crimea. In 1779, a large Armenian migration group left Crimea and migrated to Southern Russia, where they established the city of New Nakhichevan and its 5 surrounding Armenian villages. From here, the Armenians spread likewise to near and far Russian cities, such as Rostov, Stavropol, Maykop, Yekaterinodar, Yekaterinoslav, Taganrog, Dnipro, Nogaisk, Novocherkassk. The small Armenian settlements of these places speak the New Nakhichevan dialect. The Armenian-populated cities of Crimea are now Theodosia, Simferopol, Karasubazar, Bakhchisaray, and Yevpatoriya, which speak the same Armenian dialect. But Kerch, Yalta, and Sevastopol, as we say, represent more of a settlement from Trabzon.

31.2 Phonology

31.2.1 Segment inventory

The dialect of Crimean is very close to the Istanbul dialect. Like the latter, it has the vowels /ɑ, e, ə, i, o, u, ʏ/ <ω, է, ը, ի, օ, ու, իւ>. The sound /ʏ/ <իւ> is used only in loanwords from Turkish and Tatar. But the sound /æ/ <եօ> is absent. This sound has changed in Turkish words into /e/ <է>. For example, Crimea /berek/ <բէրէք> from Turkish <börek> ‘burek’.

There are no diphthongs.

The consonants have only two degrees: voiced and voiceless aspirated. The Armenian voiced and voiceless unaspirated consonants became voiced, while the voiceless aspirated stayed the same.

31.2.2 Sound changes: Lenition of Classical /ɾ/ <ր>

The use of the sound /ɾ/ <ր> in New Nakhichevan is very interesting. The old ones pronounce it as /ɾ/ <ր> in every condition. But in the new generation, the pronunciation is halted.¹ For them, the sound /ɾ/ <ր> is often very soft, almost close to the pronunciation of /ʒ/ <ժ>, which should of course have its own representation (ր՛). *HD: It's unclear*

¹HD: For the word ‘halted’, Adjarian uses the verb <կաշկաշ> which means ‘to limp’ or ‘to halt’. I think Adjarian was trying to use a metaphorical meaning of this verb, but his exact intention is unclear to me.

to me what Adjarian perceived as this weak rhotic symbol <ɾ>; I suspect he means the rhotic is lenited somehow. Note that he doesn't later use this symbol in his transcriptions anyway.

This sound ɾ changes based on the previous and following sounds. Between the Classical sounds /i/ <ի> and /e/ <է>, it becomes a simple...

Original page number 264.

... /ɜ/ <ժ> (31.1).

HD: Note that for the following data, it seems that Adjarian assumes that the Classical forms with an initial /e/ or /i/ changed to */i/ in an intermediate hypothetical stage, and this */i/ then triggered the lenition of the rhotic to a fricative.

Table 31.1: Change from Classical Armenian /ɾ/ <ր> to /ɜ/ <ժ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'three'	erek ^h երեք	zek ^h ժեք	jerek ^h , irek ^h երեք, իրեք
'they (NOM)'	iurɛank ^h իւրեանք	zenk ^h ժենք	irenk ^h իրենք
'their (GEN)'	iurɛants ^h իւրեանց	zents ^h ժենց	irents ^h իրենց

Next to a dental voiceless aspirate /t^h/ <թ>, it becomes /ʃ/ <շ> (Table 31.2).

Table 31.2: Change from Classical Armenian /ɾ/ <ր> to /ʃ/ <շ> in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'to go'	ert ^h al երթալ	est ^h al էշթալ	jert ^h al յերթալ
'man'	marɔ մարդ	maʃt ^h մաշթ	mar ^h t մարդ
'skin'	mord մորթ	moʃt ^h i մոշթի	mor ^h t մորթ

We are in the presence of the formation of a new phonetic rule, which is still not completely dominant.

31.3 Morphology

31.3.1 Pronoun inflection or declension

Declension and conjugation are again very similar to the Istanbul dialect. Only that the accusative is the same as the dative, as in the /um/ <ում> branch. We place here the pronouns which show some differences from the Istanbul dialect (Table 31.3).

Table 31.3: Declension paradigm for personal pronouns in the Crimea dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	3SG 'he'	1PL 'we'	2PL 'you'	3PL 'they'
NOM	jes յես	dun դուն	na նա	mink ^h , menk ^h մինք, մենք	duk ^h դուք	nak ^h a նաքա
GEN	im իմ	k ^h u քու	nara նարա	mer մեր	dzer ծեր	naṣ ^h a նացա
DAT-ACC	əndzi ընծի	k ^h ezi քեզի	naran նարան	mezi մեզի	dzezi ծեզի	naṣ ^h a նացա
ABL	əndzi-men ընծիմեն	k ^h ezi-men քեզիմեն	nara-men նարամեն	mezi-men մեզիմեն	dzezi-men ծեզիմեն	naṣ ^h a-men նացամեն
INS	əndzi-mov ընծիմով	k ^h ezi-mov քեզիմով	nara-mov նարամով	mezi-mov մեզիմով	dzezi-mov ծեզիմով	naṣ ^h a-mov նացամով

HD: Adjarian lists various demonstrative pronouns that act as different forms for the proximal pronoun 'this' (Table 31.4).

Table 31.4: Declension paradigm for the proximal demonstrative pronoun 'this' and its various forms in the Crimea dialect

NOM	isa	as	asvigə	sa
GEN-DAT	իսա isəvor	աս asor	ասվիգը asəvor	սա səvor
ABL	իսավոր isəvor-me	ասոր asor-me	ասըվոր asəvor-me	սըվոր səvor-me
INS	իսավորմե isəvor-mov	ասորմե asor-mov	ասըվորմե asəvor-ov	սըվորմե səvor-mov
	իսավորմով	ասով	ասըվով	սըվորմով

What is also said are the forms in Table 31.5 which are declined in the same way.

Table 31.5: Sample of other demonstrative pronouns in the Crimea dialect

Medial NOM SG 'that'		Distal NOM SG 'that yonder'	
ida	իդա	ina	ինա
ad	ադ	an	ան
adəvor	ադըվոր	anəvor	անըվոր

31.3.2 Numerals

To form the ordinal numerals, the formative /-um/ <նւմ> is used (Table 31.6). HD: This is in contrast to CA and SEA/SWA which use the ordinal suffix /-(e)roṣ^h/.

Table 31.6: Ordinal numerals in the Crimea dialect

	Classical Armenian	> Crimea	cf. SEA
'two'	erku երկու		jerku երկու
'second'	erk-rord երկրորդ	ergus-um երգուսում	jerk-rort ^h երկրորդ
'three'	erek ^h երեք		jerek ^h երեք
'third'	er-rord երրորդ	ʒək ^h -um ժեքում	jer-rort ^h երրորդ
'four'	tʰors չորս		tʰors չորս
'fourth'	tʰor-rord չորրորդ	tʰors-um չօրսում	tʰor-rort ^h չորրորդ

This formative /-um/ <ում> is from the Persian formative <-um>, with the same usage. *HD: Note in that in his subsequent work, Adjarian later argued that this suffix was not borrowed from Persian but that it is a re-analysis of the Classical Armenian locative suffix /-m/ <մ> (Աճարյան 1952:287ff).*

31.3.3 Verb inflection or conjugation

31.3.3.1 Morphological properties

31.3.3.1.1 Indicative marking In conjugation, we must note first the formatives /g-, gə-, kʰə-/ <q, qը, քը> of the present and imperfective. From these, the first is for vowel-initial verbs, the second for voiced consonant-initial verbs, and the third for voiceless aspirated-initial verbs (Table 31.7).

HD: To clarify, he means that the indicative morpheme is a prefix that displays allomorphy based on the type of verb-initial segment, including voicing assimilation. In contrast for the SWA cognates, we see a simpler type of allomorphy based on schwa epenthesis, without voicing assimilation.

Table 31.7: Allomorphy of the indicative prefix in the Crimea dialect

	Crimea	cf. SWA
'I go'	g-ef ^h -a-m գեթամ	g-er ^h -a-m կ'երթամ
'I bring'	gə ber-i-m գը բերիմ	gə pʰer-e-m կը բերեմ
'I like'	kʰə sir-i-m քը սիրիմ	gə sir-e-m կը սիրեմ
	IND √-TH-1SG	IND √-TH-1SG

Original page number 265.

31.3.3.1.2 Theme vowel changes The verbal ending /e/ <ե> becomes /i/ <ի> everywhere, except for the 3SG present.

HD: To clarify, he means that for the E-Class, the theme vowel is /e/ in Classical Armenian and in SWA/SEA. But in Crimea, the reflex of this theme vowel is /i/, except in the present 3SG. We see examples of this change in §31.3.3.2.1.

HD: This change is likewise used in the present auxiliary (§31.3.3.2.3). It does not occur for the theme vowel of the past imperfective (§31.3.3.2.1) or past perfective (§31.3.3.2.4).

31.3.3.1.3 Class of the causative The causative verbs take the ending /tsʰnul/ <ցնւլ>, and they form the fourth conjugation class (Table 31.8). *HD: To clarify, he means that causatives verb take the theme vowel /u/ in Crimea; in contrast, they take the theme vowel /e/ in SEA/SWA.*

Table 31.8: Causative verbs in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
'to pass (trans.)'	an-ṡṡ ^h ə-n-u-l	անցընուլ	an-ṡṡ ^h ə-n-e-l	անցընել
'to ask'	har-ṡṡ ^h ə-n-u-l	հարցընուլ	har-ṡṡ ^h ə-n-e-l	հարցնել
'to melt (trans.)'	hal-e-ṡṡ ^h -n-u-l	հալեցնուլ	hal-e-ṡṡ ^h -n-e-l	հալեցնել
	√/-(TH)-CAUS-TH-INF		√/-(TH)-CAUS-TH-INF	

31.3.3.2 General paradigm

The following are important tenses of the verb 'to like'.

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

31.3.3.2.1 Subjunctive present and past imperfective *HD: In SWA (Table 31.9), the subjunctive present is a finite verb form made up of the verb stem, plus a theme vowel, plus agreement suffixes. For a verb like 'to like', the theme vowel is a constant /-e-/. The Crimea dialect uses a similar strategy with one difference: the theme vowel is /e/ in the 3SG, but /i/ elsewhere.*

Table 31.9: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-i-m	սիրիմ	sir-e-m	սիրեմ
2SG	sir-i-s	սիրիս	sir-e-s	սիրես
3SG	sir-e-∅	սիրե	sir-e-∅	սիրե
1PL	sir-i-nk ^h	սիրինք	sir-e-ŋk ^h	սիրենք
2PL	sir-i-k ^h	սիրիք	sir-e-k ^h	սիրեք
3PL	sir-i-n	սիրին	sir-e-n	սիրեն
	√/-(TH)-AGR		√/-(TH)-AGR	

HD: In SWA, the subjunctive past imperfective (Table 31.10) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. The past suffix is absent in the 3SG. Crimea uses an identical strategy. Note how the theme vowel is /e/ in the past, but almost always /i/ in the present (Table 31.9).

Table 31.10: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> of the verb 'to like' in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-e-i-∅	սիրեի	sir-ej-i-∅	սիրեի
2SG	sir-e-i-r	սիրեիր	sir-ej-i-r	սիրեիր
3SG	sir-e-∅-r	սիրեր	sir-e-∅-r	սիրեր
1PL	sir-e-i-nk ^{hj}	սիրեինք	sir-ej-i-ŋk ^h	սիրեինք
2PL	sir-e-i-k ^{hj}	սիրեիք	sir-ej-i-k ^h	սիրեիք
3PL	sir-e-i-n	սիրեին	sir-ej-i-n	սիրեին
	√/-(TH)-PST-AGR		√/-(TH)-PST-AGR	

31.3.3.2.2 Tenses built from the subjunctive: Indicative and future HD: In Crimea and SWA, many other tenses seem to be built off of the subjunctive (Table 31.11). The indicative present and past imperfective are built by adding the indicative prefix before the subjunctive present and subjunctive past; this prefix is /kʰə-/ for the verb ‘to like’. The future and future perfect are formed also by adding the proclitic /bidi/ before the appropriate subjunctive form. SWA behaves in essentially the same way, and I don’t provide its paradigm.

Table 31.11: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Indicative present <ներկայ>		Indicative past imperfective <անկատար>	
1SG	kʰə sir-i-m	քը սիրիմ	kʰə sir-e-i-∅	քը սիրեի
2SG	kʰə sir-i-s	քը սիրիս	kʰə sir-e-i-r	քը սիրեիր
3SG	kʰə sir-e-∅	քը սիրե	kʰə sir-e-∅-r	քը սիրեր
1PL	kʰə sir-i-nkʰ	քը սիրինք	kʰə sir-e-i-nkʰ	քը սիրեինք
2PL	kʰə sir-i-kʰ	քը սիրիք	kʰə sir-e-i-kʰ	քը սիրեիք
3PL	kʰə sir-i-n	քը սիրին	kʰə sir-e-i-n	քը սիրեին
	IND-√-TH-AGR		IND-√-TH-PST-AGR	
	Future <ապանի>		Future perfect <անցեալ ապանի>	
1SG	bidi sir-i-m	բիդի սիրիմ	bidi sir-e-i-∅	բիդի սիրեի
2SG	bidi sir-i-s	բիդի սիրիս	bidi sir-e-i-r	բիդի սիրեիր
3SG	bidi sir-e-∅	բիդի սիրե	bidi sir-e-∅-r	բիդի սիրեր
1PL	bidi sir-i-nkʰ	բիդի սիրինք	bidi sir-e-i-nkʰ	բիդի սիրեինք
2PL	bidi sir-i-kʰ	բիդի սիրիք	bidi sir-e-i-kʰ	բիդի սիրեիք
3PL	bidi sir-i-n	բիդի սիրին	bidi sir-e-i-n	բիդի սիրեին
	FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-PST-AGR	

31.3.3.2.3 Present perfect and past perfect HD: In SWA, the present perfect (Table 31.12) and past perfect (Table 31.13) in are formed by combining a special non-finite form with the present/past auxiliary. For SWA, this non-finite verb can be either the resultative participle (verb with suffix /-adʒ/) or the evidential participle (verb with suffix /-er/). In SEA, this non-finite form is the perfective converb with the suffix /-il/η Crimea uses a similar system. Adjarian only provides a participle with the suffix /-il/ <իլ>. This suffix appears to be a cognate with the SEA perfective converb suffix /-il/, and I gloss it as such.

HD: Note that in SWA, the present auxiliary has the form /e/, but Crimea has the form /i/ for the non-3SG.

Table 31.12: Present perfect <յարակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-il i-m	սիրիլ իմ	sir-adʒ e-m	սիրած եմ
2SG	sir-il i-s	սիրիլ իս	sir-adʒ e-s	սիրած ես
3SG	sir-il e-∅	սիրիլ է	sir-adʒ e-∅	սիրած է
1PL	sir-il i-nkʰ	սիրիլ ինք	sir-adʒ e-ηkʰ	սիրած ենք
2PL	sir-il i-kʰ	սիրիլ իք	sir-adʒ e-kʰ	սիրած եք
3PL	sir-il i-n	սիրիլ ին	sir-adʒ e-n	սիրած են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-RPTCP AUX-AGR	

Table 31.13: Past perfect <գերակատար> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-il e-i-∅	սիրիլ էի	sir-aḏz ej-i-∅	սիրած էի
2SG	sir-il e-i-r	սիրիլ էիր	sir-aḏz ej-i-r	սիրած էիր
3SG	sir-il e-i-∅-r	սիրիլ էր	sir-aḏz e-∅-r	սիրած էր
1PL	sir-il e-i-nk ^h	սիրիլ էինք	sir-aḏz ej-i-ŋk ^h	սիրած էինք
2PL	sir-il e-i-k ^h	սիրիլ էիք	sir-aḏz ej-i-k ^h	սիրած էիք
3PL	sir-il e-i-n	սիրիլ էին	sir-aḏz ej-i-n	սիրած էին
	√-PERF.CVB AUX-PST-AGR		√-RPTCP AUX-PST-AGR	

31.3.3.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 31.14) is also called the aorist. In SWA for /sir-e-l/ ‘to like’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-tṣ^h-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Crimea dialect behaves almost the same; the theme vowel is /e/ for the non-3SG, but /i/ for the 3SG.

Table 31.14: Past perfective or aorist <կատարեալ> of the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA	
1SG	sir-e-tṣ ^h -i-∅	սիրեցի	sir-e-tṣ ^h -i-∅	սիրեցի
2SG	sir-e-tṣ ^h -i-r	սիրեցիր	sir-e-tṣ ^h -i-r	սիրեցիր
3SG	sir-i-tṣ ^h -∅-∅	սիրից	sir-e-tṣ ^h -∅-∅	սիրեց
1PL	sir-e-tṣ ^h -i-nk ^h	սիրեցինք	sir-e-tṣ ^h -i-ŋk ^h	սիրեցինք
2PL	sir-e-tṣ ^h -i-k ^h	սիրեցիք	sir-e-tṣ ^h -i-k ^h	սիրեցիք
3PL	sir-e-tṣ ^h -i-n	սիրեցին	siruz-e-tṣ ^h -i-n	սիրեցին
	√-TH-AOR-PST-AGR		√-TH-AOR-PST-AGR	

31.3.3.2.5 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SWA adds a zero morph /-∅/ after the theme vowel /e/ for a verb like ‘to like’ (Table 31.15). For the 2PL, SWA adds the sequence /-e-tṣ^h-ek^h/ after the root such that /-e-tṣ^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. Crimea does the exact same strategy.

Table 31.15: Imperative forms <հրամայական> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea		cf. SWA		
2SG	sir-e-∅	սիրե	sir-e-∅	սիրե	√-TH-IMP.2SG
2PL	sir-e-tṣ ^h -ek ^h	սիրեցեք	sir-e-tṣ ^h -ek ^h	սիրեցեք	√-TH-AOR-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 31.16), SWA adds the prohibitive formative /mi/ before the verb. The prohibitive marker carries stress. The verb takes a suffix /-r/ in the 2SG, and /-k^h/ in the 2PL. In Crimea, the 2SG marker is /-l/, while the 2PL marker is /-k^h/ . Note that it’s possible that this 2SG marker /-l/ is actually a non-finite form; I don’t know how to gloss it.

Table 31.16: Negative imperative or prohibitive forms for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

	Crimea			cf. SWA		
2SG	mí sir-i-l	մի՛ սիրիլ	PROH √-TH-?	mí sir-e-r	մի՛ սիրեր	PROH √-TH-2SG
2PL	mí sir-i-k ^h	մի՛ սիրիք	PROH √-TH-2PL	mí sir-e-k ^h	մի՛ սիրեք	PROH √-TH-2PL

31.3.3.2.6 Non-finite forms HD: Finally, Adjarian lists the following non-finite forms of this verb (participles or converbs) in Table 31.17. Crimea and SWA/SEA have slightly different forms. Note that Adjarian uses the term ‘past participle’ to mean multiple different types of non-finite forms: resultative participle with /-ɑt̪s/ in SEA, and the perfective converb /-il/ in SEA.²

Table 31.17: Participles or converbs <դերբայներ> for the verb ‘to like’ in the Crimea dialect

Infinitive	անորոշ	Crimea	sir-i-l	սիրիլ	cf. SEA	sir-e-l	սիրել	✓/-TH-INF
Past	անցեալ		sir-il	սիրիլ		sir-el	սիրել	✓/-PERF.CVB
			sir-ɑd̪z	սիրած		sir-ɑt̪s	սիրած	✓/-RPTCP
Future	ապառնի		sir-e-l-u	սիրելու		sir-e-l-u	սիրելու	✓/-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 266.

31.4 Literature

There is no study on the Crimea dialect. But there are a few select manuscripts.

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.

- Literature with the Crimea dialect
  - К. Паткановъ. Матеріалы для изученія арм. нарѣчій, I. Говоръ Нахичеванскій
  - Ռ. Պատկանեանի Ընտիր երկասիրութիւնները, Ա եւ Բ. Պետերբ. 1893. մանաւանդ Գ. հտ. Ռոստով, 1904
  - Տիգրանեան Գ. – Առածք, ասացուածք եւ զրոյցք Նոր-Նախիջեւանի. Ռոստով, 1892

There are also some fables in series of Armenian folk fables by Tigran Navasardian (Տիգրան Նավասարդեան) in his series of Armenian folk tales, and a small number of writings in the periodicals of New Nakhichevan: Նոր կեանք [New life], Մեր ձայնը [Our voice], and Լոյս [Light] (published 1906-1911).

31.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don’t speak this dialect, I don’t understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as ‘X’.

31.5.1 New Nakhichevan

Adjarian’s source: See ? :71-73. This presents the old language, with a pure /ɾ/ <ɾ> sound. After checking in New Nakhichevan, I have rendered it into scientific orthography.

Ազգաթի հայերուն դունը մեզ խուչուռ բան է. մեզի բէս ագբար (բակ) չունին. Նացա դուներէն թեփէն դեղինի բէս դիւս է. սիրդերը նեզանա նը՝ գերթան, թողայներու բէսնագ՝ դուներուն թեփէն գը նըսդին. .

Նացա հացի փուռն ալ – անունը գիղէի ամա՝ մօռցիլ իմ – խուչուռ բան է. ագբարին օրթան, շադերուն ալ դուներուն մէչը, մէքամ գուլօր փօս քը փօրին, մէչը սըվա գանին, շղէ դացա փուռը: Հաց էփելու լան նը՝ իդա փօսին մէչը Նօմայ

²HD: The original page had <սիրել> as the infinitive. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be <սիրիլ>; I fixed it.

չոր փաղ, խօռայ (չոր խռիւ) գուլուն, դագէն գը բըռնդեցնուն, յեթգէն գառնուն խուժօրը աղլի փուռին բաղերուն գը ձեթին. շոէ իմացիր դացա հացին ֆասօնը. – աղէթօվ լաթ, մեղայասծու մեղա: Ադ դահա հէջ: Փուռին հացը գը ժողօղին նը՝ քը հանին վրայի աղօղ շարիգները վարդիգները, իդա փուռին մէջը քը թօթվին, օջիլները քը թափթփին մէջը, ուռէլի (ոլոռն) բեսնագ չըթըռ չըթըռ գը բօհըրվին. աս ալ դացա լըվացքն է. թի՛ւֆ... շադ մունդառ հալիս ին իդա ազիաթի հայերը...

Քաթըայի հայը ա՛սը ջինաբէթ է. մերերէն շադ վար է. մերը բարեմ մարթու սըրա մարթ ին. Նաքա՝ ինա մաջառ-...

Original page number 267.

... արաբայով խըրըմէն Նօղայներ քուքաննը՝ աղէթօվ Նաքա ին. Երեսները խաչ չի հանին նը՝ հայ եղածները բէլլի յալ չէ՛... Փամի՛լը, հեղները թեմիգ հայնագ գալաջի գանիմ չին հասքընալ. վսեռավնօ իսա բաղը. գօռէլի բես Երեսը գը Նայէ «խաբար չիմ» իմիշ. գօյա գուգէ ասելու քի՛ ասածը չիմ հասքընար... գընա գըղիր Նարա լիւզիյօվ ի՞նչ ասել է «Եճը ծօրը ընգել ա, գելը Էգել ա գերել ա». գօյա գուգէ ասելու քի աճը հենդէքը ինգիլ է, գալը իգիլ է Նարան գերիլ է... Երեսդ խավարի. հայնագ ասա – դա. աճին ինչո՞ւ Էճ գասիս – օր, թըլվադ բերն. փօյա՛մը աճ ասա – դա. ծօրըս վօ՞րն է, հենդէք ասիս նը չի՞լալ. «Էգել ա գերել ա». ֆռանցուզնա՞գ գալաջի գանիս՝ ի՞նչ է. Էգիլ է գերիլ է ասիս նը՝ անգից աղէգ չէ՞ ինչ. բարեմ թեմիգ հայնագ է խօմ... Շոէ սիրես խենթ ին... Նաքա ֆօղ չին ասիլ՝ խօղ գասին. հավօղ չին ասիլ՝ խաղօղ գասին. խոյի չին ասիլ՝ ջըրիօր գասին. չիչագ չին ասիլ՝ ծաղիգ գասին. շա՛շխըն, հէջ չիչագը ծաղէգ գըլա՞. ծաղէգը ան է, վօր Երած փաղէն յա թեգաքէն գը մընա. ան՝ բաշջային մէջի Էլլաճը չիչագ է. վօրի՞ն գուզիս հարցուր. թեմիգ հայնագ է...

Էնջամը, շոէ ասրես փօռթիթ արիլ ին իրենց լիւզին. ամրես օր՝ ամիսներօվ հեղերը բիդի գէնաս, լիւզիւդ ալայ-մալայ բիդի ճըռմըռդիս, վօր գուդօր-մուրդօր բան գըրնաս հասքըցնելու...

Երգու շափաթ Երեվան գեցա, ասվածային իր օրը հեղերը ջենգ գանէի, թեմիգ հայնագ քը սօրվէցնէի իդա մունդառ ազիաթներուն...

Ի՛նչբես ախըռ փաթլամիշ չիլաս. մէմը իդա ալեվալէներուն Նայէ. մարթ չին հավնիլ. մարթու վրա քը խընդան. իլլէքի մեր Նաշչուվանցիներուն վրան՝ դա՛յմա քը խընդան. իմիշ՝ մէնք լիւզիներըս փօռթիթ արիլ ինք, մօռցիլ ինք թեմիգ հայնագը...

31.5.2 Crimea

Adjarian's source: See Tigran Navasardian's volume 7 on Armenian folk tales (S. Նաւասարդեանի Հայ ժողովրդ. հեքիաթներ, Է.), page 70-73.³

Ատենակով ժամանակով մէկ մ' կար, մէկ մ' չի կար՝ մէկ հատ թագաւոր կար: Ադ թագաւորը ուներ մէկ հատ տեսօք աղջիկ: Ադ աղջկանը անխատար մարդ կուգենայ Էգիլ է, ամա մէկին տուած չէ:

Original page number 268.

Մէկ օր մը թագաւորը Էլաճ ատենը չեօլին մէջ մէկ հատ ծեր մարդ կը տեսնէ Նստիլ Է՝ փատ կը ճղլտէ Էղիլ է: Թագաւորը կը մօտիկնայ քովը ու կը հարցունէ.

– Հոս ի՞նչ կանիս:

– Ի՛նչ անիմ, ասից ծերը, խամթէ կը պաժնիմ: Թագաւորը կը հարցունէ.

– Խամթէ ի՞նչես կը պաժնիս:

– Տեսօքը չիրքինին կուտամ, ֆխարէն զէնկինին: Թագաւորը կը հարցունէ.

– Իմիս աջկանս խամթըն վո՞վ է:

– Քուկդդ աղջկան խամթըն քու տունիդ խզմէթքեր Արաբն է:

³ I couldn't track down a more exact bibliographic description of this series, so I couldn't provide a bibliographic entry.

Թագաւորին սիրտը կելլէ. կուգայ տուն, միտք կանէ թէ՛ ի՞նչես Արաբին հեռացունէ տեյին: Վերջը մէկ գիր կը գրէ ու կուտայ Արաբին ու կասէ. «Տա՛ր իսա Ասծուն տուր»: Նա եալ կանէ կելլէ կերթայ: Արաբը էրթցած ժամանակը մէկ հատ տուն կը տեսնէ. կը մտնէ նես կը տեսնէ, ու մէկ հատ կին մարդ նստիլ է ու ադ տունին թէփէէն ալ շո՛ռ շո՛ռ օսկիներ կը թափի: Կին մարդը Արաբին կը հարցունէ.

– Վո՞ւր տեղ կերթաս, կասէ:

– Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:

– Ճանըս, կասէ կին մարդը Արաբին. ասա՛ Ասծուն, կլայ ինծի ասխատար տուած օսկին, ամեն օր արապա-արապա մարդոց կը պաժնիմ՝ կէնէ շատ է:

– Աղէկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: Գնացած ատենը կը տեսնէ ճամբին մէջ մէկ կուր մարդ նստած կեցիլ է: Կուրը կասէ Արաբին.

– Վո՞ւր տեղ կերթաս:

– Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:

– Ճանըս, կասէ կուրը, ասա՛ Ասծուն, մինչուանքի ե՞րբ պիտի. նստիմ թոստըղանը (պղնձէ թաս) դիմացս: – Արաբը կելնէ կերթայ ու գնացած ատենը կը տեսնէ մէկ մարդ թէք չամուռը պաթած կեցիլ է ու կը հարցունէ Արաբին.

– Վո՞ւր տեղ կերթաս:

– Ասծու կերթամ, կասէ Արաբը:

– Ճանըս, ա՛խպարս, կասէ ադ մարդը. ասա՛ Ասծուն՝ ...

Original page number 269.

... մինչուանքի ե՞րբ աս տեղը պիտ կենամ. արդիս քառսուն տարի է հոս մնացիլ իմ, ի՞նչ էլնել կը կրնամ ի՞նչ մէջը մտնիլ:

– Աղէկ, կասէ Արաբը ու կելլէ կերթայ: Մէյ մ՛ ալ տեսնիս տաղին (անտառ) մէջը մէկ հատ ծեր մարդ ռաստ կուգայ:

– Վո՞ւր տեղ կերթաս, կասէ ծերը:

– Ասծուն կերթամ, կասէ Արաբը:

– Ի՞նչ պիտի անիս Ասծուն, կասէ ծերը:

– Թագաւորս ինծի գիր տուից, պիտ նարա տանիմ, կ՛ասէ Արաբը:

– Թուղթը ինծի տուր, կասէ ծերը ու ծեռքէն կանէ:

Արաբը նարա կը պատմէ ճամբան ռաստ եկած կին մարդու, կուրի ու չամուռի մէջ պաթած մարդուն ասածները: Ծերը կասէ Արաբին. «Դարձած ատենդ կ՛ասիս կին մարդուն.» – Երբ որ փառք Ասծու չ՛ասես նէ՛ ան ատենը օսկին թէփէէն թափելէն կը դադրէ: Կուրին ալ կ՛ասիս, որ նա եալ քովի կետին թող փորէ՛, մէջէն ջուր կելնէ. ջուրը առնէ աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ ան սիւսթը աչքերը կը պացուին. հապա ան մարդուն ալ կասիս, որ քառսուն տարի տա՛հա թող կենայ չամուռին մէջը:

Արաբը ետ կը դառնայ, կերթայ ան կին մարդու քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ երբ փառք Ասծու չասէ նէ, ան ատենը օսկին պիտ դադրի թափելէն: Արաբը կ՛էլնէ կերթայ կուրին քովը ու կասէ. – Ասուած ասից, որ քովի գետինը թո՛ղ փորէ, ջուր կելնէ, աչքերը թո՛ղ լուանայ՝ կ՛աղէկնայ: Կուրը դարձաւ ու Արաբին ասից. – դուն ինքդ փորէ՛: Արաբը քիչ տեղ փորեց՝ էլած ջուրէն ծեռքերը ճերմակ եղան. քիչ մ՛ ալ փորից՝ ալա՛յ-մալա՛յ ճեպ-ճերմակ եղաւ, թէք մէկ հատ կօտիին տեղը սեւ մնաց: Անկից Արաբը շիտակ թագաւորին կերթայ:

Թագաւորը Արաբին հիչ չի ճանչնայ, ամա նարա խիստ կը հաւնի, իրեն աղջկանը հետ կը պսակէ, քառսուն օր, քառսուն գիշեր հարսինք կ՛անէ: – Ես ալ հոն էի. գինի խմեցի, պուփուս վազեցաւ, պերանս չը գնաց:

Chapter 32

Austro-Hungary

32.1 Background

Original page number 270.

Big and small Armenian settlements are scattered across the many corners of Poland, Bukovina, Transylvania and Hungary; if they haven't forgotten the Armenian language, they speak a dialect which we thought it would be appropriate to call the Austria-Hungarian dialect as a general name. The Armenologist Hanusz (Հանուշ) has studied the Polish-Armenian vernacular in his two works (*Sur la langue des Arméniens polonais, I. Mots recueillis à Kuti, Cracowi 1886*, and *Beitrage zur Armenischen Dialectologie*).¹ I myself studied the dialect of Suceava in the Բազմալեզու [Bazmavep] periodical (1899, page 112, 218, 326, 516, and 557), which is unfortunately half done.

Because Suceava represents the most Armenian-speaking settlement of Austrian arguments, we must thus give a description of this dialect.

32.2 Phonology

32.2.1 Segment inventory

32.2.1.1 Monophthongal vowels

The Suceava dialect has the following vowels: /ɑ, e, ə, i, o, u/ <ω, է, ը, ի, օ, ու>.

32.2.1.2 Diphthongal vowels

There are many diphthongs. While all the Armenian dialects have generally lost the diphthongs of Classical Armenian, in contrast the Suceava dialect has renewed them (Table 32.1).

---

¹HD: Based on Adjarian's prose, I have had difficulty finding the exact citations that Adjarian meant.

Table 32.1: Diphthongs in the Suceava dialect (Austro-Hungary)

Adjarian's transcription	Adjarian's explanation	IPA approximation
<աւ>	read as <ա'նւ> /ɑu/	/ɑu/
<իւ>	read as <ի'նւ> /iu/	/iu/
<օւ>	read as <օ'նւ> /ou/	/ou/
<ե>	read as <իէ> /iɛ/	/iɛ/
<իեւ>	read as <իյէ'նւ> /ijéu/	/iɛu/
<իը>	read as <ի'յը> /ijə/	/iə/

HD: Note that for the digraph <իւ>, Adjarian treated this as /iu/ for Classical Armenian, and as /y/ for the previous dialect sections. But for the Austro-Hungary dialect, he treats <իւ> as /iu/.

Among these, the <աւ> and <իւ> represent the Old Armenian <աւ, իւ> diphthongs: /ɑu, iu/ (Table 32.2).

Table 32.2: Emergence of /ɑu/ <աւ> and /iu/ <իւ> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'pain'	փճաւ gաւ	փճաւ gաւ	փճ'av gաւ
'honor'	բաւ պատիւ	բաւ պատիւ	բativ պատիւ

The symbol <ե> represents the vowel <ե> /iɛ/, such as in the dialects of Mush and Van. But here the system is incomplete because the diphthong <ն> (read <նւօ'> /uó/) (HD: meaning /uó/) is missing.

The Suceava sound <իը> /iə/ (Table 32.3), which originates from Classical Armenian /i/ <ի>, is close to the German sound <ie>, , compare German <Bier>.

Table 32.3: Emergence of /iə/ <իը> in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'heart'	սիրտ սիրտ	սիըրտ սիըրտ	սirt սիրտ

32.2.1.3 Consonants

The consonants have three degrees: voiced, ...

Original page number 271.

voiced aspirate, and voiceless aspirated. The Old Armenian voiced consonants have become voiced aspirates, the voiceless unaspirates became voiced, while the voiceless aspirated stay voiceless aspirated.

32.3 Morphology

32.3.1 Noun inflection or declension

The plural marker is /-jɛr, -ɲjɛr/ <եր, ներ>, but there is also the formative /-sdan/ <սդան>, such as in the Karin dialect. The accusative always takes the preposition /z/ <զ>.² The instrumental formative is /-ou/ <օւ> instead of the form /-ov/ <օվ>.

²HD: Based on data from this dialect's pronouns, it seems that this preposition can vary between /z/ and /s/.

32.3.2 Numerals

The ordinal numerals are formed like in Nor Nakhichevan (Table 32.4).

Table 32.4: Ordinal numerals in the Austro-Hungary dialect

	Classical Armenian	> Austro-Hungary	cf. SEA
'two'	erku երկու		jerku երկու
'second'	erk-rord երկրորդ	ergus-um երգուսում	jerk-rort ^h երկրորդ
'three'	erek ^h երեք		jerek ^h երեք
'third'	er-rord երրորդ	irek ^h -um իրեքում	jer-rort ^h երրորդ

32.3.3 Pronoun inflection or declension

For the pronouns, we note the following.

HD: Table 32.5 has personal pronouns that are not the third person.

Table 32.5: Declension paradigm of personal pronouns (not third person) in the Austro-Hungary dialect

	1SG 'I'	2SG 'you'	1PL 'we'	2PL 'you'
NOM	jes յէս	d ^h un դ'նւ	mink ^h մինք	d ^h uk ^h դ'նք
GEN	zim զիմ	zk ^h u զքու	mjer մէր	d ^h z ^h ier ծ'էր
DAT	ind ^h zi ինծի	k ^h ezi քէզի	mezi մէզի	d ^h zezi ծ'էզի
ACC	zis զիս	sk ^h jes սքէյ	smjez սմէյ	sd ^h z ^h jez սծ'էյ
ABL	zim-me զիմմէ	zk ^h u-me զքումմէ	mer-me մէրմմէ	d ^h z ^h ez-me ծ'էյմմէ
INS	ind ^h zi hed ինծի հէդ	k ^h ezi hed քէզի հէդ	mjer hed մէր հէդ	d ^h z ^h iez hed ծ'էյ հէդ

HD: Table 32.6 has personal pronouns that are for the logophoric third person.

Table 32.6: Declension paradigm of personal pronouns (third person logophoric) in the Austro-Hungary dialect

	3SG 'he'	3PL 'they'
NOM	ink ^h ə ինքը	ironk ^h իրոնք
GEN-DAT	irjen իրյեն	irjents ^h իրյենց
ACC	zink ^h ə զինքը	zironk ^h զիրոնք
ABL	irenme իրենմէ	irents ^h me իրենցմմէ
INS	irjen hed իրյեն հէդ	irents ^h moj իրենցմոյ

HD: Table 32.7 has demonstrative medial pronouns 'that'.

Table 32.7: Declension paradigm of demonstrative medial pronouns ‘that’ in the Austro-Hungary dialect

	Singular ‘that’		Plural ‘those’	
NOM	d ^h a, ad	դ [՛] ա, ադ	adonk ^h , d ^h ak ^h a	ադօնք, դ [՛] աքա
GEN-DAT	d ^h ara	դ [՛] արա	d ^h ats ^h a	դ [՛] ացա
ACC	d ^h ara	դ [՛] արա	d ^h ats ^h a	դ [՛] ացա
ABL	d ^h ara-me	դ [՛] արամէ	d ^h ats ^h a-me	դ [՛] ացամէ
INS	d ^h ara hed	դ [՛] արա հէդ	d ^h ats ^h a hed	դ [՛] ացա հէդ

32.3.4 Verb inflection or conjugation

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

32.3.4.1 Indicative present and past imperfective

HD: For the present indicative, SWA combines the indicative prefix /g(ə)/ <ղը> with a finite verb. This finite verb is the subjunctive form. For an E-Class verb like ‘to like’ /sir-e-l/, the theme vowel is a constant /e/, and the 3SG marker is covert. In Austro-Hungary, Adjarian states that the indicative prefix is /gi/; the theme vowel is /e/ for the 3SG, and /i/ elsewhere (Table 32.8).

In conjugation, the present and imperfective formative is /gi/ <զի>. The vowel /e/ <է> of verbal endings becomes /i/ <ի>.

Table 32.8: Indicative present <ներկայ> of the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-i-m	զի սիրիմ	gə sir-e-m	կը սիրեմ
2SG	gi sir-i-s	զի սիրիս	gə sir-e-s	կը սիրես
3SG	gi sir-e-∅	զի սիրէ	gə sir-e-∅	կը սիրէ
1PL	gi sir-i-nk ^h	զի սիրինք	gə sir-e-դk ^h	կը սիրենք
2PL	gi sir-i-k ^h	զի սիրիք	gə sir-e-k ^h	կը սիրէք
3PL	gi sir-i-n	զի սիրին	gə sir-e-n	կը սիրեն
	IND √-TH-AGR		IND √-TH-AGR	

HD: For the indicative past imperfective, SWA combines the indicative prefix with a finite verb (the past imperfective). This finite form includes adds the past suffix /-i/ after the theme vowel, such as the past 2PL sequence /-i-k^h/ (Table 32.9). This past suffix is however covert in the 3SG, along with a covert agreement suffix. In Austro-Hungary, we use essentially the same strategy. However, the 2SG suffix is /-s/ instead of /-r/. Note that the theme vowel here is /e/ in the past, instead of /i/ as in the present (Table 32.8).

The imperfective 2SG uses /-s/ <ս> in analogy to the present. This thing does not exist in any dialect.

Table 32.9: Indicative past imperfective <անկաւար> of the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary		cf. SWA	
1SG	gi sir-e-i-∅	գի սիրէի	gə sir-ej-i-∅	կը սիրէի
2SG	gi sir-e-i-s	գի սիրէիս	gə sir-ej-i-r	կը սիրէիր
3SG	gi sir-e-∅-r	գի սիրէր	gə sir-e-∅-r	կը սիրէր
1PL	gi sir-e-i-nk ^h	գի սիրէինք	gə sir-ej-i-ŋk ^h	կը սիրէինք
2PL	gi sir-e-i-k ^h	գի սիրէիք	gə sir-ej-i-k ^h	կը սիրէիք
3PL	gi sir-e-i-n	գի սիրէին	gə sir-ej-i-n	կը սիրէին
	IND	√-TH-PST-AGR	IND	√-TH-PST-AGR

There are no progressive forms.

32.3.4.2 Future marking

HD: In SWA (Table 32.10), the future is formed by adding the proclitic /bidi/ <պիտի> before the finite present-form of the verb. For Austro-Hungary, the form of the proclitic varies, as Adjarian describes.

The future is formed with the formative /bidor/ <բիդոր>. But Hungarian Armenians use the form /bi/ <բի>, which is the shortening of the CA /piti/ <պիտի> 'it is necessary', and it becomes /b/ <բ> next to vowels.

Original page number 272.

Table 32.10: Future <ապաւնի> of the verb 'to like' in the Austro-Hungary dialect

	Austro-Hungary				cf. SWA	
	Suceava		Hungary			
1SG	bidor sir-i-m	բիդոր սիրիմ	bi sir-i-m	բի սիրիմ	bidi sir-e-m	պիտի սիրեմ
2SG	bidor sir-i-s	բիդոր սիրիս	bi sir-i-s	բի սիրիս	bidi sir-e-s	պիտի սիրես
3SG	bidor sir-e-∅	բիդոր սիրէ	bi sir-e-∅	բի սիրէ	bidi sir-e-∅	պիտի սիրէ
1PL	bidor sir-i-nk ^h	բիդոր սիրինք	bi sir-i-nk ^h	բի սիրինք	bidi sir-e-ŋk ^h	պիտի սիրենք
2PL	bidor sir-i-k ^h	բիդոր սիրիք	bi sir-i-k ^h	բի սիրիք	bidi sir-e-k ^h	պիտի սիրեք
3PL	bidor sir-i-n	բիդոր սիրին	bi sir-i-n	բի սիրին	bidi sir-e-n	պիտի սիրեն
	FUT	√-TH-AGR	FUT	√-TH-AGR	FUT	√-TH-AGR

32.3.4.3 Replacing the past perfective with the present perfect

HD: In SWA, the past perfective is marked in a synthetic manner by using the aorist stem. For example, for the verb 'to like' /sir-e-l/, to express the past form 'they liked', we use a synthetic form (114a). Morphologically, we add the aorist suffix /tʰ/ after the theme vowel, and then add the past and agreement suffixes. In contrast, a complex tense like the present perfect or past perfect is formed periphrastically by combining a non-finite form (such as the resultative participle) with a tensed auxiliary (114b, 114c). Such non-finite forms are often called past participles in the more traditional literature.

(114) SWA

a. Past perfective

sir-e-tʰ-i-∅,   sir-e-tʰ-i-n
like-TH-AOR-PST-1SG, like-TH-AOR-PST-3PL

'I liked; they liked.'

սիրեցի, սիրեցին

b. Present perfect

sir-ɑḏz̃ e-m, sir-ɑḏz̃ e-n
 like-RPTCP AUX-1SG, like-RPTCP AUX-3PL

‘I have liked; they have liked.’

սիրած եմ, սիրած են

c. Past perfect

sir-ɑḏz̃ ej-i-∅, sir-ɑḏz̃ ej-i-n
 like-RPTCP AUX-PST-1SG, like-RPTCP AUX-PST-3PL

‘I had liked; they had liked.’

սիրած էի, սիրած էին

HD: As Adjarian explains below, the Austro-Hungary dialect is innovative because it has lost the synthetic strategy to mark the past perfective. Instead, to capture the meaning of the past perfective, he reports that the Austro-Hungary dialect instead uses the cognate of the periphrastic present perfect from SWA. He is vague though as to how the meaning of the present perfect is marked, or the semantic role of the cognate of the SWA past perfect.

The past participle is formed with the formative /-il/ <իլ>, which with are also formed the present perfect (յարակատար) and past perfect (գերակատար) forms. *HD: Note that this /il/ forms seems a cognate of the SEA perfective converb /-el/, and I gloss it as such.*

But here, the Suceava dialect has a very interesting innovation. As is clear, many of the new European languages are losing the perfective in verbal tenses. For example, French forms <j’aimai, tu aimas, il aima, nous aimâmes, vous aimâtes, il aimèrent> exist only in the literary language, while the the populace do not recognize such forms and instead use the present perfect (j’ai aimé, tu as aimé). In this way, thus the original meaning of the present perfect is lost, and it has moved to the place of the perfective. The same has happened in the Suceava dialect. This dialect has abandoned the use of the perfective tense (SWA /sir-e-ṭṣʰ-i-∅ ‘I liked’ <սիրեցի>), and it uses the present perfect in its place, with the same meaning. Here are the conjugation of the two forms (Table 32.11).

Table 32.11: Using periphrastic forms to mark the meaning the past perfective meaning for the verb ‘to like’ in the Austro-Hungary dialect

	Participle plus present auxiliary (cognate to SWA present perfect)	Participle plus past auxiliary (cognate to SWA past perfect)
1SG	sir-il i-m սիրիլ իմ	sir-il e-i-∅ սիրիլ էի
2SG	sir-il i-s սիրիլ իս	sir-il e-i-s սիրիլ էիս
3SG	sir-il e-∅ սիրիլ է	sir-il e-∅-r սիրիլ էր
1PL	sir-il i-nkʰ սիրիլ ինք	sir-il e-i-nkʰ սիրիլ էինք
2PL	sir-il i-kʰ սիրիլ իք	sir-il e-i-kʰ սիրիլ էիք
3PL	sir-il i-n սիրիլ ին	sir-il e-i-n սիրիլ էին
	√/-PERF.CVB AUX-AGR	√/-PERF.CVB AUX-PST-AGR

32.4 Literature

HD: I do not translate or given bibliography entries for these sources because they’re rather difficult to systematically track down.

In the following works, we can find manuscripts that are written with the diverse branches of the Austro-Hungary dialect.

- Literature with the Austro-Hungary dialect

- Հ. Գր. Գովրիկեան
  - * - Դրանսիականիոյ հայոց մետրապոլիսը, Վեննա. 1896
  - * - Հայք յեղիսաբեթուպոլիս, Վեննա, 1893
- L Patrubány - Sprachwissenschaftliche Abhandlugnen, I and II

HD: On page 279, Adjarian had a brief paragraph about the Romani language of Lomavren. I moved it here because it's more relevant here:

Here it should be mentioned also the Romani language of Lomavren (հայ բռնայերէն), whose lexicon is only Romani (բռնայերէն), while its grammar and phonology are Armenian and it belongs to the /kə/ <Կը> branch. On the Romani language, there are diverse statements, and the most complete summary is the one by the Armenologist Ֆինկ: Finck 1907.³

Original page number 273.

32.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

32.5.1 Suceava dialect

Adjarian's source: I prepared this with a priest from Suceava, Ter Karapet Kaynayian (Տէր Կարապետ Կայնայեան), with the scientific orthography.

32.5.1.1 Sample

- Բ'արի լուս. Ի՞նչքէս էք:
- Շընորհազալ իմ. աղէգ:
- Ի՞նչքէս, հանգ'չի՞լ իս աս գ'ըշէր:
- Չօր աղէգ բառզիլ իմ. նումայ բ'ուրիջները ինձի բ'օգ'օյ չին դուլի. հիմբի (հիմայ) ո՞րախ (ուր) բիդօր էրթաս. ի՞նչ բիդօր անիս աղէս (այդպէս) գանուխ:
- Բեդգ' է էրթամ բ'օշդ'ան, վօր դ'էլեգրաֆ անիմ:
- Ի՞նչ դ'էլեգրաֆ:
- Նեբ'օդ'ըս գ'ըրիլ է ինձի ՝ թէ աս օրերուն գուզէ մեր մօդ իգ'ալու. ու գուզէ համ ըզհարսը բ'երէ վօր ասդեղ փսազվէս: Դերդերը ինձի ասիլ է գ'օ չի գարոնս զիրէնջ փսազելու, իլալլօս վօր ասքեր (ազգական) ին. հիմբի գուզիմ դ'էլեգրաֆադ' անիլու, վօր չիքս, զուրի (իզուր) խարջ անէ մըսքինը (խեղճ). գափսըսնա՛մ շադ վօր աթ խըդա՛րը խարջ արիլ է: Բ'օլօր բ'անը հադի՛ըր էր. քըրչէրը հադի՛ըր էին. մուզիգ'անթները վարցած էին. ռամեցեքի բիլեդ'ները խըրգած էին. գարջ ասիմ ամմէն բ'անը հադի՛ըր էր:
- Յէս գի մըդքիմ վօր բադրիարքարանը դ'էլեգրաֆադ' անինք. յէս խընդ'րինք վօր բ'օզվօլիդ' անին. յէս ամմէն բ'անը բադմինք դ'էլեգրաֆի մէջ. թէ բ'օլորը հադի՛ըր ին. բ'օզվօլիդ' անէ քահանայուն վօր աս անգ'ամը փսազէ:
- Աղէգ է. անինք. Ի՞նչ խըդար ժամանագի մէջ գըլա բադասխանը իգ'ալու օրընձեդ':

³HD: He includes other bibliographic data, such as: պոստ-փիլ ճիւշ. VIII, N 5. I don't know how accurate this information is however, because I couldn't find a clear copy of this item online.

- Ասոր հինքշափթի յէ. ինչֆանի շաբ'աթ օր գըլա բադասխանը իլա ի հօս:

Ուրբ'աթ իրգուն գը հանդըբին իրենք ա'վըռ:

- Բ'արիգուն. Է', ինչ Է խաբարը. բադասխան գ'ըղնըվի'լ իք:

Original page number 274.

- Հա'բա (այո'). աղեգ Է. բադրիարքը բօզվօլիդ' արիլ Է քահանայուն վօր փսագէ. հիմբի գերթամ դ'էլեգրաֆադ' անիմ վօր իգ'ան:

- Ասա մէ ինծի. ծանուցումները յէ'փ բիդօր անէ:

- Ադօր համար եղիլ իմ գ'ըբ'իդ'ընի'ան, յէ խընդ'րիլ իմ խօր բ'օզվօլիդ' անէ մեգ դարբա (անգամ) իրեքի համար. յօ խօսդացիլ Է թէ բ'օզվօլիդ' գանէ, յօ քահանայուն գ'ըրօւ գիմացնու. հիամ մեգալ վաղը (միւս օրը) գիրագի Է. ամվադուն քահանան ծանուցումները գանէ, յէ գեսավօր յէլեւ փսագ:

- Չօր աղեգ Է. հիմբի նայէ նումայ վօր օզգա բ'աները հադի'ըր իլան. խադալու սալօնը արանժա'դ' Է. բ'օդիալները վըզ'սուփ'դ' ին:

- Հա'բա, բ'օլոր բ'անը հադի'ըր ին. նումայ չիյդիմ ըզվօ' խըրգիմ իրենց դ'իմաց վաման վօր նըզ'ըժիդ' չանին գիրօնը:

- Խըրգէ ըզվերի Գ'օգ'օրը (Գրիգոր). իլալու վօր ինքը ջանջ'ֆօրներ ունէ:

- Աղեգ գասիս. զինքը գը խընդ'րիմ վօր էրթա:

Երդուսում օրը՝ շաբ'աթ օր ա'վըռ գը հանդըբին:

— Բ'արի լուս:

- Բ'արի լուս. աչֆըները լուս. Էգի'լ ին հարսնավօրաքը:

- Էգիլ ին աս ամվադու. հիմբի գըցիլ (սկսել) Է բ'անը. գ'նա հօն' հօս- աս բեդգ' Է, ան բեդգ' Է. յօւ բ'օլօր բ'անը զիմ գ'ըլխուս վրա Է. չունիմ վօջ մեգ աժուդ'օր մը:

- Նումայ համբ'երութիւն, բ'ա'րեգամ, բ'օլօր բ'անը զի դ'ամնա. թօխ գամաց. քանո'ւմ սահաթն Է փսագը:

- Վեցին:

Բ'ախդ'ը (ամուսին) դուն գուգ'ա յեգ գնգանը հեդ աղէս գը գուրուցէ.

- Է' Ռուժիգ', հադդըվի'ըր... հարսնիքը մո'լգիգ'ը ուժէ գի փչէ. բեդգ' Է Երթանք:

- Յէս հադի'ըր իմ. դ'ուն ալ չուսդ' (շուս) սեւ քըրչերդ' հաքի'ըր. յէ մընուշաները հանէ շուֆլադէն. յէ դ'իըր գ'օնջուգը վօր չի մօնաս:

- Ռո'ւժիգ', դ'ուն վօ'ր բօդ'իները զի հաքնիս... հաքի'ըր ջերմագ գագու (մետաքս). իլալու վօր ջերմագ գագու օրօգ'լան հաքիլ իս. չի մօնաս բըրօշը ու բրանգօլէդ'ան ամնուս... օրօգ'լիդ'...

Original page number 275.

Չլէբ'ը շադ յերգան Է. բեդգ' Էր զինքը գ'նէօյդ'օրին դաս՝ վօր գըդրէ:

- Դ'ո'ն ինչ գ'իդիս. ասբէս Է մօղան. խրգէ չուսդ' ֆիագ'րին դեվանց վօր իգ'ա:

- Զալէ'... ֆիագ'րը զի բ'օհէ (սպասել):

Երգուսն ա' գի նըսդին ֆիագ'րի մէջ, յէ գերթան հարսնիքին դունը:

- Բ'արօւ Էգիլ իք:

- Գը շընաֆօրինք. Ասված դա խըսմըթօւ ու դօլվըթօւ իլա:

- Շընօրհագալ ինք. դառօսը հեմ ծ'եր գավագացը գ'օլօջ'ին... ռամեցեք. խընդ'րիմ, ռամեցեք ա'լ վեր, խաշլուսօրը քօւ:

- Դ՛եռ չի՞ն էրթա փըսագ:

- Ա՛ս բաս (այս պահուս). Նումայ քահանան իգ՛ա... հա՛, քահանան էգիլ է. Է՛, ռամեցեք, դ՛ըրըսուրաները զօ բ՛օհին. առաջի դ՛ըրըսուրային մեչ գերթա քահանան, յե բիքա իրիցգ՛ինը. Երգուսումին մեչ հարսը խաշլու մօրը հեդ. իրեքումին մեչ փեսան խաշլուին հեդ. յեդգ՛ը մեգալօնք. գի խընդ՛րինք վօր բ՛րեջ՛է դ՛ըրըսուրաներօւ Էրթան, գէ (գի) գան դիսդ՛ուլ:

Գամաց գամաց սերէ դասը գամ դասընդինգ դ՛ըրըսուրառընդօւ ժամ գերթան, յե փսագը գի գըցէ. փսագէն ալվըռ հարսինը դունը գերթան յե հարգըվելուն Էդեվանց գի գըցին սդ՛օլները փռելու. յե գի դ՛ըրվին մուսաֆիրները սդ՛օլ. գի հասգըցվի վօր հարսը յե փեսան սդ՛օլէն ջագադը յե իրենց դեվանց խաշլուն ու խաշլումարը. անօր դեվանց բ՛րեջ՛ը ռընդօւ. հիմբի գի գըցին բ՛արեգենացները:

- Չօր բիդօր անգ՛ընվի (ուշանաւ) սդ՛օլը. քանի՞ յե սահադ՛ը:

- Ուժէ ինը անցիլ է:

- Բ՛եդգ՛ է խընդ՛րինք գքահանան վօր ա՛լ չուսդ՛ անէ. սըլիդ՛ անէ բ՛արեգենացներօվը, իլալու վօր դըղաները ուժէ չունին համբ՛երություն:

- Ունին ժամանագ համ խաղալու դիսդ՛ուլ, ինչֆանի առվադու:

- Ա՛հ, աս է յեդգ՛ի բ՛արեգենացը. գի լըմընցվի սդ՛օլը:

- Շնօրհագալ ինք:

- Խնըդ՛րիմ թօղություն:

Original page number 276.

- Հիմբի ինչ գանինք. գերթանք սալօնը. մո՛ւզիգ՛ը գըցիլ է փչելու... դիսդ՛ուլ մեծ է սալօնը. ու ռինդ լումինադ՛ է, դառը զօր դաք է. դըղաները չին իմանա. գուբֆի (կը թուի) թէ չին դիսնու ու չին լսի օգգա բ՛ան իքմընա (իմն ինչ): Ասբես ին դղաները, գի բ՛ըռնի՞ս միդը՛ յեփ դ՛ուն ա դղա էիս. յե գի խաղան յեփ վաց, յեփ գ՛ադրիլ, յեփ հօ՛րա: Հիմբի գուզին մագուր խաղալու. վօ՞ արանժադ՛ գանէ:

- Ինձի գուբֆի թէ աղաչա Օվանեսը զօր ռինդ մագուր արանժադ՛ արիլ է. դարը ալվըռ վաց գուզին խաղալու. բեդգ՛ է անգ՛ան իլա:

- Սահադ՛ը չօրս է. յե դ՛րուսդըս (դուստր) չուգէ Էրթալու. ամմենը գի խնդ՛րէ ա՛լա (Է՛լի) քիչ մը, ա՛լա քիչ մը. ու զօր դ՛րուդիդ՛ իմ:

- Ադես գանէ համ օրդ՛իս. յեփ գասիմ իրեն քալէ դուն, դիսդ՛ուլ է, գի խընդ՛րէ Նումայ գաս գ՛ադրիլը ա՛լա. գ՛օ անգաժադ՛ իմ. գ՛ադրիլին դեվանց օգգա վաց ու օգգալը յե սըվըրջիդ՛ չուին. հա՛նա գի լուսանա... ուժէ ջիրախները գի փօխին. դարը հիմբի գերթանք... Նայեցէ՛ք դղաք, հաքընվեցեք աղեգ. փաթըվէ՛ Հըռեփսիա... Գա՛րաբեդ, հաքի՛ըրը Ը՛խիբըրցի՛ըրըրը, վօր չի բադիս. քըրդընաժ էս... հիմբի առնունք բ՛արօւ մնա դան մադ՛իգ՛օցը մօդէ... հա՛նա, հօս ին... բ՛արի գ՛ըդեր բիքա Վարդ՛ենիք, բ՛արի գ՛ըշեր աղաչա Գյօրգեշ, աղաչա Լուսիգ:

- Բ՛արի գ՛ըշեր ձ՛եր հրամանօցը:

- Ասված դա դօլվըթօւ ու խըսմըթօւ իլա:

- Շնօրհագալ ինք աշխադանքին:

32.5.1.2 Words

1. Չօր. թըք. զօր՝ շատ
2. Նումայ. ռում. numai՝ միայն թէ
3. Բ՛ուրիջ՛. ռմ purici՝ լու
4. Բ՛օգ՛օյ. լեհ. pokoi՝ հանգստութիւն
5. Բ՛օշդ՛ա. ռմ. posta՝ նամակատուն
6. Դ՛ելեգրաֆ. ռմ. telegraf՝ հեռագիր

7. Նեք՝ոդ՝. նմ. nepot՝ հորեղբորորդի
8. Գ՛օ. նմ. cã՝ թէ, որ
9. Հադի՛ըր. թրք. hazər՝ պատրաստ

Original page number 277.

10. Զուրջ՝ զգեստ
11. Մուզիգ՝անթ. նմ. musicant՝ նուագաճու
12. Բիլէդ՝. նմ. билет՝ տոմսակ
13. Բ՛օզվօլիդ՝. լեհ. թոյլատրել
14. Օրընծեդ՝՝ յետս
15. Ալվըշ. նմ. earasi՝ դարձեալ
16. Գ՛ըբ՛իդ՛ընիա. նմ. căpitanía՝ թաղապետութիւն
17. Արանժադ՝. նմ. aranjat՝ կարգաւորեալ
18. Բ՛օդիալ. նմ. podeal՝ տախտակ
19. Վըզ՛սուիդ՝. նմ. vacsuit՝ մոմած
20. Վամա. նմ. vama՝ մաքսատուն
21. Նըզ՛ըժիդ՝. նմ. necajit՝ նեղել
22. Վերի. նմ. ver հօրեղբորորդի
23. Աժուդ՛օր. նմ. ajutOr՝ օգնական
24. Ռուժիգ՝. լեհ. Ruza՝ Վարդուհի
25. Մուզիգ՝. գերմ. Musik՝ նուագ
26. Ուժէ. լեհ. uze՝ արդէն
27. Մնուշա. նմ. manusa՝ ձեռնոց
28. Շուֆլադ. նմ. sufladâ՝ դարան
29. Գ՛օնջուզ՝՝ գրպան
30. Բօդ՛իւ. նմ. botin՝ կօշիկ
31. Շուֆլադ. նմ. rochie՝ շրջագգեստ
32. Բրօշ. նմ. brosu՝ մանեակ
33. Բրանզօլէդ՛ա. նմ. branzoleta՝ ապարանջան
34. Շլէբ՝. գերմ. Schleppe՝ քղանցք
35. Գ՛նէօդ՛օր. նմ. croitoriu՝ դերձակ
36. Ֆիագ՛ր. գերմ. fiacker՝ կառք
37. Գ՛օլօջ՝՝ գլուխ
38. Դ՛րըսուրա. նմ. trasura՝ կառք
39. Բիքա՝ տիկին (լեհ. կամ հունգ.)
40. Խաշլու՝ կնքահայր
41. Խաշլումար՝ կնքամայր
42. Բ՛րէջ՛է՝ բոլոր
43. Դիսդ՛ուլ. նմ. distul՝ բաւական
44. Ռընդ. նմ. rîndu՝ կարգ
45. Սդ՛օլ. լեհ. stol՝ սեղան

Original page number 278.

46. Սլիդ՝. նմ. salit՝ շտապել
47. Լումինադ՝. նմ. luminat՝ լուսաւոր
48. Դարը. նմ. dara՝ բայց
49. Դ՛րուդիդ՝. նմ. truditu՝ յոգնած
50. Սվըրշիդ՝. նմ. sfarsitu՝ վերջացած
51. Իրըրցի՛ըր. գերմ. überzieher՝ վերարկու

32.5.2 Gherla or Armenopolis from Hungary

Adjarian's source: See Գովրիկեան, Դրանսիլուանիոյ Հայոց Մետրապոլիսը, էջ 312

Չարկիլ է ուժեմ կենացս վերջին սըհաթը – կասե հոգեւարք հայրը Երկու որդուն: Իմ Էտեվանց միան դուք կի մնաք: Ինչ որ բոլոր կենացս մէջ, հարկիւորութեամբ քաղիլ իմ նա՝ ձեզի կի թողում: Ապրեցէք միամիտ, հանդարտ ու մէկտեղ: Չի բաժնըվիք մէկը մէկալէն, գերամ բաժնըված կարող չի պիլաք մեծ արուտուր անելու: Ըզձերը մի թողուք. ըզզկայիսը մի կամենաք: Կանուխ ելեցէք, արաջը ժամ գընացէք, պատարագ լսելու. անոր Էտեվանց բացեցէք պօլ: Թէ որ մէկ օրը տասը կրօշ վաստըկիլ իք նա, միայն ութը խարճեցէք: Երբ շոգոտոլ (տօնավաճառ) երթաք, տարեցէք ձեր հետ ըզբաղըրը (տէր ողորմեա) ու ամարը համ պունտա (մուշտակ): Ճամբօվը օտար մարդիկաց հըտ մի՛ բարեկըմվիք. ցանցառ մարդ ըլլա ում դիմաց ըզսըրտերդ բանաք: Սիրեցէք զԱստված, բըրնեցէք ըզիրեն պատվիրանքները, եղեցէք ողորմասիրտ: Պահեցէք ըզիմ անունը ու յիշատակը. ու տէրն մերը, ում դիմաց հիմպիկ կերթամ, պի օրինէ զձեզ:

Ճորով թաղիլ ին ըզմեռածը, մեծ աղբարը մորցըվիլ է վողորմած հոգի հոյրը խօսքերուն վրայէն ու վարիլ է տանէն ըզպիգտիկը: Չի տուվի իրեն իքմըն ալ, միայն մէկ կով մը: Քիչ ժամանակի վրա զան ալ ետ ուզիլ է: Չի տուվի նա, դատըստընով արիլ է: Հիմպիկ աղքատ աղբարը կառնու ըզաշխարհը ափը. ու ճամպիա կելէ: Կի երթա շատ ու քիչ: Կի կաննի ու մէկ ծարի մը տակ կի հանգչի:

Կուգա Երկու ագրաւ ու ան ծարիսը կի նըստին կի կըցին զուրուցելու:

– Ի՞նչ նոր կա ձեր Երկիրը:

– Կի մերնին մարդիքը ծարվուն:

Original page number 279.

– Եշտ (հեշտ) պիլար ատորը աջողելու, թէ որ պազարը մէկ փըս մը փըրէին. ու մէկ ձիաւոր մարդ մը զան բոլորեր նա, ջուր պի էլէր:

– Ու ձեր մօտ չիգա՝ իքմըն ալ նոր բան:

– Թագաւորը զօր հիւանդ է ու չիտէ մարդ ա զինքը լաւցընելու:

– Կա հարնին (ափոռ) սեմին տակը մէկ գորտ մը, թէ որ անոր եղովը քըսէին զինքը նա, պի լանար:

Աղքատը, վով ծարին տակէն ամեն խօսք աղէկ կի լսեր, ալ ինտան կերթա: Կի հասնի ան քաղաքը ուրուխ ջրի պաքսութիւն ունացիլ ին: Կանէ մէկ ջիղվըր (ջրհոր) մը, որին մէջ անխա ջուր քաղվիլ է որ դուս ալ վոթիլ է: Ընդունած շատ պաշխըշովը, կերթա մայրաքաղաքը ուր թագաւորը բնակիլ է: Կի լաւցընու զինքը: Անխա գանձ կուտան իրեն, որ ճորով կըլայ տուն տանելու:

Footnote: Այս առակը տպուած է նաեւ Sprachwissenschaftliche Abhand. թերթին մէջ, 1 էջ 117-8, եւրոպական տառադարձութեամբ. վերջինը թէեւ անելի ստոյգ է, բայց դարձեալ բոլորովին ճիշտ չէ, ուստի հայերէն օրինակը անփոփոխ պահեցի:

HD: Adjarian had a brief paragraph here about the Romani language of Lomavren. I moved it to the literature section.

Original page number 280.

Part IV

The /el/ <ɛɫ> branch

The /e/ <ɛ/ branch has 3 dialects:

1. Dialect of Maragha
2. Dialect of Khoy
3. Dialect of Artvin

Chapter 33

Maragha

33.1 Background

Original page number 281.

The dialect of Maragha is spoken on the two sides of Lake Urmia. The northern side is found in the city of Maragha, while the western side is the city of Urmia, with its group of Armenian villages, a portion of which are Turkish-speaking. For this very interesting dialect, there is no published study or even a line from a published manuscript. During my time in Persia, I studied it, with two adult students from Maragha: Petros Hayrapetian and Grigor Mnatsakanian (ՊՊ. Պետրոս Հայրապետեան and Գրիգոր Մնացականեան). I present here a summary of my unpublished research.

33.2 Phonology

33.2.1 Segment inventory

The sound system of the Maragha dialect is very rich in vowels and diphthongs (in total 14)¹ in Table 33.1.

Table 33.1: Vowel inventory of the Maragha dialect

/i/ <ի>	/ʏ/ <իԼ>	/uj/ <նԼ ⁱ >	/u/ <նԼ>
/œ/ <եօ>	/e/ <է>	/o/ <օ>	/ue/ <նԼէ>
/əj/ <ը ⁱ >	/ə/ <ըԷ>	/ə/ <ը>	/i/ <ի̇>
/æ/ <ւ̄>			/ɑ/ <ա>

HD: For the sounds <նԼⁱ> and <ըⁱ>, Adjarian used a superscript <ի> /i/: <նԼ^h, ը^h>. But because that could cause problems with my type-setter, I replaced them with a superscript <i>.

The consonants are likewise rich with some new sounds in Table.

¹HD: The original page had 13. But on page 306, Adjarian provides an erratum that it should be 14. He likewise says that we should include the vowel <է>. I fixed it.

Table 33.2: Consonants of the Maragha dialect

Stops	Labial			Coronal			Dorsal/Back		
	/b/	/p/	/pʰ/	/d/	/t/	/tʰ/	/g/	/k/	/kʰ/
	<բ>	<պ>	<փ>	<դ>	<տ>	<թ>	<գ>	<կ>	<ք>
							/gʲ/	/kʲ/	/kʰʲ/
							<գյ>	<կյ>	<քյ>
Affricates				/d͡z/	/t͡s/	/t͡sʰ/			
				<ծ>	<ծ>	<ց>			
				/d͡ʒ/	/t͡ʃ/	/t͡ʃʰ/			
				<ջ>	<ճ>	<չ>			
Fricatives	/f/	/v/		/s/	/z/	/ʃ/	/ʒ/	/χ/	/ʁ/
	<ֆ>	<վ>		<ս>	<զ>	<շ>	<ժ>	<խ>	<հ>
									/hʲ/
									<հյ>
Sonorants	/m/	/n/		/ɾ/	/r/	/l/	/j/	/w/	
	<մ>	<ն>		<ր>	<ռ>	<լ>	<յ>	<ւ>	

For these vowels, it is worth giving a separate explanation for the following. The sound <ը̈> represents the Russian sound <ы>, meaning a /ə/ <ը> that is pronounced voiceless and closed.

The sounds <ը̈, ու̈, ը̈, ու̈> represent approximately the sounds /əi, ui, əi, ue/ in fast pronunciation. *HD: Based on this description, and to maintain consistent with previous uses of <ը̈, ու̈>, I use a diphthong notation with <̈> for all but <ը̈>: /ə̈i, üi, ə̈, üe/*

The consonants, as can be seen, have three degrees: voiced, voiceless unaspirated, voiceless aspirated). The dialect recognizes also the palatalized sounds /gʲ, kʲ, kʰʲ, hʲ/ <գյ կյ քյ հյ>, and the semi-sound /w/ <ւ> which is pronounced like the English letter <w>.

33.2.2 Sound changes

33.2.2.1 Monophthongal vowel changes

For the vowel changes, the following are notable.

33.2.2.1.1 Classical Armenian /a/ <ա> Classical Armenian /a/ <ա> became /a/ <ա> or /æ/ <ա̈>.

33.2.2.1.2 Classical Armenian /e/ <ե> Classical Armenian /e/ <ե> became /je/ <յե> (at the beginning of monosyllabic words), /e/ <ե> (at the beginning of polysyllabic words), while word-medially it is /e, ə, i/ <ե, ըե, հ>.

Original page number 282.

33.2.2.1.3 Classical Armenian /i/ <ի> Classical Armenian /i/ <ի> became /i, ə̈, ə/ <ի, ը̈, ը> (Table 33.3).²

²HD: The original page had <ե̈> . But on page 306, Adjarian provided an erratum that this should be <ը̈>, which I think was itself a typo for <ը̈> or /ը̈/. I fixed it.

Table 33.3: Change from Classical Armenian /i/ <ի> to /i, əj, ə/ <ի, ը, ը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'barley'	gari qարի	k'ærə կյարը	gari qարի
'scholar'	dəpir դպիր	təpəj տըպըր	dəpir դպիր

33.2.2.1.4 Classical Armenian /o/ <ո> Classical Armenian /o/ <ո> became /vəj/ <վը> word-initially (Table 33.4).

Table 33.4: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /vəj/ <վը> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'lentil'	ospən ոսպն	vəjsp վըսպ	vosp ոսպ
'son'	ordí որդի	vəjrtʰə վըրտըր	vortʰí որդի

In the body of the word, it becomes /o, ə, əj, u, u/ <ո, է, ը, ու, ու>, according to particular circumstances (Table 33.5).

Table 33.5: Change from Classical Armenian /o/ <ո> to /o, ə, əj, u, u/ <ո, է, ը, ու, ու> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'work'	gort̄s գործ	kujrt̄s կուրծ	gort̄s գործ
'grass'	χot խոտ	χujt խուտ	χot խոտ
'earth'	hoʔ հող	χueʔ խուէ	hoʔ հող
'soul'	hogí հոգի	χokʰə խօքը	hokʰí հոգի
'to roll'	gəlorel գլորել	k'vllærel կյիլլէորել	gəlorel գլորել
'bishop'	episkopos եպիսկոպոս	jəpəskəpəjs յըպըսկապըս	jepiskopos եպիսկոպոս

33.2.2.1.5 Classical Armenian /u/ <ու> Classical Armenian /u/ <ու> became /u, u, y/ <ու, ու, ի> (Table 33.6).

Table 33.6: Change from Classical Armenian /u/ <ու> to /u, u, y/ <ու, ու, ի> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'house'	tun տուն	tyn տին	tun տուն
'bundle'	χurdz խուրծ	χujrtsʰ խուրց	χurtsʰ խուրծ

33.2.2.2 Diphthongal vowel changes

33.2.2.2.1 Classical Armenian /aj/ <այ> Classical Armenian /aj/ <այ> became /e/ <է> (Table 33.7).

Table 33.7: Change from Classical Armenian /aj/ <այ> to /e/ <է> in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
'father'	hqir հայր	χer խեր	hqir հայր
'sound'	d̄zajin ձայն	t̄sen ծեն	d̄zajin ձայն

33.2.2.2.2 Classical Armenian /iʏ/ <իլ> Classical Armenian /iʏ/ <իլ> became /y, i/ <իլ, ի> (Table 33.8).

Table 33.8: Change from Classical Armenian /iʰ/ <իւ> to /ɣ, i/ <իւ, ի> in the Maragha dialect

	Classical Armenian		> Maragha		cf. SEA	
'hundred'	hɑriʰr	հարիւր	χærir	խարիր	hɑrjur	հարյուր
'snow'	d̥ziɣn	ծիւն	t̥syn	ծիւն	d̥zjun	ծյուն

33.2.2.2.3 Classical Armenian /oj/ <ոյ> Classical Armenian /oj/ <ոյ> became /ɣ, uj/ <իւ, ու> (Table 33.9). *HD: Adjarian provides the CA word 'sleep' /kʰun/ <քնւ>, but I think this is a mistake because it doesn't have a diphthong /oj/.*

Table 33.9: Change from Classical Armenian /oj/ <ոյ> became /ɣ, uj/ <իւ, ու> in the Maragha dialect

	Classical Armenian		> Maragha		cf. SEA	
'light'	lojs	լոյս	lujs	լուս	lujs	լոյս
'sleep'	kʰun	քնւ	kʰyn	քիւն	kʰun	քնւ

33.2.2.3 Consonant changes

The consonant changes are exactly the same as in the dialects of Van or Karabakh. The Classical sound /h/ <հ> is always /χ/ <խ>.

33.3 Morphology

33.3.1 Noun inflection or declension

33.3.1.1 Vowel harmony

In the grammar, everything is established based on the rule of analogy. Nominal and verbal formatives and endings change their vowels according to the vowel that's contained in the root of the word. For example, the definite article becomes /-ɑ/ <ա> if the vowel of the word-final syllable is /ɑ/ <ա> or /u/ <ու>. But it becomes /-æ/ <ւ> if that vowel is /æ, e, ɣ/ <ւ, է, ի>. The genitive formative is /-ə/ <ը> if the vowel of the word-final syllable is /ɑ/ <ա> or /ə/ <ը>. But that formative becomes /-ɣ/ <ի> if the vowel is /ɣ/ <ի> or /œ/ <է>. It also becomes /-u/ <ու> when in front the vowels /u, o/ <ու, օ>, and it becomes /-i/ <ի> in front the vowel /i/ <ի>. Even the copular verb is subject to these assimilatory changes.

33.3.1.2 Plural and case marking

The plural formative is /-ir/ <իր> for monosyllabic words, /-nir/ <նիր> for vowel-final polysyllabic words, /-kʰir/ <քիր> for consonant-final polysyllabic words.

In declension, there is no loss or deletion of vowels (Table 33.10).

Table 33.10: No vowel reduction in the Maragha dialect

	Classical Armenian	> Maragha	cf. SEA
‘nose’	kʰitʰ քիթ		kʰitʰ քիթ
‘nose-GEN’	kʰətʰ-i քթի	kʰitʰ-i քիթի	kʰətʰ-i քթի
‘meat’	mis միս		mis միս
‘meat-GEN’	məs-i մսի	mis-i միսի	məs-i մսի
‘heart’	sirt սիրտ		sirt սիրտ
‘heart-GEN’	sərt-i սրտի	sirt-i սիրտի	sərt-i սրտի

33.3.2 Verb inflection or conjugation

As we said above, in the /e/ <ɛ[ɿ]> branch, the present stem is formed based on the verb's infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb. For example, in the Maragha dialect, one says ɬɛɬɛɬɪ ɬɪ or ɬɛɬɛɬɪɬɪ instead of saying ɬɪɬɛɬɪ, ɪɬɬɪɬɪ ɬɪ. As we said above, in the ɛɪ branch, the present stem is formed based on the verb's infinitive, by combining it or conjugating it with the auxiliary verb (115).

HD: Note that in 115a-i, it seems that the verb ends in some vowel /i/ and then the auxiliary is added. It's unclear what is the morphological function of this final vowel. It could be glossed as a cognate of the irregular SEA imperfective converb suffix /-is/. But in (115a-ii), it seems that this vowel is deleted and the auxiliary is cliticized or merged onto the verb.

Original page number 283.

The formative /kə/ <ɫɿ> is used only in the future. Every past tense is formed from the present by adding the formative /er/ <ɛr>, without differentiating for person or number. For the perfective, a new form has been created.

33.3.2.2 General paradigm

The following is the complete conjugation of the verb ‘to like’ (derived from CA /uz-e-l/ ‘to want’ <նւզել>).

HD: Adjarian placed the entire paradigm of this verb into a single table. We break it down with a morpheme segmentation and gloss. We contrast against SEA and/or SWA. The morpheme segmentation is my own, based on examining the entire paradigm and contrasting against SEA and/or SWA.

Note that this verb is treated as the default type of verb. It is the reflex of the conjugation class that had a theme vowel /e/ in Classical Armenian. Such verbs are also the default type of verb in SEA and SWA. Philological work calls it the first class; a more mnemonic name is the E-Class.

33.3.2.2.1 Indicative present and past imperfective *HD: In SEA (Table 33.11), the indicative present is formed by taking combining a non-finite form of the verb (called the imperfective converb with the suffix /-um/) with the present auxiliary. In Maragha, we see a similar periphrastic approach. However, the non-finite form is based on the verb’s infinitive. The auxiliary seems to then be cliticized onto the verb. Note how the two dialects diverge in the form of the auxiliary: /e/ for SWA, but /e, i/ for Maragha.*

Table 33.11: Indicative present <ներկայ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-e-l-i-m	իւզելիմ	uz-um e-m	ուզում եմ
2SG	yz-e-l-i-s	իւզելիս	uz-um e-s	ուզում ես
3SG	yz-e-l-i-∅	իւզելի	uz-um e-∅	ուզում է
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hi}	իւզելինք	uz-um e-ŋk ^h	ուզում ենք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hi}	իւզելէք	uz-um e-k ^h	ուզում եք
3PL	yz-e-l-i-n	իւզելին	uz-um e-n	ուզում են
	√-TH-INF-AUX-AGR		√-IMPF.CVB AUX-AGR	

HD: For SEA, the indicative past imperfective uses the same imperfective converb as in the present (Table 33.12). The difference is that auxiliary is now in the past tense. But in Maragha, we use a simpler strategy: the past-marking particle /er/ is added after the present form. Note that this particle seems cliticized in the 3SG.

Table 33.12: Indicative pasti imperfective <անկատար> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-e-l-i-m er	իւզելիմ էր	uz-um ej-i-∅	ուզում էի
2SG	yz-e-l-i-s er	իւզելիս էր	uz-um ej-i-r	ուզում էիր
3SG	yz-e-l-∅-∅-er	իւզելէր	uz-um e-∅-r	ուզում էր
1PL	yz-e-l-i-nk ^{hi} er	իւզելինք էր	uz-um ej-i-ŋk ^h	ուզում էինք
2PL	yz-e-l-e-k ^{hi} er	իւզելէք էր	uz-um ej-i-k ^h	ուզում էիք
3PL	yz-e-l-i-n er	իւզելին էր	uz-um ej-i-n	ուզում էին
	√-TH-INF-AUX-AGR PST		√-IMPF.CVB AUX-PST-AGR	

33.3.2.2.2 Present perfect and past perfect *HD: The present perfect (Table 33.13) and past perfect (Table 33.14) in SEA are formed with periphrasis. The verb is in the form of the perfective converb with the suffix /-el/. The present tense auxiliary is added for the present perfect, while the past auxiliary for the past perfect.*

HD: Maragha likewise uses periphrasis but with two differences. First in Table 33.13, the non-finite form can use either the suffix /-ir/ (cognate with the SEA perfective converb suffix /-el/), or the suffix /-aṣ/ (cognate with the SEA resultative participle suffix /-aṣ/). When the suffix /-aṣ/ is used, the 3SG auxiliary is /ə/ instead of /i/.

Table 33.13: Present perfect <յարակատար> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'				cf. SEA 'to want'	
	Form 1		Form 2			
1SG	yz-ir i-m	իւզիր իմ	yz-ats̄ i-m	իւզած իմ	uz-el e-m	ուզել եմ
2SG	yz-ir i-s	իւզիր իս	yz-ats̄ i-s	իւզած իս	uz-el e-s	ուզել ես
3SG	yz-ir i-∅	իւզիր ի	yz-ats̄ ə-∅	իւզած ը	uz-el e-∅	ուզել է
1PL	yz-ir i-nk ^{hj}	իւզիր ինք	yz-ats̄ i-nk ^{hj}	իւզած ինք	uz-el e-ŋk ^h	ուզել ենք
2PL	yz-ir e-k ^{hj}	իւզիր էք	yz-ats̄ e-k ^{hj}	իւզած էք	uz-el e-k ^h	ուզել եք
3PL	yz-ir i-n	իւզիր ին	yz-ats̄ i-n	իւզած ին	uz-el e-n	ուզել են
	√-PERF.CVB AUX-AGR		√-RPTCP AUX-AGR		√-PERF.CVB AUX-AGR	

HD: In the past perfect, instead of using a special past auxiliary, we simply add the past particle /er/ after the present auxiliary (Table 33.14). Note that for the 3SG, the auxiliary is missing before the past particle /er/.

Table 33.14: Past perfect <գերակատար> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'				cf. SEA 'to want'	
	Form 1		Form 2			
1SG	yz-ir i-m er	իւզիր իմ էր	yz-ats̄ i-m er	իւզած իմ էր	uz-el ej-i-∅	ուզել էի
2SG	yz-ir i-s er	իւզիր իս էր	yz-ats̄ i-s er	իւզած իս էր	uz-el ej-i-r	ուզել էիր
3SG	yz-ir ∅-∅ er	իւզիր էր	yz-ats̄ ∅-∅ er	իւզած էր	uz-el e-∅-r	ուզել էր
1PL	yz-ir i-nk ^{hj} er	իւզիր ինք էր	yz-ats̄ i-nk ^{hj} er	իւզած ինք էր	uz-el ej-i-ŋk ^h	ուզել էինք
2PL	yz-ir e-k ^{hj} er	իւզիր էք էր	yz-ats̄ e-k ^h er ⁱ	իւզած էք էր	uz-el ej-i-k ^h	ուզել էիք
3PL	yz-ir i-n er	իւզիր ին էր	yz-ats̄ i-n er	իւզած ին էր	uz-el ej-i-n	ուզել էին
	√-PERF.CVB AUX-AGR PST		√-RPTCP AUX-AGR PST		√-PERF.CVB AUX-PST-AGR	

33.3.2.2.3 Complex future tense HD: Adjarian lists in Table 33.15 a paradigm that he calls the complex future and its past form. The complex future is formed periphrastically by combining a non-finite form with the present auxiliary. Its past version (future perfect?) is formed by then adding the past particle /er/.

HD: Morphologically, the non-finite form seems to be built by adding the suffix /-u/ to the infinitive; the theme vowel becomes /o/. This non-finite form seems a cognate to the SEA future converb as in (116), and thus I gloss /-u/ as FUT.CVB. Unfortunately, Adjarian does not describe the semantic difference between his 'complex future' and the simple 'future'. The 3SG has a covert auxiliary

(116) SEA

- a. uz-e-l-u   e-m
 want-TH-INF-FUT.CVB AUX-1SG
 'I will want.'
 ուզելու եմ

Table 33.15: Complex future forms for the verb ‘to like’ in the Maragha dialect

	Complex future <բարդ ապառնի>		Past version <անցեալ>	
1SG	yz-o-l-u i-m	իւզօլու իմ	yz-ol-u i-m er	իւզօլու իմ էր
2SG	yz-ol-u i-s	իւզօլու իս	yz-ol-u i-s er	իւզօլու իս էր
3SG	yz-ol-u ∅-∅	իւզօլու	yz-ol-u ∅-∅ er	իւզօլու էր
1PL	yz-ol-u i-nk ^h	իւզօլու ինք	yz-ol-u i-nk ^h er	իւզօլու ինք էր
2PL	yz-ol-u e-k ^h	իւզօլու էք	yz-ol-u e-k ^h er	իւզօլու էք էր
3PL	yz-ol-u i-n	իւզօլու ին	yz-ol-u i-n er	իւզօլու ին էր
	√/-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR		√/-TH-INF-FUT.CVB AUX-AGR PST	

33.3.2.2.4 Past perfective or aorist HD: The past perfective (Table 33.16) is also called the aorist. In SEA for /uz-e-l/ ‘to want’, the past perfective is formed by taking the root and theme vowel, adding the aorist or perfective suffix /-fsh-/, and then adding the past suffix /-i/ and the appropriate agreement suffixes. The 3SG uses covert tense and agreement suffixes. The Maragha dialect does a quite different strategy. Between the root and the agreement suffix, we see a single vowel /i/ or /u/. It seems this vowel acts as a past marker Yerevan dialect behaves the same. But the data is too limited to be sure. The two dialects seem to have incomparable morphology

Table 33.16: Past perfective or aorist <կատարեալ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-u-m	իւզում	uz-e-fsh-i-∅	ուզեցի
2SG	yz-i-r	իւզիր	uz-e-fsh-i-r	ուզեցիր
3SG	yz-i-fsh	իւզից	uz-e-fsh-∅-∅	ուզեց
1PL	yz-u-nk ^h	իւզունք	uz-e-fsh-i-ŋk ^h	ուզեցինք
2PL	yz-u-k ^h	իւզուք	uz-e-fsh-i-k ^h	ուզեցիք
3PL	yz-u-n	իւզուն	uz-e-fsh-i-n	ուզեցին
	√/-PST?-AGR		√/-TH-AOR-PST-AGR	

33.3.2.2.5 Subjunctive present and past imperfective HD: In SEA, the subjunctive present (Table 33.17) is formed by adding agreement suffixes after the theme vowel /e/. These are the same agreement suffixes that are added onto the present auxiliary in the present indicative. For a verb like ‘to want’, the 3SG involves changing the theme vowel /e/ to /i/ in the 3SG. The Maragha dialect is similar, but the theme vowel can vary between /y, i, e/.

Table 33.17: Subjunctive present <ստորադասական ներկայ> in the Maragha dialect

	Maragha ‘to like’		cf. SEA ‘to want’	
1SG	yz-y-m	իւզիւմ	uz-e-m	ուզեմ
2SG	yz-i-s	իւզիս	uz-e-s	ուզես
3SG	yz-y-∅	իւզիւ	uz-i-∅	ուզի
1PL	yz-i-nk ^h	իւզինք	uz-e-ŋk ^h	ուզենք
2PL	yz-e-k ^h	իւզեք	uz-e-k ^h	ուզեք
3PL	yz-i-n	իւզին	uz-e-n	ուզեն
	√/-TH-AGR		√/-TH-AGR	

HD: In SEA, the subjunctive past imperfective (Table 33.18) is formed by adding the past suffix /i/ and agreement suffixes after the theme vowel. In Maragha, we instead add the past particle /er/ after the verb. For the 3SG, this particle seems to cliticize to the verb and delete the verb’s theme vowel.

Table 33.18: Subjunctive past <ստորադասական անցեալ> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'		cf. SEA 'to want'	
1SG	yz-y-m er	իւզիւմ էր	uz-ej-i-∅	ուզեի
2SG	yz-i-s er	իւզիս էր	uz-ej-i-r	ուզեիր
3SG	yz-∅-∅-er	իւզէր	uz-e-∅-r	ուզեր
1PL	yz-i-nk ^{hj} er	իւզինք էր	uz-ej-i-ŋk ^h	ուզեինք
2PL	yz-e-k ^{hj} er	իւզէք էր	uz-ej-i-k ^h	ուզեիք
3PL	yz-i-n ⁱ er	իւզին էր	uz-ej-i-n	ուզեին
	√-TH-AGR PST		√-TH-PST-AGR	

33.3.2.2.6 Tenses built from the subjunctive: Future HD: In Maragha, the future and future perfect are built off subjunctive (Table 33.19). For the verb 'to like', we simply add the future prefix /k-/. SEA behaves essentially the same and I don't provide its paradigm.

Table 33.19: Forms that are built from the subjunctive forms for the verb 'to like' in the Maragha dialect

	Future <ապառնի>		Future perfect <անցեալ ապառնի>	
1SG	k-yz-y-m	կիւզիւմ	k-yz-y-m er	կիւզիւմ էր
2SG	k-yz-i-s	կիւզիս	k-yz-i-s er	կիւզիս էր
3SG	k-yz-y-∅	կիւզիւ	k-yz-∅-∅-er	կիւզէր
1PL	k-yz-i-nk ^{hj}	կիւզինք	k-yz-i-nk ^{hj} er	կիւզինք էր
2PL	k-yz-e-k ^{hj}	կիւզէք	k-yz-e-k ^{hj} er	կիւզէք էր
3PL	k-yz-i-n ⁱ	կիւզին	k-yz-i-n ⁱ er	կիւզին էր
	FUT √-TH-AGR		FUT √-TH-AGR PST	

33.3.2.2.7 Imperative and prohibitive HD: For the imperative 2SG, SEA adds the morph /-ir/ after the root for a verb like 'to like' (Table 33.20). For the 2PL, archaic SEA adds the sequence /-e-ṡ^h-ek^h/ after the root such that /-e-ṡ^h/ forms the aorist stem, while /-ek^h/ is the agreement marker. More modern registers of SEA instead just add the sequence /-ek^h/ directly after the root. Maragha is somewhat different. In the 2SG, we only see a suffix /-y/ after the root. For the 2PL, we only see a suffix /-ek^{hj}/

Table 33.20: Imperative forms <հրամայական> in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'		cf. SEA 'to want'		
2SG	yz-y-∅	իւզի'լ	uz-∅-ir	ուզի'ր	√-TH-IMP.2SG
2PL	yz-ek ^{hj}	իւզէք	uz-e-ṡ ^h -ek ^h	ուզեցեք	√-TH-AOR-IMP.2PL
			uz-ek ^h	ուզեք	√-IMP.2PL

HD: For the prohibitive or negative imperative (Table 33.21), SEA simply adds the prohibitive formative /mi/ before the imperative form. Maragha behaves the same

Table 33.21: Negative imperative or prohibitive forms in the Maragha dialect

	Maragha 'to like'		cf. SEA 'to want'		
2SG	mi yz-y-∅	մի իւզիւ	mi uz-∅-ir	մի' ուզիր	PROH √-IMP.2SG
2PL	mi yz-ek ^{hj}	մի իւզէք	mi uz-ek ^h	մի' ուզեք	PROH √-IMP.2PL

33.3.2.2.8 Non-finite forms HD: On the original page, Adjarian didn't list any participles or non-finite forms. But on page 306, Adjarian provides an erratum with the following non-finite forms (Table 33.22).

Table 33.22: Participles or converbs <դերբայներ> in the Maragha dialect

Infinitive	անորոշ	Maragha 'to like'	cf. SEA 'to want'		
Past	անցեալ	yz-i-l	uz-e-l	նլգել	✓/-TH-INF
		yz-ɑṭs	uz-ɑṭs	նլգած	✓/-RPTCP
		yz-ir	uz-el	նլգել	✓/-PERF.CVB
Future	ապանի	yz-o-l-u	uz-e-l-u	նլգելու	✓/-TH-INF-FUT.CVB

Original page number 284.

33.4 Subdialects

33.4.1 Urmia

The subdialect of Urmia is the same as Maragh. But from the subsequent text samples, it seems that there are some differences.

33.4.1.1 Morphological differences

For example, the plural formatives are /-er, -ner/ <եր, ներ>, while in Maragha they are /-ir, -nir/ <իր, նիր>.

The future is formed with the formative /tiki/ <տիկի>, which is of course a form change from CA /piti/ <պիտի> 'it is necessary'.

33.4.1.2 Object clitics

The use of the possessive article in verbs is very interesting (117).

(117) Urmia (Maragha)

- me ṭsi prn-e-nk^h-t
one horse catch-TH-1PL-POSS.2SG
'(Let us) catch a horse for you.'
մէ ծի պռնէնքտ
- p^htrt-e-s er-d
search-TH-IMPF.CVB? PST-POSS.2SG
'He was looking for you.'
փտռտես էրդ
- arak-n as-e-l-i, ná jat k^haxṭs^hr jel, ut-e-n-d, na jat t^har jel,
proverb-DEF say-TH-INF-?, no? very sweet be?, eat-TH-3PL-POSS.2SG, no? very bitter be?,
t^hal-e-n-d
throw-TH-3PL-POSS.2SG
'The proverb says: Don't be too sweet, they'll eat you; don't be too bitter, they'll throw you away.'
առական ասելի – նա՛ շատ քախցր յէ՛ ուտենդ, նա շատ թառ յէ՛ թալենդ

This usage of the possessive article is borrowed from Persian, where one says for example <didem-et> ‘I saw you>, <binem-et> ‘I see you>. HD: He means that the Armenian possessive article here is acting as an object clitic. See Dolatian (2022) for similar data from other Iranian Armenian dialects.

33.5 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

33.5.1 Maragha: Խառնիս Ինան Լիշան

ՄԵ օր Սօնան Ինան Անդունու կիզին Խրիւ (Խրիւնց) տղային փսակին: Սօնան կասը՝ Անդունին.

- Յար, Էլի օղորկիյ Հանթիւնիւ ախչկան իւզօլու:

- ՉԷ՛, Սօնա, մԷ Եօզան՝նս խիյալ անրա՛. հանթա՛ն անրա՛ չուտուրուն. Էն հարու, յիս ախկատ:

- ՉԷ՛, Անդուն, իշքան խիյալ անելիմ՝ անրմԷն աղԷ՛կյա չիմնալի գլինել. Էսս (հԷնց) յիս առելիմ «Էթաի անրա՛ իւզիյ. յա կըտան, յա չին տա՛»:

Original page number 285.

- ԴԷ մըկա քի Էտեց ի, լաճիքիիս (մԷր տղան) Էլ իւզԷլի, շապաթ օ՛րա Էլի օղորկու, թօղ Էթան իւզին:

Շանպանթ օ՛րա Սօնան շուտօվ կի զարթնի, սիմալա՛րա քի քիցի, չայի՛րա քը խըմին, աննան (յետոյ) Սօնան կըլը՝ կԷթա՛ իւր Բաշու տո՛նա, Միրվարիին կասը՝ քի՛

- Այ Միրվարը՛, ա՛խչի. յԷրԷլ իրիկաս (ամուսնոյս) խԷտա՛ մԷ զա՛դ իիյ խիյալ արի. իւզԷլի Հանթիւնիւ ախչկան առնիյ միր Միսակին. կիւզիս յար կօսօրԷն սօրա քել Էլի, տըսնինք իշ կասին. կտան անրա՛, կյալ շ անպանթ Էթանք Նիշանա տինիյ:

- Սօնա, մըկա քի Էտեց ի, յիս Էլ շատ կուրախանամ քի Միսակին փսակԷլի: Աշկիս վիրան, Սօնա, կօսօրԷն սօրա կԷթամ քըչարչըրվիմ, Բա՛լքան առնիմ:

ԿօսօրԷն սօրա Միրվարին կըլը՝ կԷթա՛ Հանթիւնիւ տո՛նա, անր ախչկան իւզօլու:

ԿԷթա տո՛նա քըթըվը՛, կիկյան տո՛նա կըպանցին, Միրվարին կըմընը՛ Նիս, Հանթիւնիւ կնգան պանօվ կըտա՛ Հանթիւնիւ կնիկ Նարկիզ Էլա՛ անր պանօվա կառնը՛

- Փանի, պանօվ իս Էլի, Միրվարը՛ Բաշի, Էթ վա՛ր քամին ի քելգի պԷրի տա՛. աղԷլ ի, հանրտան մԷ կյանիս միր տո՛նա:

- ՉԷ՛, Նարգիզ Բաշը՛, մկա Էլ չի՛մ Էր կյա՛, ամմա մԷ խԷր պանը՛ խամա յիմ Էլի:

- Ասա տսնիյ, ի՞շ խԷր պանի խամա՛ իս Էլի:

- Նարգիզ Բաշի, աղԷլ, թօղ ասիմ. տի՛ս, դիւզ ան Էլի իմ ծիր Նուբառին Էլի, կտաս՝ տու, չիս տա՛ մի՛ տու:

- Միրվարը՛ Բաշը՛, յիս չիմ ասելի չիմ տա, ամմա, իրիկիս տո՛նա չի. թօ քիշի՛րա իրիկյա կյա՛, անրմԷն խա՛նթա՛ն առնիմ, տսնիմ ի՞շ կասը՛:

Միրվարին կասը՛ Նարգիզին.

- Ամմա խայիշտ իմ անելի քի ասիս. Բա՛լքան կյալ շանպանթ Նշանա տինիյ, Բիյօլ (մի կԷրպ) սօրա-յԷլ խառնի՛ս անիյ:

- Արիւնիս յի, Միրվարը Բաշը, յիս կասիմ:

Միրվարին յեւով եկավ տուն:

Քիշիրվան Նարգիզի մարթա եկավ տուն. Նարգիզն ասաց իւր մարթուն.

- Միրվարին եկիր էր միր ախճկան էլի. ի՞նչօխ իս անելի. կըտաս անար, վա՛զն կյանուց ջուղաք տամ:

Original page number 286.

Մարթա ասաց.

- Ասված շինամխավիր անի, Միսակա խելքով տղա՛յը. կտամ. վա՛ղա Միրվարին կյանուց ասա կտահի:

Նարվաղա Միրվարին եկավ Նարգիզի կը՛շտա, ասաց - Տալե՞հի:

Նարգիզն էլ ասաց.

- Կտահի, հէ՞ր չիի տա: Մարթըս տիւն եթալէն սորա եկավ, ասը՛մ. էն էլ ասաց կտամ:

Կիրանկի օ՛րա Սօնան, Միրվարի ինան Անդունա կինացը՛ն շիրինիյ խմօլու. շիրինիյա խմէլէն իրիք շնապանթ սորա հազըրվան խառնիսի թանգարիի տըսնօլու: Խառնիսի թանգարի՛քն տսնէլէն սորա, բաշլամը՛ն խառնի՛ստ. ըմմըին մարթնիրին կանչը՛ն, խառնիսի խամբար տուվը՛ն: անանչին քիշիրն խինան տիրը՛ն, սորավան քիշիրն էլան փսակա կըմը՛ն: Փսակա կոյուց խամբն ին էր քիցէլի խառնու կոլօ՛խա. բոյօլում (յետոյ) ասելին էր «Ասված շինամխավիր անի»:

Խառնուն ժամտունէն խանէլէն սրա Անդուն ինան Սօնան խաղալով խառնուն պերը՛ն տուն:

33.5.2 Urmia subdialect

Adjarian's source: Communicated by Mr. Kaloust Iskenderian (պր. Գալուստ Իսքենդերեան), a provincial inspector of Urmia schools.

33.5.2.1 Ikiaghach village

Մէ օր գնացիմ խասամ գետի յէրգա. մէ պծառ կակուղ իմ էր քէլէլի (մի քիչ հանդարտ կերթայի). գե՛տա էնէնց ջօշմիշիր էր՝ յերգերէն թալէս էր ճի՛ւրա. իշկացիմ տըսամ մէ տերտեր՝ ուր տերօխնին, մէ կաշա (ասորի քահանա)՝ ուր տերօխնին, մէ մալլա էլ ՝ ուր կնի՛կա. մէյն էլ մէ ծի կար կշտէրա: Նա՛ տերտերա էյթիբար էր անելի տանս մօտա մնալ ուր կնի՛կա, նա կաշան, նա մալլան: Մէ ծի կա տանց մօտա, վեր տիկի (պիտի) տարմօվ ճուխտ ճուխտ ըսնին մէկէլ իրէ՛սա: Մըկը (հիմակ) ի՞շխօ անինք վեր կնթնէրա չը մնան օտար մարթու մօտա:

33.5.2.2 Isalu village

Մալլա Նասրադի՛նա մէ օր իշէրա խառիրէր տէ՛մա ՝ էթաս էր: Կըննաց ըլայ կյատիկի (ծոր) վօտա. մէ մարթ տար տէ...

Original page number 287.

... առէց, ասաց. տիւն գլինաս յես յեփ կմեռնէմ, ասա տըսնիմ: Տէփ (յետոյ) էն իշկաց էտ մարթա մի թահար մարթ ի, յետնար - տէփ ասաց. Է՛շա կյատիկէն ըլէլին տիկի օխտ տիր անի. խնտ օխտ տիր տռէց ՝ տէփ էն վատին տիւն կմեռնէս: Խա՛, տէփ էշէրա կշէց կյատի՛կա. գլօ՛խա ըլէլին օխտ տիր Է՛շա տռէց: Մալլան ինկյավ պարզվավ, ասաց. յես մեռամ: Տէփ մնաց տա՛ղա. էշէրա հանր մէկյա մէ թէխ կընացին. մէ կըլ ըկավ տաղ՝ էշէրէն մէկյա կըրավ. ասաց. Մալլա Նասրադի՛նա չմեռնէր՝ մըկը կըլէ Է՛շա չէր ուղը՛: Տէփ մալլան ըլավ եկավ թէխ տո՛ւնա. իւր կնկյան ասաց. յէլ քէլ տուր տրկեցին ասա վեր մալլան մեռիր ի, տանինք խօրենք իւրա: Ըլավ կըննաց տուր ու տըրկեցին կանչէց. տարան տարա (զղա) խօրին: Ասաց. մէ էրթիս թօղ, դան բան դան ընծի խաց պէ թալ. մնաց էտ մարթա տաղ: Տարմէն յետի մէ կաթըրխանա եկան, տար կըրեզմանը կուշտէն ընսնէսէն էր. էն օրն էլ տար

կյոնի՛կա. մա՛սալա, իւշ էր խաց պերի. կլեօ՛խա էն ծակէն պանցրացուց (յանի իշկասս էր հա՛) իշկամ խաց պերիզ: Կաթըրքլէ՛րա խռնան, պեռն էլ չինի աման էր. տանիը ա՛մմէն տվին կօտռտին. տէփ էն կաթըրչինէ՛րա փառտին էն տէ՛ղա, ասին մէ իշկանք՝ տանք ինչէ՞ն խռնան. իշկացին մէ կյերեզմանը վրա՛ մէ էրթըսը պէս ծայ կա՛: Տէփ բանա՛ արին (ուզեցին) մէ դէն մէ փետ պարզէն. տէփ փէ՛տա պարզին, ը՛՛, տէփ էն դէն ծէն տըվից մալլան կյերեզմանը՛ մէչէն. շատ մի՛ պարզէք, կը կը կըպնը աշկյիս. տէփ տանք ասին. հօ՛ հօ՛, կա չկա դէտ (այդ տեղէն) էն խռնէ (խրտներ). դէտ կլօխա խանիր ի... քակին տարա, խանին կաթըրչինէ՛րա. տէփ տարա բանա՛ արին թըփէլ. շատ թըփըն, էնդըդը թըփըն ի՛ւր...

Chapter 34

Khoy

34.1 Background

Original page number 288.

The dialect of Khoy has an extensive distribution. It is found not only in the provinces of Khoy, Salmast, and Maku in Iran, but also in Russia in Igdir and Nakhichevan. During the large migration of Persian-Armenians in 1828, many Armenians from Salmast came and settled in Karabakh, where they founded the villages of Kori, Alighuli, Mughanjik, Karashen in the province of Zangezur, and in villages of Alilu, Angeghakot, Kuşçi-Tazakend, Uz, Mazra, Balak, Shaghat, Ltsen, Qara Klisa and Lower Qara Klisa in the province of Sisian.

The dialect of Khoy has still not been studied. There are writings with this dialect in էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal volume 2 (Բ.), page 300-304 and volume 4 (Դ), page 343-350. What's more important are N. Ter Avetikian's «Ուտանաւոր աշխատութիւններ եւ Նշանագրութիւն Պարսկաստանից գաղթած խոյեցւոց բարբառով» (Վաղարշապատ 1900) and «Բանաստեղծութիւններ եւ Կիրակոսի հարսանիքը» (Վաղարշապատ 1903).¹

By examining these excerpts, it seems that the dialect of Khoy occupies a middle position between the dialects Maragha and Van. Its grammatical structure is the same as in the Maragha dialect, but its phonological rules are like the Van dialect. In other words, the Khoy dialect is closer to Classical Armenian than Maragha is.

Because we think it's unneeded to further discuss these simplified phenomena, we direct the reader to the subsequent text samples.

Original page number 289.

34.2 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Adjarian's source: See Լ. Տէր-Աւետիքեանի, Ուտանաւոր աշխատութիւններ եւ Նշանագրութիւն (նշանադրութիւն?), էջ 46-49.

¹HD: Unfortunately, I couldn't track down these two bibliographic items, and thus couldn't add them to the bibliography. Furthermore, the page quality makes it unclear if the fourth word is Նշանադրութիւն or Նշանագրութիւն

- Այ մառթ, տիւ գինաս որ խետ ախչի՛գյա ճոչացավ, մառթի էթալու խասավ. տո՛ւնա չի՛ սրփի, չի՛ ավըլի, աման-
չամանա չի լվա, տուռվէրքյա կեխտոտ կը թօղնի. շատ էլ որ խետը իյնես, դաստէ կգարկի կը կոտոտի, յանի ինչի՞.
- իմանան որ տանելու խասիր ի: Էնէնց էլ տգան. հալա մէ յէլ, քէլ մտի փայան (գոմ)՝ տե՛ս, ի՞նչ կասնաս. Էն հէյվան
քյալե՛րա, գյամէմքե՛րա, կովե՛րա ընչիւկ վզե՛րա թաղվիր են կվի մէ՛չա. տիւ հէնց գինաս որ Կիրակո՛սա մեզի խմա
պա՛ւն ի անելի մեր տո՛ւնա ավըրիր ի. վա՛յ վայի որ ասես «ա՛յ բալամ, Էտէնց չեն անի», յետ ի դառնալի խինգ
խայիր քյաշում (յիշոց) ի տալի. ասելի «Ալլահ վարա (Աստուած տայ) զըմէն էլ խատնեն». յանի ինչ ի, իմացէք որ
յես էլ փռայվելու խասիր էմ. կօ Էտէնց, ա՛յ մառթ. մկա տիւ գինաս:

- Աշկըս լո՛ւս. մենք փսայվանք՝ մեր կլօ՛խա յեգոտով, թող Էն էլ փսայվի, բալքի մեղորոտի. Էն հալա յերէյվան քյօրփան
ի. մկավուստ սաբաբ ըլենք, մէ անծոտ պուճուճակ ախչիկ էլ դար խմա ուզենք, խա՛լխա մեզի ի՞նչ կասեն. չե՛ն
ասի «յանի Է՞տ ինչ դայդա Էր՝ մկավուստ մեխկի տոպրա՛կա կախին Էն խեղճ տղայի վզէն». յես դալաթ կանեմ
դարա սաբաբ չեմ ըլի. դար պերնեն կալա կաթի խոտ ի իկյալի:

(Կիրակոսը կ'աղաչէ մօրը):

- Նանա ջան. Էնը խօքուր դուրբա՛ն նանա. տիւ իմ աղէ՛կյա ասա բաբայիս կո՛ւշտա. տավարն էլ կպախեմ, տան
զըմէն պանի վրան էլ սիրտ կը ցավցուցեմ. հէնց Էն դըդայի որ՝ մէ դայիմ կպնես բաբայիս յախան, որ մէ խա՛ ասի,
բօլ ի. ամա Էտ էլ քեզի ասեմ որ Ղուկիենց Շահբազի ախչիկ Նիգյարէն սավայի՝ որ վիզս կռեք՝ ճոկ մառթու ախչիկ
չեմ առնի հա՛:

(Մայրը կը համոզէ ամուսինը, որ կը պատասխանէ).

- Այ՛ կնիկ, չունքի որ ասես ես, թո՛ղ քօ խաթրն էլ խօշ ըլի. բալքի սաղ չմնացինք մեռանք. սաղ իքյան Կիրակոսին
փսակենք, յես ինան տիւ էլ դիօլ գումնայով մէ աղէկ քէփ անենք,

Original page number 290.

գիւլաշ կպնենք. ջահնա՛մա. դարմէն յետ ի՛նչ կըլի՝ թող ըլի. ամա տիւ Է՛տ ասա, վի՞ր ախչի՛կյա ուզենք, որ համ
աբուռով ըլի, համ դայրաթով. խօրորթի ըլի, որ մեր մատէն փուշ խանի: (Ներս կը մտնէ Կիրակոսը): Կի՛րակոս,
ա՛յ բալամ, նանատ ասելի որ քեզի փսակենք. մկա տիւ ի՞նչ ես ասելի. ուզե՛ս ես թէ չէ. յա վի՞ր ախչիյն ես ուզելի.
մէ աղվո՛րթա ասա ըշկամ. էլ ամչընալու վախտը չի:

- Յես չեմ ուզելի փսայվել. նանաս ի՛ որ կպիր ի յախաս, քշեր-ցերէկ ասելի՝ «տկի (պիտի) քեզի փսակենք». մկա
տիւ գինաս, նանաս. յես Էթաս եմ փայան՝ տավարին յեմ տամ. համա, նանա, Էն ասածս ի հա՛, Նիգյա՛րա:

- Չե՛սնալի, Ղուկիենց Շահբազի ախչկա խետն ի, ընծի ասիր ի. «կուզեք Էն ի, չեք ուզի՝ կլեմ կլոխ կվերցեմ՝ տնէն
կէթամ. իմ ուզա՛ծա Նիգյարն ի՛, Նիգյա՛րա:

- Ի՞շխօ մայար Շահբազին Էնէնց խասած ախչի՞կ ունի: Մենք ռաշպար մառթ ենք, մեր տան ջահէ՛լա տկի մէ պծառ
(քիչ մը) էլ ծեռով-ոտով ըլի, պանի մէջ Էփած ըլի, կանոխ մեր տան պա՛նա, տաշտի բժա՛րա (քազիան) տիւս կիկյա.
Էնէնց ըլի որ՝ ինկերէ, տրկեցէ յետ չմնանք: Շատ խարսներ տսիր եմ, որ իրկըվըկէն կլոխքե՛րա տնես են պա՛ռցա,
ընչանք լոս խալով մոփես են. չե՛ն տսելի, ախար սափորքե՛րա տարտակ ի, ճուր տկի պերենք, ավել տկի անենք,
տո՛ւնա, քիւլան գբիլի ձեռէն ըլիր ի իշխօ փողո՛ցա. տսնա՞ս ես Էն Յարթենէնց խա՛րսա, մառթու դար պէ՛սա մէ
խարս ըլի, թող մէ աշկն էլ կոր ըլի:

Chapter 35

Artvin

35.1 Background

Original page number 291.

The city and province of Artvin are found south of Batumi. This province has two smaller provinces (գավառակ): Ardanuç and Լ Տավատ-Լերիկեի. The city of Artvin has 1200 homes with Armenian residents, of which 230 are Apostolic and the remaining are Catholic. Artvin does not have an Armenian village in its surroundings. The town (աւան) of Ardanuç has only 200 homes of Catholic Armenians. The following villages are in the Ardanuç province (գավառակ):

- Tandzut, 110 Armenian houses and 5 Catholic houses
- Norashen, 22 Armenian houses

The Armenian villages of the Տավատ-Լերիկեի province (գավառակ) are:

- Satele (65 Catholic houses, 17 Armenian houses)
- Mamanelis (12 Catholic houses)
- Okrobakert (160 Armenian houses)
- Pkhigur (25 Catholic houses)

East of Ardanuç, there is Ardahan; while Olti is to the south.

The aforementioned area has its own dialect which belongs to the /el/ <ել> branch, and it occupies a midpoint between the dialects of Karin, Khoy, and Tbilisi.

There is no published study on this dialect, nor a manuscript line, thus the following lines are the result of my own research, gathered from migrants from Artvin in Batumi.

35.2 Phonology

35.2.1 Overview

The sound system of the Artvin dialect is like the dialect of Tbilisi. It has three degrees of consonants.

35.2.2 Sound changes

35.2.2.1 Classical Armenian /ɑj/ <այ>

The Classical diphthong /ɑj/ <այ> becomes /e/ <է> (Table 35.1).

Table 35.1: Change from Classical Armenian /ɑj/ <այ> becomes /e/ <է> in the Artvin dialect

	Classical Armenian		> Artvin		cf. SEA	
proximal 'this'	ɑjs	այս	es	ես	ɑjs	այս
medial 'that'	ɑjd	այդ	ed	եդ	ɑjd	այդ
distal 'that'	ɑjn	այն	en	են	ɑjn	այն
'other'	ɑjl	այլ	el	ել	ɑjl	այլ
'goat'	ɑjts	այծ	ets	եծ	ɑjts	այծ
'vineyard'	ɑjgi	այգի	egi	եգի	ɑjgi	այգի

35.2.2.2 Loss of rhotic in some words

The Classical word /hamar/ <համար> 'for' has become /hama/ <համա>, like in Tblisi.

35.2.2.3 Loss of initial /v/ in 'on'

An interesting phenomenon is the loss of the sound /v/ <վ> from the Classical word /verɑj/ <վերայ> (*HD: cf. SWA: /vəra/ <վրայ>*), which has become /ra/ <րա> (118).

- (118) a. k^har-i   ra   (Artvin)
           k^har-i   vəra (SWA)
           rock-GEN on
           'on the/a rock'
           քարի րա, քարի վրայ
- b. d̥zi-u   ra   nst-a-∅   (Artvin)
           t̥s^hij-u   vəra nəst-a-∅   (SEA)
           horse-GEN on   sit-PST-1SG
           'I sat on the/a horse.'
           ծիռւ րա նստա, ծիռւ վրայ նստայ
- c. tsar-i   ra   ver ant̥s^h-a-v   (Artvin)
           d̥zar-i   vəra ver ant̥s^h-a-v   (SWA)
           tree-GEN on   up   pass-PST-3SG
           'he climbed up on the/a tree.'
           ծառի րա վեր անցավ, ծառի վրայ վեր անցաւ

Original page number 292.

35.2.2.4 Retention of the sound /h/ <հ>

The Classical sound /h/ <հ> does not become /x/ <խ>, unlike the dialects of Maragha and Khoy.

35.3 Morphology

35.3.1 Noun inflection or declension

In declension, the ablative formative is /-men/ <մեն> (Table 35.2).

Table 35.2: Ablative marking in the Artvin dialect

'from Artvin' ?-ABL ?-ABL	Artvin		cf. SWA	
	art ^h vinu-men	Արթվինումեն	art ^h vin-e	Արթվինէ
	savet ^h u-men	Սավէթումեն		
	hetne-men	հէտնէմեն		

As we know, this is one of the characteristics of the Tbilisi dialect.

Similarly, the plural genitive is the form /-er-u/ <երու> (35.3).

Table 35.3: Plural genitive marking in the Artvin dialect

'tree-PL-GEN' 'horse-PL-GEN'	Artvin		cf. SWA		cf. SEA	
	tsar-er-u	ծառերու	dzar-er-u	ծառերու	tsar-er-its ^h	ծառերից
	dzi-er-u	ծիերու	ts ^h ij-er-u	ծիերու	dzij-er-its ^h	ծիերից

The locative is the usual form /-um/ <ում> (35.4).

Table 35.4: Locative marking in the Artvin dialect

?-LOC 'day-LOC'	Artvin		cf. SEA	
	mej-um	մէշում	or-um	օրում

35.3.2 Verb inflection or conjugation

35.3.2.1 Periphrasis in the indicative

Verbal conjugation differs from Tbilisi. The present formative /-um/ <ում> absolutely does not exist. As in the Khoy dialect, this tense is formed with the form /-elis, -eli/ <ելիս, էլի>.

HD: I assume the segmentation is /-e-l-i(s)/ such that the /-i(s)/ is an imperfective converb added onto an infinitive. The rationale is that SEA also has this formative /-is/ as an irregular form of the regular imperfective converb suffix /-um/. Compare SEA against Artvin in (119).

(119) a. Artvin

χos-e-l-is   e-m
speak-TH-INF-IMPV.CVB AUX-1SG

'I speak.'
խօսէլիս եմ

b. cf. SEA

χos-um   e-m
 speak-IMPF.CVB AUX-1SG

‘I speak.’
 խոսում եմ

c. cf. SEA

t-a-l-is   e-m
 give-TH-INF-IMPF.CVB AUX-1SG

‘I give.’
 տալիս եմ

HD: Adjarian provides further examples in (120)

(120) Artvin

a. pñtr-e-l-is   e-∅
 speak-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG

‘He searches.’
 փնտռելիս է

b. el-n-e-l-i   e-∅
 be-VX-TH-INF-IMPF.CVB AUX-3SG

‘It is/becomes.’
 ըլնելի է

c. tñ-e-m   ka/kaji ertñ-l-i
 ¬-AUX-1SG can go-INF-IMPF.CVB

‘I cannot go.’
 չեմ կա, or չեմ կայի երթի

d. vorti e-s   ertñ-l-i
 where AUX-2SG go-INF-IMPF.CVB

‘Where are you going?’
 վօրտի ես երթի

e. tñ-e-m   ka/kaji χos-e-l-i
 ¬-AUX-1SG can speak-TH-INF-IMPF.CVB

‘I cannot speak.’
 չեմ կայի խօսելի

35.3.2.2 Future marking

HD: In SEA, one way to form the future is to add the prefix /k(ə)-/ to the finite verb (121).

(121) SEA

kə-pññtr-e-n
 FUT-search-TH-3PL

‘They will search.’
 կփնտրեն

HD: It seems that Artvin uses a different prefix form.

The future is formed with the formative /ku/ <կո> (122).

(122) Artvin

- a. ku ɔf-i-n
FUT ?-TH-3PL
I don't know what this verb is, but it would mean 'they will X'
կու օշիւ
- b. ku t-a-s ga
FUT give-TH-2SG ?
'You will give.'
կու դու գա
- c. ku pntɾ-i-n
FUT search-TH-3PL
'They will search.'
կու փնտռիւ

35.3.2.3 Theme vowel changes

In both the perfective and the future, the Classical theme vowel /e/ <ե> changes to /i/ <ի> (123).

(123) Artvin

- a. ɔf-i-tʃʰ
?-TH-AOR
I don't know what this verb is, but it would be 'He did X'
օշից
- b. pntɾ-i-tʃʰ
search-TH-AOR
'He searched.'
փնտռից
- c. ku ɔf-i-n
FUT ?-TH-3PL
I don't know what this verb is, but it would be 'They were going to X'
կու օշիւ.

HD: Unfortunately, Adjarian's data is too limited to make a more meaningful description or comparison with SEA/SWA. But essentially, what Adjarian describes is that the theme vowel /e/ is replaced by /i/ in some morphological contexts. Compare 'he searched' from (123b) against SEA (124).

(124) cf. SEA

pəntɾ-e-tʃʰ
search-TH-AOR

'He searched.'
փնտրեց

35.3.2.4 Imperative

An especially interesting form is the second type of imperative (125).

(125) Artvin

- a. gr-í-s   a
 write-TH-2SG ?
 'Write!'
 գրի՛ս ա
- b. xos-í-s   a
 speak-TH-2SG ?
 'Speak!'
 խօսի՛ս ա

These correspond to the Istanbul interrogative-like imperatives (126).

(126) Istanbul, when read as SWA words

- a. ʃjə-kʰər-é-s
 ʃjə-write-TH-2SG ?
 'Don't write!'
 չգրե՞ս
- b. ʃjə-xos-í-s
 ʃjə-speak-TH-2SG ?
 'Don't speak!'
 չխօսի՞ս

HD: I think what he means is that these Artvin imperative seem to be derived from subjunctive verbs; the Istanbul verbs seem subjunctive based on how they would be interpreted in SWA.

35.4 Text samples

HD: I do not translate, gloss, or re-transcribe the text samples. Some of them are given in orthography, and not the Armenian dialectological transcription. And because I don't speak this dialect, I don't understand the text samples well enough to translate or annotate. In some cases, the printed letter was unclear so I rendered it as 'X'.

Առաջ Արթվին շէնլիկը տասնըհինգ տուն է եղէ. բօլօրը մէշա. Էն մէշունը Սապէթումէն կու աշին օ՛րը (որ) Արթվինումէն մուխ կու դուս գա. գուգան կու փնտռին խիտը (վրաց. կամուրջ). չէն կա (չեն կրնար) գտնի օ՛րա Ճօրօխը անցնին. Էտեվ մէկ ավջին գէյիգի հետնեմէն գալիս է օ՛րը գարնէ. առաջեվան կայք է ըլնէլի. կայք Էղած վախտին փնտռե՛լիս է վօ՛րանց գնաց: Աշից օրը խիտը գտավ. խիտն էլ փուրցելը (վրց. մացառ թէ՞ բաղեղ) փաթըթած է. Էնդադուր արավ օ՛րա խիտը անցավ Էնթին: Վեր անցավ օրմընումը, փնտռից ու շէնլիկի տեղը գտաւ: Իշտէ Էնդօր Էտեվ, Էֆէնդիմ, օրմանը կօտրեցին, Էնդէղը քաղաք շինեցին, իշտէ Էնդէղը Էղավ Արթվին:

Էն գտնօղ մարթու անունն էլ Արուբէն է եղէ, Էնդօր վրա դրէլ է Արթվին:

Original page number 293.

HD: Note that Adjarian had a note here about the Armenian diaspora. I moved it to §4.3.

Part V

Adjarian's endmatter

Chapter 36

Placenames

HD: This chapter is written by the translator (me), based on an index at the end of Adjarian's book.

In the original document, Adjarian has a chapter where he lists all the place-names that had Armenian populations. For each location, he likewise gave the page number that mentioned this location. This chapter was on page 294 and it can translated as *"Alphabetical list of Armenian residences and described provinces"*. He states that *"in total, there is a sample of 102 provincial vernaculars"*.

In my translation, I list the Armenian names that Adjarian used and their original page numbers. The parenthesis mark text samples. I keep the original alphabetical order, based on the Armenian word.

I likewise provide other common Armenian names for these locations (usually this other word is just the Armenian name with reformed spelling). I provide the corresponding Romanized or English name. In general, the Romanized name is based on the most common name that is used in Latin-script sources, such as English Wikipedia. When multiple Romanizations are attested, we list all of them. We use the Romanization that is the most common in English, most commonly used by Armenians, or most closely resembles Adjarian's original Armenian name.

In some cases, I couldn't find the modern name or location of a placename. I give a hypothetical Romanization with a question mark.

In some cases, Adjarian provides a page number as an example of some place name, but that page doesn't actually have that place names. I did not catalog such errors.

I use archaic names such as Birmania instead of Myanmar, so that the translation does not seem anachronistic.

Table 36.1: Adjarian's list of Armenian residences and described provinces

Armenian term used by Adjarian	Other Armenian terms	Romanization that we use	Other romanizations	Page
Ագուլիս		Agulis	Əylis	1, 2, 3, 4, 13, 36, 40, 89, 92-100, (101-2), 104
Ադամխան	Վարդաձոր	Adamxan	Vardadzor	116, 118, (134)
Ադլեր	Ադլեր	Adler		184
Ադրիանուպոլիս	Ադրիանուպոլիս, Էդիրն	Adrianopolis	Adrianople, Hadrianopolis, Edirne	29, 31, 258
Ազով		Azov		26
Աթենք	Աթենք	Athens		29

Ալաշկերտ		Alashkert	Eleşkirt	10, 116-7, 121, (125), 133
Ալեքսանդրապոլ	Ալեքսանդրապոլ, Ալեքսանդրապոլ, Գյումրի	Alexandropol	Gyumri	34, 104, 107, 111, 116
Ալեքսանդրետ	Ալեքսանդրետ, Ալեքսանդրետտա	Alexandretta	İskenderun	199
Ալիլու		Alilu		288
Ալիկրդխ	Աստղաձոր	Alikrykh	Astghadzor	116, 118, (137)
Ալիդուլի	Հարթաշեն	Alighuli	Hartashen	288
Ալուշտա		Alushta		26
Ալուչալու	Արծվանիստ	Aluchalu	Artsvanist	116, 118, 139
Ախալցխա		Akhaltzikhe		2, 34, 104, 107, 111
Ախալքալաք	Ախալքալաքի	Akhalkalaki		31, 32, 34, 104, 111, (113), 116
Ածպտեր	Ազբդեր, Էզիդեր	Adzbder	Akincılar, Ezbider	174
Ակն		Akn	Kemaliye	29, 103, 222-3, (224), 260
Աղբակ		Aghbak		140
Աղդաշ		Agdash		26
Աղեքսանդրիա	Աղեքսանտրիա	Alexandria		28
Աղուանք	Աղվանք	Aghvank	Caucasian Albania	25
Աղստաֆա	Աղստև	Agstafa		61
Ամասիա		Amasia		29, 232, 234
Ամերիկա see Մ. Նահանգ.		America, see the United States		
Այթոս	Այթոս	Aytos	Aitos	29, 31
Այնթապ		Ayntap		28, 30
Այտըն	Այդըն	Aydin		29, 33, 293
Անափա		Anapa		25
Անգեղակոթ		Angeghakot		288
Անգլիա		England		29, 33, 293
Անդիժան		Andijan		26
Անտիոք or Անթաքիա		Antioch	Antakya	28, 199, 200, (210), 212
Աշտարակ		Ashtarak		105
Ապարան		Aparan		(116-7, 121, (126)
Ապկիոն		Abgion? ¹		(194, 185
Առքս		Arēs? ²		26
Առնջկոյս	Առնջկուս	Arinjkus	Kavuştuk	(132)
Ասլանբեկ	Ասլանբեկ, Ասլանբեգ	Aslanbeg	Arslanbey, Aslanbey	3, 12-13, 106, 175, 241-4, (244-5)
Ասխաբադ		Ashgabat		26
Ասորեստան		Assyria	modern Iraq	27, 33
Ասորիք տես Սիրիա		historical Syria, see Syria		

¹ I couldn't track down² I couldn't track down.

Աստապատ		Astabad		37, 45-47, (48)
Աստրախան	Աժտերխան	Astrakhan		26, 30, 36, 82-84, (84-86), 89
Ատանա	Ադանա		Adana	28
Ատափազար		Adapazarı		13, 29, 241, (246)
Ատիեաման	Ադըյաման	Adiyaman		29, 196, (198)
Ատրպատական		Atropatene	Iranian Azer- baijan	27, 37, 70
Արաբկիր		Arapgir	Arabkir	3, 4, 29, 103, 196, 215-6, (217), 222-3
Արամո	Արամո, Արամոյ	Aramo		28, 212-3, (213-4)
Արդուին	Արդվին, Արթվին	Artvin		19, 25, 34, 280, 291-2, (292)
Արեւելեան Ռումելի	Ռումելիա	Eastern Rumelia		(31-32)
Արթը		Artəgh? ³		26
Արծափ		Ardzap	Sağlıksuyu	138
Արծկէ	Արծկէ	Artske	Adilcevaz	117, 118, 121, (132)
Արդնի	Արկնի	Arghni	Ergani	159
Արճէշ	Արճէշ, Ականց	Arjesh	Erciş	(116-8, 121, (131), 139)
Արմաւիր	Արմավիր	Armavir		26, 33
Արմեանսկ	Արմյանսկ	Armiansk		26
Արտահան	Արդահան	Ardahan		291
Արտանուշ	Արտանուշ	Ardanuç	Artanuj	25, 291
Արտապիլ	Արդաբիլ	Ardabil		28
Աւդալաղալու	Աւտալաղալու, Ավդալաղալու, Վաղաշեն	Avdalaghalu	Vaghashen	116, 118, (137)
Աւստրո-Հունգարիա	Ավստրո-Հունգարիա	Austro-Hungary	Austria- Hungary	10, 19, 27, 103, 270-2, (273-9)
Աքքերման	Աքքիրման, Բելգորոդ-Դնեստրովսկի	Akkerman	Bilhorod- Dnistrovskiy	27, 31
Աֆիոն-Գարահիսար	Աֆիոն-Կարահիսար	Afyonkarahisar		29
Բաբերդ	Բայբերդ	Baberd	Bayburt	13, 111-2
Բագու		Baku		13, 25, 61, 76
Բազարքէյ		Pazarköy		241
Բաթում	Բաթումի	Batumi		13, 25, 32, 34, 178, 291
Բալակ		Balak	Balek?	288
Բալաշով		Balashov		26
Բալու		Palu		167, 168
Բաղէշ	Բաղէշ, Պիթլիս, Բիթլիս	Paghesh	Baghesh, Bitlis	33, 116-8, 121, (131)
Բաղչեսարայ	Բաղչեսարայ, Բաղչեսէրայ	Bakhchisaray	Eski Yurt	26, 263
Բաշքենդ	Բաշքենդ, Բաշգենդ	Bashkent		37
Բասարգեշար	Վարդենիս	Basargechar	Vardenis	140, 145-6, (152-4)

³I couldn't track down.

Բասեն		Basean	Phasiane, Pasinler	111, (114)
Բատալբաշու		Batalbashu? ⁴		26
Բավրա	Բավրա	Bavra		31
Բաֆոս	Պաֆոս	Paphos	Bafos	28
Բեթղեհեմ	Բեթղեհեմ	Bethlehem		27
Բելցի	Բելցի	Balti	Beltsi	27, 31
Բենդեր	Բենդեր	Bender		27, 31
Բեշթա	Բեթա	Beshta? ⁵		27
Բեսարաբիա		Bessarabia		27, 31, 32
Բերդեանսկ	Բերդյանսկ	Berdiansk	Berdyansk	26
Բթեշտ	Պիտեշտ	Pitești		27
Բլոեշտի	Պլոեշտի	Ploiești		27
Բոլնիս-խաչեն	Բոլնիս-խաչեն	Bolnis-Khachini	Bolnisi	61, 62
Բորչալու		Borchaly		37, 47
Բուխարա		Bukhara		26
Բուշիր		Bushehr	Bushire	87
Բրգնիկ		Pirknik	Dörteylül	225, 227
Գահիրե	Կահիրե	Cairo		28
Գանձակ		Gandzak	Ganja	61, 52, 70, 72, (74)
Գանձակ գիւղ		Gandzak village		139
Գանտիա	Հերակլիոն	Kandiye	Heraklion	29
Գասապա		Kasaba	Turgutlu	239
Գասթամունի	Քասթամունու, Քասթամունի	Kastamonu	Kastamoni	29, 30
Գետակբուլաղ	Կարճաղբյուր	Gedakbulag	Karchaghbyur	116, 118, (139)
Գերմանիա		Germany		30
Գեօլ	Գյոլ	Gölköy		116, 118, (135)
Գեօքչայ	Գյոքչայ	Geokchay	Goychay	25
Գըրգաղաճ		Kırkağaç		239
Գիրգորես		Girgores? ⁶		232
Գոլոճնայա-Ստեպ	Սովյալ տափաստան	Golodnaya Steppe	Mirzacho‘l	26
Գոնիա	Քոնիա	Konya		29
Գորի		Gori		25, 32
Գուբի		Guti? ⁷		27, 33
Գուլասոր		Gulasor? ⁸		138
Գրիգորուպոլիս	Գրիգորիոպոլիս	Grigoriopol		27, 31
Դալիկարդաշ	Սարուխան	Dalikardash	Sarukhan	37
Դաղստան		Dagestan		26
Դամասկոս		Damascus		28, 33
Դաշտ		Dasht		92

⁴I couldn't track down this town.⁵I couldn't track down.⁶I couldn't track down.⁷I couldn't track down.⁸I couldn't track down.

Դարբանդ	Դերբենդ?	Darband	Derbent? ⁹ , Karmrakar?	26, 61, 62
Դիզակ	Հադրուք	Dizak	Hadrut	68
Դիլիջան		Dilijan		13, 61
Դնեպր	Դնիպրո, Դներք	Dnipro		26, 263
Դուլակ		Dulak		26
Դուշեթ	Դուշեթ	Dusheti		25
Դուրովկա		Durovka? ¹⁰		26
Եալթա	Յալտա	Yalta		26, 178, 263
Եալովա	Յալովա	Yalova		241
Եամպոլի	Եամպոլի, Յամպոլի	Yampil	Yampol	29, 31
Եաշ	Յաշ	Iaşi		27
Եաֆա	Յաֆֆա	Jaffa		28
Եգիպտոս		Egypt		28, 34, 293
Եդեսիա		Edessa		29, 159, (166)
Եթովպիա		Ethiopia		28
Եկատերինոդար		Yekaterinodar		26, 263
Եկատերինոսլավ	Եկատերինասլավ	Yekaterinoslav	Dnipro	26, 263
Եղիսաբեթուպոլիս	Դումբրովեն	Elisabethopolis	Dumbrăveni	27, 33
Եյսկ		Yeysk		26
Երանոս		Yeranos		116, 118, (133)
Երեւան	Երևան	Yerevan	Erevan	4, 13, 36-52, (47), 54, 55, 61, 62, 66, 70, 82-3, 88-9, 92, 95-6, 104, 106, 116
Երզնկա	Երզնկեան	Yerznka	Erzincan	(103-4), 167-174, (171), 197, 225
Երուսաղէմ	Երուսաղէմ	Jerusalem		28
Եւդոկիա	Եվդոկիա, Թօքատ, Թօքաթ, Թոքաթ	Evdokia	Tokat	3, 29, 31, 103, 174, 178, 232-4, 239, (234-7), 243
Եւպատորիա	Եվպատորիա	Yevpatoriya		26, 263
Եւրոպական Թուրքիա		European Turkey		29, 31, 258
Եօզղատ	Եոզղատ, Յոզղատ	Yozgat		29, 32, 215
Եօզղատ գիւղերը		Yozgat villages		31, 205, 215
Չաղալու	Ախպրաձոր, Ծովակ	Zaghalu	Akhpradzor, Tsovak	116, 118, (139)
Չանգեզուր	Չանկեզուր	Zangezur		(75), 288
Չառա		Zara		225
Չաքաթալա		Zagatala	Zagatala	25
Չէյթուն	Չէյթուն	Zeytun	Zeitun, Süley- manlı	13, 19, 28, 199-205, (206-8)
Չէֆանոս	Չէֆանոս	Zafanos		185, (191)
Չիադղին		Ziadqin? ¹¹		26
Չիլէ	Չիլէ, Չելա	Zile		30

⁹There are many locations in the area so it's difficult to know which exact city he meant. What's certain is that this city or village must have been in Caucasian Albania. <https://en.wikipedia.org/wiki/Darband>

¹⁰I couldn't track this down

¹¹I couldn't track down.

Չիրաքլու		Zirekli		139
Չիրոյի գիւղ		Ziro village	Murat	138
Չմիւռնիա (Իզմիր)	Չմյուռնիա, Սմիրնա	Smyrna	İzmir	(29-31, 61, 103, 168, 205, 233, 239, (240), 249
Չոլախաչ	Չոլաքար	Zolakhach	Zolakar	116, 118, (138)
Չուիցերիա	Շվեյցարիա	Switzerland		30
Էնզելի	Էնզեի	Anzali	Bandar-e Anzali, Enzeli	28, 87
Էսկիւրի	Ասկիւրիա, Անգարա, Անկարա	Ankara	Ancyra	29, 31, 205
Էշտիա	Հէշտիա	Eshtia		116
Էջմիածին	Վաղարշապատ	Etchmiadzin	Vagharshapat	13, 37, 44
Էսկի-Չաղրա	Ստարա Չագորա	Eski Zagra	Stara Zagora	29, 31
Էվերէկ		Everek	Develi	215, (220)
Էտիրնէ տես Ադրիանուպոլիս	Էդիրն	Edirne see Adrianopolis		
Էրեյլի	Էրեղլի	Ereğli		31
Էրմենիքեանդ				76
Էօտէմիշ		Ödemiş		31, 34, 61
Էֆքերէ		Efkere		215
Թագանրոգ	Թագանրոկ, Տագանրոգ	Taganrog		26, 263
Թագաքենդ	Թագաքենդ	Tazakend		116
Թաթարիստան	Թաթարստան	Tatarstan		26, 61
Թաթար-Պաղարճիկ	Պաղարճիկ	Tatar Pazardzhik	Pazardzhik	29
Թաշքենդ	Թաշքենդ	Tashkent		61
Թարապուլուս	Թրիփոլի, Տրիպոլի	Tripoli		28
Թարսուս	Տարսոս	Tarsus		28
Թաւրիզ	Թավրիզ	Tabriz		13, 28, 37, 40, 46-7, (49), 61, 70, 88
Թելաւ	Թելավ	Telavi		25, 32
Թեմրիկ	Տեմրյուկ	Temryuk		26
Թերեքեան շրջան		Terek area		26
Թեհրան	Թեհրան	Tehran		28, 87
Թեմիր-խան-Շուրա	Թեմիր-խան-Շուրա	Temir-Khan-Shura	Buynaksk	26
Թեոդոսիա	Թեոդոսիա	Theodosia	Feodosia	26, 263
Թերմէ	Թերմե	Terme		184
Թիւսկիլի	Թիւսկիլի	Tyuskyulyu? ¹²		116, 139
Թիւրքեստան	Թուրքեստան, Թյուրքեստան	Turkistan		26, 61
Թիսնէթի	Թիանէթ	Tianeti		25
Թիֆլիս	Թբիլիսի, Տփղիս	Tbilisi	Tiflis	1, 2, 4, 13, 19, 25, 32, 35-37, 39, 40, 52-58, 62, (58-60), 66, 95, 104, 147, 249, 291-2
Թոմարզա		Tomarza		215
Թորիա		Toria		116

¹² I couldn't track down.

Թուլչա		Tulcea		27, 31
Թռնովա	Թրնովա	Trnova? ¹³		29, 31
Թրանսիլվանիա	Տրանսիլվանիա	Transylvania		27, 33, 270
Թրանսվալ	Տրանսվաալ	Transvaal		28
Թրկուօքնա		Trkvokna? ¹⁴		27
Թոնուս	Թոնուս	Tonus		225
Իգդիր		Igdir		288
Իզմիտ տես Նիկոմիդիա		İzmit see Nicomedia		
Իզնիկ		Iznik		241
Իլկարթի		Ilkarti? ¹⁵		26
Իպրայիլ տես Պրայլա			Ibraila see Brăila	
Իսալու		Isalu		(286)
Իսմայիլ		Ismail		27, 31
Իտալիա		Italy		30, 87
Իրիցու գիւղ	Իրիցուգեղ	Iritsu	Çamurlu	138
Իւնիէ		Ünye		184
Իքիաղաջ		Ikiaghach? ¹⁶		(286)
Լաբին		Labin		26
Լազիստան		Lazistan		31
Լաթարի		Leter	Elmakaya	138, 139
Լաթաքիա	Լաթակիա	Latakia		28
Լայլաշ		Lailashi		25
Լառնաքա	Լառնակա	Larnaca		28
Լեհաստան		Poland		2, 27, 33, 270
Լեմպերկ	Լեմպերկ	Lemberg		27
Լեչխում		Lechkhumi		25
Լեզ		Lez? ¹⁷		139
Լիբանան		Lebanon		28
Լիլավա	Լիլաւա	Lilava		37, 61, 70
Լիմասոլ	Լիմասոլ	Limassol		28
Լծեն	Լծեն	Ltsen		288
Լճէ	Լճէ	Lice		116, 159
Լոնտոն	Լոնտոն, Լոնտոն	London		29
Լորի	Լորի	Lori		37, 37, (50)
Խամուր		Hamur		138
Խաչեն	Խաչեն	Khachen	Seyidbeyli	68
Խաչմաս		Khachmaz		26, 32
Խաստուր		Khastur? ¹⁸		133
Խասքով	Հասկովո?	Haskovo? ¹⁹		29, 31
Խարասուբազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	26

¹³The Armenian spelling suggests Trnova which is not in modern Bulgaria, but he might have meant Trnovo.

¹⁴I couldn't track down

¹⁵I couldn't find this town.

¹⁶I couldn't track down.

¹⁷I couldn't track down.

¹⁸I couldn't track down a pre-existing romanization.

¹⁹I suspect this is what he means.

Խարբերդ	Խարպուտ	Kharberd	Harput	4, 13, 40, 103, 167-174, (170), 196-7, 202, 223, 225-6
Խարզան		Ġarzan	Yanarsu	33
Խարկով		Kharkiv		27
Խզաբավրա	Խզաբավրա	Khizabavra		32
Խիան	Խիանք	Khian	Khiank, Salkımlı, Fırki	159, (164)
Խիզան		Hizan		33, 116
Խլաթ		Khlat	Ahlat	(116-8, 121, (133), 139
Խնուս		Hınıs	Khnus	104, 116, 121, (128)
Խոյ		Khoy		27, 46, 76, 280, 288, (289-290), 291-2
Խոյթ	Խույթ	Khouyt		121, (130)
Խոջենդ		Khujand		26
Խոտորջուր	Խոտորջուր	Khodorchur	Sırakonak	(111-113
Խուլգումա	Խուլգումո	Khulgumo		32
Խրիմ	Ղրիմ	Crimea		26, 34, 108, 178, 233, 263-6, (266-9)
Խոթուն		Khotyn		27
Շակքար		Tsakkar		116, 118, (135)
Շեբելդա		Tsebelda		184
Կալաց		Galați		27, 31, 33
Կալկաթա		Kolkata		28
Կալկոս		Kalkos	İkizpınar	32
Կախկա		Kakhka? ²⁰		26
Կաղզուան	Կաղզվան	Kaghzvan	Kağızman	37
Կամախ		Kemah		167
Կամիշին		Kamyshin		26
Կառնեն		Karnen	Ağaçlık, Karni	(123-4)
Կատտաղուրդան		Kattaqurqan? ²¹		26
Կարին	Էրզրում	Karin	Erzurum	4, 10, 13, 15, 37, 61, 103-115, 117, 140-1, 167-8, 179, 225-7, 271, 291
Կարս		Kars		34, 104, 111
Կարտիկամ		Kartikami		32
Կեռլա Հայաքաղաք	Գեռլա	Gherla	Armenopolis	27, (278-9), 33
Կեսարիա	Կայսրի	Kayseri		29, 30, 32, 215
Կեսարիա գիւղերը		Kayseri villages		(215-6, (219-221
Կերչ		Kerch		26, 178, 263
Կելիպոլու	Կալիփոլի, Գալիպոլի	Gallipoli		29, 31
Կեմերեկ	Գեմերեկ	Gemerek		225
Կեյվե		Geyve		241

²⁰ I couldn't track down.²¹ I couldn't track down.

Կիլիկիա		Cilicia		4, 28, 33, 103, 196, 199-205, (206-211), 216, 239
Կիպրոս		Cyprus		28, 31, 32
Կիրասուն	Կիրասուն, Կերասուն, Գիրեսուն	Giresun		29, 178-9
Կիմիլճինա	Կոմոտինի	Gyumyurdjina	Komotini	31, 258
Կիմիլճիանե	Գյումյուլճիանե	Gümüşhane		29, 104, 178-9
Կիւշանա	Կյուշանա	Küşük Şana	Çukurköy	185, (192)
Կիւրին, Կիւրին	Կյուրին	Gürün		29, 215-6, (217-8), 225
Կոկանդ		Kokand		26
Կովկաս		Caucasus		26
Կորի		Kori? ²²		288
Կուբանեան շրջան	Քուբանեան շրջան	Kuban area		26, 33
Կրագոմ		Krakov	Karakom, Es-kikonak	139
Կրասնովոդսկ	Կրասնավոդսկ, Թուրքմենբաշի	Krasnovodsk	Türkmenbaşy	26, 61
Կրետե	Կրետե	Crete		29
Հազգո	Հազգո	Hazo	Kozluk	159, 160, (164)
Հազրո		Hazro		159, (165)
Հալեպ	Հալեպ	Aleppo		28, 33
Հաճին	Հաճն, Հաճըն	Hadjin	Saimbeyli	28, 199-205, (208-9)
Համադան	Համատան	Hamadan	Hamedan	28, 87
Համշեն	Համշեն	Hamshen	Hemshin	13, 19, 103, 112, 174, 178, 184-191, (191-5), 222
Հայաքաղաք		Armenopolis		33
Հանդամեշ	Անդամիշ	Əndəmic		92
Հատկոն		Hadgon	Adgon, Gün-batmaz	139
Հավաբար	Հավլաբար	Avlabari	Havlabar	37
Հաւնտանք		Havindank? ²³		147
Հին Խրիմ		Old Crimea		26
Հիւսսային Կովկաս	Հյուսսային Կովկաս	North Caucasus		26, 82
Հիւսնիմանսուր	Հասանմանսուր, Ատիեման	Hisn-Mansur	Adıyaman	29, 196, (198)
Հնդկաստան		India		28, 33, 87
Հնչեշտ		Hinceşti		27
Հոլանտա	Հոլանդիա	Holland		30, 87
Հունգարիա		Hungary		27, 270-2, (278-9), 33
Ջորագեղ	Ջորագեղ, Վալի Աղալու, Ջորագյուղ	Dzoragegh	Dzoragyugh	116, 118, (134)
Ղազախ		Gazakh	Qazax	61, 62, 70, 71, (73)
Ղազվին		Qazvin		28, 87

²² I couldn't track down²³ I couldn't track down.

Ղալա		Ghala? ²⁴		37
Ղարաբաղ	Արցախ	Karabakh	Gharabagh, Artsakh	3, 4, 9, 13, 18, 36, 37, 40, 44-46, 61-79, (72), 82-84, 88, 89, 95, 96, 100, 104, 142, 147, 282, 288
Ղարադաղ		Karadagh		27, 37, 61, 62, 70-72, (72)
Ղարասուբազար	Բելոգորսկ	Karasubazar	Bilohirsk	263
Ղարաքիսա	Ղարաքիլիսա, Վանաձոր	Gharakilisa	Vanadzor	61
Ղզլար		Kizlyar		26
Ղըզըլ-Արվադ		Qızıl Arvad		26
Ղշլաղ	Ծաղկաշատ	Gyshlag	Tsaghkashat	37
Ղութա		Quba		26, 32, 76
Ղուլալի	Կարմիրգյուղ	Kulali	Karmirgyugh	37
Ղումլուպուճաղ	Գումլուպուճախ	Kumlubucak		138
Ղուշչի-Թազաքենդ		Kuşçi-Tazakend ²⁵		288
Ճապաղջուր		Chapaghjur	Çapakçur, Bingöl	116, 167-8
Ճավա		Java		28, 87
Ճիսրի Շղուր	Ձիսր ալ-Շուղուր, Շուղուր	Jisr al-Shughur		28, 212
Ճուրճեվո		Jurjevo? ²⁶		27
Ճուրճով	Ձուրջով	Gheorgheni		27
Ճոշարա	Ճոշարա	Joshara ²⁷		185
Մադրասա	Mədrəsə	Mədrəsə		32
Մազրա		Mazra		288
Մալա		Malya	Geçimli	185, (193)
Մալաքանդ		Malakand? ²⁸		139
Մալկարա		Malkara		29, 31, 258, (262)
Մալաթիա		Malatya		29, 103, 160, 196-8, (197-8), 258-9
Մակնի		Makni? ²⁹		147
Մակու		Maku		27, 139, 288
Մամանելիս	Մամանելիս	Mamanelis		291
Մայկոպ		Maykop		26, 263
Մանազկերտ		Manazkert	Malazgirt, Manzikert	116, 121, (127)
Մանիշակ		Manishag? ³⁰		184
Մանիսա		Manisa		29, 168, 239
Մանկասար		Mangasar	Mengeser, Yazılı	(136-7
Մանճըլլոգ		Mandjilik		225

²⁴I couldn't find an accepted romanization. He might mean the district of Baron Avak.

²⁵I couldn't reliably track this down, but this seems an approximate location.

²⁶I couldn't track down.

²⁷I couldn't track down.

²⁸I couldn't track down.

²⁹I couldn't track down.

³⁰I couldn't track down.

Մանչեսթր	Մանչեստր	Manchester		29
Մանջուրիա		Manchuria		61
Մաջառ		Machar		26
Մատրաս	Մադրաս, Չեննայ	Madras	Chennai	28
Մարադա		Maragha	Shikharkh	13, 28, 46, 160, 280-4, (284-6), 288, 292
Մարաշ		Marash	Maraş, Kahra-manmaraş	3, 28, 196, 199-205, (209-210)
Մարսիլիա	Մարսել	Marseille		29
Մարսվան	Մարսուան, Մարզուան, Մարզվան	Merzifon		29, 232, 234, (238)
Մելիտոպոլ	Մելիտոպոլ	Melitopol		26
Մենեմեն		Menemen		239
Մերսին	Մերսին	Mersin is		28
Մերվ	Մերվ	Merv		26
Մերտին	Մարդին	Mardin		33
Միանդաբ		Miandoab		32
Միաց. Նահան.		United States		29, 34, 293
Միջագետք		Mesopotamia		33
Մծարա		Mtsara		184
Մոզդոկ		Mozdok		26
Մոկս	Մոկք	Moks	Moxoene, Mokka'	19, 116, 140, 145-8, 150, 151, (154), 159
Մոնպելիե	Մոնպելիե	Montpellier		29
Մոսկուա	Մոսկվա	Moscow		27
Մուժումբար		Mujumbar		28, 61, 70, 71
Մուղանջուղ	Հովտամեջ	Mughanjik	Hovtamej	288
Մունճուսուն	Մունճուսուն	Munjusun		215, (219)
Մուշ		Mush	Muş	(2-4, 10, 13, 15, 19, 103, 105-6, 116-140, (122-4), 159-163, 167-8, 270
Մուսուլ		Mosul		27, 33
Մուսուն	Մոսուն	Musun	Suluçem	138
Մուֆարդին	Սիլվան	Meyafarikin	Martyropolis, Silvan	33
Մսիս		Misis	Mopsuestia	28
Յունաստան	Հունաստան	Greece		29, 293
Նալլըխան	Նալլըխան	Nallıhan		31, 205
Նախիջևան	Նախիջևան	Nakhichevan	Nakhchivan	92, 288
Նահեն		Nahen? ³¹		136, 138-9
Նամանդան		Namangan		26
Նանսի		Nancy		29
Նարման		Narman		111
Ներքին Ադեաման	Ներքին Գետաշեն	Upper Adyaman	Nerkin Getashen Ar	116, 118, (136)

³¹ I couldn't track down.

Ներքին Գիւզալդարա	Վարդենիկ	Lower Gyuzeldara	Nerkin Gyuzeldara, Vardenik	116, 118, (139)
Ներքին Կարանլըղ	Կարանլուղ, Լուսագյուղ	Lower Karanlug	Lusagyugh	116, 118, (136)
Ներքին Քարաքլիսա		Lower Qara Klisa		288
Ներքին Քեօլաղռան	Ներքին Քյոլաղռան	Lower Kyolaghran? ³²		116, 118, 139
Նիզէ		Nize		215
Նիկոմիդիա (Իզմիտ)	Նիկոմեդիա, Իզմիթ, Իզնիմիտ	Nicomedia	İzmit	(29-31, 103, 184, 205, 239, 241-4, (244-48))
Նիկոսիա		Nicosia		28
Նիւ-Եօրք	Նյու Յորք	New York		29
Նիքսար	Նեոկեսարիա	Niksar		31
Նոդայսք	Պրիմորսկ	Nogaïsk	Prymorsk	26, 263
Նովոչերքասք	Նովո-Չերքասք, Նովոչերկասկ	Novocherkassk		26, 263
Նովոռոսիյսկ		Novorossiysk		25
Նորադուզ	Նորատուս	Noraduz	Noratus	37
Նորաշեն	Նորաշեն	Norashen ³³		291
Նոր-Բայազէտ	Նոր-Բայազիտ, Գավառ	New Bayazet	Nor Bayazet, Nor Bayezit, Gavar	13, 14, 37, (48), 116
Նոր-Բայազէտ գիւղերը		New Bayazet villages		14, 34, 118, 121, (133-9), 145, 152
Նորդուզ		Norduz		151, (155)
Նոր-Մարգեւան	Մարգիւան?	New Margelan? ³⁴	Margilan?	26
Նոր Նախիջեւան	Նոր Նախիջեւան	New Nakhichevan	Nor Nakhichevan, Nakhichevan- on-Don	2, 13, 19, 26, 34, 263, 266, (266-7), 271
Նուխի	Շաքի	Nukha	Shaki	25, 61, 62, 106
Շաղատ		Shaghat		288
Շամ տես Դամասկոս		Sham see Damascus		
Շամախի		Shamakhi		25, 36, 46, 76-80, (80-81), 82, 90, 244
Շամախի գիւղերը		Shamakhi villages		25, 32, 61
Շամշադին		Shamshadin		37
Շապին- Գարահիսար		Şebinkarahisar		29, 103, 174-5, (175- 7)
Շատախ		Çatak		140, 151, (155)
Շաւարին	Շավարին	Sheverin	Shavarin	28
Շաւշէթ	Շավշէթ	Şavşat	Shavsheti	25
Շաւշէթ-Իմերխէւ	Շաւշէթ-Իմերխէւ	Şavşat-Imerkhevi		291

³² I couldn't track down a pre-existing romanization

³³ Based on Armenian Wikipedia, there are many villages called <Նորաշեն>. I couldn't track down the modern name of the one that would have been in Artvin.

³⁴ I'm not sure.

Շափշուկա		Shapshuga ³⁵		184
Շիրազ		Shiraz		28, 37
Շիրվան		Shirvan		33
Շորապանի	Շորապան	Shorapani		25
Շուլավեր	Շուլաւեր, Շուլավեր	Shulaveri		37
Շումլա		Shumla	Shumen	29, 31
Շուշի		Shushi	Shusha	13, 61, 62, 64, 106
Ոզմի	Ոզիմ, Ոզմ	Vozim	Vozm, Vozmi, Gümüşören	13, 140, 145, 147-51 (??-8)
Ուզ		Uz		288
Ուլաշ		Ulaş		225
Ուլիքենդ	Ուլիքենդ	Ulikend? ³⁶		138
Ուլմանա	Ուլմանա	Ujmana		116
Ուռֆա	Ուռհայ, Ուրֆա	Urfa	Şanlıurfa	29, 159, (166)
Ուսթր	Ուսթըր, Վուսթեր	Worcester		29
Ուրիպենո		Uribeno? ³⁷		26
Ուրմիա		Urmia		27, 32, 46, 281, 284, (286-7)
Չաթալնա	Չաթալնա	Çatalca		31, 258
Չախրպէկ	Չախըրպէկ, Չաղըրբէկ	Çakırbey		139
Չարշամպա	Չարշամբա	Çarşamba		184
Չարջոյ		Charjoy? ³⁸		26
Չարսանճագ	Չարսանճաք	Çarsancak	Akpazar	167, (172)
Չաքիչլար		Chakichlar? ³⁹		26
Չերնաեւո	Չերնաւո	Chernaev		26
Չերնոմորեան խ.		Chornomorets states		25
Չերնովցա	Չերնովցա	Chernovitsa		27
Չերքէզիստան	Չերքէզիստան	Circassia		33
Չիր-Եուրթ		Chiri-Yurt		26
Չմշկածագ		Çemişgezek		(167-8)
Չորլու	Չորլու	Çorlu		29, 31, 258
Պաթավիա	Բատավիա, Ջակարտա	Batavia	Jakarta	28
Պալահեսի		Palahesi? ⁴⁰		215, (219)
Պալքեսեր	Բալքեսեր, Բալքեսի	Balıkesir		29
Պաղեստին		Palestine		28, 33
Պաղտատ	Բաղդադ	Baghdad		27
Պայազիտ	Պայազիդ, Բայազետ	Bayazit	Doğubayazit	34, 37, 44-47, 119, 139, 140, 179
Պայընտըր		Bayındır		239
Պանտրմա	Բանդրմա	Bandırma		29

³⁵| couldn't track down.

³⁶| couldn't track down.

³⁷| couldn't track this down

³⁸| couldn't track down.

³⁹| couldn't track down.

⁴⁰| couldn't track down.

Պաշգալէ	Բաշքալէ, Ադամակերտ	Başkale	Adamakert	140
Պաշպալով	Դումբրըվեն	Dumbrăveni		27
Պապատաղ	Բաբադալ	Babadag		27, 31
Պաս		Pas		147
Պասրա	Բասրա	Basra		27
Պարսկաստան		Persia		27, 28, 34, 61, 87, 140, 288
Պարտիզակ		Bardızağ	Başıskele	184, 241, (245)
Պաքաու		Bacău		27
Պելճիքա	Բելգիա	Belgium		30
Պենզա		Penza		26
Պետերբուրգ	Սանկտ Պետերբուրգ, Սենտ Փիթերսբուրգ	Saint Petersburg	27	
Պետրո- Ալեքսանդրովսկ	Պետրո- Ալեքսանդրովսկ	Petro-Aleksandrovsk	To'rtko'l, Turtkul	26
Պետրովսկ		Petrovsk		26
Պերեկոպ		Perekop		26
Պելան	Բելան?	Belan? ⁴¹		28
Պեյրութ	Բեյրութ	Beirut		28, 33
Պենլի		Benli? ⁴²		241, (247)
Պիլեճիկ	Բիլեջիք	Bilecik	Bilejik	29
Պիրմանիա	Բիրմա, Մյանմա	Birmania	Burma, Myan- mar	28, 87
Պշերիե		Bisheriyе? ⁴³		33
Պոհտան		Bohdan? ⁴⁴		33
Պոմպայ	Բոմբեյ, Մոմբայ	Bombay	Mumbai	28
Պոսթոն	Պոսթոն, Բոստոն	Boston		29
Պուլանըխ	Բուլանըք, Կոփ	Bulanik	Gop, Kop	(116-7, 121, (125)
Պուլղարիա	Բուլղարիա	Bulgaria		29, 31, 32, 34, 293
Պուշիռ	Բուշեիր	Bushehr		28
Պուրկաս		Burgas		29, 31
Պուրտուր		Burdur	Բուրդուր	31, 34, 61
Պուքովինա	Բուկովինա	Bukovina		27, 33, 270
Պուքրեշ	Բուխարեստ	Bucharest		27
Պռաշով	Բրաշով	Braşov		27
Պրայլա		Brăila		27, 31
Պրուսա	Բուրսա	Bursa		29, 32
Պոթոնլան	Պոթոնլան, Բոտոնլան	Botoşani		27

⁴¹ I couldn't track down.

⁴² I couldn't track down.

⁴³ Although I'm not sure, I suspect this is the area.

⁴⁴ I couldn't track this down. It could be Boğdan

Պոլիս	Պոլիս, Ստամբուլ, Կոստանդնուպոլիս	Istanbul	Bolis, Constantinople	12, 13, 19, 29-32, 35-6, 103-4, 106-7, 175, 178-9, 227, 233-4, 239, 249-254, (254-7), 258-260, 263-4, 292
Ջիբիլ		Jibil? ⁴⁵		26
Ջիզաք		Jizzakh		26
Ջուլա	Ջուլֆա	Julfa	Jugha	1, 28, 30, 36-7, 45-6, 76, 79, 87-90, (90-91), 139
Ռազկրատ	Ռազգրադ	Razgrad		29, 31
Ռամիս		Ramis		92
Ռանկուն	Ռանգուն, Յանգուն	Rangoon	Yangon	28
Ռաչին	Ռաճա	Racha		25
Ռեմլե		Ramle	Ramla	28
Ռեշտ	Ռաշտ, Ռեշտ	Rasht		28, 87
Ռոման		Roman		27
Ռոստով		Rostov		26, 268
Ռոտոսթո	Ռոտոսթո, Թեքիրդաղ	Rodosto	Tekirdağ	(13-4, 29, 31, 103, 174, 258-260, (260-2))
Ռումանիա		Romania		27, 31, 33, 293
Ռուսիա		Russia		26, 34, 263, 288
Ռուսնուք	Ռուսե	Ruse		29, 31
Սաթլել		Satlel	Yaylaaltı	291
Սալմաստ		Salmast	Salmas	27, 76, 288
Սամարա		Samara		26
Սամարղանդ		Samarkand		26, 61
Սամսատ	Սամուսատ	Samsat	Samosata	33
Սամսուն	Սամսուն, Սամսուն	Samsun		13, 29, 184, 232
Սամոշույվար	Սամոշույվար	Szamosújvár		33
Սասուն		Sason		(116-7, 121, (128))
Սարատով		Saratov		26
Սեբաստիա		Sebastia	Sivas	4, 29, 103, 106, 174, 223, 225-7, (228-31), 233, 289, 260
Սելանիկ	Սելանիկ	Thessaloniki	Saloniki	29
Սերեթ		Seret		27
Սեւաստոպոլ	Սևաստոպոլ	Sevastopol		26, 178, 263
Սեւերեկ	Սեւերեկ, Սեւերակ	Siverek		159, (166)
Սեօլեօզ		Sölöz		241
Սթանօզ	Սթանոզ	Stanoz	Yenikent	31, 205, (210)
Սթալճա		Straldzha		29
Սիբերիա		Siberia		26
Սիբվիզ		Sibviz	Szepviz, Frumosa	27
Սիզրան		Syzran		26

⁴⁵ I couldn't track down

Սիլիստրե	Սիլիստրա	Silistra		29, 31
Սիլիվրի		Silivri		29, 31, 258
Սիմբիրսկ	Սիմբիրսկի	Simbirsky		26
Սիմֆերոպոլ	Սիմֆերոպոլ	Simferopol		26, 263
Սինկափուռ	Սինգապուր	Singapore		28
Սինոպ	Սինոպ	Sinop		184, 282
Սիս		Sis		28, 30
Սիսիան		Sisian		288
Սիվրիհիսար		Sivrihisar		31, 205
Սիրիա		Syria		28, 33, 103, 212-3, (213-4)
Սիլվան	Սիլվան	Silvan		33
Սիլվեն	Սիլվեն	Sliven		29, 31
Սղերդ	Սիրթ	Siirt		33
Սղնախ		Sighnag		25, 32
Սմարանկ	Սեմարանգ	Semarang		28
Սոխում		Sokhumi		25, 32, 34, 184
Սովոլչեբուլաղ		Sovushpulagh? ⁴⁶		32
Սուետիա	Սվեդիա	Svetia	Süveydiye, Samandağ	28, 199, 212
Սուլինա		Sulina		27, 31
Սուղուշուք		Sughushuk? ⁴⁷		27
Սումաթռա	Սումաթրա, Սումատրա	Sumatra		87
Սուչավա		Suceava		3, 13, 15, 27, 30, 97, 270-2, (273-8)
Սուրապայա	Սուրաբայա	Surabaya		28
Սուրբ-խաչ	Բուդյոննովսկ	Budyonnovsk	Svyatoy Krest, Surb Khach	26
Սուրբ Մակար		Sourp Magar	Magaravank	28
Սոֆիա		Sofia		29
Սպահան		Isfahan		87
Ստավրոպոլ	Ստավրապոլ, Ստավրոպոլ	Stavropol		26, 263
Սոչի	Սոչի	Sochi		184
Վալիադալու				116, 118, (134)
Վան		Van		3, 4, 10, 13, 15, 18-9, 34, 46, 103, 116-8, 139-58, (151-2), 160, 270, 282, 288
Վանքի		Vanki	Albayrak	130
Վառնա		Varna		29, 31
Վարանդա		Varanda	Fuzuli?, Martuni? ⁴⁸	68
Վարգաւ	Վարգավ	Vargavi		32
Վարոնեժ	Վարոնեժ	Voronezh		27

⁴⁶I couldn't track down.⁴⁷I couldn't track down.⁴⁸The name Varanda can correspond to multiple sites in Karabakh, which have same Armenian name but different Azerbaijani name.

Վենետիկ		Venice		249
Վերին Ադեաման	Վերին Գետաշեն	Lower Adyaman	Verin Getashen	116, 118
Վերին Գիւզալդարա		Upper Gyuzeldara		116, 118, (138)
Վերին Կարանլըղ	Կարանլուղ, Լուսագյուղ	Upper Karanlug	Lusagyugh	116
Վերին Զեօլաղոն	Վերին Զյոլաղոն, Փառկունք	Upper Kyolaghan? ⁴⁹		116, 118, 139
Վիեննա	Վիեննա	Vienna		27
Վիտին	Վիդին	Vidin		29
Վլադիկավկազ	Վլադիկավկազ	Vladikavkaz		26, 32
Վրաստան		Georgia		25, 32, 52
Տանակերտ	Անագյուտ	Danaqirt	Anagut	92
Տաճկաստան		Ottoman Turkey		34, 37, 61
Տանձուտ		Tandzut ⁵⁰		291
Տարենտ	Դարանդա	Darende	Daranda	29, 215-6, (218-9)
Տափավանք		Dapavank	Güzelsu	(133)
Տաքքա	Դաքքա	Dhaka		28
Տելի-Օրման		Teleorman		29
Տետ-Աղաճ	Ալեքսանդրուպոլիս	Dedeagac	Alexandroupoli	31
Տերսիմ	Տերսիմ	Dersim	Tunceli	167, 169, (172)
Տիատին	Դիադին, Տատեն	Diyadin		116, 140, 145-6, (152-4)
Տիգրանակերտ	Տիյարպեքիր, Դիարբեքիր, Տիարպեքիր	Tigranakert	Dikranagerd, Diyarbakır	4, 13, 19, 33, 103, 159-67, (163), 196-7, 258-9
Տիմիթոքա	Դիդիմոտիխոն	Dimetoka	Demotika, Didymoteicho	31
Տիվրիկ	Տևրիկ	Divriği		29, 215-6
Տոպրիչ	Դոբրիչ	Dobrich		29
Տուրս		Turs? ⁵¹		32
Տրապիզոն		Trabzon	Trapizon	13, 29, 31, 103, 112, 175, 178-9, (180-3), 184, 85, 190, 233, 263
Յարիցին	Վոլգոգրադ	Tsaritsyn	Volgograd	26
Յոնա		Çənnəb		4, 92, 100
Փայաս		Payas		199
Փաշաքենդի		Pashakendi? ⁵²		37
Փաստ		Past? ⁵³		147
Փարիզ		Paris		13, 29
Փխիկուր		Pkhigur? ⁵⁴		291

⁴⁹I couldn't track down a pre-existing romanization

⁵⁰Based on Armenian Wikipedia, there are many villages called <Տանձուն>. I couldn't track down the modern name of the one that would have been in Artvin.

⁵¹I couldn't track down.

⁵²I couldn't find any official romanized names

⁵³I couldn't track down.

⁵⁴I couldn't track down.

Փոքր Ասիա	Անատոլիա, Անատոլիա	Asia Minor	Anatolia	29, 30, 32, 61, 174, 178, 239, 241
Փոքր-Հայք		Lesser Armenia		29, 31
Փրովիտենս	Փրովիտենս, Փրովիդենս	Providence		29
Փոթի	Փոթի	Poti		25, 32, 178
Քաղաքի		Kaghaki? ⁵⁵		92
Քառնապատ	Քարնապատ	Karnobat		29, 31
Քարաշեն	Քարաշեն	Karashen		288
Քարաքլիսա		Qara Klisa		288
Քափլանտիա		Kaplandia? ⁵⁶		28
Քեարիմքենդ	Քյարիմքենդ, Ծաղկաշեն	Kyarimkend	Tsaghkashen	37
Քերսոն		Cherson		27, 31
Քերքիք	Քերքիք, Քերքյուք	Kirkuk		27, 33
Քեսա-Մահմադ	Քյոսա Մահմեդ	Kösemehmet		37
Քեսապ	Քեսաբ	Kesab	Kessab	28, 200, (210)
Քեթափիա	Քյոթափիա	Kütahya		29
Քիլիս		Kilis		28, 199
Քիլվար		Kilvar		26, 32
Քիշնե	Քիշնև	Chişinău		27, 31
Քիզաջըղ	Քյուզաջըղ, Լանջաղբյուր	Lanjaghbyur ⁵⁷		37
Քիւրտիստան	Քուրդիստան	Kurdistan		28, 32
Քիլի		Kiğı		167, (171)
Քոռուն		Korun? ⁵⁸		138
Քոստանցա (Քեսթենճե)		Constanța	Köstence	27, 31
Քութայիս		Kutaisi		25, 32
Քոփղոն		Kopigran? ⁵⁹		137
Քրոնշթատ		Kronstadt	Braşov	27
Օդեսա		Odesa	Odessa	27, 31
Օզում տես Ոզմի		Ozum see Vozim		
Օլթի		Olti	Oltu	32, 291
Օնի	Օն	Oni		25
Օնճալու	Յոնջալի, Առվտոց	Yoncalı	Aravüdots	139
Օշ		Osh		26
Օվ		Ovs	Döküktas	147
Օվաճըք		Ovacık		241, (246)
Օր		Or	Isthmus of Perekop	26
Օրդակլու		Ordaklu		37
Օրթաքեյ		Ortaköy		241
Օրտու		Ordu ⁶⁰		29, 232, 234

⁵⁵I couldn't track down.⁵⁶I couldn't track down.⁵⁷I couldn't find a romanization for the older name.⁵⁸I couldn't track down.⁵⁹I couldn't track down.⁶⁰It's unclear if he means the southeast Turkish city of Ordu (Օրդու), or the northeast area of Ordu.

Օքրոբակերտ		Okrobakert	Köprülü	291
Ֆամակուստա	Ֆամագուստա	Famagusta		28
Ֆացա	Ֆաթսա	Fatsa		184
Ֆենեսե		Fenese		215
Ֆիլիպպե	Պլովդիվ	Filibe	Plovdiv	29, 31
Ֆրանսա		France		29, 293
Ֆրեզնո	Ֆրեզնո	Fresno		29
Ֆոքշան	Ֆոքշան	Focşani		27

The above table is for the place names that Adjarian listed. While translating the text, I came across a small number of additional place names (and names for bodies of water) that Adjarian didn't include in his list.

Table 36.2: Names of places that Adjarian did not list

Armenian	English
Ալիս	Alis, Kızılırmak
Արաքս	Araks, Aras
Գուլթեր	Guter? ⁶¹
Եփրատ	Euphrates
Էրմենի քեանդ, Արմենիքենդ	Ermenikend
Կասպից ծով	Caspian Sea
Մարմարա	Marmara
Միջերկրական	Mediterranean Sea
Նիկիա	Nicaea
Ոսկեղջիկ	Golden Horn
Պարսկահայաստան	Persian Armenia, Persarmenia
Սեւ ծով	Black Sea
Սեւանայ լիճ	Lake Sevan
Սըղնախ	Signagi, Sighnaghi
Վոսփոր	Bosporus, Bosphorus
Վոլգա, Վոլգա	Volga
Տաճկահայաստան, Տաճկաստան	Ottoman Turkey
Փայտակարան	Paytakaran

Bibliography

- Adjarian, H. 1901. Lautlehre des Van-Dialekts. Zeitschrift für armenische Philologie 1. 74-86, 121-138. <https://archive.org/details/zeitschriftfrar00unkngoog/>.
- Adjarian, Hrachia. 1909. Classification des dialectes arméniens. Paris: Librairie Honoré Champion. <https://archive.org/details/bibliothquedel173ecol/page/n7/mode/2up>.
- Adjarian, Hratchia. 1899. Les explosives de l'ancien arménien étudiées dans les dialectes modernes. In La parole ou revue internationale de rhinologie, otologie, laryngologie et phonétique expérimentale, 119-127. Paris.
- Boyacioglu, Nisan. 2010. Hay-Pay: Les verbs de l'arménien occidental. Paris: L'Asiatheque.
- Braun, Angelika. 2013. An early case of "vot". In Interspeech, 119-122. <http://dx.doi.org/10.21437/Interspeech.2013-50>.
- de Cirbied, Jacques Chahan. 1823. Grammaire de langue arménienne. Paris: Éverat.
- Dolatian, Hossep. 2022. An apparent case of outwardly-sensitive allomorphy in the Armenian definite. Glossa: A journal of general linguistics 7(1). <http://dx.doi.org/10.16995/glossa.6406>.
- Dolatian, Hossep. forthcoming. Isomorphism between orthography and underlying forms in the syllabification of the Armenian schwa. Phonological Data and Analysis.
- Dolatian, Hossep, Afsheen Sharifzadeh & Bert Vaux. in review. Grammar of Iranian Armenian: Parskahayeren or Iranahayeren. Ms. Stony Brook University.
- Donabédian, Anaïd. 2001. Tabou linguistique en arménien occidental: 'gor' progressif est-il 'turc'? In Anaïd Donabédian (ed.), Langues de diaspora, languages en contact. faits de langue 18, 201-210. Paris: Ophrys.
- Dum-Tragut, Jasmine. 2009. Armenian: Modern Eastern Armenian (London Oriental and African Language Library 14). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <http://dx.doi.org/10.1075/loall.14>.
- Finck, Franz Nikolaus. 1907. Die Sprache der armenischen Zigeuner. St. Petersburg: Acad. Impériale des Sciences.
- Gilanentz, Petros di Sarkis. 1959. The chronicle of Petros di Sarkis Gilanentz concerning the Afghan invasion of Persia in 1722, the siege of Isfahan and the repercussions in northern Persia, Russia and Turkey. Lisbon: Imprensa Nacional. <https://archive.org/details/chroniclepetrosdisarkisgilanentz/mode/2up>. Translated by Caro Owen Minasian.
- Godel, Robert. 1975. An introduction to the study of Classical Armenian. Wiesbaden: Reichert Wiesbaden.
- Grammont, Maurice. 1908. Mélanges de linguistique offerts à m. Ferdinand de Saussure. Paris: Champion.
- Karst, Josef. 1901. Historische Grammatik des Kilikisch-Armenischen [Grammar of Cilician Armenian]. Strassburg: Verlag von Karl Trübner.
- Klein, Jared S, Brian D Joseph & Matthias Fritz (eds.). 2017. Handbook of comparative and historical Indo-European linguistics. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.

- Macak, Martin Jakub. 2016. Studies in Classical and Modern Armenian phonology: University of Georgia dissertation.
- Macak, Martin Jakub. 2017. The phonology of Classical Armenian. In Klein et al. (2017) 1037–1079. <http://dx.doi.org/10.1515/9783110523874-016>.
- Martirosyan, Hrach. 2019. The Armenian dialects. In Geoffrey Haig & Geoffrey Khan (eds.), The languages and linguistics of western asia: An areal perspective, vol. 6, 46–105. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Msériantz, Lévon. 1897. Notice sur la phonétique du dialecte arménien de Mouch. In Actes du onzième congrès international des orientalistes, paris 1897, vol. 1, 299–316. <https://books.google.com/books?id=dw5BAQAAMAAJ>.
- Petermann, H. 1867. Über den armenischen Dialect von Agulis nach einer Mittheilung des Herrn v. Patkanoff (Patkanean). In Monatsberichte der königlich preussischen akademie der wissenschaften zu berlin: Sitzung der philosophisch-historischen klasse vom 26 nov. 1866, 727–741. Berlin: Akademie der Wissenschaften.
- Sayeed, Ollie & Bert Vaux. 2017. The evolution of Armenian. In Klein et al. (2017) 1146–1167.
- Schirru, Giancarlo. 2012. Laryngeal features of Armenian dialects. In Benedicte Nielsen Whitehead, Thomas Olander, Birgit Olsen & Jens Elmegard Rasmussen (eds.), The sound of Indo-European: Phonetics, phonemics, and morphophonemics, 435–457. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- Schröder, Johann Joachim. 1711. Thesaurus linguae armenicae. Amsterdam.
- Sievers, Eduard. 1901. Grundzüge der Phonetik: zur Einführung in das Studium der Lautlehre der indogermanischen Sprachen. Breitkopf & Härtel. <https://archive.org/details/grundzgederphon00sievgooq>.
- Tahtadjian, Talia Lisa. 2021. Phonetic interference in the production of stops by Western Armenian bilinguals: University of Toronto MA thesis.
- Thomson, Robert W. 1989. An introduction to Classical Armenian. Delmar, NY: Caravan Books.
- Vaux, Bert. 1995. A problem in diachronic Armenian verbal morphology. In Jos Weitenberg (ed.), New approaches to medieval Armenian language and literature, 135–148. Amsterdam: Rodopi.
- Vaux, Bert. 2008. Zok: The Armenian dialect of Agulis. In Barlow Der Mugrdichian (ed.), In between paris and fresno: Armenian studies in honor of dickran kouymjian, 283–301. Costa Mesa, CA: Mazda Press.
- Vaux, Bert. 2012. The Armenian dialect of Smyrna. In Richard Hovannisian (ed.), Armenian smyrna/izmir: The aegean communities, 111–126. Costa Mesa, CA: Mazda Publishers.
- Vlasyan, Narine. 2019. Shamakhi: A lost dialect, a lost identity. EVN Report <https://evnreport.com/spotlight-karabakh/shamakhi-a-lost-dialect-a-lost-identity>. Accessed: Nov 1 2022.
- Ազգագրական Հանդես [Ethnographic Magazine]. 1895-1916. Թիֆլիս [Tbilisi]. <https://www.flib.sci.am/journal/ethno/Main.html>.
- Ալլահվերտեան, Յակոբ. 1884. Ուլնիա կամ Չէյթուն, լեռնային ավան ի Կիլիկիա: Նկարագիր տեղական, կենսական, բանասիրական եւ լեզուաբանական [Ulnia or Zeitun, a mountain town in Cilicia: Description local, vital, philological and linguistic]. Պոլիս: Տպագրութիւն Գ. Պաղտատեան. <https://books.google.com/books?id=GBUzAAAAAMAAJ>.
- Ախվերդեան, Գեորգեայ. 1852. Սայեաթ-Նովայ. լուս գգած աշխատասիրութեամբ [Sayat-Nova]. Մոսկվա: Ի տպարանի Վասիլիով Գասիէ. https://www.google.co.uk/books/edition/Sajeath_N%C3%B4waj/bg-AAAAcAAJ.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1901. Զննություն Դարաբաղի բարբաղի [Study of the dialect of Karabagh]. Վաղարշապատ: Տպարան Մայր Աթոռաց Ս Էջմիածնի.

- Աճառեան, Հրաչեայ. 1902. Թուրքերէնէ փոխառեալ բառերը Պօլսի հայ ժողովրդական լեզուին մէջ համեմատութեամբ Վանի, Ղարաբաղի եւ Նոր-Նախիջեանի բարբառներուն [Turkish loanwords in the colloquial language of Istanbul Armenians, in comparison with the dialects of Van, Karabagh, and New Nakhichevan], vol. 3. Եմինեան ազգագրական ժողովածու. Մոսկուա-Վաղարշապատ: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1911. Հայ Բարբառագիտութիւն [Armenian dialectology]. Մոսկուա-Նոր-Նախիջեան: Լազարեան Ճեմարան Արեւելեան Լեզուաց.
- Աճառեան, Հրաչեայ Յ. 1898. Քննութիւն Ասլանբեգի բարբառին [Study of the Aslanbeg dialect]. Բազմավէպ 56(1). 31-35. <https://arar.sci.am/dlibra/publication/164854/edition/149934>.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1941. Քննութիւն պոլսահայ բարբառի [Study of the Armenian dialect Istanbul]. Երևան: Պետական Համալսարանի Հրատարակչութիւն.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1952. Լիակատար քերականութիւն Հայոց լեզվի [Complete grammar of the Armenian language], vol. 1. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիա Հրատարակչութիւն.
- Աճառեան, Հրաչեայ. 1971. Հայերէն արմատական բառարան [Armenian etymological dictionary]. Երևան: Երեւանի Համալսարանի Հրատարակչութիւն.
- Այտընեան, Արսէն. 1867. Քերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի [Grammar of the Civil or Modern Armenian language]. Վիեննա: Մխիթարեանց տպարան.
- Անդրանիկ. 1900. Տէրսիմ Ճանապարհորդութիւն եւ Տեղագրութիւն [Dersim: Travels and topography]. Թիֆլիս: Թիֆլիսի Հայոց Հրատարակչական Ընկերութիւն.
- Արեւելեան մամուլ [Eastern Press]. 1882-1908. Չմիւռնիա [Smyrna/Izmir]. https://tert.nla.am/mamul/Arevelean_mamul_1/Table.html.
- Բազմավէպ [Bazmavep]. 1843-present. Վենետիկ [Venice]. <http://tert.nla.am/mamul/Bazmavep/Table.html>.
- Բիւրակն [Byurakn]. 1882-1908. Պօլիս [Istanbul]. <http://tert.nla.am/mamul/Byurakn/Table.html>.
- Գազանճեան, Յովհաննէս. 1899. Եւդոկիոյ հայոց գաւառաբարբառը [The provincial dialect of the Armenians of Evdokia]. Վիեննա: Մխիթարեան տպարան. <https://eap.bl.uk/archive-file/EAP180-1-3-306>.
- Գապրիէլեան, Մ. Ս. 1912. Ակնայ գաւառաբարբառը [The Akn dialect]. Վիեննա: Մխիթարեան Տպարան.
- Դավթեան, Կարո Ստեփանի. 1966. Լեռնային Ղարաբաղի բարբառային քարտեզը [Dialectal map of Mountainous Karabakh]. Երևան: Հայկական ՍՍՀ Գիտութիւնների Ակադեմիայի Հրատարակչութիւն.
- Դաւիթ-Բէկ, Մելիք Ս.. 1901-1913. Արաբկիրի գաւառաբարբառը [The provincial dialect of Arabgir]. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.
- Լոյս [Light]. 1910-1914. Նոր Նախիջեան [New Nakhichevan]. <https://tert.nla.am/mamul/luys-1910/NLA/List.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1904-1908. Նոր Ջուլա [New Julfa]. <http://tert.nla.am/mamul/nor%20jughayi%20lraber/NLA.html>.
- Լրաբեր [Messenger]. 1908-1909. Աստրախան [Astrakhan]. <http://tert.nla.am/mamul/lraber-1908/NASLib.html>.
- Խաթաբալայ [Khatabala]. 1906-1916, 1922, 1925, 1926. Թիֆլիս [Tbilisi]. <http://tert.nla.am/mamul/xatabala-1906/NASLib.html>.
- Կռունկ հայոց աշխարհին [Crane to the Armenian world]. 1860-1863. Թիֆլիս [Tbilisi]. <http://tert.nla.am/mamul/Krunkhayocashxarhi/Table.html>.

- Հայելի [Mirror]. 1906-1907. Թիֆլիս [Tbilisi]. <http://tert.nla.am/mamul/Haeli1/Table.html>.
- Հանդես Ամսօրեա [Monthly Review]. 1887-present. <http://tert.nla.am/mamul/Handesamsorya/Table.html>.
- Ճանիկեան, Յովսէփ Կ. 1895. Հնութիւնք Ակնայ [Antigues of Akn]. Թիֆլիս: Տպարան Մ.Դ. Ռօսինեանցի. <https://books.google.com/books?id=VSc0AAAAIAAJ>.
- Մեր ձայնը [Our voice]. 1907-1909. Նոր Նախիջեան [New Nakhichevan]. <https://tert.nla.am/mamul/Merdzayn1907/NLA.html>.
- Նոր կեանք [New life]. 1907. Նոր Նախիջեան [New Nakhichevan]. <https://etchmiadzinlibrary.am/images/Magazin/Norrkyanq.html>.
- Սարգսեանց, Սարգիս. 1883. Ագուլեցոց բարբառը. Չօկերի լեզուն, լեզվաբանական հետազոտութիւն [The dialect of Agulis: The Zok language, a linguistic study]. Մոսկվա: Գերբեկի տպարան.
- Սարգսյան, Արմեն Յուրիի. 2013. Ղարաբաղի բարբառի բառարան. Երևան: Էդիթ Պրինտ.
- Սրուանձտեան, Գարեգին. 1876. Մանանայ [Manna]. Պոլիս: Տպագրութիւն Ե. Ս. Տնտեսեան. <https://digilib.aaa.am/book/473/496/9656/>.
- Տեր-Ղազարեան, Ա. 1908. Հանրամատչելի բառարան օտարազգի բառերի եւ գործածութեան մէջ մտած մտքերի ու դարձածքների [A popular dictionary of foreign words and common phrases and expressions]. Թիֆլիս: ԷՊՕԽԱ.
- Քօսեան, Յակոբ. 1899. Հայք ի Չմիւռնիա եւ ի շրջակայս [Armenians in Smyrna and its surroundings]. Վիեննա: Միլիթարեան տպարան. http://serials.flib.sci.am/openreader/Zmyur_1899/book/content.html.
- Էմինեան ազգագրական ժողովածու [Eminian Ethnographic Journal. 1901-1913. Մոսկվա [Moscow]. <https://www.flib.sci.am/journal/eminian/Main.html>.